UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK
16000 002738511

Uppsala
universitetsbibliotek

**Dag Hammarskjöld
och
Juridiska biblioteket**

650
11
OA

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f44d8

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK
2017 -04- 2 4
Dag Hammarskjöld och Juridiska biblioteket

INKOMST
ELLER KAPITALVINST

INKOMSTSKATTEPROBLEM VID OBLIGATIONS- OCH FASTIGHETSAFFÄRER

av

LEIF MUTÉN

STOCKHOLM 1959

P A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

MIT EINER ZUSAMMENFASSUNG IN DEUTSCHER SPRACHE:

EINKOMMEN ODER KAPITALGEWINN

EINKOMMENSTEUERPROBLEME BEI

OBLIGATIONS- UND GRUNDEIGENTUMSGESCHÄFTEN

Juridiska Institutionen
vid Uppsala Universitet

© *Leif Mutén 1959*

STOCKHOLM 1959. KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

FÖRORD

Professor Erik Lindahl väckte år 1950 mitt intresse för finansrättsvetenskapen och har alltsedan dess varit min lärare och ständige rådgivare.

F. skattedirektören, jur. dr K. G. A. Sandström, föreslog mig 1953 att skriva om kapitalvinst och kapitalförlust. På sitt förnämliga institut för utländsk rätt har han berett mig de möjligheter till komparativ forskning, som de offentliga biblioteken ännu saknar på detta område.

Docent Dag Helmers har med obegränsat tålamod väglett mig i arbetet.

Ett stort antal personer inom förvaltning, näringsliv och vetenskap, både här hemma och i utlandet, har bistått mig med råd och upplysningar.

Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet och Statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråd har genom stipendier och anslag möjliggjort arbetets fullföljande.

Till alla går mitt varma tack.

Uppsala den 1 april 1959.

Leif Mutén.

INNEHÅLL

Avd. I. Inledning

Kap. I. Problemställning 11
A) Vad är inkomst? 11
B) De konsekventa inkomstbegreppen 14
C) Valet av inkomstbegrepp 18
1) Realisationskriteriets betydelse (kompromissen mellan Fisher och Schanz-Lindahl) 18
2) Begreppet kapitalvinst (kompromissen mellan Schanz och Lindahl) 21
3) Penningvärdeförändringarna och inkomsten 24
D) Undersökningens uppläggning 26

Avd. II. Inkomst eller kapitalvinst vid obligationsaffärer

Kap. II. Problemställningen 30
Kap. III. Avdragsrätt för låntagare 32
A) Vid beräkning av inkomst av rörelse 32
1) Kapitalrabatt och bonus 32
2) Agio 34
B) Vid beräkning av annat slags inkomst 35
Kap. IV. Skatteplikt för långivare 36
A) Som intäkt av rörelse 36
1) När är ränta och utdelning att betrakta som intäkt av rörelse . . . 36
a) Lagtexten 36
b) Praxis beträffande aktieutdelning 37
c) Praxis beträffande obligationsräntor 40
2) Skattepliktens omfattning i dessa fall 41
a) Ränta å värdepapper, hänförliga till omsättningstillgångar 41
b) Ränta å värdepapper, hänförliga till anläggningstillgångar 46
3) Bokföringsmässig redovisning av till inkomst av kapital hänförlig ränta 52
B) Som intäkt av kapital 52
1) Begreppet ränta 52
a) Den civilrättsliga bestämningen 52
b) Den skatterättsliga bestämningen 54
2) Ränta jämlikt 38 § KL 55
a) När kan kapitalrabatt och inlösensbonus betraktas som ränta? . . 55
b) Ränteberäkning vid obligationsöverlåtelse 62
c) Frågan om avdrag för agio 67
d) Ränteberäkning vid konvertering 71
C) Som intäkt av tillfällig förvärvsverksamhet 75
1) När föreligger realisationsvinst? 75
a) Problemställningen 75
b) Realisationsvinstgrundande fång 76
c) Skattemässig identitet vid byte av värdepapper. Stämpelavgiftsreglerna. 83
d) Ytterligare om vad som förstås med avyttring 92
e) Frågan om tvångsavyttring 93
2) Hur beräknas realisationsvinst 100
a) Riktlinjer för vederlagets värdering vid utbyte 100
b) Värderingstidpunkten och värderingsmetoden 104
D) Som lotterivinst 107

Kap. V. Sammanfattning och kritik 110
A) Sammanfattning 110
B) Kritik 117
1) »Die wirtschaftliche Betrachtungsweise» 117
2) Kritikens förutsättningar och utgångspunkter 119
a) Allmänt 119
b) Kravet på skattens neutralitet 119
c) Användning av termen »skattekredit» i objektiv bemärkelse . . . 120
d) Användningen av termen »skattekredit» i normativ bemärkelse . 122
3) Frågan om avdragsrättens reglering 123
4) Skatteplikten för ränta å »varuobligationer» 129
5) Frågan om upprätthållandet av distinktionen mellan anläggnings- och omsättningspapper 130
a) Problemet 130
b) Förhållandet mellan kursvinst och ersättning för nyttjanderätt till fastighet 131
c) Gränsdragningen mellan anläggnings- och omsättningspapper . . 137
6) Konflikter mellan de olika inkomstbegreppen — dubbelbeskattning och skattebortfall från avkastningssynpunkt 141
7) Avgränsningen av räntebegreppet och dess praktiska förutsättningar 143
8) Kritik av realisationsvinstreglerna beträffande obligationer 144
a) Vinstbeskattning i allmänhet 144
b) Tvångsavyttring 147
c) Förlustavdrag 148
9) Premieobligationer 149
Kap. VI. Utländsk rätt 150
A) Danmark 150
B) Finland 152
C) Norge 157
D) Västtyskland 159
E) Storbritannien 162
F) Förenta staterna 166
Kap. VII. Några alternativa principlösningar 172
A) Imparitetsproblemet 172
B) Inkongruens- och diskontinuitetsproblemen 174
1) Tre principlösningar 174
2) En generell kapitalvinstbeskattning 175
3) Utsträckning av principen om ersättning för tidsbegränsad rättighet 177
a) Frågeställningen 177
b) Beskattningen av engångsersättning för upplåtelse av nyttjanderätt till fastighet 177
c) Utsträckning av principen till obligationer 185
4) Beaktande av förutberäkneliga kursdifferenser 194

Avd. III. Inkomst eller kapitalvinst vid jordstyckningsrörelse.

Kap. VIII. Problemet 201
Kap. IX. Svensk rätt 202
A) Förvärvssyfte som kriterium på förvärvsverksamhet 202
B) Det subjektiva syftets betydelse vid beskattning av jordstyckningsrörelse 204
1) Allmänt 204
2) Syftet med anskaffningen av marken 205
3) Syftet och tidpunkten för rörelsens inledande 210
4) Syftets betydelse för vinstberäkningen 212

5) Verksamhet, som konstituerar jordstyckningsrörelse 217
6) Betydelsen av verksamhetens syfte 220
C) Sammanfattning och kritik av gällande rätt 228
1) Sammanfattning 228
2) Kritik 229
Kap. X. Utländsk rätt 232
A) Danmark 232
B) Finland 235
C) Norge 237
D) Västtyskland 242
E) Storbritannien 244
F) Förenta staterna 247
Kap. XI. Några alternativa principlösningar 255
A) Markvärdestegringsbeskattning 255
B) En generell tomtförsäljningsvinstbeskattning 257
C) Beskattning av tomtförsäljningsverksamhet 259

Avd. IV. Annan yrkesmässig fastighetsförsäljning

Kap. XII. Svensk rätt 263
A) Olika kategorier av rörelse, där fastighet kan vara omsättningstillgång . 263
1) Fastighetshandel 263
2) Bank- och försäkringsrörelse 267
3) Byggnadsrörelse 268
B) Ny praxis för överföring till anläggningstillgång? 275
C) Kritik av gällande rätt 277
Kap. XIII. Utländsk rätt 284
A) Danmark 284
B) Finland 285
C) Norge 286
D) Västtyskland 287
E) Storbritannien 289
F) Förenta staterna 291
Kap. XIV. Några alternativa principlösningar 292

Avd. V. Avslutning

Kap. XV. Slutsatser 296

Zusammenfassung 298
Citerad litteratur 303
Citerade svenska rättsfall 310
Sakregister 313

FÖRKORTNINGAR:

ABL	= Aktiebolagslagen 1944.
AGF	= KF om arvsskatt och gåvoskatt 1941
AktG	= 1937 års Aktiengesetz (Västtyskland)
BB	= Der Betriebsberater (Västtyskland)
BevU	= bevillningsutskottet(s betänkande)
BFH	= Bundesfinanzhof (Västtyskland)
Bskl	= 1911 års skattelov for byene (Norge)
B. T. R.	= British Tax Review
dep.ch.	= departementschefen
DStZ	= Deutsche Steuer-Zeitung
EinkStG	= Einkommensteuergesetz 1955 (Västtyskland)
EinkStDVO	= Einkommensteuerdurchführungsverordnung (Västtyskland)
EinkStRichtl	= Einkommensteuerrichtlinien (Västtyskland)
FstplF	= Fondstämpelförordningen 1908
GRS	= Geijer-Rosenqvist-Sterner
HFD	= Högsta förvaltningsdomstolens domar (Finland)
hrd.	= høyesterettsdom (Norge)
IFL	= 1943 års lag om inkomst och förmögenhetsskatt (Finland)
IRC	= 1954 års Internal Revenue Code (USA)
ITA	= 1952 års Income Tax Act (Storbritannien)
KL	= Kommunalskattelagen 1928
KR	= kammarrätten
KStG	= Körperschaftsteuergesetz 1955 (Västtyskland)
KupF	= Kupongskatteförordningen
Lign.dir.	= Ligningsdirektoratet (Danmark)
LL	= Ligningslov(en) (Danmark)
LskL	= 1911 års skattelov for landet (Norge)
MKPN	= mellankommunala prövningsnämnden
NJA	= Nytt Juridiskt Arkiv (cit. efter sidnumreringen)
NWB	= Neue Wirtschaftsbriefe (Västtyskland)
Ot.prp.	= odelstingsproposisjon (Norge)
PN	= prövningsnämnd(en)
Pol. Sc. Qu.	= Political Science Quarterly
prop.	= proposition
Rettig	= Samling af kongl. resolutioner och bref ... rör. tillämpningen af Bevillningsförordningen ... utg. af H. Rettig
Rev. Rul.	= Revenue Ruling (USA)
RN	= riksskattenämnden
RR	= regeringsrätten
Rt.	= Norsk Retstidende
RÅ	= Regeringsrättens årsbok (referat citeras med »ref.» och nummer, not. Fi med enbart nummer)
S. A. B. F.	= Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen, fogade till 1910 års bevillningsförordning
S. A. S. F.	= D:o till 1910 års KF om inkomst- och förmögenhetsskatt
Sf	= KF om statlig förmögenhetsskatt 1947
Si	= KF om statlig inkomstskatt 1947

Juridiska Institutionen
vid Uppsala Universitet

Sif	=	KF om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt 1910
Sk.n.	=	Skattenytt
SL	=	1922 års lov om indkomst- og formueskat til staten (Danmark)
StplF	=	KF ang. stämpelavgiften 1914
StRK	=	Steuerrechtsprechung in Karteiform (Västtyskland)
StuW	=	Steuer und Wirtschaft (Västtyskland)
SvJT	=	Svensk Juristtidning
Sv. Sk.t. (rf)	=	Svensk Skattetidning (rättsfallshäftet)
T.C.	=	Tax Cases (Storbritannien)
TF	=	Taxeringsförordningen 1956
TI	=	taxeringsintendent(en)
TN	=	taxeringsnämnd(en)
Treas. Reg.	=	Treasury Regulations (USA)
UfR	=	Ugeskrift for Retsvæsen (Danmark)
USCA	=	United States Code Annotated
USCCA	=	United States Code, Congressional & Administrative News
USTC	=	United States Tax Cases
Utv.	=	Dommer, uttalelser m. v. i skattesaker og skattespørsmål (Norge) I—III avser 1955 utgivna nytryck, 7—11 och årtal originaldelarna
VxlL	=	Växellagen 1932

AVD. I. INLEDNING

KAP. I. PROBLEMSTÄLLNING

A) Vad är inkomst?

Diskussionen om beskattningsnormen vid inkomstskatten utgick tidigare vanligen från att det fanns ett enda inkomstbegrepp. Den fråga man ställde var: »Vad är inkomst?» Efter det funna inkomstbegreppet skulle skattelagstiftaren ha att rätta sig.[1] Numera torde man allmänt ha kommit till den uppfattningen, att flera olika inkomstbegrepp kan tänkas, vilka var för sig är befogade med hänsyn till deras olika ändamål.

Inom skattelagstiftningen både i vårt och i flertalet andra länder användes termen inkomst utan att närmare definieras.

Vid tolkning av skattelag måste man i de fall, där innebörden av termen inte kan fastställas på grundval av lagens uttryckliga bestämmelser, ta hänsyn till vilket generellt inkomstbegrepp, som föresvävat lagstiftaren vid lagens utformning. Lagtolkaren har inte samma frihet som vetenskapsmannen att välja det inkomstbegrepp han finner mest rationellt, t. ex. som mått på skatteförmågan. Även om den domstolsmässiga utläggning av det enda sanna inkomstbegreppet, som man kan finna speciellt i vissa amerikanska och engelska domar, kan förefalla föråldrad, är det de lege lata dock meningsfullt att ställa frågan: »Vad har lagstiftaren menat med inkomst?»[2]

De lege ferenda är samma begränsning inte nödvändig.[3] Men skattelagstiftaren måste vara noga med att inte alltför mycket avlägsna sig från vad gemene man anser vara ett rimligt och rättvist mått på skatteförmågan, när han skall välja det inkomstbegrepp, som skall läggas till grund för inkomstskatten. Särskilt en på självdeklaration byggd beskattning fungerar nämligen illa, om medborgarna finner grundvalen för beskattningen orättvis och där-

[1] En utförlig sammanfattning av inkomstbegreppsdiskussionen finns hos Wueller. Simons ger också en sådan sammanfattning, ehuru mera ensidig. I svensk litteratur märks främst Wicksells bidrag i SOU 1923: 70, se även t. ex. Prawitz, Det finansrättsliga inkomstbegreppet. En tyvärr finskspråkig översikt av de olika inkomstteorierna ger Kilpi, sid. 22—40.

[2] Paradnumret är det långa amerikanska högsta domstolsutslaget Eisner v. Macomber (252 U.S. 189 (1920)), enligt vilket gratisaktier förklarades inte kunna beskattas som inkomst med hänsyn till att sextonde författningstillägget endast gav unionen befogenhet att pålägga skatter på »incomes, from whatever source derived». Den amerikanska beskattningen av kapitalvinster har emellertid ansetts rymmas inom denna ram. I U.S. v. Kirby Lumber Co. (284 U.S. 1 (1931)) var Supreme Court försiktigare än i Eisner v. Macomber: »We see nothing to be gained by the discussion of judicial definitions» (per Holmes J.). Jfr Magill, sid. 442 och 239. Betr. engelsk rätt se nedan bl. a. sid. 163.

[3] Friheten i ställningstagandet de lege ferenda är naturligtvis inte lika stor, om det endast är fråga om partiella reformer. För sådana är självfallet den gällande lagstiftningens grundprinciper av betydelse.

för inte lojalt uppfyller sina förpliktelser. För att få skattesystemet förankrat i opinionen är det fördenskull av vikt att ta hänsyn till vad skattebetalarna menar med inkomst.[4]

Rättvisekravets närmare innebörd och möjligheterna att vetenskapligt analysera det skall inte behandlas här.[5] Det torde emellertid inte råda något tvivel om att enligt allmän uppfattning en rättvis beskattning förutsätter, att lika skall behandlas lika. Kravet på likabehandling anknytes härvid till en bestämd jämförelsenorm, som vid inkomstbeskattningen vanligen utgöres av de enskildas skatteförmåga. På denna avses inkomsten — efter vissa modifikationer — vara ett mått.[6]

Vill man således använda inkomsten endast som ett uttryck för graden av skatteförmåga, skall man inte fråga: »Vad är inkomst?».[7] I stället bör man söka fastställa, vilka faktorer, som kan anses påverka en skattskyldigs skatteförmåga.[8] Även om man inte kan objektivt fastställa, när två personers skatteförmåga är lika, kan man dock objektivt uppskatta vissa faktorer, om vilka man med en viss grad av praktisk evidens kan säga, att de rimligen bör vara ägnade att påverka skatteförmågan. Inkomsten skall vara en sådan faktor.

Hänsynstagandet till allmänhetens rättviseuppfattning behöver inte nödvändigtvis medföra, att man renodlar skatteförmågeprincipen. Speciellt då det gäller naturainkomster och värdet av egenproduktion, liksom beträffande engångsintäkter av olika slag, kan man i många fall konstatera, att

[4] Förtydligande kan här inskjutas, att det inkomstbegrepp, som skall diskuteras i det följande, närmast motsvarar den sammanräknade nettoinkomsten och alltså inte är tänkt som något ensamt tillräckligt mått på skatteförmågan. Det blir närmast en teknisk fråga, på vilket sätt man tar hänsyn till sådana faktorer som försörjningsbörda, nedsatt skatteförmåga av annat slag, förmögenhetsinnehav m. m. Man kan låta dem påverka den beskattningsbara inkomst, på vilken skatten beräknas, men de kan också få uttryck i själva inkomstskatteberäkningen genom olika skatteskalor eller tas i beaktande på annat sätt, t. ex. genom direkta bidrag resp. särskilda skatter.

[5] För en sådan diskussion, jfr Lindahl, Festskr. Ohlin, sid. 151, och där behandlade arbeten.

[6] De här anförda synpunkterna motsvarar närmast Welinders ställningstagande, Sv.Sk.t. 1938, sid. 207ff., liksom vad numera kanske får anses vara finansvetenskapligt allmängods, t. ex. Neumark, sid. 34ff.

[7] »In other words, the problem posed by the taxation of income does not call for a definition of income based upon one's doctrinal bias and an assortment of accounting conventions, developed in response to situations which are irrelevant to the problem in hand. The problem of income taxation is in essence the problem of finding norms which will be useful as measures of the 'respective abilities' of the 'diverse' taxpayers who constitute contemporary economic society. With the possible exception of Haig, Hewett and Simons, this objective of income taxation apparently has been slighted by most of the American designers of concepts of taxable income. It would seem that Seligman and Fisher, in particular, have lifted the problem of income taxation out of its historical context. They have asked the question: what is income? One wonders whether such a question is of more than academic significance without the further query: what is to be the function of possible or alternative concepts of income? In his perusal of the literature, the present writer has found little evidence which would indicate that the second question has ever been clearly and explicitly considered.» Wueller, Pol. Sc. Qu. 53 (1938) sid. 580f.

[8] Kommer man till ett resultat, som alltför mycket strider mot allmänt språkbruk, kan man överge »inkomst»-terminologien och, som bl. a. Davidson gör, tala t. ex. om förmögenhetsvinst. Men då borde man egentligen också döpa om skatten. Här skall vi för enkelhetens skull utgå från att lagstiftaren med inkomst i detta sammanhang förstår vad som beskattas med inkomstskatt, naturligtvis med bortseende från sådana terminologiska oformligheter som t. ex. den i den kommunala »inkomstskatten» inbakade fastighetsskatten.

även den, som teoretiskt är beredd att finna en viss förmån eller intäkt vara relevant för skatteförmågan, likväl finner det skäligt, att den av ena eller andra anledningen fritas från beskattning.[9] Är en sådan opinion tillräckligt utbredd, kan det vara opraktiskt att nonchalera den.

Även andra avvikelser från det till skatteförmågeprincipen knutna likabehandlingskravet kan ha praktiska motiv. En viss schablonisering är — var man än vill dra gränsen för vad som skall kallas petitesser — i praktiken ofrånkomlig, speciellt med hänsyn till att det gäller en lagstiftning, som skall tillämpas i en enorm mängd enskilda fall varje år. Önskemålet att undvika en sådan utformning av inkomstbegreppet, som förutsätter att detta bygger på skönsmässiga värdeuppskattningar och analys av subjektiva motiv, är likaså av stor praktisk vikt. Rättvisan i en teoretiskt tillfredsställande skattelag är ju endast skenbar, om dess utformning är sådan, att fel vid den praktiska tillämpningen i väsentlig mån förrycker resultatet.

Det är ett institutionellt faktum, att beskattningen användes även för andra ändamål än att finansiera det allmännas utgifter. Beskattningen användes både i vårt land och i andra länder även för tillgodoseende av konjunkturpolitiska syften, för att utjämna inkomst- och förmögenhetsfördelningen etc. Kravet på en beskattning efter förmåga, hur detta än tolkas, kan sättas tillbaka för hänsyn till skatternas verkningar, t. ex. på sparandet, på kapitalmarknadens funktionsduglighet, på arbetsvilja, investeringslust, benägenhet för högre utbildning, donationsvilja, riskvillighet etc. Frågan hur dessa ändamålssynpunkter skall avvägas mot intresset att i den utsträckning det är tekniskt möjligt anknyta till vad som av allmänheten uppfattas som en rättvis beskattning, är ett politiskt problem, som inte kan lösas utan mycket komplicerade värdepremisser. Det är således fullständigt naturligt, om den, som teoretiskt och praktiskt anser ett visst inkomstbegrepp utgöra det bästa måttet på skatteförmågan, finner exempelvis konjunkturpolitiska skäl vara tillräckligt bärande för att tillämpa en annan beskattningsnorm. Här skall det uteslutande bli fråga om ett ställningstagande av det förra slaget, medan de vidare politiska synpunkterna lämnas åsido.[9b]

[9] Avkastningen av det i egnahem placerade kapitalet är ett typexempel — i USA skulle en skatt på denna möta lika litet förståelse bland de skattskyldiga som i Sverige en skatt på den beräknade avkastningen av de t. ex. i privatbilar placerade medlen. Ett annat exempel är allmänhetens inställning till beskattning av priser och belöningar av olika slag. Denna torde oftare bestämmas av önskemålet, att en vinnares glädje ej måtte grumlas, än av rättvisekravet att hans ökade skatteförmåga tas i anspråk.

[9 b] Med hänsyn främst till vikten av att de skattskyldiga accepterar beskattningen som rättvis bör man inte göra avsteg från skatteförmågesynpunkten utan vägande skäl. Welinder, Festskr. Lindahl sid. 375, hänvisar visserligen med all rätt till att både aktiebolagsbeskattningen och en av företagsekonomiska synpunkter influerad beskattning av rörelseidkande fysiska personer strider mot kravet på en likformig beskattning. Men det är en farlig konklusion han drar: »Detta gör att en närmare diskussion av vilket 'avskrivningsindex' som bäst motsvarar skatteförmågesynpunkten, har ringa praktisk betydelse.» (Jfr nedan sid. 119.)

B) De konsekventa inkomstbegreppen

Formellt kan varje inkomstbegrepp sättas i formen

$$E = A - B + I,$$

där A är periodens bruttointäkter, omfattande dels likvider för försålda varor och tjänster, dels räntor och utdelningar, dels också medel erhållna genom upplåning eller försäljning av värdepapper, B summan av produktiva utgifter, ränteutbetalningar, låneamorteringar och inköp av värdepapper jämte utlåning och ökning av kassahållning, och I summan av den reala och den finansiella nettoinvesteringen.[1]

Differenserna mellan olika *materiella* inkomstbegrepp kan ta sig uttryck i olika uppfattning av A, avseende naturaförmåner och värdet av egenproduktion, och av B, såvitt angår avgränsningen av levnadskostnader från kostnader för intäktsförvärv, liksom i avseende på behandlingen av skatteposten.[1b] Denna sida av begreppsbestämningen skall här inte behandlas.[2]

Vårt problem gäller i stället posten I, vars bestämning blir avgörande för det speciella inkomstbegreppets karaktär.[3] Meniconi har i en vidareutveckling av det formella inkomstbegreppet splittrat upp I på följande sätt:

$$I = G - G_0 - X,$$

där G står för förmögenheten vid beräkningsperiodens utgång och G_0 för förmögenheten vid dess ingång, medan X bestämmes som saldot av de förmögenhetsändringar, som inte ingår i resp. reducerar inkomsten.[4] Ett materiellt inkomstbegrepp bestämmes således dels av den använda värderingsnormen för posterna G och G_0, dels också av den konventionella gränsdragning, efter vilken posten X bestämmes.

Det förefaller möjligt att uppställa tre olika inkomstbegrepp, som är konsekventa i den meningen, att de uppfyller kravet på enhetlighet och frihet från undantag.[5]

[1] Lindahls generella inkomstformel, $e = a - b + i + r - f + j$ skiljer mellan reala termer (a = försäljning av varor och tjänster, b = produktiva inköp, i = real nettoinvestering) och finansiella termer (r = räntor och utdelningar, f = utlåningsöverskott och nettoinköp av värdepapper, j = finansiell nettoinvestering). I ovanstående formel har de senare termerna sammanslagits med de förra. Jfr Lindahl sid. 75—111, spec. sid. 87.

[1 b] Den här använda distinktionen mellan formella och materiella begrepp motsvarar i stort sett distinktionen mellan generella och speciella begrepp.

[2] Kleinwächters mera lustiga än praktiskt övertygande demonstration av inkomstbegreppets teoretiska omöjlighet på grund av svårigheten att värdera naturainkomst och egenproduktion bör således avvisas. Hela detta, av teoretikerna tämligen försummade problemkomplex undersökes f. n. av Eggert Møller, se dennes artikel »Afgrænsningen driftsomkostninger-privatforbrug», Revision og Regnskabsvæsen, okt. 1958.

[3] Lindahl, sid. 82.

[4] Meniconi, sid. 173, 77, 80 och 147. Hela tiden är det här frågan om inkomst ex post. (I själva verket rymmer Meniconis såväl som Lindahls framställningssystem ytterligare komplikationer i avseende på differensen mellan sak- och finansförmögenhet, men dessa kan i detta sammanhang lämnas därhän.)

[5] Det gängse teoretiska motsatsparet är källteorien contra förmögenhetsvinstteorien (så hos Neumark, sid. 38ff., Laufenburger, sid. 462ff, m. fl. förf.). Särskilt den förstnämnda förutsätter dock en konventionell bestämning, nämligen av vad som skall förstås med förvärvskälla resp. periodicitet (jfr Lindahl, Festskr. Thyrén, sid. 311). Här har det där-

Ett av dessa, Fishers, innebär att I sätts lika med noll, d. v. s. $X = G - G_0$, varigenom inkomsten kommer att sammanfalla med *konsumtionen*. Fisher, liksom på senare år Kaldor, har framställt konkreta förslag om hur konsumtionen skulle kunna användas som bas för en direkt beskattning.[6] Användandet av Fishers inkomstbegrepp kan motiveras med önskan att undvika vad man brukar kalla »sparandets dubbelbeskattning» (se nedan sid. 18 f.). I allmänhet anses det emellertid missvisande att kalla för inkomstskatt vad som i realiteten är en konsumtionsbeskattning. Även Fisher, som tidigare fann sitt inkomstbegrepp vara det enda möjliga, har senare erkänt att man kan uppställa andra inkomstbegrepp.[7]

Konsekvent i den angivna bemärkelsen är även det inkomstbegrepp, som i Sverige först företrätts av Davidson, och som i internationell diskussion främst förknippas med namnet Schanz.[8] Enligt detta bestäms I i princip som $G - G_0$, där G och G_0 motsvarar penningvärdet vid periodens slut resp. början av hela den skattskyldiges förmögenhet. Posten X sätts således principiellt lika med noll, ehuru redan Schanz tänkte sig praktiska modifikationer avseende arv, gåvor med flera lämpligen på annat sätt än genom inkomstskatt beskattade fång. Åtminstone om detta *förmögenhetsvinstbegrepp* uppfattas så, att även orealiserade vinster beskattas, kan det i den angivna bemärkelsen betraktas som konsekvent, varför det naturligtvis lockat många teoretiker.[9]

Redan i den modifierade formen av skatt på realiserade kapitalvinster har förmögenhetsvinstbeskattningen mött stark kritik.[1] En skatt på orealiserade vinster skulle inte framstå som något mer praktikabelt alternativ.

Hänsynstagandet till orealiserade värdeförändringar skulle uppenbart er-

för ansetts lämpligast att som teoretiska valmöjligheter ställa upp vad man i viss mening brukar kalla konsekventa begrepp, d. v. s. sådana, som enhetligt och undantagslöst ger uttryck för de principer, på vilka de byggs upp. Källteorien kan däremot inte frånkännas väsentlig praktisk betydelse som norm för utformningen av den nödvändiga kompromissen mellan olika begrepp eller, om man så vill, som den praktikabla norm, vilken står Lindahls teoretiska begrepp närmast (jfr nedan sid. 22).

[6] Fisher, Capital and Income, Dens., The Theory of Interest, Dens., Econometrica 1937, sid. 1—55, Dens., A Practical Schedule for an Income Tax, Kaldor, An Expenditure Tax, Dens., Indian Tax Reform sid. 39—47.

[7] Fisher, Econometrica 1939, sid. 357.

[8] Davidson, Om beskattningsnormen, Dens. i SOU 1923: 70, Schanz, Finanzarchiv 1896, sid. 1—96.

[9] Lion hävdar med en icke helt övertygande argumentation, att Schanz' inkomstbegrepp också teoretiskt — inte endast praktiskt, som i stor utsträckning sker genom godtagande av bokföringsmässiga principer — skulle bygga på realisationskravet (sid. 295f.). Den teoretiska konsekvensen hos förmögenhetsvinstbegreppet går dock därigenom förlorad, varför Schanz knappast kan ha varit helt lycklig över Lions komplimanger.

Bland senare författare, som varit tilltalade av Schanz' begrepp kan nämnas Bauckner, Moll, Haig, Simons och Kaldor. I viss mån påverkad därav är f. ö. även Sandström, Rättvis beskattning.

[1] En god provkarta levereras av Royal Commission, Cmd. 9474, p. 94—108 och Board of Inland Revenue's memorandum, a.a. sid. 425—453. Jfr dock reservationen av Kaldor m. fl., sid. 365ff. En sammanfattning av hela standardargumentationen får man hos Seltzer. Ett i slutsatserna ingalunda odiskutabelt men i greppet på frågan värdefullt diskussionsinlägg om temat är Dichs artikel i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1955 sid. 118—148. Från »skatteetisk» synpunkt förordar han med anförande av likabehandlingsargumentet (sid. 123) en kapitalvinstbeskattning, men hans administrativa och framför allt ekonomiska synpunkter är åtskilligt mer nyanserade.

bjuda praktiska svårigheter vid *taxeringen*. Sådana skulle även uppstå genom de vid ett förmögenhetsvinstbegrepp påräkneliga, kraftiga fluktuationerna i *taxeringsresultatet*. Särskilt vid en progressiv beskattning skulle beredandet av tillräckliga resultatsutjämningsmöjligheter liksom erforderliga möjligheter till betalningsuppskov, när likviditetshänsyn så kräver, lätt medföra, att den teoretiska enhetligheten i det tillämpade systemet ginge förlorad. Egentligen skulle redan tillämpningen av en beskattningsperiod, som inte vore mycket kort, innebära en form av sådan utjämning — dock med tämligen nyckfulla verkningar beroende av förekommande värdeförskjutningars infallande i förhållande till balansdagarna. I praktiken skulle man kunna tänka sig en utjämning över t. ex. en tioårsperiod, som bl. a. Simons föreslagit, inom vilken vid den årliga taxeringen realisationskravet skulle upprätthållas, men vid vars slut en balans skulle uppgöras under inbegripande även av orealiserade vinster och förluster med samtidig resultatsutjämning över den gångna perioden.[2] Även med dessa modifikationer skulle emellertid förmögenhetsvinsten som norm för inkomstbeskattningen kunna tänkas medföra sådana fluktuationer i *uppbördsresultatet*, att systemet av sådana skäl periodvis skulle kunna behöva sättas åsido varigenom dess konsekventa tillämpning äventyrades.[3] Bland de viktigaste standardargumenten i sammanhanget brukar även anföras sådana, som sammanhänger med kravet, att inkomst skall vara realiserad, eller som avser förmögenhetsvinstbegreppets speciella känslighet för penningvärdeförändringar. Dessa synpunkter skall nedan behandlas något utförligare. Det torde emellertid redan av det sagda vara uppenbart, att mycket tungt vägande argument riktats mot det kompromisslösa tillämpandet av förmögenhetsvinstbegreppet i dess extrema utformning.

En tredje metod att bestämma inkomsten, enligt vilken denna å ena sidan skall omfatta ej endast konsumtion utan även sparande men å andra sidan icke skall inkludera kapitalvinster, har tillämpats bl. a. av Lindahl.[4] Enligt honom kan den inkomst, som någon under en given period erhållit från vissa förmögenhetstillgångar, definieras som den under året *upplupna räntan* på dessa. Om uppskattningen av tillgångarnas värde förändras under perioden, exempelvis på grund av en oförutsedd förändring av prisläget, kan denna förmögenhetsvinst (-förlust) uppdelas i en inkomstvinst, som hänför sig till avkastningen under perioden, och en kapitalvinst, som utgör återstoden av den totala vinsten. Den ifrågavarande inkomstvinsten skall medräknas, när inkomsten beräknas för en förfluten period, medan kapitalvinsten där-

[2] Simons, sid. 167f. Lindahl (Festskr. Thyrén, sid. 337f.) föreslog redan 1926 som en tänkbar lösning, att vinstbeskattning skulle inträda, om realisationen uppsköts mer än tio år, medan förlustavdrag borde få göras gällande när som helst.

[3] Symptomatisk är prop. 213/1921, sid. 17ff. — utvidgningen av inkomstbegreppet till rederiernas fartygsförsäljningsvinster ansågs riskabel med hänsyn till de statsfinansiella verkningarna, när tiderna blev sämre, och i stället ett anspråk uppstode på avdrag för motsvarande förluster. Vid samma tid, 1921, undantogs i Norge vinster och förluster på aktieaffärer från inkomstbegreppet; under de goda tiderna dessförinnan hade vinsterna beskattats, men med förlusterna kom den nya lagen.

[4] Lindahl, sid. 104ff., se även Welinder, Företagens inkomstbeskattning, sid. 19ff.

emot faller utanför inkomstbegreppet. Med en i sammanhanget kanske tillåtlig förenkling av Lindahls framställning kan man i anslutning till vår generella formel sätta G som värdet vid periodens slut av den framtida beräknade avkastningen, medan posten X är den (positiva eller negativa) kapitalvinsten, vilken skiljer det historiska ingångsvärdet G_0 från kapitalvärdet vid periodens början, beräknat med den kunskap om utvecklingen och med de framtidsförväntningar, som man äger vid periodens slut.[5] Såväl inkomstvinsten som kapitalvinsten kan bero antingen på förändringar i de yttre konjunkturerna (windfalls) eller på företagarnas egna åtgöranden (investeringsvinster, rationaliseringsvinster).

Det bör observeras, att gränsen mellan inkomst(vinst) och kapitalvinst på detta sätt blir beroende av den period, för vilken inkomsten beräknas.[6] Ju kortare period inkomstberäkningen avser, desto mindre del av en förmögenhetsvinst blir inkomst och desto större del kapitalvinst. Om perioden blir infinitesimal, försvinner inkomstvinsten helt, och förmögenhetsvinsten kommer helt att motsvaras av kapitalvinsten. Någon praktisk möjlighet att för skatteändamål beräkna inkomsten för infinitesimala perioder finns inte. Detta teoretiska inkomstbegrepp är inte avsett som annat än en teoretisk konstruktion. Man är, vilket Lindahl beaktat vid uppställandet av sitt praktiska inkomstbegrepp, i praktiken hänvisad till en gränsdragning mellan inkomstvinst och kapitalvinst på grundval av en konventionellt bestämd period, i praktiken närmast en årlig.

Den praktiska tillämpningen av Lindahls inkomstbegrepp även i denna senare utformning skulle försvåras, genom att inkomstberäkningen i så hög grad blir beroende av förmögenhetsvärderingen.[7] För praktiskt bruk har Lindahl därför modifierat sitt begrepp genom införande av ett realisationskrav. Om inkomstvinsterna inräknas i inkomsten först under det år de realiseras, medför detta emellertid en förskjutning av gränsen mellan inkomstvinster och kapitalvinster. Resultatet blir på detta sätt, att avgränsningen av kapitalvinsterna (och -förlusterna) kan komma att ske efter grunder, som präglas av en, låt vara stark, konvention.

Mellan dessa tre ytterlighetsformer, av vilka den förstnämnda för den allmänna uppfattningen inte avser inkomsten utan fastmer konsumtionen, de två senare å andra sidan i sin konsekventa tillämpning uppenbarligen får betraktas som impraktikabla, måste skattelagstiftaren finna en kompromiss. Här skall endast diskuteras några av de huvudsynpunkter, som brukar läggas på valet av inkomstbegrepp för praktiskt bruk vid inkomstbeskattningen.

[5] Förenklingen avser främst sammanslagningen av real- och finanskapital, jfr Lindahl, sid. 107.

[6] Problemet finnes klart antytt redan i Theory of Money and Capital, sid. 108f., och behandlas utförligare av Lindahl i Festskr. Zeuthen, spec. sid. 216ff., vilken artikel förelåg i manuskript redan 1948. Se även Meniconi, sid. 251ff., vilkens resonemang på denna punkt visserligen gäller Keynes' inkomstbegrepp, sådant det framställts i General Theory, kap. 6, men mut. mut. gäller även Lindahls.

[7] Därför Breaks låga klassifikation av Lindahls begrepp vid en värdering byggd främst på praktikabilitetssynpunkter, Journ. of Pol. Econ. 1954, sid. 48—62.

C) Valet av inkomstbegrepp

1) Realisationskriteriets betydelse (kompromissen mellan Fisher och Schanz—Lindahl)

Mills klassiska angreppspunkt mot inkomstbeskattningen, enligt vilken sparad inkomst, om den beskattas vid förvärvet, belastas dubbelt, då även det sparade kapitalets avkastning tas till beskattning, leder fram till en konsumtionsbeskattning av Fishers typ.[8] »Sparandets dubbelbeskattning» vid en inkomstbeskattning av gängse art brukar försvaras bl. a. med argumentet, att inte inkomstens användning utan inkomsten själv, sedd som potentiell konsumtionsköpkraft, bör vara avgörande för beskattningen.[9]

Om man avvisar den direkta konsumtionsskatt, i vilken Fishers »inkomst»-begrepp utmynnar, och i princip godtar sparandets dubbelbeskattning som rimlig, måste det framstå som ett likformighetskrav, att den genomföres konsekvent. Om någon form av kapitalvärdeförändring ingår i inkomstbegreppet, blir sparandets dubbelbeskattning konsekvent genomförd endast när både orealiserad och realiserad värdestegring beaktas. Fasthåller man vid det kriterium på inkomst, att den i någon mening måste ha realiserats, kan det i vissa fall för en skattskyldig te sig gynnsammare att behålla en förhållandevis lågavkastande tillgång än att byta den mot en motsvarande tillgång med bättre avkastning, om nämligen den senare åtgärden skulle orsaka, att en latent skatteskuld förfölle.[1]

Ett fullföljande av principen om sparandets dubbelbeskattning skulle i princip medföra, att inkomstberäkningen skedde för infinitesimala perioder. I praktiken kan det naturligtvis knappast bli fråga om mindre än ettåriga perioder. Även i den formen är emellertid en skatt på orealiserad inkomst mera teoretiskt än praktiskt tilltalande. Kravet på att en intäkt skall vara realiserad för att kunna beskattas har, när det inte framställts som axiomatiskt liggande i själva inkomstbegreppet,[1b] rationellt grundats på hänsyn till

[8] Som Lindahl (Festskr. Thyrén, sid. 323, jfr även Hansen, SOU 1955:25 sid. 147f.) påpekat, är termen mindre lycklig, då ju termen dubbelbeskattning i regel användes för att beteckna, att samma *förvärv* beskattas två gånger, vilket här ej är händelsen. »Men den underliggande tanken är riktig. Ty onekligen blir den *konsumtion*, som erhålles av de sparade medlens ränteavkastning, inskränkt i dubbel måtto mot vad som kan anses för befogat med hänsyn till skatteförmågans storlek: först genom skatten på sparkapitalet, när det förvärvas, och sedan genom den nya skatten på räntorna.» Man förlorar alltså räntan på skatten (Lindahl, Gerechtigkeit, sid. 215 f.). — Fishers »service income» utgör argumentets yttersta konsekvens, därmed inte sagt, att Fisher skulle varit beroende av Mill i sin teoretiska motivering.

[9] Se t. ex. Welinder, Sv.Sk.t. 1938 sid. 225, Neumark, sid. 47f., Wueller, Pol.Sc.Qu. 1938, sid. 578 och n. 84, och 1939, sid. 572ff., Kendrick, sid. 527ff. m. fl.

[1] De praktiska följderna härav har särskilt blivit aktuella i samband med realisationsvinstbeskattningen. Se t. ex. SOU 1931:40 sid. 315, liksom den empiriska undersökningen av samma effekt på investerarnas politik hos Seltzer, sid. 156—180. Särskilt skärps svårigheten, om skattesystemet anordnas så, att arvfall ger rätt till nytt ingångsvärde utan att den gamla reserven beskattas, jfr t. ex. Board of Inland Revenue i Cmd. 9474, sid. 432, och Kaldor m. fl., a.a. sid. 372.

[1 b] Så enligt Supreme Court i Eisner v. Macomber (252 U.S. 189 (1920)).

Det bör påpekas, att ordet realisation ingalunda är entydigt. Man kan, för att bara nämna två exempel, diskutera om äganderättsövergång genom gåva eller arvfall är realisa-

de skattskyldigas likviditet, beräkningssvårigheterna och den praktiska erfarenheten, att en orealiserad vinst lätt försvinner, om man ökar utbudet på marknaden genom att söka realisera den för hastigt.[2] Det är ett mycket långt steg från det teoretiska konstaterandet av att en värdemognad sker eller t. ex. en räntefordran upplöper, vilkens värde utan minskning av nettoförmögenheten teoretiskt skulle kunna konsumeras, till ett praktiskt krav på att de skattskyldiga skulle tvingas till realisation eller kreditupptagande för att betala skatt på beräknad inkomst. Samma skäl talar inte mot rätt till avdrag för orealiserad förlust — däremot stundom statsfinansiella.

Om man i denna situation inte är beredd att återgå till det enda praktiskt möjligen tänkbara alternativ, som samtidigt är konsekvent, och förvandla inkomstbeskattningen till en konsumtionsbeskattning — denna utväg har på »skatteetiska», konjunkturpolitiska och skattetekniska grunder eftertryckligt avvisats av många sakkunniga[3] — står tre alternativa vägar öppna. Den ena är att, med utgångspunkt från konsumtionsbeskattningen som ett ideal, söka gestalta en beskattning av förvärvad inkomst så, att »sparandets dubbelbeskattning» i möjligaste mån undvikes eller kompenseras.[4] Den andra är att acceptera omöjligheten att konsekvent »dubbelbeskatta sparandet» men i övrigt, utan hänsyn till denna brist, genomföra största möjliga konsekvens i ett inkomstbegrepp, som åtminstone beträffande vinsterna finge innefatta ett realisationskriterium. Detta är i princip vad man gör i USA m. fl. länder, där en kapitalvinstbeskattning existerar inom inkomstbeskattningens ram. Den tredje utvägen, slutligen, innebär att låta den värdemognad etc., som i särskild grad skulle aktualisera nyckfull-

tion, liksom det kan anföras skäl för att betrakta det som realisation, när någon tillgodogör sig t. ex. sin fastighets värdestegring genom att ta upp motsvarande lån och konsumera valutan.

Welinder påpekar (Företagens inkomstbeskattning, sid. 42) realisationskriteriets relativitet i samband med inkomstberäkning enligt bokföringsmässiga grunder, då företagets fortsatta verksamhet kräver återinvestering, och »den bokföringsmässiga vinsten i sin helhet framkommer genom en värdering, där blott kontant kassa och vissa fordringar, främst bankfordringar, ha ett odiskutabelt värde». Jfr även nedan sid. 83ff. och 160 n. 6.

[2] RÅ 1958 ref. 61 exemplifierar problemet. Ett bolags i penningrörelse ingående aktier skulle vid övergång till förvaltningsverksamhet anses avyttrade (jfr vidare nedan sid. 275ff.). Med hänsyn till att så stora aktieposter, som det var frågan om, inte kunde placeras på marknaden utan »rabatt», anhöll bolaget, att utgångsvärdet skulle sättas till 75 % av börskurserna. RN fann — vid det förhållandet, att utgångsvärdet borde beräknas med hänsyn tagen till det vederlag, som skulle kunna erhållas vid en successiv avyttring, utsträckt över så lång tid, som med avseende å lagrets storlek och beskaffenhet kunde anses rimlig — att skäl icke visats föreligga för en värdering enligt i ansökan angivna grunder, och förklarade, att varulagret icke finge upptas till allenast 75 % av börskurserna. RR återförvisade ärendet till RN på denna punkt för ställningstagande till frågan, huruvida och efter vilken grund lagret finge upptas till värde under gällande börskurser men högre än 75 %.

[3] Se t. ex. Dich, Nationaløkonomisk Tidsskrift 1957, sid. 16—42, Konjunkturinstitutet i SOU 1957: 22 sid. 74f. och BevU 34/1958. De praktiska svårigheterna belyses ingående i det danska betänkandet om »forbrugsbeskatning», nr 202, 1958, sid. 51—145.

[4] Så Lindahl, Gerechtigkeit, sid. 216 n. 2. Lindahl utgår från antagandet, att den beskattning av kapitalförbrukning, som Fisher förutsätter, är praktiskt ogenomförbar (ett åtminstone 1919 realistiskt antagande), och tänker sig en reduktion av skatten på besparingarna i sådan grad, att vad som genom reduktionen vinnes i ökade möjligheter till konsumtion av kapitalet precis uppväger den oundgängliga dubbelbeskattningen av räntekonsumtionen.

heten i realisationskriteriets verkningar, helt falla utanför inkomstbegreppet. Denna kompromissväg kan man säga har valts bl. a. i Sverige.

Vid sökandet efter en kompromisslösning mellan de ytterligheter, som å ena sidan representeras av Schanz och Lindahl, å andra sidan av Fisher, kan man laborera med en kategoriklyvning av kapitaltillgångarna. I realiteten gör man det även i de mest outrerade förmögenhetsvinstbegrepp, genom att arbetsinkomsten beskattas utan hänsynstagande till det kapital, som ligger i den individuella arbetsförmågan. Även Lindahl arbetar — vilket kanske bör ses som en teoretisk skönhetsfläck i hans framställning — med ett sådant, förenklat arbetsinkomstbegrepp.[5] Synpunkten har på senare tid fått aktualitet genom kraven på rätt till avskrivning på studiekapitalet. Enkel logik kräver, att en sådan rätt sammanbindes med aktiveringsplikt för studieinvesteringen. I praktiken torde andra vägar vara lämpligare för lösning av akademikernas skatterättviseproblem.[6] Det personliga kapitalet är i praktiska inkomstbegrepp satt lika med noll.

Övriga tillgångar kan ses fysiskt-kvalitativt, som *res*, eller ekonomiskt-kvantitativt som *quantum* — uttryckssättet har använts av Isaacs.[7] Schanz' konsekventa inkomstbegrepp innebär, att alla tillgångar ses som quantum. Man kan emellertid göra en distinktion mellan olika tillgångar på så sätt, att de som fysiskt kvarstår vid årets slut betraktas som *res*, sådana som realiserats däremot som *quantum*. Detta innebär, att man inför realisationskriteriet (och sålunda partiellt uppger principen om sparandets dubbelbeskattning), men endast såvitt angår andra förändringar än de fysiska. Man kan påvisa denna begreppsbildning på rörelsebeskattningens område, där den motsvarar rätt till avskrivning på grund av fysiskt slitage, ev. även teknisk förslitning, men inte hänsynstagande till konjunkturbetingade värdeförskjutningar i anläggningskapitalet, innan de realiserats. En annan tillämpning av distinktionen innebär godtagande av avskrivning för orealiserade förluster av alla slag utan samtidigt beaktande av annan orealiserad kapitalökning än den fysiskt-kvalitativa (aktivering av anläggnings- resp. produktionskostnad). Detta står i samklang med företagsekonomiens försiktighetsregel, eller, som den i det följande efter tyskt mönster skall betecknas, »imparitetsregeln». Självfallet är denna regels användning ofta försvarlig, men konsekvent är den inte.

Är man beredd att anlägga en kvalitativ aspekt på kapitalet, när realisation ännu ej ägt rum, kan det många gånger förefalla väl så motiverat att göra detsamma, även om det blir fråga om realisation. Det typiska exemplet är villaägaren, som flyttar och på grund av fastighetsvärdestegringen realise-

[5] Lindahl, Theory, sid. 82. Svårigheten utnyttjas av Fisher, jfr Econometrica 1937, sid. 19ff., som ett argument mot Haigs och andras inkomstbegrepp. Enligt Fishers överdrivna argumentation skulle arbetsinkomsten, om det personliga kapitalet beaktades, bli negativ för de flesta människor (A Practical Schedule, sid. 13).

[6] Ohållbarheten i det resonemang, som vill likställa avskrivning på icke aktiverad studiekostnad med avskrivning på vanliga rörelseinventarier påvisades av kammarrätten i dess remissyttrande över SOU 1951:13, jfr Mutén, Sv.Sk.t. 1954 sid. 365.

[7] Isaacs, Harvard Law Review 46 (1933), sid. 776—794. För sin del kommer Isaacs, såvitt skatteförmågan angår, fram till att quantum-teorien är mer acceptabel, men finner realisationskriteriet praktiskt ofrånkomligt. Res-teorien förordas alltså under innehavet.

rar en kapitalvinst på sin gamla villa, oaktat han på sin nya bostadsort behöver hela likviden för att där förvärva en likvärdig bostad.[8] Har man väl börjat göra undantag från det renodlade förmögenhetsvinstbegreppet genom att upprätthålla ett realisationskrav, kan kompromissandet på goda grunder drivas ett steg längre, när en kapitaltillgång även efter mellankommande realisation fyller samma kvalitativa funktion. Man kan i dessa fall tänka sig att anta en skattemässig identitet mellan den gamla och den nya tillgången.[9] Samma gäller utbyte av värdepapper. Ser man dem som räntebärande kapital, synes det ofta mindre meningsfullt att låta utbytet av ett papper mot ett annat med samma avkastning åtföljas av beskattning enbart på den grund, att en räntesänkning påverkat marknadsvärderingen av sådana tillgångar.[1] Realisationskriteriet kan således modifieras, så att endast sådan realisation skattemässigt beaktas, genom vilken en kapitaltillgångs ekonomiska funktion upphör, medan sådan realisation, som enbart innebär en omsättning, får ske utan vinstbeskattning resp. utan annat förlustavdrag än som medges beträffande orealiserad tillgång.[2] »Res»-synen är då funktionell snarare än fysisk.

Så långt kan man betrakta kompromissandet som liggande på linjen mellan Schanz och Fisher. Den senares inkomstbegrepp kan ju, om man så vill, ses som realisationskriteriets extrema tillämpning, när som realisation endast beaktas konsumtion. Om man emellertid i stället utgår från Lindahls begrepp, framstår likaledes, som antytts, ett kompromissande i samma riktning som praktiskt motiverat, även om det i stort sett inte betyder en lika väsentlig ändring i detta inkomstbegrepps materiella innehåll som vad det gör med Schanz'.

2) Begreppet kapitalvinst (kompromissen mellan Schanz och Lindahl)

kompromissandet kan drivas längre. Ett realisationskriterium (medelvägen mellan Schanz och Fisher) kan även med all praktiskt tänkbar förfining framstå som nyckfullt till sina verkningar och — om finanspolitiska

[8] Jfr prop. 170/1951 sid. 40ff.

[9] Så i viss mån t. ex. genom tillämpning av nettometoden vid inventarieavskrivning.

[1] Skulle man verkligen leda denna mycket vanliga tankegång till dess yttersta konsekvens, finge man emellertid på något sätt också ta hänsyn till den »förlust» som innehavaren av ett bankkonto eller en obligation, som blir inlöst, gör vid en räntesänkning, då hans egendom, värderad efter framtida avkastning, sjunker i värde efter oförändrad kalkylräntefot. Lindahls inkomstbegrepp är konsekvent på denna punkt, eftersom all behållning vid beskattningsperiodens slut betraktas som produktionsmedel och periodens värdeförändring uppskattas efter samma kalkylräntefot vid dess början och slut. Förmögenhetsvinstbegreppet enligt Schanz m. fl. är också enhetligt, eftersom det i varje ögonblick förutsätter ett aktuellt val mellan fortsatt investering och omedelbar konsumtion och mäter alla värden i potentiell konsumtion. Jfr Dich, Nat.økon. Tidsskr. 1955, sid. 122.

[2] I amerikansk skatterätt skiljer man mellan »realized» och »recognized» capital gains (Brudno-Hollman, B. T. R. 1958, sid. 36 och 145ff.), jfr speciellt t. ex. IRC Sec. 1034 beträffande tillämpningen av ett slags nettometod vid försäljning eller utbyte av egen bostad. För den svenska rättens del avvisade dep.ch. i prop. 170/1951, sid. 41f., ett liknande stadgande som alltför begränsat, emedan liknande rättviseskäl kunde anföras för skattelindring även åt dem, som bytte tillgångar mot sådana av annat slag. Det i prop. 44/1959 föreslagna tillägget till 35 § 2 mom. KL är ej helt jämförbart. Nytt anskaffningsvärde beräknas för den nya fastigheten, då ju vinst på den gamla är skattefri.

överväganden tillåts komma med i motivationen — driva fram spekulativa tendenser att hålla på vinster och realisera förluster och därigenom medföra starka fluktuationer i taxeringsutfallet. Sådana skäl kan motivera en distinktion mellan kapitalvinster, som man måste beskatta lindrigt för att de skall redovisas i tillräcklig omfattning (jfr nedan sid. 255 n. 4), och annan inkomst, ävensom en liknande distinktion mellan kapitalförluster, som man måste behandla restriktivt, och driftförluster, som inte påfordrar samma behandling. Det kan också gå så långt, att lagstiftaren finner skäl att vid beskattningen helt bortse från realiserade värdeförändringar avseende sådana tillgångar, vilkas karaktär av produktionsmedel är särskilt framträdande, och på vilka även de realiserade vinsterna, antingen en omplacering i likartade tillgångar sker eller icke, dock för normalt ekonomiskt tänkande inte ter sig utan vidare konsumabla. Därmed tas ett steg i riktning mot Lindahls inkomstbegrepp.[3]

En sådan avgränsning av inkomstbegreppet måste ske på konventionella grunder. Den funktionella aspekten på kapitalet som produktionsmedel, inte konsumtionsmedel, representerar emellertid en stark tradition, som kan ge de konventionella gränsdragningarna en viss fasthet och förankring i det allmänna tänkesättet. Gränsen kan på detta sätt dras mellan realiserade vinster och förluster på å ena sidan sådana tillgångar, beträffande vilka realisation efter en kortare period i någon mening kan anses vara det normala — omsättningstillgångar, spekulativa placeringar — och för vilka realisationskriteriets särskilt vid långtidsplaceringar framträdande svagheter inte blir så påfallande, å andra sidan sådana tillgångar, vilka helt hänförs till kategorien varaktiga produktionsmedel. Såvitt gäller anläggningstillgångar i rörelse kan en utvidgad avdragsrätt för värdeminskning och förluster ge anledning till att beskatta motsvarande vinster, även där samma korttidsinnehav inte föreligger, och vinsterna för ett traditionellt betraktelsesätt icke framstår som konsumabla. Gränsen kan här dras mellan olika arter av anläggningstillgångar i rörelse, som i Sverige, eller också, som t. ex. i Västtyskland, mellan rörelsetillgångar och andra tillgångar.

I själva verket har vi i Sverige nått fram till ett kompromisspräglat inkomstbegrepp av detta slag på den motsatta vägen. Lindahls inkomstbegrepp i sin praktiskt realiserbara, approximativa form innebär beskattning av realiserad kapitalränta genom att till inkomsten räknas periodiska intäkter (med avdrag naturligtvis för periodiska kostnader), medan intäkter och kostnader av engångskaraktär hänförs till kapitalvinster och inte påverkar inkomstens storlek.[4] Mest renodlat finner vi detta inkomstbegrepp vid beskattningen av inkomst av kapital och av jordbruk redovisat enligt kontantprincipen. Utgående härifrån har lagstiftaren efterhand drivits allt längre mot ett förmögenhetsvinstbegrepp.[5] Det har skett bl. a. därför, att den tekniska ut-

[3] Materiellt når man fram till likartade resultat även på den motsatta väg, som berörts ovan sid. 19 n. 4, alltså vid försöken att vid en förvärvsbeskattning undvika »sparandets dubbelbeskattning».

[4] Den svenska traditionen utgår naturligtvis inte från Lindahl utan från källteorien. Beträffande Lindahls praktiska synpunkter se Festskr. Zeuthen, sid. 218f.

[5] En sådan utveckling är en internationellt utbredd företeelse. Se t. ex. Blumenstein, 109ff., Schütz, sid. 16ff., Laufenburger, sid. 462ff., Neumark, sid. 39f., m. fl. förf.

vecklingen alltmer försvårat gränsdragningen mellan löpande poster och kapitalposter på kostnadssidan och nödvändiggjort avskrivningsregler, som fört utvidgade inkomstbeskattningsregler med sig som nödvändiga korrelat. Även periodicitetskravet har alltmer uttänjts.

Den omständigheten, att en konventionell gränsdragning av kompromisskaraktär är regel snarare än undantag både i länder, där man principiellt utgått från förmögenhetsvinstprincipen, och sådana, där man enligt traditionen byggt på källteorien, visar, att en kompromiss av detta slag knappast kan vara så omöjlig i praktiken som den kan tyckas vara i teorien vid ett ekonomiskt betraktelsesätt. Möjligen kan man också påstå, att avvikelserna länderna emellan i avseende på det praktiska innehållet i skattelagstiftningen genom detta kompromissande är mindre betydande än motsättningarna mellan de teorier, på vilka skattelagarna anses bygga i länder med motsatta system. Det har, senast av Brudno-Hollman, med utförlig dokumentation gjorts gällande, att i USA, där inkomstbegreppet principiellt innefattar alla realiserade kapitalvinster, men en gränsdragning i stället sker mellan vanlig inkomst och lindrigare beskattade »capital gains» (med motsvarande inskränkning även i förlustavdragsrätten), gränsdragningen i viktiga avseenden är generösare och till kapitalvinster hänför fler vinster, än vad lag och praxis gör i England, där i princip kapitalvinster inte alls beskattas.[6] En internationell jämförelse illustrerar emellertid påtagligt det skattemässiga inkomstbegreppets konventionella och principiellt oenhetliga karaktär, när det bestäms genom kompromisser mellan principiellt oförenliga ytterlighetsståndpunkter.

Den slutsats man kan dra härav är främst, att det inte lönar sig att försöka konstruera någon enkel definition av de faktiskt tillämpade, skatterättsliga inkomstbegreppen. Det torde sannolikt också vara förspilld möda att söka anpassa den gällande rättens inkomstbegrepp till någon enhetlig definition. Man får acceptera, att beskattningsnormen bestäms genom en rad mer eller mindre kasuistiska bestämmelser, som tillsammantagna kan sägas dra gränsen, en krokig gräns, kring skattelagens inkomstbegrepp. När i det följande sådana termer som »inkomstbegreppet», »gränsdragning» och »konsekvens» användes, sker det med en reservation för att det vore orealistiskt och oändamålsenligt att som högsta norm för inkomstbeskattningen sätta dess anpassning till en logiskt oantastlig inkomstdefinition.[7]

[6] Brudno-Hollman, B. T. R. 1958, spec. sid. 159f.

[7] Philip (Nat.økon. Tidsskr. 1956, sid. 208f.) skiljer mellan definitioner ex ante, beskrivning av praxis och konstruktion ex post. I detta avsnitt har det — liksom f. ö. i Philips ganska likartade artikel — varit fråga om det första slagets principiella definitioner (som naturligtvis inte hindrar, att det är »inkomst ex post» man definierar). Den följande framställningen är en beskrivning av praxis. Beträffande konstruktionen ex post torde Philip vara för optimistisk, när han menar, att den »skulle kunne og bør udtrykkes kort».

3) Penningvärdeförändringarna och inkomsten

I Breaks klassifikation av inkomstbegreppen efter normen för »capital maintenance» indelas de på historiska ingångsvärden byggda begreppen efter värderingsnorm, reell eller nominell.[8] Redan de många underavdelningarna av realvärderingssystemen låter ana, att teoretikerna här sysslar med en komplicerad materia. En fysisk, kvalitativ uppfattning av kapitalet vid ett på historiska ingångsvärden byggt inkomstbegrepp kan sålunda inte annat än i vissa begränsade avseenden (normallagermetod eller LIFO-värdering, vidareförande av dolda reserver vid byte av likartade tillgångar o. d.) vidmakthållas utan komplicerade metoder för bortrensning av inflationsbetingade skenvinster. Exempel på sådana är avskrivning på återanskaffningsvärde och indexjustering av skattemässigt oavskrivna värden.[8b]

Det skatterättsliga inkomstbegreppet bygger i vårt och flertalet andra länder liksom civilrätten på en nominalistisk princip. En krona anses vara en krona, oavsett mellankommande penningvärdeförskjutning. Det finns ingen anledning att anse detta helt orimligt. Vill man betrakta även ett stigande penningvärde som ett möjligt alternativ, står det klart, hur svår en anpassning skulle vara både till allmänhetens föreställningar och till rättssystemet i stort. En konsekvent realvärdesbas måste nämligen därvid betyda beskattning av reella vinster, även där resultatet nominellt varit negativt, och avskrivningar på nuvärde skulle medges med nominellt otillräckliga belopp för täckning av historisk anskaffningskostnad.[8c]

Även om denna svårighet skulle övervinnas -- man kan ju ha skäl att frukta både ökad inflation och större inflationsmedvetenhet hos allmänheten — kvarstår andra argument. Således skulle det knappast vara en förbättring, om inflationsbetingade skenvinster på tillgångar gjordes skattefria, ifall inte även gäldenärsvinster beskattades och ägare av icke realvärdebeständiga tillgångar tillerkändes avdrag för sina inflationsförluster.[9]

Till en viss gräns kan man vika undan inför dessa svårigheter på samma sätt som inför dem, som realisationskriteriet orsakar, nämligen genom att lämna både vinster och förluster obeaktade.[1] Ett visst berättigande härför kan man se i det förhållande, att även om alla vinster som görs vid en infla-

[8] Break, Journal of Pol. Econ. 1954, sid. 48—62, spec. sid. 61.

[8b] Jfr Johansson, Aff.ek. 1954 sid. 201.

[8c] Betr. de allvarliga betänkligheterna mot ett sådant system jfr SOU 1954:19 sid. 144f., prop. 100/1955 sid. 158 (inte heller näringslivets skattedelegation förordade någon systemändring, endast ett bibehållande av de fria avskrivningarna för att i stort sett möjliggöra nuvärdesavskrivning vid inflation, prop. 100/1955 sid. 139) och BevU 45/1955 sid. 56.

[9] Dich, Nat.økon. Tidskr. 1955, sid. 121f., är beredd att se en konjunkturvinstskatt på fastigheter som ett slags ersättning för en beskattning av gäldenärsvinst, men vill av detta skäl modifiera avgiften med hänsyn till gäldbelastningen i varje särskilt fall.

Jfr även hänsynstagandet till gäldenärsvinster och kreditorförluster vid den tyska Lastenausgleich. De praktiska svårigheterna torde emellertid vara betydande, se t. ex. Meuschel, Steuerberaterjahrbuch 1952, sid. 63—76.

[1] »Dessutom har hänsynen till konjunkturväxlingar och till möjligheten av ett växlande penningvärde i viss mån bidragit till, att enligt de sakkunnigas förslag inkomstbegreppet fått den utformning, som givits detsamma.» (SOU 1923:69 sid. 91.) Motsvarande synpunkt även hos Lindahl, Festskr. Thyrén, sid. 342.

tion kan inkludera element, som försvinner vid realvärdesomräkning, och således inte bara långtidsspekulanter i realvärden utan också varuhandlare med kort lageromloppstid blir beskattade för skenvinster vid ett nominalistiskt skattesystem, inflationselementet dock typiskt sett är av relativt större betydelse för den totala nominella vinsten vid realisation av en länge innehavd kapitaltillgång än det är vid yrkesmässig varuförsäljning. Vid den senare motsvarar ju vinstpålägget i en helt annan grad kompensation för utförda handelstjänster. Icke desto mindre kvarstår naturligtvis frågan om det är rimligt att avstå från den möjlighet ett nominalistiskt system ger att beakta skillnaden mellan två placerare, vilka vid stabilt penningvärde skulle ha uppvisat samma förmögenhetsutveckling, men av vilka den ene genom realbeständig placering och upplåning i nominalvärden lyckats väsentligt förbättra sin reella förmögenhetsställning, medan den andres ställning genom inflationen reellt försämrats.[2]

Praktiskt tillkommer ytterligare de väsentliga administrativa problem, som det skulle innebära att fastställa en för varje fall skäligen tillämplig index och kontrollera dess riktiga användning, svårigheterna för de skattskyldiga att vid bokföring och deklaration tillämpa de nya principerna och slutligen de minskade möjligheterna att med finanspolitiska medel kontrollera konjunkturen, om inkomstbeskattningens från finanspolitisk synpunkt gynnsamma automatik skulle rubbas.[3]

Om därför ett hänsynstagande till inflationen skall ske vid beskattningen, synes det böra reserveras för fall, då denna gått så långt, att det framstår som skäligt att göra övergången till realvärdesbas konsekvent, med de mycket väsentliga ingrepp i skattesystemet det skulle betyda. Är man inte beredd att göra en sådan reform, kan det å andra sidan vara anledning att just i inflationsvinsterna se ett skäl till försiktighet vid fritagandet av vissa kapitalvinster från inkomstbeskattning, så länge motsvarande nominalplacerares reella förluster inte får dras av, och så länge vissa realplaceringars inflatoriska värdestegring kommer till beskattning, t. ex. genom tillämpningen av ett mer eller mindre konsekvent förmögenhetsvinstbegrepp vid beräkningen av rörelseinkomst.[3b]

[2] Synpunkten är Simons', Federal Income Taxation sid. 135. Häremot invänder bl. a. Gottlieb, Public Finance 1958, sid. 340, att det borde kunna räcka med inkomstskatten på den efter inflationen högre inkomsten. Denna invändning, som kan riktas mot all kapitalvinstbeskattning (jfr t. ex. SOU 1942:39 sid. 74), kan emellertid inte anses särskilt hållbar. Ty antingen måste man, som Fisher, betrakta all sparad inkomst på samma sätt som stegrat förmögenhetsvärde och anse den därigenom inträdda ökningen i skatteförmåga (hur den nu definieras) fullt tagen i anspråk genom den löpande beskattningen av sparkapitalets framtida avkastning, eller måste man öppet redovisa, varför man anser förmögenhetsvärdestegringen åtminstone i vissa fall tillfyllest träffad genom den löpande framtida beskattningen, medan man beskattar t. ex. en till en värdemässigt oförändrad tidigare förmögenhet lagd, sparad arbetsinkomst både vid förvärvet och genom skatten på den löpande avkastningen. I själva verket är väl anledningen härtill närmast att man utgår från vad som är normalt — att kapitalvinster sparas och arbetsinkomst konsumeras — men resultatet blir inte tillfredsställande i de fall, där de skattskyldiga förfar på det motsatta viset.

[3] Break, Journ. of Pol. Econ. 64 (1956), sid. 534f. Se vidare nedan sid. 191f.

[3 b] Welinder, Festskr. Lindahl sid. 376, finner, att det är hög tid, att inflationsvinstproblemet »observeras inom lagstiftning och rättspraxis, och då främst inom skatterätten».

D) Undersökningens uppläggning

I det föregående har i stora drag skisserats den valsituation, i vilken skattelagstiftaren står. De inkomstbegrepp, som är konsekventa, ter sig inte praktikabla, de praktikabla är inkonsekventa.[4] I ett sådant läge kan det vara befogat att söka lösningen av problemet inkomst eller kapitalvinst genom en mera detaljerad undersökning av de brytningspunkter mellan olika principer, där skattelagens inkomstbegrepp är kontroversiellt. Om man nämligen måste ge upp tanken på att som skattemässigt inkomstbegrepp använda något av de teoretiska, helt enhetliga och undantagsfria begreppen, är det främst praktiska problem, som kommer i förgrunden vid bestämningen av inkomstbegreppet. Man måste undersöka, hur det nu tillämpade inkomstbegreppet begränsas till sitt omfång, på vilka punkter det kan betraktas som kontroversiellt och hur man skulle kunna modifiera det för att uppnå större likformighet.

Med en metod av detta slag — som är den vanliga i praktiskt lagstiftningsarbete — vore det måhända möjligt att efterhand komma fram till generella riktlinjer för en reform, kanske särskilt om undersökningen drives något längre och görs mer förutsättningslös, än en utredning, vars arbete dikteras av praktiska nyttohänsyn. I alla händelser finns det utan tvivel områden, där bestämningen av det skatterättsliga inkomstbegreppet förtjänar ett studium, också om detta inte skulle leda till mer vittsyftande förslag de lege ferenda än detaljrevisioner avseende enbart den studerade sektorn av inkomstbegreppet. Detaljstudier av detta slag måste ändå alltid ha sitt värde som belysning av vilka praktiska problem man egentligen sysslar med när man från mera teoretiska utgångspunkter diskuterar det skattemässiga inkomstbegreppets utformning.

Den föreliggande undersökningen har redan av utrymmesskäl måst inskränkas till tre studier av detta slag. De har valts med tanke på att inom en begränsad ram ge en så vid och principiellt relevant exemplifikation som möjligt av de praktiska problemställningarna inom inkomstbegreppets gränsområden.

Den första undersökningen berör obligationer och därmed jämställda värdepapper. De lege lata studeras låntagares och långivares beskattning, och det rådande systemet kritiseras från praktisk konsekvenssynpunkt.[5] Kritiken inriktas huvudsakligen på tre punkter, nämligen verkningarna av impariteten i behandlingen av orealiserade vinster och förluster, av inkongruensen mellan låntagares och långivares beskattning samt av diskontinuiteten i be-

Som nedan skall beröras (sid. 191f.), kan man sätta frågetecken för praxis' möjligheter att rubba det rådande systemets nominalistiska principgrundval. Men det förtjänar understrykas, att ett studium av frågan är angeläget, främst som beredskapsåtgärd inför den fortsatta, inflatoriska utveckling, som man kanske måste befara.

[4] Welinder, Revision og Regnskabsvæsen 1955, sid. 487.

[5] Den närmare innebörden av den använda metoden, liksom av vad här betecknats med termer som likformighet, konsekvens, imparitet, inkongruens, diskontinuitet o. s. v., torde bäst framgå av den följande framställningen på de olika behandlade rättsområdena. Där diskuteras också valet av jämförelsenormer m. m. Att redan på detta stadium utveckla en metoddiskussion skulle medföra onödiga upprepningar.

skattningen av värdepapperens avkastning. De lege ferenda prövas med ledning av utländsk rätt olika lösningar på de speciella problem, som områdets reglering erbjuder.

Det hade utan tvivel varit önskvärt, att undersökningen även eller i stället avsett aktier, bolagsandelar och liknande tillgångar. En rad problem i samband med inkomstbegreppets bestämning aktualiseras just på detta område. De frågor, som möter inom associationsskatterätten, är dock så komplicerade och för den svenska rättens del så litet vetenskapligt bearbetade, att det skulle spränga ramen för framställningen att försöka behandla dem med tillnärmelsevis den grad av utförlighet, som vore nödvändig.[6] Aktiebolagsbeskattningens konstruktion, samordningen av olika företagsformers inkomstbeskattning, relationerna mellan olika slags företag och deras ägare liksom mellan företag inom en koncern — dessa och många andra frågor kräver sin särskilda behandling, innan man på ett fruktbart sätt kan ta itu med aktieägarnas inkomstbeskattning.[7]

I de följande avdelningarna behandlas två ämnen, som har det gemensamt, att de båda avser yrkesmässig handel med fastigheter. I ena fallet gäller det institutet jordstyckningsrörelse, i det andra handel med fastigheter i övriga fall.

Beträffande jordstyckningsrörelse exemplifieras de problem, som uppstår vid avgränsningen mellan omsättningstillgång i rörelse och anläggningstillgång i rörelse eller annan förvärvskälla. Frågan är för det första vad som är kriteriet på att jordstyckningsrörelse föreligger, och att viss mark ingår i den som omsättningstillgång, för det andra vilket slags bevisning, som kräves för att kriteriet skall anses uppfyllt.

Kritiken mot den gällande gränsdragningen sker med utgångspunkt från rättssäkerhetskravet. Liksom i de andra avsnitten studeras alternativa lösningar de lege ferenda med ledning av exempel från utländsk skatterätt.

Den tredje undersökningen avser likaså frågan om gränsen mellan omsättnings- och anläggningstillgång. Problemet koncentreras här kring de s. k. byggmästarfallen, d. v. s. de praktiska svårigheter, som uppstår, då en tillgång i samma innehavares hand ändrar karaktär från omsättnings- till anläggningstillgång. Det är, om man så vill, motsatsen till läget vid jordstyck-

[6] Överhuvudtaget är det kännetecknande för den svenska finansrättsvetenskapens nuvarande läge, att så många problem är outredda. En genomgång av ett delproblem kan kräva långa utvikningar och kompletterande undersökningar, där man, om fältet varit mera genomarbetat, hade kunnat nöja sig med en enkel källhänvisning. Jfr t. ex. nedan sid. 76ff.

[7] Ett intryck av hur mycket som finns att göra på detta område förmedlar af Klercker och Helmers, vars arbeten, den förres helt, den senares i flera viktiga avsnitt, ägnas bolagsskatteproblem. Beträffande handelsbolag kan hänvisas till Thomsens utförliga framställning i Sv.Sk.t. 1956 sid. 9—68. En komparativ framställning, med sina 69 sidor dock mycket kortfattad, lämnar Sandström, Beskattning av aktiebolag och aktieägare i Sverige samt i vissa utländska stater. Lindahls utredning i SOU 1931:41 är utförligare men naturligtvis nu föråldrad.

Vad vi främst saknar i Sverige är en framställning av samma typ som de digra tyska standardverken, Brönner, Die Besteuerung der Gesellschaften, des Gesellschafterwechsels und der Umwandlungen, och Bühler, Steuerrecht der Gesellschaften und Konzerne.

För ytterligare synpunkter på denna forskningsuppgift, se äv. Mutén, Sv.Sk.t. 1958, sid. 220ff.

ningsrörelse, där det oftast rör sig om en i motsatt riktning ändrad tillgångskaraktär.

Alla tre undersökningarna kan också betraktas som studier av realisationsvinstbegreppets gränser, samtidigt som de behandlar frågeställningen inkomst eller kapitalvinst. Naturligtvis finns det även andra områden, som med fördel kunde angripas på samma sätt. Kontantredovisning av jordbruksinkomst, speciellt reglerna beträffande realisation och löpande försäljning, är ett sådant. Eftersom denna inkomstberäkningsmetod på längre sikt kanske får sägas vara på avskrivning, har det emellertid förefallit mig lämpligare att koncentrera framställningen på problem av sannolikt något beständigare karaktär, så mycket mer som en principlösning de lege ferenda på de för kontantredovisning speciella problemen har givits genom 1951 års jordbrukstaxeringsreform, som möjliggör bokföringsmässig redovisning för alla jordbrukare. De problemen försvinner nämligen, om bokföringsmässiga grunder blir obligatoriskt tillämpade.[8] Beträffande den nya redovisningsmetoden föreligger å andra sidan ännu inte så mycket praxis, att en behandling i detta sammanhang skulle vara särskilt givande.

Även inkomst av skogsbruk erbjuder intressanta problemställningar i detta sammanhang. I ett väsentligt avseende har området emellertid granskats redan av Helmers, vartill kommit en förhållandevis utförlig diskussion av en del andra frågor i anslutning till skattelagssakkunnigas utredning. Då skogsbeskattningen dessutom är föremål för annat avhandlingsarbete, har det förelegat vägande skäl att i möjligaste mån avstå från undersökningar just på detta område.

Frågan vilken roll begreppen kapitalvinst och kapitalförlust spelar för beräkningen av inkomst av rörelse är självfallet central i sammanhanget. Begreppet inkomst av rörelse har sedan länge utvecklats i riktning mot ett rent förmögenhetsvinstbegrepp. Endast på sådana anläggningstillgångar, som består av fastighet (fasta maskiner undantagna), värdepapper, patenträtter och i vissa fall fartyg, tillämpas alltjämt helt eller delvis den huvudregel för åtskillnaden mellan skattepliktig intäkt och kapitalvinst, som formellt kvarstår som kommunalskattelagens grundprincip. Även det förvisso alltjämt dunkla begreppet kapitalförlust har influerats härav. Kapitalförlust i äldre mening, avseende sådana tillgångar, beträffande vilka avyttringsvinst helt beskattas som inkomst av rörelse, har först i praxis och sedermera genom ändring i 10 p. anv. t. 29 § KL kommit att behandlas som driftförlust.[9] Sannolikt får man räkna med en fortsatt utveckling i samma riktning. I den kommande framställningen kan man för övrigt finna argument, som talar härför.

[8] Anledningen varför redovisning enligt bokföringsmässiga grunder inte ansågs kunna göras obligatorisk för alla jordbrukare var främst den, att man inte ansåg en obligatorisk bokföringsskyldighet rimlig. Genom införandet av anteckningsskyldighet jml 20 § TF har denna grund i stort sett bortfallit. Strävandena från jordbrukarhåll att få en bättre reglering av maskinkostnadernas skattemässiga behandling har visserligen inte hittills gått så långt, att man för att få en sådan velat offra skattefriheten vid realisation av kreatur, men läget kan kanske efterhand ändras.

[9] Jfr t. ex. Sandström, Rörelse, sid. 470—526, Dens., Defensor legis 1951, sid. 255—272, prop. 170/1951, sid. 87.

Avsnitten om handel med fastigheter och jordstyckningsrörelse är direkt inriktade på frågan om rörelseinkomstbegreppets bestämning. Uppfattningen att kapitalförlustbegreppet i rörelse är en residualpost, som naggas i kanten genom varje modifikation av det skattemässiga inkomstbegreppet i form av hänsynstagande till nya tillgångskategoriers kapitalvärdeförändringar, förklarar, att den i och för sig intressanta och otillräckligt utredda frågan om vad skattelagarna menar och borde mena med kapitalförlust inte explicit uppställts i arbetet, fast den naturligtvis aktualiseras vid genomgången av de särskilda områdena. Det synes vara den naturliga ordningen att börja med problemet om inkomstbegreppets positiva bestämning. Först sedan man tagit ståndpunkt i den frågan, kan man behandla avgränsningen av kapitalförlustbegreppet under bevarande av den grad av reciprocitet i behandlingen av vinster och förluster, som måste krävas från likformighetssynpunkt.[1]

Ett intressant ämne, som med fördel hade kunnat behandlas med den här tillämpade metoden, är hur man skattemässigt skall behandla tillgångar, vilka innehas som ett led i förvärvskällan tjänst. I vidare mening skulle i detta sammanhang det personliga kapitalet, d. v. s. frågor om utbildningskostnaders behandling, skatteutjämning över livsinkomst m. m., ha kunnat behandlas, medan frågan i trängre bemärkelse gäller reglerna för avskrivning på tjänstebilar och liknande tillgångar, liksom reglerna om vinstbeskattning, förlust- och utrangeringsavdrag vid deras avyttring eller utrangering. En behandling av det förstnämnda spörsmålet skulle i väsentliga delar ha legat utanför undersökningens ram och dessutom sannolikt kolliderat med ett annat avhandlingsarbete inom skatterätten. Det senare problemet synes mindre tacksamt att behandla teoretiskt, eftersom nuvarande otillfredsställande reglering inte så mycket beror på att lagstiftaren skulle ha resonerat teoretiskt felaktigt, som på hans bristande praktiska ambition.[2] Det skulle således i stort sett vara att slå in öppna dörrar, om man skulle söka analysera inkonsekvenserna i nu gällande rättsregler beträffande i tjänst innehavda tillgångar.

På grund av dessa överväganden, och med hänsyn till att redan de behandlade områdena ger mycket goda tillfällen att utveckla den använda juridiska metoden för studium av inkomstbegreppets kontroversiella problem, har arbetet begränsats på det sätt som skett. Även med denna begränsning har det blivit tillfälle att gå in på åtskilliga teoretiskt intressanta problemställningar, som är aktuella i praxis. För att — i den mån det är möjligt — komma fram till generella lösningar av frågan om inkomstbegreppets gränser, är emellertid en uttömmande genomgång av olika kontroversiella frågor önskvärd. Det följande torde ge en föreställning om vilken omfattning en sådan undersökning måste få, om den skall omfatta inte bara de principiella huvudfrågorna utan också de praktiska detaljproblem, som har en benägenhet att bringa de vackraste teoribyggnader på fall.

[1] En sådan reciprocitet är ingalunda självklar, se t. ex. Sandström, Rättvis beskattning, sid. 179ff., Welinder, Företagens inkomstbeskattning, sid. 136ff.
[2] Prop. 170/1951 sid. 38. Prop. 100/1955 sid. 165 aviserar en ändring på denna punkt, när den sedan kan komma.

AVD. II. INKOMST ELLER KAPITALVINST VID OBLIGATIONSAFFÄRER

KAP. II. PROBLEMSTÄLLNINGEN

Avgränsningen av det skatterättsliga inkomstbegreppet erbjuder speciellt intressanta problem i samband med behandlingen av obligationer och andra för den allmänna omsättningen avsedda lånepapper, t. ex. förlagsbevis.

Den effektiva avkastningen av en obligation under hela löptiden bestämmes dels genom den nominella räntan, dels också genom förekommande differens mellan emissionskurs och inlösenskurs. Samma gäller låntagarens effektiva räntekostnad. Likaledes omfattar den effektiva avkastningen av en obligationsinnehavares investering såväl den nominella räntan under innehavstiden som den realiserade differensen mellan förvärvskurs och avyttringskurs, antingen de sammanfaller med emissions- resp. inlösenskursen eller de vid förvärv eller avyttring under löptiden avviker från dessa.

För låntagarnas del kan avdrag för båda de nämnda typerna av kostnad tänkas såväl från intäkt av kapital som från intäkt av annat slag, speciellt rörelse. Hur avdragsrätten är anordnad är den första fråga som skall studeras i det följande.

På långivarsidan kan den nominella räntan beskattas som intäkt av kapital eller som intäkt av rörelse. Premieobligationers ränta utlottas, varvid lotterivinstbeskattning blir aktuell. Avgränsningen av kursdifferens från ränta i skatterättslig mening, liksom frågan om under vilka förutsättningar den kan hänföras till inkomst av kapital, erbjuder besvärliga problem. I den mån sådan differens inte inrangeras i kategorien inkomst av kapital, kan man tänka sig beskattning såsom intäkt av rörelse eller realisationsvinst (resp. vid förlust avdrag i motsvarande förvärvskällor). Ett ytterligare alternativ är att kursdifferensen inte tillmäts inkomstskatterättslig relevans.

De kursdifferenser det här gäller kan vara bestämda vid emissionstillfället. I de fall, där man således redan på förhand kan kalkylera ett låns effektiva räntesats, är det spekulativa element, som kan sägas kännetecknа den typiska kapitalvinsten, inte lika dominerande, som när det gäller en placering i t. ex. aktier eller fastigheter.[1] Å andra sidan kan även vid förutberäknelig

[1] För långivarnas del torde denna tes böra modifieras bl. a. med hänsyn till att utlottningsbestämmelser kan göra en exakt förhandsberäkning av en obligations effektiva ränteavkastning fram till inlösningstillfället omöjlig. I vissa fall kan även ovisshet om framtida konverteringsvillkor försvåra en exakt förhandskalkyl, men på denna punkt torde avvikelserna i flertalet fall vara obetydliga, eftersom det för utgivaren av förskrivningarna icke kan vara ett intresse att vid konvertering erbjuda avsevärt bättre

total avkastning under en obligations hela löptid det spekulativa elementet kvarstå i de fall, där obligationen inte innehas av samme ägare under hela löptiden. Vidare förekommer utom de förutsedda differenserna mellan inlösenskurs och emissionskurs även oförutsedda sådana, inte endast på grund av inträffad insolvens o. d. utan även i sådana fall, där de i prospektet angivna lånevillkoren inrymmer ett icke på förhand beräkneligt moment — det kan gälla framtida rätt till utbyte mot t. ex. aktier eller andra värdepapper, konverteringsvillkor eller indexbindning.[2]

Omfattningen av långivarnas skatteplikt för innehavda obligationers avkastning är undersökningens andra huvudfråga.

De huvudsakliga inkonsekvenser, som kan påvisas i nu gällande system, koncentreras i tre punkter, som nedan sammanfattande betecknas med uttrycken imparitet, inkongruens och diskontinuitet. Med imparitet menar man det förhållande, att speciellt i samband med rörelsebeskattningen hänsyn tas till orealiserade förluster utan att motsvarande orealiserade vinster beaktas. Som i det följande skall visas, kan vid obligationsaffärer möjligheterna för låntagare och långivare att utnyttja detta förhållande växla beroende på vilka lånetyper som används. Med inkongruens avses här, att den skattemässiga bedömningen av en lånetransaktions ekonomiska innebörd kan vara olika för låntagare och långivare, exempelvis så, att låntagare beskattas för överkurs vid emission (agio) och får avdrag för kapitalrabatt, medan långivare som regel inte får avdrag för agio eller beskattas för kapitalrabatt. Med diskontinuitet, slutligen, förstås det rådande systemets otillräcklighet, när det gäller att å ena sidan ta all avkastning av en obligation till beskattning, å andra sidan göra det endast en gång.

Det kritiska avsnittet avser i huvudsak en precisering av dessa inkonsekvensers omfattning och betydelse. Efter en översikt av gällande rätt på det behandlade området i de övriga nordiska länderna, Västtyskland, England och USA följer ett avsnitt där de lege ferenda studeras några alternativa möjligheter att komma till rätta med de påvisade huvudsakliga inkonsekvenserna.

villkor än de marknadsmässiga, medan å andra sidan sämre villkor innebär, att långivarna väljer alternativet inlösen.

Den viktigaste källan till osäkerhet i placerarnas bedömning av en placerings räntabilitet är emellertid avvikelser mellan ett värdepappers löptid och placerarens planeringsperiod. Om denne räknar med avyttring före inlösen, införes genom hans förväntningar om avyttringskursen ett subjektivt moment. I stället för effektiv räntesats räknar placeraren med en subjektiv räntesats (jfr Palander, sid. 171). För en närmare analys av kalkylmetoderna i dessa fall se även Winding, kap. 5.

[2] Jfr t. ex. nedan sid. 34, 100, 191f.

KAP. III. AVDRAGSRÄTT FÖR LÅNTAGARE

A) Vid beräkning av inkomst av rörelse

1) Kapitalrabatt och bonus

Det torde numera stå utom diskussion, att alla en rörelseidkares kostnader för anskaffande av främmande kapital betraktas som avdragsgill kostnad i rörelsen, således även andra kostnader än (nominell) ränta, t. ex. kurtage, emissionsstämpel och — det som här intresserar oss — kapitalrabatt.[3]

Frågan om rätt beskattningsår för avdrag avseende kapitalrabatt synes i praxis få en synnerligen liberal lösning. Med hänsyn till ABL 100 § 10 mom. måste det anses fastslaget, att ett avdragande av kapitalrabattens belopp först inlösningsåret står i strid med god köpmannased och således icke heller kan framtvingas vid taxeringen. Ett förfarande med fördelning av kapitalrabatten på lånets hela löptid, så som förutses i ABL, måste å andra sidan utan vidare skattemässigt godkännas.[4] Så har även skett i praxis, också före ABL:s ikraftträdande. Egendomligt nog har RR härvid inte bara före KL:s ikraftträdande utan även i åtminstone ett senare rättsfall ansett sig kunna medgiva dylik avskrivning av kapitalrabatt också där kapitalrabatten genast avskrivits i räkenskaperna.[5] Med hänsyn till stadgandet i 1 p. 2 (och, efter 1955 års ändring, 3) st. anv. t. 41 § KL vore man närmast benägen att tolka detta avsteg från bokföringen som ett tecken på att en snabbare avskrivning av kapitalrabatten inte tillätes. Emellertid har även en omedelbar avskrivning av kapitalrabatt godkänts i praxis.[6] Någon distinktion mellan sådan ka-

[3] Avdrag har således medgivits för stämpelkostnad för inteckning, som tagits i samband med lån för uppförande av ny industrianläggning, RÅ 1945 ref. 18, stämpel-, trycknings-, intecknings- m. fl. kostnader för upptagande av obligationslån, RÅ 1928: 423, och ränteersättning och övriga utgifter i samband med konvertering av ett obligationslån, RÅ 1934: 97. Speciellt beträffande kapitalrabatt, se af Klercker sid. 417f. och där angivna rättsfall, RÅ 1922 ref. 16, 1935: 36 och 1939: 191. De enda fall, då avdrag för kostnader av detta slag vägrats, synes ej ha avsett inkomst av rörelse (RÅ 1934: 182, som avsåg kostnad för relaxation av intecknings i samband med avstyckning, RÅ 1951: 938, avseende kreditavgift för medgivet men ej utnyttjat byggnadskreditiv för nybygge, som på grund av byggnadsfirmans obestånd ej kom till stånd, och RÅ 1956: 1505, där avdrag vägrades för anskaffande av taxeringsbevis, gravationsbevis, värderingsutlåtande m. m., avseende lån för icke avdragsgill ombyggnad). Se nedan sid. 35 n. 8.

[4] Vad som skall förstås med lånets hela löptid, kan måhända någon gång vara oklart. I princip torde den kunna sträcka sig över tidpunkten för låntagares konverteringsrätt, däremot icke över dagen för långivares ovillkorade inlösensrätt. Vid successiv amortering borde kanske rätteligen kapitalrabatten på de först utlottade obligationerna avskrivas fortare än på de sist utlottade. I praktiken lär man kringgå hela problemet genom avskrivning på vanligtvis 10 år.

[5] af Klercker, sid. 417 not 1, RÅ 1922 ref. 16 och 1939: 190—191. I det senare fallet hade bolaget (L. M. Ericsson) på grund av underskott icke kunnat utnyttja någon del av den väl närmast av konsolideringsskäl företagna bortskrivningen av kapitalrabatten i 1931 års bokslut. RR »fann . . ., att avdrag för omförmälda kapitalrabatt icke bort medgivas med högre belopp än bolaget i målet yrkat», nämligen 10 % av hela beloppet, och medgav vid 1932 års taxering yrkat avdrag med samma belopp. Numera torde man icke ha skäl att förmoda, att en dylik åtskillnad mellan »Steuerbilanz» och »kaufmännische Bilanz» skulle tillåtas, annat än naturligtvis i den mån det första årets avvikelse från räkenskaperna vore betingad av gjorda avskrivningars otillåtlighet. af Klercker redovisade ännu 1949 motsatt uppfattning, men sedan dess torde inställningen till dessa problem ytterligare ha förskjutits, inte minst genom införandet av den räkenskapsenliga avskrivningen.

[6] Så i RÅ 1935: 36, där den till den emitterande banken utgivna kapitalrabatten uppgick till 3 %. Det är överhuvudtaget typiskt för den mjukhet, som kännetecknar åtminstone

pitalrabatt, som kan karakteriseras som ersättning till vederbörande bank för emissionen, och sådan som utgör en kapitaliserad räntedifferens, synes i dessa fall inte ha aktualiserats.

Beträffande inlösensbonus torde sådan, till skillnad från vissa slag av konverteringsbonus, böra betraktas på samma sätt som kapitalrabatt vid lånets utgivande. Så sker i ABL (»obligationer eller andra långfristiga skuldförbindelser, som skola inlösas med högre belopp än det bolaget erhållit för dem»). Det synes således inte längre kunna godkännas — resp. påfordras från skattemyndighets sida — att en inlösensbonus betraktas som en utgift först under inlösensåret, n. b. om densamma ovillkorligen utfästs vid lånets upptagande.[7]

Annorlunda förhåller det sig med en konverteringsbonus. Utgivandet av en dylik torde företagsekonomiskt betraktas som en kostnad för den fortsatta upplåningen.[8] Eftersom dess utgivande är beroende av ovisst villkor, nämligen att konvertering sker och ej inlösen, synes en sådan bonus icke kunna avdras förrän tidigast det år, konvertering sker.

Villkorad är också en sådan bonus, som utfästs för ev. förtidsinlösen. Om ett företag vid utgivandet av ett lån förbehållit sig rätt till sådan inlösen mot utgivande av inlösensbonus, torde en sådan bonus icke kunna betraktas såsom en på lånet fram till inlösensdagen belöpande kostnad, utan snarare avse en kostnad för den räntebesparing som ernås genom förtidsinlösen för tiden fram till den ursprungligen förutsedda inlösensdagen.[9] Avdrag torde således icke böra göras förrän i samband med inlösen.

Avtalad ersättning för penningvärdets fall anses avdragsgill som ränta, vilket motsvaras av samma rubricering vid långivares beskattning.[1] Däremot torde det inte anses utgöra egentlig räntekostnad, när lån upptagits i främ-

den nyare svenska utvecklingen på området, att erkännandet av en *rätt* till aktivering av kostnader i så ringa utsträckning åtföljts av en aktiverings*plikt*. Till de hos af Klercker, sid. 411—423, nämnda exemplen, varav här, förutom kapitalrabattreglerna, särskilt intresse tillkommer den i praxis rådande valfriheten beträffande aktivering av kreditivräntor och -kostnader under byggnadstiden, kan numera fogas några nya. Sålunda har 100 § 8 mom. ABL, beträffande aktiveringsrätt för kostnader för tekniskt, kommersiellt eller annat arbete av bestående värde, skattemässigt bekräftats genom RÅ 1954 ref. 41 och not. 1637—1638 (jfr Helmers, Sk.n. 1953 sid. 201—204 och C. O. Sandström, Sv.Sk.t. 1955 sid. 17ff.). Avdrag för kostnad för förvärv av hyresrätt har fått ske genast, som för omkostnad (RÅ 1953 ref. 18, jfr även RÅ 1954: 908, där avdragsrätt anskaffningsåret medgavs med »åtminstone ... yrkade beloppet», nämligen 20 %, och 1955: 1041, där avdragsrätt medgavs för nedskrivning å aktier i bolag som förvärvats och slaktats för åtkommande av hyresrätt), men torde även i praxis jml härom av RN meddelad anvisning (3: 2 1955) få fördelas på flera år, en praxis, som även är tillämplig för jordbruksarrende (RÅ 1956 ref. 29). Införandet år 1951 av avdragsrätt för förvärvad goodwill skedde med en bestämmelse, p. 5, 3 st. anv. t. 29 § KL, vilken enligt sina ordalag begränsar tiden för kostnadens fördelning allenast uppåt, således en regel i aktiverings*rättens* tecken, som måst kompletteras med motsvarande bestämmelse om aktiverings*plikt* genom nyssnämnda anvisning av RN.

För internationella jämförelser, jfr utom af Klercker, sid. 423ff., även Thøger Nielsen, Aktiveringspligt — passiveringsret, Revision og Regnskabsvæsen hft. 4—5 1957, och där anvisad litteratur.

[7] NJA II 1945 sid. 530. Så torde åtminstone tidigare ha skett i åtskilliga företags bokföring (Sillén, Komp., sid. 99, Studier, sid. 256ff.).

[8] Sillén, Komp., sid. 98.

[9] Jfr nedan sid. 54.

[1] RÅ 1943 ref. 19, jfr nedan sid. 36 och 58f. »Upplupen» indexkompensation torde således jämlikt bokföringsmässiga grunder få dras av.

mande valuta och inlösen måste ske till en ofördelaktigare kurs. Icke desto mindre lär det anses som en avdragsgill kostnad, när lån upptagits i och för rörelsen i utländsk valuta, och dennas kurs stiger. Kostnaden torde med tillämpning av 100 § 10 mom. ABL vid långfristig skuld kunna valfritt omedelbart avdras eller fördelas på återstående löptid.[2]

Oklar är frågan om det skattemässiga bedömandet av ett fall, där långivarna som alternativ till inlösen erbjudits utbyte mot andra tillgångar i det låntagande företagets hand. Så länge det inte är fråga om annat än en optionsrätt, kan ett låneavtal av denna karaktär knappast betraktas som ett avtal om försäljning av tillgångarna i fråga — ett sådant kommer först till stånd, när utbytet verkligen sker. Man kan tänka sig att optionsrätten då har ett sådant värde, att inlösen realiter sker till överkurs, vilken enligt eljest gällande regler bör vara avdragsgill som motsvarande kapitalanskaffningskostnad. Därmed behöver emellertid inte följa att motsvarande värdestegring hos de tillgångar (värdepapper, egna aktier) mot vilka utbyte sker, påverkar den skattepliktiga vinsten. Någon anledning till bokslutsreservation för stegring i förpliktelsens reella värde synes likväl knappast behövlig, så länge någon uppskrivning av motsvarande tillgångar inte är aktuell. Om till utbyte utfästa tillgångar redan vid lånets upptagande står bokförda i och faktiskt har ett värde överstigande det, vartill alternativ inlösen i pengar föreskrivits kunna ske, bör däremot differensen kostnadsföras efter samma regler som kapitalrabatt.[3] På samma sätt bör naturligtvis också ske, om emissionskursen understiger denna angivna penninginlösenskurs.

2) Agio

När lån utgives mot överkurs, kan denna sägas motsvara det kapitaliserade värdet av den del av lånets nominella förräntning, som överstiger marknadsräntan. Ett sådant agiobelopp betraktas som skattepliktigt. Det anses inte vara god köpmannased att bokföra agio som intäkt redan vid emissionen, om det inte gäller bagatellartade belopp, som kan kvittas mot emissionskostnaderna.[4] Med hänsyn härtill kan inte heller skattemässigt en sådan omedelbar redovisning anses korrekt i andra än bagatellfallen.

Bokförings- och skattemässigt tillåtlig är en fördelning av agiovinsten under lånets hela löptid.[5] Däremot är det ovisst, om det skattemässigt kan tillåtas att uppskjuta redovisningen till inlösensåret.

Likartad med agio är sådan låntagarvinst, som uppstår på lån med dub-

[2] af Klercker sid. 419ff., Sillén, Studier, sid. 257f. Har indexklausul på ett lån i svenska kronor tagit formen av bindning till viss valutakurs, torde den — i den mån den valutarättsligt håller — skattemässigt väl närmast få likställas med indexklausul av annat slag. Är lånet däremot utgivet i främmande valuta, lär knappast för låntagarnas del någon likställdhet med ränta vara för handen. Motsvarande vinst torde som kostnadsreduktion få anses skattepliktig. Nedskrivning av lån i utländsk valuta anses ej böra ske förrän i samband med inlösen (Sillén, Studier, sid. 258f.).

[3] Är de övervärderade, bör det i princip inte kunna tillåtas, att nedskrivningen de facto bokförs och avdras som lånekostnad.

[4] De flesta fall av agio lär just vara sådana bagatellfall.

[5] Sillén, Studier, sid. 258f.

belriktad indexklausul, när index sjunker, eller på lån i utländsk valuta och lån med valutaklausul, om den utländska valutans kurs sjunker. I praxis har beträffande lån i utländsk valuta skatteplikt i rörelse ansetts föreligga för sådan vinst. Däremot torde med hänsyn till 100 § 10 mom. ABL vinsten inte behöva anses realiserad före inlösen.[6]

B) Vid beräkning av annat slags inkomst

I praxis förefaller det saknas belägg för att kapitalanskaffningskostnader skulle vara avdragsgilla i mindre utsträckning, när de utgör kostnader i förvärvskälla av annat slag än rörelse. Man kan emellertid inte utesluta en skillnad mellan sådan avdragsrätt, som avser kostnad för intäktsförvärv, och sådan i 1 p. 1 st. anv. t. 39 § KL stadgad avdragsrätt, som inte på samma sätt som de naturliga avdragen i 20 § 1 st. KL kan härledas ur lagstiftningens grunder.[7]

Som kostnad för intäkts förvärvande och bibehållande är med de i 39 § 1 och 2 mom. stadgade begränsningarna all nominell ränta naturligtvis avdragsgill. Därtill torde komma de löpande kostnaderna för lånets vidmakthållande, bankavgifter, porton, förnyelsekostnad för inteckning m. m. För kostnader i samband med ny inteckning synes avdrag medgivas inte endast i rörelse utan även från intäkt av annan fastighet.[8] Även ränteskillnadsersättning, som utbetalts i samband med nedsättning av hypotekslåneränta, har intressant nog ansetts avdragsgill, fast det inte var fråga om rörelse.[9] Ekonomiskt sett torde sådan ersättning kunna likställas med kapitalrabatt eller konverteringsbonus.

Konverteringskostnad har i ett fall ansetts belöpa på det beskattningsår, varunder konverteringen ägt rum, varför vid beräkning av inkomst av annan fastighet uppdelning av avdraget på flera år vägrades, trots att det därigenom till stor del frös inne. Prejudikatsvärdet av detta avgörande, RÅ 1942: 643, lär numera få anses ovisst.[1]

Är det inte fråga om kostnad för intäkts förvärvande, torde som ränta inte

[6] Jfr af Klercker, sid. 419ff. Något avgörande av skattedomstol synes inte föreligga, utan målen har stannat hos MKPN.

[7] Kilpi företräder t. ex. den uppfattningen, jfr nedan sid. 153f.

[8] RÅ 1949: 154 (avdrag medgivet för inteckningskostnad avseende fastighetsförenings lån i samband med äganderättsövergång), RÅ 1949: 1020 (liknande), RR utsl. 12/11 1958 (Malmrot) (avdrag medgivet för inteckningskostnad avseende lån vid förvärv av jordbruksfastighet). Se även de ovan sid. 32 n. 3 angivna rättsfallen. RÅ 1956: 1505, där avdrag vägrades för låneanskaffningskostnader såsom gravationsbevis m. m. i samband med ombyggnad, faller utanför ramen men torde knappast vara prejudicerande. Det bör dock noteras, att 2 reg.råd i det den 12/11 1958 avgjorda målet ville vägra avdrag, sannolikt därför att de tolkade RÅ 1945 ref. 18 som enbart avseende rörelse. Jfr även Bylin, Sv.Sk.t. 1959 sid. 44ff., och Sandström, Sv.Sk.t. 1957 sid. 78.

[9] RÅ 1939: 2.

[1] RR torde ha stött sig på att kontantprincipen beträffande intäkt av annan fastighet i RÅ 1930 ref. 42 ansetts utgöra hinder för avdrag för amorteringar på lån, som upptagits för att täcka reparationskostnad, vilken inte skattemässigt kunde utnyttjas det år reparationen gjordes. RÅ 1922 ref. 16 avsåg ju bokföringsmässig redovisning. Någon tvist om att beloppet i och för sig varit avdragsgillt, torde efter RÅ 1939: 2 inte ha förelegat. Numera tar man inte fullt så strängt på kontantprincipen, jfr speciellt RÅ 1956 ref. 29 (fördelning av kostnad för övertagande av jordbruksarrende). Jfr Åkesson sid. 670.

kunna avdras annat än vad som skatterättsligt anses vara ränta. Det finns ingen rubrik i lagen, enligt vilken icke-periodisk »kapitalanskaffningskostnad» som inte anses utgöra ränta skulle kunna få dras av.[2] Det lär emellertid inte gå att finna några rättsfall, som skulle kunna bekräfta eller dementera denna tes.

I sammanhanget bör dock nämnas, att avtalad ersättning till långivare för penningvärdets fall funnits avdragsgill som ränta. Eftersom långivaren beskattats för beloppet som inkomst av kapital, ger emellertid utslaget inte uttryck för någon diskrepans mellan innebörden av uttrycket ränta i 39 och 38 §§ KL.

KAP. IV. SKATTEPLIKT FÖR LÅNGIVARE

A) Som intäkt av rörelse

1) När är ränta och utdelning att betrakta som intäkt av rörelse?

a) Lagtexten.

Räntor såväl som aktieutdelningar räknas enl. 28 § 1 mom. 2 st. KL som intäkt av rörelse, såvitt de influtit från kapital, som tillhört rörelsen. I 2 punkten anv. till samma § stadgas vidare, att räntor och utdelningar visserligen i allmänhet är att hänföra till intäkt av kapital, men att ränteintäkt »emellanåt» dock skall hänföras till intäkt av rörelse,

»nämligen då det kapital, varav intäkten flutit, är att anse som tillhörande rörelsen. Detta kan vara fallet, även om kapitalet icke för tillfället användes i rörelsen, ifall det blott står till disposition för dylik användning. Kapital, som icke är avsett att tagas i bruk för rörelsen utan hålles därifrån avskilt, är däremot icke att anse såsom tillhörande rörelsen. I följd härav får i regel ränteintäkt, som uppbäres av aktiebolag och andra juridiska personer, som driva rörelse, anses utgöra intäkt av rörelse. I bank- och annan penningrörelse ävensom försäkringsrörelse är utdelning å aktier ... och andelar i ekonomiska föreningar att räkna som intäkt i rörelsen.»

Kommunalskattekommittén, vars förslag till lydelse av detta lagrum med allenast formella ändringar blev gällande rätt 1928, fann sitt förslag, såvitt angick räntor, stå i överensstämmelse med dittills gällande bestämmelser, nämligen 3:o SASF och 9 § SABF.[3] Beträffande aktieutdelningar, vilka före ikraftträdandet av KF 19/11 1920 undantagslöst och därefter endast med

[2] Motsatt uppfattning har Bylin, Sv.Sk.t. 1959 sid. 45. Denne ger emellertid inte skäl varför »ränta» skulle fattas som ett vidare begrepp enligt 39 § än enligt 38 §. De lege ferenda finns å andra sidan goda skäl för att ändamålet med ett låns upptagande inte tillmäts betydelse i nu behandlade avseende.

[3] SOU 1924:53 sid. 418f. Den viktigaste ändringen avsåg utdelning i form av rabatt eller pristillägg (punkt 4 anv.), som på förslag av 1924 års skatteberedning (SOU 1926:18 sid. 31) hänfördes till intäkt av rörelse (Prop. 102/1927 sid. 406). Det här behandlade problemet berör icke på något sätt detta slags utdelningar. I övrigt bestod ändringarna endast däri, att ytterligare ett par satser av kommunalskatteberedningens specialmotivering inrycktes i anvisningstexten.

undantag för »den, som driver bankrörelse, annan penning- eller lånerörelse, försäkringsrörelse eller handel med värdehandlingar» betraktats som intäkt av kapital, fann kommittén likaledes de gamla bestämmelserna böra bibehållas. Kommittén påpekade därvid, att bedömningen borde ske enligt samma grunder, som angivits i fråga om ränteavkastning. »För annan rörelseidkare (än bank- och därmed likartad rörelse)», fann kommittén, »kan det däremot knappast ifrågasättas, att hans innehav av aktier skall hava sådan karaktär, att utdelningen å aktierna, enligt vad ovan är sagt, bör räknas till intäkt av rörelsen.»

På grundval av dessa bestämmelser skulle följande slutledning kunna ligga nära till hands: Aktieutdelning beskattas som rörelseintäkt endast i den mån densamma belöper på aktier i penningrörelse, d. v. s. sådana, som har karaktär av omsättningstillgångar. Samma grunder har avsetts tillämpliga för bedömning av till vilken inkomstkälla ränteintäkter skall hänföras. Sådana värdepapper, vilkas ränteavkastning i analogi med den för aktier gällande regeln utgör intäkt av rörelse, borde därför anses hänförliga till omsättningstillgångar. Om detta resonemang vore korrekt, skulle kapitalrabatt o. d. på sådana värdepapper undantagslöst utgöra skattepliktig intäkt av rörelse, och problemet — bortsett från vissa spörsmål rörande rätt beskattningsår, vartill nedan skall återkommas — vore uteslutande en fråga om utredning av praxis beträffande vilka räntor, som hänförs till inkomst av rörelse.

b) Praxis beträffande aktieutdelning.

Nu är emellertid läget uppenbarligen inte så enkelt. Beträffande aktier torde efter 1920 års ovannämnda lagändring frågan om den skattskyldige drivit handel med värdehandlingar mycket länge ha ansetts utslagsgivande.[4] Ett avgörande från 1931 i motsatt riktning, som avsåg ett järnvägsaktiebolags innehav av aktier i ett engelskt bolag, vilket ägde en anknuten järnväg och tillhörde samma koncern, synes med hänsyn till utgången av ett senare rättsfall samma år rörande SKF:s utdelningar från utländska dotterbolag icke kunna anses prejudicerande på denna punkt.[5] Emellertid uttalade redan 1929 Kuylenstierna m. fl., att med hänsyn till att förlust å aktier i vissa fall fått avdragas som driftförlust i annan rörelse än penning- eller försäkringsrörelse, och innehavet av aktierna således stått i det samband med rörelsen, att innehavet kunnat anses utgöra ett led i denna, även utdelningen i sådana fall torde kunna vara att hänföra till intäkt av rörelse.[6] Till denna uppfattning, som icke torde varit kommunalskattekommitténs, synes även Eber-

[4] RÅ 1920 ref. 6, som till intäkt av kapital hänförde utdelning på varuaktier, var efter denna lagändring icke längre prejudicerande. Jfr däremot RÅ 1929: 541: »enär ... bolaget icke under år 1922 drivit handel med värdehandlingar, och ifrågavarande inkomst följaktligen icke vore att hänföra till inkomst av rörelse ...» och 1929: 2101: »enär ... bolaget under år 1923 idkat handel med värdehandlingar ...» (motsatt utgång).
[5] RÅ 1931: 447 (Örebro-Köpings Järnvägs-AB beträffande aktier i The Swedish Central Railway Co. Ltd) och 1931: 853 (SKF betr. bl. a. vissa dotterbolagsaktier).
[6] Kuylenstierna, sid. 182f.

stein ha anslutit sig.[7] Rosenqvist har antytt möjligheten av att aktieutdelningar för ett aktiebolag eller en ekonomisk förening, som icke driver penningrörelse, i vissa fall kan vara att betrakta som intäkt av rörelse,[8] och GRS exemplifierar samma förhållande med sådana aktier, som erhållits som likvid för varufordran.[9] Däremot står Sandström helt på kommunalskattekommitténs ståndpunkt.[1] Den utförligaste utvecklingen av spörsmålet i litteraturen möter hos Lundevall, som särskilt i sin tredje upplaga här tillämpar den moderna, av GRS 1949 använda klassificeringen av aktier:

»Vad särskilt aktier angår bör skillnad göras mellan å ena sidan aktier, som tillhöra förvärvskällan kapital, s. k. *kapitalaktier,* och å andra sidan aktier, som utgöra tillgång i rörelse, s. k. *rörelseaktier.* Sistnämnda grupp kan uppdelas i *varuaktier,* d. v. s. aktier, med vilka rörelseidkaren driver handel eller som eljest mer eller mindre regelmässigt omsättas i rörelsen, och *inventarieaktier,* vilka anskaffats för att stadigvarande innehavas i och för rörelsen. En underavdelning av inventarieaktierna bilda s. k. *organisationsaktier,* vilka innehavas för att genom det bolag, vilket utställt aktierna, bedriva verksamhet av intresse för rörelseidkaren, t. ex. dotterbolag.»[2]

När skattefrihet jämlikt 54 § KL och 7 § SI inte föreligger, skall, enligt Lundevall, utdelning på rörelseaktier beskattas som inkomst av rörelse.[3]

Det ligger i sakens natur, att möjligheterna är få att genom praxis få fastställt, om och i vilken mån den sålunda redovisade glidningen bort från kom-

[7] Eberstein, sid. 221: »Redan av den nämnda allmänna regeln följer emellertid, att (ränta och utdelning) för bankrörelse och annan penningrörelse samt försäkringsrörelse, där värdepapper kunna betraktas såsom 'varor' i rörelsen, måste anses såsom inkomst i denna. Men även därutöver kan ränta och, ehuru blott i undantagsfall, även utdelning utgöra inkomst av rörelse.» Eberstein hänvisar här till Kuylenstierna.

[8] Sv.Sk.t. 1938 sid. 278f.

[9] GRS sid. 164.

[1] Sandström, Rörelse, sid. 192—196. Beträffande kommunalskattekommitténs uppfattning torde Sandström ha rätt — frågan gäller emellertid icke denna, utan om man logiskt kan tolerera, att aktier, som i ett avseende, nämligen i fråga om avdrag för förlust vid avyttring, anses tillhöra rörelsen, samtidigt i avseende på redovisningen av utdelning förklaras icke tillhöra densamma. Kommunalskattekommitténs yttrande torde få ses historiskt. Garphyttefallet (RÅ 1923: 223) hade inte hunnit få någon efterföljare, då betänkandet avgavs, och än mindre hade något organisationsaktiebegrepp hunnit utbildas. Först bolagsskatteberedningen (SOU 1931: 40 sid. 10, 13 och 247) föreslog beträffande aktier och dylika tillgångar en utvidgning av inkomstbegreppet, fotad på kriteriet »tillhört rörelsen», men denna avvisades av kammarrätten i dess remissyttrande (SOU 1937: 42 sid. 223f.) såsom innebärande en alltför stor utvidgning av den i praxis medgivna förlustavdragsrätten. Även distinktionen som sådan kritiserades: »Villkoret för avdragsrätten, att aktierna 'tillhört rörelsen', torde av mången deklarant anses uppfyllt, därest han t. ex. likviderat aktierna medelst användande av medel, som influtit i rörelsen.»

Ännu 1944 års skattekommitté torde, såvitt framgår av dess korta uttalanden (SOU 1950: 21 sid. 103 och 109), ha ställt sig på Sandströms ståndpunkt.

Det bör anmärkas, att den av Sandström påpekade differensen mellan undantagsbestämmelsen för penningrörelser i 54 § KL i dess 1928 beslutade formulering och kommunalskattekommitténs förslag: »i den mån sådan utdelning icke är att anse såsom inkomst av rörelse eller yrke», som f. ö. ingalunda saknade motivering utan sammanhängde med den på 1924 års skatteberednings förslag införda 4 punkten anv. till 28 § KL, särskilt med hänsyn härtill knappast ger något stöd för en annan tolkning än Sandströms av vad 1928 års lag ursprungligen ansågs innebära. Vad vi har att göra med är uppenbarligen en glidning i rättsuppfattningen, i strid med förarbetena men — kanske av en tillfällighet — inte med lagtexten.

[2] Lundevall, 3 uppl., sid. 264 och 221, samma indelning men endast i samband med inkomstbegreppet (29 §) i 2 uppl. liksom hos GRS, sid. 162 och redan i GRS 1 uppl. sid. 246f.

[3] Lundevall sid. 223.

munalskattekommitténs uppfattning verkligen haft sin motsvarighet i gällande rätt. Ett av dessa sällsynta tillfällen gavs emellertid i ett förhandsbeskedsärende, avseende byggmästares varuandelar i fastighetsförening.[4] Vad som vid föreningens upplösning komme att utskiftas till byggmästaren utöver vad han erlagt för andelarna, förklarades här utgöra för honom skattepliktig intäkt av rörelse. Väl att märka användes emellertid här icke uttrycket i 38 § 1 mom. 3 st. »vad som vid föreningens upplösning utskiftats till medlem utöver inbetald insats», utan i stället gjordes beskattningen — vilket hade betydelse med hänsyn till föreningens fondskattetaxering — beroende av andelarnas för honom gällande ingångsvärde. Eftersom ett parallellfall rörande varuaktier uppenbarligen skulle fått samma utgång, synes man icke enbart av detta ärende kunna dra några säkra slutsatser beträffande den skattemässiga karaktären av *årlig* utdelning på varuandelar.

Ett avgörande steg tog däremot rättsutvecklingen med rättsfallet RÅ 1957 ref. 13, rörande utdelning å av staten ägda, av Vattenfallsstyrelsen förvaltade aktier i kraftaktiebolag. Denna utdelning ansågs utgöra intäkt av den av statens vattenfallsverk bedrivna rörelsen för tillhandahållande av elektrisk kraft. Med hänsyn till ändamålet med aktieförvärvet torde det vara uppenbart, att aktierna i fråga haft karaktär av organisationsaktier i rörelsen.[5] Utslaget torde därför vara prejudicerande åtminstone för detta slag av inventarieaktier, samt tillika, a fortiori, för varuaktier (och naturligtvis varuandelar).

Även om, som allmänna ombudet i sistnämnda mål påpekade, en uppdelning av kapital och avkastning på olika förvärvskällor förekomme i svensk skatterätt, t. ex. beträffande byggmästare tillhöriga hyresfastigheter[6] och bankföretags innehav av fastigheter, som förvärvats i samband med låneverksamheten, hade enligt hans uppfattning utvecklingen gått i den riktningen, att kapital och kapitalavkastning i större utsträckning än förr hänfördes till samma förvärvskälla, så t. ex. genom den 1950 införda bestämmelsen i 30 § 2 mom. 2 st. KL om försäkringsbolags fastighetsförvaltning, liksom genom det nyss citerade förhandsbeskedsärendet. Förklaringen kunde måhända gjorts enklare — i 24 § talas ju om fastighet som »använts i» rörelse, medan det i 28 § gäller kapital som »tillhört» rörelsen. Rättsutvecklingen beträffande driftförlust å aktier — och som sådan skulle en förlust vid avyttring av de i RÅ 1957 ref. 13 aktuella aktierna enligt allmänna ombudet ha räknats — skulle, om den inte fullföljts i praxis beträffande redovisning av aktieutdelningar, ha lett till att förlustavdrag medgivits vid avyttring av aktier som i det förra sammanhanget icke ansetts ens tillhöra rörelsen, ett, som redan Kuylenstierna med rätta påpekat, logiskt otillfredsställande förhållande.[7]

[4] RN medd. 5:5 1955. RÅ 1940:393, i vilket en byggnadsfirma fick utdelning å aktier, erhållna 1927 som likvid för utfört arbete, betraktad som inkomst av kapital, säger inte mycket i sammanhanget (jfr RÅ 1944 ref. 46 nedan sid. 41f.).
[5] Enligt prop. 182/1930 och 70/1938 föranleddes aktieanskaffningen av utbyggnadsplaner, berörande av de förvärvade bolagen innehavda vattenfall.
[6] RÅ 1933 ref. 42.
[7] Jfr ovan sid. 37 n. 6.

c) Praxis beträffande obligationsräntor.

Som redan framgår av anvisningstexten, har man beträffande bankräntor och övriga fordringsräntor av annat slag än sådana på värdepapper traditionellt gjort åtskillnad mellan å ena sidan »aktiebolag och andra juridiska personer, som driva rörelse», å andra sidan fysiska personer och icke rörelsedrivande aktiebolag.[8] Beträffande de förra är presumtionen för att ränteintäkter skall beskattas som intäkt av rörelse, för de senare är presumtionen den motsatta. Den förra presumtionen synes huvudsakligen ha kunnat brytas, när redovisade ränteintäkter avsett speciella fondmedel o. d., på sådant sätt, att det stått klart, att kapitalet icke stått till disposition för användning i rörelsen.[9] Den senare presumtionen har av RN ansetts bruten i ett fall, där resultatet blev årlig beskattning av för lyftning ej tillgängliga, ackumulerade räntor på återbäringskonto hos leverantör.[1]

Såvitt avser obligationsräntor, torde det vara en tämligen spridd uppfattning, att presumtionen talar mot dessas upptagande som intäkt av annan rörelse än penning- och försäkringsrörelse. Den mera stadigvarande placering, som värdepapper av nämnda natur som regel torde anses innebära, lär ofta nog antas tyda på att tillgångarna i fråga icke längre tillhör rörelsen. Det får emellertid anses anmärkningsvärt, att det rättsfall, som på detta område av Sandström och Lundevall citerats som vägledande, såvitt kan bedömas, av båda dessa författare missuppfattats till sin innebörd.[2] I målet, som gällde SKF:s taxeringar, hade visserligen KR gjort en distinktion mellan obligationsräntor och andra räntor, något som för övrigt icke synes ha skett i ett tidigare mål rörande samma bolags taxering.[3] Men i brist på annat yrkande kan RR:s utslag, ej ändring, icke tolkas som ett godkännande av den tillämpade principen, i all synnerhet som i ett av RR samma dag avgjort mål rörande bolagets taxering ett påföljande år KR på grund av bristande utredning avslagit Göteborgs stads yrkande om att alla räntor utom bankräntor skulle hänföras till intäkt av kapital, medan RR, trots att utredning då inkommit om ränteintäkternas fördelning, lämnat taxeringarna utan ändring.[4] De berörda obligationerna utgjordes dels av sådana varmed ryska staten betalat inlösen av bolagets koncessioner, dels ock av tyska efterkrigspapper och brasilianska kaffeobligationer, vilka icke

[8] Så Sandström, Rörelse, sid. 188ff., och GRS sid. 165. De senare finner beträffande enskilda rörelseidkare till rörelsen böra hänföras så stor del av det räntebärande kapitalet, som kan anses såsom erforderligt normalkapital för driften. När bolags verksamhet upphört eller ännu ej begynt, kan ränteinkomst icke upptas som (enda) intäkt av rörelse.
[9] 1921 ref. 12 (Red.AB Tirfing) — ränta å bolagets s. k. Broströmsfond inkomst av kapital, övrig ränta hänfördes till rörelse; RÅ 1931:853 (SKF) — bolagets ränteinkomst med undantag av visst belopp, motsvarande ränta, som tillgodoförts en donationsfond, hänfördes till inkomst av rörelse.
[1] RN medd. 1:4 1959.
[2] RÅ 1936:498, Lundevall sid. 233, Sandström, Rörelse, sid. 190.
[3] I varje fall redovisas i målet, RÅ 1931:853, ingen annan distinktion än den beträffande aktieutdelningar och den (här ovan not 9) nämnda donationsfonden, ehuru Lundevall gör gällande, att även obligationsräntor skulle hänförts till inkomst av kapital.
[4] RÅ 1936:499. I fallet RÅ 1936:500, där MKPN gjort samma distinktion, var läget liksom i 1936:498, att något yrkande icke förelåg som kunde föranleda obligationsräntornas (eller aktieutdelningarnas) hänförande till inkomst av rörelse.

synes ha ägt samma direkta samband med bolagets rörelse. Icke heller det andra av Sandström åberopade målet ger på grund av partsyrkandet i RR någon upplysning om huruvida RR verkligen gillat uppdelning i obligationsräntor och andra räntor.[5] Eftersom spörsmålet aktualiseras allenast i frågor om rätt beskattningsort och utnyttjande av procentavdrag i rörelse, är praxis utomordentligt sparsam.

Kanske inte minst med hänsyn till det ovan redovisade sammanhanget mellan aktieutdelningars och bakomliggande aktiers skattemässiga rubricering måste det anses tvivelaktigt, om det kan vara rätt att till belysning av frågan om obligationsräntors hänförande till intäkt av rörelse dra fram rättsfall beträffande rubriceringen av förlust vid inträffad värdelöshet som kapitalförlust, vinst vid avyttring som realisationsvinst.[6] Ty åtminstone vad beträffar äldre praxis torde det vara uppenbart, att förlust å anläggningstillgång, som tillhört rörelse, med hänsyn till förlustens art kunnat hänföras till kapitalförlust även där det inte gällt fastighet, liksom det alltjämt är undantagslöst gällande rätt, att vinstgivande avyttring av till anläggningstillgångar i rörelse hänförliga aktier, inventarieaktier, icke kan föranleda annan beskattning än såsom för realisationsvinst, oaktat reglerna rörande förlustavdrag icke är reciprokt utformade.[7]

2) Skattepliktens omfattning i dessa fall

a) Ränta å värdepapper, hänförliga till omsättningstillgångar.

Beträffande penning- och försäkringsrörelse är regeln klar, att värdepapper hänförs till omsättningstillgångar. Även i andra företag kan värdepapper möjligen anses hänförliga till omsättningstillgångar, nämligen när de fått accepteras som likvid för varufordringar och endast behållits så lång tid, tills de utan förlust kunnat avyttras.[8] Det synes slutligen vara praxis att bolags affärer i egna obligationer, vare sig de skett för tillfällig placering eller för amortering, betraktas som led i rörelsen, i det att motsvarande vinst

[5] RÅ 1937: 564 — hänförandet av obligationsräntorna till inkomst av kapital står i detta utslag uteslutande för MKPN:s räkning, eftersom motyrkande ej framförts.
[6] Så gör Lundevall (sid. 233), som hänvisar till RÅ 1937: 667 betr. AB Elektrolux, vilket förvägrades avdrag för kapitalförlust på Kreuger & Tolls obligationer, och RÅ 1935: 24, i vilket mål ASEA beskattats såsom för realisationsvinst vid försäljning av obligationer. Jfr i detta sammanhang GRS, sid. 165, som beträffande aktier noterar, att även om dessa stått i »sådant samband med rörelsen, att intäkt av desamma är att hänföra till rörelsen och förlust å desamma att betrakta som en driftförlust», vinst vid avyttring icke fördenskull skall betraktas som inkomst av rörelsen utan bedömes enligt 35 § KL. Det kan anmärkas, att ASEA:s obligationsräntor behandlades som intäkt av rörelse i nyssnämnda mål.
[7] GRS, sid. 162.
[8] Jfr däremot RÅ 1944 ref. 46, där som likvid för varufordran erhållna aktier behållits under längre tid (8 år), och vinst vid avyttringen icke ens beskattades till den del densamma avsåg återvunnen nedskrivning av aktiernas värde, för vilken avdrag tidigare åtnjutits vid taxering — se även nedan sid. 42 n. 3. af Klercker sid. 234f. vill se utslaget som en bekräftelse på att aktier erhållna som likvid för varufordran inte för den skull utgör omsättningstillgångar. Motsatt uppfattning har Hjohlman, Sv.Sk.t. 1942 sid. 131f., Lundevall sid. 223.

anses som en inbesparad räntekostnad.[9] Man kan, om man så vill, likställa på detta sätt innehavda, egna obligationer med varor i rörelse.[1]

Genom att för denna kategori av värdepapper varje realiserad värdeförändring, både uppåt och nedåt, påverkar det skattemässigt redovisade driftsresultatet, kommer icke den nominella utan den effektiva räntabiliteten av placeringen att bli den för beskattningen utslagsgivande (bortsett från de förskjutningar avkastningens periodisering kan innebära). En reservation behöver här dock göras för värdepapper, erhållna som likvid för varufordran, om de verkligen skall ses som omsättningstillgångar. Ett undantag konstitueras nämligen av det säregna förhållande, som praxis i andra fall, t. ex. beträffande byggmästares som kapitalplacering efter rörelsens upphörande behållna fastigheter, behandlat som otillåtligt, men på den här behandlade punkten erkänt, nämligen att en omsättningstillgång, om den innehas tillräckligt länge, med skattemässig verkan och t. o. m. utan mellankommande beskattning såsom t. ex. för privatuttag kan omrubriceras till anläggningstillgång. I stället för regeln, att beskattningen konsekvent skall träffa den effektiva räntan, inträder här en skevhet, som är ägnad att accentuera giltigheten av det gamla börsordspråket: »Cut your losses short but let your profits run».[2] Ty realiseras de förra snabbt, blir det fråga om driftförlust, men realiseras de senare först efter längre tid, inträder en kapitalvinst, som är skattepliktig endast jml 35 § KL. Uppfattningen, att jämlikt lagstiftningens grunder åtminstone återvunna värdeminskningsavdrag — till skillnad från vad som skedde i fallet RÅ 1944 ref. 46 — skulle kunna tas till beskattning i dessa fall, förefaller inte särskilt starkt underbyggd.[3] Men även

[9] Jfr här diskussionen mellan Bratt och Geijer i Sv.Sk.t. 1953 sid. 307—313 och 1954 sid. 60—64, i vilken den förre hävdade, att på sin höjd reglerna för tillfällig förvärvsverksamhet vore tillämpliga för dessa köp, medan Geijer, hänvisande till en fast prövningsnämndspraxis, vilken numera såvitt avser vinst vid amorteringsköp till underkurs bestyrkts även av RR (RÅ 1958 ref. 18), ansåg bolags affärer i egna obligationer böra ses i ett sammanhang med lånetransaktionen och sålunda behandlas jämlikt de för intäkt av rörelse gällande reglerna.

[1] Geijer drar (Sv.Sk.t. 1954 sid. 62) trots Bratts protester en parallell med de i princip som varor i rörelse betraktade kundfordringarna.

[2] Ordspråket återfinnes hos Seltzer, sid. 142, vilken anför, att de amerikanska skattelagarnas fulla avdragsrätt för korttidsförluster förenad med reducerad skatteplikt för långtidsvinster, en kombination som gällde 1922—31, stimulerade till åtlydnad av den redan med bortseende från skatten ofta nog välmotiverade normen. Synpunkten är ej heller främmande för den svenska diskussionen, se t. ex. SOU 1923: 69 sid. 93f., och ovan sid. 18.

[3] Lundevall, 3 uppl. sid. 222: »Skäl kunna nämligen anföras för att» (efter 1951 års lagändring, varigenom skatteplikten utvidgades för intäkt genom avyttring av maskiner och andra inventarier) »enligt lagstiftningens grunder återvunna värdeminskningsavdrag beträffande inventarieaktier skola tagas under beskattning såsom inkomst av rörelse, oaktat uttryckligt stadgande härom icke meddelats.» Motsvarande resonemang även på sid. 265. I 4 uppl. har dessa avsnitt strukits.

Det förefaller inte helt klart, vilka skäl Lundevall här tänkt sig skulle föreligga i högre grad efter 1951 års lagändring än förut. Beskattningen av återvunna värdeminskningsavdrag fanns ju redan förut, såvitt avsåg avyttring av maskiner och andra inventarier, liksom av patenträtt o. d., och den nya lagstiftningen lämnade på denna punkt inte mer åt praxis att avgöra än förut, även om reglernas materiella innehåll ändrades beträffande maskiner och goodwill. Snarare skulle man i den omständigheten, att 1951 års lagstiftare trots utgången av RÅ 1944 ref. 46 underlät att föreskriva en beskattning av återvunna (förhastade) värdeminskningsavdrag på f. d. varuaktier eller inventarieaktier kunna se en bekräftelse på att utslaget alltfort avsåges bli prejudicerande.

om den skulle visa sig riktig, vore därmed icke den berörda skevheten bragt ur världen.

För övriga fall, där värdepapper hänförs till omsättningstillgångar, inskränker sig problematiken till frågan om rätt beskattningsår. Det finns emellertid skäl att anta, att vid lösningen av denna fråga samma distinktion mellan kursdifferens och nominell ränta aktualiseras, som, enligt vad senare skall visas, är den avgörande för skattepliktens omfattning vid inkomst av kapital.

Det finns nämligen inte något underlag för antagandet, att såsom upplöpande ränta och därmed antecipativ intäktspost skulle upptas en differens mellan förvärvskursen och inlösenskursen för värdepapper, ens i de fall, där intäktsräntor normalt redovisas det år varpå de belöper, ett redovisningssystem, som f. ö. icke lär kunna framtvingas från skattemyndigheternas sida. Så länge man, på sätt senare skall visas, i samband med beräkningen av intäkt av kapital, liksom även civilrättsligt, i regel anser berörda kursdifferenser äga karaktären av kapitalvärdeförändringar, så länge torde man i samma mån anse anteciperandet av en inlösensvinst (liksom avskrivningen av en agioförlust) utgöra en fråga om värderingen av själva obligationerna snarare än en fråga om periodiseringen av deras avkastning. Det kan i detta sammanhang betraktas som typiskt, att spörsmålet om effektiv till skillnad från nominell (genast-)ränta i balansvärderingssammanhang inte synes ha berörts annat än i förarbetena till 1937 års ändring av 33 § SparbL (numera 48 §), vari, såvitt angick bestämmelserna i 1 st. 1) om rätt för sparbank att bokföra obligationer över marknadsvärdet, den med medelräntan kommensurabla avkastningen förklarades kunna vara den effektiva.[3b] Men om någon rätt till uppskrivning av obligation över förvärvskostnaden eller — för år efter förvärvsåret — över värdet i närmast föregående balansräkning, stadgades icke heller i detta sammanhang. Sålunda gäller enligt 1 st. 5) förbud mot uppskrivning annat än för förlusttäckning

Särskilt om avskrivningen skett med indirekt metod skulle man naturligtvis kunna tänka sig att betrakta de återvunna värdeminskningsavdragen analogt med t. ex. onödiggjorda avsättningar till delcrederekonto. Men hade Lundevall verkligen tänkt sig en sådan konstruktion, hade han för konsekvensens skull (jfr nedan sid. 214, särsk. n. 7) måst göra ett undantag för sådana »förhastade» avskrivningar, som varit obefogade redan när de gjordes. Att beskatta dem skulle nämligen, enligt Lundevalls tidigare (Sv.Sk.t. 1945 sid. 63f.) såvitt angår lagerreserver anförda uppfattning, innebära en förtäckt eftertaxering. Konstruktionen som sådan är emellertid föga överensstämmande med uppfattningen att berörda tillgångar skiftat karaktär från omsättnings- till anläggningstillgångar.

Slutligen bör det anmärkas, att analogisk utvidgning av inkomstbegreppet på ett område, där detsamma är så väldefinierat som beträffande vinst vid avyttring av anläggningstillgångar i rörelse, måste stöta på mycket starka betänkligheter. Redan RÅ 1919 ref. 16 beträffande rederibolags beskattning för vinst vid fartygsförsäljning medförde så tråkiga följdverkningar, att det måste utgöra ett varnande exempel. Det kan vidare anmärkas, att, som Helmers efter en omfattande rättsfallsundersökning påvisat, RR icke i sina utslag i fråga, huruvida viss intäkt varit skattepliktig eller ej, åberopat lagstiftningens grunder för att döma till den skattskyldiges nackdel — vilket naturligtvis i och för sig icke behöver utesluta, att den dömt efter dem (jfr Helmers, sid. 223).

Möjligen kan man räkna med att praxis utvecklas så, att ägare av detta slags aktier får välja mellan att till verkliga värdet överföra dem till anläggningstillgångar eller permanent få dem ansedda som omsättningstillgångar. Jfr RÅ 1958 ref. 61, nedan sid. 275ff.

[3b] Prop. 243/1937 sid. 62.

eller vid motsvarande nedskrivning av annan tillgång, och även då får uppskrivning ske högst till det lägsta av marknads- och parivärdena, således en strängare regel än för nedskrivningstvånget under 1).

Utan att förarbetena synes innehålla särskilda uttalanden beträffande reglernas innebörd för nu berörda kursdifferensers del, innehåller 3 och 9 §§ BokfL, 93 § 1 och 5 mom. lagen om försäkringsrörelse, 91 § BankL och 100 § 4 mom. 1 st. ABL något lösare regler för omsättningstillgångars värdering. Inom ramen för god köpmannased är visserligen en värdering över anskaffningsvärdet men dock högst till verkliga värdet möjlig — BankL innehåller i och för sig inte någon uttrycklig hänvisning till god köpmannased, men plikten att upplysa om uppskrivning i förvaltningsberättelsen, liksom inspektionstvånget och, naturligtvis, den i 91 § givna hänvisningen till BokfL gör att reglerna är desamma.

Vad kan då dessa regler i praktiken tänkas innebära? Det är i brist på klargörande litteratur svårt att göra något preciserat uttalande om vad god köpmannased kräver, tillåter eller förbjuder. Det är emellertid uppenbart, att det icke föreligger någon möjlighet för en rörelseidkare att genom uppskrivning av till underkurs förvärvade (eller till överkurs inlösliga) obligationer antecipera den i kursdifferensen liggande delen av dessas effektiva förräntning, om han genom en sådan uppskrivning skulle komma att bokföra dem över deras marknadsvärde. Om man så vill, skulle man kunna tolka denna regel som ett tvång att använda den sålunda anteciperade intäkten till en av försiktighetsskäl (likviditetssvårigheter kan ju göra en förtida realisation nödvändig) motiverad nedskrivning.

Från den här uppställda regeln torde endast ett avsteg vara möjligt, nämligen beträffande växlar, vilka — åtminstone utanför bankerna — torde bokföras till sitt bruttovärde utan diskontavdrag. Diskontavdraget torde jämlikt sedvanliga bokföringsgrunder kunna redovisas — med eller utan behandling som transitorisk post — på enbart ett resultatkonto, medan växelbeloppet redovisas oförändrat brutto på motsvarande tillgångskonto. Men det är ju att märka, att det här rör sig om så korta papper, att ett motsatt förfarande skulle te sig egendomligt mot bakgrunden av den från här anlagda synpunkter ofta betydligt mer stötande regeln om fordringars upptagande till belopp, varmed de beräknas inflyta. De bokföringstekniska motiven för den brukliga redovisningsmetoden är kanske skäl nog.

Osäkrare är läget, när en uppskrivning för periodisering av nu nämnt slag icke förutsätter överskridande av marknadsvärdet. Med hänsyn till den styrka som rättsbildande norm, som torde tillkomma »lägsta värdets princip» förefaller det emellertid mindre sannolikt, att svenska bokföringsteoretici skulle betrakta en sådan uppskrivning som stående i överensstämmelse med god köpmannased.[4] I den svenska diskussionen synes problemet

[4] Sillén, Komp. sid. 74, förklarar uppskrivning av omsättningstillgångar över anskaffningsvärdet möjlig allenast i förbindelse med nedskrivning av andra tillgångar av samma kategori. Återtagande av förut gjorda, överdrivet försiktiga nedskrivningar — f. ö. den enda form av uppskrivning, vartill skattereglerna sedan 1955 års ändring av 41 § KL kan tvinga en rörelseidkare — förklaras vara en laglig men ur företagsekonomisk synpunkt förkastlig åtgärd. I övrigt godtages uppskrivning endast i exceptionella fall, vilka exemplifieras allenast med det i princip för tidiga redovisandet i ett års bokslut av vins-

inte ha satts på sin spets — beträffande växlarna betraktas transaktionens art uppenbarligen som väsensskild från placering i värdepapper till underkurs, och för obligationernas del har den praktiska omfattningen av kapitalrabatt och bonus hittills knappast haft den betydelse, att en omprövning aktualiserats.[4b] Sparobligationerna, som utgör extremfall, var ju aldrig avsedda för här berörda kategori av placerare.

Emellertid kan man tänka sig problemet bli aktualiserat genom de efter de senare årens räntehöjningar allt betydelsefullare förvärven till underkurs av tidigare utgivna, lågprocentiga värdepapper. Som regel torde emellertid, så länge det höjda ränteläget ännu innebär en nyhet, en uppskrivning av sådana värdepapper med rätta anses böra åtföljas av nedskrivning av äldre värdepappersinnehav, varför någon nettouppskrivning av lagertillgångarna icke i första hand lär aktualiseras. Skulle emellertid det allmänna ränteläget åter sänkas, vore en omprövning måhända mera aktuell, men likväl även i ett sådant läge föga sannolik.

På marknaden till underkurs förvärvade, egna förskrivningar synes icke anses böra behandlas annorlunda. Kursvinsten torde sålunda icke anses som realiserad förrän utlottning, ny avyttring eller makulering utan utlottning ägt rum.

Kursdifferenser i motsatta riktningen, när värdepapper sålunda förvärvats mot överkurs, beaktas naturligtvis genom nedskrivning åtminstone till högst verkliga värdet, sparbanker undantagna, för vilka 48 § 1 st. 1 SparbL stadgar, att nedskrivningen kan begränsas till ett värde, vid vilket den effektiva förräntningen motsvarar en på visst sätt beräknad medelränta under de tio senaste åren.

Skattemässigt gäller beträffande penning- och försäkringsrörelse den oklara varulagervärderingsregeln i 1 p. 8 st. anv. till 41 § KL, och analogt torde densamma böra tillämpas på alla till omsättningstillgångar hänförliga värdepapper. Något tvång till uppskrivning över lägsta värdet torde icke kunna härledas ur denna bestämmelse, lika litet som densamma torde utgöra något hinder mot nedskrivning till pari av mot överkurs förvärvade, inlösliga värdepapper — här om någonsin kan man ju tala om prisfallsrisk. Förarbetena har överlåtit åt praxis att skapa de i sammanhanget behövliga värderingsnormerna, och i praxis synes spörsmålet ännu ej ha aktualiserats.[5]

ten vid en före bokslutstillfället men likväl först nästa räkenskapsår avslutad affär. Något mildare uttryck om uppskrivning — »i regel synes det vara mest överensstämmande med god köpmannased att ej åsätta varorna högre värde än anskaffningsvärdet» — hos Sillén—Västhagen, sid. 78.

Beträffande anläggningstillgångar hänvisas till BokfL § 9 liksom till ABL:s bestämmelser om kompenserande nedskrivning eller ökning av aktiekapitalet som villkor för uppskrivning.

För en kritisk diskussion av den företagsekonomiska »konservatismen» (försiktighetsandan) se t. ex. Paton, Journal of Accounting, April 1948.

[4b] Däremot i USA, jfr Paton sid. 339f., som rekommenderar uppskrivning motsvarande beräknad värdemognad.

[5] »Det torde få överlåtas åt praxis att utifrån en i lagstiftningen angiven allmän princip här skapa värderingsnormer, som för olika typer av företag måste bli ganska varierande.» Prop. 100/1955 sid. 190. Jfr RN medd. 1:3 1959.

b) Ränta å värdepapper, hänförliga till anläggningstillgångar.

De för »inventarieobligationer» gällande beskattningsreglerna finns varken i lagtext eller praxis tillnärmelsevis så klarlagda, att det kan bli fråga om redovisning av ett fast regelsystem. Det torde emellertid vara allt skäl att på samma sätt som beträffande »varuobligationer» utgå från att samma uppfattning om vad som skall anses utgöra ränta och vad som skall anses utgöra kapitalvärdeförändring, som är vägledande vid beskattning av inkomst av kapital, även i de här aktuella fallen är grundläggande.

Man kan alltså räkna med att i den mån beskattningen vid beräkning av inkomst av kapital avser allenast den nominella räntan, frågan i vilken mån avvikelser mellan effektiv och nominell förräntning vinner skattemässigt beaktande måste lösas med ledning av de regler, som gäller för avskrivning och förlustavdrag resp. uppskrivning och beskattning av vinst vid avyttring av de i sammanhanget berörda värdepapperen.[6]

Endast på en punkt är reglerna härom helt klara, nämligen att när ett värdepapper utgör anläggningstillgång i rörelse någon beskattning av vinst genom avyttring till högre pris än anskaffningsvärdet icke kan äga rum i annan form än realisationsvinstbeskattningens.[7] Detsamma torde även åtminstone tills vidare gälla vinst genom återvunna värdeminskningsavdrag, i den mån dylika tidigare medgivits.[8] Eftersom avyttringsvinst icke beskattas, torde icke heller någon beskattning som följd av i bokföringen företagen uppskrivning av motsvarande tillgångar vara korrekt.

Endast värdeminsknings- och förlustavdrag kan således bli aktuella i sammanhanget, vilket således innebär, att man i samma mån som dylika medges har att göra med en skevhet i systemet.[9]

Hur långt sträcker sig då denna inkonsekvens? Såvitt kan bedömas, har praxis för dessa fall inte utvecklat något särskild teori, jämlikt vilken ex-

Beträffande äldre praxis, se RÅ 1936 ref. 38, i vilket avdrag medgavs sparbank för nedskrivning å obligationer under såväl de jml SparbL föreskrivna högsta tillåtna värdena, som marknads- och parivärdena. Jfr Rosenqvist, Sv.Sk.t. 1936 sid. 232ff. Intressant är Lundevalls särskilda yttrande, jämlikt vilket erinran icke kunde göras mot exempelvis nedskrivning till parivärdet eller annat inlösningsvärde av till överkurs inköpta obligationer. Likaså borde nedskrivning kunna tillåtas till det enligt 33 § SparbL uträknade medeltalsvärdet, även när detta understege marknadsvärdet. Även ytterligare nedskrivning kunde ifrågakomma, t. ex. på grund av ovisshet om räntelägets utveckling. I prop. 1938/258 godtogs oförändrat 1936 års skattekommittés förslag rörande ändring av 41 § KL beträffande värdering av sparbankers, försäkringsföretags m. m. obligationer. I detta, SOU 1937: 42 sid. 254ff., hade Lundevalls yttrande uppenbarligen med kommitténs gillande citerats. Den strängare bedömning av sparbankernas nedskrivningsrätt, som tillämpats av vissa taxeringsmyndigheter, synes, att döma av att några rättsfall på området inte verkar ha förekommit efter 1941, under inverkan av denna reform ha upphört.

[6] Jfr ovan sid. 43. Beträffande innehållet av den för inkomst av kapital gällande gränsdragningen, jfr nedan sid. 52—75. Även om huvudregeln är enkel, nämligen att endast den nominella räntan räknas till inkomsten, medan kursändringar hänföras till kapitalvinst resp. -förlust, förekommer intressanta undantag beträffande indexkompensation och sådana obligationer, vilkas totala förräntning getts form av differens mellan utgivnings- och inlösenkurserna (sparobligationer).

[7] Detta kan slutas av huvudregeln i 1 p. anv. t. 28 § KL, som inte känner något undantag för här nämnda vinster. Att det i värdepapperen placerade kapitalet anses »tillhöra rörelsen» medför ingen ändring härutinnan, jfr ovan sid. 40f.

[8] Jfr ovan sid. 42 n. 3.

[9] Jfr dock diskussionen nedan sid. 51.

empelvis värdefall å en obligation från tiden för förvärvet till inlösen skulle utgöra en kostnad för den (nominella) ränteintäktens förvärvande.[1] I själva verket har de speciella synpunkterna på frågan om vad som i fråga om inventarieobligationer är kapitalförlust, såvitt kunnat utrönas, inte varit aktuella i lagstiftningssammanhang. Inte heller har praxis hunnit visa upp den differentierade bild, som vore nödvändig för ett utskiljande av några särskilda principer på just denna sektor. Av de fåtaliga rättsfall, som förekommer i sammanhanget, synes man allenast kunna draga den slutsatsen, att ingenting i dem verkar motsäga, att förlust på obligationer behandlas analogt med förlust på aktier.[2]

Är så förhållandet, vilket är sannolikt, men varom säkerhet icke f. n. torde kunna vinnas, torde man ha att räkna med att avdrag för värdeminskning under innehavstiden i likhet med vad som gäller till anläggningskapitalet hörande aktier torde vara praktiskt uteslutet. Avdrag för förlust å aktier kräver regelmässigt att förlusten skall vara definitivt konstaterad — ett krav, som motiveras inte minst genom omöjligheten att ta återvunna värdeminskningsavdrag till beskattning. Avdrag för överkurs på en förvärvad obligation torde icke heller kunna åtnjutas med mindre densamma avyttrats eller inlösts, eller dess värdelöshet definitivt konstaterats. Det torde icke vara möjligt att som stöd för ett yrkande om värdeminskningsavdrag före realisation åberopa att inlösenskursen kommer att understiga förvärvskursen, eftersom, så länge avyttring eller inlösen icke skett, möjligheten icke kan uteslutas, att avyttring kan ske till högre kurs än den, vartill nedskrivning påyrkas.[3] Fördenskull torde det knappast vara att räkna med att den av 1936 års skattekommitté föreslagna lydelsen av 6 p. anv. t. 29 § KL: »... där en småningom skeende nedgång av värdet vid förvärvet kunnat förutses som en naturlig utveckling, och värdeminskning följaktligen är att betrakta såsom en på förhand beräknelig omkostnad i rörelsen» skulle utgöra ett korrekt uttryck för gällande rätt[4] beträffande överkurs på inventarieobligationer.

[1] Jfr däremot beträffande sparbanker RÅ 1931 ref. 43: »enär banken finge anses berättigad att vid beräkningen av sin inkomst av bankrörelse åtnjuta avdrag... för den vid inköp av berörda 6 % obligationer, vilka enligt vad upplyst blivit år 1929 inlösts till parikurs, utöver det nominella värdet erlagda köpeskillingen såsom en omkostnad för förvärvande av den utfästa ränteavkastningen å obligationerna, ...» Målet avsåg 1928 års taxering.

[2] RÅ 1938: 3—4, Göta kanalbolag vägrades värdeminskningsavdrag å obligationer (kursförlust); RÅ 1938: 319, d:o betr. en ångpanneförening; RÅ 1944: 743, L. M. Ericson vägrades avskrivning med 2 032 473 kr å tyska statsobligationer liksom med 1 143 006 kr å fordran hos ett utländskt dotterbolag; RÅ 1944: 796, kvarnaktiebolag vägrades avdrag för avskrivning å tyska statsobligationer; RÅ 1947: 171, AB Fahle Hammar vägrades förlustavdrag för obligationer som sålts till underpris till bolagets aktieägare och VD (förtäckt utdelning, varför den sistnämnde beskattades, RÅ 1947: 170).

[3] I rättsfallet RÅ 1931 ref. 43 ansåg sig sparbanken, betecknande nog, böra påpeka, att de (ovan not 1) nämnda 6 % obligationerna nedskrivits till pari omedelbart efter förvärvet, två år före inlösningen vilket »varit en helt naturlig åtgärd, då banken givetvis ej haft för avsikt att avyttra dem».

[4] När 1936 års skattekommitté (SOU 1937: 42) på sin tid föreslog att som kodifiering av gällande rätt i 6 pkt anv. t. 29 § definiera driftförlust beträffande aktier, andelar och liknande tillgångar med hjälp av det citerade uttrycket, avfärdades denna definition såsom för trång i Industriförbundets remissyttrande, och mera allmänt såsom icke utgörande ett riktigt återgivande av gällande rätt i KR:s remissyttrande. Det var på sist an-

Däremot torde man kunna räkna med avdrag såsom för driftförlust, när konstaterad förlust föreligger, nämligen på den grund, att förvärvet av värdepapperen ägt samband med rörelsen. Det kan emellertid ge anledning till tvekan, om förlust å alla sådana värdepapper, vilkas ränteavkastning anses hänförlig till intäkt av rörelse, därför att det i dem placerade kapitalet anses tillhöra rörelsen, är avdragsgill, eller om en kategoriklyvning kan anses motiverad. Det kan vidare ifrågasättas, om en differentiering i praxis äger rum mellan normalt påräkneliga förluster, t. ex. differens mellan anskaffningskurs och inlösenskurs för värdepapper förvärvade mot överkurs, och egentliga kapitalförluster, t. ex. beroende på låntagares insolvens eller ändringar i ränteläget.

Föreliggande rättsfall beträffande värdeminskning resp. förlust å obligationer av annan karaktär än omsättningstillgångar lämnar i detta sammanhang föga ledning, enär förlusterna torde ha ansetts avse tillgångar, förvärvade utan samband med rörelsen, och det i de enskilda fallen starkt torde kunna ifrågasättas, om kapitalet längre tillhört rörelsen.[5] I ett fall, då avdrag vägrats, torde anledningen ha varit att försäljning skett för underpris till delägare.[6]

Det vill emellertid synas som om den nyare praxis beträffande förluster å aktier skulle ge föga rum för den i tidigare regler såsom den väsentligaste anförda synpunkten, att kapitalförlust skulle kännetecknas genom sin beskaffenhet snarare än genom arten av den drabbade tillgången.[7] I varje fall har förluster på grund av revolutionära omvälvningar och socialiseringar, liksom naturligtvis på grund av »vanliga» konkurser, således i praktiken väl alla de anledningar, som såvitt angår förluster på obligationsfordringar o. d. skulle kunna komma under diskussion, i förekommande fall kunnat godtagas som driftförluster.[8]

givna grund som den nya lydelsen avstyrktes av departementschefen (prop. 258/1938 sid. 252ff.).

[5] RÅ 1938: 3—4, 1938: 319, 1944: 743 och 1944: 796, se ovan n. 2.

[6] RÅ 1947: 171, d:o.

[7] Denna utveckling hann fullbordas beträffande inventarier redan före den 1951 genomförda ändringen av 10 p. anv. t. 29 §. Av de nyare rättsfallen på detta område, avgjorda sedan 1952, synes det endast vara RÅ 1953: 1614, som avgjorts med hänsyn till förlustens karaktär (krigshändelsers inverkan på polskt dotterbolag), och även i detta fall är det ovisst, om det verkligen varit denna, eller om det varit arten av integrationen mellan moder- och dotterbolag (dotterbolaget sidoordnat med moderbolaget, vars andra dotterföretag levererade råvaror till båda), som verkligen varit avgörande. Allm. omb. hade för sin del emellertid ansett kravet på konstaterad förlust och inre samband uppfyllt. Däremot hade han åberopat, att förlusten till mer än det i målet aktuella avdragsbeloppet belöpte på dotterbolagets anläggningstillgångar, huvudsakligen fastigheter — jfr ned. sid. 49 n. 2 (Welinder), SOU 1937: 42 sid. 223f. och Rosenqvist, Sv.Sk.t. 1938 sid. 283. I ett senare rättsfall, RÅ 1954: 639, vägrades AB Elektrolux avdrag för sina genom krigshändelserna och sammanbrottet enligt bolaget värdelösa, tyska dotterbolagsaktier. I Sv.Sk.t.:s rättsfallshäfte (sid. 33) står emellertid anmärkt, att det icke torde ansetts visat, att förlust uppstått. Det är typiskt, att allm. omb. i RÅ 1954 ref. 2 inte ens subsidiärt åberopade förlustens art (åtminstone delvis rysk socialisering) som grund.

[8] RÅ 1954 ref. 2 (Forshaga), där förlustavdrag medgavs, avsåg visserligen delvis förlust genom att dotterbolagets verksamhet temporärt måst nedläggas, men definitivt konstaterad blev den i samband med det ryska beslagtagandet. Redan Garphytte-fallet (RÅ 1923: 223) antyder för övrigt en liberal inställning till här berörda fall. Dotterbolagets driftsinställelse och konkurs hade föranletts av de ryska krigs- och revolutionsförhållandena, men härvid är att märka, att det politiska läget var oroligt redan då verksamheten inleddes.

I själva verket lär man ha att se centralfrågan ligga icke i förlustanledningens art utan i arten av den drabbade tillgången. Härvidlag torde för det första gälla, att det lär ställa sig väsentligt lättare för ett företag att, när en förlust inte är aktuell, övertyga respektive skattemyndigheter om att i obligationer o. d. placerat kapital står till disposition för användning i rörelsen, och att räntorna således är att hänföra till inkomst av rörelse, än det vid en redovisad förlust, när bedömningen om obligationerna utgör rörelse- eller kapitaltillgångar plötsligt blir av väsentlig ekonomisk betydelse, är att övertyga dem om samma sak. Även om det sålunda skulle gälla beträffande obligationer vad som enligt allmänna ombudet hos MKPN i ett yttrande sagts gälla beträffande aktier: »Om sambandet mellan moderbolagets och dotterbolagets rörelser vore sådant, att moderbolaget kunde erhålla avdrag för förlust å aktier, syntes aktieinnehavet böra hänföras till förvärvskällan rörelse, i annat fall till förvärvskällan kapital»,[9] och det sålunda åtminstone i teorien icke skulle förekomma några fall, där ränta räknades som intäkt av rörelse utan att samtidigt förlustavdrag i förekommande fall medgåves, är det lätt att inse, att praxis på grund av de växlande frontställningarna i realiteten komme att se annorlunda ut genom att de förra fallen till skillnad från de senare normalt inte torde sättas på sin spets.

Emellertid torde det inte vara osannolikt, att starkare skäl än det nyssnämnda talar för att en distinktion mellan bedömningen av förlust som driftförlust och den av ränta som rörelseintäkt skulle vara för handen.[1] Det torde nämligen förhålla sig så, att praxis att till rörelseintäkt hänföra aktiebolags alla räntor, i den mån kapitalet inte hålles avskilt, utformats utan något genomtänkt samband med frågan om förlustavdragsrätten. Själva valet av placeringsform för det rörelsen tillhandahållna kapitalet skulle således kunna tänkas principiellt ligga utanför rörelsetransaktionernas ram, oaktat kapitalet som sådant anses tillhöra rörelsen. Detta är ju inte märkvärdigare än vad som obestritt gäller för t. ex. i rörelse använd, såsom anläggningstillgång ingående fastighet.

Ytterligare gäller beträffande aktier, att om dessa inköpts i fusionssyfte, eller det på annat sätt är skäl att räkna med att en aktietransaktion lämnat sådana osynliga eller skattefria vinster, att den öppet redovisade förlusten på aktierna i det slaktade eller efter urmjölkning avyttrade bolaget ger en missvisande bild av transaktionens verkliga resultat, något förlustavdrag icke medgives.[2] Sålunda ställer det sig betydligt svårare att preste-

[9] RÅ 1954 ref. 2.

[1] Jfr ovan sid. 40f.

[2] Rosenqvist, Sv.Sk.t. 1938 sid. 304f. och 321, talar om »aktier, inköpta i fusionssyfte eller dylikt» såsom en grupp, för vilken förlustavdrag icke medgivits. Lundevall antyder motsvarande förhållanden (sid. 295) genom uttalandet, att i praxis större krav ställts på bevisningen för definitiv värdeminskning å organisationsaktier än då frågan gällt andra inventarieaktier. Welinder (Företagens inkomstbeskattning, sid. 132) anser att moderbolags avskrivningar å dotterbolagsaktier i princip bör behandlas på samma sätt som om företaget hade direkt ägt dotterbolagets tillgångar. Men detta betyder, att om orsaken till aktiernas värdeminskning är en fysisk kapitalförlust, avdrag enligt gällande rätt i regel ej bör få äga rum. Är det å andra sidan inte fråga om kapitalförlust, har

ra erforderlig utredning för att erhålla förlustavdrag avseende organisationsaktier än för att erhålla motsvarande avdrag för inventarieaktier av annat slag, såsom minoritetsposter i kund- eller leverantörföretag och liknande tillgångar.[3]

Man torde kunna räkna med att vissa paralleller med dessa gränsdragningar skulle kunna bli aktuella för obligationernas del. Visserligen förklarade på sin tid bolagsskatteberedningen i samband med frågan om bolagsutdelningars kedjebeskattning, att »för ett bolags innehav av participating

dotterbolaget i allmänhet möjlighet att göra avdrag för realiserade förluster på reella tillgångar, och denna minskning i dotterbolagets skatt kommer genom motsvarande högre utdelning moderbolaget till godo. »Undantag finnas dock, t. ex. om dotterbolaget på grund av den lidna förlusten likvideras och dess tillgångar försäljas under det bokförda värdet. Hade moderbolaget direkt ägt dessa tillgångar, hade ju i så fall för lagrets och inventariernas del avdrag fått äga rum. En motsvarande avdragsrätt synes böra beviljas i detta fall, för så vitt likvidationen medför förlust. Även i andra fall, där en nedskrivning motiveras genom en förlust, som ej dotterbolaget kunnat utnyttja som avdrag, ehuru rent principiellt avdragsrätt förelegat, kan en avdragsrätt vara berättigad. Det skall dock vara frågan om en driftsförlust i den meningen, att aktieinnehavet utgör ett led i företagets verksamhet. Vid aktieinnehav som utgöra vanliga kapitalplaceringar, böra företagen tydligen ej äga större avdragsrätt än övriga skattskyldiga. Ett skäl för en restriktiv tillämpning av avdragsrätten är, att motsvarande försäljningsvinster ej beskattas. Rent teoretiskt kunde visserligen försäljningsvinster vid aktier av detta slag räknas som inkomst av rörelse, men i praktiken måste det ställa sig synnerligen svårt för beskattningsmyndigheterna att förebringa den erforderliga utredningen. Resultatet av att man införde beskattning av försäljningsvinster skulle sannolikt bliva, att vinsterna sällan bleve beskattade — bl. a. därför att beskattningsmyndigheterna ej kunde påvisa, att innehavet av ifrågavarande aktier utgjorde en del av rörelsen — medan avdragsrätten komme att utvidgas.»

Det av Welinder anförda resonemanget torde väl överensstämma med de i praxis tillämpade principerna. Man synes sålunda ha utgått från att moder- och dotterbolags affärer såtillvida måste betraktas i ett sammanhang, som man vägrat avdrag för sådan förlust på dotterföretagsaktier, som haft sin egentliga orsak i överflyttning till moderbolaget av en vinst, som normalt kommit att tas till beskattning hos dotterbolaget. Om sålunda ett dotterbolags dolda reserv realiserats och beskattats hos detta, och resten av vinsten tagits som (skattefri) utdelning till moderbolaget, kan förlustavdrag för den därigenom uppkomma värdeminskningen hos dotterbolagets aktier lika litet tas i anspråk som om överflyttningen i stället skett på sådan sätt, att tillgångar överlåtits till bokförda värden från dotterbolaget till moderbolaget. Skulle ett förlustavdrag i senare fallet få beräknas för den genom överföringen orsakade aktievärdeminskningen, komme detta att innebära, att vinsten vid realisation av dotterbolagets dolda reserv icke fullständigt toges till beskattning vare sig hos moder- eller dotterbolag.

De tekniska svårigheterna att fastställa, huruvida nyssnämnda resonemang är direkt tillämpligt, torde ha varit tillräckliga för att i fall sådana som RN medd. 4:3 1957 och RÅ 1956:1776 vägra förlustavdrag på dotterbolagsaktier icke allenast till den del förlusten — som i båda fallen realiserades genom likvidation — motsvarades av erhållen utdelning, utan även till övrig del. I fallet RN medd. 5:4 1956 blev utgången den motsatta, men där hade dotterbolaget permanent arbetat med förlust, varjämte dess verksamhet helt synes ha nedlagts, varför icke heller något goodwillvärde e. d. vare sig genom likvidationen eller tidigare övergått till moderbolaget.

Bland andra rättsfall med likartat innehåll, där således avdrag vägrats på grund av fusionssyfte, märks RÅ 1954:214 (tryckeriaktiebolags förlust på konkurrerande tidningsföretag), och 1953:145 (Olsson & Rosenlunds AB betr. aktier i ett exporthyvleri, förvärvade i fusionssyfte). RÅ 1953:846 och 1953:1839, som förefaller liknande, är för orena för att intressera.

I fallet RÅ 1955:1041 medgavs delägarna i ett kommanditbolag avdrag för förlust å aktier, anskaffade för förvärv av en hyresrätt, som synes ha varit det förvärvade bolagets praktiskt taget enda tillgång. Sedan praxis beträffande beskattning av hyresrätters avyttring numera genom RÅ 1957 ref. 25 synes definitivt klarlagd, bör i betraktande av det ovan sagda någon prejudicerande verkan icke tillmätas detta utslag. Jfr sålunda RN medd. 1:14 1958 och 3:7 1959.

[3] Se för distinktionen härvidlag RN medd. 3:1 1953 (sid. R 28) och RÅ 1958 ref. 43.

debentures, utgivna av annat bolag, kan svårligen anföras något organisatoriskt skäl» — något som väl från beredningens utgångspunkter a fortiori torde gälla vanliga obligationer och förlagsbevis.[4] Men det torde knappast vara ett enbart teoretiskt fall, att placering sker i kundföretags obligationer, förlagsbevis etc. på samma sätt som i praxis erkänts kunna ske med aktier, vilka, förvärvade i avsikt att vinna inflytande i ett annat företag, inrangeras i kategorien inventarieaktier. Väl kan det inflytande, som vinnes genom aktieköp, sägas vara av permanent karaktär och därför särskilt värt beaktande, men även möjligheten att hjälpa t. ex. ett leverantör- eller kundföretag med stöd för en emission av obligationer eller förlagsbevis kan väl någon gång tänkas vara av värde som påtryckningsmedel och förläna affären karaktären av ett led i det kreditgivande företagets rörelse.

Svårare är det onekligen att konstruera något slags »organisationsobligationer». Termen skulle dock kunna vara användbar, när ett koncernföretag gör affärer i ett annat koncernföretags lån — exempelvis för att under gynnsamma omständigheter tillvarataga en möjlighet till billiga köp, som låntagarföretaget inte direkt är i stånd att utnyttja som amorteringsköp, eller som det av skatteskäl (köpen sker så långt i förtid, att femårsfristen hinner gå ut före inlösen, och kursvinsten kan på det sättet göras skattefri, om den behandlas som realisationsvinst, vilket icke är fallet hos låntagarföretaget självt) vill låta gå över på ett annat koncernföretag. Det låter även tänka sig att ett koncernföretag redan från början övertar, helt eller delvis, ett av ett annat koncernföretag upplagt lån, antingen som stödköp för att möjliggöra en emission, eller — men här torde vid missbruk sannolikt någon form av vinstöverföring kunna anses föreligga[5] — på sådana villkor, t. ex. låg ränta och hög kapitalrabatt, som för långivarföretaget möjliggör skattefrihet för en del av den för låntagarföretaget helt avdragsgilla effektiva förräntningen. Såvitt angår på detta sätt erhållna vinster, torde det få anses överensstämma med för organisationsaktier eljest tillämpade grunder att icke beskatta dem i annan form än realisationsvinstens eller — i fall av direkta affärer mellan koncernbolag, vilka bär prägeln av vinstöverföring — som koncernbidrag. Fördelaktiga inlösningsköp av annat koncernföretags lån synes icke jämlikt lagstiftningens grunder kunna beskattas annat än som realisationsvinst vid senare inlösning.[6] Ett undantag skulle härvidlag kunna tänkas i sådant fall, där bolaget står i borgen och gör anspråk på avdrag för borgensförlust vid inlösning av lånepapper, som det självt tidigare övertagit till lägre kurs. Praxis på området torde saknas.

Är det fråga om sådana »organisationsobligationer» synes det icke otänk-

[4] SOU 1931:40 sid. 264.

[5] Om man inte skall tolka RÅ 1954 ref. 7 och 1946 ref. 10 (fråga om utdelning verkställts genom upplåtande av teckningsrätter till LMEricssons förlagslån åt dess aktieägare) på sådant sätt, att någon överföring av värden från bolaget till dess aktieägare överhuvudtaget icke kan ske genom en dylik transaktion, hur stor kapitalrabatten än är. Se härom nedan sid. 77ff. Jfr även den amerikanska bestämmelsen IRC Sec. 267, nedan sid. 167 n. 3.

[6] De motiv, som motiverar en annan inställning i fråga om ett företags egna obligationer (se ovan sid. 41f.), gör sig knappast gällande i detta sammanhang, då det ju inte i allmänhet kan sägas vara fråga om någon inbesparad räntekostnad.

bart att man i praxis skulle kunna se till det ekonomiska resultatet för koncernen som helhet av en för ett koncernbolag bokföringsmässigt förlustbringande affär och — på samma sätt som när fråga är om vägrat avdrag för i fusionssyfte inköpta aktier — konstatera, att redovisad förlust motsvaras av en obeskattad vinst eller minskning av en eljest icke avdragsgill förlust på det låntagande bolaget. Så torde t. ex. i princip kunna förfaras med en sådan förlust, som motsvaras av en icke skattepliktig ackordsvinst hos ett helägt dotterbolag. Men några belägg för att tankegångar av denna art skulle spelat någon roll i praxis har icke påträffats.

3) Bokföringsmässig redovisning av till inkomst av kapital hänförlig ränta

Jämlikt en sedvaneregel, som är besläktad med den före 1951 gällande praxis för bokföringsmässig redovisning av jordbruksinkomst, tillåtes för rörelseidkare, som bokfört till inkomst av kapital hänförlig ränta i sina räkenskaper efter bokföringsmässiga grunder, att avvikelse jämlikt dessa sker från reglerna i 41 § KL om rätt beskattningsår.[7] Men på samma sätt som gällde beträffande jordbruksinkomsternas redovisning, kan naturligtvis en sådan praxis icke ändra det för inkomst av nämnda förvärvskälla gällande inkomstbegreppet. Med avvikelse endast beträffande ev. bokföringsmässig antecipering av upplupen ränta gäller således för dessa ränteintäkter detsamma, som för övrig intäkt av kapital, för vars behandling i det följande skall redogöras.

B) Som intäkt av kapital

1) Begreppet ränta

a) Den civilrättsliga bestämningen.

I svensk juridisk doktrin har frågan om den rättsliga definitionen av begreppet ränta eller kapitalavkastning icke ägnats nämnvärd uppmärksamhet. Den enda ledning som synes vara att hämta beträffande omfattningen av den civilrättsliga begreppsbestämningen på detta område lämnas av tre HD-avgöranden, av vilka endast det senaste, NJA 1941: 72, direkt berör det här uppställda problemet, — de båda tidigare avsåg, det ena fondemission, det andra aktieutdelning ur extraordinära kapitalvinster, och i båda dessa mål följdes Kungl. Maj:ts tidigare beträffande inkomstbeskattningen utformade praxis.[8]

[7] GRS, sid. 337.

[8] NJA 1908: 242 (fondemission ansågs, liksom i Rettig X: 102, ej utgöra utdelning), NJA 1910: 447 (Rörstrands AB:s »kapitalutdelningar» av tomtförsäljningslikvider ansågs liksom i RÅ 1909 ref. 7 som utdelning i vanlig ordning). NJA 1941: 72 refereras och kommenteras av Geijer, Sv.Sk.t. 1944: 262f.

Danielsson, sid. 237, uttalar beträffande frågan om aktiers avkastning: »Det torde få antagas, att, om ingenting annat säges, vad som skall anses såsom kapital eller avkastning bestämmes av de aktiebolagsrättsliga reglerna, vilket bör observeras vid utformning av sådana bestämmelser.» Han stöder sig härvid på lagberedningens förslag till

I 1941 års mål fördes talan av en avkastningshavare mot den förvaltande banken om rätt att såsom avkastning tillgodonjuta utbetald överkurs vid inlösen av vissa förlagsbevis, beträffande vilka den låntagande banken utnyttjat sin vid lånets utgivande förbehållna rätt till förtidsinlösen mot en inlö-

aktiebolagslag, SOU 1941:9, sid. 677, där beredningen, väl närmast i anknytning till redan gällande rätt, förklarar, att »... erhållna gratisaktier, värdet av nyteckningsrätter, återbetalt aktiekapital eller uppburen likvidationskvot äro kapitaltillgångar, till vilka nyttjanderättshavaren endast har den honom tillkommande nyttjanderätten, d. v. s. rätten till avkomsten, medan kapitalet tillhör ägaren». Den danska højesteretsdom, UfR 1912 sid. 516 H. (jfr 1911 sid. 822), till vilken Danielsson hänvisar, och som innebär, att likvid för avyttrad teckningsrätt till nya aktier inte ansetts som »Udbytte» av de gamla aktierna, torde icke strida mot den både i svensk och dansk skatterätt beträffande teckningsrätter tillämpade praxis (jfr Glistrup, sid. 92).

Borum—Iuul—Schlegel hänvisar (sid. 80) till samma rättsfall, vars giltighet de vill utsträcka även till de i dansk skatterätt som inkomst beskattade gratisaktierna. I övrigt hänför de till kapital »kursavance ved udtrækninger, beløb fremkommet ved udlodning af reservefonds, konverteringsgodtgørelse og likvidationsprovenu ligesom også gevinst ved indfrielse af private pantebreve, der er indkøbt til underkurs», medan premieobligationsvinster å andra sidan betraktas som ränta. (Sid. 79f.)

Andersen företräder (sid. 71f.) motsvarande uppfattning. Beträffande gratisaktier — som i civilrättslig praxis p.g.a. rättsfallet UfR 1912 sid. 516 H. betr. avyttring av teckningsrätt »a fortiori» sägs vara hänförliga till kapitalet — föreligger enligt Andersen en klar dualism i inkomstbegreppet, i det att gratisaktierna skattemässigt utgör inkomst för avkastningshavaren, trots att de läggs till kapitalet. »Statskattelovens regel om indkomstbeskatning af friaktier er en bestemmelse, der er indført af offentligretlige hensyn for at forhindre, at spekulanter udvander aktieselskaber, og den må betragtes som en regel sui generis, der ikke kan få betydning i andre relationer.»

Torben Lund (Juristen 1958 sid. 275) är å andra sidan benägen att dela den skattemässiga synen på gratisaktier som uttryck för »ikke-udbetalt udbytte», och samma syn anlägger denne författare på likvid för avyttrad teckningsrätt. Däri skiljer han sig f. ö. från Glistrup, som (sid. 92) anser beskattning av teckningsrätt kunna inträda endast när rätten avser teckning under pari.

I tysk civilrätt synes Reichsgerichts räntedefinition anses relevant, enligt vilken räntor är »die vom Schuldner fortlaufend zu entrichtende Vergütung für den Gebrauch eines in Geld oder anderen vertretbaren Sachen bestehenden Kapitals, ausgedrückt in einem im voraus bestimmten Bruchteile der geschuldeten Menge». (Jfr Larenz, sid. 116.)

Räntebegreppet i tysk doktrin har från den här anlagda synpunkten studerats av Pigorsch (jfr nedan sid. 160). Han sammanfattar en rad civilrättsliga arbeten i följande punkter: Ränta måste beräknas per tidsenhet. Efter tidsenhetens utgång måste räntan »immer wieder neu entstehen oder pro rata temporis anwachsen». Endast »fortlaufende Leistungen» har räntekaraktär, medan engångsavdrag vid upptagandet eller tillägg vid gäldandet av en kredit inte är ränta. (Pigorsch, Orig. sid. 7.)

Detta utesluter likväl inte att vederlag för kredit kan anses föreligga, även där det civilrättsligt ej är fråga om ränta. Jfr Hedemann (sid. 54 och 222). Motsvarande uppfattning är av intresse även i schweizisk rätt vid upprätthållandet av stadgad maximiränta. »Statt in Zins kann das Entgelt für die Nutzung der geliehenen Sache auch in einem *festen Zuschlag* zur Darlehenssumme bestehen. Aus einer Umrechnung in das prozentuale Verhältnis ergibt sich dann, ob die gesetzlichen Zinsschranken .... eingehalten wurden.» (Oser—Schönenberger, sid. 1107.)

Den av Wicksell hårt kritiserade Petražycki (SOU 1923:70 sid. 3—10) hänvisar för räntedefinitionen till begreppet inkomst av kapital: »Zinsen sind Einkünfte vom umlaufenden Kapital» (Petražycki II sid. 288). Ur begreppet inkomst av kapital, och därmed ur räntebegreppet, urskiljer han sådana betalningar, som inte tillhör gruppen »wiederkehrende Einnahmen», t. ex. konventionalstraff i form av överkurs vid fördröjd inlösen av lån, liksom kapitalåterbetalning, även när den ingår som del i livränta (II sid. 274f.). Vad Petražycki betecknar som »wiederkehrend» framgår bl. a. av att han inte betecknar betalningar med en så lång periodlängd som 40—60 år som i praktiken periodiska (I sid. 94). Detta för med sig, att han i anslutning till romerskrättslig tradition kan beteckna t. ex. intäkt av marmorbrytning som i praktiken ehuru inte teoretiskt evig, och därmed som inkomst (I sid. 93). Wicksell antyder (a.a. sid. 5) att romarna kunde ha kommit till sin slutsats beträffande marmorn på falska naturvetenskapliga premisser. Petražyckis utsaga är likväl intressant, eftersom den motsvarar en utbredd inställning till gränsen mellan kapital och avkastning, t. ex. beträffande kapitalrabatt på långa lån eller nyttjanderättsersättning avseende lång men begränsad tid.

senskurs av 102 % i stället för den för inlösen vid lånetidens utgång ett år senare bestämda parikursen. Avkastningshavaren hade i huvudsak stött sin talan på ekonomiska grunder, och närmast den, att överkursen vore en kompensation för att täcka differensen mellan förlagslåneräntan och den för tiden från inlösensdagen fram till utgången av den ursprungligen bestämda lånetiden på marknaden uppnåeliga ränteavkastningen på de berörda medlen. En lämplig placering för dessa hade nämligen varit svår att finna i det läge på kapitalmarknaden, som rådde vid inlösen. För att icke kapitalet i strid mot testamentsbestämmelserna skulle minskas, vore avkastningshavaren tvungen att för placering av medlen själv bestrida överkurs på papper med fyra års återstående löptid och en effektiv årlig förräntning, som med nära 2 % understege den för förlagsbevisen gällande. Det vore i ett sådant läge orimligt att icke hänföra den vid förtidsinlösen erhållna överkursen till avkastning, så mycket mer som avkastningshavaren, för den händelse inlösen i stället skett till underkurs, med visshet måst inträda och till förvaltaren avstå underkursens belopp för att icke genom uttagande av för hög avkastning kunna sägas ha minskat kapitalet.

Banken åter hävdade i egenskap av testamentsförvaltare en mera formell argumentationslinje, jämlikt vilken någon skillnad icke kunde göras mellan överkurs uppnådd genom inlösen och sådan uppnådd genom försäljning på marknaden. Förlagsbevisen hade under hela sin löptid noterats till överkurs. Avkastningshavaren ville häremot invända, att förvaltaren illa skulle fullfölja testators avsikt genom att medelst frivillig försäljning i ett marknadsläge som det dåvarande öka kapitalet på avkastningshavarens bekostnad.

HD fann, att det vid inlösen erlagda beloppet icke kunde anses utgöra avkastning av det hos den förvaltande banken deponerade kapitalet. Härigenom kom ett av banken anfört andrahandsyrkande, att kompensationen endast skulle utbetalas efter hand under lånets återstående löptid, icke till prövning.

De tre rättsfallen synes ge stöd för den konklusionen, att frågan om vad som är att betrakta som ränta eller avkastning av kapital av HD avgjorts på formella grunder, utan hänsynstagande till något »wirtschaftliche Betrachtungsweise». Hade nämligen i stället för det formella resonemanget förts ett realekonomiskt, hade utgången i alla tre målen kunnat bli den motsatta. Fondemissionen hade kunnat omtolkas till utdelning i förening med nytillskott till bolaget, på samma sätt som den tolkats i t. ex. dansk och tysk skatterätt. Utdelningen av kapitalmedel hade kunnat anses stridande mot den normala utdelningens karaktär av andel i bolagets »verkliga inkomst», och överkursen slutligen hade kunnat tolkas i enlighet med revisionskärandens yrkande. Det bör emellertid framhållas, att denna praxis, om man nu kan tala om en sådan, icke ännu prövats på sin hållbarhet i något extremfall.

b) Den skatterättsliga bestämningen.

Såsom så ofta är fallet med de för civilrätten och skatterätten gemensamma begreppsbestämningarna, har praxis givit tillfälle till en åtskilligt mer ingående problembehandling på det skatterättsliga än på det civilrättsliga om-

rådet. Det kan emellertid redan inledningsvis påpekas, att skatterättens definitioner av ränta och utdelning i 38 § KL icke påvisbart synes stå i strid med de civilrättsliga definitionerna, så långt dessa kan anses klargjorda — däremot har det detaljerade utarbetandet av skatterättsliga definitioner på dessa punkter drivits längre än vad fallet är med de civilrättsliga.[9]

Huvudregeln är således även för det skatterättsliga räntebegreppets del en formell gränsdragning, utan hänsynstagande till något »wirtschaftliche Betrachtungsweise». Däremot är det inte helt klart, hur omfattande tillämpningsområdet är för denna gränsdragning. Visserligen synes man vara enig om att i det stora flertalet berörda fall, närmast då av kapitalrabatt och bonus, det är svårigheten att urskilja i vilken mån dessa kursdifferenser av låneförhållandets parter betraktas som räntekompensation och i vilken mån de hänger samman med låntagares växlande solvens, differenser i marknadsläget m. m., som gör en formell gränsdragning klarare och lättare att tillämpa än något försök till realekonomisk värdering av kompensationernas verkliga karaktär.[1] Man kan uttrycka regeln så, att en formell gränsdragning tillämpas på grund av oklarhet i de handlande subjektens uppfattning av transaktionernas realekonomiska innebörd.

Nu kan man emellertid i extremfall — i det följande skall som ett sådant särskilt behandlas sparobligationerna — hävda, att någon subjektiv oklarhet icke är för handen. Meningarna synes delade, huruvida i sådant fall en reell i stället för en formell bedömning av rättshandlingars innebörd på denna punkt rätteligen tillämpas. Lagstiftarens ståndpunkt har sagts vara den, att en formell gränsdragning skall tillämpas allenast där ett visst mått av subjektiv oklarhet kan anses vara för handen, men frågan om var gränsen då verkligen går, och hur de marginella fallen skall bedömas, har inte därigenom blivit löst. Det har även, särskilt av Geijer, hävdats, att speciellt med hänsyn till denna sistnämnda omständighet en konsekvent tillämpning av ett formellt betraktelsesätt ger ett mer tillfredsställande resultat.[2] Det är i första hand från synpunkten av denna motsättning, som gällande skatterättsregler nu skall behandlas.

2) Ränta jämlikt 38 § KL

a) När kan kapitalrabatt och inlösensbonus betraktas som ränta?

Kuylenstierna sammanfattade 1940 praxis beträffande belopp som utfaller å obligationer, ej ingående i rörelse, på följande sätt:

»... att utfäst ränta beskattas såsom intäkt, när den blir tillgänglig för lyftning, att över- eller underkurs i samband med obligationens utfärdande betraktas såsom pristillägg respektive rabatt vid inköpet, vartill hänsyn tages endast vid beskattning för realisationsvinst, samt att, om obligation — vare sig på grund av bestämmelse i samband med utfärdandet eller på grund av senare överenskom-

[9] Beträffande förtäckt utdelning, jfr på denna punkt Helmers, sid. 270f. och 288. Beträffande ränta och utdelning i andra fall, jfr nedan.
[1] Jfr nedan sid. 57.
[2] Geijer, Sv.Sk.t. 1940 sid. 88.

melse — inlöses för högre eller lägre belopp än det, varå den lyder, den därigenom uppkommande vinsten respektive förlusten ej lägges till resp. avdrages från räntan, utan att hänsyn tages till sådant belopp endast vid beskattning för realisationsvinst.»[3]

Beträffande allmängiltigheten av denna praxis tillfogade han likväl en allmänt hållen reservation.

Kuylenstiernas framställning, en PM bifogad 1940 års proposition om skattefrihet för svenska statens sparobligationer, innehåller de viktigaste av de i sammanhanget relevanta argumenten. Efter att ha konstaterat, att bedömningen av kapitalrabatt och bonus för låntagarnas del skatterättsligt är enhetlig och överensstämmande med de senares subjektiva uppfattning av dessa variationer i utgivnings- och inlösenskurser som lånekostnad resp. inbesparad lånekostnad, övergår han till en diskussion av långivarnas, enligt hans mening icke på samma sätt enhetliga, subjektiva uppfattning av berörda kursdifferensers karaktär. Med hänsyn till att en överkurs vid snart förestående förtidsinlösen för mottagaren vanligen torde te sig som en räntegottgörelse för förtidsinlösningen, medan å andra sidan vinst genom kapitalrabatt på en obligation, som först efter lång tid skall inlösas, av innehavaren vanligen torde betraktas som kapitalökning, finner Kuylenstierna en skillnad för det allmänna medvetandet framför allt göras mellan obligationer med lång återstående löptid och sådana med kort återstående löptid. Man bör här notera, att NJA 1941: 72 icke då hade avdömts.

Någon klar begreppslig gräns kan således inte påvisas mellan ränteavkastning och kapitalökning — i själva verket finner Kuylenstierna, att det i båda hänseendena är fråga om

»avkastning, som förfaller till betalning i den ena eller andra formen vid det ena eller andra tillfället». »Vanligen torde dock den form som väljes vara betingad av reella hänsyn. En över- eller underkurs vid utfärdandet av obligationer är till för att så att säga komplettera räntevillkoren. Den vanligaste anledningen härtill är att räntefoten bör bestämmas i avrundat belopp, eller att lånet utsläppes under längre tid med växlande ränteläge. En dylik över- eller underkurs kan emellertid också föranledas av annat förhållande. Såsom exempel kan anföras, att under konjunktur med hög ränta långfristiga lågprocentiga obligationer äro särskilt begärliga och därför utsläppas, ehuru till avsevärd underkurs. En utredning i vad mån den valda formen är motiverad av dylika sakliga hänsyn eller ej är emellertid i praktiken merendels omöjlig att åstadkomma. Man har därför vid skattetillämpningen måst nöja sig med hänsynstagande till rent yttre kännetecken. I stort sett synes gränsen hava dragits på det sätt att vad som formellt benämnes ränta också behandlas såsom ränta, medan övriga omständigheter hänföras till kapitalvärdena, utan att jag likväl vill påstå, att en sådan gränsdragning varit fullt allmängiltig.»

Beträffande sparobligationerna, vilkas hela avkastning givits formen av kursstegring under en sexårsperiod, ville Kuylenstierna emellertid inte godkänna en dylik formell gränsdragning som rimlig. En sådan lagtolkning skulle öppna en möjlighet till utfärdande av praktiskt taget skattefria, rän-

[3] Kuylenstiernas PM av den 15/2 1940 upprättades på Riksgäldskontorets uppdrag, sedan frågan om sparobligationernas skatterättsliga bedömande blivit föremål för tidningsdiskussion (Sv.Sk.t. 1940 sid. 135). Den fogades till prop. 9/1940 U.

tebärande skuldförbindelser, »en utväg som helt visst kunde leda till allvarliga missbruk från enskilda låntagares sida». Vidare vore det »utom allt tvivel fråga om i verklig mening räntebärande papper, vilka även så uppfattas av allmänheten». Utan reell ändring av obligationernas innebörd eller de med dem förenade rättsverkningarna hade de kunnat utställas på de belopp, för vilka de förvärvats, och värdeökningen hade då även formellt haft karaktär av och bort i beskattningshänseende behandlas som ränta. Det enda förnuftiga vore också att bortse från »den uppenbarligen ej ur planen för lånet härledda utan ur ren lämplighetssynpunkt valda bestämningen av de belopp, varå obligationerna lyda».

Därmed är Kuylenstierna framme vid den konklusion, som — ehuru sparobligationerna av andra skäl blev skattefria — i propositionen godtogs av departementschefen, och som i samband med skattefrihetens upphävande 1945 på nytt konfirmerades av skattelagstiftaren,[4] nämligen att sparobligationernas kursstegring vore att likställa med ränteavkastning: »I själva verket synes formuleringen kunna än mer tillspetsas på det sätt, att här uppenbarligen fråga *ej* är om en verklig underkurs, som så att säga kompletterar räntevillkoren, utan att skuldförbindelsernas verkliga kapitalbelopp äro just de belopp, för vilka obligationerna förvärvas.» Gränsdragningsproblemen berörs inte på annat sätt än med en hänvisning till att obligationernas form, deras oöverlåtbarhet m. m. torde vara så säregna, att någon olägenhet av det föreslagna förfaringssättet med hänsyn till dess prejudicerande verkan näppeligen behövde befaras.

Av en annan uppfattning beträffande sparobligationerna var, som nämnts, Geijer, som genom en artikel i Sv. Sk.t. torde ha varit verksamt bidragande både till att Kuylenstiernas PM till Riksgäldskontoret blev publicerad och till att obligationernas behandling blev riksdagsfråga.[5] Hans argumentation var likartad med Kuylenstiernas såtillvida, som även Geijer fann, att obligationsägarnas bonus i realiteten innebure en räntegottgörelse, vilken likväl i praxis alltid behandlats enligt realisationsvinstprincipen. »Att bonusen för långivaren behandlas enligt reglerna för realisationsvinstbeskattningen sammanhänger bl. a. med att det i praktiken ofta icke gått att skilja på den bonus, som svarar mot den ursprungliga räntegottgörelsen, och den bonus, som svarar mot förändrat ränteläge och inträdd sämre solvens för låntagaren, vilka omständigheter påverka kurssättningen å obligationerna vid förvärvet.»

I konklusionen skiljer sig emellertid de båda, i det att Geijer inte vill tillerkänna den omständigheten någon för skatteplikten avgörande betydelse, att bonusen vid sparobligationerna avsetts utgöra en ersättning för räntan i dess helhet och icke allenast ett tillskott till räntan. Ty om så skulle ske, vore det oklart hur man skulle behandla det teoretiskt tänkbara fall, att sparobligationerna löpt med 1/2 % ränta.

[4] Prop. 345/1945, SFS 1945: 720. Bekräftelsen tog likväl endast formen av ett upphävande av skattefrihetsbestämmelsen, varför ett uttryckligt positivt stadgande saknas, jfr nedan sid. 62.

[5] Sv.Sk.t. 1940 sid. 86—89 (Geijer), 133—136 (Hildebrand), 136ff. (Geijer) och 259f. (Geijer).

Däremot föreligger ingen väsentlig skillnad mellan de båda författarna i deras behandling av frågan *när* sparobligationernas ränta, om alls, skall beskattas. Ingen av dem anser den ränteavkastning, som kan tillgodogöras allenast genom inlösen av obligationen, tillgänglig för lyftning förrän inlösen faktiskt sker.[6] Men Geijer är därutöver benägen att tillmäta både den omständigheten, att räntan icke är separat tillgänglig för lyftning, och att den tillväxer diskontinuerligt genom stegring av inlösenskursen en gång årligen, betydelse även för huvudfrågan, nämligen om densamma går att föra in under det vedertagna begreppet räntegottgörelse. För Geijers mer formella betraktelsesätt blir svaret nekande.

Genom att sparobligationerna gjorts intransferabla bortföll för deras del den praktiska grund för att anse kursstegringen höra till kapitalet och icke till dess avkastning, vilken kan aktualiseras för papper av i detta avseende annan typ. Om nämligen en under längre tid ackumulerad avkastning på en gång tas till beskattning hos mottagaren, och denne har förvärvat obligationen under dess löptid, kan i vissa fall en tillämpning av den för beskattning av obligationsränta gällande principen att avkastningen fördelas mellan säljare och köpare efter innehavstiden erbjuda svårigheter, och under alla förhållanden blir metoden mindre exakt, ju längre den tid är, över vilken avkastningen beräknas löpa.

Det framgår emellertid av praxis, att sådana tekniska skäl knappast kan ha varit avgörande, när skatteplikten för sparobligationernas avkastning 1940 principiellt och 1945 formellt erkändes. Sålunda har RR i ett förhandsbeskedsärende förklarat, att kompensation för penningvärdets fall, utbetalad vid inlösen av ett 20-årigt förlagslån, skulle beskattas såsom ränta, oaktat någon beskattning av »upplupen indexkompensation» hos säljare under löptiden icke ansetts kunna äga rum.[7] (Att vid inlösen under sådana förhållanden knappast några andra innehavare av förlagsbevis än skattefria eller pen-

[6] »Om man emellertid skulle anse räntegottgörelse föreligga, skulle detta kunna innebära, att den, som icke begär inlösen av obligation, skulle varje år skatta för upplupen ränta, som han dock icke kunnat lyfta, enär han icke velat låta inlösa obligationen. Det synes dock svårt att under nu angivna omständigheter förklara, att räntan varit 'för lyftning tillgänglig'.» Geijer, Sv.Sk.t. 1940 sid. 88. »Det särskilt utmärkande för ifrågavarande obligationer är att räntan förfaller till betalning vid inlösen, och det kan svårligen göras gällande att den i annat sammanhang är tillgänglig för lyftning.» Kuylenstierna, a.a. Det kan anmärkas, att KF om taxering för inkomst av medel som insatts å skogskonto (SFS 1954:142) i 8 § innehåller ett stadgande om uppskov med beskattningen även av tillgodoförd ränta på skogskontomedel, medan däremot KF om premiering av frivilligt sparande under åren 1955 och 1956 (SFS 1955:304) saknar ett dylikt stadgande och uppenbarligen icke heller avsetts skola tillämpas så, att dylikt uppskov erhålles. (Jfr Åbjörnsson, Sk.n. 1955 sid. 275, vilken finner räntebeloppet tillgängligt för lyftning och därmed skattepliktigt det år det gottskrivits.) Ändå gäller beträffande skogskonto, att annat hinder för lyftning icke föreligger än att deluttag ej må understiga 1 000 kr (6 §), medan däremot ränta å premiesparkonto icke kan lyftas utan samtidigt avstående från sparpremie för motsvarande belopp (9 § 2 st.). Man kan naturligtvis inte frånkänna lagstiftaren rätten att som villkor för sparpremie sätta upp även detta, att räntorna samtidigt skall beskattas och sparas. Men en uttrycklig bestämmelse härom hade varit önskvärd.

[7] RN medd. 5:4 1953. Utan att det bestyrkts genom några rättsfall får man kanske förmoda, att värdeklausul anknuten till viss valutakurs i stället för till levnadskostnadsindex skattemässigt bedömes på samma sätt. Däremot torde det inte ens ha ifrågasatts att innehavare av lån i utländsk valuta skulle få betrakta realiserad kursvinst eller kursförlust på huvudstolen som annat än ingående i kapitaltransaktionen.

ningrörelsedrivande subjekt kommer att anmäla sig, faller av sig självt.)[8] På liknande sätt gäller beträffande s. k. flatköp av nödlidande obligationer, att på dessa utfallande ackumulerad ränta torde tagas till beskattning hos mottagaren, ehuru ovissheten om dennas belopp gör att avräkning av upplupen ränta mellan säljare och köpare icke kan äga rum.[9] I princip likartat är f. ö. förhållandet även beträffande preferensaktier med ackumulerad utdelningsrätt, vid vilkas avyttring sedvanliga regler för aktieavyttring tillämpas, på så sätt att innehavaren av aktierna vid tidpunkten för utdelningens utfallande ensam blir skattepliktig för densamma, även till den del den faller på tidigare ägares innehav.[1] I alla dessa tre fall kan man betrakta gränsdragningen som formell, n. b. om man beträffande indexkompensationen ställer utslaget i samband med RÅ 1943 ref. 19 resp. 1943: 379, jämlikt vilka utslag indexkompensation vid en ettårig försträckning likställts med låneränta. Man har således vid upprätthållandet av en gränsdragning, som av formella skäl ansetts korrekt, icke väjt för praktiska tillämpningssvårigheter, vilka beträffande ränta inte alls, beträffande ackumulerad utdelning knappast till sin omfattning i enskilda fall förutsetts av lagstiftaren.[2]

Vid sådant förhållande är det f. ö. icke heller ägnat att förvåna, att Geijer beträffande första försvarslånet liksom även beträffande två senare obliga-

Beträffande med ränta likställd indexkompensation får man förmoda, att vid dubbelriktad indexklausul nedsättning på grund av penningvärdets stegring är avdragsgill för långivaren och skattepliktig för låntagaren. Frågan har emellertid inte aktualiserats.

[8] Mutén, Sv.Sk.t. 1953 sid. 322f.

[9] Geijer, Sv.Sk.t. 1955 sid. 253f.

[1] Geijer, ibid.

[2] Jfr även nedan sid. 63ff. Man kan naturligtvis ha delade meningar om det förnuftiga i att likställa indexkompensation med annan ränta. Hade indexkompensation betecknats som en gottgörelse av annat slag, hade det varit i överensstämmelse med ett formellt betraktelsesätt att anse densamma såsom hänförlig till kapitaltransaktionen inte kunna beskattas annat än som realisationsvinst. Om RN:s förhandsbesked, enligt vilket indexkompensationen skulle behandlas på detta sätt, var dikterat av en sådan uppfattning eller av en allmän ovilja mot skenvinstbeskattning må vara osagt. En konsekvens av den formella rubriceringen av indexkompensation som ränta vid lån med dubbelriktad indexklausul påpekas av Lagerström, Affärsekonomi 1958, sid. 376: »Om index i stället skulle sjunka från 100 till 95, bör långivaren — enligt lägsta värdets princip — taga upp sin fordran till 95 kr. Minskningen torde knappast vara att hänföra till sådan kapitalförlust, som enligt KL 29 § icke får avdragas från intäkterna, utan bör betraktas som räntekostnad och alltså vara avdragsgill vid beskattningen. Reellt har långivaren icke gjort någon förlust, men eftersom skenvinster vid fallande penningvärde beskattas, fordrar konsekvensen att skenförluster vid stigande penningvärde blir avdragsgilla.»

Kilpi, sid. 393, framhåller vid behandlingen av frågan om avdragsrätt för indexkompensation, att det karakteristiska för ränta i korthet är att den är »ett vederlag, som låntagaren lämnar till långivaren för användning av ifrågavarande penningbelopp. Betalningsplikten har på sätt och vis redan på förhand bestämts genom överenskommelse eller enligt lagbestämmelse. En prestation, som hänför sig till penningvärdeminskningen, har dock icke dessa egenskaper. Den kan bli antingen till gäldenärens eller borgenärens nytta eller skada beroende på i vilken riktning index rör sig, och den kan därför inte heller vara bestämd i förväg, ej heller ha karaktär av periodisk prestation, såsom fallet är med ränta. Under dessa omständigheter avviker den till sin ekonomiska karaktär så mycket från räntebegreppet, att man ej kan inrymma den i detta, ens i skatterättslig mening.» Resonemanget utmynnar i att förlust på indexkompensation utgör ett slags allmän omkostnad i rörelsen och i princip sålunda är avdragsgill, ehuru inte som ränta, medan motsvarande vinst utgör inkomst av rörelse.

Jfr även nedan sid. 191f.

tionslån hävdat den formellt motiverade synpunkten, att gottgjord förskottsränta vid likvidering av utgivna obligationer före den dag, då den första kupongens obligationsränta började upplöpa, måste betraktas som ränteavkastning, även om uppgift till taxeringsmyndigheterna om räntebeloppet jml 42 § 3 mom. gamla TF icke behövde avges.[3] Detta tekniska skäl hade dock såtillvida mindre vikt, som ju dylika uppgifter (numera jml 43 § 1 mom. TF) i flertalet fall förblir outnyttjade.

Om det således finns anledning anta, att gränsdragningen, i den mån den är vad vi här valt att kalla formell till skillnad från realekonomisk, knappast kan vara avhängig enbart av skattetekniska skäl — ty vore så fallet, hade den sannolikt gestaltats något annorlunda — synes det icke orimligt att räkna med som sannolikt, att motiveringen, på det sätt Kuylenstierna och Geijer antagit, är att söka i de handlande parternas subjektiva oklarhet om berörda belopps faktiska innebörd. Det är emellertid utomordentligt svårt att vid sidan om sparobligationerna finna något exempel på fall, där den formella gränsdragningen kunnat bytas mot en realekonomisk på den grund, att någon subjektiv oklarhet icke föreligger. Kuylenstierna har ansett sig finna ett sådant i växeldiskontot. Genom 5 § VxlL förbjudes nämligen formell ränta å växelsumma utom i vissa undantagsfall, men likväl behandlas enligt Kuylenstierna diskontot vid beskattningen genomgående såsom ränta. I och för sig kan man naturligtvis här ställa frågan, huruvida detta gäller andra än låntagarna — och för deras del föreligger ju avdragsrätt även för kapitalrabatt och bonus etc. För långivarnas del är det ju i det stora flertalet fall fråga om intäkt i rörelse, och för icke yrkesmässiga privatdiskontörer har, såvitt kunnat utrönas, icke det fall aktualiserats i praxis, att försök gjorts att få avdraga realisationsförlust från vinst genom inlösen eller diskontering av främmande växlar. Men även om en sådan talan skulle ogillas, vore likväl beviset otillräckligt. Växeldiskonto torde gemenligen beräknas på grundval av en bestämd räntefot och en bestämd faktisk kredittid, och i den mån detta villkor är uppfyllt kan man anse åtminstone *en* formell grund föreligga för likställande med ränta, även om denna är inräknad i växelsumman.[4]

Däremot gäller detsamma icke för den räntekostnad, som det de facto in-

[3] Geijer, Sv.Sk.t. 1940 sid. 261 och 1944 sid. 153.

[4] En intressant belysning av just diskontofrågan ger RN:s anvisning (medd. 1:1 1959) beträffande beskattningen av säljare av Telmex-aktier. Dessa hade som likvid erbjudits, förutom ett kontantbelopp, andel i en räntelös revers, förfallande till betalning med 1/5 vartdera av de följande fem åren. RN, som ansåg certifikaten utgöra värdepapper avsedda för omsättning och deras värde i realisationsvinsthänseende vid bytestransaktionen således böra upptas icke till det nominella värdet, utan till börsvärdet, fann vid inlösen realiserad differens mellan inlösensbeloppet och motsvarande andel av nämnda börsvärde utgöra realisationsvinst. En dissident (TI) ville i stället hänföra nämnda vinst till »diskonteringsvinst, som skall beskattas såsom inkomst av kapital, och alltså utan sådan reduktion, varom stadgas i 35 § 2 mom. KL». Det är alltså inte uteslutet, att frågan kan bli prövad i taxeringsprocess på åtminstone den punkten.

Eftersom diskonteringsvinsten i fråga inte beräknats på grundval av någon bestämd räntefot eller ens mellan parterna avtalats till något bestämt belopp, kan man i den här använda meningen betrakta RN:s gränsdragning som formell. Parternas subjektiva oklarhet om diskonteringsvinstens belopp medför emellertid, att man inte kan betrakta RN:s ställningstagande i fallet som något säkert indicium på att RN t. ex. i fråga om sparobligationerna skulle varit beredd att på samma sätt tillämpa en formell gränsdragning.

nebär att betala ett fixerat högre pris vid avbetalningsköp. De handlande parterna torde i och för sig vara klart medvetna om att det tilläggspris, som ofta nog brukar debiteras vid inköp av t. ex. varaktiga konsumtionsvaror, innebär en med hänsyn till riskerna och de höga omkostnaderna visserligen dyrbar men dock ren kreditkostnad. Subjektiv oklarhet skulle sålunda icke behöva vara för handen — men däremot sker beräkningen icke på grundval av en bestämd räntefot och en bestämd kredittid, varför samma formella synsätt, enligt vilket växeldiskonto hänförs till ränta, från räntebegreppet kan utesluta räntekostnad vid avbetalningsköp.[5] Även här alltså en formell gränsdragning, oaktat den subjektiva oklarheten kan reduceras till ett minimum i de fall kunden ställts inför ett klart val mellan ett fixerat kontantpris och ett likaledes fixerat avbetalningspris. Först när avbetalningsköpet tar formen av ett s. k. låneköp, d. v. s. köpet sker formellt kontant men med samtidigt upprättande av en räntebärande lånehandling, för vilken räntan gärna kan betalas i förskott samtidigt med köpet, har man kommit över till en formell ränta, och därmed torde kostnaden bli avdragsgill för köparen även vid konsumtionsvaruköp. Samma blir förhållandet, om avbetalningsköpet organiseras genom växelomsättningar, ty som nämnts föreligger även i dessa fall i den meningen formellt en ränta, att kreditkostnaden beräknas efter viss räntefot och lånetid.

Det vill alltså synas som om Kuylenstiernas antagande, att den formella gränsdragningen bibehålles endast där subjektiv oklarhet i något avseende föreligger, skulle ha en mycket begränsad giltighet, inskränkt kanske enbart till sparobligationerna. Emellertid skulle man kunna tänka sig ytterligare ett argument till stöd för tesen, att den formella gränsdragningen när de realekonomiska fakta är helt klarlagda skulle övergivas till förmån för en på dessa grundad gränsdragning. Det skulle vara praxis beträffande ränta å inlösta preferensaktier, sådan den uttryckts med utslaget RÅ 1939 ref. 20.[6] Ett bolag hade jämlikt bolagsordningen beslutat inlösen av sina 7 % preferensaktier pr den 1/1 1934, på sådant sätt, att inlösen skulle ske den 30/4 samma år, och under mellantiden 7 % ränta tillgodogöras aktieägarna. MKPN fann liksom KR, att räntebeloppet finge anses utgöra utdelning, och vägrade för den skull ränteavdraget. RR, som icke ändrade i slutet, angav i stället som domskäl, att »omförmälda belopp ... utbetalats till aktieägarna i följd av aktiekapitalets nedsättning, och bolaget följaktligen icke varit berättigat till avdrag för detsamma vid taxeringarna».

[5] Det kan naturligtvis anmärkas, att om priset på en vara inkluderar täckning för säljarens kapitalkostnader, köparen icke därigenom kan sägas till denna del bestrida en räntekostnad. Men är det fråga om en prisdifferens mellan avbetalnings- och kontantköp torde det realekonomiskt vara svårt att betrakta denna som annat än priset för en kredit, alltså ett slags ränta. Om det är säljaren av varan, som tillhandagår med krediten, eller ett kreditinstitut, torde icke spela någon roll för denna bedömning. Men formellt lär det bli fråga om ränta först när prisdifferensen öppet kalkyleras som sådan med debitering efter viss räntefot och viss kredittid.

Man kan också anmärka, att avbetalningstillägg inkluderar en riskpremie — men det gör ju all ränta, åtminstone på andra än guldkantade lån.

[6] Det bör måhända anmärkas, att RR i ett visst fall beträffande ränta å *utlottade* preferensaktier (RÅ 1941: 551) behandlat denna som skattepliktig intäkt.

Såsom Geijer påvisat, synes man här ha utgått från att räntan i själva verket varit en modifikation av inlösenskursen, likartad med den, som äger rum, när preferensaktieägare vid bolags likvidation tillgodoräknas upplupen ränta på sina aktiers värde vid bolagstillgångarnas fördelning mellan aktieägarna.[7] Om något kreditförhållande i formell bemärkelse är det ju icke fråga. Ett sådant kan icke uppkomma redan därigenom, att aktiebolaget väljer att rubricera en del av inlösenslikviden som ränta. Likvidens belopp måste, för att inte preferensaktieägarna vid inlösen under löpande år skall beredas någon nackdel, stå i rimlig relation till den tid för vilken någon utdelning icke åtnjutes på aktierna. Men kompensation för upplupen utdelning vid aktieavyttring särskiljes inte utan ingår i kapitalet, skatterättsligt liksom i börspraxis, oaktat ett realekonomiskt betraktelsesätt naturligtvis i så rena fall som det föreliggande kan ge andra resultat. PN och KR, som fann räntan på preferensaktierna utgöra utdelning, tillämpade sålunda ett mera realekonomiskt, RR åter ett mera formellt betraktelsesätt.

Av det ovan sagda torde framgå, att Kuylenstiernas uppfattning — om man får tolka den så — att en realekonomisk i stället för en formell gränsdragning står i överensstämmelse med gällande rätt, när några subjektiva osäkerhetsmoment icke föreligger, inte direkt får någon bekräftelse i praxis. Om en i viss mening formell gränsdragning synes man tvärtom kunna tala i alla de besläktade typfall, som fått sin lösning i praxis. Men därmed är naturligtvis inte sagt, att det skulle vara mödan värt för innehavaren av en sparobligation av fjärde eller senare emission att föra en skatteprocess på antagandet att skattefrihet skulle föreligga i brist på positiva bestämmelser om motsatsen — ty sådan fasthet torde den formella gränsdragningsmetoden knappast äga som praxisregel, att RR skulle vara benägen att utnyttja underlåtenheten att positivt lagfästa en skatteplikt, som i stället indirekt uttrycktes genom upphävande av den positiva skattefrihetsbestämmelsen, till att framskapa en realekonomiskt omotiverad olikformighet mellan obligationsägarna.[8]

b) Ränteberäkning vid obligationsöverlåtelse.

När nuvarande 3 p. anv. till 38 § KL kom till, bekräftades skatterättsligt den i fondhandlarpraxis tillämpade regeln i 19 och 20 §§ KöpL, att vid överlåtelse av obligation med tillhörande kupong upplupen ränta krediteras säljaren särskilt, till skillnad från sådan del av kursvärdet för aktie med tillhörande utdelningskupong, som på motsvarande sätt skulle kunna tänkas belöpa på »upplupen utdelning». Motiveringen för denna skiljaktiga behandling har ansetts vara den rent praktiska, att upplupen ränta i regel är en

[7] Geijer, Sv.Sk.t. 1944: 152f. och 262ff.

[8] Alldeles tvärsäker kan man naturligtvis inte vara på denna punkt. Med RÅ 1953 ref. 10 visade sig RR följa den goda regeln att döma efter lagen och inte efter vad departementschefen i en proposition sagt sig utgå ifrån att den tänkte göra. (Jfr Helmers, sid. 226ff. och 288.) Upphävandet av undantagsbestämmelsen för sparobligationerna kommer dock ett positivt lagstadgande så nära, att det dels knappast torde ha förekommit några besvär på ifrågavarande punkt, dels måste föreligga utomordentligt starka skäl, innan RR skulle bifalla tilläventyrs förda sådana.

beräknelig faktor, fixerad i obligationskontraktet, medan aktieutdelning icke på samma sätt är känd på förhand.[9] På denna grund har behandlingen av »flatköp» av obligationer av Geijer säkerligen med rätta antagits även skattemässigt närmare ansluta till den av aktieköp.[1] Beträffande indexkompensation har läget inte på samma sätt blivit klarlagt, men även för denna synes samma motivering som beträffande aktieköp och flatköp av obligationer vara bärande.[2]

Viss oklarhet synes vara för handen beträffande köparens beskattning. I princip gäller, att denne beskattas för differensen mellan kupongräntan och den till säljaren utgivna kompensationen för upplupen ränta, i den mån sådan ränteersättning utgått. Genomförandet av denna princip synes måhända enklast kunna säkras på det sättet, att såsom bruttointäkt av kapital för köparen det beskattningsår, under vilket kupongräntan blir tillgänglig för lyftning, upptages skillnaden mellan denna och det tilläventyrs ett tidigare beskattningsår till säljaren utgivna beloppet. Bratt har med goda skäl ansett sig kunna förklara denna metod vara den riktiga, och han ansluter sig härvidlag till två uttalanden av Kuylenstierna och Sandström, under opposition mot Lundevall.[3] Det kan emellertid — även om Bratt rätt skulle tolkat lagstiftarens avsikt på denna punkt — framföras skäl för att det skulle vara korrektare att — som i praxis torde ske — medgiva köparen avdrag som för ränteutgift samma år som ersättningen till säljaren erlagts, medan kupongräntan i dess helhet tas till beskattning det år den för honom blir tillgänglig för lyftning (eller kupongen avyttras).

Anledningen härtill skulle i så fall vara den, att därmed i regelfallet (nämligen då köparen är i det läget, att han skattemässigt kan utnyttja avdraget i fråga) skulle skapas en viss kompensation för den ränteförlust, som det innebär för säljaren att behöva ta upp kompensationen för upplupen ränta under ett tidigare beskattningsår än det, under vilket kupongräntan blir tillgänglig för lyftning. Om man tänker sig att samma marginella skattesats är tillämplig för både säljare och köpare, bleve resultatet av en omedelbar avdragsrätt för köparen, att kupongräntan icke skulle påverka säljares och köpares sammanlagda beskattning tidigare än det år, under vilket den blir tillgänglig för lyftning. Med det av Bratt proponerade förfarandet kommer däremot en del av skatten att tagas ut ett år för tidigt, med den — låt vara kanske obetydliga — ränteförlust detta kan innebära.

I den av Kuylenstierna inom finansdepartementets skatteberedning utarbetade PM, vari de för obligationsräntor gällande reglerna återfinnes detaljerat framställda — framställningen motsades icke av KR, och även departementschefen fann den »i huvudsak riktig» — påpekas fullt riktigt, att det

[9] Av denna uppfattning är t. ex. bolagsskatteberedningen, SOU 1931:40 sid. 373f. Jfr Almén—Eklund, sid. 234.
[1] Geijer, Sv.Sk.t. 1955 sid. 253. Jfr Almén—Eklund, sid. 235.
[2] Mutén, Sv.Sk.t. 1953 sid. 322.
[3] Bratt, Sv.Sk.t. 1957 sid. 120ff. GRS' av Bratt citerade yttrande (GRS, 3 uppl., sid. 260) synes icke ge klart stöd för någondera uppfattningen. Geijer, Sv.Sk.t. 1951 sid. 105, synes anse valfrihet föreligga, men GRS, sid. 337, hänvisar till Bratt. Jfr vidare Mutén, Sv.Sk.t. 1958 sid. 106ff., och Bratt, Sv.Sk.t. 1958 sid. 192.

inte bara i de ovanliga fall, när obligation försäljes utan kupong, utan även i regelfallet, då försäljning sker med kupong, är fråga om en rent summarisk fördelning av räntan »ehuru . . . den omständigheten att säljaren erhåller sin ränta vid överlåtelsen, d. v. s. före förfallodagen, kunde giva anledning till en diskonteringsberäkning vid uppgörelsen mellan säljaren och köparen».[4] Förhållandet torde väl illustrera det av departementschefen anmärkta faktum, att redan beträffande obligationsräntor svårigheter kan uppstå att tillämpa ett konsekvent inkomstbegrepp.[5]

Men om det nu är så, att lagstiftaren av praktiska skäl ansett det riktigast att bortse från att en köpare måste låta skyldigheten att erlägga upplupen ränta i förskott trycka obligationens kursvärde, medan en säljare måste låta motsvarande förhållande verka i samma riktning, synes det likväl skäligt antaga, att lagstiftarens mening bör utläggas på sådant sätt, att inkonsekvensen i fråga får minsta möjliga spelrum.[6] Med den av Bratt förfäktade regeln blir läget sådant, att säljaren får skatta som för ränta för hela den genom lineär interpolation beräknade upplupna räntan, utan avdrag för det diskonteringsbelopp, som tar sig uttryck i viss sänkning av obligationens kursvärde. Köparen slipper å andra sidan skatta för samma beräknade diskontränta, naturligtvis under förutsättning att det inte blir fråga om skattepliktig realisationsvinst. Om nu kupongräntan blir tillgänglig för lyftning först ett senare beskattningsår än det, under vilket överlåtelsen sker, måste köparen beräkna det diskonto han önskar tillgodoräkna sig genom kursnedsättning på hela det upplupna räntebeloppet utan avdrag för skatt, medan säljaren å andra sidan icke kan förutsättas vara villig att som förskottsränta, för vilken han är beredd vidkännas diskontoavdrag i kurssättningen, betrakta större del av ersättningen för upplupen ränta än den, som kvarstår efter avdrag för skatt. Som ovan anmärkts, är det fråga om en det allmännas vinst genom att skatten på den upplupna räntan betalas ett år tidigare än vad eljest blivit fallet, vilken — såvida den inte helt kommer att stanna på köparen som en extra räntekostnad — kommer att ytterligare förstora det diskontoavdrag, till vilket hänsyn icke tages vid inkomstberäkningen. Det må med hänsyn härtill måhända vara tillåtet att erkänna en åtminstone fakultativ möjlighet för köparen att redan det år den erlagts avdraga den upplupna räntan. Kuylenstiernas PM är ju strängt taget ingen lag, och departementschefens instämmande gällde ju endast »i huvudsak». Detta är icke någon sådan.

Som Kuylenstierna anmärker, är den diskontränta, som i förekommande fall beräknas för kupongräntelikvid vid obligationsöverlåtelse, icke med nöd-

[4] Prop. 12/1943 sid. 31.
[5] Prop. 12/1943 sid. 35.
[6] Att förhållandet inte beaktats i lagstiftningen är med hänsyn till dess ringa betydelse ganska självfallet. Maximalt — när exakt halva ränteberäkningsperioden förflutit — utgör, bortsett från skatten, köparens anspråk på diskontränta, om räntan för period räknat är p, effektiva räntan, efter vilken diskonteringsanspråket beräknas, för samma period i och obligationens parivärde K, $K \cdot i \cdot p \cdot (1/2)^2$, vilket vid helårsränta om 6 % och kurssättning med effektiv ränta om likaledes 6 % inte skulle sätta ner kursen mer än till 99,91, således en mindre justering, än börsen noterar.

vändighet densamma som den ränta, varmed obligationen löper.[7] Kanske uppgår den i stället till sedvanlig korttidsränta. Eftersom diskonträntan vid sedvanlig överlåtelse av obligation med kupong torde ta sig uttryck i kursen, utan att någon uttrycklig beräkning av densamma sker mellan parterna, vilkas uppgörelse inskränker sig till beräkning av upplupen kupongränta med lineär interpolation, kan vad vi ovan betecknat som subjektiv osäkerhet utan tvivel anses vara för handen, såvitt denna diskonträntа angår.

Liknande kan möjligen förhållandet vara beträffande sådan obligation, som överlåtes med därnäst förfallande kupong frånskild, nämligen såvitt angår det diskonto som i detta fall säljaren har anledning att beräkna på till köparen utgiven förskottslikvid för den eljest utgående första kupongräntan. Emellertid hävdar Kuylenstierna, att avräkning i här nämnda fall sker från gällande marknadskurs.

»Rätteligen bör, om den verkliga kapitalavkastningen skall beskattas, konsekvensen dragas av detta förhållande och köparen beskattas för det honom i form av avdrag å köpeskillingen tillgodogjorda beloppet såsom för ränta och det faktiskt betalda beloppet ökas med det belopp som sålunda avdragits, när det gäller att bestämma hur mycket som erlagts för själva obligationen. Ett belopp svarande mot den köparen genom diskontoavdrag tillgodokomna räntan bör då också räknas såsom återburen ränta för säljaren, som får avdraga densamma såsom utgift under förvärvskällan kapital. Ränta för köparen av den utan kupong förvärvade obligationen synes böra vara hela den ränta som belöper på obligationen från försäljningsdagen, dock, eftersom köparen faktiskt icke kontant utbetalt obligationens hela värde, minskad med ränta från inköpsdagen till kupongens förfallodag på det belopp varmed det faktiskt utbetalda beloppet understiger själva obligationens kursvärde vid försäljningen.»[8]

Som vi nyss konstaterat ligger i »gällande kurs» redan inräknad en viss diskonträntа till köparens förmån. Om man vid överlåtelse av obligation utan kupong skulle på sätt Kuylenstierna synes hålla för korrekt kalkylera säljarens till köparen utgivna räntelikvid såsom differensen mellan gällande kurs och faktiskt av köparen utbetalt belopp, komme man att i realiteten underskatta den av säljaren till köparen utgivna räntelikviden med lika stort belopp som det, varmed vid en normal försäljning med kupong köpares till säljare utgivna räntelikvid vid lineär interpolation blir överskattad. Om man i stället skulle beräkna räntelikviden icke som rabatt på kursvärdet utan som kalkylerad upplupen ränta utan diskonteringsfaktor, bleve felet genomsnittligt icke större (det bleve för överlåtelse i början av en ränteberäkningsperiod visserligen större, men i gengäld vid slutet av en sådan mindre) än felet vid en beräkning av den typ Kuylenstierna beskriver.

Geijers ovan citerade uttalanden rörande beskattning av tillgodogjord förskottsränta vid emissionen av första försvarslånet synes tyda på en benägenhet hos praktikerna att — när realekonomiskt sett båda de nämnda metoderna likväl blir felaktiga — genomgående tillämpa den lineära inter-

[7] Prop. 12/1943 sid. 31.
[8] Prop. 12/1943 sid. 30.

polationsmetoden och sålunda ett, om man så vill, mera formellt beräkningssätt.[9] Men det bör genast tillfogas, att i avsaknad av en på annat sätt bestämd marknadskurs den praktiska motiveringen för detta tillvägagångssätt kan sägas vara starkare vid nyemission av obligationer utan kupong för löpande period än vid överlåtelse av löpande papper. Emellertid synes även Kuylenstierna för praktiska ändamål vara beredd att genomgående acceptera en lösning, enligt vilken köparen och säljaren kan anses ha enats om en proportionell fördelning av räntan efter innehavstid. Det finns därför goda grunder att anse detta förfaringssätt som det praktiskt tillämpade.[1]

Som synes av det föregående, och som påpekades av departementschefen i prop. 12/1943, möter det rent praktiska svårigheter att tillämpa ett — realekonomiskt — konsekvent inkomstbegrepp, redan när det gäller obligationsräntor, och naturligtvis i än högre grad beträffande aktieutdelningar.[2] Lagstiftaren har, på samma sätt som beträffande sparobligationerna, vid behandlingen av frågor om överlåtelse av värdepapper och ränte- och utdelningskuponger uppenbarligen låtit sig leda av praktiska hänsyn, vilka i sin tur beträffande upplupen obligationsränta lett fram till ett formellt snarare än realekonomiskt betraktelsesätt.

Tydligast framträder detta vid 1943 års reglering av frågan om beskattning av ägare av lös aktiekupong. Med avvisande av bolagsskatteberedningens förslag att beträffande utdelning å sådan kupong anse realisationsvinstbestämmelserna tillämpliga beslöts, under anknytning till den av Kuylenstierna givna framställningen av gällande rätt beträffande obligationsräntekuponger, att i stället sådan utdelning skulle hänföras till intäkt av kapital med rätt till avdrag för vad som utgivits för förvärv av kupongen. Som Kuylenstierna påpekade, innebär detta ett val mellan två realekonomiskt samtidigt tänkbara möjligheter. Förvärvaren av lös kupong tillgodogör sig genom differensen mellan utfallande utdelning och förvärvskostnad en diskonträntа på det belopp han förskottsvis utgivit till avyttraren av kupongen. Men samtidigt är det, åtminstone beträffande aktiekupong, men naturligtvis även — beroende på obligationernas godhetsgrad — någon gång beträffande obligationer, fråga om en spekulationsvinst, utgörande kupongköparens ersättning för hans risktagande. Praktiska skäl talar för att låta den förstnämnda synpunkten överväga, på samma sätt som, enligt vad Kuylenstierna hävdar, sker beträffande t. ex. ränta på diskonterade växlar.

Nu kan man emellertid i denna av praktiska skäl dikterade regel i viss mån se en bekräftelse på den genom praxis utformade, formella gränsdragningsmetod, varom tidigare talats. Kupongränta, liksom även utdelning, har bekvämligen kunnat skattemässigt betecknas som ränta respektive utdelning och hos mottagaren behandlas som sådan, eftersom de åtminstone vid utbetalningen rubricerats på sådant sätt. Det synes emellertid knappast möjligt att historiskt förklara den gällande rätten på detta sätt. Beskattning av

[9] Ovan sid. 59f.
[1] Prop. 12/1943 sid. 31.
[2] Prop. 12/1943 sid. 35.

kuponginnehavaren för aktieutdelning, när aktie under beskattningsåret bytt ägare, stadgades redan 1910 i S. A. S. F. 4:o, en bestämmelse, som trots kommunalskattekommitténs förslag i motsatt riktning bibehölls i KL.[3] Det var alltså med stöd av uttryckligt stadgande, som regeln tillämpades, och i åtminstone ett fall, när det inte var fråga om aktieöverlåtelse under beskattningsåret, beskattades en person, som under sin livstid tillförsäkrats utdelning å vissa, annan tillhöriga aktier, som för ändamålet deponerats, för denna inkomst såsom livränta, ej såsom utdelning å aktier.[4] Det kan emellertid tänkas, att den omständigheten, att det livräntetagaren tillförsäkrade årliga beloppet var fixerat, härvid varit utslagsgivande, och att Palmgren dragit för vida slutsatser när han uttalat: »Är en person blott formellt men ej i verkligheten ägare av aktien, lotten eller andelen, skall utdelningen uppgivas av den verklige ägaren.»[5]

Hur därmed än må förhålla sig kan likväl fastställas, att reglerna i 3 p. anv. till 38 § KL beträffande aktiekuponger rubricerar alla av kuponginnehavare lyfta belopp som aktieutdelning, och att dessa regler vid införandet ansågs i tillämpliga delar anknyta till vad som redan utgjorde gällande rätt beträffande obligationers räntekuponger.[6] Palmgrens »realekonomiska» resonemang torde därmed ha blivit helt otillämpligt.[7] En formell rubricering har av praktiska skäl blivit regel.

c) Frågan om avdrag för agio.

När det gäller beräkning av inkomst av kapital, synes behandlingen av agio vid värdepappersemission genomgående följa den formella gränsdragningens princip. Detta innebär, att den nominella ränteavkastningen i sin helhet beskattas, utan rätt till avskrivning av överkursen. Bortsett från Kuylenstiernas PM synes någon diskussion om detta förhållande inte förekomma i lagstiftningens förarbeten, och inte heller processvägen synes något försök ha gjorts att förmå RR till annan praxis på denna punkt.[8]

I och för sig skulle det kanske kunna synas lättare att i lagstiftningens system infoga en rätt till avskrivning av agio än en skatteplikt för värdehöj-

[3] Ebersteins utsaga (sid. 248) att förutvarande, nämligen 1910 års, rätt skulle lagt skattskyldigheten för utdelning på den person, som, då utdelningen blev tillgänglig för lyftning, varit ägare till själva värdepapperet, synes åtminstone för det normalfall, att överlåtelse av värdepapperet ägt rum under beskattningsåret, icke överensstämma med det citerade lagrummet S. A. S. F. 4:o, liksom icke heller med det likaledes citerade rättsfallet RÅ 1925 ref. 52. Kommunalskattekommitténs förslag, 71 §, innebar såtillvida en ändring av gällande rätt.

[4] RÅ 1916 ref. 58.

[5] Palmgren, 17:e uppl. sid. 111.

[6] Prop. 12/1943 sid. 32, jfr nedan sid. 69.

[7] Jfr t. ex. RÅ 1955: 1639, där klaganden till en studerande son genom gåvobrev kort tid innan utdelningen blivit tillgänglig för lyftning bortskänkt avkastningen å vissa aktier för tiden t. o. m. utdelningen två år senare. Trots invändning, att avståendet av utdelningen till sonen innebure icke avdragsgillt periodiskt understöd, ansågs fadern, uppenbarligen på grund av bestämmelsen i 3 p. 4 st. anv. t. 38 § KL, icke kunna beskattas för utdelningen.

Något motsvarande rättsfall avseende lös räntekupong till obligation har icke påträffats.

[8] Prop. 9/1940 U, jfr ovan sid. 56f.

ningen på med kapitalrabatt utgivna papper. Förutsedd värdeminskning kan ju avdragas även i förvärvskällor, där realiserad värdestegring icke kan tagas till beskattning. Ett näraliggande exempel är reduktionsregeln i 32 § 2 mom. KL, avseende vissa livräntor, ett slag av inkomst, som både sakligt och historiskt står inkomst av kapital nära.[9] Denna regel tolkas emellertid restriktivt, och privata livräntor beskattas sålunda, trots sin ekonomiskt likartade karaktär, utan reduktion, n. b. i kongruens med utbetalarens avdragsrätt.

I viss mening jämförbar med värdeminskningen av en till överkurs emitterad obligation är även värdeminskning å byggnad. På samma sätt som beträffande agiodelen av en obligations ursprungliga kapitalvärde är det en del av det ursprungliga kapitalvärdet av hela fastigheten, nämligen byggnadsvärdet, som undergår en förväntad värdeminskning, samtidigt som hela kapitalvärdet på grund av ändringar i räntenivån m. m. kan vara utsatt för fluktuationer. Detta förhållande har inte av den svenske skattelagstiftaren ansetts utgöra något hinder för att medgiva värdeminskningsavdrag för byggnad vid inkomstredovisningen, vare sig denna sker enligt kontantprincipen eller enligt bokföringsmässiga grunder. Inte heller önskemålet att bevara en kontinuitet i beskattningen av ett och samma kapitalgodes avkastning, även över ett ägarskifte, har ansetts utgöra något avgörande skäl mot medgivande av sådant avdrag. Det föreligger sålunda icke något principiellt — men väl ganska ofta praktiska — hinder för beräkning av värdeminskningsavdrag på en byggnads faktiska anskaffningsvärde, även när detta värde dokumenterats genom köp från en icke yrkesmässig avyttrare till ett pris överstigande den faktiska byggnadskostnaden.[1]

Reduktion av livränta och värdeminskningsavdrag för byggnad är likväl såtillvida icke direkt jämförbara med en avdragsrätt för agio, som de medges med stöd av direkta lagstadganden. Det finns emellertid avdrag av liknande art, som medges med tillämpning av lagstiftningens allmänna grunder. Beträffande fastighet kan man i detta sammanhang hänvisa till medgivandet av värdeminskningsavdrag vid avyttring av ekar från annan fastighet, liksom till det utslag, varigenom RR med underkännande i denna del av RN:s verbala lagtolkning förklarade jordbrukare, som redovisade enligt kontantprincipen, berättigad till substansminskningsavdrag för grustäkt även efter 1951 års jordbruksbeskattningsreform.[2] I intetdera fallet hade RR:s utslag stöd av något direkt lagstadgande utan fotades på lagstiftningens grundläggande princip att icke beskatta kapitalrealisation.[3]

Extensiv lagtolkning har också tillämpats vid medgivande av värdeminskningsavdrag vid beräkning av inkomst av tjänst, visserligen icke i riktning

[9] Jfr Sandström, Förmögenhet, sid. 343f.
[1] I praktiken uppställes, åtminstone beträffande jordbruksfastighet, ett krav på »särskild, i samband med köpet gjord värdering» (RN medd. 4:1 1954 p. a) 3 st.), som för flertalet av berörda fall torde utesluta en tillämpning av anskaffningskostnadsmetoden.
[2] RÄ 1956:1679 (ekar), RÄ 1957 ref. 44 och RN medd. 5:2 1956.
[3] Jfr Helmers, Sk.n. 1957 sid. 161f.

mot en utvidgning av inkomstbegreppet till att omfatta återvunna värdeminskningsavdrag, men däremot genom beräkning av sådana avdrag vid fastställande av avdragsgill kostnad för t. ex. bilresor i tjänsten.[4]

Beträffande inkomst av kapital förekommer på grund av de särskilda stadgandena i 38 § 1 mom. 2 st. KL och 3 p. anv. till samma paragraf en speciell form av avskrivning, nämligen för förvärvare av lös aktiekupong. Samma metod tillämpas mut. mut. även utan särskilt stadgande, såvitt avser fördelningen av kupongränta på obligation, när denna förvärvats med kupong.[5] Slutligen förekommer i 38 § 1 mom. 3 st. KL även ett stadgande, att som utdelning från ekonomisk förening betraktas vad som vid upplösning utskiftats till medlem utöver inbetald insats.

Dessa stadganden är emellertid icke i något fall avsedda att i vanlig bemärkelse medge individuella kostnadsavdrag motsvarande den kapitalförbrukning, som den skattskyldige måst vidkännas för förvärv av sin bruttointäkt.[6] Mottagaren av en skänkt aktiekupong kan således icke, vare sig givaren är hans make eller skyldeman eller någon utomstående, till sitt fredande från inkomstbeskattning för hela utdelningen åberopa, att kupongens kapitalvärde därigenom förbrukats.[7] Delägaren i en ekonomisk förening kan icke befrias från skattskyldighet för vad som utskiftats utöver till föreningen betald insats på den grund, att han själv för sin andel erlagt långt mer än det ursprungligen till föreningen inbetalda beloppet.[8]

De beträffande inkomst av kapital givna regler, som nu berörts, har betecknande nog fått sin plats i 38 §, alltså den som avser bestämningen av bruttointäkten, och har således icke, som fallet är med avskrivningsreglerna för övriga inkomstslag, upptagits bland avdrag för kostnad för intäktens förvärvande. Lagstiftaren har varit medveten om att de gällande bestämmelserna icke är ägnade att i samtliga fall medföra en korrekt beräkning för den enskilde skattskyldige av vad som i hans hand ekonomiskt är att hänföra till nettointäkt av kapital men har uppenbarligen avsett att med bortseende härifrån genomföra ett system, enligt vilket allt som i lagens mening är att hänföra till avkastning av värdepapper beskattas på någon hand, dock endast en gång. Som nedan skall visas, nås syftet dock inte, om i samband med ägarskifte samma värdepapper under sin löptid redovisas både som omsättningstillgång i rörelse och som kapitaltillgång, eller om realisationsvinstbestämmelserna blir tillämpliga.[8b]

[4] RÅ 1953 ref. 1 — återvunna värdeminskningsavdrag vid avyttring av i tjänst använd bil mer än fem år efter förvärvet beskattades ej — jfr däremot RÅ 1956: 1677, där femårsperioden ej överskridits, och återvunna värdeminskningsavdrag beskattades som realisationsvinst.

[5] Prop. 12/1943 sid. 32.

[6] Beträffande deras tillkomsthistoria, jfr Sandström, Förmögenhet, sid. 372—382, 351f. resp. 367f.

[7] Sandström, a.a. sid. 381f.

[8] I förarbetena, SOU 1931: 40 sid. 343f., prop. 171/1933 sid. 9, jfr Sandström, a.a. sid. 367f., ansågs dessa fall så sällsynta, att man kunde tillåta sig att av praktiska skäl använda en konstruktion i strid mot eljest gällande grunder för inkomstberäkningen. Motsvarande systematiska fel förekommer f. ö. även beträffande aktieutdelning, särskilt kumulerad sådan, och ränta på obligationer förvärvade genom flatköp, jfr ovan sid. 63.

[8b] Jfr nedan sid. 141ff.

Mot bakgrunden härav är det kanske inte ägnat att förvåna, att ett sådant individualiserat betraktelsesätt, som generellt skulle tillåta att vid förvärvet erlagd överkurs avräknas mot ett värdepappers ränteavkastning, betraktats som otillåtligt. En analogisk tillämpning av för andra inkomstslag tillämpade regler om värdeminskningsavdrag skulle nämligen stå i klar motsättning till det tekniska system, som uttryckes i 38 paragrafens bestämmelser om kupongräntefördelning m. m. Så länge sådana företeelser som ackumulerad utdelning, ackumulerad ränta på nödlidande obligationer och ackumulerad vinst i ekonomiska föreningar fått sin behandling under huvudsakligt bortseende från en individualiserande beräkning av avkastningen på den enskilde placerarens investering, och så länge den för samma avkastnings bestämmande väsentliga differensen mellan förvärvs- och avyttringskurs till den del densamma kunnat hänföras till förskjutningar i marknadsräntenläget, ändrad bedömning av gäldenärens solvens m. m. hänförts till kapitalvinst- och kapitalförlustkategorin, har det som regel inte för någon enskild placerares del varit meningsfullt att argumentera för ett hänsynstagande till agioförlust av nu diskuterad art med hänvisning till den vid individuell beräkning realiserade, effektiva förräntningen av hans placering. Det har tett sig naturligt att här såväl som när det gällt kapitalrabatt och bonus hänvisa till de praktiska svårigheterna att skilja den kursdifferens, som hänför sig till skillnaden mellan emissions- och inlösenskurs, från övriga kursdifferenser av nu exemplifierat slag.[9]

Med ett realekonomiskt betraktelsesätt måste naturligtvis överkurs vid en obligations utgivande på ena eller andra sättet dras av från räntan vid beräkningen av obligationens effektiva avkastning, så snart frågan är om ett papper med begränsad löptid. Med de speciella förutsättningar för beräkning av inkomst av kapital, som nu refererats, är det emellertid naturligt, att den formella gränsdragningen blivit allenarådande även på så sätt, att det tekniska förfarande, som konstruerats för säkrande av beskattningens kontinuitet, tillämpas på hela den nominella räntan.

Teoretiskt kan man kanske tänka sig en extendering av reglerna om avdrag för förvärvskostnad för utdelningskupong, varigenom avdrag för agio vid emission skulle medgivas, fördelat på utfallande kupongräntor. Men den rent tekniska bestämmelsen i 3 p. anv. t. 38 KL synes ingalunda vare sig avsedd eller ägnad att medges en verkningskrets utöver den i lagtexten angivna. Dess naturliga tillämpningsområde är — även om upplåtelser av rätt till utdelning på längre tid, dock ej obegränsad, förutsetts — de tillfällen, då den avdragsgilla förvärvskostnaden normalt motsvarar en relativt betydande del av hela avkastningen. Det tekniska förfarandet är inte avpassat för något beaktande av agio. Det torde, som nämnts, i praxis icke heller komma i fråga.

Den formella gränsdragning, enligt vilken den nominella räntan beskattas utan beaktande av agioförlust, synes sålunda med nuvarande lagstiftning vara ofrånkomlig. Med hänsyn härtill låter sig gällande praxis knappast sam-

[9] Så Geijer, Sv.Sk.t. 1940 sid. 87, jfr ovan sid. 57.

manfatta med formeln »formell gränsdragning vid subjektiv oklarhet». Subjektiv klarhet om överkursens karaktär i ett särskilt fall torde nämligen icke kunna rubba den fasta gränsdragning, på vilken den tillämpade beskattningstekniken är uppbyggd.[1] Någon prövosten för detta påstående, jämförbar med sparobligationerna för kapitalrabatternas del, har av naturliga skäl icke förekommit.

Däremot skulle man möjligen kunna betrakta den i normala fall föreliggande, praktiska svårigheten att beträffande ett värdepappers kursfluktuationer under innehavstiden dra en klar gräns mellan sådana föranledda av nedgång av vid emissionen föreliggande övervärde och sådana, som föranletts av andra anledningar, som en väsentlig motivering för lagstiftarens formella gränsdragningsprincip. Men den omständigheten, att oklarheten i fråga icke alla gånger är lika påfallande, behöver inte innebära, att den en gång fastlagda principen skulle kunna brytas i sådana specialfall, där dess praktiska motivering är mindre aktuell.

d) Ränteberäkning vid konvertering.

Speciellt komplicerade gränsdragningsproblem mellan ränte- och kapitaltransaktioner kan uppträda vid konvertering. Det är nämligen ingalunda alltid, som ett enkelt utbyte av de gamla papperen mot nya med i förekommande fall annan räntesats och löptid äger rum.

I första hand kan man härvid tänka sig de räntegottgörelser, som blir motiverade i de fall, där det nya lånet börjar löpa vid en annan tid än ränteförfallodagen för det gamla. Någon nämnvärd komplikation lär emellertid icke uppträda enbart härigenom — behandlingen torde bli densamma som gäller för sedvanlig räntegottgörelse när obligation säljes med kupong. Reglerna härför har behandlats i föregående avsnitt.

Intressantare är spörsmålet om behandlingen av sådan konverteringsgottgörelse, som ges formen av kupongränta. Detta kan tillgå så, att ränta parallellt utgår under någon tid för både det nya och det gamla lånet. Behandlingen av frågan kan med fördel anknytas till ett praktiskt exempel, nämligen 1951 års konvertering av andra försvarslånet.[2] Villkor för utbytet av 4 %-iga mot 3,5 %-iga obligationer var bl. a., att det nya lånet utgavs den 15/6 1951, ehuru det gamla löpte ut först den 15/7 s. å. Kupongräntan å det nya lånet för tiden 15/6—15/7 1951 utgjorde konverteringsgottgörelse. För konvertering ev. erforderligt fyllnadsköp fick däremot ske till pari. Transaktionen innebar således, att de obligationsägare, som inte valde att få sina papper inlösta till pari den 15/7, redan 11 månader därefter fick full årsränta på de nya 3 1/2-orna.

Geijer — vars ställningstagande här som eljest i liknande ämnen att döma av den totala bristen på rättsfall torde ha varit vägledande för både skatt-

[1] RÅ 1931 ref. 43 (jfr ovan sid. 47 not 1 och 3) torde således icke kunna förklaras utan hänsynstagande till att det var inkomst av rörelse, icke inkomst av kapital, som beräknades i detta fall.

[2] Operationen behandlas av Geijer i Sv.Sk.t. 1951 sid. 287ff.

skyldiga och taxeringsmyndigheter — har härom uttalat (alternativens ordningssiffror tillagda):

»Man kan anse konverteringserbjudandet innebära *antingen* (1) att en till 7,5 % förhöjd ränta å det till staten utlånade beloppet utgått för tiden 15/6—15/7 1951, *eller* (2) att 1941 års lån inlösts till överkurs, *eller* (3) att 1951 års lån emitterats till underkurs, *eller ock* (4) att innehavarna av 1941 års lån erbjudits en bonus, därest de ville kvarstå som långivare till staten.» Av dessa alternativ skulle enligt samma kommentar (1) medföra skatteplikt för hela den 1952 förfallna kupongräntan, (2) realisationsvinstbeskattning i förekommande fall för realisation av 1941 års obligationer under 1951, (3) att kupongräntan 15/6 1952 endast till 11/12 vore skattepliktig intäkt och ingångsvärdet för 1951 års obligationer vid realisationsvinstberäkning nedsatt med konverteringsgottgörelsens värde eller till 99,71 %, och (4) slutligen, i likhet med (1), att konverteringsbonusen utgjorde skattepliktig intäkt år 1952. »Av dessa olika alternativ», säger Geijer, »synes det första eller räntealternativet ganska konstruerat och affärsmässigt tämligen omöjligt. Mera affärsmässigt naturligt torde det vara att anse, att den ränta å 1951 års lån, som utbetalas för tid före den dag, per vilken konverteringen sker, och för vilket räntebelopp säljaren — tvärtemot vad som regelmässigt sker vid obligationsköp — icke erhåller betalning av köparen, utgör en kontant gottgörelse vid konverteringsoperationens *kapital*-avräkning. En överkurs på 1941 års lån strider emellertid mot de ursprungliga lånevillkoren och skulle därjämte innebära, att 1941 års lån delvis inlöstes till pari, delvis till överkurs. En underkurs på 1951 års lån överensstämmer i viss mån med marknadsläget..., men den strider mot de i prospektet angivna villkoren: utbyteskurs 100 % och fyllnadsköp till pari, varjämte behandlingen av första räntekupongen i dylika fall i praktiken blir mycket egendomlig. Bonus-alternativet däremot överensstämmer med de i prospektet angivna villkoren och leder i tillämpningen till det praktiska förfaringssättet att räntekupongen, som lyftes 1952, i sin helhet deklareras såsom ränta, oavsett om den tekniskt till en del icke utgör verklig ränta å utlämnat lån utan en extra ersättning vid avslutandet av en lånetransaktion. Detta alternativ synes vara det riktiga och är därjämte från praktisk synpunkt tilltalande.»

I detta ställningstagande kan Geijer sägas på en gång söka tillgodose de praktiska kraven och tillämpa ett formellt betraktelsesätt. Det är nämligen endast i formellt hänseende konsekvent att betrakta en konverteringsbonus som ränta, därför att den kläds i räntans form, om sådan bonus i annan form betraktas som tillhörande kapitalavräkningen och därigenom får en annan skattemässig behandling. Vill man betrakta det som ett avsteg från det realekonomiska betraktelsesättet, när — som i regel sker — konverteringsbonus av formell kapitalkaraktär behandlas som kapital och inte som ränta, kan man naturligtvis från detta vidare perspektiv finna den formella lösningen just i detta fall också realekonomiskt tillfredsställande, fast den bryter mot den gängse behandlingen just av konverteringsbonus.

Utslagsgivande för Geijers resonemang synes vara, att utbyteskursen i prospektet angivits till 100 %, varjämte fyllnadsköp (högst 450 kr) finge ske till pari. Nu kan man emellertid mycket väl tänka sig motsvarande operation genomförd på det sättet, att det nya lånet erbjudits ägarna av äldre obligationer till en preferenskurs av 99,71 % (fortfarande med parikurs för kompletteringsköp) och med skyldighet för tecknare att erlägga upplupen kupongränta den 15/7. Uppgörelsens kontantsida skulle därvid varit exakt

densamma. Det synes klart vittna om den formella karaktären av Geijers resonemang, att denne för ett sådant fall hävdat en annan lösning av det praktiska skatteproblemet.

I samma årgång av Sv.Sk.t. har Geijer klargjort detta genom ställningstagande i följande fall.[3] Stadshypotekskassan erbjöd 1951 konvertering av ett vederbörligen uppsagt 4 %-igt obligationslån, varvid ett nytt 3,5 %-lån av 1950 erbjöds till 99,75 %. Härvid skedde avräkning vid utbytet, vilket ägde rum 1—10 februari, på så sätt, att likvid erhölls för det gamla lånets sista, den 15/2 förfallande kupong, med tillägg för kursskillnaden, 0,25 % av obligationernas nominella belopp, och med avdrag för fram till den 15/2 upplupen kupongränta på de nya obligationerna, vilkas helårsvis förfallande räntekuponger förföll den 15/10. De obligationsinnehavare, som inte godtog erbjudandet, fick sina obligationer jämte räntekuponger inlösta till pari den 15/2. Om denna transaktion säger Geijer (med en obligation om 10 000 kr som exempel):

»Underkursen å 1950 års lån, 25 kronor, skall i samband med nu ifrågavarande obligationsbyte icke bliva föremål för någon beskattning. Däremot skall, därest 1950 års obligationer säljas eller bytas inom 5 år från förvärvet (utbytet), beräkningen av skattepliktig realisationsvinst resp. avdragsgill realisationsförlust ske med utgångspunkt från ett förvärvspris av allenast 9 975 kr. Kupongräntan å 1941 års lån, 200 kr., redovisas såsom ränteinkomst på vanligt sätt. Den upplupna räntan å 1950 års lån, 117 kr., kan antingen redovisas såsom gäldränta eller ock avräknas från den per d. 15 okt. 1951 förfallande helårsräntan. Slutligen må framhållas, att om de till utbyte eller inlösen avlämnade obligationerna av 1941 års lån förvärvats genom köp eller byte inom 5 år före utbytet eller inlösen, skattepliktig realisationsvinst resp. avdragsgill realisationsförlust beräknas med utgångspunkt från inlösen- eller utbyteskursen, d. v. s. pari.»

Också här har Geijer tillämpat ett formellt betraktelsesätt, i det att han såsom utslagsgivande för den skatterättsliga behandlingen av fallet betraktar prospektets uppgifter om emissionskursen. Kontantsidan av transaktionen hade ju blivit densamma, även om kursen i stället för 99,75 % satts till 100 %, och ränteavräkningen i gengäld justerats så, att dubbel ränta för viss tid tillgodoräknats obligationsinnehavarna, på samma sätt som skedde i det ovan refererade fallet. Hade så skett, skulle man med tillämpning av samma formella betraktelsesätt fått en till synes praktisk lösning, som inneburit att hela det vid konverteringen utbetalda beloppet, i exemplet 108 kronor, tagits till beskattning i stället för som nu 83 kr.

Det kan vara befogat att här ställa frågan, vilken betydelse det kan ha haft för Geijers ställningstagande, att han i båda de berörda fallen utgår från att inlösenskursen för de gamla obligationerna skall vara 100 %.[4] Av det

[3] Geijer, Sv.Sk.t. 1951 sid. 104f.

[4] För 1951 års konverteringar ansåg Geijer prospektens uppgift om 100 % inlösenskurs acceptabel. Beträffande statsobligationerna skedde detta t.o.m. under direkt hänvisning till att en överkurs vore stridande mot de ursprungliga lånevillkoren och därjämte skulle innebära, att det gamla lånet delvis inlöstes till pari, delvis till överkurs, jfr nedan sid. 103ff.

Det kan emellertid påpekas, att Geijer sex år tidigare, Sv.Sk.t. 1945 sid. 67f., i samband med 1944 års konvertering av 1940 års premieobligationer, fann något sådant

föregående framgår, att med denna förutsättning kunnat förenas både en utgivningskurs för de nya obligationerna av 100 % med konverteringsgottgörelse i ränteform, och en utgivningskurs av 99,75 % med konverteringsbonus av skattemässig kapitalkaraktär, allt enligt Geijers båda framställningar.

I båda fallen synes det ha förhållit sig så — beträffande de konverterade statsobligationerna anför Geijer även klara siffror till bevis härför — att konverteringsvillkoren icke varit bättre än marknadsläget fordrat, och att således de nya obligationerna i realiteten haft ett marknadsvärde motsvarande den underkurs, som blir resultatet, om konverteringsgottgörelsen inräknas i kapitaltransaktionen. Som i ett senare avsnitt (IV C 2 a) skall beröras, synes det vara korrekt att som Geijer gör i ett sådant läge med utgångspunkt från marknadskursen draga slutsatsen, att någon överkurs vid inlösen faktiskt icke förelegat. Hade emellertid en sådan varit för handen, i det att de nya obligationernas faktiska marknadsvärde varit 100 %, synes det mindre sannolikt att ens den i ränteform utgående bonusen vid försvarslånekonverteringen kunnat betraktas på annat sätt än såsom ingående i kapitaltransaktionen.[5]

Geijers formalistiska lösning av skatteproblemet vid de båda konverteringarna innebär, att inlösenskursen vid försvarslånekonverteringen realiter kan komma att avvika nedåt från de teoretiska 100 % för den, som efter utnyttjande av konverteringserbjudandet omedelbart försäljer den nya obligationen. Medan nämligen motsvarande transaktion i samband med hypotekslånekonverteringen skulle innebära, att obligationsinnehavaren för den tillbytta obligationen förutom räntelikvid motsvarande utgiven dylik erhölle 9 975 kronor och därutöver finge 25 kronor skattefritt vid konverteringen, skulle försvarslånekonverteringen däremot betyda, att för den nya obligationen erhölles marknadskursen, 9 971 kronor, varjämte för upplupen kupongränta per 16/7 erhölles 29 kronor, vilket senare belopp emellertid enligt Geijer vore skattepliktigt såsom inkomst av kapital. Endast idkare av penningrörelse eller obligationsinnehavare med samma år skattepliktig realisationsvinst uppgående till täckande belopp skulle kunna finna dessa båda metoder likvärdiga. Det torde få anses tveksamt, om en lösning med såda-

vara möjligt. Därvid byttes nämligen 1940 års premieobligationer ut mot 1944 års till pari, 50 kr, samtidigt som riksgäldskontorets utförsäljningskurs för de nya obligationerna utgjorde 51 kr. Oavsett det förhållande, att de obligationsägare (i realiteten endast 4 % av samtliga), som inte utnyttjade konverteringserbjudandet, fick sina obligationer inlösta med 50 kr, ansåg Geijer, att realisationsvinstbestämmelserna borde tillämpas för dem, som utnyttjat erbjudandet, varvid avyttringsvärdet finge sättas till 51 kr. Hans ståndpunkt härvidlag var väl förenlig med exempelvis RR:s och RN:s beträffande de tyska obligationerna (RN medd. 4:4 1954, jfr nedan sid. 106), där de nya obligationernas marknadspris och icke deras parivärde ansågs vägledande vid bedömningen av det nya, för ägarna gällande ingångsvärdet. Samma ståndpunkt intar han (Sk.n. 1959 sid. 104f.) till 1959 års likartade, partiella konvertering av 1945 års premielån.

[5] Ett belopp, formellt utbetalat såsom ränta på de nya obligationerna, kan ju knappast betraktas såsom ränta på de gamla obligationerna. Däremot är en kvittning möjlig mellan inlösensbonus för de gamla och likvid för upplupen ränta på de nya. En konstruktion av det senare slaget skulle — vid antagen värdering av de nya obligationerna till 100 % — sannolikt stå i god överensstämmelse med gängse formella betraktelsesätt.

na konsekvenser verkligen är den praktiskt mest tilltalande. Geijer har med densamma, vill det synas, exemplifierat den formella metod att definiera ränta, som, enligt vad som kunnat konstateras, i stort sett varit den för praxis vägledande.

C) Som intäkt av tillfällig förvärvsverksamhet

1) När föreligger realisationsvinst?

a) Problemställningen.

För den följande framställningen krävs ett klarläggande av beskattningsreglerna för sådana kursdifferenser på obligationer, vilka i anslutning till de i föregående avsnitt refererade reglerna icke anses böra påverka redovisningen av kapitalets avkastning, och vilka icke heller avser sådana rörelsetillgångar, vilkas värdeförändringar under de i avsnitt IV A ovan redovisade förutsättningarna påverkar den redovisade intäkten av rörelse.

Ett hänsynstagande till dessa kursdifferenser kan endast ske under de i 35 § KL angivna förutsättningarna, d. v. s. förvärv genom köp, byte eller därmed jämförligt fång och avyttring inom fem år från förvärvet. Om vad med sådant fång förstås kan delade meningar råda i vissa detaljer. En fullständig redovisning av det problemet skall icke här försökas. Som praxisregel anger GRS följande:

»Praxis synes... innebära, att egendom, som vid förvärvet (principiellt) utgjort skattepliktig intäkt för mottagaren, anses förvärvad genom ett med köp och byte jämförligt fång.»[6]

Innebörden av denna regel skall detaljstuderas för ett speciellt fall, nämligen där obligationsförvärv grundas på utdelad teckningsrätt.

I detta sammanhang uppkommer vidare spörsmålet angående avyttrad egendoms identitet ur realisationsvinstsynpunkt. Denna fråga uppreser sig i de fall, då utbyte eller konvertering skett av värdepapper, och realisationsvinstbeskattningen blir beroende av huruvida den avyttrade egendomen skall anses förvärvad genom denna transaktion eller genom det ursprungliga fånget av de utbytta eller konverterade papperen. Problemet är särskilt aktuellt just beträffande obligationer.

I samband med detta spörsmål och kongruent med detta måste också frågan lösas, när avyttring i realisationsvinsthänseende skall anses föreligga.

Slutligen skall behandlas frågan om när sådan tvångsavyttring, som avses i 35 § 4 mom. KL, kan föreligga vid avyttring, konvertering eller inlösen av obligationer etc.

[6] GRS sid. 290.

b) Realisationsvinstgrundande fång.

Regeln att med köp eller byte likställes därmed jämförligt fång utformades i praxis redan innan den 1928 blev lagfäst.[7] Därvid torde närmast ha kommit i betraktande sådana fång som aktieteckning.[8] Den nyss citerade praxisregeln synes vara en följdriktig utveckling härav, om nämligen man kan tolka dess innebörd så, att vad som förvärvats genom inkomstbeskattat fång regelmässigt anses ha förvärvats som avkastning av innehavd egendom eller eljest mot någon form av vederlag, och att således varje förvärv, som icke i trängre mening varit benefikt, är jämförligt med köp eller byte.[9]

Man har således tolkat gåvobegreppet så, att remuneratoriska gåvor, här som vid tillämpningen av 19 § KL, icke räknats till de vederlagsfria förvärv, som skatterättsligt betraktas som gåva.[1] Man kan emellertid i detta sammanhang fråga sig, om det är en riktig lagtolkning att konstruera en regel, som medför, att som realisationsvinstgrundande fång skall anses också sådana fång, som ehuru i trängre mening benefika, således helt vederlagsfria, dock omfattas av inkomstbeskattningen. Det finns kanske inte anledning att dit hänföra t. ex. hittelön, hittegods, spelvinst och lotterivinst, vilka kategorier åtminstone principiellt inrangeras under det skatterättsliga inkomstbegreppet, men också mycket riktigt, låt vara med nagon möda, låter sig konstruera som onerösa fång.[2] Men däremot torde man som skattepliktiga, ehuru rent benefika intäkter kunna beteckna åtminstone vissa periodiska understöd. I själva verket torde man, om man till realisationsvinstgrundande fång hänför alla skattepliktiga periodiska understöd, göra en knappast tillåtlig analogisering.

Att avkastning av viss förvärvskälla räknas som realisationsvinstgrundande fång torde nämligen icke kunna motiveras på annat sätt, än att förvärvskällans innehavare genom att uppbära dess avkastning tillgodogör sig ett vederlag för

[7] RÅ 1914 ref. 109 (vinst vid aktieägares försäljning av aktier, som han förvärvat genom teckning), RÅ 1917 ref. 26 (bolags vinst vid utskiftning av tillgångar från annat bolag, vars aktier tillfallit bolaget som tillskott från aktieägarna vid bolagsbildningen), Eberstein sid. 156f., Prop. 102/1927 sid. 344 och 346.

[8] I varje fall nämndes ej annat i propositionen, sid. 344.

[9] Jfr även Lilliesköld, sid. F:2: »Skattegrundande vid realisationsvinstbeskattning är över huvud varje förvärv mot vederlag i någon form — utfört arbete är en form av vederlag — eller såsom avkastning av innehavd egendom.» En liknande formulering har Lindquist—Helmers (1952) sid. 14.

Det kan anmärkas, att praxisregeln inte är avsedd att vara någon kontinuitetsregel av den typ, som föreslagits t. ex. av Davidson (Om beskattningsnormen vid inkomstskatten, SOU 1923:70, särskilt sid. 14—24). Medan denne synes åsyfta en form av balanskontinuitet, som kräver att kostnadsavdrag — närmast då för avskrivning — skall medgivas endast för kostnader täckta med arvs- eller inkomstbeskattade medel, är regeln om att inkomstskattepliktigt fång skall anses realisationsvinstgrundande utformad vid tillämpningen av den i motsatt syfte tillkomna avgränsningen av de benefika och familjerättsliga fången från realisationsvinstbeskattningen.

Vid själva vinstberäkningen kan man däremot, som nedan visas, beträffande inkomstbeskattade förvärv tala om en kontinuitetsregel av en typ mer snarlik Davidsons, i det att såsom förvärvskostnad icke torde upptagas högre värde än det, varför inkomstbeskattning skett. Jfr t. ex. RÅ 1940 ref. 62, där klaganden erhållit aktier som gratifikation och vid realisationsvinstberäkning efter skifte i bolaget tillerkändes avdrag med det belopp, vartill gratifikationens värde upptagits vid inkomstbeskattningen, oaktat han framhållit, att något fixerbart motvärde icke erlagts för aktierna.

Genom 1951 års ändring av 35 § 2 mom. KL, som gjorde tidigare innehavares fang avgörande för skatteplikten vid avyttring av egendom erhållen såsom gåva av make eller skyldeman eller i vissa fall vid bodelning, infördes ytterligare en kontinuitetsregel av Davidsons typ i lagstiftningen. Vid rörelsebeskattningen och skogsbeskattningen föreligger likaledes vissa sådana regler, ehuru i intetdera fallet fullständiga.

[1] RÅ 1940 ref. 62, gratifikation.

[2] Beträffande de berörda fångens karaktär, se äv. Mutén, Sv.Sk.t. 1956 sid. 196ff.

sina i förvärvskällan till förbrukning eller nyttjande investerade produktionsfaktorer, jord, kapital eller arbete. Att vederlaget mången gång icke står i rimlig proportion till insatsen behöver icke hindra, att detsamma likväl framstår som resultatet av en förvärvsverksamhet.

»Periodiskt understöd», som erhålles t. ex. såsom vederlag i livränteform för avyttrad egendom, är naturligtvis med detta betraktelsesätt att anse såsom vederlag. Underhåll till frånskild make må till nöds kunna uppfattas som vederlag för maken eljest tillkommande rättighet till vivreförmån m. m. i hushållsgemenskap med maken. Men rent benefikt understöd, lämnat in natura, i värdepapper eller pa annat sätt, som skulle kunna aktualisera frågeställningen, kan icke rimligen betraktas såsom vederlag för någonting. Man lär icke ens kunna påstå, att en vederlagskaraktär ligger däri, att mottagaren kan tänkas ha valt att få sitt understöd i värdepapper etc. i stället för i pengar, eftersom en sådan teori skulle förvandla varje gåva i annat än pengar till ett vederlag. Men däremot är det naturligtvis tveksamt, huruvida periodiskt understöd in natura anses föreligga i något annat fall än då det utgått i form av bostad, mat, kläder o. d. förnödenheter, beträffande vilka realisationsvinst icke är praktiskt tänkbar.[3] Emellertid torde det inte vara ett helt teoretiskt fall att tänka sig ränta på ett benefikt skuldebrev utgiven i värdepappersform — men avkastnings- och vederlagssynpunkten ligger ju här också så nära, trots utbetalningarnas jml RÅ 1956 ref. 11 benefika karaktär, att praxisregeln även i detta skulle kunna följas.[4] Alltså torde regeln, ehuru teoretiskt diskutabel, icke på här berörda punkt behöva erbjuda några svårigheter för genomförandet av en teoretiskt godtagbar rättstillämpning.

Beträffande räntebärande värdepapper är det nu i första hand icke dessa fång, som är av intresse för den teoretiska diskussionen, utan i stället följande problem. Om en aktieägare i ett bolag i denna sin egenskap tillerkänts förhandsrätt till teckning av obligationer eller förlagsbevis, utgivna av samma bolag, genom vilket fång skall då sådana värdepapper anses vara förvärvade?

Frågeställningen aktualiserades genom rättsfallet RÅ 1954 ref. 7. TelefonAB LM-Ericsson hade 1944 utgivit ett 4 1/2 % förlagslån med förhandsteckningsrätt för aktieägarna. Värdet av teckningsrätten hade varierat, men genomsnittligt uppgått till c:a 45 öre per aktie. Fyrtio teckningsrätter hade berättigat till teckning av 500

[3] Skattelagssakkunniga, bet. 20/12 1956, återger (kap. II avd. H) vissa rättsfall, RÅ 1955: 1571, 1572, 1948: 1015 och 1940: 769, som visar, att avdrag medgivits för understöd, som utgått i den formen att givaren själv bestritt sådana mottagarens sedvanliga levnadskostnader som hyra, utgifter för mat och kläder o. dyl. Däremot synes de sakkunniga icke kunna redovisa något fall, där understöd utgått i form av t. ex. värdepapper. Närmast jämförbara torde vara några av skattelagssakkunniga citerade utslag, där skattskyldiga vägrats avdrag för pensionsförsäkringspremier (RÅ 1940: 92, 1940: 94, 1943: 298 och 1944 ref. 61) för understödstagarnas räkning, och ett utslag, RÅ 1942: 661, där avdrag likaledes vägrats för periodiskt understöd, som utgått i den formen, att den skattskyldige betalat premierna för en livförsäkring å hans liv, till vilken hans frånskilda hustru oåterkalleligen insatts som förmånstagare, till vilken hustrun även torde ha blivit ägare, och för vilken han förbundit sig att såsom ytterligare underhållsbidrag till hustrun även framdeles erlägga premierna. I belysning härav torde det vara mindre sannolikt, att periodiskt understöd skulle anses föreligga vid aldrig så regelbundet överlämnande av t. ex. obligationer.

[4] RR har ju med detta utslag ingalunda förnekat, att utbetalningen av ränta å en benefik barnrevers utgör en civilrättslig förpliktelse för skuldebrevets utfärdare — utslaget innebär ju allenast, att fullgörandet av denna förpliktelse betraktats såsom utgörande ett led i en gåvotransaktion, som icke är att anse såsom fullbordad förrän skuldebrevet inlösts. Men om det nu är så, kan man naturligtvis fråga sig, om inte även på grund av hushållsgemenskap eller eljest skattefria barnreversräntor utgör realisationsvinstgrundande fång. Den frågan synes olöst.

kr. varför lånet, strikt eller nämnda börsvärde beräknat, kunnat påstås hembjudet aktieägarna nära 4 % under marknadsvärdet. Hävdande att detta innebure förtäckt utdelning hade i ett tidigare mål vederbörande TI, stödd på utslag av kupongskattenämnden och ÖÄ, i KR och RR förgäves sökt få bolaget skyldigt att redovisa kupongskatt för teckningsrätternas värde.[5] I det nya målet hade den skattskyldige, J., redovisat realisationsvinst å förlagsbevis, förvärvade genom teckningsrätter, som delvis tillkommit honom såsom ägare av mer än fem år innehavda aktier i bolaget, delvis förvärvats genom köp. Härvid hade J. tillgodogjort sig avdrag såsom för förvärvskostnad ej mindre för det för förlagsbevisen inbetalade beloppet jämte förvärvskostnaden för de inköpta teckningsrätterna, än även för värdet av de teckningsrätter, som tillkommit J. på grund av hans aktieinnehav. Den sistnämnda avdragsposten godkändes icke av beskattningsnämnderna, men däremot av KR, som sålunda, i likhet med sedermera RR, ansåg förlagsbevisen förvärvade delvis genom köp, delvis genom byte av samtliga de för förvärvet begagnade teckningsrättsbevisen. För KR:s del betydde detta betraktelsesätt ingen ändring i taxeringarna, eftersom den fann de på J:s aktier belöpande teckningsrätternas värde med hänsyn till förlagsbevisens art utgöra utdelning från bolaget och förty skattepliktig inkomst av kapital under samma år — förlagsbevisen hade sålts det år de tecknades. RR däremot gjorde ändring härutinnan, enär »sådana omständigheter icke visats föreligga, att värdet av de J. på grund av eget innehav av aktier i TelefonAB LMEricsson tillkommande 2 488 teckningsrätterna (kunde) anses utgöra utdelning från bolaget...».

För belysning av innebörden härav är det till en början skäl att fastställa, att på samma sätt som gratisaktier icke anses utgöra skattepliktig utdelning, icke heller teckningsrätter till aktier i utdelande bolag betraktas som sådan. När aktier förvärvade på grundval av teckningsrätter utdelade från samma bolag avyttras, anses det för de ursprungligen innehavda aktierna gällande fånget avgörande för frågan om och i vad mån realisationsvinst föreligger, och när utdelad teckningsrätt försäljes, beräknas likaledes anskaffningstid och -kostnad på grundval av det ursprungliga aktieförvärvet.[6] Ratio legis är här, med Bratts uttryckssätt »... att genom nyemissionen icke någon ändring skett beträffande den kvotdel av hela aktiekapitalet som representeras av de äldre aktierna. Ur denna synpunkt föreligger ej något nytt förvärv..»[7]

Om däremot utdelning skett av teckningsrätt eller företrädesrätt vid köp

[5] RÄ 1946 ref. 10. Frågan, huruvida utdelning faktiskt förelåg, var med detta utslag icke löst. Medan KR gav sitt utslag den mera vittgående motiveringen, att »förmånen icke (kunde) anses hava innefattat utdelning», ändrade RR motiveringen till: »Enär ifrågavarande till aktieägarna i bolaget gjorda utfästelse icke kan anses innefatta av bolaget beslutad utdelning, och förty de i KupF meddelade bestämmelserna om skyldighet för aktiebolags styrelse att inbetala kupongskatt icke äro i förevarande fall tillämpliga...» Därmed lämnades öppet, om utdelningen varit en förtäckt sådan, för vilken kupongskatt kunde påföras aktieägarna med tillämpning av 11 § KupF. Denna fråga besvarades först genom det nya rättsfall, som kom 1954.

[6] Beträffande gratisaktier, jfr Rettig X: 102. Vinst vid försäljning av aktier, förvärvade på grund av teckningsrätter utdelade från samma bolag, skattefri, då de gamla aktierna innehafts över fem år, RÄ 1932: 262. Beräkning av realisationsvinst, erhållen vid avyttring av teckningsrätter, som utdelats från samma bolag, när de gamla aktierna innehafts mindre än fem år, RÄ 1933 ref. 43. Beträffande tillämpligheten av sistnämnda rättsfalls beräkningsgrund på genom fondemission utdelade preferensaktier kan mahända tvivel råda, jämför Reinius, Sv.Sk.t. 1946 sid. 434f., GRS sid. 302.

[7] Bratt, Sv.Sk.t. 1947 sid. 171. Bratts artikel innehåller en sammanfattande framställning av de flesta i detta avsnitt behandlade spörsmålen.

av aktier i annat bolag än det utdelande, synes i samtliga de fall, som bragts inför RR, förhandsrättens värde ha tagits till beskattning som utdelning, således inkomst av kapital.[8] Avyttring av aktier förvärvade på grundval av dylik teckningsrätt har bedömts med utgångspunkt från fånget av de nya aktierna, varvid förhandsrättens beskattade värde betraktats som förvärvskostnad.[9]

Mot denna bakgrund har rättsfallet RÅ 1954 ref. 7 nu getts olika tolkningar. Enligt den första av dessa skulle teckningsrätter till ett bolags skuldbevis, som förbehållits dess aktieägare i proportion till deras aktieinnehav, vara att betrakta som analoga med teckningsrätter till nyemitterade aktier. I intetdera fallet skulle något kapital ha »utdragits ur bolaget».[1] Bratt, som förfäktat denna linje, vill dra en parallell till RÅ 1930 ref. 60, i vilket rättsfall teckningsrätter till AB Kreuger & Tolls participating debentures ansågs icke ha utgjort skattepliktig utdelning för aktieägarna. Denna parallell synes emellertid halta betänkligt, eftersom participating debentures även i vissa andra avseenden synes ha behandlats som nyemitterade aktier. Sålunda beskattades i RÅ 1931 ref. 37 inte vinst, som uppstått vid försäljning av debentures, vilka säljaren förvärvat med begagnande av teckningsrätt, som hänfört sig till aktier, inköpta mer än 5 år före försäljningen av debentures, eller till gratisaktier, vilka tillfallit säljaren som ägare av de äldre aktierna, eller till debentures, som i sin tur förvärvats med begagnande av teckningsrätt för säljaren i egenskap av ägare till samma aktier.[2] Inte heller vid försäljning av teckningsrätter i liknande fall har vinsten blivit beskattad.[3]

Det är också en väsentlig skillnad mellan förlagsbevis och participating debentures. Bolagsskatteberedningen antog visserligen i brist på utslag av RR att debentureränta i praxis likställts med obligationsränta, och sålunda fått avdragas som skuldränta av vederbörande bolag — ett antagande, som

[8] Bratt, Sv.Sk.t. 1947 sid. 172, RÅ 1957: 556, 1940 ref. 7 I och 1911 ref. 124, avseende försäljning mot underpris till aktieägare av aktier i annat bolag, RÅ 1950: 1430, avseende teckningsrätt.

[9] Bratt, ibid., GRS, sid. 302, Lundevall, sid. 397, RÅ 1939 ref. 64, jfr 1939: 790, 791, avseende av SKF utdelade aktier i AB Volvo.

[1] Bratt, sid. 116 och Sv.Sk.t. 1947 sid. 172. Bratt finner förtäckt utdelning kunna äga rum endast när förlagsbevisen får tecknas till en kurs under pari, varvid aktieägarna erhåller en skuldförbindelse utan motprestation i viss del.

[2] Ett villkor vid utgivandet av dessa participating debentures var bl. a., att debentureinnehavarna skulle ha rätt till minst 5 % ränta, dock att för den händelse å aktiekapitalet utdelades högre dividend än 5 %, tilläggsränta skulle utgå med en procent för varje procent, varmed dividenden överstege 5 %. Debentureinnehavarna ägde rätt att påkalla inlösen till pari efter 75 år, medan bolaget ägde rätt att årligen efter skedd uppsägning inlösa skuldebreven till en kurs, baserad på marknadsvärdet, dock lägst pari. Vid likvidation skulle debentures, innan kapitalutdelning verkställdes på aktierna, inlösas av bolaget, ävenledes enligt en kurs, baserad på marknadsvärdet. Debentures ägde rätt framför bolagets aktier men efter övriga skulder. Den första emissionen ägde rum till pari med företrädesrätt för aktieägarna att teckna hela beloppet. Den andra emissionen innefattade likaså företrädesrätt för aktieägarna till en viss tranch, men teckning ägde här rum till kursen 525 %. Förmodligen för att undgå tvister om agiovinstens beskattning hade Kreuger & Toll låtit ett holländskt dotterföretag ta hand om denna under villkor att i sin tur gentemot det svenska bolaget stå för tilläggsräntan. Se vidare Boëthius.

[3] RÅ 1933: 680, 1935: 263.

av bekanta skäl aldrig kom till prövning i högsta instans.[4] Likaså torde i avseende å stämpelplikten debentures ha betraktats som obligationer.[5] Men själva överkursen på debentures, vars motivering var debentureinnehavarnas rätt att tillgodonjuta överränta på grundval av det utfärdande bolagets vinstutdelning, motsvarade likväl icke någon mera bindande förpliktelse för bolaget än att detsamma genom ändrad utdelningspolitik skulle kunna ändra transaktionens förutsättningar. Beträffande Kreugerdebentures tillkom bolagets rätt att när som helst efter föregående uppsägning inlösa debentures till deras på visst sätt bestämda börsvärde, vilket genom en restriktiv utdelningspolitik säkerligen kunnat sänkas betydligt, även om bolagets affärer också fortsättningsvis varit lika glänsande som de angavs vara, när debentures emitterades.

Även om ovanstående måhända skulle kunna tyckas vara skäl nog för den uteblivna beskattningen som utdelning av teckningsrätternas värde, är det emellertid historiskt kanske riktigast att tänka sig, att RR på det sätt Bratt — som var föredragande i de avgörande målen — synes göra gällande, betraktat debentureteckнarnas andel i fortsatta överräntor som ett utflöde av deras rättigheter som aktieägare. I den mån nämligen debentures hade ett övervärde, var det just tack vare hoppet om sådan överränta, och detta i sin tur kunde åtminstone teoretiskt sägas innebära, att aktieägarna, om bolaget i stället för debentures hade emitterat skuldebrev med fast ränta av sådan höjd och på sådana villkor, att deras börsvärde varit pari, kunnat räkna med i motsvarande mån högre utdelning på sina aktier — ett förhållande, som för övrigt enligt vad som gjordes gällande i RÅ 1930 ref. 60 avspeglats i börskurserna vid den första emissionen.

Det vore emellertid vid nuvarande höga aktiebolagsbeskattning ett farligt felslut, om man ville göra denna princip vägledande för modern praxis beträffande teckningsrätt till skuldebrev. Det vore nämligen, som redan bolagsskatteberedningen fann, att öppna en lucka i skattesystemet, om man skulle lämna överräntan på debentures obeskattad hos det utgivande bolaget. Man kan då som en satsens omvändning göra gällande, att en ränta, som faktiskt får avdragas som gäldränta, inte är ekonomiskt sett likvärdig med en utdelning, som inte får avdragas. De lege ferenda var det sålunda icke endast i och för sig välmotiverat, när bolagsskatteberedningen föreslog att avdragsrätt icke skulle medgivas bolag för överränta på debentures. Det var likaså ett nödvändigt komplement till RR:s avgörande i RÅ 1930 ref. 60, ty utan en sådan bestämmelse hade detta utslag, — om Kreugerkraschen inte kommit — genom att det vilade på den felaktiga förutsättningen att aktieägaren som sådan avstod från lika mycket i utdelning som han ägde att uppbära på sina med företrädesrätt till pari inköpta debentures kunnat helt förrycka det rådande systemet för dubbelbeskattning av bolagsvinster.

Att särskild lagstiftning härför varit erforderlig är emellertid klart. Det hade knappast varit möjligt att såsom utdelning betrakta överränta till de-

[4] SOU 1931:40 sid. 265.
[5] Boëthius sid. 11, Eberstein sid. 540.

bentureägare, vilka förvärvat sina debentures genom köp, eftersom utdelning ex definitione endast torde utgå på grund av innehavda aktier eller andelar. Visserligen är utdelning förhanden, även när den utbetalas till ägare av lös kupong, men dennes rätt mot bolaget är där direkt härledd till fångesmannens rätt som andelsägare, medan däremot rätten till överränta på debentures knappast i samma mening är en från viss andelsrätt härledd rättighet.

Frågan uppställer sig nu, om en motsatt utgång av RR:s debentureutslag hade inneburit ett korrekt hänsynstagande till debentureräntans till skillnad från aktieutdelningens avdragsgilla karaktär. Svaret måste bli nekande.

En beskattning av aktieägaren kan nämligen icke ersätta en beskattning av bolaget. I själva verket hade en beskattning av aktieägaren för teckningsrättens värde likaväl kunnat innebära en otillräcklig som en mer än tillräcklig kompensation för den vinning han skulle kunna tänkas draga ur det förhållande, att en del av hans andel i bolagets vinst fortsättningsvis skulle kunna uttas obeskattad från bolaget.

I stället torde man i en vägrad avdragsrätt för bolaget få se den enda möjliga vägen att ta hänsyn till den berörda luckan. Anledningen härtill är måhända närmast den, att den rätt till överränta, som tillkommer debentureinnehavare, till sin ekonomiska karaktär — bortsett från förhållandet att debentureinnehavare saknar rösträtt och andel i bolagets tillgångar — är väsentligen likartad med en aktieägares rätt till utdelning. På samma sätt som denna är den omöjlig att fixera till ett bestämt kapitalvärde.

Därigenom skiljer den sig även från en rätt till överränta, som bestämts till sitt belopp. Därmed kommer spörsmålet in om betraktelsesättet röranде debentures är tillämpligt, när ett bolag medger aktieägarna rätt till förhandsteckning av ett lån med fast ränta högre än den marknadsmässiga för lån på i övrigt samma villkor.

Så synes icke vara fallet. Den överränta, som tillkommer en innehavare av en på nyssnämnda villkor emitterad förskrivning, är såtillvida icke jämförbar med aktieutdelning, som den utgör en ovillkorlig förpliktelse för det utgivande bolaget, även om detta skulle redovisa förluster och inte kunna upprätthålla någon utdelning till aktieägarna. Överräntans värde står således icke i någon bestämd relation till det realiserade framtidsvärdet av teckningsberättigade aktieägares framtida utdelningar, och skulle icke så göra, även om avdragsrätt för densamma skulle förvägras bolaget genom framtida lagstiftning eller genom någon — inkorrekt — extendering av begreppet förtäckt utdelning.

Kapitalvärdet av denna ovillkorliga förpliktelse att erlägga överränta synes genom aktieägarnas företrädesrätt ha frångått bolaget och tillerkänts aktieägarna. Principiellt synes härvidlag situationen vara densamma som i det fall, då ett bolag till sina aktieägare överlåter en tillgång för ett lägre pris än det, till vilket densamma kunnat försäljas på marknaden.

På marknaden hade ett lån, upptaget under de angivna förutsättningarna, kunnat avyttras med agio. Detta hade principiellt utgjort skattepliktig

intäkt för bolaget, som å andra sidan ägt att passivera motsvarande belopp för mötande av den framtida överränteförpliktelsen. Eftersom bolags egna lån skattemässigt torde behandlas analogt med omsättningstillgångar — t. ex. just genom skatteplikten för agio — torde det vara svårt att komma ifrån en tillämpning för dessa fall av den i RN medd. 5:5b 1956 uttryckta, hårda regeln för bolags avyttrande till underpris av omsättningstillgång till aktieägare, nämligen den, att bolaget måste skatta för differensen mellan det verkliga värdet och det bokförda, samtidigt som aktieägaren likaledes måste skatta för samma övervärde såsom för utdelning.

För aktieägarnas del (men inte för bolagets) skulle en sådan metod för behandlingen av dessa lån i regel ställa sig ofördelaktig genom att »sparandets dubbelbeskattning» komme att aktualiseras för det kapitaliserade värdet av löftet om en utdelning, som, ställd till aktieägarnas förfogande i annan form, t. ex. genom fondemission eller helt enkelt genom höjning av den årliga aktieutdelningen, icke skulle ha samma skattemässiga nackdelar.[6] Men faktum kvarstår, att principiellt någon annan väg icke torde finnas, när en ovillkorlig förpliktelse att utge överränta ingåtts av bolaget. Är förpliktelsen däremot villkorlig, blir resonemanget det, som ovan förts beträffande participating debentures.

Resonemanget synes föra fram till ett diametralt motsatt betraktelsesätt mot det av RR tillämpade i RÅ 1954 ref. 7. Men motsättningen är, vill det synas, allenast skenbar. I själva verket kan man nämligen — och detta är den andra tolkningen av RÅ 1954 ref. 7 — utlägga rättsfallet så, att teckningsrätternas värde principiellt ansetts utgöra utdelning från bolaget.[7] Därmed skulle frågan om realisationsvinstberäkningen ha fått sin lösning i överensstämmelse med stadgad praxis. Men — kan man tänka sig RR:s

[6] Om bolaget beskattas för en beräknad agiovinst men samtidigt förvägras avdrag för agiovinstens belopp — som avståtts till aktieägarna — såsom förtäckt utdelning, blir detta något billigare för bolaget, än om man skulle gå den andra vägen och betrakta varje års överränta som utdelning. I det senare fallet skulle nämligen även räntan på kapitalvärdet av den aktieägarna tillgodokomna underkursen bli föremål för dubbelbeskattning hos bolag och aktieägare. Ännu billigare blir det, om en passivering av överränteförpliktelsens kapitalvärde — den beräknade agiovinsten — tillåtes, något som torde vara fallet.

[7] Till denna tolkning torde sannolikt GRS (sid. 309) och Lundevall (sid. 423) ansluta sig, då nämligen i båda böckerna upplåtande till aktieägarna av rätt till obligationsteckning till förmånlig kurs anges kunna innebära förtäckt utdelning. Lundevall anser gränsen dragas så, att såsom förtäckt utdelning icke betraktas företrädesrätt till pariteckning av ett lån »med en efter kapitalmarknadens anspråk på fullgod förräntning bestämd räntesats, även om de tecknade förlagsbevisen omedelbart skulle betinga överkurs. Genom erbjudandet hava nämligen icke vinstmedel överförts till aktieägarna. Vinst å försäljning av dylika teckningsrätter kan därför svårligen betraktas såsom skattepliktig inkomst annorledes än såsom inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet eller — i vissa fall — inkomst av rörelse. Skulle däremot erbjudande av dylikt slag innefatta rätt att teckna förlagslån till underkurs, som icke betingats allenast av kapitalmarknadens anspråk på förräntning, eller eljest innefatta en förmån på bolagets bekostnad, som icke tillkommer utomstående tecknare, och erbjudandet således i viss del kunna likställas med utgivandet till aktieägarna av skuldförbindelser från bolaget utan motprestation från aktieägarnas sida, måste uppenbarligen erbjudandet, såsom innefattande överföring av medel från bolaget till aktieägarna, hänföras till utdelning.» Det vore sannolikt fel att tolka denna utsaga så formellt, att en teckningsrätt till pari av ett orimligt högprocentigt lån, som, i den mån rätten mot förmodan i något fall ej utnyttjas, säljes till pari även till allmänheten, inte skulle betraktas som förtäckt utdelning.

resonemang — det förhållandet, att teckningsrätterna principiellt utgör utdelning, utesluter inte, att deras värde för den enskilde aktieägaren kan vara så obetydligt, att deras praktiska funktion som utdelning bortfaller. Det synes tydligt ha visats i målet, att teckningsrätternas värde, per aktie räknat, var så ringa, att en ägare av några enstaka aktier på grund av gällande beräkningsgrunder för fondstämpel och kurtage i praktiken var förhindrad att för sin del realisera något värde av dem. Det var också uppenbart, att övervärdet på förlagsbevisen icke, i varje fall icke väsentligt, översteg det övervärde, som utgivna industrilån regelmässigt brukar ges för att säkra en lyckad emission — en som bolaget uppgav förhållandevis billig reklamkostnad.

Att i målet den skattskyldige var ägare till så många aktier i bolaget, att värdet av teckningsrätterna för hans del var att räkna med som en icke oväsentlig post, kunde, vid det förhållande, att deras värde hos ett stort antal aktieägare icke utnyttjats eller, om de utnyttjats, icke rimligen kunnat beskattas, i likformighetens intresse knappast föranleda annat betraktelsesätt. Så mycket mindre hade detta kunnat vara fallet, som man knappast heller för bolagets del hade kunnat fastställa något belopp som skulle uttrycka det »utdelade agiot».

Det torde väl vara mindre sannolikt, att något bolag skulle riskera att med företrädesrätt för aktieägarna utge från bolagets sida ouppsägbara skuldebrev med så påtaglig överränta, att enligt ovanstående slutsatser beskattning som för förtäckt utdelning skulle drabba bolag och aktieägare. En prövosten på det ovannämnda resonemangets hållbarhet skulle emellertid erhållas, om i något av de esomoftast aktuella fallen av aktieägare förbehållen tecknings- eller inköpsrätt till aktie i annat bolag villkoren kunde så nära ansluta till marknadskursen, att den genom företrädesrätten erhållna utdelningen på en enstaka aktie på samma sätt som utdelningen i målet RÅ 1954 ref. 7 bleve praktiskt omätbar. En utgång liknande den i 1954 års mål skulle ge en antydan om att det nu redovisade resultatet vore korrekt. Tills vidare är det kanske rådligt att vänta och se.

c) Skattemässig identitet vid byte av värdepapper. Stämpelavgiftsreglerna.

Frågan om när realisationsvinstgrundande fång resp. avyttring föreligger kräver, såvitt angår byte, ett närmare studium. Om nämligen ett utbyte skett av ekonomiskt sett identiska tillgångar — man kan som exempel nämna växling av ett aktiebrev eller en obligation till flera av mindre valör — anses detta utbyte icke skattemässigt relevant. Men frågan om den skattemässiga identiteten av utbytta tillgångar låter sig inte alltid lösa lika lätt som i växlingsfallen. Vad speciellt beträffar värdepapper, krävs bestämda regler för att avgöra vilka differenser som kan tolereras, utan att den ekonomiska identiteten mellan två i fysisk bemärkelse skilda värdepapper skall anses bruten. Likaledes krävs regler för att avgöra, när ett och samma värdepapper, vars ekonomiska innebörd genom påstämpling eller

annat förfarande blivit förändrad, skall anses i beskattningshänseende ha växlat identitet på sådant sätt, att ett byte skall anses föreligga.

Det är i och för sig naturligt, att frågan, huruvida ett verkligt utbyte av tillgångar ägt rum, d. v. s. om en kapitalomsättning har skett, ansetts för realisationsvinstbeskattningens del böra lösas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som är gällande för stämpelavgifternas del. Dessa är systematiskt att betrakta som avgifter på bl. a. kapitalomsättningen, varför det kan tyckas naturligt att ur dessa regler härleda vad som skatterättsligt skall betraktas som en kapitalomsättning.[8] I detta avsnitt skall därför inledningsvis nämnas, hur praxis utvecklat sig beträffande emissionsstämpeln på obligationer, varefter med ledning av de fåtaliga rättsfallen ett försök skall göras att bestämma, i vilken mån överensstämmelse föreligger mellan kapitalomsättning i stämpelhänseende och köp, byte eller därmed jämförligt fång i realisationsvinsthänseende.

Praxis beträffande stämpelbeläggning av obligationer, som konverteras genom förseende med påstämpling om ändrade lånevillkor, har genom några utslag av RR kommit att utformas så, att stämpelpliktigt utbyte icke ansetts äga rum, trots ändring av räntefoten, om blott genom konverteringen någon förlängning icke skett av den ursprungligen bestämda lånetiden.[9]

[8] Eberstein, sid. 563, har påvisat, hurusom emissionsstämpeln icke längre kan betraktas som något annat än en kapitalomsättningsskatt, i likhet med vad som hela tiden ansetts gälla för fondstämpeln. I det avseende, som här skall beröras, är FstplF:s bestämmelser härledda ur och kongruenta med de regler, som år 1907 infördes i då gällande 1899 års StplF. Beträffande aktiebrev och lottbrev innebar dessa frihet från emissionsstämpel vid utbyte av förkomna eller förstörda handlingar, vid växling, och vid utbyte i andra fall av aktie- eller lottbrev mot sådant i samma bolag lydande å belopp icke överstigande det, varå tidigare brev lytt, samt beträffande obligationer samma frihet vid byte i motsvarande fall av obligation mot sådan av samma utgivare och med samma räntefot, utfärdad å belopp icke överstigande det, varå den förkomna, förstörda eller utbytta obligationen lytt. Med BevU:s uttryckssätt var (mem. 3/1907 sid. 3) »det konstitutiva element, utan vilket en kapitalöverflyttning nödvändigtvis måste föreligga», vid obligationer samma utgivare och samma räntefot. När motsvarande bestämmelser föreslogs i dåvarande 3 § 3 mom. b) och c), nuvarande 2 § 2 mom. b) och c) FstplF, fann dep.ch. (prop. 152/1908 sid. 25), att i förekommande fall av byte av aktier och obligationer »ingen överflyttning av kapital från en till annan äger rum».

Stämpelbeskattningsreglerna ger däremot inte någon ledning vid tolkning av vad som skall anses vara med köp eller byte jämförligt fång, eftersom FstplF icke avser andra överlåtelser än sådana genom köp eller byte.

[9] I prop. 72/1939, vari stämpelfrihet stadgades i samband med 1938 års svensk-tyska betalningsuppgörelse beträffande Dawes- och Young-lånen samt Österrikes internationella lån av år 1930, sammanfattades stämpelavgiftspraxis vid konvertering genom påstämpling på följande sätt (sid. 4f.):

»Fråga har uppkommit, huruvida berörda förändringar av betalningsvillkoren för de i det föregående omtalade utländska obligationslånen kunna medföra skyldighet att erlägga avgift enligt fondstämpelförordningen och 1914 års förordning angående stämpelavgiften. Såsom den lämnade redogörelsen för de båda förordningarnas stadganden i ämnet giver vid handen, saknas direkt tillämplig föreskrift. Frågan, under vilka omständigheter skyldighet föreligger att erlägga ny avgift enligt 1914 års förordning angående stämpelavgiften vid konvertering av obligationslån genom påstämpling å förut stämpelbelagda, här i riket utfärdade obligationer, har emellertid tidigare varit föremål för bedömande vid flera tillfällen. Härutinnan kan hänvisas till det i RÅ för år 1935, sid. 125, refererade målet jämte övriga där angivna mål av samma art från 1930, 1934 och 1935. Medan under tidigare år tämligen delade meningar kommit till uttryck vid regeringsrättens behandling av frågan, synes av fallen från år 1935 kunna utläsas, att stämpelfrågan är beroende av, bland annat, om obligationslåns slutbetalning i samband med konvertering på nyss angivet sätt förlagts till senare tidpunkt än enligt de

Denna reglering är således liberalare än StplF:s, som ju kräver att räntan skall vara oförändrad, för att stämpelfrihet skall äga rum vid utbyte mot nya obligationer. Genom utslaget RÅ 1942 ref. 26 ansågs visserligen kraven för stämpelfrihet vid påstämpling av de gamla förlagsbevisen uppenbarligen

ursprungliga lånevillkoren. I sådant fall skulle påstämplingen av till lånet hörande obligation anses lika med utfärdande av ny obligation. Enbart en nedsättning av räntesatsen skulle däremot icke föranleda ett sådant bedömande.

I en till finansdepartementet ingiven, den 11 januari 1939 dagtecknad promemoria har statskontoret givit uttryck åt en tolkning av gällande bestämmelser överensstämmande med den här framlagda. Statskontoret har därvid till stöd för sin ståndpunkt åberopat stämpelavgiftens karaktär av kapitalomsättningsskatt. En sådan skatt avser att träffa kapitalet, när det söker sin placering eller omplacering. Så länge genom konverteringen allenast vidtagas sådana åtgärder, som icke förlänga lånets löptid, frigöres icke kapitalet för ny placering. Om däremot tiden för lånets återbetalning förskjutes framåt, skulle staten därigenom att lånekapitalet bindes för längre tid än ursprungligen avsetts undandragas en beskattning, därest icke konverteringen i stämpelhänseende likställdes med en nyemittering. Det torde nämligen vara berättigat att utgå från att vid återbetalning av ett lån en ny kapitalplacering regelmässigt äger rum.»

Riktigheten av den citerade sammanfattningen framgår av de åberopade rättsfallsreferaten. I RÅ 1930 ref. 53 beträffande Billeruds AB:s obligationslån av 1923 hade bolaget i de ursprungliga lånevillkoren förbehållit sig inlösensrätt fr. o. m. den 1/2 1932. I februari 1930 erbjöd sig bolaget att mot en räntesänkning med 1/2—1 % avstå från sin rätt till inlösen eller höjd amortering fram till den 1/1 1942. De ändrade villkoren skulle genom banks förmedling påstämplas obligationerna för de innehavare, som ville utnyttja dem. Det fanns uppgivet i målet, att konverteringen i fråga icke utsträckte tiden för bolagets rätt att inneha lånet utöver vad som fanns angivet i de ursprungliga obligationerna. Medan Generalpoststyrelsen fann utbyte föreligga, vilket på grund av ränteändringen icke mot bestämmelserna i 8 § kunde betraktas som stämpelfritt, ville statskontoret fria: »Visserligen hade i föreskriften om stämpelfrihet vid utbyte av obligationer likheten i räntesats använts såsom kriterium på att de utbytta obligationerna tillhörde ett och samma obligationslån, men härav syntes icke kunna dragas den slutsatsen, att utbyte av obligationer ägt rum, så snart genom påstämpling räntesatsen ändrades.» RR (3 led.) fann »enär den omständigheten, att villkoren för omförmälda obligationslån skulle, i den mån bolagets förenämnda erbjudande av obligationsinnehavarna antoges, förändras på sätt erbjudandet innebure, icke kunde emot bestämmelserna i 8 § av gällande förordning angående stämpelavgiften medföra, att samma i vederbörlig ordning stämpelbelagda obligationer borde ånyo stämpelbeläggas... lagligt upphäva GenPostSt:s överklagade beslut». Två reg.råd fann ej skäl göra ändring.

I det fall, som särskilt citerades i prop. 72/1939, nämligen RÅ 1935 ref. 57, hade Grängesbergsbolaget efter uppsägning av 1922 års obligationslån till den 1/10 1935 den 15/4 samma år utfäst sig att mot viss räntesänkning icke begagna den i de ursprungliga lånevillkoren fr. o. m. 1932 föreliggande rätten till förhöjd amortering och inlösen förrän tidigast 1942. Den ursprungliga amorteringsplanen förutsåg amortering av lånet under tiden 1927—44, dock med nämnda rätt till förtidsinlösen. Ändringen skulle verkställas medelst påstämpling genom bank. GenPostSt ansåg stämpelplikt föreligga, varemot bolaget anförde bl. a., att obligationerna inte kunde anses på nytt utfärdade genom omstämplingen, då någon besittningsövergång ej skett, och vidare att någon förlängning av lånetiden ej heller ägt rum. Tredje stycket av StplF:s stadgande om obligationer gällde allenast utfärdade sådana och kunde ej analogivis utsträckas till obligationer, som ej utfärdats. GenPostSt ansåg däremot verkligt utbyte i realiteten föreligga, oavsett det gemensamma materiella underlaget för obligationerna, och fann, att i alla andra fall av utbyte än de i tredje stycket nämnda stämpelavgift skulle utgå. StatsK stod delat med tre led. på varje sida. RR (4 led.) fann »enär den i målet avsedda påstämplingen icke innefattade sådan förändring av lånevillkoren, att utlämnande av till lånet hörande obligation efter konverteringen kunde anses lika med utfärdande av ny obligation... skäligt att... förklara stämpelplikt... icke föreligga». Ett reg.råd fann ej skäl att göra ändring.

I de två 1934 avgjorda fallen hade utgången varit den motsatta. I fallet RÅ 1934 ref. 23 hade obligationer med utnyttjande av i de ursprungliga villkoren stadgad inlösensrätt fr. o. m. den 1/7 1932 uppsagts till inlösen den 2/1 1934, och ägarna i oktober 1933, sedan uppsägning skett, beretts tillfälle till konvertering genom omstämpling, innebärande nedsättning av räntefoten, förskjutning av inlösningsdatum till tidigast den 2/1 1944, ny amorteringsplan samt rätt för bolaget till utgivande av ytterligare obligationer intill visst belopp med samma säkerhet som för det ursprungliga lånet. I sam-

uppfyllda.[1] Men eftersom i detta rättsfall nya förlagsbevis utfärdats, ansåg sig RR:s majoritet likväl behöva följa StplF:s ordalag och med hänsyn till att räntesatsen ändrats ålägga bolaget stämpelplikt för de nya papperen.

Egendomligt nog återfinnes icke i 8 § StplF något stadgande om att en förlängning av lånetiden skulle vara till hinder för åtnjutande av den för utbyte av obligationer med samma utgivare och räntefot stadgade stämpelfriheten. Eberstein hänvisar till ett — som man får anta numera föråldrat — uttalande av Statskontoret i ett fall av påstämpling av äldre obligationer, där nominella räntan var oförändrad, medan amorteringstiden förlängts från 25 till 50 år under samtidig förhöjning av inlösenskursen från pari till 110 %.[2] När Statskontoret resolverade, att stämpel icke skulle utgå, skedde detta med hänvisning till gällande stämpelfrihet vid utbyte av obligationer, vilket dels tyder på att enligt Statskontorets vid denna tid gällande uppfattning en förlängning av lånetiden låge inom ramen för vad som tillätes utan att ny kapitalplacering skulle anses föreligga, dels ger vid handen, att den räntefot, varmed man räknat, varit den nominella.

band med omstämplingen skulle obligationerna även förses med nya räntekuponger. RR (3 led.) fann »enär med hänsyn till den förändring av lånevillkoren, som den i målet omförmälda påstämplingen innebure, obligation, som efter sådan påstämpling återställdes till sin tidigare innehavare, vore att anse såsom ånyo utfärdad ..., ej skäl att göra ändring i GenPostSt:s beslut», enligt vilket stämpelbeläggning skett. En led. fann, enär bestämmelserna i 8 § StplF »icke föranleda därtill att de ... i vederbörlig ordning stämpelbelagda obligationer, beträffande vilka konvertering ... må komma att ske, skola ånyo stämpelbeläggas, ... skäligt att med ändring av etc.».

I fallet RÅ 1934 ref. 59 var omständigheterna liknande, i det att ävenledes uppsägning, vartill bolaget haft rätt sedan den 1/10 1932, skett till den 1/4 1934, varefter obligationsinnehavarna i december 1933 erbjudits konvertering, varvid räntenedsättning förenades med en utfästelse att icke öka den i amorteringsplanen angivna amorteringen eller uppsäga lånet till tidigare återbetalning än vad som ursprungligen bestämts i amorteringsplanen. Konverteringen skulle ske genom omstämpling. GenPostSt ansåg stämpelplikt föreligga, likaså StatsK (2 diss.), vilket åberopade likheten med föregående rättsfall, bl. a. därutinnan, att lånet uppsagts till återbetalning, uppsägningen sedermera annullerats och räntesatsen sänkts. De 2 dissentierande ledamöterna ansåg fallet snarare jämförbart med RÅ 1930 ref. 53. RR (3 led.) fann ej skäl göra ändring, medan 2 reg.råd utlät sig: »Enär den i målet ifrågavarande påstämplingen icke medför förlängning av den ursprungligen bestämda lånetiden utan därutinnan allenast innebär avstående av bolaget tillkommande rätt till tidigare återbetalning av lånet, ty och som varken denna förändring av lånevillkoren eller nedsättningen av den ursprungligen bestämda räntefoten bör föranleda, att utlämnande av till lånet hörande obligation efter sålunda verkställd konvertering skall anses lika med utfärdande av ny obligation, finner jag skäligt att med ändring etc.» Det senare yttrandet synes vara det som i belysning av RÅ 1935 ref. 57 bäst ger uttryck för gällande rätt på området.

[1] GenPostSt hävdade sålunda denna uppfattning men ansåg sig icke mot ordalydelsen i 8 § StplF kunna underlåta stämpelbeläggning, när ett utbyte faktiskt skett. StatsK, som var av samma uppfattning beträffande praxis för konvertering genom påstämpling, ville fria bolaget, eftersom en stämpelbeläggning skulle bli inkonsekvent — det vore således möjligt att konvertera genom påstämpling och därmed åtnjuta den i praxis stadgade stämpelfriheten, för att sedan utbyta de påstämplade obligationerna mot nytryckta med oförändrade villkor, för vilken senare operation stämpelfrihet förelåge jml 8 § StplF. En strikt tillämpning av det senare stadgandets ordalydelse kunde med hänsyn till utvecklingen av praxis knappast äga rum. Ett reg.råd delade StatsK:s uppfattning, medan majoriteten (2 led.) icke fann skäl göra ändring. Ett reg.råd lämnade besvären utan bifall med direkt hänvisning till att nya handlingar utfärdats i utbyte mot de äldre, varför bolaget icke mot lydelsen av tillämpligt författningsrum kunde befrias. Denna motivering lämnade utan avseende bolagets huvudinvändning, att de berörda förlagsbevisen alls icke varit några obligationer i StplF:s mening utan skuldebrev ställda till viss man.

[2] Eberstein sid. 574 not 2.

Det är förvånande, att det inte, sedan praxis beträffande påstämpling fixerats, synes ha prövats i högsta instans, huruvida obligationer kan utbytas mot nya med samma utgivare och räntefot som de utbytta, men med längre löptid, utan att stämpel behöver utgå. Den kategoriska utformningen av StplF:s bestämmelser om stämpelfrihet, vilka inte innehåller något om ändrad löptid, synes göra dess tillämpning i sådana fall teoretiskt möjlig, ehuru praxis icke synes ge stöd åt denna ståndpunkt.[3]

Förhölle det sig så, skulle stämpelavgiftsreglerna ha den konsekvensen, att i vissa fall — nämligen vid oförändrad räntefot men förlängd löptid — utbyte av obligationer av formella skäl icke kunde stämpelbeläggas, trots att ändringen av lånevillkoren vore tillräckligt omfattande för att enligt den för konvertering medelst påstämpling utformade praxis konstituera ett reellt utbyte. Självfallet kan emellertid inte konvertering genom omstämpling stå sämre till ur avgiftssynpunkt än konvertering genom utbyte. Stämpelbeläggning i fall av omstämpling vilar ju hela tiden på antagandet, att när lånevillkoren i avsevärd mån förändrats, ett utbyte reellt föreligger, så att de för ett utbyte i StplF stadgade konsekvenserna kan följa.

[3] I fallet RÅ 1918 ref. 47 skulle obligationer i ett lån av 1913, vilka på sin tid utgjort säkerhet för ett banklån, utbytas mot obligationer med samma utgivare och räntefot i ett nytt lån av 1917. GenPostSt ville, i den mån det kunde visas, att obligationer ej använts, medgiva tillämpning av 30 § StplF, medan StatsK tillstyrkte tillämpning av 8 §. RR:s majoritet (4 led.) gjorde ej ändring i GenPostSt:s beslut. Ett reg.råd fann förutsättningarna för stämpelfrihet jml 8 § uppfyllda. Ett liknande uttalande i samma riktning av StatsK den 8/5 1912 citeras av Eberstein (sid. 558 not 4), som finner »utbytet» vara av »reell och icke formell natur». Citationstecknen kring »utbytet» är Ebersteins. Man kan fråga sig, om våra dagars RR på aldrig så reella grunder skulle varit beredd att till skattskyldigs nackdel företa ett sådant avsteg från en verbal lagtolkning. Betr. tillåtligheten av analogisk lagtolkning vid tillämpningen av StplF har JO (berättelsen 1952 sid. 107—115, spec. sid. 111) på goda grunder uttalat sig för en restriktiv lagtolkning.

Lättare var det kanske att tänka sig ett citationstecken kring »utbytet» i fallet RÅ 1937: 505. Tyska obligationer hade utlottats men på grund av transfereringsbestämmelserna icke inlösts. För att erhålla ränta å sin fordran måste den svenska obligationsägaren utföra de utlottade obligationerna ur landet och utbyta dem mot andra, icke utlottade obligationer i samma lån som de förut innehavda. En framställning till ÖÄ om vidtagande av åtgärd för att kunna tillgodoräkna de nya obligationerna den för de gamla gällande stämpelfriheten, fann ÖÄ inte kunna bifallas. StatsK anförde bl. a.: »Ihågkommas bör, att emissionsstämpeln är en kapitalomsättningsskatt, som avser att träffa kapitalet, då det frigöres och placeras i nya värdepapper. Så snart en obligation är förfallen till inlösen torde därför den åsatta stämpeln vara att anse som oåterkalleligen förbrukad. Det ligger med andra ord i sakens natur att efter nämnda tidpunkt något utbyte icke kan ske.» RR gjorde ej ändring. Man torde alltså ha ansett vad som utbytts ha varit icke de gamla obligationerna som sådana, utan de låt vara spärrade och räntelösa markfordringar, som kunnat erhållas för dem, och vilka genom »bytet» blivit nyinvesterade.

StatsK har i mål om stämpelplikt vid byte av utlöpande finska premieobligationer mot nya, där alternativet var erhållande av likviden i spärrmark, i utt. den 17/10 1946 intagit motsvarande ståndpunkt.

Ny upplåning har av StatsK även ansetts föreligga (utt. den 29/11 1945), när Göteborgs stad uppsagt ett 3,5 % obligationslån till inlösen per den 30/9 1945 och erbjudit konvertering genom nedstämpling till 3 %. Inlösta obligationer finge enligt villkoren ånyo utgivas, nedstämplade till 3 %, som delar av samma lån som de konverterade obligationerna. Stadens försäljning av dessa obligationer ansågs icke som köp utan som sådant utlämnande, som avses i 3 § 2 mom. e) FondstplF. Däremot ansågs (den 8/7 1942) Tändsticksbolagets hemtagande av utländska reverser och deras nedamortering genom avbetalning ej stämpelpliktigt, ehuru 2 led. hänvisade till att nedamortering ej funnes stadgad i reverserna, varför dessa finge så ändrad karaktär, att ett nytt belåningsavtal finge anses ha träffats.

Däremot kan man, som redan konstaterats, finna, att i vissa fall den omständigheten, att det papper, varå obligationerna är tryckta, utbytts i stället för att enbart påstämplas, kan medföra ogynnsamma konsekvenser i stämpelhänseende, eftersom frågan, när utbyte skall anses föreligga vid påstämpling bedömes liberalare än vad StplF föreskriver beträffande utbytta värdepappers identitet i stämpelhänseende.

Huruvida med »räntefot» undantagslöst skall förstås den nominella räntefoten, utan hänsynstagande till förändring av inlösenskurs och andra på den effektiva förräntningen inverkande faktorer, synes visserligen icke klarlagt genom utslag av RR. Sannolikheten torde likväl tala för att så är förhållandet.

Praxis att anse utbyte föreligga, när den ursprungligen bestämda lånetiden förlänges genom påstämpling, har kunnat motiveras med att genom detta förfarande det ursprungliga lånet kan anses återbetalt och ett nytt upptaget.[4] Utan tvivel har en sådan konstruktion ett visst stöd i de fall, där långivarna vid konvertering tillerkänts valrätt mellan omedelbar inlösen av sina obligationer och förlängning av lånetiden på mer eller mindre modifierade villkor. Det har däremot diskuterats, huruvida den i samma utsträckning kan tillämpas, när förlängningen av lånetiden kommit till stånd som ett led i en ackordsuppgörelse av något slag och godtagandet av en förlängning av lånetiden framstått som ofrivilligt från långivarnas sida. Genom lagstiftning i samband med 1938 års tyska skuldöverenskommelse fastställdes stämpelfrihet i vissa sådana fall, men denna begränsades till de angivna lånen, och i propositionen lämnades formellt öppet, huruvida skyldighet förelåge att erlägga stämpel i samband med förlängningen av lånetiden — speciallagstiftningen torde icke minst ha tillkommit i syfte att undanröja ovissheten på denna punkt.[5]

Emellertid resolverade RR i ett liknande mål, där någon speciallagstiftning icke förelåg, att påstämpling av bl. a. villkor om förlängd lånetid »oansett den omständigheten att innehavare av till lånet hörande obligation ej ägt att välja mellan inlösen av obligationen och godtagande av de nya betalningsvillkoren», skulle anses innebära, att utlämnande av obligation efter verkställd konvertering vore att anse lika med utfärdande av ny obligation.[6] Med hänsyn härtill har speciallagstiftning av 1939 års typ sedermera tillgripits även 1953 och 1954 i samband med Londonöverenskommelsen om tyska utlandsskulder resp. 1949 års svensk-finska skuldöverenskommelse.[7]

[4] Jfr t. ex. prop. 72/1939 sid. 4 (ovan sid. 84 n. 9) och GenPostSt:s yttrande i RÅ 1935 ref. 57. Samma uppfattning torde ligga till grund för distinktionen mellan »formellt» och »reellt» utbyte i de ovan n. 3 citerade rättsfallen.

[5] GenPostSt, till skillnad från StatsK, uttryckte i målet RÅ 1946 ref. 40 den i texten företrädda uppfattningen. Enligt styrelsens mening saknade i sådana fall, där alternativet till ett konverteringserbjudande icke varit, att lånet återbetalats och ny kapitalplacering kunnat äga rum, den motivering giltighet, som i prop. 72/1939 andragits för tillämpning av StplF i fall av förlängd lånetid.

[6] RÅ 1946 ref. 40 beträffande vissa brasilianska obligationer. Det erlagda stämpelbeloppet återbetalades likväl, eftersom stämpelplikt ännu ej föranletts genom belåning, försäljning etc.

[7] SFS 1953: 359, prop. 193/1953, och SFS 1954: 214, prop. 184/1954.

Frågan om en generell ändring av StplF på denna punkt är under utredning.[8]

En konstruktion av liknande slag som den vid obligationskonvertering synes ligga till grund för StplF:s bestämmelser angående fondemission, åtminstone om man vill hålla fast vid betraktandet av fondstämpeln som en omsättningsskatt. Vid fondemission, liksom naturligtvis även vid utökning av aktiekapital genom sådan nyteckning av aktier, vartill gamla aktieägare har företrädesrätt, stämpelbelägges de nya aktierna. Vid fondemission genom påstämpling av gamla aktier beräknas stämpelavgiften endast för skillnaden mellan de gamla och de nya beloppen, och samma gäller även när utbyte sker av de gamla aktierna mot nya till högre belopp.[9]

Hänsyn tas härvid endast till differensen mellan det genom emissionen fastställda nominella beloppet och det omedelbart före densamma gällande. Grunderna för 8 § StplF har således icke med framgång kunnat åberopas av bolag, som, sedan de en gång nedsatt sitt aktiekapital, genom fondemission återfört detta till ursprungligen gällande belopp. Den ursprungligen erlagda emissionsstämpeln har här tydligen ansetts konsumerad genom den verkställda nedsättningen av aktiekapitalet, och en ny kapitalomsättning har presumerats föreligga.[1]

Som nämnts, har StplF:s krav för stämpelfrihet vid byte, att mellangift icke skall utgå, sin motsvarighet i FstplF. När aktier i samma bolag eller obligationer med samma utgivare och räntefot utbytes, och de tillbytta papperen lyder på samma eller lägre belopp än de utbytta, har stämpelfrihet stadgats, under villkor att bytet sker utan mellangift. Förekommer mellangift, synes fondnotan enligt 4 § 4 mom. FstplF skola lyda på den värdefullare postens bruttovärde.[2]

De nu redovisade reglerna för stämpelavgiften kan uppenbarligen icke i alla avseenden anses vägledande för inkomstbeskattningen i frågor om utbytta pappers skattemässiga identitet. Redan den skiljaktiga behandlingen av fondemission, liksom av aktieägares utnyttjande av honom tillkommande teckningsrätt till nya aktier i samma bolag visar, att stämpelavgiften åtminstone i dessa fall vilar på konstruktioner, vilkas giltighet icke godtagits för inkomstbeskattningens del.

Det kan å andra sidan anmärkas, att inkomstskattepraxis beträffande aktier på vissa punkter företer överensstämmelse med vad som gäller i avseende på stämpelavgiften. Sålunda anses aktier vid bestämning av realisationsvinst såsom fungibla tillgångar på så sätt, att det är den skattskyldige obetaget att själv välja vilka av vid olika tidpunkter förvärvade aktie-

[8] Justitierådet N. I. Regner tillkallades 1953 för att verkställa översyn av lösen- och stämpelförordningarna, bl. a. i detta avseende.

[9] RÅ 1918 ref. 61, fondemission genom utbyte av aktier mot sådana lydande på högre belopp — stämpelavgift beräknad allenast på differensbeloppet. Befrielsen skedde jämlikt grunderna för 8 § StplF, men lagtexten förtydligades 1921, jfr Eberstein, sid. 570f.

[1] RÅ 1947 ref. 41, 1948: 751, 1954: 609, 610.

[2] Motsvarande rättstillämpning som i RÅ 1937: 505 (ovan sid. 87 n. 3) har StatsK följt inte bara i andra obligationsfall utan även i fråga om fondstämpelbeläggning såsom för köp vid byte utan mellangift av utlottade preferensaktier mot icke utlottade (utt. 23/3 1938).

brev han skall anses ha avyttrat. Att aktiebreven sålunda inte individualiseras får anses stå i överensstämmelse med regeln om likartade aktiers identitet i stämpelhänseende. En annan punkt, där bedömningen vid realisationsvinstbeskattningen, denna gång i för den skattskyldige ogynnsam riktning, anpassats till FstplF, är det fall, då B-aktier *mot mellangift* utbytts mot A-aktier i samma bolag.[3] Utbytet hade skett genom banks förmedling, och det torde icke ha betraktats som relevant i målet, att den skattskyldige förmodligen förvärvat sina A-aktier från annan person än den som övertagit B-aktierna. De frånhända aktierna ansågs i sin helhet avyttrade för ett belopp, motsvarande det sammanlagda värdet av de erhållna aktierna och mellangiften med avdrag för kostnader. I detta hänseende skilde sig utgången från den i ett tidigare notismål, där allenast mellangiften tagits till beskattning, trots att det även där var fråga om byte av mindre än fem är tidigare förvärvade aktier av en serie mot aktier av en annan serie i samma bolag.[4] I den mån man alls skall anse att bestämmelserna för stämpelavgiften influerat utgången i dessa mål, torde man böra fästa avseende vid FstplF:s regel, att stämpelfrihet icke föreligger vid byte mot mellangift. Däremot är det svårt att inse vilken grund fallet kan ge för att »vid alla obligationskonverteringar låta frågan om realisationsvinstbeskattningen vara avhängig av frågan om de nya obligationerna äro eller icke äro sådana nya obligationer, för vilka emissionsstämpel skall utgå».[5]

Beträffande obligationsutbyten är praxis tyvärr inte så klar, att någon entydig utsaga kan riskeras beträffande stämpelavgiftsreglernas eventuellt bestämmande inflytande. Man kan emellertid notera, att RR i fråga om Londonöverenskommelsen angående de tyska förkrigsskulderna funnit, att genom utbyte eller påstämpling erhållna nya obligationer i Konversionskasse — beträffande vilka obligationer räntefoten icke sänktes, utan allenast återbetalningstiden utsträcktes — skulle anses förvärvade genom realisationsvinstgrundande fång.[6] Ett regeringsråd fann emellertid, att påstämpling av dylik obligation icke skulle anses som förvärv av obligation. Beträffande övriga av Londonöverenskommelsen berörda tyska obligationer, för vilka i övrigt icke allenast löptiden förlängts utan även räntefoten sänkts, varjämte vissa övriga villkor fogats till överenskommelsen, hade ingen överklagat RN:s förhandsbesked, enligt vilket tvångsavyttring, men likväl realisationsvinstgrundande fång av de nya obligationerna skulle anses föreligga.

RR:s avgörande beträffande Konversionskasse behöver nu icke med nödvändighet vara ett belägg för att stämpelavgiftspraxis skulle anses avgörande för realisationsvinstbeskattningen. Det är nämligen, som ovan nämnts, icke obetingat nödvändigt att anta, att vid utbyte av obligationer, där de nya obligationerna har samma utgivare och räntefot som de gamla, enbart en förlängning av löptiden måste medföra stämpelplikt jml 8 § StplF.[7] Man

[3] RÅ 1937 ref. 63.
[4] RÅ 1934: 763.
[5] Geijer, Sv.Sk.t. 1943 sid. 21.
[6] RN medd. 4: 4 1954.
[7] Jfr ovan sid. 86f.

synes visserligen i praxis ha tillämpat en konstruktion enligt grunderna för sagda lagrum, vilken från stämpelfrihet vid utbyte skulle utesluta de fall, där genom förlängning av lånetiden efter förut skedd uppsägning realiter ett nytt lån upptagits.[8] Men en sådan konstruktion torde knappast te sig rimlig, när alternativet inlösen i stället för utbyte icke erbjudits obligationsinnehavarna.[9] Åtminstone i ett sådant läge borde även en tolkning enligt grunderna för lagrummet utesluta en ny stämpelbeläggning, när nämligen någon förändring av räntefoten icke skett. Av detta skäl kan det i brist på rättsfall som bevisar motsatsen i varje fall icke tas för givet, att ett utbyte av Konversionskasses obligationer på nämnda villkor skulle ha ansetts stämpelpliktigt (vid första gången efter utbytet verkställd belåning, försäljning eller överlåtelse etc.), och så mycket mindre då utbyte genom påstämpling, eftersom all stämpelplikt vid påstämpling måste vara härledd ur motsvarande avgiftsplikt vid utbyte av själva papperen.[1]

Är det nu så, skulle RR:s avgörande beträffande Konversionskasses obligationer tyda på, att identitet i stämpelavgiftshänseende vore förenlig med ett motsatt betraktelsesätt beträffande realisationsvinstbeskattningen. Fritagandet av tyskobligationerna från stämpelplikt jml 1953 års förordning gör emellertid en bevisning på denna punkt omöjlig.

Något positivt stöd för realisationsvinstreglernas sammanhang med stämpelbestämmelserna lämnas icke heller av fallet RÅ 1942: 532, där 1936 års konvertering av 1931 års premieobligationer ansågs ha utgjort realisationsvinstgrundande fång. Det var här fråga om en frivillig omplacering (alternativet var inlösen) till ett nytt lån med ändrad effektiv räntefot och löptid, och den omständigheten, att statslån befriats från stämpelavgift, är självfallet irrelevant i sammanhanget. Såtillvida kan man betrakta fallet som ett exempel, ehuru knappast något avgörande bevis för förekomsten av ett sådant samband, som här diskuterats.

En verklig prövosten på tesens giltighet hade det kunnat vara, om den i RÅ 1942 ref. 26 aktuella konverteringen hade resulterat även i en taxeringsprocess. Det synes emellertid som om detta mål avdömts i en för låntagarbolaget ogynnsam riktning enbart på den grund, att RR inte ansett sig kunna avvika från det tydliga kravet på oförändrad räntefot i StplF:s text, oaktat den ansett sig kunna så göra vid sin analogiserande tillämpning av StplF vid konvertering genom påstämpling. Samma formella grund för ett hårdare bedömande kan icke gärna tillmätas juridisk relevans i ett inkomstskattemål. Geijers uttalande i motsatt riktning synes svårt att acceptera. Hade RR verkligen ansett en kapitalomsättning föreligga i dessa fall av ränte-

[8] Se ovan sid. 87f. n. 3 och 4.

[9] RÅ 1937: 505 torde ligga något annorlunda till, eftersom åtminstone en formell inlösen, nämligen i intransferabel valuta, torde ha varit möjlig.

[1] RÅ 1946 ref. 40 (jfr ovan sid. 88) synes visserligen ge en fingervisning om att även vid konvertering av tyska obligationer stämpelavgift skulle ha kunnat äga rum, trots att något inlösenalternativ icke erbjöds. Men i detta fall hade genom påstämplingen även räntefoten ändrats, varför ett utbyte redan med hänsyn till ordalagen i 8 § StplF i förekommande fall varit stämpelpliktigt. Beträffande Konversionskasse-obligationerna var räntefoten oförändrad.

nedsättning utan förlängning av lånetiden, hade den naturligtvis icke underlåtit att pålägga stämpelavgift även i påstämplingsfallen. Genom den bristande enhetligheten i bedömningen av konvertering genom påstämpling och konvertering genom utbyte har RR:s praxis vid tillämpning av StplF fått en sådan karaktär, att den icke är ägnad att tjäna till ledning i frågan om vad som på ett annat område inom beskattningsrätten skall anses vara kapitalomsättning eller utbyte av ekonomiskt sett identiska tillgångar.

För fullständighetens skull bör det emellertid kanske tilläggas, att en viss praktisk överensstämmelse mellan stämpelavgiftsreglerna och realisationsvinstreglerna torde föreligga beträffande fordran, som icke manifesterats genom sådan förskrivning, som är avsedd att utsläppas i den allmänna rörelsen, och som således i stämpelavgiftshänseende icke betraktas som obligation.[2] När ett sådant, icke stämpelbelagt skuldebrev omsättes, vare sig därvid lånetiden förlänges eller räntefoten ändras eller bådadera, torde i praxis icke någon tillämpning av 35 § KL aktualiseras, oaktat naturligtvis även en sådan fordran är en tillgång av sådant slag, som kan bli föremål för realisationsvinstbeskattning. Om man så vill, kan man ställa denna praxis i samband med regeln, att vid realisationsvinstberäkning hela beloppet av den erhållna likviden upptas som intäkt, även till den del densamma inflyter terminsvis. Det blir således det nominella värdet av överlämnade fordringsbevis, som beräknas i dessa fall.[3]

En ytterligare parallell kan man finna i 4 § Sf, enligt vilken fordringar i inskränkt mening — således icke innefattande förskrivningar avsedda att utsläppas i den allmänna rörelsen — värderas till nominella beloppet.[4]

d) Ytterligare om vad som förstås med avyttring.

Frågan om vad som skall förstås med avyttring torde, som ovan nämnts, anses böra lösas i kongruens med reglerna beträffande realisationsvinstgrundande fång.[5] Det är emellertid icke helt självklart, vad som i de enskilda fallen skall förstås med en sådan kongruensregel. Avyttring torde förutsätta, att den avyttrande antingen tillgodoförts vederlag i någon form, eller ock använt den avyttrade egendomen för att frigöra sig från en honom åvilande förpliktelse. Om sålunda tillgångar skiftas i samband med ett aktiebolags upplösning, är detta för aktieägarnas del visserligen att likställa med avyttring av aktierna och ett oneröst förvärv av de utskiftade tillgång-

[2] Jfr RN medd. 1:1 1959 (se ovan sid. 60 n. 4). Certifikaten var utfärdade av den bank, som förvarade ett till banken utfärdat, räntelöst skuldebrev, lydande å det belopp, som motsvarade priset för samtliga aktier, och var ställda till aktieägaren eller order. RN fann certifikaten vara »att anse som värdepapper avsedda för omsättning».

[3] Det vore fel att betrakta RÅ 1949:1401 som ett undantag härvidlag. AB G. hade mottagit finska skattkammarväxlar som betalning för varufordran. RR:s skrivning, »ej utredning», får anses antyda, att bolaget i princip ägt bokföra dem till verkliga värdet, även om utredningen beträffande de följande årens beskattning var sådan, att taxeringen till nominella värdet fick stå fast.

[4] Jfr Welinder, Skatterättens värderingsregler, sid. 139ff. Se även nedan sid. 106f.

[5] Ovan sid. 75, GRS sid. 290. Jml RÅ 1958 ref. 61 anses dock överföring av värdepapper från omsättnings- till anläggningstillgångar likställd med avyttring jml 28 § men icke med köp och byte jml 35 §, jfr nedan sid. 275ff.

arna, men däremot konstituerar skiftet icke för det utskiftande bolaget någon sådan avyttring, som för dess del kan ge upphov till realisationsvinstbeskattning.[6]

Mot bakgrunden härav är det även tveksamt, huruvida ett aktiebolags utdelning av sådana värdepapper, som utgör anläggningstillgångar, kan anses utgöra avyttring åtminstone i sådana fall, då någon valrätt mellan kontant utdelning och utdelning i form av värdepapperen i fråga icke tillerkänts aktieägarna.[7] Det vill synas, som om detta spörsmål icke aktualiserats i praxis ehuru frågan lösts för omsättningstillgångarnas del, där avyttring ansetts föreligga. Att det för aktieägarna är fråga om realisationsvinstgrundande fång, är däremot klarlagt.[8]

Att det vid realisationsvinstbeskattningen icke kan förekomma någon motsvarighet till »uttag ur rörelse» vid överföring till förvärvskälla, där icke yrkesmässigt förvärvad tillgång skall användas, har i annat sammanhang berörts.[9]

Att obligationsinlösen inkomstskatterättsligt jämställes med avyttring är klart. Det kan nämnas, att den norska Høyesterett kommit till samma resultat även vid avgörande till skattskyldigs förmån.[9b]

Slutligen kan anmärkas, att som avyttring inte betraktas konstaterad värdelöshet. Har däremot värdepapper blivit reellt värdelösa och avyttrats för ett mer eller mindre formellt belopp, är realisationsförlust för handen, om inte »avyttringen» bevisligen skett pro forma och således kan betraktas som ett skenavtal.[1]

e) Frågan om tvångsavyttring.

När 35 § 4 mom. KL tillkom 1947 — från början i form av en särskild KF om skattefrihet i vissa fall för realisationsvinst vid expropriation m. m.

Att total utskiftning för aktieägarens del är att jämställa med realisation av aktierna klarlades redan med RÅ 1927 ref. 32, och att samma gäller vid partiell utskiftning i samband med nedsättning av aktiekapital visas av utgången i RÅ 1938 ref. 11, jfr Sandström, Tjänst sid. 686f. Frågan om det utskiftande företagets beskattning blev föremål för icke genomförda lagförslag av 1924 års skatteberedning och av bolagsskatteberedningen (se Helmers sid. 379ff., SOU 1927:23 sid. 82 och SOU 1931:40 sid. 253) men synes ha aktualiserats i praxis först i samband med förhandsbeskedsärendena 5:1 1954, 5:5 1956 och 1:12 1958. I dessa fall rörde det sig emellertid om utskiftande resp. utdelande företags beskattning för intäkt av rörelse vid utdelning resp. utskiftning av sådana tillgångar, vilkas avyttring skulle medfört sådan skatteplikt för bolaget. RN och RR gick, trots en utsaga i motsatt riktning av dep.ch. i prop. 240/1950 sid. 88, på den linjen, att utskiftning inte likställdes med avyttring till verkliga värdet av det utskiftande bolagets tillgångar. Beskattning för realisationsvinst i motsvarande fall har överhuvudtaget icke aktualiserats, men torde a fortiori kunna förnekas för utskiftade tillgangars del.

[7] RN medd. 5:5b 1956 avsåg utdelning av omsättningstillgångar. Reservationen i RN medd. 1:12 1958 gör gällande, att därmed frågan lösts även för anläggningstillgångarnas del, vilkas utdelande vid beräkning av inkomst av rörelse skulle likställas med avyttring.

[8] Jfr ovan sid. 76.

[9] Jfr nedan sid. 206f.

[9b] Rt. 1957 sid. 929, jfr nedan sid. 158.

[1] RÅ 1957:2703, 1941:550. Avdrag vägrat (skentransaktion) i RÅ 1943:712 och delvis även i RÅ 1949:278. Avdrag vägrat då värdepapper (aktier och fordringsbevis) blivit värdelösa genom utfärdande bolagets konkurs, men någon realisation ej skett, RÅ 1949:509. Se även RÅ 1955:1180 (avdrag vägrat vid försäljning till anhörig av värdelös fordran).

(SFS 1947: 210), 1951 införd som ett moment i 35 § KL — synes lagstiftarens intentioner uteslutande ha varit inriktade på vissa stötande följder av då aktuella expropriationsförfaranden. Om någon tillämpning av stadgandet på värdepappersvinster synes sålunda icke ha varit tal. Detta har emellertid — naturligt nog — icke avhållit RR från att utsträcka tillämpningen till sådana fall, när de i lagrummet uppställda rekvisiten ansetts uppfyllda. Så ansågs i RÅ 1955: 226 vara fallet, när aktier inlösts med tillämpning av bestämmelserna i 174 § 2 mom. och 223 § 2 mom. ABL. Enligt PN:s, av domstolarna icke ändrade motivering — citerad i notisen — skedde detta »enär tvång förelegat för F. att avyttra sina ifrågavarande aktier och det icke gjorts sannolikt, att avyttring skulle hava ägt rum även om tvång icke förelegat».[2]

Beträffande obligationer aktualiseras nu frågan, huruvida tillämpning av 35 § 4 mom. kan äga rum vid inlösen eller vid sådan konvertering, som enligt de i föregående avsnitt berörda reglerna är att jämställa med avyttring. Tills vidare synes i detta hänseende ledning kunna hämtas allenast av RN:s förhandsbesked beträffande de tyska obligationerna.[3] Tvångsavyttring ansågs här föreligga.

Det kan i sammanhanget inskjutas, att detta förfarande naturligtvis endast till en del är ägnat att tillgodose lagstiftningens syfte att förebygga skattekonsekvenser av en tvångsavyttring av egendom, som inte normalt skulle komma att avyttras inom i 35 § KL stadgad tidsfrist. Genom att 35 § 4 mom. allenast är inriktad på avyttringen, varför ett nytt fång oaktat tvånget anses föreligga i och med konverteringen, kan den senare få obilliga verkningar för sådana obligationsinnehavare, som innehaft sina obligationer under tid överstigande fem år. Dessa, som genom konverteringen måste räkna med ett nytt ingångsvärde och ny förvärvstidpunkt, riskerar vid avyttring inom fem år från konverteringen att beskattas för realisationsvinst, även i sådana fall, där det ursprungliga förvärvet skett till ett högre pris än det vid den slutliga avyttringen uppnådda. Å andra sidan kan konver-

[2] Geijer, Sv.Sk.t. 1957 sid. 26, nämner lagrummets tillämpning som en tänkbar eventualitet även i samband med Tändsticksbolagets kapitalåterbäring 1955, men härom är något utslag hittills icke bekant.

Ett fall, där talan om lagrummets tillämpning icke bifallits, enär tvång icke ansags föreligga, är RÅ 1957: 1442. TelefonAB LMEricsson hade i samband med en överenskommelse mellan huvudintressenterna i det mexikanska telefonväsendet erbjudit aktieägarna i Mexikanska TelefonAB Ericsson att i utbyte mot sina aktier erhålla 3 1/2 % förlagsbevis, utfärdade av bolaget. Klaganden hade gått in på dessa villkor utan att först avvakta den tidpunkt, då tillräckligt många aktieägare i Mexicotelefon utbytt sina aktier för att tillförsäkra LMEricsson den i 174 § 2 mom. ABL stadgade 9/10 majoriteten. Hade hon haft nerver nog att vänta, tills andra aktieägare, obelastade av realisationsvinstgrundande fång inom femårsperioden eller tilläventyrs mindre förtänksamma, hunnit föra upp anslutningsprocenten till nämnda nivå, torde hon med åberopande av RÅ 1955: 226 ha kunnat nå ett gynnsammare resultat.

Däremot ansågs det (RÅ 1951: 285—287) icke för tillämpning av 1947 års KF nödvändigt för aktieägarna i Gävle-Dala Järnvägs-AB att avvakta utskiftning, utan tvångsförsäljning ansågs föreligga för dem, som sålt sina aktier till staten i anslutning till 1947 års överenskommelse mellan staten och städerna Göteborg och Gävle angående förvärv av aktiemajoriteten, därvid staten förband sig att inköpa övriga aktier till samma pris. Jfr även RN medd. 3: 9a 1959, försäljning å off. auktion jml SamägL tvångsavyttring för delägare, som inte önskat försäljning.

[3] RN medd. 4: 4 1954.

teringen ha möjliggjort för en mer eller mindre spekulativ förvärvare av tyska obligationer, vilka före Londonöverenskommelsen tidvis noterats utomordentligt lågt, att utan skattepåföljd tillgodoräkna sig ett på obligationernas kurs efter tvångskonverteringen beräknat ingångsvärde, betydligt högre än det ursprungliga.

För detta och andra fall av tvångsavyttring innehåller 35 § 4 mom. emellertid en spärregel, som visserligen inte hjälper de äldre obligationsinnehavarna, men som åtminstone teoretiskt kan vara ägnad att för de spekulativa förvärvarnas del avstyra en omotiverad skattefrihet, nämligen »därest det skäligen kan antagas, att avyttringen skulle ägt rum även om tvång icke förelegat». I detta avsnitt är frågan för det första, när tvångsavyttring av värdepapper skall anses föreligga, för det andra, när spärregeln i sådana fall träder i tillämpning.

Förarbetena till 1947 års provisoriska lagstiftning ger vid handen att man då, liksom även 1951, hade ett mycket kvalificerat tvång i ögonsikte, nämligen expropriation eller expropriationshot.[4] Det uttalades 1951, att det »tvång», som ligger bakom t. ex. fastighetsförsäljning vid avflyttning från orten, inte avsetts. Det måste, enligt dep.ch., föreligga ett rättsligt tvång.[5] Inte ens tvångsavyttring vid utmätning lär, om man får tro Lundevall, kunna bedömas enligt 35 § 4 mom. KL.[6] Å andra sidan har RN ansett tvångsavyttring föreligga vid konverteringen av tyska obligationer, trots att tvånget icke var av rättslig utan endast av ekonomisk art — ingenting annat än förnuftsskäl hindrade en innehavare av gamla obligationer att behålla dessa i förhoppning om en framtida reglering, eftersom skuldförhållandets innebörd icke genom Londonöverenskommelsen förändrades för andra än dem, som genom ingivande av sina gamla obligationer för påstämpling deklarerat sin anslutning. Däremot synes i aktiefallen ett rättsligt tvång eller hot om sådant ha förelegat eftersom en av majoriteten framtvingad utskiftning resp. tvångsinlösen även för en helt passiv aktieägare innebär en genomgripande förändring av hans värdepappers rättsliga innebörd.

Fastighetsförsäljning vid avflyttning kan åtminstone principiellt sägas va-

[4] En föregångare till 1947 års förordning var p. 4 anv. t. 9 § av 1943 års krigskonjunkturskatteförordning (SFS 1943: 399). Skatteberedningens motivering, till vilken departementschefen anslöt sig (prop. 193/1943, bil. sid. 5 och sid. 103), uppehöll sig uteslutande vid expropriationer för flygfält och andra försvarsanläggningar. Även 1947 års provisoriska lagstiftning motiverades med flygfältsexpropriationer, nämligen dem för Halmsjö-fältet. Inte på någon punkt i förarbetena nämns värdepapper som objekt för tvångsavyttring. När exempelvis 1944 års allmänna skattekommitté betonade, att inte endast upplåtelse till allmänna ändamål åsyftades med reformen (prop. 147/1947 sid. 10) — en utvidgning i jämförelse med motsvarande stadgande i krigskonjunkturskatteförordningarna — exemplifierades detta med inlösen jml vattenlagen för enskilt vattenkraftföretags räkning. Motivet för hela lagstiftningen angavs vara (BevU 32/1947) att »det ansetts icke vara tillfredsställande ur rättvisesynpunkt att beskatta den fastighetsägare, som till förmån för ett allmänt intresse tvingats att tidigare avstå sin egendom». Någon förskjutning i denna motivering kan inte noteras från förarbetena till 1951 års definitiva lagstiftning (prop. 170/1951).

[5] Att det måste vara fråga om ett rättsligt tvång uttalades redan 1947 (prop. 147/1947 sid. 26). I prop. 170/1951 avvisades (sid. 41) förslag om skattefrihetens utvidgning till »försäljning, som berott på omständigheter varöver den skattskyldige icke kunnat råda», detta främst av praktiska skäl.

[6] Lundevall sid. 400.

ra såtillvida frivillig, som en uthyrning normalt får anses möjlig.[7] Försäljning vid utmätning kan avvändas genom gäldens betalning — den medellöses faktiska tvångsläge är icke av rättslig natur. Men tvångskonvertering och tvångsinlösen av obligationer bjuder som alternativ för den ovillige endast bibehållandet av en räntelös fordran. Det är f. ö. ovisst om ens detta alternativ står öppet. Bratt synes för sin del anse att avyttring skall anses ha ägt rum, så snart likvid kunnat erhållas »enligt den princip som säger, att en intäkt är skattepliktig i och med att den blir tillgänglig för lyftning».[8] Om denna uppfattning verkligen är korrekt lär emellertid kunna diskuteras. Det finns en annan princip, som säger, att beskattningen icke avser vinster som kunnat uppnås, utan endast sådana, som faktiskt uppnåtts. Och det skulle föra till orimliga resultat, om sådana omständigheter som att det finns ett bindande anbud från en majoritetsaktieägare att överta aktier till en viss kurs, en inlösensrätt för en obligationsägare (jfr sparobligationerna!) eller kanske bara ett kraftigt köpintresse på börsen skulle medföra att ägarna av berörda värdepapper anses ha gjort de avyttringar, som varit möjliga för dem att verkställa.[9] Kanske är det likväl realistiskt att räkna med att när det inte finns något verkligt val, tidsberäkningen sker per första möjliga likviddag, så att det inte lönar sig att uppskjuta presentationen.

I det enda fall av tvångskonvertering, vid vilket tillämpning av 35 § 4 mom. KL hittills synes ha aktualiserats i rättspraxis, var det fråga om en icke förutsedd konvertering, som icke överensstämde med de ursprungliga lånevillkoren. Vid planmässig amortering av obligationer genom utlottning, liksom vid sådan konvertering, vartill rätt vid lånets utgivande förbehållits låntagaren, har frågan om bestämmelsens tillämpning icke aktualiserats.

GRS finner detta vara helt i sin ordning, eftersom tvångsförsäljning inte kan anses föreligga, då vederbörande obligationsinnehavare vid sitt inköp måste anses ha accepterat lånevillkoren.[1] Naturligtvis kan man säga, att

[7] Som antytts ovan, not 5, var detta icke i och för sig det skäl, som motiverade dessa försäljningars undantagande från tillämpningen av 35 § 4 mom. Det är emellertid av betydelse för lagrummets tolkning, att det klart utsagts, att dessa försäljningar inte ansetts grundade på med expropriation jämförligt tvång.

[8] Bratt sid. 119.

[9] GRS, sid. 295, anser vid konvertering och andra liknande transaktioner förvärvsdagen vara »den dag, då bytet faktiskt sker, eller den tidigare dag, då den skattskyldige bundit sig för den ifrågavarande transaktionen», och Geijer har betr. STAB:s kapitalåterbäring 1955 uttalat följande: »Emellertid synes — med hänsyn till den valrätt som aktieägaren har beträffande inlösningslikviden för aktierna — den dag böra vara avgörande, då aktieägaren till vederbörlig bank överlämnar aktier och *anmälningssedel* (vari han accepterar ettdera av bolagets erbjudanden), eller, för det fall att aktieägares aktiebrev enligt 222 § 2 mom. ABL försäljes på offentlig auktion, den dag då det vid försäljningen influtna beloppet är tillgängligt för lyftning för aktieägaren.» (Sv.Sk.t. 1955 sid. 258.) Såvitt avser eftersyn, när vinstberäkning vid en senare tidpunkt under utbytesperioden skulle givit ett för den skattskyldige fördelaktigare resultat, bekräftades till dennes nackdel Geijers tes i RÅ 1948:684. I detta rättsfall hade tillbytta aktiers värde vid utbytestillfället varit högre än vid avyttring, som ägt rum medan utbytesmöjligheten fortfarande stod öppen. Jfr Geijer, Sv.Sk.t. 1944 sid. 265. Betr. 1959 års konvertering av 1945 års premielån finner Geijer (Sk.n. 1959 sid. 105) första inlösensdagen avgörande för tidsberäkningen, när obligation inlösts. På grund av valrätten mellan byte och inlösen anser Geijer däremot den faktiska utbytesdagen avgörande i fall, när byte skett.

[1] GRS sid. 291.

detta inte nödvändigtvis behöver vara en avgörande omständighet — varje köpare av en aktiepost icke överstigande 10 % har ju genom sitt köp i princip accepterat tillämpligheten av 174 § och 223 § ABL, varje köpare av fastighet tillämpligheten av en expropriationslag. Skillnaden skulle ligga däri, att medan aktieköparen inte behöver räkna med som visst att en majoritetsägare med 90 % innehav uppträder och gör sina rättigheter gällande, och fastighetsköparen inte behöver räkna med som visst att hans fastighet tas i anspråk för allmänt ändamål, kan obligationsplaceraren räkna med att hans obligation någon gång utlottas, eller att konverteringsmöjligheten någon gång tas i bruk. Överraskningen kan ligga i att det sker tidigare än han hoppats.

Poneras nu att risken för en obligationsköpare är 1/25 för att hans papper skall hinna utlottas innan realisationsvinstfristen går ut, kan det måhända sägas, att den som på 1940-talet köpte järnvägsaktier kunde räkna med en väl så stor risk för att hans aktier skulle drabbas av den principbeslutade järnvägssocialiseringen under motsvarande tid. I så fall är det inte helt lätt att ur den av GRS anförda distinktionen härleda någon säker tolkning av 35 § 4 mom.

Förarbetena till lagrummet (och dess föregångare) ger vid handen, att vad lagstiftaren haft i sikte varit det förhållandet, att realisationsvinstreglernas fiktion om spekulativt syfte vid kortare tids innehav blir missvisande, om förvärvet icke varit spekulativt och syftet varit längre tids innehav, men avyttringen genom yttre tvång kommit att äga rum inom realisationsvinstfristen.[2] Om en person förvärvat obligationer i den välgrundade förhoppningen att därmed ha nått en förhållandevis varaktig placering av sina medel, men genom otur vid utlottning eller genom ett oförmodat räntefall, som aktualiserar ianspråktagandet av låntagarens konverteringsrätt, får dem ovän-

[2] Så framgår av dep.-PM i prop. 147/1947 sid. 9: »Bevillningsutskottet har framhållit vikten av att bestämmelserna om skattefrihet utformas på sådant sätt, att skattefrihet ej äger rum i fall, då överlåtarens förvärv av den egendom, tvångsförsäljningen avser, kan antagas ha skett i syfte att utnyttja en förutsedd expropriation. ... Om en person i spekulationssyfte förvärvat en fastighet, som sedan blir exproprierad eller på annat sätt tvångslöst, torde det nämligen regelmässigt förhålla sig så, att han varit villig sälja fastigheten genom frivilligt avtal för det pris han bekommit vid tvångsförsäljningen. Avyttringen skulle med andra ord 'ägt rum även om tvång icke förelegat'. Nämnda stadgande» — nämligen 4 p. anv. t. 9 § KkskatteF 1943, vilket föreslogs oförändrat upptaget i den nya KF, och i vilket för undantag från skattefriheten krävdes att det funnes »uppenbart, att avyttringen skulle ägt rum även om tvång icke förelegat» — »synes alltså från skattefrihet utesluta de fall, där det är uppenbart att förvärvet skett i spekulationssyfte. Så torde regelmässigt få anses vara fallet om en person — utan att kunna lämna annan trovärdig förklaring angående anledningen till köpet — inköpt ett markområde sedan han erhållit kännedom om att expropriation därav troligen kommer att ske. Att gå längre i syfte att från skattefriheten utesluta spekulationsvinster och sålunda införa en bestämmelse, som gör beskattningen direkt beroende av ett så svårbestämbart moment som den skattskyldiges avsikt vid förvärvet av egendomen — vilket man tidigare varit angelägen att undvika — synes icke tillrådligt. Det bör i detta sammanhang även framhållas, att verkliga spekulationsaffärer torde förekomma relativt sällan i de fall, varom här är fråga.»

Ändringen från »finnes uppenbart» till »skäligen kan antagas» motiverades med att bevisningen icke alltför mycket skulle försvåras, varjämte det ansågs skäligt, att undantagsbestämmelsen finge en något restriktivare utformning, när det inte längre gällde en undantagslagstiftning (prop. 147/1947 sid. 25).

tat snabbt inlösta, kan de förutsättningar mycket väl vara uppfyllda, under vilka 1947 års lagstiftare fann skattefrihet böra äga rum.

Det är således icke helt visst, att antagandet att tvångsavyttring är utesluten vid kontraktsenlig inlösen eller utlottning av obligationer skulle hålla streck om det prövades i praxis. GRS har också gett det »torde»-form.

Frågan är emellertid, om inte i stället spärregeln »skatteplikt enligt eljest gällande regler föreligger därest det skäligen kan antagas, att avyttringen skulle ägt rum även om tvång icke förelegat» är det avgörande moment, som hindrar tillämpningen av 35 § 4 mom. i dessa fall, något som för övrigt även GRS med sitt skrivsätt kan ha avsett.

Syftet med denna spärregel är att från skattefrihet undanta sådana skattskyldiga, vilkas förvärv varit av spekulativ karaktär, och vilka således i överensstämmelse med lagstiftningens principiella grund rätteligen bör anses skattskyldiga för sin vinst, även om densamma realiseras genom expropriation eller expropriationsliknande förfarande.[3] I förarbetena exemplifieras detta förhållande med det fall, då en person — utan att kunna lämna annan trovärdig förklaring angående anledningen till köpet — inköpt ett markområde, sedan han erhållit kännedom om att expropriation därav troligen kommer att ske.

Det var nu med hänsyn till att endast fastighetsexpropriation och inlösensförfaranden jämlikt vattenlagen diskuterades i förarbetena ganska naturligt, att exemplifieringen fick denna torftiga utformning. Vid sådan tvångsavyttring, som icke avser fullvärdesersättning, måste nämligen svårigheterna vara betydligt större att göra några antaganden, huruvida *avyttringen* — varmed enligt klara utsagor skall förstås en avyttring på de villkor, som verkligen erhållits[4], — skulle ägt rum även frivilligt. Ett exempel: En skattskyldig inköper i ett högt ränteläge till underkurs en obligation, beträffande vilken han hoppas på inlösen genom utlottning så tidigt som möjligt. Innan inlösen sker faller marknadsräntan, och obligationen värderas över pari. En inlösen inom femårsfristen medför en nominell vinst, men det är uppenbart, att »avyttringen» d. v. s. försäljning till pari, ingalunda skulle ha skett frivilligt, oaktat det från början spekulativa syftet.[5]

Ett annat exempel: En skattskyldig inköper till underkurs en obligation, med vars inlösen till pari efter en tid överstigande fem år han har anledning att räkna. Till hans överraskning blir obligationen, som fortfarande noteras under pari, utlottad redan före femårsperiodens utgång, varför han noterar en vinst. Blir denna obeskattad, är glädjen odelad, och det framstår som uppenbart, att han skulle företagit avyttringen till pari även frivilligt. Men om den kursvinst han gör genom pariinlösen är relativt liten — man kan

[3] Jfr föreg. n.
[4] Prop. 147/1947 sid. 18 och 25.
[5] Detta är ett exempel på den i inledningskapitlet berörda distinktionen mellan aspekten på kapitalet som konsumtionsmedel och som produktionsmedel (ovan sid. 21). Ser man till kapitalets fortsatta värde som produktionsmedel innebär inlösningen en förlust, ser man å andra sidan till de möjligheter, som det erbjuder vid konsumtion, finns det åtminstone en vinst, även om denna skulle varit större, om avyttring kunnat ske till marknadskursen.

tänka sig, att kursen på motsvarande obligationer gått upp på grund av att lånets löptid närmar sig sitt slut, kanske även på grund av en nedgång i marknadsräntan, accentuerad av att lånet övergått från ett långt till ett relativt kort — i jämförelse med den han skulle göra, om han avvaktade femårsfristens utgång och sedan sålde till marknadskurs, kan bedömningen bli en annan, för den händelse differensen mellan inköps- och inlösenskurs blir beskattad. Om denna skatt väger tyngre än den relativa uppoffring det skulle innebära att avstå från utlottningen och i stället sälja obligationen till rådande marknadskurs efter femårsfristens utgång, kan man med hänsyn till skatten inte längre anta, att avyttringen skulle ägt rum frivilligt.

Tillämpningen blir än mer komplicerad, när obligationer inköpts till kurs överstigande den, till vilken tvångsinlösen eller tvångskonvertering sker. Om det allmänna ränteläget höjts under tiden från förvärvet till tvångsavyttringen, kan denna, oaktat den medför realiserandet av en formell förlust, vara välkommen för obligationsinnehavare, som genom att få sina papper utlottade sätts i tillfälle att placera sina medel på bättre sätt än vad de vid det ursprungliga förvärvet kunnat förutse. Om dem kan det i många fall hållas för visst, att de även frivilligt skulle företagit den avyttring, som utlottningen inneburit — och de får följaktligen tillgodoräkna sig avdrag för realisationsförlusten från ev. realisationsvinst etc.[6] Detta behöver inte utesluta, att förvärvet från början varit av icke-spekulativ karaktär. Å andra sidan kan man tänka sig en spekulativt anlagd obligationsinnehavare, som förvärvat obligationer till överkurs i avsikt att realisera dem inom kortare tid för en något lägre överkurs. Andra samtidigt företagna spekulationer beräknar han skall ge honom en vinst, från vilken uppstående realisationsförlust kan avräknas. Utlottningen kommer som ett streck i räkningen. Till inlösenskursen skulle han icke frivilligt ha avyttrat papperen vid berörda tidpunkt. En strikt tolkning av undantagsbestämmelsen i 35 § 4 mom. måste i detta fall leda till att avdragsrätt för realisationsförlusten måste förvägras spekulanten i fråga både för hans förutsedda förlust och den ytterligare förlust han lidit genom att någon överkurs icke uppnåddes vid avyttringen.

Exemplen visar, att spärregeln icke fått en sådan formulering, att dess tillämpning vid tvångsinlösen av obligationer kan anses ägnad att tillgodose det syfte, i vilket regeln tillkommit. Obligationsinnehavare, om vilka det kan hållas för sannolikt att de frivilligt skulle företagit en avyttring på i samband med inlösen erbjudna villkor, behöver inte för den skull vara spekulan-

[6] Den berörda inkonsekvensen antyddes redan av 1944 års allmänna skattekommitté i dess remissyttrande över den dep.-PM, som låg till grund för 1947 års proposition nr 147 (sid. 19). Departementschefen fann det principiellt riktigt att vägra avdrag, när avyttring i motsvarande fall icke skulle medföra beskattning för realisationsvinst, men tillade — utan att därmed kunna sägas förbättra den teoretiska motiveringen — att bestämmelsen knappast torde ha praktisk betydelse.

Man kan naturligtvis tillfoga, att sistnämnda uttalande i sak torde vara riktigt, såvitt angår fullvärdesavyttringar, -- och andra betraktades ju icke av lagstiftaren. Det låter sig vidare sägas, att i samband med en sådan räntehöjning, i vilken formellt förlustbringande tvångsinlösningar kan vara välkomna för obligationsinnehavare, realisationsvinster, mot vilka realisationsförlusterna kan kvittas, torde förekomma mera sällan än eljest. Men uteslutna är de icke, härpå erbjuder aktiekursutvecklingen på stockholmsbörsen tiden efter 1957 års räntehöjning ett gott exempel.

ter, medan spekulanter å andra sidan vid för dem ogynnsam utlottning undgår en tillämpning av spärregeln, även vid vinst, samtidigt som spärregeln medför konsekvensen att förlustavdrag i regel kan medgivas endast i sådana fall, där utlottningen varit välkommen och reellt vinstgivande.

Förhållandet är en naturlig följd av att lagstiftaren icke haft andra tvångsavyttringar i åtanke än sådana till fulla värdet av avyttrad egendom, medan tvångsinlösen eller tvångskonvertering kan ske till kurser, både över- och understigande detta värde. Frågan synes dock ännu vara olöst, huruvida RR är beredd att låta sig påverka härav på sådant sätt, att den generellt undantar kontraktsenlig inlösen eller utlottning av obligationer från tillämpningsområdet för 35 § 4 mom. KL. Mindre troligt förefaller ett sådant undantag för icke kontraktsenlig tvångskonvertering. Nackdelarna med tillämpningen av lagrummet på sådan konvertering torde icke kunna undanröjas utan en ny lagstiftning, som även tar hänsyn till tvångskonverteringens egenskap av nytt realisationsvinstgrundande fång för samtliga innehavare av tvångskonverterade papper, alltså även för dem, vilkas tidigare innehav icke grundats på sådant fång.

2) Hur beräknas realisationsvinst?

a) Riktlinjer för vederlagets värdering vid utbyte.

Ovan, avsnitt IV B 2 c, har berörts några gränsfall mellan ränte- och kapitalavräkning vid konvertering, där lösningen syntes avhänga av till vilken kurs de äldre värdepapperen skulle anses inlösta.

Problemet kan schematiskt ställas på följande sätt: Om en obligation konverteras, och kapitalvärdet av den nya obligationen och ev. därutöver erhållna förmåner avviker från kapitalvärdet av det vederlag, som erbjudes vid en som alternativ möjlig inlösen, skall den så erhållna överkursen anses utgöra överkurs vid den gamla obligationens avyttring eller underkurs vid förvärvet av den nya?

Som framgår av det föregående aktualiseras problemet endast vid sådana konverteringar, vid vilka avyttring över huvud taget anses föreligga, således sannolikt endast vid dem, där en förlängning av den ursprungligen bestämda lånetiden ägt rum eller, i sådana fall där utbyte och icke allenast påstämpling skett, möjligen även vid oförändrad lånetid, blott räntefoten ändrats.

Det vill nu synas som om det uppställda problemet skulle ha en mycket enkel lösning, nämligen enligt principen att vid byte beräkna vinsten med utgångspunkt från den erhållna valutans värde. Det synes icke finnas något formellt stöd för någon annan regel, utformad exempelvis med utgångspunkt från den kontraktsenliga inlösenskursen.[7] Den omständigheten, att en alter-

[7] Redan med RÅ 1911 ref. 72 klarlades, att vid byte valutans verkliga värde, icke det värde, vartill den upptagits i bytesavtalet, skall vara grundläggande för realisationsvinstberäkningen. GRS, sid. 299, vill göra en distinktion mellan egendoms »verkliga värde», som i detta rättsfall tillämpades vid fastighetsbyte, och värderingen av lös egendom, som skall värderas efter »allmänna saluvärdet vid avyttringstillfället». Det synes tveksamt, om någon distinktion av detta slag verkligen behöver göras. Redan genom att

nativ inlösensmöjlighet till pari erbjudits obligationsinnehavare, som samtidigt får tillfälle att i stället utbyta sina gamla obligationer mot nya, vilkas marknadsvärde ligger över pari, kan näppeligen utgöra något formellt hinder för beskattning av deras vinst, som utnyttjat den fördelaktiga konverteringsmöjligheten. Allra minst kan naturligtvis detta vara fallet, om konverteringserbjudandet i jämförelse med inlösensvillkoren är så uppenbart fördelaktigt, att det hundraprocentigt utnyttjas av de gamla obligationsinnehavarna.

Likväl har RR i två notismål, avseende bl. a. ingångsvärde för konverterade premieobligationer, hävdat ett annat betraktelsesätt.[8] I båda fallen hade premieobligationer avyttrats mindre än fem år efter det att de förvärvats genom utbyte mot tidigare innehavda obligationer. I det förra fallet gällde det 1931 och 1933 års konverteringar av 1921 resp. 1923 års lån, och obligationerna i dessa hade innehafts mer än fem år, varför någon fråga om kontinuitet i beskattningen inte var aktuell. I det senare fallet gällde det 1936 års konvertering av 1931 års lån, och obligationerna i detta hade innehafts allenast två år, dock så länge, att sammanlagda innehavstiden fram till försäljningen av de 1936 förvärvade obligationerna kom att överstiga 5 år. I båda fallen ansågs realisationsvinst föreligga, varvid beskattning skedde för skillnaden mellan försäljningssumman och de nya obligationernas värde vid tiden för utbytet.

Intressant är nu att notera, att i båda fallen detta värde sattes till det nominella, oaktat både vid 1933 och 1936 års konverteringar någon emission till pari på öppna marknaden över huvud taget icke ägt rum, utan den fria tranchen i sin helhet avyttrats till en i vissa fall mycket väsentlig överkurs.[9]

Innebörden av dessa båda utslag är således, att preferenskursen på de nya obligationerna, vilken tillerkänts innehavare av gamla obligationer, ansågs som en förmån i samband med avslutandet av den nya lånetransaktionen, icke som en extra bonus vid likviderandet av den gamla. Konstruktionen är således — analogt, f. ö., med Geijers ovan (sid. 72) citerade resonemang — att de gamla obligationerna vid utbytet ansetts inlösta till den i de ursprungliga lånevillkoren bestämda kursen, pari. De nya obligationer, som förvärvats genom utbyte, har med hänsyn till de gamla obligationernas så fixerade värde kunnat anses anskaffade till pari. Man har därmed undvikit att anse lånet inlöst delvis till pari, delvis till överkurs. I formellt hänseende synes konstruktionen klar.

Den är även förenlig med RN:s ställningstagande i fråga om tvångskonverteringen av tyska obligationer. Visserligen innebar detta, att de nya obligationerna skulle anses förvärvade till ett pris motsvarande deras allmänna saluvärde vid tiden för förvärvet — men härvid är att märka, att någon alter-

utgå från verkliga värdet, beträffande fastighet således icke med nödvändighet om än normalt taxeringsvärdet, tillämpade RR ju en regel, som lika gärna kan tillämpas på lös egendom som på fastighet. Varken Sandström, Tjänst sid. 719, eller Lundevall, sid. 413, gör någon distinktion mellan fastighet och lös egendom i detta hänseende.

[8] RÅ 1937:558 och 1942:532.

[9] Redogörelser för konverteringarna återfinnes i resp. årg. av Riksgäldskontorets årsbok. Betr. rättsfallens detaljer, jfr även nedan sid. 104 n. 3.

nativ inlösen icke var möjlig, varför antagandet av en enhetlig inlösenskurs saknade det formella stöd, som fanns i fallen av kontraktsenlig konvertering.

Det kan emellertid ifrågasättas, om det har vare sig något lagligt eller sakligt berättigande att för den formella klarhetens skull tillgripa en konstruktion sådan som den i de två citerade rättsfallen tillämpade. En konvertering är, rättsligt sett, ett byte. Så länge konverteringsrätten fanns kvar, kunde de gamla obligationernas värde inte vara lägre än de nya obligationers, mot vilka de undantagslöst utan vederlag kunde utbytas. En obligationsinnehavare, som avstod från konvertering för att i stället få sin obligation inlöst till pari, kunde icke för samma belopp förvärva en ny obligation. Konstruktionen att anse konverteringen vara en förening av pariinlösen och inköp av de nya papperen till en kurs under eljest gällande emissionskurs synes otillåtlig, inte endast genom att den är en konstruktion av ett rättsförhållande till något annat än vad det faktiskt varit, utan även på den grund, att en så utformad rättshandling, som konstruktionen innebär, i praktiken varit helt utesluten.

Vid de konverteringar det här närmast är fråga om, 1933 och 1936, emitterades inga obligationer till pari. Hade rätten att utbyta gamla obligationer mot nya i stället utformats som en rätt för de gamla obligationsinnehavarna att i samband med inlösen av sina gamla obligationer till pari förvärva nya, hade denna teckningsrätt haft ett marknadsvärde. De gamla obligationerna hade inte inlösts allenast med de kontraktsenliga 50 kr, utan därjämte med en teckningsrätt av ifrågavarande slag. Värdet av denna teckningsrätt synes — om man så får tolka RÅ 1954 ref. 7 — ha bort få avdragas vid beräkning av realisationsvinst på de nya obligationerna.

Nu kan det måhända invändas, att antagandet att en dylik teckningsrätt av bestämbart värde skulle ingå i inlösenslikviden för de gamla obligationerna skulle kunna innebära en beskattning av de obligationsinnehavare, vilka icke utnyttjat konverteringserbjudandet, för en i förekommande fall högre realisationsvinst vid inlösen än den, som de faktiskt realiserat. Denna anmärkning är emellertid icke relevant. Förutsättningen för antagandet av en realisationsvinst är, som ovan (sid. 96) i annat sammanhang nämnts, icke att den *kunnat* göras, utan att den faktiskt realiserats. Den obligationsinnehavare, som t. ex. av glömska underlåtit att utnyttja sin teckningsrätt, har fakiskt inte erhållit mer för sin gamla obligation än paribeloppet. På analogt sätt förhåller det sig, när i stället för teckningsrätter utbytesvägen anlitats, med obligationsinnehavare, som icke utnyttjat konverteringsmöjligheten.

Som något av ett försvar för RR:s ståndpunkt i de båda citerade fallen skulle vidare kunna andragas, att det icke är onormalt att nya lån åtminstone inledningsvis emitteras till en låg kurs för att säkra lånets framgång även vid en oviss bedömning av marknadsläget. Om 1933 och 1936 års premielån upplagts utan samband med konvertering, hade det kanske synts naturligt att åtminstone i ett inledande skede sätta emissionskursen till 50 kr, i stället för som nu skedde till 51 resp. 52 kr, och låta den stå kvar på denna

nivå, tills teckningen nått en höjd ungefärligen motsvarande det lånebelopp, som 1933 och 1936 faktiskt konverterades. Hade så skett, hade de första tecknarna icke annat än vid avyttring av sina nyförvärvade papper kunnat beskattas för värdet av den kursvinst de gjort genom att komma först. Att i stället för de raskaste tecknarna på öppna marknaden utvalts innehavarna av 1923 resp. 1931 års obligationer såsom bärare av detta privilegium av en låg begynnelsekurs, borde, kan man mena, icke göra någon skillnad. Det synes emellertid tveksamt, om detta argument kan tillmätas någon vikt. Medan de förra tecknarnas förmånsställning uteslutande kan tillskrivas omständigheter i samband med deras förvärv av nya obligationer, sammanhänger de senares teckningsprivilegium med deras ställning som innehavare av äldre obligationer, och är såtillvida att anse som en frukt av detta innehav.

Likaledes synes det tveksamt, om man vid lösandet av den principiella frågan, till vilken obligationsplacering, den gamla eller den nya, värdet av de förmånliga konverteringsvillkoren skall hänföras, skall ta någon hänsyn till svårigheten att fastställa detta värde. Teoretiskt kan värderingsspörsmålet visserligen synas komplicerat i vissa fall, nämligen när en viss fri försäljning ägt rum till samma förmånliga villkor som erbjudits innehavarna av gamla obligationer. Ett liknande förhållande förelåg i RÅ 1954 ref. 7, där det var oomstritt, att vissa förlagsbevis, vartill teckningsrätten icke utnyttjats, sålts på öppna marknaden till samma kurs som erbjudits aktieägarna. Det är emellertid i praktiken så, att vid en konvertering, där utbytesrätten i praktiken har ett mätbart övervärde, samma rätt utnyttjas i en sådan omfattning, att några möjligheter att genom fri teckning erhålla nya obligationer på samma villkor inte erbjuds — det kan gå till så, att en ev. fri tranch redan från början säljs till överkurs och ev. överblivna obligationer sedermera säljs underhand till samma eller kanske ännu högre kurs. Om en fri tranch av nämnvärd storlek säljes till pari, kan utbytesrätten knappast ha något nämnvärt övervärde. Tecken på att ett sådant saknas kan man se däri, att rätten till konvertering icke hundraprocentigt eller så gott som hundraprocentigt tagits i anspråk.

Principen att vid byte beräkna vinsten med utgångspunkt från den erhållna valutans värde behöver naturligtvis inte innebära, att en konverteringsbonus under alla förhållanden betraktas som ett tillägg till det gamla lånets inlösenskurs i stället för som ett avdrag från förvärvskursen för de nya papperen. Omständigheterna kan vara sådana, att en konverteringsbonus i någon form är behövlig för att kompensera en differens mellan de nya obligationernas verkliga värde och inlösenskursen för de gamla. I ett sådant fall vore det naturligtvis felaktigt att anse de nya obligationerna förvärvade till pari och behandla konverteringsbonusen som en speciell, de gamla obligationsinnehavarna tillkommande förmån.[1]

Skall nu denna princip, mot vilken utgången i de citerade båda notisfallen synes svära, likväl sägas uttrycka gällande rätt? Man kan icke på några

[1] Jfr vad som ovan, avsnitt IV B 2 c, sagts om 1951 års försvars- och hypotekslånekonverteringar, särsk. sid. 73f.

rättsfall grunda en förmodan härom — på sin höjd konstatera, att RN:s ställningstagande beträffande de tyska obligationerna icke heller synes jäva denna regel. Det kan även antecknas, att fastän Geijer, som nämnts, vid ett tillfälle argumenterat på ett sätt som synes stå i överensstämmelse med de båda utslagen, har han vid två andra tillfällen, när frågan ställts på sin spets, ansett konvertering av premieobligationer böra skattemässigt behandlas såsom avyttring till den kurs — överstigande inlösenskursen — som de nya obligationerna betingade vid emission av den fria tranchen.[2]

Det är naturligtvis riskabelt att i brist på rättsfall anta, att två tidigare utslag av RR, låt vara notismål, skulle stå i strid med gällande rätt. Det kan likväl på de ovan anförda skälen vara anledning att i detta fall göra så, så mycket mera som omständigheterna i de båda notismålen ger anledning till antagandet, att RR:s ledamöter icke själva betraktat dem som prejudicerande i det här berörda avseendet.[3]

b) Värderingstidpunkten och värderingsmetoden.

I föregående avsnitt redogjordes för skälen, varför icke det nominella utan det verkliga värdet av vederlaget bör anses vara det utslagsgivande vid beräkning av realisationsvinst i samband med utbyte. Fastställandet av det verkliga värdet kan emellertid, även det, erbjuda vissa problem, varjämte för lösningen av dessa även detaljspörsmålet om tidpunkten, vartill en värdering skall hänföra sig, måste behandlas.

Som tidigare berörts, torde vid konvertering förvärvsdagen anses vara den dag, då bytet faktiskt sker, eller den tidigare dag, då den skattskyldige bundit sig för den ifrågavarande transaktionen, exempelvis genom att för avstämpling överlämna de gamla papperen.[4] Det kan måhända i detta sammanhang verka förvillande, att transaktionens slutförande kan dra ut på tiden, och att däremellan kursförändringar kan inträffa, som gör att bytet får

[2] Sv.Sk.t. 1945 sid. 67f., jfr ovan sid. 73 n. 4 och Sk.n. 1959 sid. 104f.

[3] I RÅ 1937:558 hade vid den ena av de för ingångsvärdets bestämmande aktuella konverteringarna, 1931 års, endast 74 % av det gamla lånet konverterats. Återstående nya obligationer hade sålts till pari. Någon överkurs på de gamla obligationerna fanns ej noterad vid tiden för utbytet, naturligt nog. Vid 1933 års konvertering var läget ett helt annat, då nästan alla gamla obligationer konverterades, och den fria tranchen redan från början såldes till överkurs, 51 kr. Sedan tidsfristen för konvertering gått ut, såldes fåtalet överblivna obligationer till 56 kr, sedermera t. o. m. 58 kr. För de obligationer, som förvärvats genom denna konvertering, hade TI medgivit nedsättning av taxeringarna med beräkning av ingångsvärdet till 56 kr, men det finns anledning räkna med att det praktiska alternativ, varmed RR haft att räkna, i stället var 51 kr, eftersom obligationer av den fria tranchen vid konverteringstillfället kunnat förvärvas till denna kurs. Det är möjligt att den nedsättning i taxeringarna, som föranletts av en höjning av ingångsvärdet på de 69 obligationerna av 1933 års emission från 50 till 51 kr, ansetts för obetydlig för att motivera en ändring.

I RÅ 1942:532 synes, oaktat förhållandena vid där aktuella, 1936 års konvertering — emissionskurs för den fria tranchen 52, sedermera höjd till 57 och för de sist sålda, vid konverteringen överblivna obligationerna t. o. m. 62:50 — var likartade med dem 1933, någon uppgift härom icke ha presenterats i målet, där klagandens talan i likhet med vad som var fallet i tidigare mål uteslutande var inriktad på frågan, huruvida konvertering alls skulle betraktas som realisationsvinstgrundande fång. Vid sådant förhållande är det kanske inte anledning att dra för vida slutsatser av att realisationsvinsten beräknades på grundval av ett ingångsvärde lika med det nominella.

[4] Jfr ovan sid. 96 n. 9.

en annan ekonomisk innebörd än den, som bedömes föreligga vid det förstnämnda tillfället. Om nu, jämsides med bytet, en kontanttransaktion äger rum, t. ex. utbetalandet av en konverteringsbonus, skulle det måhända ligga nära till hands att tänka sig någon distinktion mellan vinstberäkning på grundval av förvärvsdagen och vinstberäkning på grundval av likviddagen.[5] Det torde emellertid inte finnas anledning att göra någon sådan skillnad. När den skattskyldige bundit sig för en transaktion av detta slag, torde han nämligen undantagslöst erhålla åtminstone ett teckningsrättsbevis eller liknande papper, som han kan överlåta, och som representerar åtminstone någon del av den vid bytet erhållna valutans värde. Därmed torde det för rätt beskattningsår vid realisationsvinst gällande rekvisitet, nämligen att åtminstone någon del av valutan skall ha erhållits, vara uppfyllt, på så sätt, att vinstberäkningen kan ske i sammanhang med den enligt ovan bestämda förvärvsdagen.[6]

Det torde således knappast bli fråga om någon annan värderingstidpunkt än denna förvärvsdag. Problemet är nu, efter vilka grunder den tillbytta valutans verkliga värde denna dag skall fastställas. Beträffande icke börsnoterade papper kan det naturligtvis erbjuda vissa svårigheter att fastställa ett sådant värde, och även beträffande börsnoterade papper kan någon gång problem uppkomma.

Pågår samtidigt med konverteringen en öppen emission, kan det synas naturligt att i första hand hämta ledning ur den vid denna emission tillämpade kursen för de nya papperen. Det bör dock härvid observeras, att denna metod icke alltid kan tillämpas. Är t. ex. emissionen misslyckad, är den omständigheten, att viss teckning ägt rum till den uppgivna emissionskursen icke något tillfyllestgörande bevis för att denna skulle ge ett tillförlitligt besked om de nya obligationernas verkliga värde. I ett sådant fall kan det hända, att konverteringserbjudandet förkastas av en icke obetydlig del av de gamla obligationernas innehavare. Är så förhållandet, kan man naturligtvis inte längre räkna med att den genom utnyttjande av erbjudandet realiserade utbyteskursen överstiger den tillämpade kursen vid inlösen. Å andra sidan kan man självfallet inte heller räkna med att den skulle understiga denna inlösenskurs, eftersom, om så vore fallet, någon frivillig konvertering icke skulle komma i fråga. Visar det sig senare, att de, som konverterat, gjort en dålig affär, ändrar detta intet i värderingen vid den tidpunkt, då utbytet gjordes.[7]

Nu är det naturligtvis som regel möjligt att redan ur de noterade kurserna på gamla eller, i den mån de hunnit börja noteras, på nya obligationer hämta motsvarande resultat. Avvikelser kan emellertid komma i fråga, även om de inte kan ha någon mera varaktig karaktär eller någon större omfattning. Det synes i sådana fall kunna diskuteras, om det inte, särskilt där avräknings-

[5] Ofta förflyter mellan teckningen, d. v. s. det bindande avtalet, och fullföljandet av utbytet en icke oväsentlig tidrymd, och det kan måhända synas oegentligt att vid beskattningen utgå från ett värde, som vid slutlikvidens verkställande inte längre är aktuellt.
[6] Jfr RÅ 1950 ref. 5.
[7] RÅ 1948: 684 och Sv.Sk.t. 1944: 265, jfr ovan sid. 96 n. 9.

nota till dagens börsvärde ej upprättats, skulle kunna vara praktiskt enklare att genomgående tillämpa en värdering enligt vad ovan sagts på grundval av emissionskursen för de nya papperens fria tranch eller -- om konverteringserbjudandet i nämnvärd utsträckning förkastats — på grundval av inlösenskursen. Med hänsyn till vad som torde vara brukligt vid värderingen av sådana teckningsrätter m. m., vilka beskattas som skattepliktig utdelning, synes det sannolikt att sådana praktiska hänsyn är relevanta. Så mycket mera är detta fallet, som det ju ingalunda är säkert att en mer eller mindre tillfälligt stegrad eller avmattad börskurs ger ett bättre uttryck för ett pappers för ägaren realiserbara värde än det genomsnittliga normalvärde, som kan räknas fram på annat sätt.[8]

Börskursen — lägsta betalkurs eller i brist på sådan köpkursen[9] — måste emellertid vara vägledande i åtskilliga fall, exempelvis vid tvångskonvertering, där något inlösensalternativ icke varit aktuellt.[1] Har ett konverteringserbjudande varit så förmånligt, att inlösensalternativet icke kommit till nämnvärd praktisk användning, torde likaledes börskursen bli vägledande, om nämligen någon möjlighet att anskaffa de nya papperen vid emission i fria marknaden icke i någon avsevärd omfattning stått till buds.

I princip bör det vara likgiltigt, om den börskurs, varifrån man utgår, avser de gamla eller de nya papperen, eftersom noteringarna på dessa teoretiskt icke, så länge konverteringserbjudandet kvarstår och spekulanterna på de gamla obligationerna kan förutsättas räkna med det, kan beräknas skilja sig med mer än å ena sidan beräknad kostnad för utbytet, å andra sidan utgående konverteringsbonus.[2]

Är det slutligen frågan om icke börsnoterade papper, kan man naturligt-

[8] Vid förmögenhetstaxeringen har avvikelse från börsvärdet på större aktieposter någon gång skett (RÅ 1913: 164—5, 1921: 379, och av PN utan RR:s uttryckliga sanktion i RÅ 1943: 454, 456) med hänsyn till det stora antal aktier, den skattskyldige ägt. (Jfr Sandström, Förmögenhet, sid. 169f.) Welinder (Skatterättens värderingsregler sid. 143f.) ställer sig avvisande till denna metod, med hänvisning bl. a. till att en större aktiepost genom den möjlighet den ger att kontrollera företaget ofta kan ha ett större värde än en liten post. Man kan emellertid inte bortse från möjligheten, särskilt beträffande obligationer, där denna synpunkt icke är relevant, att en tillfällig anhopning av »bäst-möjligt»-order på köparsidan kan medföra en kursnivå, till vilken nämnvärda försäljningar icke kan beräknas möjliga. Welinder menar, att det då inte längre är fråga om »normala förhållanden», men i praktiken tillämpas ju likväl nyårsaftonens börskurser utan hänsyn härtill.

För värdering vid inkomstbeskattningen, jfr äv. RÅ 1958 ref. 61, ovan sid. 19 n. 2.

[9] Welinder, a.a., sid. 142.

[1] T. ex. betr. de tyska obligationerna, RN medd. 4: 4 1954 liksom betr. Telmexreverserna RN medd. 1: 1 1959 (»certifikatets allmänna saluvärde vid tiden för utbytet»).

[2] Om man, som Geijer betr. 1951 års försvarslånekonvertering (jfr ovan sid. 72ff.), antar att konverteringsbonusen kan beskattas, när den utgår i ränteform, blir en sådan beräkning naturligtvis komplicerad. Geijer kom i detta fall fram till den fullständigt orealistiska kursen 100 % på de nya obligationerna (han hänvisade här till fyllnadsköpen, vilka enligt Riksgäldskontorets redovisning dock icke berörde mer än c:a 1/1000 av lånesumman), i det att konverteringsgottgörelsen fördes helt utanför kalkylen. Det finns emellertid icke anledning att räkna med annat än att transaktionen i dess helhet ingår i långivarnas kalkyl. För den långivare, som kan tillgodogöra sig avdrag för differensen mellan de nya papperens reella kurs och deras parivärde som förlustavdrag eller avskrivning, blir differensen ifråga fullt kompenserad även av en skattepliktig konverteringsgottgörelse. En långivare, som måste skatta för gottgörelsen utan möjlighet till avdrag för kursnedgången, måste värdera konverteringen på annat sätt. Den förra värderingen torde dock bestämma marknadskursen. Jfr ovan sid. 74.

vis teoretiskt tänka sig en bevisning om deras värde förd efter motsvarande linjer som ovan nämnts, för den händelse ledning kan hämtas från samtidigt tillämpad emissions- eller inlösenskurs. Som regel torde så icke vara fallet. Det torde då knappast finnas något praktiskt exempel på ifrågasatt avvikelse från det nominella värdet beträffande dylika papper. Väl att märka är distinktionen mellan fordran, som enligt 4 § Sf skall upptas till sitt kapitalbelopp, och övrig lös egendom, som skall upptas till försäljningsvärdet, i den mån den gäller vid förmögenhetstaxeringen av icke börsnoterade värdepapper, likväl icke direkt aktuell vid realisationsvinstbeskattningen. Objekt för realisationsvinst kan teoretiskt vara varje slag av egendom således även fordran, som icke manifesterats genom sådan förskrivning, som är avsedd att utsläppas i den allmänna rörelsen. Men det torde icke vara något praktiskt fall, att ändring av lånevillkoren beträffande en sådan fordran anses aktualisera tillämpning av 35 § KL.[3]

D) Som lotterivinst

Det har — teaterbyggnadskonsortiet undantaget — hittills varit statens privilegium att få utnyttja den åtminstone före 1955 års baisse billiga och populära metoden att ta upp premieobligationslån. Beskattningen av vinsterna på dessa reglerades 1928 genom den då införda särskilda lotterivinstskatten.

I den PM, som låg till grund för propositionen härom, hade skatteberedningen bl. a. uttalat, att de välgörenhetssynpunkter m. m., som eljest vore bestämmande för allmänhetens deltagande i lotteri, icke gällde

»... det lotterispel, som premieobligationerna inbegrepe. Här vore det icke av spelarna gjorda insatser, som fördelades mellan spelarna i form av vinster, utan i stället utgjorde vinsterna ersättning för den ränta, som obligationernas utfärdare eljest skulle haft att erlägga för det upplånade kapitalet, och samtliga obligationsinnehavare, betraktade som en helhet, gjorde alltså en vinst, ehuru vinsten tillfölle blott vissa av dem i stället för att, såsom fallet skulle varit med vanlig ränta, fördelas på alla obligationsinnehavare.»[4]

Man hade kanske kunnat vänta sig, att insikten härom skulle ha föranlett ett betraktelsesätt, enligt vilket obligationsinnehavarna anses de facto erhålla vanlig ränta, vilken de använder som insats i lotteriet. Uttryck för ett sådant betraktelsesätt skall man emellertid förgäves söka i lotterivinstskatteförordningens förarbeten.[5]

I stället tillämpade lagstiftaren ett formellt betraktelsesätt, enligt vilket obligationsvinsterna visserligen ansågs ha trätt i stället för ränta, men likväl uteslutande vore att behandla som lotterivinster. Vid diskussionen hur lotte-

[3] Jfr ovan sid. 92.
[4] Prop. 213/1928 sid. 219.
[5] Möjligen skulle man kunna se ett sådant i skatteberedningens uttalande till försvar för att skatten på outtagna vinster föreslogs restituerad: »Vad angår sådan vinst å premieobligationer, som tillfaller obligationernas utfärdare, kommer denna vinst att innebära en minskning av utgifterna för lånets förräntning. I den mån dessa utgifter få av utfärdaren avdragas vid beskattningen, komma vinsterna att medföra en minskning av de avdragsgilla utgifterna och alltså att indirekt bliva föremål för inkomstbeskattning.» (Prop. 221/1928 sid. 6.)

rivinstskatten borde konstrueras för att träffa vinnarna och icke alla lottköpare (sic!), stannade dep.ch. i anslutning till skatteberedningens förslag för en vinstskatt i stället för en stämpelskatt på lotterna. I samband därmed levererade även premieobligationerna ett argument, belysande för det formella betraktelsesättet:

»Därest å premieobligationer vid deras utsläppande skulle läggas en skatt, motsvarande inkomstskatten på alla de vinster, som komme att utfalla under obligationernas giltighetstid, skulle likaledes denna skatt troligen bliva så betydande, att avsättningen av obligationerna skulle äventyras. Enligt min mening bör för den skull en eventuell ny skatt, som skall ersätta nuvarande inkomstbeskattning av lotterivinster, anordnas på sådant sätt att den direkt träffar vinnarna.»[6]

Det är oklart men får väl antas, att vad man avsett varit ett till nutidsvärde vid emissionstillfället diskonterat vinstbelopp, som skulle läggas till grund för en sådan stämpelskatt. I och för sig hade det legat nära till hands att tänka sig, att varje dragning skulle anses som ett lotteri för sig, och stämpelavgift utgå i samband med dragning. När propositionen likväl talar om en förskottsbetalning kan det knappast förklaras på något annat rimligt sätt, än att man tänkt sig en genom stämpelavgiften utöver inlösenskursen förhöjd emissionskurs, vilken onekligen skulle försvagat premieobligationernas speciella försäljningsargument, att även den som inget vinner får sina pengar tillbaka vid lånetidens slut. För inte kan man väl gärna ha trott att en reduktion av vinstplanebeloppet för gäldande av stämpelavgiften skulle allvarligt äventyrat vederbörande lotteriers framgång vid en tid, då skattesatsen ännu var endast 10 %?

Den omständigheten, att spelarnas insats vid obligationsdragningar till skillnad från den i vanliga lotterier utgöres av obeskattade medel, tolkades 1928 icke som något speciellt skatteprivilegium. Tvärtom fann dep.ch. det angeläget att motsätta sig ett förslag om skattefrihet för vinsterna, eftersom »svenska staten ... hittills icke ansett sig böra utfärda obligationer på sådana villkor, att räntan skulle vara frikallad från beskattning».[7] I samband med 1942 års höjning av lotterivinstskattesatsen bortsåg man likaledes från samma synpunkt. Utan undantag för premieobligationernas del uttalades sålunda i departementspromemorian bland motiven för att höjningen skulle begränsas till 20 %: »Någon hänsyn synes också böra tagas till att en lotterivinst aldrig utgör nettoinkomst för vinnaren, som ju alltid måst göra utgifter för insatsen i lotteriet.»[8]

[6] Prop. 213/1928 sid. 236.
[7] Ibid. sid. 237.
[8] Prop. 213/1942, sid. 21. Höjningen motiverades, sid. 27, med hänsyn till den skärpning av den allmänna beskattningen, som vidtagits sedan 1928, liksom till statens intäktsbehov.

Det kanske i detta sammanhang också kan vara värt att erinra om ett förhandsbesked av RN i samband med utlottning av en bil som gratifikation till arbetarna på en under längre tid skadefri fabriksavdelning. Enligt förhandsbeskedet, som undanröjdes av RR med hänsyn till att det icke vore av synnerlig vikt för sökanden, ansåg nämnden bilen vara lotterivinst och som sådan fri från inkomstskatt. Härvid ansåg sig nämnden synbarligen icke kunna beakta, att chansen att få deltaga i lotteriet, i den mån den kunde anses ha ett visst matematiskt värde, i princip kunde betraktas som skattepliktig

Samma begränsning i betraktelsesättet kännetecknar även 1958 års förslag till höjning av lotterivinstskatten.[9] Medan 1928 och 1942 års reformer innefattade även premieobligationsvinster — dock med övergångsbestämmelser, som undantog tidigare utfärdade obligationer[1] — undantogs de från 1958 års höjning med den enda motiveringen, att »en viss motsvarighet till sparavdraget» (det i 39 § 3 mom. KL stadgade schablonavdraget från intäkt av kapital) »skulle erhållas i fråga om premieobligationerna, därest obligationsvinsterna undantas». Om lagstiftaren velat ge utrymme åt betraktelsesättet, att premieobligationsägarna spelar på lotteri med skattefria ränteinkomster, hade någon ytterligare skattefrihetsförmån knappast kunnat motiveras på detta sätt.

Det är mot bakgrunden härav naturligt, att man inte heller i andra avseenden tagit hänsyn till att premieobligationerna ekonomiskt sett kan sägas löpa med obeskattad ränta. Således medgives gäldränteavdrag jml 39 § 1 mom. KL även för ränta, som belöper på placering i premieobligationer, och något förslag om att en restriktion motsvarande den i samma lagrum stadgade för vissa bolags och ekonomiska föreningars gäldräntor skulle införas, synes icke ha varit aktuellt. Inte heller tillämpningen av 30-gångersregeln i 9 § Sf eller förordningen med bestämmelser om begränsning av skatt i vissa fall (80 %-regeln) påverkas av premieobligationsinnehav.

Resultatet härav har naturligtvis varit, att placerarnas effektiva förräntningsanspråk hållit sig betydligt lägre beträffande premieobligationer än beträffande obligationer av gängse typ. Som lotter betraktade har de med obligationerna förbundna rättigheterna att delta i en vinstdragning på grund av de gynnsamma villkoren ett högre sammanlagt värde — jämfört med t. ex. penninglotteriets lottsedlar — än t. o. m. det utlottade bruttovinstbelopp, som ligger till grund för Riksgäldskontorets beräkning av effektiv ränta.[2] Men de kan inte säljas isolerade, och det är inte heller säkert, att alla innehavare av premieobligationer betraktar obligationernas förräntning som lotterideltagande i den mening, att de, premieobligationerna förutan, i motsvarande omfattning skulle spelat på lotteri av annan typ. Marknadsvärderingen av obligationerna kan därför tänkas baserad på en marginell investerares värdering, som leds av en långt mer pessimistisk förväntan än den marginelle penninglottköparens. Kanske värderar den marginelle obligationsplaceraren sin vinst-

intäkt för de deltagande arbetarna. (Sv.Sk.t. rf 1958 sid. 67.) Detta kan naturligtvis också ha berott på att den ansetts utgöra en skattefri trivselförmån av mindre värde, jfr Mutén, Sv.Sk.t. 1958 sid. 197. Betr. reklamlotterier, jfr äv. Mutén, Sv.Sk.t. 1956 sid. 112f.

[9] Prop. 53/1958 sid. 14.

[1] Övergångsbestämmelserna, som var likartade 1928 och 1942, motiverades med hänsynen till här ej bosatta ägare av svenska premieobligationer, för vilka en vid förvärvet icke förutsedd skatteplikt skulle uppkomma, om vinsterna på tidigare utfärdade obligationer icke fritoges. Med hänsyn till statens kredit ansågs en sådan konsekvens icke lämplig. (Prop. 213/1928 sid. 237f.)

[2] Lotteriets villkor ter sig speciellt gynnsamma, om man anser insatsen utgöras av den effektiva räntan enligt för lånet gällande sats. Det teoretiska värdet av vinstchansen uppgår då efter avdrag för lotterivinstskatt till 80 % av insatsen mot exempelvis före 1958 års höjningar av skatt och vinstavdrag c:a 48 % i penninglotteriet, c:a 35 % vid fotbollstippning och c:a 79 % vid totalisatorspel (jfr prop. 1/1958, inkomstbilagan sid. 55f.). Samma siffror 1959 är 80 %, 43,5 %, c:a 35 % och c:a 73 %.

chans t. o. m. lägre än till dess statistiska förväntningsvärde. Denne placerare kan likväl ha en rationell motivering för sin placering därigenom, att hans subjektiva värdering av vinstchansen täcker hans förräntningsanspråk på en investering, räknat netto efter skatt.

Till lockelse för placerare med denna förväntningsstruktur förekom det för ett par lån under 40-talet i samband med övergång till en rationalisering av småvinstdragningen försäljning av hela obligationsserier med en garanterad ränteavkastning om ca 1,4 %, efter avdrag för lotterivinstskatt således 1,12 %. För en placerare med sådana inkomst- och förmögenhetsförhållanden, att han kunde räkna med tillämpning av 80-procentregeln, motsvarade denna garanterade avkastning en bruttoförräntning om inte mindre än 5,6 %, således betydligt mer än dåvarande marknadsränta, och t. o. m. mer än den ränta, som kreditinstituten torde ha betingat sig vid samma obligationers belåning. Härtill kom den matematiskt icke mycket mindre värdefulla chansen till högvinster — vilken subjektiv värdering den sedan kunde tillmätas. De under 50-talet tillämpade emissionsprinciperna, enligt vilka avyttring av hela serier undvikits, torde böra ses mot bakgrunden av det under lågräntеperioden påtagliga intresset för detta slags placeringar. I den mån sådana grundats på belåning, vilket torde ha varit vanligt, har dock kreditåtstramningen sedermera verkat dämpande på intresset.

Det bör anmärkas, att premieobligationsvinster i likhet med andra svenska lotterivinster undantagslöst är skattefria jml 19 § KL. Den som yrkesmässigt handlar med premieobligationer behöver således icke såsom intäkt av rörelse redovisa uppburna vinster. Däremot räknas, som nämnts, outtagna vinster i princip icke som lotterivinster i anordnarens hand utan som reduktion av hans kostnader, således beträffande premieobligationer av kostnaderna för lånets förräntning.[3]

KAP. V. SAMMANFATTNING OCH KRITIK

A) Sammanfattning

I denna avdelning har i första hand frågeställningen varit, vad som skatterättsligt är ränta, till skillnad från kapitalvärdeförändring. I andra hand har det gällt att klarlägga, på vilket sätt och i vilken omfattning även sådan värdemognad m. m., som faller utanför detta skatterättsliga räntebegrepp, men som i en vidare, realekonomisk bemärkelse tilläventyrs kan inrangeras under begreppet effektiv avkastning, beaktas vid inkomsttaxeringen.

Det perspektiv, som synts naturligt att anlägga i detta sammanhang, har varit motsättningen mellan ett formellt och ett realekonomiskt betraktelsesätt. När här talas om en sådan motsättning, är det visserligen inte frågan om två väldefinierade begreppssystem, som står mot varandra. Men man tor-

[3] Jfr ovan sid. 107 n. 5.

de däremot kunna tala om två skilda sätt att lösa ett problem, vare sig det är fråga om lagtolkning eller om lösande av tekniska skattelagstiftningsfrågor.

Det formella betraktelsesättet skulle då innebära, att man vid problemlösningen mer eller mindre medvetet utgår från tanken, att ett entydigt, normativt räntebegrepp som del av ett likaledes entydigt inkomstbegrepp skulle ligga till grund för inkomstbeskattningen på sådant sätt, att icke endast vid lagtolkningen utan även vid lagstiftningsarbetet den grundläggande frågan måste vara: »Vad är ränta, avkastning etc.?» Det realekonomiska betraktelsesättet skulle å andra sidan gå ut på att — exempelvis i syfte att genomföra skatteförmågeprincipen eller principen om beskattningens neutralitet — med utgångspunkt från någon för ändamålet vald jämförelsenorm eftersträva ett uppfyllande av kravet, att lika skall behandlas lika.

Resultatet av den redovisning av gällande rätt, som försökts i de föregående avsnitten, är för den, som söker ett enhetligt inkomstbegrepp, en ganska splittrad bild. Vad först beträffar avdragsrätten för ränta, kan man, åtminstone beträffande andra inkomstslag än kapital, över huvud taget inte räkna med någon begränsning, bunden till något visst räntebegrepp. Kapitalanskaffningskostnad har enligt lagstiftningens allmänna grunder ansetts avdragsgill, vilken form den än iklätts. När det gäller vinstgivande transaktioner i egna skuldebrev, har dessa i gengäld hittills beskattats som kostnadsreduktion och därigenom likaledes förts utanför diskussionen av inkomstbegreppets avgränsning mot kapitalvinst.

Däremot måste man kanske sätta ett frågetecken för avdragsrätten under inkomst av kapital, åtminstone i sådana fall, där den kapitalanskaffningskostnad, varom fråga är, icke motsvaras av någon sådan intäkt av kapital, för vars förvärvande den kan betraktas som en kostnad. Här kan man nämligen tänka sig, att rättstillämpningen även på kostnadssidan skulle vara bunden av det skatterättsliga räntebegreppet, i stället för att, som fallet är beträffande kapitalanskaffningskostnad för intäkts förvärvande, vara fri att inom den i 20 § KL uppdragna ramen beräkna avdrag för alla kostnader, oavsett i vilken form de uppkommit.

I fråga om rätt beskattningsår för kapitalanskaffningskostnad i rörelse synes allmänna regler för god bokföringssed vara tillämpliga. Någon detaljerad beräkning av till vilket beskattningsår kapitalrabatt, bonus och agio ekonomiskt sett skall hänföras, anses icke erforderlig. Imparitetsregeln är utan tvivel godtagen, vilket bl. a. innebär, att avdrag för kapitalrabatt kan medges redan emissionsåret, samtidigt som omedelbar beskattning av agiovinst icke kan framtvingas. En viss betydelse får i detta sammanhang rubriceringen av en kostnad som årlig ränta, till skillnad från t. ex. kapitalrabatt, i det att den senare kan avdragas omedelbart, medan ett avdrag i förskott för motsvarande årliga förräntning skulle strida mot principen, att avdrag vägras för framtida kostnader.

På intäktssidan har bestämningen av det skatterättsliga räntebegreppet endast delvis relevans, såvitt angår sådan ränta, som redovisas som intäkt av rörelse. Inom denna kategori — vars avgränsning i och för sig får beteck-

nas som oenhetlig — måste en distinktion göras mellan ränta på sådana värdepapper, som hänföres till omsättningstillgångar, och sådana, som hänföres till anläggningstillgångar. Den senare gruppen är möjligen icke endast i praktiken utan även teoretiskt heterogen i avseende på rätten till avdrag för förluster.

Inom gruppen omsättningstillgångar tillmäts alla realiserade kursförändringar skattemässig relevans. Den för god bokföringssed vägledande imparitetsprincipen medför å andra sidan, att av orealiserade kursförändringar endast de nedåtriktade vinner beaktande. Även på den punkten kan man, om man så vill, tala om ett hänsynstagande till ett formellt, skatterättsligt räntebegrepp, då nämligen innehavarna av till underkurs förvärvade lågprocentiga värdepapper genom begränsningen av beskattningen till den nominella räntan på grund av avkastningens fördelning på ränta och kursvinst kan sägas åtnjuta viss skattekredit under tiden fram till realisationen av kursvinsten i jämförelse med dem, som innehar värdepapper med samma effektiva förräntning, men med avkastningen helt utfallande i form av nominell ränta.

Beträffande sådana värdepapper av anläggningstillgångs natur, vilkas avkastning beskattas såsom intäkt av rörelse, är motsvarande imparitet mycket mera djupgående. Någon beskattning av realiserad kursstegring eller ens av återvunna värdeminskningsavdrag avseende sådana tillgångar kan icke äga rum i annan form än realisationsvinstbeskattningens. Å andra sidan kan avdrag för realiserad kursförlust i princip medgivas, när värdepapperen förvärvats i och för rörelsen. Även om detta villkor icke torde vara uppfyllt för alla de värdepapper, vilkas avkastning enligt praxis betraktas som intäkt av rörelse, torde regeln likväl gälla för en väsentlig grupp bland dem.

För övriga värdepapper i rörelse är beskattningsreglerna direkt jämförbara med dem för inkomst av kapital. Den avvikelse i fråga om rätt beskattningsår, som gäller för ränta redovisad som intäkt av rörelse eller jämlikt bokföringsmässiga grunder som intäkt av kapital, och som innebär, att ränta tas till beskattning det år, på vilket den belöper, i stället för det år, då den blir tillgänglig för lyftning, har icke relevans för frågan om inkomstbegreppets omfattning.

Redan för bestämningen av inkomstbegreppet beträffande inkomst av rörelse blir således avgränsningen av ett skatterättsligt räntebegrepp i olika avseenden vägledande. Fixeringen av detta begrepp måste emellertid ske genom en analys av reglerna för beskattningen av värdepappers avkastning såsom inkomst av kapital. Det är här, som motsättningen mellan ett formellt och ett realekonomiskt betraktelsesätt klarast kommer till synes.

Nyckeln till lagstiftningens innehåll har av Kuylenstierna angivits med uttryck, som torde kunna koncentreras i formeln: »formell gränsdragning vid subjektiv oklarhet». Undersökningen av gällande rätt för emellertid till resultatet, att denna formel knappast kan betraktas som en vägledande princip för tolkningen i det enskilda fallet av vad som skall förstås med ränta i 38:e paragrafens mening. Större betydelse torde den äga som ratio legis. En

precisering av formelns innebörd måste emellertid ge till resultat, att vad som kan förstås med subjektiv oklarhet i många fall mindre är en teoretisk svårighet vid kalkyleringen av en placerings beräkneliga effektiva avkastning än en rent praktisk svårighet att låta en sådan kalkyl bli vägledande för beskattningen.

Som klargjorts i den tidigare framställningen är det i två olika frågeställningar, som gränserna för det skatterättsliga räntebegreppet aktualiseras. Den ena är den, som avser bestämningen av den individuella placerarens inkomst, varmed även sammanhänger frågan om den skattemässiga fördelningen mellan successiva innehavare av samma värdepapper av dettas avkastning, medan den andra frågan, som kan lösas både med och utan hänsyn till den individuella skatteförmågan, avser bestämningen av den avkastning på ett värdepapper under dess löptid, som beskattningen skall vara konstruerad för att omfatta.

Om man konstruerade det individuella inkomstbegreppet så, att alla realiserade kapitalvärdeförändringar finge påverka inkomsten, så som nu gäller t. ex. för omsättningstillgångar i rörelse, skulle den automatiska följden härav bli, att över ett värdepappers löptid, som helhet betraktad, dess hela effektiva avkastning bleve beskattad.

Emellertid är, som redan i inledningskapitlet klargjorts, detta inte den svenska skattelagens naturliga utgångspunkt för inkomstbegreppets bestämning. Förvärv och avyttring av värdepapper möjliggör realiserandet av typiska kapitalvinster och kapitalförluster, beroende på förskjutningar i marknadsräntelägét, ändringar i låntagares solvens etc. Den subjektiva oklarheten kommer fram, när man skall skilja dessa vinster och förluster från de kapitalvärdeförändringar, som genom att de grundas på i lånevillkoren stadgade differenser mellan emissions- och inlösenskurs utgör en på förhand beräknelig del av ett värdepappers effektiva avkastning.

Vid den individuella inkomstberäkningen har denna oklarhet ansetts kunna övervinnas antingen genom att ta med alla kapitalvärdeförändringar eller genom att exkludera dem. Den senare utvägen, som leder fram till en formell gränsdragning, torde normalt — nämligen vid relativt obetydliga differenser mellan emissions- och inlösenskurs — ge det resultat, som bäst ansluter till det från lagstiftningens principiella utgångspunkter korrekta. Därmed får den en praktisk motivering, som för alla eller åtminstone vissa fall kan skärpas till en teoretisk, om man nämligen är beredd att betrakta varje form eller vissa »äkta» former av kapitalrabatt och bonus resp. agio såsom hörande till kapitalet och icke dess avkastning. Det är ovisst, huruvida den formella gränsdragning, som — med ett särpräglat undantag, nämligen sparobligationerna — blivit fast praxis, rätteligen skall betraktas blott och bart som en praktisk lösning eller företrädesvis som en principiell sådan. Statsmakternas ställningstagande till frågan om sparobligationerna kan inte sägas utgöra ett fullständigt svar på den frågan. I varje fall är dess överensstämmelse med eljest tillämpade principer med rätta omstridd och dess praktiska användbarhet som prejudikat tvivelaktig.

Med en »formell» metod har lagstiftaren även löst frågan om fördelning av avkastningen på värdepapper mellan successiva innehavare. De anordningar, som träffats för att — under förutsättning att enbart beskattning såsom för inkomst av kapital kommer i fråga — säkra en kontinuerlig beskattning av utfallande kupongränta, synes icke så mycket ha kommit fram som resultat av överväganden om vad som principiellt varit riktigt som på rent praktiska skäl. Medan det således kan andragas både praktiska och teoretiska argument för bortseendet från kapitalrabatt, bonus och agio vid beräkning av en investerares avkastning på ett värdepapper, som han innehaft under hela dess löptid, är behandlingen av upplupen kupongränta m. m. uppenbarligen icke avsedd som annat än en med hänsyn till det praktiska livets krav utformad approximation till den ekonomiska verkligheten. Den formella behandlingen av dessa räntor, en gång fixerad, har emellertid fått en så strikt karaktär, att principen inte bryts ens i de fall, där dess praktiska huvudsyfte i realiteten förfelas.

Beträffande kumulerad aktieutdelning, ränta på flatköpta obligationer och indexkompensation vid obligationsinlösen kan således samma avkastning bli beskattad två gånger, nämligen först som realisationsvinst eller rörelsevinst och för en senare förvärvare därpå som intäkt av kapital. Bevisning härom lär med nu gällande system icke kunna frita någondera parten från beskattning. I gengäld torde kontinuiteten i beskattningen gå förlorad, när operationen går i andra riktningen, så att den i realiteten upplöpande avkastningen fritas som kapitalvinst hos avyttraren, utan att den fördenskull effektivt tas till beskattning hos en förvärvare, som kan utnyttja papperets värdefall vid sin beskattning, t. ex. av penningrörelse. Skatterätten har från handelsrätten, nämligen 19 och 20 §§ KöpL, övertagit ett »kontinuitetssystem», som i den senare verkar praktiskt och konsekvent, men som för skatterättens del utan speciella modifikationer lämnar utrymme för praktiska invändningar och medför luckor och överlappningar i det reella resultatet. Det kan med hänsyn härtill konstateras, att även på denna punkt den formella behandlingen har blivit en huvudregel.

Nästa spörsmål är då, hur den totala skattemässiga avkastning bestämmes, för vars fördelning mellan olika innehavare av ett värdepapper under dess löptid det nyss berörda, praktiska kontinuitetssystemet har konstruerats. Även på denna punkt är gränsdragningen formell. Kontinuitetssystemet, enligt vilket, såvitt fråga är om beskattning såsom inkomst av kapital, all avkastning tas till beskattning någon gång, men icke mer än en gång, är normalt icke konstruerat för hänsynstagande till realiserade differenser mellan emissions- och inlösenskurs. Jämte detta praktiska skäl torde liksom inom civilrätten främst teoretiska skäl — antagandet att s. k. »äkta» kapitalrabatter existerar — få anses ligga bakom samma gränsdragning. På samma sätt som gäller den individuella beskattningen och fördelningen av avkastnings beskattning mellan olika innehavare gäller sålunda även för frågan om vad som utgör ett värdepappers avkastning över löptiden, att den formella gränsdragningen i regel iakttas även där dess praktiska motivering bortfaller —

t. ex. när det är fråga om endast en ägare, så att ett »realekonomiskt» inkomstbegrepp skulle kunna tillämpas utan praktiska komplikationer, eller när det är fråga om avdrag för förskottsränta vid värdepappersemission, där det formella och realekonomiska betraktelsesättet ger samma resultat, men detta medför vissa praktiska komplikationer. Enda undantaget härvidlag är återigen sparobligationerna. Räckvidden av detta undantag är svårbestämbar.

Det skatterättsliga räntebegrepp, som har uteslutande relevans vid beräkning av inkomst av kapital, och som enligt vad som visats även beaktas vid beräkning av inkomst av rörelse, är således ett formellt begrepp, anknutet till nominell förräntning och icke till effektiv sådan. Såvitt kan bedömas spelar rubriceringen av en gottgörelse, liksom dess beräkning som en räntepost, en avgörande roll för hänförandet av densamma under detta formella räntebegrepp. Endast supplementärt kan i gränsfallen frågan om en beräkningsgrunds praktikabilitet eller överensstämmelse med realekonomiska förhållanden åberopas gentemot detta formella betraktelsesätt. Historiskt grundat på ekonomiska och praktiska hänsyn har det formella räntebegreppet till synes fått en självständig dominans över samma hänsyn.

Sett från synpunkten, att ett värdepappers avkastning bör beskattas varken mer eller mindre än en gång, är kontinuitetssystemet för beskattning av upplupen ränta, sådant det utformats i anslutning till börspraxis och KöpL, som nämnts utsatt för rubbningar, dels genom det annorledes utformade inkomstbegrepp, som tillämpas beträffande värdepapper innehavda som omsättningstillgångar i rörelse, dels ock genom eventuellt mellankommande realisationsvinstbeskattning. Det förra har behandlats ovan sid. 112.

Om realisationsvinstbeskattningen likaledes vore utformad på ett kontinuerligt sätt, så att alla kursvinster beskattades och alla kursförluster finge dras av, skulle systemet återigen vara sammanhängande. Så är nu icke fallet. Realisationsvinstbeskattningen är icke ägnad eller avsedd att tillgodose avkastningssynpunkten. Visserligen synes dess konstruktion vara ägnad att förebygga, att en och samma värdestegring två gånger beskattas hos samma person. Men däremot medger den icke endast, att värdemognad helt kan fritas från beskattning, utan även, som nämnts, att ett värdefall, motsvarande förut beskattad värdemognad, lämnas obeaktat vid taxeringen.

Realisationsvinstreglerna kan således inte på något fruktbärande sätt systematiseras eller förklaras utifrån synpunkten, att ett värdepappers effektiva avkastning under dess löptid skulle beskattas på ett kontinuerligt sätt.[4]

[4] Ett undantag skulle kanske här göras för sådana papper, vilkas löptid är så kort, att även en innehavare av papperet under hela dess löptid blir beskattad för realisationsvinst, om inlösenskursen överstiger emissionskursen. Restriktionerna betr. avdrag för ev. realisationsförlust har emellertid betydelse i förekommande fall även för sådana papper. För övrigt torde papper av detta slag i regel antingen, som vanligen är fallet med korta obligationer, närmast vara avsedda för bankerna och således utgöra omsättningstillgångar i innehavarnas händer, eller också utgöras av växlar, beträffande vilka differensen i fråga skatterättsligt torde betraktas som ränta, eftersom den kalkyleras som en sådan. Jfr även RN medd. 1:1 1959 (ovan sid. 60 n. 4), som exemplifierar hur även så korta papper som femåriga på grund av reduktionsregeln icke genom tillämpning av 35 § KL kan få en från kontinuitetssynpunkt tillfredsställande behandling.

»Vederlagsprincipen» som utgångspunkt för bestämningen av vad som skall anses som realisationsvinstgrundande fång torde, som på annat ställe antydes (kap. IX A), få ses som en metod att med objektiva kriterier särskilja transaktioner med spekulativt syfte. Så som den tillämpas tillgodoser den intresset av kontinuitet i beskattningen av avkastning endast på ett negativt sätt, nämligen i så måtto, att vad som en gång beskattats som inkomst hos en skattskyldig icke ånyo kan beskattas som realisationsvinst.

Tillämpningen av stämpelavgiftsreglerna för fastställande av gränsen mellan nyplacering och utbyte av skatterättsligt identiska värdepapper är — om den alls är konsekvent, vilket är ovisst — likaledes en metod av tumregelstyp. För vad som i stämpelhänseende skall anses konstituera utbyte har reglerna, dels redan på grund av lagstiftningens tekniska utformning, dels även på grund av en strikt gränsdragning i praxis, blivit bundna till kriterier, som delvis endast medelbart står i förbindelse med de realekonomiska företeelser, som bestämmelserna är avsedda att täcka, nämligen de kapitalomplaceringar, då kapitalet träder i dagen, delvis — differensen mellan konvertering genom påstämpling och sådan genom utbyte av värdepapper -- är realekonomiskt helt irrelevanta.

Även i övrigt visar sig de skatterättsliga reglerna för vad som i realisationsvinsthänseende skall förstås med avyttring i långt mindre grad än t. ex. rörelsebeskattningsreglerna eller det för ränteavkastnings beskattning som inkomst av kapital konstruerade kontinuitetssystemet ägnade att tillgodose avkastningssynpunkten. Realisationsvinstbeskattning torde således icke inträda för överlåtande bolag vid äganderättsövergång t. ex. i samband med utskiftning eller utdelning, trots att samma transaktioner betraktas som realisationsvinstgrundande fång. Överförande till annan förvärvskälla räknas icke som realisation. För att kunna tillgodonjuta avdrag för realisationsförlust måste innehavaren av värdepapper, som blivit värdelösa, visa att han även bona fide avyttrat dem.

Tvångsavyttringsreglerna i 35 § 4 mom. KL, som synbarligen utformats utan hänsyn till deras eventuella tillämplighet på värdepappersområdet, är icke ägnade att bättre tillgodose avkastningssynpunkten. Deras tillämpning utesluter visserligen normalt realisationsvinstbeskattning i sådana fall, där ett utbyte genom att inlösen ej erbjudits saknar karaktär av egentlig kapitalomplacering. Därigenom är likväl inte alla konsekvenser av den orealistiska rubriceringen av en tvångskonvertering som kapitalomplacering undanröjda. Fortfarande börjar ny realisationsvinstfrist löpa genom sådan tvångskonvertering, även för sådana innehavare av äldre obligationer, som icke förvärvat dem genom realisationsvinstgrundande fång. Samtidigt kan skattebefrielsen bli väsentlig för spekulativa förvärvare, när tvångskonverteringen sker på en högre värdenivå än deras förvärv. Spärregeln, som tillkommit för att hindra tvångavyttringsregelns tillämpning på sådana fastighetsägare, som spekulerar i expropriation, är konstruerad för fullvärdesavyttringar och kan fördenskull få helt oavsedda konsekvenser, när den skall tillämpas på de av lagstiftaren icke beaktade fallen av tvångskonvertering

och tvångsinlösen. Beträffande tvångsavyttringsbegreppet gäller slutligen, att dess omfattning, såvitt angår värdepapper, ännu är otillräckligt klarlagd i praxis. Bl. a. synes frågan huruvida utlottning kan jämföras med tvångsavyttring ännu icke besvarad. Hur den än löses måste ojämnheter ur avkastningssynpunkt uppkomma — om 35 § 4 mom. KL icke tillämpas, genom en i vissa fall oförutsedd eller åtminstone oberäknelig beskattning av realiserad värdemognad, om däremot lagrummet tillämpas, i stället genom den i sammanhanget nyckfullt verkande spärregeln.

I frågan om beräkning av realisationsvinst vid utbyte av värdepapper synes en tendens skönjbar att normalt utgå från den nominellt gällande kursen som mätare på utbytesvalutans värde. Så torde vara huvudregeln beträffande sådana skuldebrev, som icke motsvarar StplF:s obligationsbegrepp, men även beträffande obligationer synes någon entydig bekräftelse icke föreligga i praxis på den eljest för realisationsvinstbeskattning gällande regeln, att bytesvaluta värderas till sitt verkliga värde och icke nödvändigtvis till det värde, vartill den upptagits i bytesavtalet. Avkastningssynpunkten blir icke konsekvent tillgodosedd med vare sig den ena eller den andra av dessa lösningar.

Ett formellt betraktelsesätt har genomgående tillämpats såvitt angår den tredje här behandlade metoden att beskatta obligationers avkastning, nämligen lotterivinstbeskattning av premieobligationers vinster. Till synes utan att medvetet ha gått in på problematiken i detta sammanhang har lagstiftaren beträffande sådana vinster avstått från annan beskattning än den lotterivinstbeskattning, som ju även drabbar vinster i sådana lotterier, där insatserna görs med beskattade medel. Därmed har efterfrågan på premieobligationer fått en sådan struktur, att bland innehavarna torde finnas åtskilliga, som icke värderar vinstchanserna efter samma normer som köparna av t. ex. penninglotter, men som likväl på grund av avkastningens skattefrihet kan ha rationella motiv att förvärva premieobligationer. Realekonomiskt har det allmänna härmed skattesubventionerat sin egen låneupptagning, men med det formella betraktelsesätt, som lagstiftaren på detta område genomgående anlagt, har detta likväl kunnat förklaras icke vara fallet.

B) Kritik

1) »Die wirtschaftliche Betrachtungsweise.»

Som framgår av sammanfattningen, har fasthållandet vid det formella, civilrättsliga ränte- och avkastningsbegreppet lett fram till åtskilliga systematiska inkonsekvenser i systemet för beskattningen av obligationsräntor m. m. Innan dessa i detalj tas upp till behandling bör något nämnas om det berättigade i en kritik från realekonomiska utgångspunkter.

Vår lagstiftning är så uppbyggd, att den förutsätter ett ränte- eller avkastningsbegrepp för särskiljande av kapitalvinster från löpande inkomst. Men kan man nu tolka skattelagen så, att dess ränte- och avkastningsbe-

grepp blir ett annat än det civilrättsliga? Kan man med tillämpning av »wirtschaftliche Betrachtungsweise» utan uttryckligt lagstöd framskapa differenser mellan den skatterättsliga och den civilrättsliga innebörden av samma termer?

Helmers har visat, att en sådan lagtolkningsmetod, som inte minst ur rättssäkerhetssynpunkt erbjuder allvarliga betänkligheter, är främmande för svensk rätt.[4b] Han synes härvidlag ha gett uttryck även för RR:s hållning.

Vilken roll kan man då tillmäta detta »wirtschaftliche Betrachtungsweise» för lösningen av det konsekvensproblem, som här uppställts? Svaret härpå torde icke behöva vara negativt.

I första hand kan ett realekonomiskt betraktelsesätt vara användbart som supplementär tolkningsprincip i sådana fall, där två ur rättssäkerhetssynpunkt likvärdiga lösningar står mot varandra, och valet kan träffas antingen under hänsynstagande till regeln att hellre fria än fälla, eller med beaktande av skattelagarnas praktiska funktion. I sådana fall skulle man kunna tänka sig hänsynstagande till den senare under tillämpning av ett realekonomiskt betraktelsesätt. Men kravet måste vara, att den tillämpade lösningen dels icke strider mot lagens ordalydelse, dels icke heller står i strid med stadgad praxis, vare sig denna är civilrättslig eller skatterättslig. Att däremot den skatterättsliga praxis på många områden måste innebära en vidareutveckling av den civilrättsliga, ligger i sakens natur. Någon skatterättens autonomi konstitueras icke härigenom.

Viktigare än denna betydelse som supplementär tolkningsregel är det realekonomiska betraktelsesättets funktion som ledstjärna vid stiftande av skattelag. Det finns inte någon anledning — annat än möjligen den, att man inte i onödan bör skapa tolkningssvårigheter genom att införa nya skatterättsliga begrepp skilda från de civilrättsliga — att låta det juridiska likabehandlingskravet bindas vid juridiska begrepp. Sin verkliga funktion får detta rättvisekrav, just när det tillämpas under »wirtschaftliche Betrachtungsweise». Man kan inte mäta skatteförmågan med civilrättsliga begrepp, tillkomna för helt andra ändamål, utan här måste man såvitt möjligt försöka gå tillbaka till de ekonomiska grundförutsättningarna. Man kan inte heller utan realekonomiskt betraktelsesätt tillgodose eller ens diskutera kravet på skattens neutralitet.

Avvisandet av »wirtschaftliche Betrachtungsweise» som generell tolkningsmetod behöver inte stå i strid med godtagandet av samma betraktelsesätt som rättesnöre för lagstiftaren. Snarare skulle man kanske kunna säga, att man i samma mån som man är benägen att underkänna det realekonomiska betraktelsesättet som tolkningsprincip måste ägna uppmärksamhet åt dess samvetsgranna genomförande som lagstiftningsprincip. Gör man inte detta, låter man det stanna vid en ekonomiskt blind begreppsjurisprudens också i lagstiftningsarbetet, beskär man säkerligen på ett olyckligt sätt inkomstskattens möjlighet att på noggrannast möjliga sätt träffa var och en efter hans förmåga.

[4b] Helmers sid. 502, 509 och 516.

Endast en på finansvetenskapliga resonemang grundad skatteförmågeagnosticism kan här motivera ett annat betraktelsesätt. Det skall inte förnekas, att den moderna incidensläran ger många argument för en sådan agnostisk inställning. Samtidigt kan man konstatera, att redan de på tekniska skäl grundade differenserna i inkomstberäkningen för t. ex. olika inkomstslag gör att ett inkomstbegrepp, som skulle kunna vara en odisputabel jämförelsenorm mellan olika skattskyldiga, sannolikt måste förbli ett ouppnåeligt ideal. Likväl synes det finnas tillräckligt vida fält för arbete på grundval av en ekonomisk likställighetsprincip, ett »wirtschaftliche Betrachtungsweise», för att det skall framstå som oskäligt att avstå från denna principgrundval för lagstiftningsarbetet. Det skulle vara att låta det bästa bli det godas fiende.

2) Kritikens förutsättningar och utgångspunkter

a) Allmänt.

En kritisk granskning av i vilken mån innehållet i gällande rätt, sådant det nu redovisats, överensstämmer med likabehandlingsprincipen, kan företas med olika utgångspunkter och fullföljas på ett mer eller mindre ambitiöst sätt. I huvudsak kan man, som framgår även av den ovan gjorda sammanfattningen, tänka sig kritiken antingen som en granskning av i vilken mån gällande system står i överensstämmelse med inkomstskattens uppgift att träffa envar efter hans skatteförmåga, eller också som en — speciellt från synpunkten av skattens neutralitet — utförd kontroll av i vilken mån all avkastning kommer till beskattning en gång men inte mera. I båda fallen kan, som framgår av det följande, kritiken lätt få en opraktiskt perfektionistisk inriktning, om konsekvenskravet drives till teoretiska ytterligheter.

b) Kravet på skattens neutralitet.

När i detta sammanhang termen »neutralitet» begagnas, åsyftas därmed inte kravet på en »neutral skattefördelning» i finansvetenskaplig bemärkelse.[5] Vad som menas är snarare vad man i tysk diskussion kallar »Wettbewerbsneutralität», och som med vissa reservationer skulle kunna betecknas som frihet från »snedvridande verkningar». Meningen är, att en i denna mening neutral beskattning inte skall påverka individernas val mellan oavsett skatten likvärdiga ekonomiska handlingsalternativ, exempelvis valet av företagsform, anställningsform, bosättningsort eller — som i detta avsnitt är aktuellt — form för upptagande av lån resp. investering i värdepapper.

Detta neutralitetskrav bör självfallet inte missförstås som något slags exklusiv högsta norm för beskattningen. På samma sätt som kravet på en »neu-

[5] »Med en 'neutral' skattefördelning förstår man att beskattningen ej påverkar den rådande egendoms- och inkomstfördelningen.» (Welinder, Off. hushållning, sid. 69.) På diskussionen om rimligheten i upprätthållandet av detta begrepp, som representerar en huvudpunkt i den Wicksell—Lindahlska finansläran, skall inte här ingås (jfr Myrdal, sid. 260ff., Welinder, a.a. 69ff., Lindahl, Gerechtigkeit, sid. 101ff., sid. 1—19 och passim, Lindahl, Festskrift Ohlin, sid. 155ff.

tral skattefördelning» blir normerande för beskattningen först i den mån av socialpolitiska och liknande grunder påkallade ingripanden i inkomst- och egendomsförhållanden verkställts, kan kravet på skattens neutralitet i här angiven bemärkelse inte absolut upprätthållas, om avsteg motiveras av finanspolitiska skäl. Det vore knappast överensstämmande med modern uppfattning av beskattningens roll i samhället, om man kategoriskt skulle avvisa sådana bisyften som t. ex. de konjunkturpolitiska under hänvisning till neutralitetskravet. I detta sammanhang betyder kravet på skattens neutralitet således inte annat än att avsteg från densamma bör vara medvetna och välmotiverade, om de alls skall förekomma.[6]

c) Användningen av termen »skattekredit» i objektiv bemärkelse.

I det följande kommer termen »skattekredit» att användas. Detta förutsätter en närmare begreppsbestämning. Härvid torde man få skilja mellan en objektiv och en normativ användning av termen.

Objektivt torde skattekredit i trängre mening knappast kunna sägas föreligga i andra fall än de, då en skatt normalt är att betrakta som förfallen, men anstånd medgivits med dess inbetalning, t. ex. jml 48 § UppbF eller 55 § AGF, eller dess inbetalning eljest fördröjes, vare sig fördröjningen medför räntepåföljd, som t. ex. jml 27 § 3 mom. UppbF, skyldighet att erlägga restavgift eller ingen påföljd alls. Det torde emellertid vara rimligt att utsträcka begreppet ytterligare något, nämligen så, att skattekredit anses föreligga, när tidpunkten för inbetalning av skatt är senare än den tidpunkt, då skattskyldigheten i abstrakt mening kan anses ha inträtt.

Tyvärr visar det sig, att tidpunkten för skattskyldighetens inträde, inte minst när det gäller inkomstskatten, är svårbestämbar. Ebersteins tes, att »skattskyldighet principiellt uppkommer i och med inträffandet av det faktum, vid vilket lagstiftaren knutit den särskilda skatt, som är i fråga», kan, som Ljungman påvisat, inte betraktas som användbar utan närmare bestämningar av hur många av den serie omständigheter, vilka i regel tillsammantagna utgör det skattskyldighetsgrundande rättsfaktum, som skall föreligga, för att skattskyldighet skall anses ha uppkommit.[7] Utan en sådan bestämning lämnas man i sticket, om man med hjälp av Ebersteins sats vill besvara t. ex. frågan, huruvida skattekredit kan sägas åtnjutas av alla de inkomstskattskyldiga, som utan eftersättande av bestämmelserna i UppbF likväl vid beskattningsårets utgång inte inbetalat all på detta fallande skatt (normalt återstår preliminärskatt för januariperioden, därjämte sådan skatt, som ev. blir aktuell för fyllnadsbetalning och för inbetalning som kvarstående skatt).

Bestämmelserna i 5 § Sf om avdrag för skatteskuld är inte konstruerade för att ge någon uppfattning om vad lagstiftaren eventuellt skulle förstå med

[6] För diskussionen av dessa frågor hänvisas t. ex. till Neumark, F., Interventionistische und dirigistische Steuerpolitik, där en i klassisk bemärkelse »neutral» skattepolitik förkastas (sid. 452), men bl. a. just den priviligierande behandlingen av kapital- och spekulationsvinster framställs som snedvridande från konkurrenssynpunkt (sid. 456).
[7] Eberstein, sid. 91ff., Ljungman, sid. 17ff. Se även Wallin, Sk.n. 1958 sid. 334.

skattekredit, ty jämlikt dessa medges avdrag för skatteskuld för debiterad, obetald skatt, oavsett om debiteringen är preliminär eller grundas på taxering, samtidigt som avdrag vägras för sådan beräknad skatteskuld, som inte fixerats genom debitering. Eventuellt skulle man emellertid kunna betrakta kravet på debitering som ett formellt-tekniskt sådant, och som gemensam nämnare för de jml 5 § Sf avdragsgilla skatteskulderna sätta, att de skall hänföra sig till inkomst (om inkomstskatt avses) under ett beskattningsår, som gått till ända innan skatten gäldats. Ser man dem så, skulle man kunna tolka 5 § Sf på sådant sätt, att en skatteskuld anses föreligga senast vid beskattningsårets utgång, men att skuldavdrag medges för densamma endast om dess belopp antingen provisoriskt fastställts genom preliminär debitering eller definitivt fixerats genom slutlig debitering. Som skattekredit i allmänhet skulle man med detta synsätt kunna betrakta all betalning av skatt efter det beskattningsårs utgång, varå skatten belöper.

Däremot synes man icke till skattekredit i de lege lata-resonemang böra hänföra förhållanden, varigenom viss intäkt hänföres till annat beskattningsår än det, varunder den »normalt» skulle tagits till beskattning. Ett motiv för sådan användning av termen ligger visserligen i det förhållande, att en skattskyldig genom egna åtgärder efter beskattningsårets utgång beloppsmässigt kan modifiera den förpliktelse, som kan sägas upplupen i och med beskattningsårets utgång. Beträffande den viktigaste kategorien av sådana åtgärder, nämligen bokföringsåtgärder åsyftande att skapa dolda reserver, kan man emellertid hävda, att dessa inte behöver innebära skattekredit i objektiv mening.

Grunden härför är, att redan vid beskattningsårets utgång teoretiskt alla de förutsättningar föreligger, som sedermera ligger till grund för det vid taxeringen godkända bokslutet. Därför kan den skattskyldige vid denna tidpunkt inte sägas vara skyldig mer i skatt, än vad som motsvaras av den sedermera företagna inkomstberäkningen. Varje skattemässigt lagakraftvunnen inkomstberäkning är — extraordinära fall undantagna — i princip »riktig», även i den meningen, att den skattskyldige aldrig varit tvungen att betala mer i skatt än vad han på grund av denna beräkning blir skyldig.[8]

Däremot synes det något svårare att avstå från beteckningen skattekredit i samband med sådana reservbildningar, som förutsätter positiv verksamhet från den skattskyldiges sida, vilken kan förläggas till tidpunkt efter beskattningsårets utgång. Avsättning till skogskonto torde få anses vara ett sådant exempel. Vid beskattningsårets utgång föreligger här en viss skatteskuld (om vår tidigare härledning ur 5 § Sf är korrekt), och genom vederbörlig bankinsättning förskaffar sig den skattskyldige ett anstånd med skuldens gäldande, för vilket rekvisiten icke vid beskattningsårets utgång var uppfyllda utan blev det först i och med inbetalningen. Ett liknande förhållande gäller beträffande avsättning till investeringsfond för konjunkturutjämning, för vil-

[8] Principens omvändning, som innebär, att skatteskulden ej heller är mindre, uttryckes i annat sammanhang av Sandström, Skattestrafflagen. sid. 91, nämligen beträffande kvittning i mål om deklarationsbrott. Jfr även NJA 1958: 135 och Sandström, Sk.n. 1958 sid. 222ff.

ken avdragsrätt är medgiven under förutsättning av viss inbetalning i riksbanken, vilken må ske senast dagen för självdeklarations avgivande, liksom också beträffande avsättning till fond för avyttrat fartyg, där säkerhet för skattens erläggande måste ställas.[9]

Emellertid kan man även här betrakta termen skattekredit som obehövlig, i det man ser till de övriga förutsättningar för skogskonto- resp. investeringsfondavsättning, som föreligger vid beskattningsårets utgång, och betraktar den då beräkneliga skatteskulden som en allenast eventuell förpliktelse, till den del densamma teoretiskt kan avlyftas genom företagande av vederbörliga avsättningsåtgärder. Eventuellt kan man i stället säga, att de senare har karaktären av alternativa uppfyllelsesätt för samma skuld, som då icke längre behövde betecknas som eventuell. Med denna restriktiva uppfattning av skattekrediten som objektivt begränsat begrepp stämmer det också överens, att man icke vid här berörda fondavsättningar kan fixera den skattenivå, vid vilken fonderat belopp återföres till beskattning. På sin höjd kan garantier införas för att motsvarande belopp effektivt kommer att ingå i den skattskyldiges sammanräknade nettoinkomst, liksom för vissa fall av icke avsedd användning av detta slags »skattekredit» räntepåföljd eller ränteliknande påföljd stadgats.[1]

Ser man problemet så, blir det naturligtvis a fortiori omotiverat att i objektiv bemärkelse begagna termen skattekredit för sådana företeelser som t. ex. pensionsförsäkring, för vilken premierna ju måste vara betalda redan före beskattningsårets utgång, eller sådant uppskov med beskattning av försäkringsersättning för fartyg, varom stadgas i 28 § 2 mom. 2 st. KL.

d) Användningen av termen »skattekredit» i normativ bemärkelse.

Enligt den nu företrädda uppfattningen skulle användningen av termen skattekredit i objektiv bemärkelse som tolkningsdatum få mycket obetydligt spelrum. Detta behöver emellertid inte utesluta en betydligt mera omfattande användning av termen i normativ bemärkelse, vid diskussion de lege ferenda just av det skatterättsliga inkomstbegreppets bestämning. Det gäller här främst frågan, huruvida relationen mellan det ekonomiska skeende, som påverkar individens skatteförmåga, och skattebetalningen, sådan den faktiskt fördelar sig över tiden, företer sådana avvikelser, att man kan anse skattekredit i någondera riktningen föreligga. Ett sådant normativt resonemang är naturligtvis förenligt med det objektiva konstaterandet av att — med gällande lagstiftning — någon skattekredit i objektiv mening icke behöver anses föreligga i andra fall än nyss sagts.

Den grundprincip, som här skall användas för konstaterande av huruvida

[9] 4 § KF om investeringsfonder för konjunkturutjämning (SFS 1955: 256), 2 § KF med provisoriska bestämmelser om särskild investeringsfond för ersättande av avyttrat fartyg (SFS 1954: 40).

[1] Jfr Helmers, sid. 418—427. Lagstiftaren har, som Helmers visat, i dessa sammanhang beaktat skattekrediten, som motiverat reglerna om ränta m. m. Däremot har skattekrediten inte som sådan nämnts i lagen och är med hänsyn till de berörda reglernas onyanserade utformning inte att betrakta som något tolkningsdatum.

skattekredit i normativ bemärkelse kan sägas föreligga, är ett över tiden utjämnat, ekonomiskt inkomstbegrepp, vid vilket inkomsten dock för enkelhetens skull anses utfalla inte kontinuerligt utan som ränteavkastning vid slutet av varje beskattningsår. Med skattekredit avses det förhållande, att skatt på denna inkomst efter stadgad tariff inte förfaller samtidigt som inkomsten utfaller utan helt eller delvis först senare. Om någon form av inkomst ger större möjligheter till skattekredit i denna mening än någon annan form av inkomst, kan häri sägas ligga en systematisk inkonsekvens. Naturligtvis kan en sådan vara motiverad av andra skäl än skatterättvisans, t. ex. strävan att stimulera företagens konsolideringssträvanden.

Skattekredit i denna mening kan hänföra sig antingen till ett globalt inkomstbegrepp, avseende all en skattskyldigs inkomst under hela hans liv eller under någon annan lämpligt vald period. Mera praktiskt blir resonemanget emellertid när det inskränkes till behandlingen från avkastningsskattesynpunkt av en enstaka investeringsoperation, t. ex. som här anskaffande, innehav och avyttring av en obligation.

3) Frågan om avdragsrättens reglering

Den första fråga, som uppställer sig, är den, om avdragsrätten för kapitalanskaffningskostnad (n. b. främmande kapital) är så ordnad, att ingen låneform speciellt gynnas eller missgynnas. Utgångspunkten för likabehandlingsnormen är här såväl skatteförmågeprincipen som kravet på skattens neutralitet.

Frågan torde bruka besvaras jakande med hänsyn till att, som tidigare konstaterats, kapitalanskaffningskostnad åtminstone i förvärvskälla undantagslöst torde vara avdragsgill.[2] Det är emellertid inte orimligt att med en mer vittgående applikation av konsekvenskravet komma till ett motsatt resultat, om man nämligen tar hänsyn till de tidpunkter, då avdrag för kapitalanskaffningskostnader av olika slag får åtnjutas.

I själva verket är det egendomligt, vilket ringa intresse lagstiftaren intill senaste tid ägnat denna fråga, nämligen fram till 1955 års företagsbeskattningsreform. Tidigare synes frågan om »skattekredit» ha spelat en mycket underordnad roll i de skatteteoretiska resonemangen, ja, stundom på avgörande punkter helt ha förbisetts.[3]

[2] Om ränteavdrag avseende konsumtionslån kan tvivel råda, men en närmare diskussion härav torde kunna anstå.

[3] Det ekonomiska värdet av en skattekredit stod t. ex. inte alls i blickpunkten, när den fria avskrivningen infördes. Se t. ex. prop. 258/1938 sid. 255: »En friare avskrivningsrätt kan enligt sakens natur medföra uppskov med beskattningen, men det måste tillses, att ett dylikt uppskov ej kommer att betyda ett definitivt undandragande av inkomst från sådan beskattning, som ej kan eftergivas, därest man vill upprätthålla kravet på jämlikhet i beskattningen och undvika att vissa skattskyldiga obehörigen gynnas på andras bekostnad.» Se även ibid. sid. 240 och 224f., där dep.-PM och remissyttranden synes gå tätt förbi problemet. I stort sett tycks man ha stannat vid 1936 års skattekommittés uppläggning (SOU 1937:42 sid. 229): »En förutsättning för att friare avskrivningsrätt skall medgivas är uppenbarligen en sådan utformning av lagstiftningen, att i tidernas längd ej större avdrag får ske än för den totala kostnaden för tillgången.» Inte ens i KR:s avstyrkande första yttrande, cit. i samma bet. sid. 218f., kommer kreditvinstsyn-

Vill man emellertid undersöka, om två lån, vilka före skatt ter sig likvärdiga från låntagarens synpunkt, är det också efter skatt, kan man inte undgå att betrakta frågan, om bestämmelserna om rätt beskattningsår verkar diskriminerande mot vissa låneformer eller privilegierar andra. Det sagda gäller, vare sig jämförelsenormen väljes så, att man kräver, att två lån med samma effektiva räntekostnad före skatt skall betinga samma effektiva räntekostnad efter skatt, eller så, att två lån, som i ett företags förhandskalkyler före skatt framstår som likvärdiga, skall förbli så även netto efter skatt. Tyvärr leder de båda jämförelsenormerna, som senare skall visas, inte alltid till samma resultat.[4]

För studiet av låntagarnas beskattning synes det lämpligt att för enkelhetens skull till en början anta, att marknaden har ett enhetligt ränteanspråk på alla lån av samma längd och kvalitet. Vi antar nu, att ett företag har att välja mellan två lånetyper för tillgodoseende av ett aktuellt kreditbehov. (Båda lånen har samma löptid, som för undgående av onödiga komplikationer förutsättes bestämd så, att hela lånet inlöses på en gång.) Det ena lånet, »parilånet», utges och inlöses till pari. Det andra inlöses till högre kurs än emissionskursen, samtidigt som räntesatsen nominellt är så mycket lägre, att samma effektiva förräntning uppnås som för parilånet, vars effektiva ränta ju sammanfaller med den nominella.[5] Förutsatt att företaget icke, t. ex. på grund av att det uppfattar ränteläget som särskilt gynnsamt eller har att räkna med ett bestående kreditbehov, finner det fördelaktigare att uppta ett lån med uppskjuten räntebetalning, som betyder ett större ianspråktagande av kredit, kan man tänka sig att det ur låntagarsynpunkt skulle kunna framstå som rimligt att betrakta de båda lånen som likvärdiga före skatt.

Ändrar nu skatten något i sådan kalkyl? Det kan lätt visas, att så är förhållandet, om inte företaget får avdrag för differensen mellan inlösens- och

punkten uttryckligen fram. Se äv. Västhagen I, sid. 65—84, och där anförda citat. Först i Annells förslag den 19/9 1945 (SOU 1954:19 sid. 155f., cit. hos af Klercker sid. 263ff.) om påföring av ränta på genom lagerreserver erhållen skattekredit blir frågan ordentligt diskuterad. Jfr Annell Sv.Sk.t. 1945 sid. 129.

Det är även slående, hur ytligt frågan avfärdades ännu i 1949 års utskiftningsskattesakkunnigas betänkande (SOU 1949:56, sid. 43f. och 48), liksom i tidigare utredningar i ämnet. Även vid bestämmandet av fondskattesatsen tillmättes det förhållande, att här ett utbyte skedde av en i praktiken ofta i det oändliga uppskjutbar utskiftningsskattebetalning mot det omedelbara eller så gott som omedelbara gäldandet av fondskatt, endast sekundär betydelse (prop. 187/1954 sid. 31—35 och 43, jfr dock särskilt RN:s yttrande). Däremot har man vid aktievärdering (RN medd. 6 1954 sid. 38) i praxis tagit hänsyn till skattekrediten vid utskiftningsskatt genom reduktion av skulden till normalt 1/3.

Frågan om skattekreditens ekonomiska värde är således relativt ny i den praktiska diskussionen men torde särskilt med nuvarande skattesatser icke kunna lämnas obeaktad. Jfr t. ex. Västhagen I och II, Borg, Sv.Sk.t. 1958 sid. 36ff. och S.-E. Johansson, Aff.ek. 1957 sid. 1445.

[4] Dessa frågeställningar kan med hänsyn till de grova approximationer, som är brukliga vid rörelsetillgångars värdering, synas opraktiskt ambitiösa. Häremot skulle man å andra sidan kunna invända, att just i samband med obligationers värdering på marknaden exaktare metoder är användbara och faktiskt torde praktiseras, än vad som gäller beträffande andra tillgångar med mera osäker avkastning.

[5] I de följande beräkningarna förutsätts räntan erläggas årsvis i efterskott och varje års skatt förfalla till betalning vid årets utgång.

utgivningskurs antingen enligt lika annuitets-metoden, således med under lånetiden stigande belopp, motsvarande den för varje år ackumulerade förräntningen, eller också med belopp, vilkas summa, om de är lika stora varje år, vid längre lånetid än ett år understiger kursdifferensens totalbelopp.[6]

[6] Om man kallar den vid lånets utgivande erhållna likviden för K, den effektiva räntan för i (d. v. s. 100i %), löptiden för n år och det vid inlösen utgivna beloppet K + R, är beloppet av kapitalrabatten (bonusen), om ingen årlig ränta utgår,

$$R = K \cdot [(1 + i)^n - 1].$$

(Ett lån, för vilket årlig ränta utgår, kan lätt uppdelas i ett parilån, för vilket de årliga ränteutbetalningarna utgör full förräntning efter räntefoten 100i %, och ett lån mot kapitalrabatt (bonus) men utan årlig ränta. Därför kan formlerna förenklas till att endast omfatta ett lån av den senare typen.)

Vi för nu in skatten i beräkningen, varvid vi kallar skattekvoten t. Restkvoten blir således (1 — t). För att det behandlade lånet skall vara likvärdigt med ett parilån efter skatt krävs, att den andel av R (R_t), som netto belastar företagets inkomst efter skatt, är

$$R_t = K \cdot \{[1 + (1 - t)\, i]^n - 1\}.$$

Värdet av avdragsrätten vid tiden för lånets inlösen bör uppgå till skillnaden mellan dessa belopp, således

$$R - R_t = K \cdot \{[(1 + i)^n - 1] - \{[1 + (1 - t)\, i]^n - 1\}\}$$

Skulle avdragsrätt medges först vid inlösen vore dess värde

$$R \cdot t = K \cdot [(1 + i)^n - 1] \cdot t$$

och skillnaden mellan värdet för den skattskyldige av den korrekta avskrivningen och den sålunda medgivna avskrivningens värde

$$(R - R_t) - R \cdot t = K \cdot \{(1 - t)\,[(1 + i)^n - 1] - \{[1 + (1 - t)\, i]^n - 1\}\}.$$

Detta uttryck får tolkas så, att medgivande av avdragsrätt först vid inlösen är korrekt endast vid så kort löptid som ett år, medan en diskriminering sker vid längre löptid, större i proportion till lånebeloppet, ju högre räntan och ju längre löptiden är. Samma gäller naturligtvis för uttryckets till utgivningsdagen diskonterade värde.

Nuvärdet, d. v. s. värdet emissionsdagen, av den enligt ovan teoretiskt korrekta avdragsrätten, kallar vi V. Efter samma räntefot är

$$V = \frac{R - R_t}{[1 + (1 - t)\, i]^n} = K \cdot \left\{ \frac{(1 + i)^n}{[1 + (1 - t)\, i]^n} - 1 \right\}.$$

Nuvärdet av en avdragsrätt med årligen lika stora andelar av R kallar vi W.

$$W = \frac{R}{n} \cdot \frac{\{[1 + (1 - t)\, i]^n - 1\} \cdot t}{(1 - t)\, i\, [1 + (1 - t)\, i]^n} = K \cdot \frac{[(1 + i)^n - 1]\,\{[1 + (1 - t)\, i]^n - 1\} \cdot t}{(1 - t)\, i\, [1 + (1 - t)\, i]^n \cdot n}.$$

Numeriskt kan visas, att för längre lånetid än ett år V understiger W, och att avvikelsen relativt och numeriskt växer med stigande räntefot och lånetid. Skillnaden är emellertid förhållandevis obetydlig. Ännu vid 6 % ränta och en lånetid om 25 år utgör (räknat i % av K) V vid skattesatserna 25, 50 resp. 75 %, 42,9 %, 105,0 % resp. 195,7 %, medan W för motsvarande fall utgör 48,8 %, 114,6 % och 204,6 %. För lånetider upp till 15 ar är skillnaderna, särskilt vid lägre ränta, ytterligt obetydliga.

Vill man anordna avdragsrätten så, att avdrag åtnjutes med samma belopp vid slutet av varje år under löptiden, men avdragsrättens nuvärde vid emissionstillfället icke överstiger vad vi ovan angivit som det korrekta, inses lätt, att årligen bör få avskrivas $V \cdot \frac{R}{W \cdot n}$, och att summan av dessa avdrag under löptiden, om denna överstiger ett år, inte uppgår till kapitalrabattens hela belopp.

Det kan däremot visas, att en avdragsrätt, vars värde är korrekt enligt de uppställda kraven, kan konstrueras så, att avdragens summa uppgår till kapitalrabattens hela belopp. Förutsättningen härför är, att avdrag medges med under lånetiden stigande belopp på sådant sätt, att avdrag medges första året med $K \cdot i$, andra året med $K \cdot i\ (1 + i)$ o. s. v., så att sista årets avdrag uppgår till $K \cdot i \cdot (1 + i)^{n-1}$. Detta innebär, att den årliga räntan på kapitalbeloppet, som inte utbetalas till långivarna, förutsättes placerad till räntesatsen 100i % att växa med ränta på ränta till inlösensdagen, och att avdrag medges med

Nu gällande regel, enligt vilken en kursdifferens av detta slag utan reduktion omedelbart kan avdras, är gynnsammare än den för parilån gällande regeln, att varje år har att bära sin räntekostnad.[7] Å andra sidan skulle en reglering, enligt vilken avdragsrätten följde betalningarna, exempelvis så, att årliga räntebetalningar som nu finge dras av årligen, men en inlösensbonus först vid inlösen, innebära ett missgynnande av en lånetyp med sådan bonus.[8]

På samma sätt kan det visas, att ett med agio och motsvarande högre ränta utgivet lån å ena sidan missgynnas, om agiovinsten upptas till omedelbar beskattning, å andra sidan framstår som privilegierat i jämförelse med ett parilån, om agiovinsten beskattas först i samband med lånets inlösen. Även en jämn fördelning av hela agiovinstens belopp över lånetiden skulle

det varje år avsatta beloppet tillika med den på kontot upplupna räntan. Ju längre lånetiden är och ju högre räntefoten, desto större blir den relativa roll, som spelas av den senare posten, och desto större blir följaktligen variationen i avdragens storlek från det första året till det sista. Denna metod motsvarar den beträffande avskrivningar på tillgångar teoretiskt såsom korrekt betraktade lika annuitets-metoden. Det argument, som brukar anföras mot denna, nämligen att den ofta felaktigt förutsätter avkastningen av vederbörande tillgång såsom konstant under användningstiden, saknar i förevarande sammanhang relevans.

Jfr betr. användningen av metoden i detta sammanhang Paton sid. 892ff.

[7] Man kan naturligtvis också tänka sig en omedelbar avdragsrätt, vars nuvärde motsvarar det diskonterade nuvärdet (V) av en enligt ovan »korrekt» avdragsrätt. Diskonteringsfaktorn måste då vara beräknad på den med skattesatsen reducerade marknadsräntan. Det belopp som sålunda skulle få avdragas utgör $\frac{V}{t}$, medan för närvarande vid omedelbar avdragsrätt får avdras hela R. Kvoten mellan dessa båda, uttryckt i procent, utgör vid räntefoten (brutto) 4 %

t \ n	5	10	15	20	25	50
25	92,6	83,3	77,5	71,5	65,6	40,7
50	94,4	89,2	84,5	79,7	75,0	53,8
75	97.5	94,4	91,8	89,1	86,3	72,7

och vid 6 %

t \ n	5	10	15	20	25	50
25	87,1	77,3	68,5	59,8	52,1	23,9
50	91,1	84,3	77,1	70,3	63,8	36,8
75	95,3	91,7	87,6	83,4	79,3	59,3

Kaldor (Indian Tax Reform, sid. 72—79), som formulerat ett i och för sig mycket intressant förslag till anordning av inventariers och anläggningars avskrivning enligt en sådan metod, har tyvärr gjort sig skyldig till felslutet, att det är avdragsrättens efter *marknadsräntan* diskonterade nuvärde, som bör vara lika med vad som eljest gäller, för att likformighet skall nås. Han har då bortsett från att ränteinkomst beskattas, ehuru sådan ränteinkomst, som beräknas erforderlig för att uppbringa avskrivningarnas summa till sådant belopp, som i någon mening (åtminstone nominalistisk) är behövligt för vidmakthållandet av den skattskyldiges realkapital, måste vara fri från inkomstskatt, om inte kapitalförbrukning skall beskattas. Diskonteringsfaktorn måste med hänsyn härtill anpassas till nettoräntan *efter* skatt. För en från dessa synpunkter mer realistisk diskussion av avskrivningsproblemet, se Johansson, Aff.ekon. 1957 sid. 1445.

[8] Det ovanstående är en variation på samma tema, som Kuylenstierna utfört beträffande värdeminskningsavdrag för byggnad (Sv.Sk.t. 1939 sid. 89—146), dock med den väsentliga skillnaden, att den komplikation, som gör Kuylenstiernas progressiva avskrivning problematisk, nämligen fastigheters avtagande avkastning, här inte föreligger. Beträffande diskonteringsfaktorn synes Kuylenstierna, mot vad hans kritiker påstått, ha beaktat räntans beskattning i sitt förslag.

missgynna agiolånet, som blir likvärdigt med parilånet efter skatt endast vid beskattning av årliga, med lånetiden successivt stigande andelar av vinsten, vilkas summa uppgår till agiovinstens belopp, eller ock — vid längre lånetid än ett år — lika årliga andelar, sammanlagt uppgående till ett lägre belopp än agiovinsten.[9]

Mot bakgrunden härav kan man ha skäl konstatera, att de ovan i avsnitt III A 1 citerade reglerna om rätt beskattningsår för kapitalrabatt och bonus innebär en möjlighet (om den kan utnyttjas är en annan fråga) till speciell skattekredit för ett lån med sådan karaktär, som inte står öppen vid ett parilån med motsvarande effektiva räntekostnad. Beträffande agio är det åter ovisst, huruvida beskattningen är ordnad så, att någon skattekredit kan åtnjutas — det är tänkbart, att beskattningen av agiovinst tvärtom i praktiken innebär, att agiolån från den anlagda synpunkten ställer sig ogynnsammare än parilån.

Nu kan man emellertid fråga sig, om denna inkonsekvens är särskilt betydelsefull. Ett kvantitativt övervägande torde leda till att skattekreditens ekonomiska betydelse i de flesta fall inte är särskilt stor. Principiellt viktigare är det emellertid, att den använda jämförelsenormen, den effektiva räntekostnaden, endast torde vara betingat användbar.

Detta sammanhänger med att antagandet av en enhetlig årlig effektiv räntekostnad över just de jämförda lånens hela löptid i vissa avseenden framstår som godtyckligt. Det synes visserligen vara riktigast att se varje års räntekostnad som en del av hela den över en överblickbar period beräknade lånekostnaden och utjämna denna över hela lånetiden. Denna har nu för de två diskuterade lånetyperna antagits lika. Men den praktiska användbarheten av den använda jämförelsenormen reduceras väsentligt, om den inte utan antagande av »complete foresight» kan användas även vid jämförelse mellan lån med olika lång löptid. Redan införandet av en konverteringsrätt, om vilken man inte vet, i vilken mån den kommer att kunna utnyttjas, medför samma svårighet — den innebär i korthet, att man för att likställa ett lån med högre ränta och konverteringsrätt med ett lån med lägre ränta och utan konverteringsrätt rätteligen skulle betrakta det förra lånet som ett agiolån under den förra delen av löptiden och som ett med kapitalrabatt utgivet lån under senare delen.

Vore det nu tekniskt möjligt att i någon form anpassa ränteavdragsrätten för alla lån, även de konvertibla, till den genomsnittliga effektiva räntekostnaden över en lånetid, beräknad efter det längsta ifrågakommande lånets löptid, skulle man emellertid därmed icke med nödvändighet ha tillgodosett kravet på beskattningens neutralitet, såvitt låntagarnas kalkyler angår. Det måste nämligen — vare sig man anser det generellt riktigt

[9] Den överränta, som motsvarar ett låns agio, kan ses som förräntning och amortering av agiobeloppet med lika annuiteter. Ränteandelen av dessa är småningom fallande, varför avdrag bör vägras för en med tiden stigande del såsom utgörande amortering. Det är vad som sker, när agio bokföres som vinst och således avräknas mot ränteavdraget. Ett agiolån är alltså en kombination av ett parilån och ett amorteringslån med lika annuiteter.

att betrakta den långa räntan som ett vägt medium av korttidsräntorna under motsvarande tid eller icke[1] — betraktas som realistiskt att anta, att för de enskilda företagen den subjektiva kalkylräntan för bedömning av lånekostnad på lång sikt i många fall avviker från den på kort sikt.[2] Det kan bero på förväntningar om ändringar i den allmänna räntenivån, men även på sådana faktorer som att man räknar med att företaget efter någon tid skall kunna erbjuda bättre säkerhet för sina lån eller möta en för sådana lån mera eller mindre mottaglig marknad.

Detta förhållande innebär nu, att låntagande företags subjektiva kalkylränta kan avvika mer eller mindre från den på detta sätt konstruerade, standardiserade effektiva räntan. Ett lån med hög ränta och konverteringsrätt behöver för ett företag, som väntar räntesänkning i framtiden, kalkylmässigt ingalunda te sig som innebärande ett bestridande i förskott av framtida räntekostnader. Tvärtom kan ett lån mot lägre ränta utan konverteringsrätt för ett företag med sådan förväntningsstruktur synas innebära ett delvis uppskjutande av den närmaste tidens högre räntekostnad till den framtid, då räntekostnaden rätteligen borde vara lägre — en kalkyl, som för att den inte skall influeras av beskattningssynpunkter kräver, att avdragsrätt medges som för ett lån med kapitalrabatt under förra delen av löptiden, medan lånet under senare delen i motsvarande utsträckning måste behandlas som ett agiolån.

Det ovan sagda är naturligtvis en teoretisk konstruktion. Orealiserade vinster av sådant slag som möjligheten att — tack vare att ett lån är bundet — få disponera kredit mot lägre ränta än den förväntade marknadsmässiga, tas veterligen inte till beskattning i något skattesystem.[3] Vad mera

[1] Kuylenstiernas antaganden härvidlag, Sv.Sk.t. 1956 sid. 106ff. och SOU 1949:60 sid. 78—83, kan behöva modifieras. Jfr t. ex. Kragh, sid. 135—138, Bent Hansen, Kort og lang Rente, Guy Arvidsson, sid. 59ff., och Winding kap. V spec. sid. 103f.

[2] Jfr diskussionen om kalkylräntan vid upptagande av lån hos Johansson, Ekon. tidskr. 1959 suppl. p. 6.1.

[3] Att i ett extremfall av långfristigt räntefritt lån en sådan beskattning kan tas i allvarligt övervägande visar en rättsfallskommentar i Harvard Law Review, 71 (1958) sid. 1165ff. I målet, Bradford Hotel Operating Co. v. Comm. 244 F. 2d 876 (1st Circ. 1957) hade en hotellägare 1947 mottagit 250 000 dollar räntefritt på 35 år som säkerhet för uppfyllelsen av ett hyreskontrakt på samma tid. I samband med överenskommelse om hävande av kontraktet 1950 utbetalades 65 000 och efterskänktes resten av skulden. Någon beskattning hade naturligtvis inte skett av de lånfångna medlen 1947, men nu ville underinstanserna beskatta hela det efterskänkta skuldbeloppet, 185 000 dollar. Domstolen beskattade emellertid enbart diskonterade nuvärdet av den betalningsförpliktelse, som upphävts. Kommentatorn anmärker på goda grunder, att denna realistiska värdering av skuldavkortningen konsekvent borde motsvarats av en beskattning 1947 av differensen mellan de erhållna 250 000 och återbetalningsskyldighetens dåvarande diskonterade värde, och ett avdrag 1950 för de utgivna 65 000, till den del de översteg diskonterade värdet av motsvarande återbetalningsskyldighet, sådan den ursprungligen varit bestämd. Utslaget, som väl får betraktas som det goda hjärtats seger över skatteschablonerna, manar inte till efterföljd men har intresse som en erinran om att även den skattemässiga värderingen av skulder erbjuder alternativa lösningar av intresse.

I samma anda uttalar sig Heintges, som inte vill se någon vinst för låntagaren i en förtidsbetalning till underkurs av ett räntefritt »7c-lån» — den vinst som gjorts, låg i själva beviljandet av det räntefria lånet, som ekonomiskt sett rätteligen borde bokas under sitt nominella och till sitt faktiska värde. För ett sådant fall, där vinsten såsom byggnadssubvention skulle varit skattefri, föreligger naturligtvis inte samma betänkligheter som mot det amerikanska utslaget ovan. Men som Heintges riktigt anmärker, skulle det krävas mod för att i praktiken konsekvent våga förverkliga dessa slutsatser. (Heintges sid. 89f.)

märkligt är, synes man, trots att företagsekonomerna eljest (på goda skäl) gjort en dygd av inkonsekvensen och i stor utsträckning tar hänsyn till orealiserade förluster på tillgångssidan, inte heller vare sig i bokförings- eller skattepraxis beakta motsvarande förpliktelse vid bindning till högre ränta än den marknadsmässiga, trots att denna får ses som en orealiserad förlust på passivsidan. Det sagda gäller vare sig det är fråga om allenast anteciperade förändringar av här behandlad art eller om äkta ehuru orealiserade kapitalvinster och -förluster, inträdda som följd av ett ändrat ränteläge.

Mot denna bakgrund är det kanske rimligt att bortse från det privilegierande av lån med kapitalrabatt och bonus på parilånens bekostnad, som bestämmelserna om rätt beskattningsår innebär. Man kan nämligen aldrig veta, om inte i företagarnas subjektiva kalkyler för tillgodoseendet av ett visst kapitalbehov just det förhållande, att en kapitalrabatt omedelbart får avdras, kan tjäna till att kompensera den skattemässiga diskrimineringen av ett långt lån med fast ränta vid jämförelse med kort upplåning, när förväntningarna är inriktade på fallande ränteläge i framtiden.

Betydelsefullare från synpunkten av skattens neutralitet är det däremot, att långivarnas beskattning är så ordnad, att ingen märkbar privilegiering av en lånetyp framför en annan äger rum. F. n. gäller en sådan, eftersom lån med kapitalrabatt resp. bonus gynnas, medan lån med agio missgynnas i jämförelse med parilån. Det är så mycket allvarligare, som denna inkonsekvens inte upphäver utan förstärker den nyss observerade på avdragssidan. Till denna huvudpunkt i den kritiska framställningen skall nedan återkommas.

4) Skatteplikten för ränta å »varuobligationer»

När obligationer är att anse som omsättningstillgångar, är skatteplikten resp. avdragsrätten för kursdifferenser klar. Imparitetsregeln, enligt vilken agio får avdras genast medan kapitalrabatt och bonus redovisas som intäkt först vid realisation, möter självfallet samma invändningar som i det närmast föregående redovisats för avdragsrättens del. Därmed må även vara sagt, att dessa anmärkningar, dels genom att de kan framstå som opraktiskt långtgående, dels genom att de i många fall får olika innebörd beroende på om de anknyts till objektiva beräkningar av effektiv förräntning över någon bestämd period eller till placerarnas subjektiva kalkyler, normalt bör kunna betraktas som mindre vägande.

För fullständighetens skull kan det anmärkas, att även en äganderättsövergång mellan två obligationsinnehavare, vilkas innehav i båda fallen är av omsättningstillgångs karaktär, från avkastningssynpunkt kan medföra en viss inskränkning av den skattekredit, som enligt det sagda medges förvärvaren av en obligation till underkurs. En köpare torde nämligen inte ha obetingad rätt till nedskrivning av en förvärvad obligation till den kurs, lägre än inlösenskursen, vartill den emitterats, om han förvärvat den till en högre kurs. Men vid betraktande från synpunkten av hur de ifrågavarande

investeringarna påverkat resp. placerares skatteförmåga, skulle ett medgivande av nedskrivningsrätt för senare förvärvare till tidigare förvärvares anskaffningsvärde eller alternativt ett uppskjutande av beskattningen av förste förvärvarens kursvinst (ev. till den del den kunde tillskrivas värdemognaden) till obligationens inlösensdag förefalla omotiverat och är anmärkningen sålunda irrelevant, n.b. om man är beredd att vid inkomstberäkningen sätta en slutpunkt vid realisationstillfället för varje särskild placering.

Men därmed är också frågan aktualiserad, om man verkligen skall betrakta ett fasthållande vid realisationskriteriet som tillfredsställande från konsekvenssynpunkt. Den skärpning av skatten på ett värdepappers avkastning, som under de citerade förutsättningarna följer med ägarskifte under löptiden, är ju även för den enskilde placeraren av betydelse som motiv för ett val av mer långsiktiga placeringar i stället för täta omsättningar vid tillgodoseendet av ett mera varaktigt placeringsbehov. Ett inkomstbegrepp, som innefattar all förmögenhetsvinst, måste, om denna svårighet skall kunna övervinnas, överge realisationskriteriet och i princip arbeta med infinitesimala perioder — varvid man likväl knappast lär kunna övervinna den grundläggande svårigheten att på en gång anpassa inkomstberäkningen efter en objektiv värdering och bevara skattens neutralitet gentemot en på subjektiva kalkyler grundad, individuell planering. Den andra vägen att undvika samma svårighet är att bibehålla realisationskriteriet endast för de fall, där realisation efter en kortare period i någon mening kan anses vara det normala — omsättningstillgångar, spekulativa placeringar — för att beträffande anläggningstillgångar, vilkas realisation inträffar mer sporadiskt, i stället helt bortse från beskattning av kursvinster resp. avdrag för kursförluster. Detta senare är den metod man valt i vårt land.[4]

5) Frågan om upprätthållandet av distinktionen mellan anläggnings- och omsättningspapper

a) Problemet.

Även en kritik, som inte går så långt som till att förkasta gällande sätt att lösa frågan om rätt beskattningsår för avkastning, måste ta ställning till frågan om rimligheten i gällande gränsdragning mellan omsättnings- och anläggningspapper. I första hand kan angripas det förhållande, att en sådan distinktion faktiskt görs, i andra hand det sätt, på vilket det sker.

Att skattelagen innefattar en distinktion, enligt vilken skillnaden mellan en obligations förvärvs- och avyttringskurs i vissa fall tillerkännes relevans för innehavarens beskattning, i andra fall icke, lämnar självfallet rum för

[4] Som närmare berörts på annat ställe (sid. 202f.) får 35 § KL i all sin bristfällighet uppfattas som en rättslig fiktion, enligt vilken realisationsvinstbeskattningen träffar de spekulativa placeringarna. Tekniska skäl förklarar den faktiska förekomsten av spekulativa placeringar, som inte drabbas av realisationsvinstbeskattningen, liksom av realisationsvinstbeskattning av icke-spekulativa transaktioner. Systematiskt får dessa fall betraktas som ofullkomligheter, från vilka man måste bortse.

kritik både från skatteförmågesynpunkt och från synpunkten av skattens neutralitet.[5] Kring detta förhållande kretsar den centrala debatten om det skatterättsliga inkomstbegreppet. De gängse argumentationslinjerna behöver inte upprepas i detta sammanhang. Mer än ett halvt sekels diskussioner om inkomstbegreppets utformning har klart nog givit vid handen, att vår skattelagstiftning, liksom den i många andra länder, principiellt har gett upp den ambitiösa målsättningen att ta hänsyn till alla omständigheter, som kan påverka skatteförmågan. Praktiska hänsyn, avseende taxeringens genomförbarhet, fiskaliska önskemål om jämnhet i taxeringsresultaten, principiella resonemang, knutna till ekonomiskt eller juridiskt uppfattade distinktioner mellan avkastning och kapital, rättvisesynpunkter, sådana som den, enligt vilken kursvinster föranledda av räntesänkning såsom kompenserade av framtida avkastningsbortfall och vice versa bör lämnas utan beaktande vid taxeringen — alla dessa skäl har andragits för upprätthållande av den traditionella distinktionen mellan förvärvskällan och dess avkastning, såvitt kursvinster och kursförluster angår.

Redan i inledningen har visserligen berörts, att ett konsekvent tillgodoseende av de principiella och rättvisesynpunkter, som nyss exemplifierats, erbjuder väl så stora praktiska svårigheter som de, vilka möter försök att tillgodose skatteförmågeprincipen genom ett skatterättsligt inkomstbegrepp baserat på förmögenhetsvinst. Men då å andra sidan de i inledningskapitlet berörda svårigheterna med ett inkomstbegrepp av Schanz' typ ställer lagstiftaren inför valet att vid konstruktionen av ett sådant antingen uppge det praktiskt svårumbärliga realisationskriteriet eller alternativt acceptera avsevärda skattekrediter vid beskattningen av länge innehavda tillgångars värdemognad, kan som nyss antyddes ett helt bortseende från denna i likformighetens intresse förefalla att vara det minst onda av de alternativ, som i praktiken står till buds.

Mot denna bakgrund synes det vara en realistisk syn på problemet att inte stanna vid ett sterilt konstaterande av att inkomsten som mått på skatteförmågan *borde* innefatta även förmögenhetsvinster, utan att i stället konstatera, att en distinktion av här aktuell art, således mellan omsättnings- och anläggningstillgångar, med det givna systemet måste finnas och bör kunna diskuteras utifrån förutsättningen av dess bibehållande.

b) Förhållandet mellan kursvinst och ersättning för nyttjanderätt till fastighet.

Därmed är det emellertid inte sagt, att man bör eller måste acceptera samma distinktion för obligationernas del. Man kan sålunda finna ett argument för uteslutandet av den beträffande alla andra obligationer än (möjligen) de perpetuella. Så är fallet, om man vill dra konsekvensen av gällande be-

[5] Distinktionen anläggnings- contra omsättningstillgångar är inte ensam avgörande på denna punkt. Förlusters art kan medföra, att den skattemässiga behandlingen av förlust på en anläggningstillgång likabehandlas med förlust på en omsättningstillgång. Härtill återkommes nedan sid. 140.

stämmelser beträffande skatteplikt för engångsersättning avseende på begränsad tid upplåten nyttjanderätt.

Lagstiftaren har uttryckligen förklarat dylik ersättning skattepliktig med den motiveringen, att densamma — låt vara kanske under mycket lång tid — kan konsumeras, utan att den tillgång, nyttjanderätten avser, för alltid går ur innehavarens hand.[6] På samma sätt vore det i princip möjligt att resonera för de icke perpetuella obligationernas del: en överkurs vid avyttring av en sådan obligation kan i princip konsumeras under obligationens återstående löptid, utan att säljaren vid dennas slut står med ett mindre kapital än det han skulle ägt, om han behållit obligationen. Analogt måste förvärvaren av en dylik tidsbegränsad obligation på samma sätt som förvärvaren av en tidsbegränsad nyttjanderätt räkna med avskrivning på överkursen, om han vill behålla sitt kapital ograverat.[7]

På motsvarande vis kan man betrakta differenser mellan obligationers emissions- och inlösenskurs som ersättningar avseende att kompensera lägre årlig ränta än marknadsräntan (kapitalrabatt och bonus) resp. högre sådan ränta (agio) under ett värdepappers begränsade löptid. Likaså kan samma betraktelsesätt tillämpas på sådan inlösensbonus, som utgår vid förtidsinlösen, och som ekonomiskt kan ses som en kompensation för mistad överränta under återstående del av löptiden.

Egendomligt nog förhåller det sig nu så, att den sedan 1947 tillämpade gränsdragningen mellan ersättning för upplåtelse på obegränsad tid och så-

[6] Den grundläggande skillnaden mellan ersättning för perpetuellt inkomstbortfall och ersättning för sådant med begränsad tidsutsträckning, sådan den uppfattats i svensk skatterätt, belyses klart genom prop. 105/1946, i vilken den gällande skattefriheten för engångsersättning vid upplåtelse på obegränsad tid av nyttjanderätt till fastighet föreslogs.

I propositionen citerades en dep.-PM (beträffande denna och reformen i övrigt jfr även dess förf. Sterner, Sv.Sk.t. 1945 sid. 279—295), som bl. a. tog upp frågan om en principiell skillnad kunde anses föreligga mellan en upplåtelse på 49 eller 50 år och en upplåtelse på obegränsad tid. Även om ersättningen i förra fallet bleve endast obetydligt lägre än i det senare, förelåge dock en sådan skillnad: »Vid upplåtelse på obegränsad tid har upplåtaren definitivt avhänt sig den avkastning, varom fråga är. Vid upplåtelse på begränsad tid är avhändelsen av avkastningen däremot endast tillfällig, och det kapital, som avkastningen representerar, återvinner i upplåtarens hand successivt sitt värde. I förra fallet måste upplåtaren fondera den erhållna ersättningen, om han vill bibehålla sin förmögenhetsställning, i det senare kan han förbruka vad han erhållit och ändock efter upplåtelsetidens utgång ha sin förmögenhet kvar ograverad. I förra fallet kan det erhållna beloppet sålunda anses utgöra en ekvivalent för det kapital, av vilket avkastningen faller; i senare fallet har ersättningen däremot karaktär av (kumulerad) avkastning.» Visserligen kunde man se en olägenhet i den föreslagna gränsdragningen för skatteplikten däri, att skattebetalning genast vid ersättningens erhållande medförde en ränteförlust och i många fall därutöver en förlust genom stegrad progression för den skattskyldige. I dep.-PM ansågs emellertid hänsyn härtill icke behöva tas, dels av praktiska skäl, dels därför att så i allmänhet icke heller eljest skett.

I ett yttrande av 1944 års allmänna skattekommitté, som starkare tryckte på dessa betänkligheter, föreslogs »att vid upplåtelse på begränsad tid engångsersättningens belopp reduceras i förhållande till tidens längd och med tillämpning av lämplig räntefot».

Departementschefen ville emellertid inte gå med på detta utan anslöt sig till PM. Beträffande progressionsargumentet ställde han dock i utsikt tillämpning i det vidare sammanhang av reformåtgärder, som sedermera genom införandet av KF om ackumulerad inkomst kom att bli verklighet.

Jfr vidare nedan sid. 177ff.

[7] T. ex. en jordbruksarrendator, som även vid kontantredovisning i praxis torde få välja mellan omedelbar avdragsrätt eller avdrag för avskrivning på utgiven tillträdesersättning, RÅ 1956 ref. 29.

dan avseende begränsad tid föregicks av en — låt vara oklar — praxisregel, enligt vilken all ersättning för nyttjanderätt beskattades, varför reformen närmast innebar en begränsning av inkomstbegreppets omfång.[8] Man kan alltså för tiden före 1947 i än mindre grad än för närvarande tala om en analogi i här berörda avseende mellan inkomstbegreppets utformning i avseende på inkomst av fastighet och inkomst av kapital, hur stora likheterna än ekonomiskt kan anses vara. Så länge all ersättning för upplåten nyttjanderätt beskattades, kunde man beträffande inkomst av fastighet med rätta tala om en formell gränsdragning, men med motsatt innebörd mot den formella gränsdragning, som i överkurs vid avyttring eller inlösen av en obligation uteslutande ser en kapitaltransaktion och till ingen del en ersättning för utebliven avkastning.

Lagändringen från 1947 utjämnade denna motsättning för de till tiden obegränsade upplåtelsernas del. Den kvarstår såvitt avser de tidsbegränsade. Frågan uppkommer nu, om det alls är möjligt att för obligationernas del komma fram till samma principlösning och därmed till en analog gränsdragning. Det skall hävdas, att så är fallet, och att den nuvarande utformningen av inkomstbegreppet i detta hänseende är inkonsekvent.

Beträffande fastighet är inkomstbegreppet typiskt byggt på avkastningsprincipen. Man antar, att en fastighet som sådan skall ha obegränsad varaktighet. Man synes även utgå från att nuvarande ägare skall behålla fastigheten under i princip obegränsad tid, eller också, att huvudsaken är att en fastighets avkastning beskattas hos någon, oavsett vem. Från skatteförmågesynpunkt ter det sig nämligen knappast korrekt att beskatta t. ex. ersättning för en upplåtelse på femtio år, om man kan räkna med att en sådan upplåtelse vid en inom icke alltför avlägsen framtid inträffande avyttring av fastigheten till övervägande del skulle motsvaras av en i regel skattemässigt okompenserad nedsättning av fastighetens försäljningspris och således motsvaras av en icke avdragsgill förlust.

Beträffande obligationer är förhållandet skatterättsligt i viktiga avseenden detsamma, men materiellt är skillnaden den, att med undantag av perpetuella räntor (exemplifierade av f. n. endast ett statsräntelån, 1934 års) själva den tillgång, för vars avkastning överkursen kan sägas utgöra en kompensation, i viss mening, nämligen om man tänker på obligationen som sådan, har begränsad livslängd. Å andra sidan kan det placeringssökande kapitalet vara av perpetuell natur, även om dess placeringar är tidsbegränsade. En analogi mellan räntekompensation i form av differens mellan förvärvs- och avyttrings- eller inlösenskurs för korta papper och ersättning för upplåtelse på begränsad tid är därför, trots den nämnda skillnaden, inte självklar. Tvärtom synes traditionen föreskriva ett betraktelsesätt, enligt vilket dagens ränteläge förutsättes kunna bli permanent, vadan varje kursvinst helt måste sparas för att även fortsättningsvis kunna möjliggöra oför-

[8] Nämligen så som det ansågs utformat i praxis. Med hänsyn till lagens principiella ståndpunkt var det snarast fråga om ett förtydligande — jfr Eberstein (Festskr. Lundstedt) sid. 147.

ändrad årlig avkastning på kapitalet, medan å andra sidan varje kursförlust är irrelevant, eftersom kapitalets avkastande förmåga likväl är densamma som förut. Huruvida kursförlusten eller kursvinsten är kalkylerad med ett så långsiktigt perspektiv eller på annat sätt, beaktas principiellt inte, då det icke är fråga om omsättningstillgångar eller realisationsvinst.

Likväl lär det knappast vara realistiskt att genomgående anlägga detta långsiktiga perspektiv. Börskurserna på värdepapper kan visserligen genom differerande effektiv förräntning för värdepapper med olika återstående löptid tyda hän på ett perspektiv utöver inlösningsfristerna — men dessa differenser torde främst ha med marknadens likviditetsvärdering att skaffa och endast i mindre omfattning med intresset att på fördelaktigaste sätt tillgodose långfristiga placeringsbehov.[9] Väsentligare i sammanhanget är emellertid den redan i inledningen anförda synpunkten, att en renodling av det långsiktiga perspektivet skulle kräva en systemfrämmande omvärdering av vid inlösen erhållna kontantlikvider.

Nuvarande regelsystem gör nämligen följande anomali tänkbar: Räntenivån sjunker, och två långsiktsplacerare, innehavare av samma slags efter ett par år till inlösen förfallna obligationer drar sina konsekvenser härav på olika sätt. A säljer till överkurs och placerar hela likviden i nya obligationer, som är anpassade efter den sänkta räntenivån och förvärvas till pari. Fram till de första obligationernas inlösen vidkänns han en viss minskning i sin årliga ränteintäkt (som han helt förbrukar), men hans inkomstbeskattning är i motsvarande mån lägre (vi förutsätter att någon realisationsvinstbeskattning ej inträder). B väljer att behålla sitt papper, men sparar i medvetande om räntesänkningen en del av dess avkastning för att, när inlösen skett, kunna förvärva värdepapper av samma slag som A köpt. Räntenivån står oförändrad fram till inlösensdagen. Men B, som inte konsumerat mer än A gjort, är likväl på inlösensdagen ur stånd att placera ett lika stort kapital som sin kollega, eftersom det belopp, han aktat nödigt avsätta för att i möjligaste mån bevara sitt kapitals avkastningsförmåga, har blivit beskattat som inkomst. Så länge man inte är beredd att ge B ett avdrag för den del av hans årliga ränteavkastning, som inte längre motsvarar en marknadsmässig förräntning av hans kapital, synes det vara ett olikformigt privilegium för A att slippa skatta för den kursvinst, som realiter utgör ersättning för att han under begränsad tid (nämligen fram till det först innehavda papperets inlösensdag) avstår från den del av dess förräntning, som överstiger den marknadsmässiga.[1]

Motsvarande tankegång kom fram i kärandens argumentation i det ovan sid. 52 ff. citerade målet NJA 1941: 72, ehuru den icke vann HD:s gillande. Bonus vid förtidsinlösen ansågs höra till kapitalet, trots att motsvarande

[9] Jfr ovan sid. 128 n. 1 liksom även t. ex. Schwartz—Wert, Revue économique 1958, sid. 107—126.

[1] Det låter tänka sig, att förhållandet skulle kunna kompenseras genom att den överkurs A erhåller skulle tryckas ned på grund av att köpare inte kunde påräkna rätt till avdrag för kursfallet fram till inlösensdagen. På en enhetlig marknad, utan inslag av idkare av penningrörelse och skattefria fonder, vore detta ett rimligt antagande, men för dagens situation lär det knappast stämma.

högre ränteavkastning, om förtidsinlösen uteblivit, hade tillfallit käranden som avkastning. Hon gjorde i målet gällande, att för att kapitalet skulle kunna placeras med godtagbar förräntning placering måst ske i papper, förvärvade till överkurs, vilken hon själv haft att bestrida, för att kapitalet inte skulle minskas. Skulle hennes och fondförvaltarens uppfattning på sistnämnda punkt vara riktig, skulle det civilrättsliga avkastningsbegreppet inte vara konsekvent utan rymma en »imparitetsregel» till skydd för fonder, vilka väl skulle kunna planmässigt ökas men aldrig planmässigt minskas genom kursdifferenser av beskrivna slag.[2] Men antingen det civilrättsliga avkastningsbegreppet inrymmer denna imparitetsregel eller icke, kan det konstateras, att den skatterättsligt icke gäller. En placerare må vara aldrig så medveten om att den överkurs han betalar för ett inom begränsad tid inlösligt värdepapper faller ut i form av motsvarande högre avkastning — han kan ändå inte under inkomst av kapital tillgodoräkna sig avdrag för den förra såsom utgift för den senares förvärvande.[3]

Det ovan anförda har relevans dels för sådana differenser mellan värdepappers utgivnings- och inlösenskurs, som sammanhänger med att värdepapperens nominella ränteavkastning avviker från den marknadsmässiga för motsvarande parilån, dels ock för sådana kursvinster och kursförluster, som hänför sig till ändringar i den allmänna räntenivån. Det finns emellertid ytterligare en kategori av kursväxlingar, nämligen de, som är beroende på marknadens riskvärdering och låntagarnas solvens. I vissa avseenden kan emellertid kursvinster och -förluster sammanhängande med sådana anledningar betraktas som jämförbara med de tidigare behandlade.

Sålunda kan man tänka sig som realistiskt det fall, att exempelvis ett förlagslån anses vara en riskablare placering vid början av löptiden än vid slutet av densamma, när det låntagande företaget hunnit expandera. En innehavare av ett sådant förlagsbevis, vilken säljer detsamma under lånets löptid, kan på grund av denna förbättrade värdering av risken räkna med en viss överkurs även vid oförändrat marknadsläge i övrigt, eftersom förräntningsanspråket generellt blivit lägre för hans innehavda papper. Innebörden härav får anses vara den, att han under den första delen av lånets löptid uppburit en lägre ränteavkastning än den som skulle varit den skäliga för ett lån med den säkerhet, som då erbjöds, och att han därför intjänat ett anspråk på i motsvarande grad högre förräntning under återstående delen av löptiden — ett anspråk, som han genom försäljningen realiserat i form av en kapitalvinst. Denna utgör en ersättning för rätten att under begränsad tid, nämligen till löptidens utgång, uppbära en högre ränta än den, som skulle varit den marknadsmässiga för ett parilån med motsvarande säkerhet. På motsvarande sätt kan man för ett lån, där den erbjudna säkerhetens värde sjun-

[2] Praktiskt motiverad är — även vid en »quantum»-syn på fondkapitalet — en imparitet, som innebär, att avkastningshavare kan göra anspråk på sin andel av obligationers värdemognad, först när den mognat ut. Det vore olämpligt, om avkastningshavare skulle kunna göra anspråk på kontinuerlig avyttring under löptiden av fondens obligationer. Jfr Edgerton, Harvard Law Review 31 (1918) sid. 469.

[3] Vid beräkning av sparbanks inkomst av rörelse har betraktelsesättet däremot i något fall kommit till användning, jfr RÅ 1931 ref. 43 och ovan sid. 47 n. 1 och 3.

ker under löptiden, betrakta den vid avyttring realiserade förlusten som en ersättning till den nye förvärvaren av papperen för att denne skall under begränsad tid åtnöjas med en lägre nominell förräntning än den i företagets solvensläge skäliga.

Man kan nu häremot invända, att kapitalförluster på grund av låntagares bristande solvens är renodlade kapitalförluster, som med nuvarande beskattningssystem inte är avdragsgilla annat än i de fall (driftförlust i rörelse, realisationsförlust i vissa fall) där så på grund av tillgångarnas speciella karaktär är stadgat. Så länge förlust på grund av gäldenärs bristande solvens inte generellt är avdragsgill, borde enligt denna tankegång motsvarande vinst av reciprocitetsskäl förbli skattefri.

Detta argument träffar emellertid delvis redan gällande regler. Kapitalförluster på grund av låntagares bristande solvens motsvaras nämligen på ett närmast försäkringsmässigt sätt av en marknadsmässig förräntning av riskabla papper med en högre räntefot än mindre riskabla — men sådan överränta på grund av ett pappers riskabla karaktär är likväl skattepliktig intäkt. Principiellt kan det inte vara orimligare att låta en engångskompensation för sådan överränta under begränsad tid få samma skattemässiga behandling som överräntan, när den utbetalas periodiskt.

Man kan sedan naturligtvis ytterligare ifrågasätta, huruvida det inte vore rimligt att av konsekvensskäl medge avdrag för ifrågakommande förluster och således inte enbart beskatta vinsterna. Mycket talar härför — här är icke nödvändigt att påvisa mera, än att en skevhet existerar redan med nuvarande system. Långivaren till en insolvent gäldenär skattar för överräntan liksom ett försäkringsbolag för sina premier, men får, till skillnad från försäkringsbolaget, inget avdrag för inträffande skadereglering. Om han därtill skulle skatta för uppburen kompensation för sådan överränta under ett låns återstående löptid, resp. för sådan kursvinst, som vid förvärv till underkurs av med hänsyn till låntagarens solvensläge lågt förräntade papper utgör en motsvarighet till eljest påräknelig överränta, komme detta icke att leda till någon ny inkonsekvens på denna punkt, på sin höjd att göra den befintliga mer iögonenfallande. Den skulle mildras, i samma mån som förlustavdragsrätten utsträcktes. I linje med det förda resonemanget skulle ligga en avdragsrätt åtminstone för alla de fall, då obligationer avyttras med kursförlust utan att ha blivit nödlidande.

Det är därför inte orimligt att analogisera från ersättning för begränsad nyttjanderätt till obligationer, på sätt här försökts. Men frågan återstår ännu, i vilka fall den rätt, varom fråga är, kan anses vara till tiden obegränsad. Ovan har visats, att så icke utan avsevärda nackdelar kan antas vara fallet beträffande obligationer löpande på begränsad tid, även om det kapital, som placerats i dem, är avsett för stadigvarande placering. Det synes inte vara praktiskt orimligt att i enkelhetens intresse anse motsvarande regelsystem tillämpligt även för statsräntelån, uppsägbara från statens sida. Men teoretiskt är det naturligtvis mer tillfredsställande att för dylika låns del på samma sätt som sker beträffande fastigheter, till vilka nyttjanderätt

upplåtes, betrakta dem som sådana perpetuella placeringar, beträffande vilka mottagen ersättning i sin helhet är att anse som det diskonterade värdet av en under obegränsad tid löpande avkastning. Även om således i ett högränteläge den som köper statsränteobligationer till underkurs sannolikt ofta nog baserar sin kalkyl icke endast på framtida ränteavkastning utan även på framtida kursvinst vid sänkt ränteläge, kan det vara konsekvent att teoretiskt så, som nu sker, utgå från att kalkylen grundas på nuvärdesdiskontering av under obegränsad tid utfallande räntor. På samma sätt kan det då förefalla motiverat att för säljarens del betrakta erhållen överkurs eller vidkänd underkurs som ersättning för över- resp. underavkastning under obegränsad tid, oaktat säljarens kapital icke avsetts för perpetuell placering.

Sammanfattningsvis innebär det sagda, att man i nuvarande behandling av kursvinster och kursförluster på som anläggningstillgångar innehavda obligationer, antingen de realiserats genom överlåtelser under tidsbegränsade obligationers löptid eller genom differenser mellan utgivnings- och inlösenskurs, kan se ett brott mot den princip, som varit vägledande för lagstiftaren vid behandlingen av kapitaliserad ersättning för utebliven intäkt under begränsad tid, enkannerligen engångsersättning för upplåtelse av tidsbegränsad nyttjanderätt. Det har vidare visats, att vidmakthållandet av nuvarande regler, såvitt angår de tidsbegränsade obligationerna, leder till vad som från ekonomisk synpunkt måste betraktas som stötande inkonsekvenser. Till frågan om det praktiska genomförandet av något annat system återkommes i det följande (kap. VII, spec. sid. 185—194).

c) Gränsdragningen mellan anläggnings- och omsättningspapper.

Om man emellertid är beredd att acceptera de ovan kritiserade inkonsekvenserna, och man således även för andra obligationers del än de perpetuella vill godta förekomsten av kapitalvinster och kapitalförluster utanför inkomstbegreppets ram, kvarstår frågan om en tillfredsställande gränsdragning mellan anläggnings- och omsättningspapper (liksom den naturligtvis även vid ett godtagande av den i föregående avsnitt anförda kritiken kan anses aktuell för de perpetuella obligationernas del). Tillika måste frågan behandlas, i vilken mån vinster eller förluster på värdepapper, vilka med gällande gränsdragning har anläggningstillgångars karaktär, på grund av vinsternas resp. förlusternas art skall likställas med vinster resp. förluster på omsättningstillgångar, eller omvänt i vilken mån vinster och förluster avseende omsättningstillgångar på grund av sin art skall uteslutas från inkomstberäkningen.

I detta sammanhang har den skattemässiga definitionen på omsättningstillgångar icke uttömmande behandlats. Principiellt är frågan om vad som förstås med att driva handel med obligationer likartad med frågan om yrkesmässig fastighetshandel, vilken närmare studeras i avd. IV. Det här redovisade materialet beträffande värdepappershandel torde icke kunna anses tillräckligt för några klara slutsatser rörande ev. brister i den gränsdrag-

ning, som nu i praxis äger rum.[4] Så mycket kan kanske sägas, som att det ligger i systemets karaktär, att gränsfallen av rent processtekniska skäl kan bli oenhetligt bedömda, om nämligen en skattskyldig inledningsvis redovisar intäkter av en förment värdepappershandel, vilka beskattas i första instans enligt deklaration, och ett följande år redovisar underskott, vilket vid noggrannare prövning av rörelsens omfattning finnes böra förvägras honom. Möjligheterna att inom fem år få rättelse jml 100 § TF gör dessa fall mindre stötande.[5] På motsvarande sätt kan en skattskyldig, som av en välvillig första instans medgivits behandling som rörelseidkare när inledningsåren visar underskott, förmena sig sakna denna karaktär, när »rörelsen» börjar ge vinst. Sannolikheten att ett så ohemult förfarande skulle lyckas torde emellertid vara liten.

Spörsmålet, när en handel med värdepapper skall anses ha upphört, och frågan om hur i sådant fall skall förfaras med de dolda reserverna, skall icke behandlas här.[6]

Egna obligationer, som för amortering förvärvas av det utgivande företaget, behandlas på samma sätt som omsättningstillgångar, och det torde sannolikt vara förhållandet även då det inte är fråga om klara amorteringsköp, utan papperen åter placeras på marknaden. Eftersom det här knappast kan sägas vara fråga om tillgångar avsedda för omsättning eller förbrukning i den skattskyldiges rörelse, synes förhållandet teoretiskt behöva särskild motivering, och i praktiken lär väl den ovan sid. 41f. anförda teorin, enligt vilken vinst vid amorteringsköp skulle konstituera inbesparad lånekostnad, vara den vägledande. På motsvarande sätt kan förlust vid förtidsinlösen till överkurs innebära utgift för kostnadsreduktion, nämligen genom bortfallande framtida räntekostnader, och vidare torde det vara realistiskt att betrakta kursförlust på egna obligationer som kostnader för vård av företagets kredit och således kapitalanskaffningskostnader i vidare mening.

Men naturligtvis kan häremot framställas invändningen, att denna reglering omöjliggör för ett företag att på sedvanliga skattevillkor i placeringssyfte förvärva egna obligationer. Förhållandet är, om man så vill, parallellt med det som i praktiken omöjliggör för t. ex. en byggmästare att låta bygga en villa åt sig vid sidan av rörelsen, liksom för en konsthandlare att för

[4] Det torde möjligen vara befogat att konstatera, att större krav på regelbundenhet ställs för värdepappersaffärers hänförande till rörelse än för fastighetsaffärers, vilket man illvilligt skulle kunna tolka som ett utslag av att fastighetsaffärernas rubricerande som rörelse, till skillnad från vad fallet torde anses vara med värdepappersaffärerna, så gott som alltid är till fiskus' fördel. Välvilligare kan förhållandet sättas i samband med att fastighetsaffärer är åtskilligt omständligare än värdepappersaffärer, och att i placerings- eller spekulationssyfte innehavda fastigheter inte omsätts så ofta som i motsvarande syften innehavda värdepapper.

[5] Som oftast torde väl vinsterna i fråga ha uppnåtts under sådana omständigheter, att valet mellan rörelse- och realisationsvinst blir skattemässigt irrelevant. Däremot kan en senkommen ändring av värdepappersaffärens tidigare hänförande till rörelse, om den verkställes ett förlustår, vara obekväm, då det taktiska förfarandet för en skattetänkande icke yrkesmässig värdepappersspekulant ofta torde påverkas av hans strävan att realisera förluster på sådan tid, att de kan avdras som realisationsförlust.

[6] Ämnet är ur olika synpunkter föremål för två ännu opublicerade undersökningar av andra författare. Jfr även RÅ 1958 ref. 61 och nedan sid. 275ff.

egen räkning åtnjuta den skattefrihet för värdestegring, som hans kunder spekulerar i. Denna regel torde, så länge rörelsen fortfarande pågår, vara tämligen allmänt accepterad. Vad som ytterligare försvagar argumentet är det förhållande, att innehavet av egna skuldebrev även civilrättsligt skiljer sig från innehavet av andras.

Väsentligare i sammanhanget är emellertid spörsmålet, huruvida ett företags vinst vid amorteringsköp av egna obligationer är skattepliktig även när densamma ekonomiskt sett är hänförlig till ackordsvinst eller tillskott från aktieägare. I amerikansk doktrin har frågan om skatteplikten vid köp av egna obligationer diskuterats utförligt just från denna synpunkt, som här i Sverige inte synes ha haft någon aktualitet i rättspraxis.[7] Det verkar emellertid som om just den omständigheten, att skatteplikten för vinst vid köp av egna obligationer och avdragsrätten för motsvarande förlust inte motiveras med att de skulle utgöra egentliga omsättningstillgångar utan med ett resonemang från kostnadssidan, skulle möjliggöra en anpassning av behandlingen av nämnda fall till de generellt för ackordsvinst resp. aktieägartillskott gällande reglerna.[8] Om någon reell vinst kan det ju i skattehänseende icke anses vara fråga, när en skuldförpliktelse bortfaller, för vilken man icke varit att betrakta som solvent. Förvärv av egna obligationer till underpris från aktieägare torde — i likhet med förvärv till överpris — med vanliga regler kunna hänföras till blandat fång.

Med hänsyn härtill synes det som om någon väsentlig kritik icke skulle behöva riktas mot gällande regler för egna obligationers behandling i skattehänseende.

Däremot är det ett i inkomstbegreppsdiskussionen ofta kritiserat förhållande, när behandlingen av samma värdepapper kan växla mellan den för en omsättningstillgång gällande och den för en anläggningstillgång. Inskränkningen av kapitalförlustbegreppet, först i praxis och med 1951 års lagstift-

[7] Se härom Magill, sid. 245—259, Warren-Sugarman, Columbia Law Review 40 (1940) sid. 1326—1372 och 41 (1941) sid. 61—87, Wright, Michigan Law Review 49 (1951) sid. 459—492 och 667—698, samt en osignerad rättsfallskommentar i Yale Law Journal 64 (1955) sid. 929—939, Application of Eisner v. Macomber to Pro Rata Stock Distributions in Payment of Salaries: An Opportunity for Tax Manipulation.

[8] Att ackordsvinst anses skattefri torde vara fast praxis, se RÅ 1929: 396 och 2032. I gengäld är ackordskostnader ej avdragsgilla, RÅ 1937: 33. Jfr Sandström, Rörelse, sid. 148f. och 329. Sandströms motivering, att ackord skulle vara att likställa med gåva, medan gåvobeskattning skulle vara utesluten, därför att gåvan vore värdelös, synes stå i dålig samklang med vad som i andra sammanhang förstås med gåva (jfr Mutén, Sv.Sk.t. 1956 sid. 190ff.) och svåra mot borgenärs rätt att — driftförlust förutsatt — få avdrag för ackordsförlusten. Något bättre är kanske motiveringen, att ackordsvinsten som regel är en kompensation för skattemässigt outnyttjade förluster, vilken det vore oegentligt att försvåra genom beskattning. Skulle detta vara det egentliga skälet, vore det likväl anledning att bevaka, att inte ackordsgäldenär genom för hög lagervärdering skaffar sig skattemässigt effektivt avdrag två gånger, nämligen både genom ackordsvinsten och genom lagernedskrivning ett vinstår. Kanske får man som den realistiska grunden till praxis i dessa fall förmoda ett resonemang, enligt vilket en ackordsgäldenär torde sakna skattekraft, samtidigt som hans möjligheter att få ackord skulle allvarligt beskäras, om ett skattekrav mot ackordsvinsten skulle sabotera dess sanerande effekt. Samma argument kan andras mot 1957 års skatteutredning, som (SOU 1958: 35 sid. 86f.) vill se praxis ändrad och ackordsvinster beskattade, när förslaget om rätt till förlustutjämning genomförts. Utredningens alternativa tanke att i stället inskränka rätten till förlustutjämning vore åtminstone från den synpunkten kanske mer tilltalande.

ning även i lagtexten, gör att någon sådan växling på grund av förlusts art inte behöver förekomma för rena omsättningstillgångars del.

För anläggningspapper förekommer emellertid, som ovan visats, möjligheter till avdrag, som saknar motsvarighet i skatteplikt för vinst. Så är förhållandet, när förlust på en rörelsetillgång av anläggningstillgångs karaktär av något skäl anses utgöra driftförlust. Det otillräckliga rättsfallsmaterialet på denna punkt gör spekulationer om dessa reglers innebörd och eventuella brister tämligen riskabla. Det kan dock allmänt konstateras, att det är ett från konsekvenssynpunkt mindre tilltalande förhållande, när förlust på en placering kan påräknas godtagen som driftförlust, utan att beskattning sker, för den händelse samma placering i stället ger upphov till en kapitalvinst. I praktiken är naturligtvis denna skevhet mera stötande från fiskalisk synpunkt beträffande aktier än beträffande obligationer. En förlust på de senare, om den inträffar, torde maximalt ha betydligt större omfattning än en praktiskt tänkbar vinst.[9]

Anledningen till att en sådan inkonsekvens kan förekomma är, att gränsen mellan anläggnings- och omsättningstillgångar av tradition är skattemässigt relevant för beräkning av inkomst av rörelse, och att den inte för obligationernas del blivit genombruten av senare lagstiftning, så som skett beträffande lösa inventarier, goodwill m. m. Det är fördenskull icke tillräckligt för medgivande av avdrag för förlust på värdepapper, att desamma visas tillhöra rörelsen — exempelvis därigenom, att det i papperen placerade kapitalet utgör rörelsekapital och avsetts för användning inom rörelsen — utan även förlustens art måste vara sådan, att densamma kan anses ha lidits som ett led i själva rörelsen. Prövningen härav torde få betraktas som sträng. Även om den förlustlidande har föga glädje av att en annan person, som gör motsvarande kapitalvinst, slipper skatta för denna, får det emellertid anses rimligt, att lagstiftning och praxis i möjligaste mån sökt begränsa de tillfällen, där en inkongruens mellan avdragsrätt och skattefrihet skulle kunna leda till skevhet i placerarnas kalkyler, antingen detta, som beträffande värdepapper, sker genom en sträng prövning av rätten till avdrag för förlust resp. värdeminskning, eller, som beträffande inventarier, genom sammankoppling av liberaliserade avskrivnings- och förlustavdragsregler med en utvidgning av inkomstbegreppet till motsvarande vinster.

Man kan i sammanhanget möjligen göra den reflexionen, att priset — i form av motsvarande skatteplikt för vinst — för det »katastrofskydd», som en obetingad rätt till avdrag för förlust på en rörelse tillhöriga obligationer skulle innebära, borde te sig relativt ringa för näringsidkarna, med hänsyn till att de möjliga vinsterna måste vara av relativt begränsad storleksordning. Förhållandet får såtillvida betraktas som olikartat med det för aktier gällande, där ett uppoffrande av skattefriheten för de teoretiskt obegränsade vinstmöjligheterna kanske skulle betraktas som ett alltför högt pris för en utvidgning av nu gällande förlustavdragsmöjligheter i rörelse.

[9] Det sagda gäller naturligtvis inte obligationer förvärvade till c:a 50 % och därunder. Sådana förvärv torde emellertid sällan eller aldrig förekomma i sådana sammanhang, att den ensidiga förlustavdragsrätten skulle kunna bli aktuell.

Utanför ramen för inkomst av rörelse förekommer inte den här påtalade skevheten. I stället kan det, liksom även beträffande sådana obligationer, som utgör anläggningstillgångar i rörelse, bli fråga om en skevhet i motsatt riktning, nämligen i så måtto, att sådan vinst, som är hänförlig till realisationsvinst, beskattas, utan att någon obetingad rätt till avdrag för motsvarande realisationsförlust finns stadgad. Till frågan om realisationsvinstbeskattningen återkommes nedan (sid. 144—149).

6) Konflikter mellan de olika inkomstbegreppen — dubbelbeskattning och skattebortfall från avkastningssynpunkt

Som framgår av den föregående analysen av gällande rätt, erbjuder distinktionen mellan anläggnings- och omsättningstillgångar i skatterättsligt hänseende besvärliga komplikationer, när det gäller att från avkastningssynpunkt vidmakthålla en regel, enligt vilken avkastningen på en obligation skall beskattas helt, dock endast en gång. Det system för kontinuitet i beskattningen av obligationsrätter, som utformats i anslutning till KöpL:s bestämmelser om fördelningen av värdepappers avkastning mellan köpare och säljare, tillgodoser icke undantagslöst detta syfte med mindre båda parter kan redovisa överlåten obligation inom samma tillgångskategori. Om ett värdepapper samtidigt som det byter ägare även växlar karaktär från anläggnings- till omsättningstillgång eller vice versa, kan redan i normalfallet av fast förräntade obligationer följande fall inträffa:

a) A, som driver penningrörelse, är säljare och får avdrag för förlust motsvarande kursfall på grund av marknadens höjda ränteanspråk. B, en enskild placerare, är köpare och tillgodogör sig obligationens värdemognad som kompensation för den låga räntan, men slipper skatta för den förra.

b) B är i stället säljare och förvägras avdrag för samma förlust som under a), men köparen A får det oaktat skatta för hela värdemognaden.

c) A är säljare och får skatta för vinst, motsvarande kursstegring på grund av marknadens sänkta ränteanspråk. Köparen B, som får skatta för hela räntan, förvägras avdrag för utgiven överkurs.

d) B är säljare och slipper skatta för samma vinst som under c), men köparen A får likväl avdrag för obligationens kursfall fram till inlösensdagen.

I fallen a) och d) blir den sammanlagda beskattningen lägre än den som skulle ägt rum, om obligationen för både A och B tillhört samma tillgångskategori, medan åter i fallen b) och c) den sammanlagda beskattningen blir högre. Skattevinsten resp. -förlusten kan tänkas fördelad mellan A och B på olika sätt beroende på marknadsförhållandena. Det är således tänkbart, att på en marknad, som domineras av banker, försäkringsbolag m. fl., vilkas obligationer behandlas som omsättningstillgångar, skattevinsten i fallen a) och d) i stort sett ograverad stannar hos B, medan i fallen b) och c) B i stället får vidkännas motsvarande förlust. Domineras marknaden i stället

av sådana placerare, för vilka obligationerna icke utgör omsättningstillgångar, kan man räkna med en kurssättning, som åt A lämnar brorslotten av ifrågavarande skattevinster och -förluster. Pensionsfonder, »fromma stiftelser» m. fl. för inkomst av kapital och tillfällig förvärvsverksamhet icke skattskyldiga subjekt intar härvidlag samma ställning som de placerare, vilka bokför sina obligationer som omsättningstillgångar. Med anledning härav finns det skäl att räkna med som sannolikt, att kurssättningen på obligationsmarknaden med dess nuvarande struktur i hög grad domineras av sistnämnda kategori placerare.[1]

Inkonsekvensen i fallen a)—d) framstår emellertid inte som en sådan för det traditionella betraktelsesätt, enligt vilket kursändringarna på ett papper och de genom dessa realiserade vinsterna och förlusterna betraktas som helt skilda från papperets avkastning. Hur djupt rotat detta betraktelsesätt är, illustreras vältaligt av Kuylenstiernas ovan sid. 56 citerade distinktion mellan sakliga och osakliga motiv för utsläppande av värdepapper till underkurs. Den som det vill synas nära till hands liggande reflexionen, att en särskilt stark marknadsefterfrågan efter långa lågprocentiga obligationer till underkurs skulle kunna vara resultatet av att den effektiva förräntningen efter skatt vid nämnda obligationer står i ett speciellt gynnsamt förhållande till deras effektiva förräntning före skatt för sådana placerare, vilka icke är skattefria eller har att redovisa obligationerna som omsättningstillgångar, efterlyses förgäves i promemorian. Med detta exempel för ögonen skall man kanske icke för mycket förundra sig över att frågan om dubbel eller otillräcklig beskattning av obligationers avkastning i nu berörda sammanhang förblivit ouppmärksammad av lagstiftaren.

Som likaledes förut berörts är ett liknande problem aktuellt för sådan avkastnings del, som kumuleras utan att på sedvanligt sätt komma till avräkning mellan säljare och köpare, t. ex. vid flatköp av nödlidande papper eller överlåtelse av indexobligationer. Genom överlåtelse av en sådan obligation, kort innan sådan kumulerad avkastning blir tillgänglig för lyftning, till köpare av A:s kategori eller till skattefri placerare, kan skatteplikten för obligationernas avkastning reellt göras praktiskt taget illusorisk. Detta synes vara en allvarligare inkonsekvens än den av lagstiftaren för likartade fall uttryckligen accepterade, systematiska svagheten, att skatt på kumulerad avkastning kan drabba annan skattskyldig än den, under vars innehavstid avkastningen upplupit.

Vad som nu anmärkts kan motivera en stark tvekan, om det de lege ferenda kan vara riktigt att skatterättsligt behålla det system för avkastnings fördelning mellan olika skattskyldiga, som övertagits från civilrätten. De påvi-

[1] Man kunde vänta sig, att detta förhållande skulle komma till uttryck i enhetliga effektiva räntesatser på likvärdiga lån med ungefärligen samma återstående löptid. Alldeles är dock detta icke fallet. Speciellt har man i samband med de senaste årens räntehöjningar kunnat notera en förvånande hög kurssättning för 1934 års statsräntelån vilket lär hänga samman med att de penninginrättningar, som i huvudsak sitter med dessa papper, varit ovilliga att sälja dem långt under bokvärdet och därför hållit tillbaka utbudet, så länge deras bokvinster till så stor del, som i samband med räntehöjningarna varit fallet, konsumerats av nödtvungna avskrivningar på andra papper.

sade inkonsekvenserna ger vid handen, att problemställningen skatterättsligt företer djupgående olikheter mot det spörsmål, som varit aktuellt vid utformningen av det i 20 § KöpL kodifierade handelsbruket.

7) Avgränsningen av räntebegreppet och dess praktiska förutsättningar

Den tidigare framställningen av gällande rätt har lett fram till slutsatsen, att det skatterättsliga räntebegreppet är ett formellt begrepp. Endast i mycket liten omfattning kan man finna belägg för hypotesen, att den formella gränsdragningen skulle vara inskränkt till de fall, där subjektiv oklarhet råder om den verkliga karaktären av sådan avkastning, som tar andra former än de för ränta gängse.

Det har redan påpekats, att såvitt avser kapitalrabatt och bonus antagandet, att man ens i teorien objektivt skulle kunna skilja på någon »äkta» sådan, tillkommen av »sakliga» hänsyn, och sådan som tillkommit för att utnyttja skattesystemets luckor, synes mindre hållbart. Varje anpassning efter marknadsläget på obligationsmarknaden innebär de facto en anpassning till skattereglerna, eftersom även dessa måste beaktas i de kalkyler, som vägleder kapitalmarknadens parter.

Med det system för den skatterättsliga behandlingen av realiserade kursvinster och -förluster på obligationer, som f. n. gäller, synes det vara riktigt och nödvändigt att behålla den formella gränsdragningen. Sparobligationernas särbehandling möjliggöres i praktiken uteslutande genom att de icke kan överlåtas — om de kunde det, vore skatteplikten illusorisk.[2] Härtill kommer, som Geijer med skäl anmärkt, att själva övergången från formell gränsdragning till ett ekonomiskt betraktelsesätt erbjuder tröskelproblem — sparobligationerna är formellt räntelösa, men vad så med obligationer, effektivt 5 %-iga men formellt avkastande 1/2 %, 1 %, 2 % ...? Någonstans måste gränsen dras, och att dra den utan klar lagstiftning synes äventyrligt för rättssäkerheten. Från avkastningssynpunkt kan man således inte rikta någon kritik mot den formella gränsdragningen, om man inte samtidigt är beredd att på ett eller annat sätt söka undanröja den diskontinuitet i avkastningens beskattning, som den parallella existensen av skilda inkomstbegrepp enligt vad tidigare nämnts möjliggör.

Inte heller från skatteförmågesynpunkt skulle ett underkännande av den formella gränsdragningen enbart för de obligationers del, vilka utges med kapitalrabatt, bonus eller agio, obetingat göra systemet konsekventare, så länge möjligheten kvarstår att slippa beskattning av realiserad vinst vid

[2] Man kan möjligen som ett alternativ konstruera fram någon separat avräkning av upplupen avkastning. Man kan också tänka sig någon mer eller mindre djupgående ändring av regelsystemet, t. ex. efter mönster av den — i helt annat syfte tillkomna och för ett annat regelsystem avpassade — norska regeln i § 3 av Lov den 13/7 1921 om beskatning til Staten av aksjeselskaper og aksjonærer. Enligt detta år 1926 upphävda lagrum drabbade beskattning av utskiftat belopp från AB (vars behandling motsvarar den svenska rättens för utdelning från ekonomisk förening vid dess upplösning) överlåtaren upp till beloppet av hans vinst, om överlåtelse skett inom två år före utskiftningen.

avyttring eller inlösen av till underkurs förvärvade obligationer, för vilkas kursfall fångesmannen kunnat tillgodogöra sig avdrag.[3]

Med ett ekonomiskt betraktelsesätt måste det likväl sägas vara en allvarlig brist hos den formella gränsdragningen, att vad som ekonomiskt är att hänföra till avkastningen på ett värdepapper, en värdemognad, som i alla berörda parters kalkyler betraktas som ett led i värdepapperets effektiva förräntning, icke skall påverka vissa innehavares skattemässiga inkomstberäkning. Bristen är så mycket större, som den i princip ger låntagarna tillfälle att — utöver de förutbehandlade skevheterna i fråga om rätt beskattningsår — utnyttja den i dessa långivares kalkyler vid jämförelse med parilån gynnsammare relationen mellan effektiv förräntning efter och före skatt för lån utgivna med kapitalrabatt resp. inlösta med bonus, och förhållandet sålunda även innebär ett brott mot principen om skattens neutralitet. På motsvarande sätt diskriminerar systemet agiolån.

De praktiska och teoretiska överväganden, som redovisats, synes innebära tillräcklig grund för slutsatsen, att starka skäl talar för ett hänsynstagande till kapitalrabatt, bonus och agio vid långivarnas beskattning, men att åtgärder i denna riktning, om de verkligen skall utgöra förbättringar från konsekvenssynpunkt, måste åtföljas av en omstudering av gällande regler för fördelningen mellan obligationers successiva ägare av på dessa upplöpande avkastning. Hur en sådan revision av det gällande »kontinuitetssystemet» skall kunna gestaltas, och hur ambitiöst målet för den kan sättas, därtill skall återkommas i ett senare avsnitt (nedan sid. 174—200).

8) Kritik av realisationsvinstreglerna beträffande obligationer

a) Vinstbeskattning i allmänhet.

Det principiella berättigandet för att man i ett inkomstbeskattningssystem, vilket som det svenska utgår från förvärvskälleprincipen, över huvud taget beskattar vissa kapitalvinster, är, som i annat sammanhang påpekats, att de betraktas som resultatet av på förvärv inriktad verksamhet, enkannerligen spekulation. Realisationsvinstreglerna är, oaktat sin schematiska utformning, i princip avsedda att urskilja spekulationsvinster.[4]

När realisationsvinstreglerna genombrutit den eljest grundläggande regeln om skattefrihet för kapitalvinster, kan man tolka detta så, att lagstiftaren ansett sig för dessa spekulativa vinsters del kunna förutsätta ett annat betraktelsesätt än det för kapitalvinster i övrigt gällande, och det i så måtto, att realisationsvinsterna såsom utgörande resultatet av en förvärvsverksamhet — spekulation — rimligen kan betraktas som ägnade för den skattskyldiges konsumtion, medan å andra sidan de egentliga kapitalvinsterna icke

[3] Vore däremot den senare möjligheten utesluten, skulle detta ta sig uttryck i säljkurserna, och man skulle kunna räkna med en annan effektiv förräntning för obligationer förvärvade mot underkurs under löptiden, än för nyemitterade med samma återstående löptid, något som skulle kunna göra en skiljaktig skattemässig behandling acceptabel.
[4] Jfr nedan sid. 202f.

förutsätts kunna konsumeras utan framstår som delar av det i princip för fortsatt produktiv placering avsedda, ehuru tillfälligtvis framtagna kapitalet.[5] För dessa senare kapitalvinster kan man anse sådana synpunkter tillämpliga som den, enligt vilken en kapitalvinst, motsvarad av räntesänkning, icke innebär någon verklig vinst, då ju hela det större kapitalet måste investeras för att fortsättningsvis ge motsvarande avkastning, eller den, enligt vilken en kapitalvinst kommer till beskattning i form av i motsvarande mån höjd avkastning på kapitalet och därmed höjd inkomstbeskattning, liksom även höjd förmögenhetsbeskattning i framtiden. Sådana synpunkter får inte utrymme beträffande realisationsvinsterna — om den del av det realiserade kapitalet, som motsvarar vinsten, betraktas som konsumtionskapital, måste den som sådant försiktigtvis beskattas genast, om den med säkerhet skall beskattas alls.

Förutsättningen av fortsatt bibehållande av distinktionen mellan omsättnings- och anläggningstillgångar nödvändiggör ett ställningstagande till frågan om realisationsvinstbeskattningens utformning.[6] Kritiken i det följande skall utgå från realisationsvinstbeskattningens bibehållande och allenast syssla med frågan, om nuvarande kriterier på vad som skall betraktas som realisationsvinst och realisationsförlust, speciellt såvitt angår obligationer, kan anses motsvara de för realisationsvinstbeskattningen vägledande grundprinciperna.

Framställningen av gällande rätt ger, vill det synas, anledning till kritik från denna synpunkt, när det gäller frågan om vad som skall förstås med avyttring i 35 §:ens mening. En kapitalomplacering kan, enligt de för realisationsvinstbeskattningen gällande reglerna, i och för sig väl vara att betrakta som ett realisationstillfälle. Man kan tänka sig att beskatta därvid uppkommande realisationsvinst som inkomst av spekulativ verksamhet, även om hela det realiserade kapitalet återinvesteras — det behöver inte vara märkvärdigare än att annan förvärvsinkomst, som sparas, blir föremål för beskattning. Om ett kapital blir föremål för täta omplaceringar, talar presumtionen för att dess ägare är inställd på att utöka detsamma genom spekulationsvinster — gör han det till priset av en lägre förräntning, är det subjektiva sambandet mellan avståendet från det ena slagets inkomst till förmån för det andra många gånger uppenbart. Realisationsvinstreglernas med hänsyn till svårigheten att bevisa visst syfte nödvändigtvis schematiska karaktär medför visserligen, att många av de fall, då en skattskyldig medvetet

[5] Jfr SOU 1949:9, sid. 39, där i anslutning till Åkerman, sid. 8f., denna synpunkt, framförd av bank- och fondinspektionen i dess yttrande över bolagsskatteberedningens förslag, särskilt framhålles.

[6] Man kan naturligtvis, om man så vill, tänka sig gränsen mellan omsättnings- och anläggningstillgångar dragen så vid, att de spekulativa vinster, som man vill beskatta, hänföres till vinster på omsättningstillgångar — det skulle innebära, att man avstode från kravet på yrkesmässighet och regelbundenhet i den skattemässiga definitionen av rörelse, eller, alternativt, att man i avsevärd omfattning avstode från beskattning av spekulationsvinster. I båda fallen skulle realisationsvinstbeskattningen som sådan kunna bortfalla. Men problemet om de spekulativa vinsternas avgränsning från de egentliga kapitalvinsterna skulle därmed endast ha flyttats in på rörelsebeskattningens område, och själva problemställningen skulle inte vara särskilt radikalt förändrad.

går in för att byta den årliga avkastningen av sitt kapital mot värdemognad på längre sikt — tomtspekulation, inköp av långa lågförräntade obligationer till avsevärd underkurs — blir obeskattade. Men den omständigheten, att tekniska svårigheter gör långtidsspekulationen svåråtkomlig från skattesynpunkt, behöver — ehuru från konsekvenssynpunkt självklart en brist i systemet — knappast föranleda ett krav på att även korttidsspekulationen likaså helt skulle fritas. Det skulle ju snarast göra ont värre.[7]

Men även om man således till nöds kan acceptera, att vissa kapitalomplaceringar, fastän de icke är alla spekulativa omplaceringar, och icke alla av dem är spekulativa, hänförs under 35 §, synes man likväl böra rikta en invändning mot det sätt, på vilket de från realisationsvinstsynpunkt relevanta omplaceringarna definieras. I första hand gäller kritiken den praxis, enligt vilken StplF:s regler för stämpelpliktigt utbyte följes vid konvertering av obligationer.

Om en obligationsinnehavare godkänner ett konverteringserbjudande (som inte är av tvångskaraktär — härtill återkommes nedan), innebär detta från ekonomisk synpunkt för honom ett val mellan kontanter och fortsatt placering, i princip likvärdigt med realisation av den gamla investeringen och omedelbar omplacering i de nya obligationerna. Om man inte är beredd att avstå från all beskattning vid kapitalomplacering, synes man ha att se ett avgörande kriterium härutinnan. Självfallet är det möjligt att redan i vidmakthållandet av en viss placering se ett val mellan denna och de medel, en realisation skulle inbringa — men konsekvensen härav vore ett systemfrämmande uppgivande av realisationskriteriet. Valet mellan pengar och fortsatt placering måste konkretiseras genom någon sådan åtgärd, som skäligen kan likställas med avyttring genom försäljning eller byte, t. ex. just accepterandet av ett konverteringserbjudande.

Den åtskillnad, som stämpelavgiftspraxis för bestämning av värdepappers identitet med utbytta kommit att göra mellan konvertering genom påstämpling av de gamla obligationerna och konvertering genom utbyte, synes för detta ändamål sakna relevans. Det är här inte platsen att diskutera stämpelavgiftsreglerna — vilka f. ö. är föremål för utredning och inom överskådlig tid kan tänkas bli ändrade — men däremot må det konstateras, att några rationella grunder för tillämpningen av berörda distinktion vid realisationsvinstbeskattningen knappast torde kunna uppletas. Möjligen skulle man kunna se en fördel i ett enhetligt avyttringsbegrepp liksom en enhetlig norm för bestämning av skattemässig identitet, gällande såväl i stämpelavgifts- som i realisationsvinsthänseende. Men även bortsett från att denna enhet-

[7] Det bör på denna punkt betonas, att detta inte skrivs med ambitionen att vara en uttömmande diskussion av realisationsvinstbestämmelserna. Andra synpunkter än de, vartill framställningen i detta arbete begränsats, kan anföras som motivering för exempelvis så radikala åtgärder som borttagande av realisationsvinstbeskattningen, åtminstone den på värdepapper. Sannolikt har sålunda den nuvarande utformningen av vår realisationsvinstbeskattning ogynnsamma verkningar på kapitalmarknadens funktionssätt. Varje reform bör emellertid företas under vederbörligt uppmärksammande av kravet på en rättvis och likformig beskattning — även om man understundom anser sig böra eftersätta det för tillgodoseende av utomfiskaliska intressen.

lighet, t. ex. såvitt avser vissa aktieemissioner m. m., redan företer undantag, kan en strävan i denna riktning knappast ha så starka motiv, att det skulle finnas anledning till från realisationsvinstbeskattningssynpunkt meningslösa distinktioner för att säkra dess upprätthållande.[8]

b) Tvångsavyttring.

När en konvertering äger rum, utan att något fritt val tillerkännes långivaren, synes det vara förfelat att på ett sådant tvångsförfarande lägga samma aspekt som på en kapitalomplacering, där en likvidering av engagemanget varit ett påtagligt alternativ.

Genom tillämpning av 35 § 4 mom. KL på sådana tvångskonverteringar har man i praxis erkänt problemets existens. Men det vore för mycket sagt, att man löst det. Fortfarande innebär en tvångskonvertering, även om därvid realiserad vinst är skattefri och förlust icke avdragsgill som realisationsförlust, att en ny tidsfrist börjar löpa, liksom att ett nytt ingångsvärde blir gällande. Långtidsplacerare kan härigenom komma i ett sämre läge än de skulle haft, om tvångskonverteringen uteblivit, medan å andra sidan korttidsspekulanter kan profitera av att få tillgodogöra sig ett tilläventyrs högre anskaffningsvärde än det, som var gällande vid deras ursprungliga förvärv.

Begränsningen av rätten till avdrag för realisationsförlust vid tvångsavyttring har slutligen en sådan formulering, att förlustavdrag kan medges endast i sådana fall, där avyttringen skulle skett till motsvarande kurs som den, vartill den faktiskt ägt rum, d. v. s. de förvärvade papperens värde. Därmed synes böra förstås, att förlustavdrag medges endast när tvångsavyttringen i någon mening är att betrakta som en god affär, men inte alls, när den är så dålig, att den skattskyldige inte skulle gjort den frivilligt.

Med hänsyn till denna brist hos tvångsavyttringsbestämmelserna är det kanske ingen anledning att beklaga, att deras tillämpning i samband med utlottning av obligationer inte blivit praxis. Å andra sidan kan man tveka om det rimliga i att låta en placerare, som haft anledning räkna med ett långvarigt engagemang, få skatta för realisationsvinst resp. få avdrag för realisationsförlust, avseende obligationer som — tursamt eller otursamt — blivit tidigt utlottade. Realisationsvinstbestämmelsernas grundtanke, att investeringstidens längd skall indicera det huvudsakliga syftet med en placering, förutsätter ju en frivillighet, som inte hänför sig till realisationen genom den verkligen skedda utlottningen utan snarare till en realisation vid den tidpunkt, som motsvarar den statistiskt förväntade för utlottning. Har en pla-

[8] Man kan härvidlag tänka sig en parallell med strävan att för skatterättens del i möjligaste mån upprätthålla de civilrättsliga begreppsbestämningarna, t. ex. avseende just avkastning. Jämförelsen haltar dock, eftersom de civilrättsliga begrepp det rör sig om i regel torde ha en helt annan förankring i den allmänna rättsuppfattningen än den utomordentligt speciella stämpelavgiftspraxis kan tänkas äga. Att civilrättsliga begreppsbestämningar, när annat ej stadgats, är vägledande även för skatterättspraxis, synes både från rättssäkerhetssynpunkt och av rationella skäl riktigt och värdefullt. Men när terminologiska skäl inte står hindrande i vägen, synes inkomstskattepraxis fri att anta eller förkasta den praxis, som för ett helt annat ändamål och vägledd av en speciellt utformad lagtext kommit att gestaltas på ett sådant specialområde som stämpelavgiftens.

cerare genomsnittligt sett haft anledning räkna med långtidsplacering, ändras ju inte hans syfte genom att utlottningen utfaller på annat sätt.

c) Förlustavdrag.

De restriktiva bestämmelserna om realisationsförlusters behandling kan naturligtvis generellt kritiseras från skatteförmågesynpunkt, på samma sätt som man beträffande motsvarande vinster kan anse beskattningen otillräcklig och inkomstbegreppet böra utsträckas till att omfatta även förmögenhetsvinster.[9] Även med accepterande av nu gällande grundprinciper för beskattningen är det emellertid möjligt att finna åtskilliga angreppspunkter. En specifik sådan för obligationernas del är denna:

Den som till underkurs förvärvar en obligation med förhållandevis kort återstående löptid kan, om han behåller den fram till inlösen, räkna med realisationsvinstbeskattning, helt eller delvis, av den uppkommande kursvinsten. Syftet att realisera en kursvinst av detta slag torde i sådana fall regelmässigt ligga i så öppen dag, att en beskattning av vinsten från de utgångspunkter, som varit vägledande för lagstiftaren vid utformningen av 35 § KL, måste anses fullt acceptabel. Ett för dessa vinster speciellt karakteristikum är emellertid den relativt stora säkerhet, med vilken innehavaren kunnat kalkylera med en värdemognad fram till inlösensdagen. Om någon »spekulation» i ordets vanliga bemärkelse behöver här inte alls vara fråga.[1] Likväl förefaller, såvitt vinsten i fråga angår, det resultat, vartill realisationsvinstbeskattningen leder, materiellt tillfredsställande.

För motsvarande förlusters del är däremot frånvaron av varje spekulativt drag en anledning till betänkligheter gentemot det rådande systemet. Om en obligation inköpes till överkurs för att kort tid efteråt inlösas, är det naturligtvis på samma sätt som gäller för inlösensvinst befogat att anse förhållandet skattemässigt relevant, eftersom det rör sig om en korttidsplacering — man kan ytterligare skärpa denna synpunkt med att det inte som vid andra realisationsförluster behöver misstänkas »wash sale», d. v. s. försäljning och återköp av värdepapper för tillgodogörande av förlustavdrag, trots att realisation i egentlig mening icke äger rum. Den redan från början bestämda inlösenstiden utesluter ju sådant agerande från innehavares sida.

[9] Jfr Wicksell, SOU 1923:70 sid. 59f. m. fl.
1944 års skattekommitté (SOU 1949:9) föreslog i anslutning till G. Åkerman införande av möjligheter till utjämning av ett års förlust mot andra års vinster. Åkerman tänker sig som alternativ en radikal nedskärning av tidsfristerna, i samband varmed en fortsatt snäv behandling av förlustavdragen skulle vara försvarlig. Kombinationen av vidsträckt skatteplikt och inskränkt förlustavdragsrätt måste särskilt hämma de samhällsnyttiga, riskbärande investeringarna i nya aktiebolag.

[1] Belysande är följande citat ur en nyutkommen schweizisk ränteberäkningstabell: »Wird eine Obligation, die zu einem relativ geringen Preis mit grosser Rendite gekauft wurde, nach Kurssteigerungen mit entsprechend kleinerer Rendite verkauft oder in eine Obligation mit grösserer Rendite umgetauscht, so bedeutet dies nicht nur eine Erhöhung des bisherigen Kapitalertrages, sondern auch einen willkommenen zusätzlichen Kapitalgewinn, der dank der Rendix-Tabelle ohne jegliches spekulatives Engagement erzielt werden kann.» (Flüge, sid. 3.) »Ein privater Kapitalanleger zieht es (z.B. aus steuertechnischen Gründen) vor, ein Darlehen in der Form zu geben, dass er zwar auf den laufenden Zins verzichtet, sich dafür aber einen entsprechend grösseren Betrag (Kapitalgewinn statt Kapitalertrag) zurückzahlen lässt.» (A.a. sid. 6.)

Men om det sålunda inte kan vara fråga om »wash sale», och förlusten inte heller är av spekulationskaraktär utan kunnat anses från början beräknelig, vill det synas som om de argument, vilka eljest stödjer lagens restriktivitet gentemot avdrag för realisationsförluster, för dessa fall skulle vara mindre tillämpliga.[2] Det finns sålunda knappast anledning räkna med att inlösensförluster av detta slag skulle ha någon benägenhet att tillta i samband med en depression, varför inte ens omtanken om skatteunderlaget — systemfrämmande för en skatt, som framom andra skall vara ägnad att träffa skatteförmågan — blir relevant.

Det må likväl erkännas, att just de här nämnda omständigheter, som gör realisationsvinst- och realisationsförlustreglernas tillämpning på obligationsinlösen oegentlig, kanske inte behöver ge anledning till en reform av obligationsinlösens behandling inom ramen för 35 § KL. Som senare skall visas, finns det i stället goda skäl att hänföra de behandlade transaktionerna till inkomst av kapital.

Det bör slutligen erinras, att de i närmast föregående avsnitt berörda svårigheterna vid kollision mellan inkomst av rörelse och inkomst av kapital genom överlåtelse av obligation, som samtidigt växlar karaktär av omsättnings- resp. anläggningstillgång, aktualiseras på i princip samma sätt vid onerösa överlåtelser mellan en skattskyldig, för vilken avyttringen faller inom realisationsvinstfristen och realisationsvinstgrundande fång föreligger, och en annan skattskyldig, vars innehav icke realiseras inom tidsfristen, och vice versa. Det är överflödigt att påpeka, att realisationsvinstreglerna icke är konstruerade för att ge någon korrekt lösning på problemet om skattens neutralitet från avkastningssynpunkt.

9) Premieobligationer

De för premieobligationerna gällande beskattningsreglerna kommer en subvention nära. Då det hör till traditionen i landet att inte subventionera offentliga lån med skattebefrielse, är det följdriktigt, att de officiella motiveringarna fått andra uttryck. Med skatteförmågeprincipen har premieobligationsreglerna inte mycket att göra.

[2] Inkomstskattesakkunniga (SOU 1923:69 sid. 92) anför »wash sales» som enda grund för inskränkningen i rätten till avdrag för realisationsförlust. Bolagsskatteberedningen (SOU 1931:40 sid. 318) anför motsvarande farhågor. 1944 års skattekommitté, för vilka de inte heller var främmande, ansåg likväl de principiella skälen för en utvidgning av avdragsrätten tillräckligt starka för att åtminstone föreslå ett kvittningsförfarande mot realisationsvinster fem år framåt och bakåt i tiden (SOU 1949:9 sid. 69—77) men förslaget ledde ej till någon proposition i denna del. Kommittén ansåg, liksom tidigare bl. a. Åkerman, sid. 15, riskerna för skatteunderlaget under en depression för stora för att en obegränsad avdragsrätt skulle kunna tillåtas. 1957 års skatteutredning (SOU 1958:35 sid. 85f.) vill inte ens i samband med införandet av en allmän rätt till förlustutjämning vara med om någon sådan rätt för realisationsförlusternas del, detta av — i utredningen ej nämnda — principiella skäl, liksom även på grund av de »tekniska komplikationer», som skulle tillstöta, bl. a. med avseende på den 1951 införda fallande skalan. »Tilläggas må att den praktiska betydelsen av ett undantagsstadgande av nu diskuterat slag kan antagas vara obetydlig.» Satsen innebär ett beklagligt undantag från utredningens eljest lovvärda obenägenhet att mäta rättvisefrågor med kvantitativa mått.

KAP. VI. UTLÄNDSK RÄTT

A) Danmark

Det skatterättsliga räntebegreppet synes i Danmark ha en klart formell karaktär. Skillnaden mot svensk rätt är väsentlig i så måtto, att samma räntebegrepp synes komma till användning för bestämmande både av låntagares avdragsrätt, SL § 6 e, och långivares skatteplikt, SL § 4 e.[3]

Glistrup finner det vara ett nödvändigt och tillräckligt villkor för att en utgift i avdragshänseende skall behandlas som ränta, »at den formelt fremtræder som en løbende procentydelse beregnet i forhold til en hovedstol, mens det er irrelevant, om den realøkonomisk er vederlag for en aktuel gæld».[4] Vägledande är utslaget UfR 1941 sid. 563 H., där ett fastighetsbolag vägrades avdrag för 15 % kapitalrabatt på ett tioårigt lån.[5] Det senare tillägget grundas på att såsom konverteringsersättning utgående 4 månaders dubbelränta medgivits till avdrag, liksom även 2 % provision för utfäst kredit från utfästelsedagen till ianspråktagandet.[6]

Någon skillnad i avdragsrättens omfattning synes inte göras mellan rörelseidkare och andra inkomsttagare. Kapitalanskaffningskostnader räknas för båda kategorierna som anläggningsutgifter.[7] Härmed hänger det samman, att kursförlust på hypoteksobligationer — den i Danmark gängse formen för fastighetsbelåning — kunde inräknas i en byggnads anskaffningskostnad vid tillämpningen av de under kriget införda och 1957 avskaffade särskilda reglerna om extraordinär avskrivning.[8]

Med detta inskränkta kostnadsbegrepp är det inte heller ägnat att förvåna, att låntagare lika litet vid amorteringsköp som vid försäljning av nya obligationer kan få avdrag för kursförlust resp. beskattas för kursvinst.[9] För det svenska argumentet, att vinst vid amorteringsköp utgör kostnadsbesparing, finns inte något utrymme.

Långivarnas beskattning har trots upprepade attacker från skattemyndig-

[3] Jacobsen, sid. 155. Glistrup, sid. 85f., nämner dock som undantag från kongruensregeln mellan räntebegreppet vid intäkts- och utgiftsberäkning bl. a. inkomst genom belåning av avbetalningskontrakt (ligningsdirektoratets medd. 1957, 54) och ett højesteretsutslag, UfR 1950 sid. 7 H., enligt vilket en finansiär fick skatta för 4 000 kr, som han betingat sig för en ungefär ettårig kredit om 26 000 kr. Oaktat i avbetalningsfallet köparnas finansieringstillägg inte torde betraktas som ränta utan som pristillägg (jfr Thøger Nielsen, Skattepol. Oversigt 1955 sid. 238f. och Glistrup sid. 276) torde så vara fallet med förmedlarens utbetalning till räntemottagaren. I senare fallet torde den omständigheten, att för ett privat lån på bestämd tid, så kort, att bestämmandet av en enda räntetermin inte framstår som onormalt, räntan bestämts till ett avrundat belopp, knappast ens vid ett aldrig så formellt räntebegrepp kunna betaga låntagaren hans avdragsrätt. Så snäv som praxis kring SL § 6 e visat sig vara, kanske det dock är för vågsamt att förutsätta, att Glistrup har fel på denna senare punkt.

[4] Glistrup, sid. 276.

[5] Jfr även Jacobsen, sid. 240, och Helkett, sid. 185 och 191.

[6] UfR 1947 sid. 725 H. och 1950 sid. 867 H.

[7] Jfr Skattelovskommissionen, I sid. 81 (til § 11), där provision vid förlängning av inteckningslån och kursförlust vid prioritering eller omprioritering säges väl innebära en allmän ökning av räntebördan men såsom icke avseende ett enstaka års inkomst likväl böra betraktas som kapitalförlust.

[8] Glistrup, sid. 440 och 433.

[9] Lign.dir. medd. 1956, 71, cit. hos Helkett sid. 185 och 190.

heternas sida av højesteret strikt hållits vid ett formellt räntebegrepp.[1] Tre avgöranden av højesteret 1950, avseende vinst vid inlösen av till underkurs inköpta obligationer, gick samtliga i denna riktning.[2] Mest anmärkningsvärd var denna utgång beträffande ett livförsäkringsbolag, som hade så stora medel placerade i obligationer, att det kunde påräkna en fast årlig intäkt genom utlottning.[3] Grunden för det friande utslaget var, att utlottningsvinst icke nominellt var ränta, och att vinsterna i överensstämmelse med SL § 5 a således måste betraktas som förmögenhetsökning härrörande från medel placerade som anläggningskapital (till skillnad från i Sverige, där försäkringsbolags obligationer är omsättningstillgångar). Det kan tilläggas, att tvåårspresumtionen i detta lagrum förutom fastigheter endast avser »aktier og lignende offentlige værdipapirer», varmed icke förstås obligationer.[4] Även vid kortare innehavstid än två år är presumtionen således mot spekulativt syfte.

I ett cirkulär från ligningsdirektoratet 1951 tolkades 1950 års rättsfall inskränkt. Beskattning skulle alltfort äga rum av inlösensvinster när 1) pantobligation mottagits som likvid för yrkesmässiga tjänster och leveranser, t. ex. vid ett bygge; 2) vinsten gjorts av skattskyldig, som drev handel med värdepapper; 3) »pantebrevet i øvrigt må anses for erhvervet med gevinst ved indfrielse eller salg for øje, hvilket bl. a. må formodes at være tilfældet hvis en skatteyder har anbragt en væsentlig del af sin formue i en række pantebreve, der ret hyppigt udskiftes, således at den pågældende skatteyder ved indfrielse køber nye pantebreve og herved forskaffer sig en stadig indtækt ved indfrielses- eller salgsgevinster».[5] Ett senare friande utslag, avseende en privat placerare, som regelmässigt köpt pantobligationer till underkurs och tillgodogjort sig inlösensvinsterna, framtvang år 1954 en ändring i punkt 3 av nämnda cirkulär till att avse endast fall, då obligationen förvärvats i spekulationsavsikt eller »under udøvelse af næringsvirksomhed, der i væsentlig grad er rettet på at udnytte pantebreve og lign. investeringsmæssigt».

Inte heller denna tolkning stod sig. Genom UfR 1955 sid. 251 H. fritogs ett bolag från beskattning av inlösensvinst, trots att det hade till uttryckligt syfte att driva verksamhet genom att uppköpa pantobligationer till underkurs och behålla dem fram till inlösen. Ett utslag 1956, som bekräftade punkt 1 av ligningsdirektoratets meddelande, kunde inte hindra, att dess punkt 3 skjutits i sank av højesteret.[6] Ligningsdirektoratets medd. 1956,88 innehål-

[1] Liksom i Sverige skedde dock befrielse av sparobligationers ränta genom särskild lagstiftning 1942 (nr 283) (se Jacobsen sid. 198). Befrielsen gällde endast under förutsättning av tre års innehav. Prövning av den antagna skattepliktens rättsenlighet synes ej ha varit aktuell.

[2] UfR 1950 sid. 266 H., avseende pantobligation, köpt till 75 %, infriad i förtid till pari. UfR 1950 sid. 544 H., avseende vinst vid pariinlösen av 9-årig pantobligation köpt i placeringssyfte till kursen 78 % endast ett år tidigare. UfR 1950 sid. 284 H., se vidare i texten.

[3] UfR 1950 sid. 284 H.

[4] Jfr nedan sid. 232 och Glistrup sid. 117.

[5] Cirkuläret citerat i Sk.pol. Oversigt 1955 sid. 101—107, i en översikt »Om indfrielsesgevinster på private pantebreve».

[6] UfR 1956 sid. 261 H., enligt vilket inlösensvinst sedan jordstyckningsaktiebolag överlåtit »sælgerpantebreve» m. m. till sina aktieägare blev beskattad hos de senare. Utslaget sy-

ler endast punkt 1 och 2, den senare dock utökad med fall av »spekulationshensigt», om de nu finns, vilket på en del håll betvivlats.

Det har återstått för lagstiftaren att gripa in. Av finansminster Kampmanns majförslag 1954, som avsåg generell inkomstbeskattning för inlösensvinster förvärvade som led i rörelse och kapitalvinstbeskattning för övriga dylika, överstigande 1 000 kr, under medgivande av avdragsrätt för motsvarande förluster, i sin helhet mot kapitalvinst, med halva beloppet av den 1 000 kr överstigande delen från inkomst i övrigt, har efter all politisk mangling blivit kvar en enda paragraf (§ 4) i 1958—59 års LL.[7] Den avser skatteplikt för vinst vid avhändelse, inlösen eller utlottning av obligationer, som tillfaller försäkringsbolag, banker och andra företag, vilka som ett normalt led i sin allmänna verksamhet placerar medel i sådana tillgångar. Vid inlösen genom amortering räknas av varje post så stor del som vinst, som motsvarar den procentuella skillnaden mellan pari och förvärvskursen. Motsvarande förlust får avdras.

Beträffande kontinuiteten vid beskattning av ränta och utdelning är i princip samma regler gällande som i Sverige. Särskilt intressant är bestämmelsen i SL § 4 e om beskattning av gratisaktier som utdelning liksom om sådan beskattning av från aktiebolag vid utskiftning utbetalade vinstmedel. Det synes till skillnad från i Sverige icke vara helt klart, huruvida dessa bestämmelser kan kringgås genom avyttring till rörelseidkare eller spekulant.[8] I varje fall synes möjligheterna att förvandla ackumulerad ränta och utdelning till skattefri kapitalvinst icke vara ett lika näraliggande argument för bibehållande av ett formellt ränteintäktsbegrepp som de är i Sverige.

B) Finland

I väsentliga delar överensstämmer den finska skatterätten med den svenska. Det är således mycket vanligt, att den svenska regeringsrättens utslag åberopas som vägledande även för finsk praxis, och lagtexterna företer i avseende på inkomstbegreppets begränsning många beröringspunkter.

Vad speciellt beträffar ränta, gäller utom det allmänna stadgandet i 25 § IFL om rätt till avdrag för kostnader för inkomstens förvärvande och bibehållande även en generell avdragsrätt jml 28 § 1) för ränta på gäld. Å andra sidan innehåller 28 § 4) en begränsningsregel motsvarande ungefärligen den svenska (före 1951) beträffande kapitalförlust, i det att avdrag får ske endast för »på skattskyldigs näringsverksamhet uppkommen förlust, som ej är att hänföra till kapitalminskning».[9] Ränta å eget kapital får naturligtvis

nes feltolkat av Glistrup, sid. 85, som inte observerat, att bolagets jordstyckningsrörelse ännu ej var avslutad, jfr även Severinsens kritik, UfR 1957 sid. 201f.

[7] Lovforslag 1957/58 nr 23 sid. 9 och 21, Lov nr 284 1957 § 4, se Sk.pol. Oversigt 1957 sid. 262. Betr. de praktiska övergångsproblemen jfr även Sk.pol. Oversigt 1958 sid. 200—208 och Andersen, Sk.pol. Oversigt 1958 sid. 238f.

[8] Jfr Jacobsen, sid. 195 och Glistrup, sid. 94, som båda anser möjligheterna små eller uteslutna. Motsatt uppfattning i Skattepol. Oversigt 1950 sid. 5ff.

[9] Den språkliga frågan om tolkning av ordet, pääomanvähennys, som har flera finska synonymer med något skiftande innebörd, skall här lämnas åsido, jfr Kilpi sid. 21 och 91ff., Rekola sid. 233.

inte dras av (27 § 2 st.). Realisationsvinstreglerna (22 §) motsvarar de svenska före 1951.

Rekola framhåller, att ordet ränta i 28 § 1) bör tolkas vidsträckt.[1] Sålunda åsyftas även växeldiskonto och checkkreditavgift. Som avdragsgill ränteutgift torde man också kunna anse provision på lån och för bankgaranti, straffräntor samt utgifter för stämpel å skuldförbindelser. Likaledes bör som avdragsgill ränta anses emissionsförlust på obligationslån, dock med fördelning av avdraget proportionellt på löptiden. Som naturliga avdrag av räntekaraktär torde man vidare enligt Rekola kunna dra av även de kostnader, som härrör från skuldkonvertering samt kursstegring på skuld i utländsk valuta. Därvidlag skulle -- om man så får tolka Rekolas framställning — en differens i avdragsrättens utsträckning föreligga mellan ränta som allmänt avdrag och som naturligt avdrag som omkostnad i förvärvskälla. Sålunda förklarar han, att

»frågan om huruvida kursförlust, som uppstått på skuld i utländsk valuta, är avdragsgill, ansluter sig till frågan huruvida en kursvinst, som erhållits av samma slags skuld eller fordran, bör anses som skattepliktig inkomst. Det torde vara tillbörligast att anse, att då tagande eller givande av dylik kredit har stått i direkt samband med fortlöpande utövande av den skattskyldiges förvärvsverksamhet, bör kursvinst som uppstått av krediter anses vara vederbörandes skattepliktiga inkomst och därav åsamkad förlust avdragsgill vid beskattningen. Sålunda är en kredit, som tagits direkt för företagets varuomsättning, såsom t. ex. råvaruinköp och anskaffning av anläggningstillgångar, att anse som en i förvärvsverksamheten uppkommen skuldrelation.»[2]

Kilpi finner karakteristiskt för räntan, att den 1) är accessorisk; 2) är återkommande; 3) avser egen gäld (eller därmed likställt borgensansvar); samt 4) räknas efter tiden.[3]

Beträffande indexkompensation och valutaförlust på lån är Kilpi ännu klarare än Rekola beredd att göra en åtskillnad:

»Karakteristiskt för ränta är i korthet, att den är ett vederlag, som låntagaren lämnar till långivaren för användning av ifrågavarande penningbelopp. Betalningsplikten har på sätt och vis redan på förhand bestämts, genom överenskommelse eller enligt lagstadgande. En prestation, som hänför sig till penningvärdeminskningen, har dock icke dessa egenskaper. Den kan bli antingen till gäldenärens eller borgenärens nytta eller skada, beroende på index' rörelseriktning, och den kan därför inte heller vara bestämd i förväg, ej heller ha karaktär av periodisk prestation, som fallet är med ränta. Under dessa omständigheter avviker den till sin ekonomiska karaktär så mycket från räntebegreppet, att man ej kan inrymma den i detta ens i skatterättslig mening.»[4]

Kilpi är dock beredd att medge avdrag jml 25 § och beskatta motsvarande vinst som inkomst av förvärvsverksamhet med hänsyn till att de naturliga

[1] Rekola sid. 265f.
[2] Rekola, sid. 240.
[3] Kilpi, Lakimies 1953, sid. 421ff. I Pääomanvähennys företrädde Kilpi ännu (sid. 250f.) en vidare tolkning och såg räntebegreppet i ekonomisk, inte civilrättslig bemärkelse. Skillnaden framträder beträffande skuld, som inte upptagits i förvärvssyfte.
[4] Kilpi, sid. 393f.

avdragen inte inskränkts till direkta kostnader för inkomstförvärv utan innefattar även annan, indirekt kostnad i förvärvskälla. Han angriper sålunda den traditionella sammanknytningen av en skulds skattemässiga behandling med den tillgång, som förvärvats för det lånta kapitalet.[5] All kursförlust på lån, som tagits i förvärvssyfte, bör få dras av som kostnad. Liksom rörelsens tillgångar bör även skulderna värderas. På samma sätt som man skiljer mellan omsättnings- och anläggningstillgångar (lagtexten — förordning ang. inkomst- och förmögenhetsskatt d. 11/1 1944, 13 § — använder f. ö. termerna omsättnings- och driftsegendom) bör man, menar Kilpi, genast få dra av kursförlust på kortfristiga lån men först vid realisation av förlusten, vad beträffar långfristiga lån. Några förmögenhetstillgångar är de inte, varför man inte kan fördela kursförlusten på varaktighetstiden. Ändras ett långt lån före förfallodagen till ett kort bör, menar Kilpi, hur ologiskt det än verkar en omvärdering ske. I fråga om amorteringslån har det betydelse för den skattskyldige endast hur stor varje amorteringsrat är i pengar, varvid han kan dra ifrån förlusten först då han erlägger amorteringsbeloppet.

Gällande reglering synes snävare än Rekola och Kilpi sålunda vill ha den.[6] Visserligen får skattskyldig på en gång och i sin helhet avdra indexförlust på sådan gäld, som stiftats för anskaffning av omsättningstillgångar eller för rörelsens allmänna finansiering — varmed förstås direkt avdragsgilla omkostnader. Avdraget skall göras från det års inkomst, då indexförlusten antecknats i gäldenärens bokföring, vilket kan ske, när indexändring inträffat eller på överenskommet sätt konstaterats, eller också det år indexgottgörelsen erlagts till borgenären.

Har gäld stiftats för anskaffning av värdeminskningsgill anläggningstillgång i förvärvskälla, synes däremot enligt tillämpad praxis avdrag tidigare ej alls ha medgivits, och först sådan indexförlust, som inträtt efter 1957 års ingång, får nu enligt särskilt stadgande avdras, mindre belopp (under 50 000 mk) genast, större genom 15 % årlig avskrivning. För övrig gäld, som den skattskyldige iklätt sig för anskaffande av icke värdeminskningsgilla anläggningstillgångar, värdepapper etc., liksom för konsumtionslån gäller, likaledes med ändring av tidigare praxis, enligt särskilt stadgande att sedan 1/1 1956 inträdd indexförlust får dras av upp till ett belopp motsvarande 2 % årlig ränta på det lånta kapitalet. Identiska regler gäller för indexlån, lån med annan realvärdesklausul och lån i utländsk valuta, dock att förlust på kategorien »övrig gäld» får dras av endast om skuldförbindelsen gjorts upp i finsk valuta.

Beträffande ränteavdragsrätten kan slutligen noteras en intressant avvikelse från en formell uppfattning av räntebegreppet beträffande restavgift.

[5] Kilpi, sid. 402ff. Gränsdragningen har bibehållits i lagen den 11/4 1958, se nedan.

[6] Redogörelsen bygger på finansministeriets instruktion för skattenämnderna 1958, med kommentar till lagen den 11/4 1958 ang. ändring av lagen om vissa interimistiska undantagsstadganden i skattelagarna, sid. 54ff. Se även Suviranta, Ekon. Revy 1959 sid. 109ff.

Jur. dr. Lassi Kilpi, vilken jag har att tacka för en mängd viktiga upplysningar avseende finsk rätt, har omtalat, att det i administrativ praxis mött svårigheter att tillämpa den stadgade gränsdragningen i avseende på ändamålet med gälds stiftande.

Den beräknas jml en lag från 1943 som ränta efter 12 % p. a. och hänfördes tidigare av Rekola liksom av Kilpi till avdragsgill ränta, men har i praxis, enligt senare uttalanden av samma författare, inte ansetts avdragsgill.[7]

Begränsningen av räntebegreppet på inkomstsidan har inte ägnats samma utförliga kommentarer. Uppenbarligen har man emellertid regler motsvarande de svenska för gränsen mellan ränta som inkomst av rörelse och som inkomst av kapital.[8] I första hand gäller detta avkastningen på sådana värdepapper, som är omsättningstillgångar hos värdepappershandlare, banker, försäkringsbolag och andra penninginrättningar. Av denna deras egenskap följer enligt Rekola,

»att dylika värdepappers såsom t. ex. aktiers och obligationers värdeskiftning automatiskt inverkar på den skattepliktiga inkomsten hos dessa företag under skatteåret, även om värdepapper inte försålts, och att värdepapperens avkastning är affärsinkomst och icke inkomst av kapital hos ifrågavarande företag. Sålunda är värdestegring på obligationer, som ägs av sparbanker, vid beskattningen skattepliktig intäkt, oberoende av om banken innehaft dem längre tid än 5 år. Å andra sidan bör en värdeminskning på värdepapperen vid beskattning av dylika penninginrättningar och försäkringsbolag betraktas som avdragsgill, därest förlusten icke undantagsvis härrör av sådan särskild omständighet, att den bör anses som kapitalförlust och icke som driftförlust.»[9]

Kilpi vill inte direkt hänföra försäkringsbolags m. fl. i placeringssyfte innehavda obligationer till omsättningstillgångar utan placerar in dem i en särskild kategori, omsättnings-finanstillgångar, men Rekola framhåller häremot, under betonande av att skatterätten känner blott två kategorier av rörelsetillgångar, att långfristigheten i t. ex. försäkringsbolagens obligationsengagemang är en naturlig följd av verksamhetens ekonomiska natur men inte kan medföra någon annan syn på papperens karaktär av omsättningstillgångar.[1]

Med omsättningstillgångar vill Kilpi även likställa värdepapper, som måst förvärvas för säkrande av viss råvara eller avsättning av vissa produkter, n. b. om de behålls endast så länge som krävs för att säkra rörelsen mot förlust. Teoretiskt skulle man, tillägger Kilpi, föra deras värde vid övergången till finansieringstillgång såsom intäkt i rörelsen, men så synes uppenbarligen inte ske i praxis. För likställande med omsättningstillgång skall skäl ha förelegat för värdepapperens övertagande, men däremot finner Kilpi en direkt tvångssituation inte erforderlig för att mottagandet av likvid i ovanlig form skall betraktas som annat än investering.[2]

Av teoretiskt intresse i sammanhanget är vidare motsättningen mellan Kilpi och Rekola beträffande indirekta förluster. Den förre, som strikt avvi-

[7] Rekola sid. 266 och Lakimies 1952 sid. 760, Kilpi, Verotus 3/1953 sid. 11ff., se även Lag d. 30/12 1943 nr 1077. Avdrag vägrat i fallen HFD 1953 I 18 och 1954 II 796.
[8] Rekola sid. 102, Palme sid. 127f.
[9] Rekola sid. 103f.
[1] Kilpi sid. 369f., Rekola, Lakimies 1952 sid. 764f. Kilpi, Liiketaloudellinen Aikakauskirja 4/1958, använder numera beteckningen placeringstillgångar, men vidhåller fortfarande att penninginrättningarnas värdepappersinnehav icke bokföringsrättsligt kan ses som omsättningstillgångar. Praxis att skattemässigt behandla dem som varor i rörelse är dock klar (HFD 1948 II 124 och 1956 I 3).
[2] Kilpi sid. 340ff.

sar organteorien, vill se endast till den direkta förlustens art — således främst med beaktande av till vilken tillgångskategori värdepapperen är att hänföra.[3] Rekola är däremot beredd att betrakta arten av den bakomliggande orsaken till värdepappersförlusten, så att exempelvis en till driftförlust hänförlig förlust på en direktägd fastighet inte behöver bedömas annorlunda, om fastigheten ägts via ett särskilt bolag.[4] Synpunkten är naturligtvis främst relevant för aktieaffärer.[5] Rekolas uppfattning synes vara den som närmast ansluter till praxis.[6]

Reglerna för upplupen räntas behandling vid avyttring överensstämmer med de för utdelning gällande.[7] Innehavare av kupong, när räntan blir tillgänglig för lyftning, skattar för hela räntan, åtminstone om det inte undantagsvis särskilt kan utredas i vilken mån han ersatt sin fångesman för vid förvärvet upplupen ränta.

Kanske är det den senare egenskapen som medfört, att praxis principiellt anses helt klar beträffande skatteplikten för indexkompensation liksom annan kursändring till följd av värdeklausul.[8] De materiella konsekvenserna härav är likväl mindre betydande, eftersom indexsäkrade statsobligationer, även tidigare utgivna sådana med full indexbindning, liksom enskilda obligationer med upp till 50 % indexbindning — samma som senare år tillämpats även för statsobligationer — är skattefria såväl till kapital som ränta, varför alla statsobligationers och de flesta enskilda obligationers indexgottgörelser i praktiken är fria. I viss omfattning är samma skattefrihet även giltig för penningrörelser. Skattefrihet för obligationer utgivna efter 31/12 1958 är likväl — oavsett vem som är innehavare — avhängig av att de inte indexbundits. Om indexbundna obligationer utges efter detta datum får reglerna om skatteplikt således åter betydelse. Även på depositioner är indexgottgörelse i princip skattepliktig, vilket i praxis även tillämpas för sådana bankkonton, som är fullt indexsäkrade, medan sådana med 50 % indexklausul är skattefria för fysiska personer.

Det synes som om dessa regler inte avspeglar någon motsvarande uppfattning, vad inkomstberäkningen angår, av realiserad kapitalrabatt och bonus som räntegottgörelse. Något rättsfall avseende annan innehavare av obligation från löptidens början till dess slut än penningrörelseidkare har dock icke nämnts i tillgängliga kommentarer.[9] Inte heller kan något belägg återfinnas för att realiserad kursförlust skulle ansetts hänförlig till kostnad för ränteintäkts förvärvande. Obligationers värdefall har enligt fast praxis fått avdras endast vid yrkesmässig värdepappershandel eller som led i t. ex. sparbanks

[3] Kilpi sid. 359.
[4] Rekola, Lakimies 1952 sid. 763.
[5] Jfr även Palme sid. 111f.
[6] Kilpi sid. 336ff.
[7] Palme sid. 130f., Rekola sid. 108f.
[8] Finansministeriets instruktion, sid. 59ff.
[9] Överensstämmande med svensk praxis (åtminstone före de särskilda expropriationsreglerna) är rättsfallet HFD 1937 II 2698 (cit. hos Rekola sid. 196), där en person, som 1931 köpt en finska statens 1 000 dollars obligation för 30 826: 80 fmk och 1935 vid utlottning erhöll 45 400 fmk beskattades för mellanskillnaden som för tillfällig (realisations-)vinst.

normala affärsverksamhet.[1] Man torde därav få sluta, att den finska skatterätten i ungefärlig överensstämmelse med den svenska håller fast vid en formell uppfattning av begreppet inkomst av kapital, närmast väl med stöd av 14 § IFL, som knyter beskattningen till skattskyldigs »årsintäkter».

C) Norge

Den norska skatterättens räntebelopp synes vara formellt i ungefärligen samma grad som det motsvarande svenska. Jml § 44 Lskl. (§ 38 Bskl) 1 st. medges generellt avdrag för ränta å gäld. Till ränta hänföres i administrativ praxis underkurs på utgivna lån, varvid rätt beskattningsår för avdraget anses vara utgivningsåret.[2] Detta synes gälla oavsett om fråga är om rörelse eller inkomst av fastighet. Inte heller torde avdrag för konverteringskostnad vara beroende av huruvida bokföringsmässig inkomstberäkning tillämpas.[3] Räntetillägg vid avbetalningsköp anses som ränta endast i fall, då det upptagits som särskilt specificerad fakturapost.[4] Diskonto räknas som ränta, men räknas som avdragsgillt först vid betalning.[5]

Kapitalanskaffningskostnader av sådan karaktär, att de inte likställs med ränta, betraktas även i vissa fall som avdragsgilla, nämligen då lån upptagits som led i rörelse, eller i andra förvärvskällor, om det är fråga om konverteringskostnader för inbesparing av ränteutgifter.[6] För upptagande av nytt lån t. ex. för anskaffande av en fastighet synes omkostnaderna (andra än ränta och därmed likställd kapitalrabatt) inte kunna avdragas i annan form än som del av avskrivningsunderlaget för den med lånemedlen anskaffade tillgången.[7]

På intäktssidan har gränsdragningen, sådan den gestaltats i administrativ praxis, modifierats i inskränkande riktning genom en højesteretsdom 1957, vilket gör läget något oklart. Det har tidigare från skattedepartementet hävdats, att all differens mellan förvärvskurs och inlösenskurs på obligationer skulle vara att hänföra till intäkt av kapital.[8] Visst stöd härför ger lagtexten, Lskl. § 42 1 st. (Bskl. § 36 1 st.), som till inkomst hänför icke endast ränta utan »enver fordel, som er vunnet ved ... kapital». I en annan depar-

[1] HFD 1930 II 1287, 1937 II 1205, 1942 II 3751, 1944 II 126, cit. hos Rekola sid. 250, jfr även Rekola sid. 239.
[2] Kjendelse av Riksskattestyret, intagen i Utv. I sid. 940, dep. skr. 6/10 1926, Utv. II sid. 45.
[3] Thomle, § 44 n. 1 sid. 301, Utv. 8 sid. 187, med uttalande av Ligningsutvalget avseende överkurs vid förtidsinlösen av kreditföreningslån, varvid konverteringskostnad (d. v. s. kostnad för överkurs vid amorteringsköp av föreningens obligationer) debiterats låntagaren.
[4] Att sådant räntetillägg icke generellt likställs med ränta uttalas av Ligningsutvalget, Utv. 1953 sid. 182. Avdragsrätt medges i skr. av Riksskattestyret 12/4 1955, utv. 1955 sid. 151.
[5] Thomle, § 44 n. 1 sid. 302, skattedir. skr. 31/5 1957.
[6] Thomle, § 44 n. 4 sid. 312, Riksskattestyret skr. (med inst. av departementet) 20/3 1939, Utv. 7 sid. 356. Rygh, sid. 457, begränsar avdragsrätten för andra lånekostnader än egentliga räntor till sådana för »Driftsgjæld».
[7] Thomle, § 44 n. 4 sid. 313.
[8] Dep.skr. 13/5 1936 och 7/9 1951, Utv. 11 sid. 516, Thomle, Skattelov for byene, § 36 n. 6.

tementsskrivelse sägs, att kapitalrabatt på statsobligationer icke är skattepliktig intäkt förvärvsåret, till skillnad från sådan avkortning av lånebelopp, som har karaktär av förskottsränta, t. ex. växeldiskonto.[9] Men blir förvärvaren av en med kapitalrabatt förvärvad obligation sittande med den fram till pariinlösen förmodas skatteplikt inträda för kursdifferensen. På sparobligationer — som konstruerats på likartat sätt som i Sverige — beskattas ränta efterhand som den upplöper, med motiveringen, att obligationen är inlöslig när som helst.[1]

Høyesteret har genom nämnda utslag 1957 rubbat dessa regler på en punkt, i det att vinst vid inlösen av pantobligationer förvärvade 4—8 år före inlösen till underkurs, 82—90 %, med 3 röster mot 2 dömdes icke vara föremål för inkomstbeskattning.[2] Grunden för detta utslag, som icke avsåg värdepapper, innehavda som ett led i rörelse, och som icke heller synes direkt prejudicerande för fall, då obligation förvärvats direkt av emittenten, var att inlösen av domstolsmajoriteten hölls för likställd med avhändelse. Därmed kunde den skattskyldige utnyttja bestämmelsen i Bskl. § 37 2 mom. (Lskl. § 43 2 mom.), vilken sedan 1921 från realisationsvinstbeskattning vid avhändelse inom tio år från förvärvet undantar vinst vid avhändelse av värdepapper.[3] Domstolsmajoriteten synes ha uppfattat läget så, att obligationernas nominella ränta var normal, varför underkursen i princip inte var en ersättning för ränta. Domen behöver alltså ej vara prejudicerande för formellt helt räntelösa obligationer.[4] Majoriteten fäste vidare avseende vid den praktiska synpunkten, att man, om inlösen icke jämställts med avhändelse, likväl knappast skulle kunna stänga vägen för ett kringgående av bestämmelserna genom avhändelse till tredje man före inlösen. Minoriteten ville dock likställa transport till tredje man för inlösen med direkt sådan.

Att vinst förvärvad genom försäljning och utlottning av obligationer, innehavda av försäkringsbolag, är relevant för inkomstberäkningen, fastlades av Høyesteret 1927.[5] Bestämmelsen i Lskl. § 50 3 st. (Bskl. § 40 3 st.) jämlikt vilken upp- och nedskrivning av värdepapper på grund av kursförändringar inte i något fall beaktas vid inkomstberäkningen, har betydelse endast för skattskyldiga av detta slag, alltså utom försäkringsbolag även banker, sparbanker o. d. För att deras skattepliktiga vinst skall påverkas krävs således realisation — vartill även konvertering kan hänföras — eller påvisad värdelöshet.[6]

För realisationsförlust är jml Lskl. § 45 1 st. (Bskl. § 39 1 st.) motsvaran-

[9] Dep.skr. 22/8 1932, Utv. II sid. 82, Thomle § 41 n. 10. Skrivelsen hänvisar till Rygh, a.a. sid. 176ff., där realisationskriteriet starkt understrykes; Rygh avvisar således både beskattning omedelbart vid förvärvet och beskattning av värdemognad under lånetiden. Att Rygh tar beskattning vid inlösen för självklar, kan stå i samband med att hans arbete i denna del tillkom före värdepappersvinsternas undantagande från realisationsvinstbeskattning 1921 (jfr Rt. 1957 sid. 940).

[1] Dep.skr. 15/2 1950, cit. hos Thomle, § 41 n. 10.

[2] Rt. 1957 sid. 929.

[3] Jfr nedan sid. 237.

[4] Tholme, § 42 n. 6.

[5] Rt. 1927 sid. 490, jfr äv. Rt. 1930 sid. 1255.

[6] Thomle, § 50 n. 14.

de regler gällande som för vinst. Förlustavdrag i övrigt medges jämlikt samma lagrum endast för underskott i näring eller verksamhet, varjämte ränta på den skattskyldiges gäld får avdragas jämlikt det allmänna stadgandet i Lskl. § 44 1 st. (Bskl. § 38 1 st.). Detta torde innebära, att i andra fall än dem, då obligation innehafts som ett led i rörelse, avdrag inte kan medges för agio ens när obligation förvärvats direkt från emittenten och behållits fram till inlösen.[7]

Principerna för fördelning mellan säljare och köpare av upplupen obligationsränta motsvarar de svenska.[8] Samma gäller utdelning. På samma sätt som de svenska reglerna ger de norska således en kringgångsmöjlighet genom avyttring av aktie med kumulerad utdelning till förvärvare, som idkar värdepappershandel.[9] Därför kan man också ha skäl betvivla, att bestämmelsen om skatteplikt för kapitalrabatt för sådan innehavare, som förvärvar obligation från emittenten och behåller den till inlösen, har annat än teoretiskt intresse.

D) Västtyskland

Den i Västtyskland gällande regleringen av ämnet påminner i mycket om den norska, i det att man synes arbeta med ett vitt tolkat räntebegrepp, såvitt angår avdragsrätt, medan man vid bestämningen av inkomst av kapital inte ens formellt är begränsad till beskattning av ränta. Å andra sidan är möjligheterna att utanför rörelsebeskattningens ram såsom spekulationsvinst beskatta sådan kursdifferens, som icke utgått jämlikt avtal mellan låntagare och borgenär, i hög grad begränsade.

Avdrag för gäldränta kan förekomma i form av avdrag för kostnader i rörelse och jordbruk redovisat jämlikt bokföringsmässiga grunder (Betriebsausgaben, EinkStG § 4 Abs. 4), avdrag för kostnader i annan förvärvskälla (Werbungskosten, § 9 Ziff. 1), allmänna avdrag (Sonderausgaben, § 10 Abs. 1 Ziff. 1) och — mera teoretiskt, eftersom de tre angivna möjligheterna torde täcka området — extra avdrag för nedsatt skatteförmåga (aussergewöhnliche Belastungen, § 33).[1]

Det räntebegrepp, som tillämpas i avdragspraxis, har utformats på grundval av »wirtschaftliche Betrachtungsweise», utan hänsyn till det civilrättsliga räntebegreppets definitoriska krav på beräkning i procent per tidsenhet. I skatterättslig mening omfattar ränta således även engångsbetalningar, t. ex. kapitalrabatt (Damnum) och särskilt debiterat finansieringstillägg (diskon-

[7] Den bristande kongruensen mellan skatteplikt och avdragsrätt var ett ytterligare skäl för domstolsmajoriteten i rättsfallet Rt. 1957 sid. 929 att begränsa skatteplikten för kursvinst.
[8] Skr. 26/4 1930, Utv. II sid. 65.
[9] Genom § 3 av 1921 års Lov om beskatning til Staten av aksjeselskaper og aksjonærer ägde man i viss mån en möjlighet att hindra sådana förfaranden för sådan utdelnings del, som enligt svenska regler skulle drabbas av utskiftningsskatt, genom påläggande av skatteplikt för säljare av aktier inom två år före utskiftning för sådan utdelning intill beloppet av hans realiserade vinst. Bestämmelsen upphävdes 1926.
[1] Pigorsch (Festskr. Spitaler), sid. 407—417. Jfr spec. sid. 415.

to och kostnader) vid avbetalningsköp.[2] Även utanför ramen av vad som skatterättsligt hänföres till ränta torde låneanskaffningskostnad få avdragas — sålunda har förlust vid en fastighetsägares kreditupptagande genom avyttring av hypoteksobligationer i praxis likställts med räntekostnad och således icke betraktats som anläggningskostnad. Den måste dock såsom »Betriebsausgabe» fördelas likformigt på lånetiden, om icke skuldens värde är högre balansdagen.[3] Som Werbungskosten eller Sonderausgaben torde detta slags ränta icke få avdragas förrän vid inlösen av lån eller låneomsättning efter förfall.[4]

Såsom inkomst av rörelse kan alla kursvinster beskattas, när de värdepapper, varom fråga är, tillhör den skattskyldiges »Betriebsvermögen».[5] Någon plikt till uppskrivning över anskaffningskostnaden av värdepapper förvärvade till underkurs synes lika litet föreligga i tysk som i svensk rätt — imparitetsregeln, enligt vilken orealiserade förluster beaktas, men inte orealiserade vinster, är en grundsats, som förenar »kaufmännische Bilanz» och »Steuerbilanz».[6]

[2] Pigorsch (Festskr. Spitaler), sid. 408, orig. sid. 11, stöder sig på uttalanden hos Herrmann-Heuer, § 9 Anm. 16, Blümich—Falk, § 9 Anm. 8a, § 4 Anm. 36, Littmann, § 9 Anm. II, 1 m. fl. Betr. finansieringstillägg vid avbetalningsköp se BFH-Urt. 27.8 1953 IV 34/53, StRK § 6 Abs. 1 Ziff. 1 R 16 sid. 23. Pigorsch's reservation, enligt vilken damnum i vissa fall kan vara enbart en ersättning för låneanskaffning — t. ex. vissa bankkostnader — och som sådan icke att likställa med ränta, tycks med hänsyn till praxis och handboksuttalanden beträffande omsättningsprovision m. m. vara ganska svagt grundad. I samband med BFH-Urt. I 18/57 v. 13.8 1957, StRK § 6 Abs. 1 Ziff. 2 R 50, har dock »låneanskaffningskostnad» av Grieger (DStZ A 1957 sid. 349f.) sagts vara ett vidare begrepp än sådan dold ränta som t. ex. »äkta damnum».

[3] Bühler—Scherpf, sid. 297, som inte hunnit beakta 1957 års BFH-utslag, gör gällande, att EinkStRichtl 1955 Abschn. 37 Abs. 6, jämlikt vilken (administrativa) bestämmelse damnum måste aktiveras och avskrivas under lånets löptid, inte behöver vara gällande rätt. De avgöranden, som stöder ifrågavarande förvaltningsföreskrifter, daterar sig från tiden före 1937 års Akt.G. Jml Akt.G. § 133 Ziff. 6 föreligger endast aktiveringsrätt i detta fall, inte någon motsvarande plikt. Bühler—Scherpf — vilkas arbete, sedan den företagsekonomiskt orinterade Scherpf blev medförfattare, företer en bitvis mindre lycklig sammanblandning av de lege lata- och de lege ferenda-synpunkter — menar, att aktiveringsplikt med hänsyn till denna bestämmelse måste förutsätta ett klart uttalande av lagstiftaren från tiden efter 1937.

[4] Pigorsch, orig. sid. 137, som hänvisar till Müthling, Industrie und Steuer 1941 I sid. 215ff., betr. omsättning även till RFH-Urt. v. 5.12.1934 VI A 969/34 Bd. 37 sid. 103ff. Beträffande amorteringslån hänvisas till RFH-Urt. v. 25.11.1938 IV 172/38, RStBl 1939 sid. 223f., jämlikt vilket damnum andelsvis fördelas på respektive amorteringsrater. Jfr även Platt, Der Betriebsberater 1957 sid. 173f., som — med rätta — finner en jämn fördelning av hela kapitalrabatten över hela lånetiden innebära en felaktig förskjutning av avdragsrätten till slutet av lånetiden, medan han å andra sidan finner en matematisk beräkning efter effektiv förräntning av hela lånet för komplicerad. Hans förslag, som synes vara administrativ praxis i åtminstone något av förbundsländerna, går ut på att avskrivningen på damnum varje år görs proportionell mot den detta år ianspråktagna lånesumman (alltså i praktiken ett slags sum-of-the-digits-method), som vid t. ex. ett tioårigt lån med lika stor amortering varje år ger avdrag första året med 10/55 och sista året med 1/55 av kapitalrabattens totalsumma.

[5] Till frågan om vad som hör till Betriebsvermögen, jämför vidare nedan avdelning IV sid. 288. Den förenklade formen för vinstberäkning, EinStG § 4 Abs. 3, enligt vilken bokföring icke äger rum och den årliga beskattningen sker på grundval av en intäkts-utgifts-beräkning med uteslutande av balansposter, hindrar inte att vinst vid avyttring av till Betriebsvermögen hörande tillgångar även i dessa fall beskattas (BFH-Urt. v. 4.4.1957 IV 460/56 U., cit. hos Krill, NWB F 17 a sid. 1).

[6] Till frågan om imparitetsregelns erkännande i tysk rätt, se Barth, sid. 110ff. och passim.

Frågan om när vinst skall anses realiserad, som vid konvertering blir en fråga om utbytta värdepappers »wirtschaftliche Identität», är för rörelsebeskattningens del ett

Intressantare är spörsmålet om beskattning av kursvinster som inkomst av kapital. EinkStG § 20 hänför till sådan inkomst förutom ränta i trängre bemärkelse bl. a. även »besondere Entgelte oder Vorteile, die neben den in Abs. 1 bezeichneten Einkünften» — d. v. s. ränta, utdelning m. m. — »oder an deren Stelle gewährt werden», och Kapitalertragsteuerdurchführungsverordnung § 1 Abs. 4 exemplifierar detta med »Gewährung von Freianteilen, Genußscheinen, Sachleistungen, Bonus und ähnliches». Herrmann—Heuer utökar med stöd av rättspraxis listan med den positiva differensen mellan inlösens- och emissionskurs vid obligationer etc. (»Teilschuldverschreibungen»), liksom även sådan kursgaranti, som lämnas borgenär som kompensation för att denne avyttrat värdepapper för att möjliggöra lånet.[7] På samma sätt förhåller det sig även med damnum vid hypotekslån, n. b. om kapitalrabatten beviljats vid lånets ursprungliga upptagande, och det således icke är fråga om underkurs vid senare förvärv av fordran. En sådan underkurs är nämligen till skillnad från äkta damnum en ren kapitalpost.[8] Överenskommet damnum skall vid återbetalning av skuld beskattas som inkomst hos borgenären.[9]

Till kapitalavräkningen hör enligt Littmann ränteavdrag vid förvärv av värdepapper innan detta börjar löpa med ränta, men på denna punkt synes den administrativa praxis peka i motsatt riktning, oaktat RFH i ett äldre ut-

aktuellt diskussionstema. Herrmann—Heuer, § 6 Anm. 41 noterar, att EinkStRichtl 1941 Abschn. 37 tillät inbalansering av på grund av räntesänkning utbytta värdepapper till det tidigare bokvärdet (en bestämmelse med politisk motivering, jfr nedan sid. 162 st. 2). RFH sammanfattade, likaså under kriget, sin praxis, enligt vilken vid byte av värdepapper (i rättsfallet aktier, RFH VI 306/42 v. 29.3.1944) realisation ansågs föreligga, om det inte var fråga om tvångsbyte eller »die wirtschaftliche Lage eines Betriebes durch den Tausch unverändert, die betriebliche Bedeutung der eingetauschten Beteiligung die gleiche wie die der weggetauschten geblieben war, wenn also in dem Verwendungszweck der Aktien, in ihrem Wert und in ihrer branchenmässigen Zugehörigkeit keine Änderung eingetreten war». Presumtionen för vinstrealisation är enligt Herrmann—Heuer i efterkrigspraxis något starkare beträffande omsättnings- än anläggningstillgångar. Diskussionen på denna punkt, där konverteringar inte vidare explicit behandlats — ofta nog ligger de kanske i den kategori av ofrivilliga byten, där realisation ej anses föreligga — har relevans för de efter 1952 även i Sverige brännbara problemen beträffande ekonomisk identitet mellan enskild firma och GmbH-andel, beträffande vilket byte Vangerow, StuW 1956 sp. 163, finner realisation ej föreligga, ehuru han eljest vill begränsa den skatterättsliga identitetsfiktionen till fall, där en beskattning skulle föra till särskilt hårda konsekvenser. Liknande synpunkter framföres av Theis, FR 1953 sid. 243, beträffande övergång från OHG-andel till GmbH-andel, oaktat denne eljest motsätter sig ett allmänt överförande av dolda reserver på såsom ersättning anskaffade tillgångar med hänsyn till betydelsen av en korrekt vinstperiodisering. BFH synes dela denna restriktiva inställning, om man skall döma av ett från vårt problem så långt liggande avgörande som BFH I 246/54 v. 13.9 1955 Bd. 61 sid. 314f., där rörelseidkare förvägrats användande av nettometoden vid bokföring av bilbyte. Motsatt uppfattning redovisar Littmann (§ 6 Anm. IV 2 sid. 459f.), som vill medge valrätt mellan nettometod och vinstrealisation, och v. Wallis, FR 1956 sid. 221, som med utgångspunkt från köpmannabruk och handelsrätt generellt ställer sig negativ till antagande av realisation vid byte.

[7] Herrmann—Heuer § 20 Anm. 10 a.

[8] Se även Lademann—Lenski—Brockhoff, § 20 Anm. 7. Heintges (Festskr. Bühler), sid. 85, vill hänföra även underkurs vid förvärv av en räntelös 7c-fordran till diskonteringsvinst, som lämpligen, med tillämpning av gällande praxis för uppdelning av likvid i rörelse- och kapitalandel vid långt betalningsuppskov, borde fördelas efter annuitetsmetoden. Härvid borde man räkna med en konventionell räntefot om 5,5 % och icke beakta ev. ytterligare vinst, som i stället finge hänföras till kursvinst (sid. 87f.).

[9] RFH VI A 2132/31 v. 9.3.1932. Samma mening Blümich—Falk, § 20 Anm. 12, och Littmann, § 20 Anm. 41 sid. 930 och Anm. 42.

slag beträffande förtidsbetalning för en tomt i brist på bakomliggande fordringsförhållande ansett sig icke kunna beskatta prisavdraget som ränta.[1] Däremot vill även Littmann som inkomst av kapital betrakta överkurs vid förtidsinlösen av skuld.

Frågan om konverteringsbonus skall anses som avkastning löstes i EinkStRichtl 1937 i det politiska syftet att underlätta räntesänkning på det sättet, att bonus av nämnt slag ansågs sänka anskaffningskostnaden för de nya papperen, och motsvarande syfte fullföljdes även av RFH, genom att konvertering icke heller likställdes med avyttring i spekulationsvinsthänseende.[2] Frågan om bedömning av motsvarande fall i närvarande rättsläge synes icke löst med detta, i varje fall vill Herrmann—Heuer betrakta även konverteringsbonus som kapitalavkastning.

Bestämmelserna i § 23 EinkStG, som beträffande värdepapper stadgar beskattning av »Spekulationsgeschäfte» vid lös egendom, speciellt värdepapper, när avyttring sker efter högst tre månaders innehav, avser jml § 23 Abs. 2 Ziff. 1 inte några andra skuld- och ränteförskrivningar av inländska gäldenärer än sådana, som förutsätter utbyte mot bolagsandelar (»Wandelanleihen») eller sådana, vilkas förräntning rättar sig efter gäldenärens vinstutdelning, d. v. s. participating debentures, eller slutligen sådana, som förvärvats i utlandet. Endast vinst över 1 000 DM per år beskattas. Utrymmet för beskattning av kursdifferenser på denna väg är således utomordentligt begränsat.

Förluster på sådana värdepapper, som hör till Betriebsvermögen, är generellt avdragsgilla, vilket innebär, att även ett värdefall på grund av agio kan beaktas. Däremot synes det inte föreligga några uttalanden om att skatteplikten för damnum på sådana värdepapper, som inte tillhör Betriebsvermögen, skulle ha någon motsvarighet i förlustavdragsrätt för agio. Förlust på spekulationsaffärer får avdragas endast från spekulationsvinst. Man torde få se agioförlust som motsatt sådan — i regel inte med ränta jämställd — vinst, som görs genom förvärv från tredje man av värdepapper till underkurs.

E) Storbritannien

En redogörelse för de engelska skattereglerna på det nu behandlade området borde kanske först omfatta en redogörelse för de speciella källskattereglerna. Enligt dessa medges avdrag vid income tax i regel icke för årlig ränta, liksom icke heller för räntekostnader avseende summor använda som kapital i rörelse, men denna bestämmelse måste ses i sammanhang med låntagares rätt att genom källskatteavdrag från räntebetalningarna övervältra skattskyldigheten på långivaren.[3] Systemets enskildheter kan emellertid här lämnas åsido, eftersom det i stort sett saknar betydelse för den reella skatte-

[1] Littmann, § 20 Anm. 44, se även Lademann—Lenski—Brockhoff, § 20 Anm. 7. RFH-Urt. v. 3.6.1921, Bd 6 sid. 63.
[2] EinStRichtl 1937 C V 3 Abs. 1 (RStBl 1938 sid. 217). RFH-Urt. VI A 1/37 v. 20.1.1937, cit. hos Herrmann—Heuer § 23 pkt 4.
[3] ITA Sec. 137(f), 169 och 170, Simon I §§ 314—328, Hannan—Farnsworth sid. 129, 330f., 460, Brudno—Bower p. 7/2.6.

plikten respektive avdragsrätten för räntebetalningar. Däremot kan det tänkas vara en orsak till den i engelsk skatterätt kanske något mer än i svensk rätt framträdande strävan efter kongruens mellan låntagares avdragsrätt och långivares skatteplikt.

Fullständig kongruens råder emellertid inte.[4] Så mycket mindre är detta fallet, som vid sidan av den årliga ränta, som berörs av källskattesystemet, avdrag kan medges och skatteplikt förekomma för ränta av annat slag, nämligen jämlikt ITA Sec. 123 och Schedule D Case III för "any interest of money, whether yearly or otherwise" och för "all discounts".[5]

Frågan om vad som förstås med "interest" har i de vägledande rättsfallen förklarats vara en fråga om "facts".[6] Det har sålunda inte fästs avgörande vikt vid om ett belopp i ett kreditavtal e. d. har betecknats som "interest" eller tilläventyrs som "capital".[7] Med sin karakteristiskt sangviniska inställning till möjligheterna att finna det enda riktiga inkomstbegreppet har de brittiska domarna frimodigt gett sig in på utforskandet av omstridda posters verkliga natur av ränta eller kapital.[8]

Sammanfattningen av domslutet i Lomax v. Peter Dixon & Co. av Lord Greene, M. R., ger i övrigt en god bild av hur man resonerar beträffande frågor om räntebegreppets avgränsning.[9] Här uttalas för det första, att om ett lån löper med lägst vad som affärsmässigt kan anses vara en rimlig ränta för ett "reasonably sound" värdepapper, föreligger ingen presumtion för att kapitalrabatt eller bonus skall ha naturen av ränta. För det andra fastslås, att frågan om den »sanna naturen» hos en kapitalrabatt eller en bonus är en fråga om "fact", inte om "law". För det tredje nämns som exempel på relevanta faktorer vid denna bedömning lånevillkoren, den stipulerade nominella räntan, kapitalriskfaktorn och den utsträckning, i vilken parterna uttryckligen beaktat eller kan bedömas ha beaktat risken för kapitalförlust vid bestämmandet av kontraktsvillkoren.

Det är på avdragssidan, som det brittiska systemet tydligast avviker från det svenska. Kostnad i rörelse definieras visserligen med hänsyn till god köpmannased, men det allmänna förbudet mot avdrag för "capital expenditure" har — när undantag ej stadgats — givits en mycket vid tolkning. Värdeminskningsavdrag för anläggningstillgångar med begränsad varaktighet har således icke medgivits som naturligt avdrag utan enbart som följd av särskilda regler. Som "capital expenditure" har betecknats "expenditure ... made, not only once and for all, but with a view to bringing into existence

[4] LaBrie sid. 277.
[5] Hannan—Farnsworth sid. 127f. och 461. »Discounts» anses (National Provident Institution v. Brown (8 T. C. 57) och Lomax v. Peter Dixon & Son, Ltd. (25 T. C. 353)) betyda diskonto i den mening ordet hade år 1805, alltså inte kapitalrabatt när annan ränta utgår. Jfr Simon II §§ 487—489, Wheatcroft, sid. 317f.
[6] Jfr dock LaBrie sid. 261 noten.
[7] Laws of England, p. 450.
[8] Simon II § 460—472, spec. § 460—462, Brudno—Bower p. 9/1. Typiskt för styrkan i denna tradition är att Keynes liksom före honom Marshall hänvisar till taxeringspraxis för avgörande av vad allmänheten i praktiken uppfattar som nettoinkomst (Keynes, sid. 59).
[9] 25 T. C. sid. 353ff., spec. sid. 367, se även Hannan--Farnsworth sid. 120f.

an asset or an advantage for the enduring benefit of a trade".[1] Man har härvid icke begränsat sig till engångsutgifter eller till kostnader för förvärvande av tillgångar med obegränsad eller så gott som obegränsad varaktighet. Så kort varaktighetstid som tre år var t. ex. inte tillräcklig för att beröva ett utskänkningstillstånd karaktären av enduring benefit.[2]

Kapitalrabatt och bonus har i två vägledande rättsfall betraktats som kapitalutgifter av icke avdragsgill natur, detta redan därför att de betraktas som utgifter för »capital employed in the trade» och därigenom icke avdragsgilla jämlikt Rule 3 (f) Cases I and II, Schedule D, numera ITA Sec. 137 (f).[3] Detta speciella skäl gör det svårt att avgöra om de redan utan föreskriften i fråga skulle ha ansetts vara av kapitalkaraktär.

Med de nämnda principerna synes det även väl förenligt, att avdrag för kapitalanskaffningskostnader av olika slag, t. ex. omkostnader för emission eller konvertering av obligationer, inte medgivits.[4] Utgifterna har hänförts till förändringar i respektive företags kapitalstruktur. Däremot torde det vara tänkbart att få avdrag för sådana kostnader, när frågan är om kapitalanskaffning av mera tillfälligt slag eller avseende sådant kapital, som placeras i omsättningstillgångar.[5]

På intäktssidan kan noteras, att i bank- och försäkringsrörelse liksom handel med värdepapper all realiserad värdeökning beskattas, liksom motsvarande förluster får dras av.[6] Men till skillnad från vad som gäller vid sedvanlig bokföringsmässig lagervärdering synes man vidmakthålla ett krav på realisation för skattemässigt beaktande både av vinster och förluster, såvitt angår som omsättningstillgångar bokförda värdepapper.[7] Som realisation har även betraktats bl. a. konvertering av statsobligationer, trots invändning, att samma rätt till byte av detta slags omsättningstillgångar borde medges, som vore förhanden vid byte av en handlandes varulager.[8] Vid utbyte av tillgångar mot värdepapper synes inkomstberäkningen ske med hänsyn tagen till de mottagna värdepapperens värde vid tiden för intäktsrealisationen, alltså utbytet.[9] Men liksom i Sverige synes regeln i allmänhet vara den motsatta,

[1] Lord Cave i Atherton v. British Insulated and Helsby Cables Ltd. (10 T. C. 155 H. L., sid. 192), Hannan—Farnsworth sid. 351 och 559, LaBrie sid. 259—277, spec. sid. 266.
[2] Henriksen v. Grafton Hotel Ltd. (24 T. C. 453), Hannan—Farnsworth sid. 360, LaBrie sid. 273ff.
[3] Arizona Copper Co. v. Smiles (3 T. C. 149), Bridgwater & Bridgwater v. King (25 T. C. 385), Hannan—Farnsworth sid. 465f. Den förra motiveringen kritiseras av LaBrie, sid. 292. Murray—Carter, sid. 315, nämner även ett annat fall ur administrativ praxis. Avdragsrätten vid profits tax (ITA Sec. 524) rymmer inte samma undantag (Laws of England p. 803).
[4] Small v. Easson (12 T. C. 351), som avsåg Excess Profits Duty, Hannan—Farnsworth sid. 361, LaBrie sid. 320ff.
[5] Ascot Gas Water Heaters Ltd. v. Duff (24 T. C. 171), Hannan—Farnsworth sid. 401f. och 512f., Murray—Carter sid. 337, Laws of England p. 317.
[6] Hannan—Farnsworth sid. 189—192 och där cit. rättsfall, Murray—Carter sid. 298f. Jfr äv. LaBrie sid. 168.
[7] Hannan—Farnsworth sid. 447 och 205, Murray—Carter sid. 299f.
[8] Westminster Bank Ltd. v. Osler (17 T. C. 381).
[9] Gold Coast Selection Trust Ltd. v. Humphrey (30 T. C. 209 H. L.). Fallet avsåg utbyte av guldgruvekoncessioner mot aktier i nybildade bolag, och det avyttrande bolagets invändning hade gått ut på att de nyförvärvade aktierna inte hade varit möjliga att avyttra till rimligt pris redan förvärvsåret.

när likvid för avyttrade omsättningstillgångar bestäms i pengar, även om likviddagen är så långt framskjuten, att skuldförbindelsens värde vid tiden för överlåtelsen icke oväsentligt understiger det nominella. Ett rättsfall i annan riktning, som avsåg värdering av ungefär tjugoåriga, räntelösa krediter från en byggmästare till husköpare, visade emellertid, att överhuset inte var benäget att tillämpa regeln om nominell värdering av varufordringar, när en räntelös kredit på detta sätt utsträckts utanför ramen av ordinär kommersiell kredit.[1]

För övriga skattskyldiga är skatteplikten begränsad till "any interest of money, whether yearly or otherwise . . .", och skattedomstolarna har därmed ställts inför problemet att bestämma vad som skattemässigt sett är ränta. Det ovan (sid. 163) citerade fallet, Lomax v. Peter Dixon & Co., Ltd., gällde 6 % kapitalrabatt och 20 % inlösensbonus på skuldbevis, utfärdade av ett finskt massafabriksbolag till ett engelskt pappersfabriksbolag, som hade hela aktieägarinflytandet i massabolaget och var dess fordringsägare. Krediten var given för säkrande av pappersbolagets råvaruförsörjning. Affären ansågs bona fide. Skuldbevisen skulle löpa med ränta 1 % över Finlands banks diskonto och förföll successivt till inlösen under 20 år. De hårda lånevillkoren hade förklarats stå i samband med den på grund av krigshotet väsentliga risken att lånet icke skulle återbetalas. Både kapitalrabatt och bonus förklarades i King's Bench ha kapitalkaraktär och icke utgöra skattepliktig intäkt.

Häremot ställdes två år senare ett utslag, jämlikt vilket stadgad inlösensbonus för i övrigt räntelösa skuldebrev ansågs utgöra ränta "since the circumstances of the loan made it clear that the premium was not intended to be an accretion of capital".[2] Tidigare hade i ett fall inlösensbonus tagits till beskattning som ränta, även när lånet icke formellt var räntelöst.[3] Omständigheterna var här de, att den nominella räntan var relativt låg, 3 % för ett lån till ett indiskt bolag, och inlösensbonusen var bestämd icke med hänsyn till kapitalrisken utan till ett stigande belopp i förhållande till löptiden, något som enligt domstolens (Court of Session) uppfattning visade dess inkomstkaraktär.[4] Samma blev f. ö. utgången även i ett nyazeeländskt utslag, där kapitalrabatt vid inteckningslån ansågs utgöra skattepliktig intäkt såsom utgörande betalning för den tjänst långivaren gjort låntagaren genom lånemedgivandet.[5]

Det framgår av diskussionen i flera av dessa mål, att man ansett en kom-

[1] Absalom v. Talbot (26 T. C. 166 H.L.), Harrison v. J. Cronk & Sons Ltd. (20 T. C. 612 H.L.), Simon II § 184, Hannan—Farnsworth sid. 217f. Att inte heller svensk rätt är främmande för sådana undantag visade RN:s ställningstagande till Telmex-aktiernas avyttring, RN medd. 1:1 1959.

[2] Davies v. Premier Investment Co. (27 T. C. 27), Hannan—Farnsworth sid. 121, LaBrie sid. 166. Liknande även Lord Howard de Walden v. Beck (23 T. C. 384), Hannan—Farnsworth sid. 119f. Se även LaBrie sid. 136, Murray—Carter sid. 391f.

[3] I. R. v. Thos. Nelson & Sons, Ltd. (22 T. C. 175), Hannan—Farnsworth sid. 119.

[4] Märk även att fallet Brown v. National Provident Institution (8 T. C. 57), vilket, visserligen i samband med penningrörelse, avsåg beskattning av diskonto på skattkammarväxlar (LaBrie sid. 168, Hannan—Farnsworth sid. 192 och 205), blev »distinguished», d. v. s. ansågs otillämpligt, i Lomax v. Peter Dixon & Co. på den grund, att risken för kapitalförlust vid återbetalning av skattkammarväxlar kunde negligeras.

[5] N. Z. Dairy Farm Mortgage Co., Ltd., v. C. of T., Hannan—Farnsworth sid. 121 och 209.

pensation för att långivaren tar en kapitalrisk normalt böra hänföras till kapitalvinstkategorien — ett argument, som likväl icke avhållit domstolarna från att undantagslöst hänföra nominell låneränta till inkomst.[6]

Beträffande agio har ansetts gälla, att sådant har kapitalkaraktär.[7] Långivaren får liksom i Sverige lägre skatt, om en obligations större godhetsgrad får ta sig uttryck i lägre nominell ränta än om så sker genom agio vid emissionen.

Vad slutligen gäller frågan om behandlingen av upplupen ränta, är reglerna härför likartade med dem, som i Sverige gäller för aktier. Delvis hänger detta samman med att obligationskurserna på London-börsen normalt gäller inklusive ränta. Även i sådana undantagsfall, där detta icke gäller, lär ersättning för upplupen ränta betraktas som en del av förvärvskostnaden för resp. obligation.[8] Någon känsla för en åtskillnad mellan värdepapper med fast ränta och t. ex. aktier tycks man inte ha. Ett vägledande rättsfall, som avsåg rätt till avdrag för »upplupen utdelning» vid aktieförvärvares taxering, anses således tjäna till belysning av gällande rätt även för obligationsköpares del.[9] Beträffande avyttrare av obligation är prejudikatet ett fall, där försäljningspriset för statsobligationer, avyttrade vid en tid, då den upplupna räntan var betydande, likväl i sin helhet förklarades utgöra kapital.[1]

Möjligheterna att utnyttja detta förhållande till kringgående av skattskyldigheten för ränta — särskilt stora med hänsyn till frånvaron av realisationsvinstbeskattning — måste begränsas genom särskilda bestämmelser mot "bond-washing", senast ITA 1952 Sec. 237. Genom detta lagrum har skattemyndigheten möjlighet att, när en skattskyldigs avkastning av innehavda värdepapper med fixerad avkastning (plus vissa andra tillgångar) icke motsvarar vad som vid en beräkning av från dag till dag upplöpande ränta tillkommit honom, och den skattskyldige därigenom undgått mer än 10 % av sin surtax, beskatta sådan beräknad avkastning, om den skattskyldige icke visar, att förhållandet var tillfälligt, och sådan "avoidance" inte förekommit under något av de tre föregående åren. Jfr även Sec. 203, som beskattar säljare av värdepapper för ränta, om han förbehållit sig återköpsrätt.

F) Förenta staterna

I amerikansk rätt finner man ett på väsentliga punkter realekonomiskt snarare än formellt utformat, skatterättsligt räntebegrepp. Detta gäller, oaktat den särskilda kapitalvinstbeskattningen i och för sig är ägnad att utjämna

[6] Däremot har i andra fall vad som betecknats som ränta någon gång hänförts till skadestånd eller liknande ersättning av kapitalnatur (Glenboig Union Fireclay Co., Ltd., v. I. R. (12 T. C. 427), I. R. v. Ballantine (8 T. C. 595), LaBrie sid. 163, Hannan—Farnsworth sid. 124f. och sid. 244ff.).
[7] Lord Greene, 25 T. C. sid. 363f.
[8] Walker v. Patterson ((1934) Weekly Notes 104), Murray—Carter sid. 578, Simon II, § 462(1), Brundno—Bower p. 9/1.5.
[9] I. R. v. Forrest (8 T. C. 704), Hannan—Farnsworth sid. 464f., Murray—Carter sid. 577.
[1] Wigmore v. Thomas Summerson & Sons Ltd. (9 T. C. 577), LaBrie sid. 164, Hannan—Farnsworth sid. 205f., Murray—Carter sid. 578.

sådana skarpa motsättningar mellan fullständig skattefrihet och fullständig skatteplikt, som kännetecknar särskilt det engelska men även det svenska systemet.[2]

Avdragsrätt för all ränta är särskilt stadgad i IRC 1954 Sec. 163 (a). Härtill kommer den allmänna regeln i Sec. 162 om rätt till avdrag för "trade and business expenses". För fysiska personer gäller dessutom Sec. 212, som bl. a. stadgar avdrag för alla utgifter för intäkts förvärvande och för drift och bibehållande av "property held for the production of income".

I förvärvskälla är sålunda rätt till avdrag för all kapitalanskaffningskostnad förhanden, i den mån annat ej följer av bestämmelserna i Sec. 261—273 beträffande icke avdragsgilla utgifter. I detta sammanhang kommer närmast Sec. 263 i fråga, där avdrag förbjudes för kapitalutgifter, definierade allmänt som "any amount paid out for new buildings or for personal improvements or betterments made to increase the value of any property or estate".[3] I praxis synes emellertid avdrag medges för alla kapitalanskaffningskostnader, dock enligt de bokföringsgrunder, som den skattskyldige eljest tillämpat.[4]

Speciellt beträffande kapitalrabatt framgår avdragsrätten indirekt av Sec. 108 (a), av vilket lagrum, som avser skattefrihet för ackordsvinst, även skatteplikten för agio indirekt kan slutas.[5] Beträffande en form av ränta är särskilt stadgat, nämligen finansieringstillägg vid avbetalningsköp av lös egendom. Ränteavdrag är här medgivet, när finansieringstillägg m. m. ("carrying charges") särskilt debiteras, även om ränteandelen av finansieringstillägget inte kan fastställas, dock med begränsning till 6 procent av den genomsnittliga kontraktsskulden under beskattningsåret.[6] Intressant är även, att som följd av ett utslag av Tax Court administrativ praxis ändrats till att jämställa vid förtidsinlösen av inteckningslån utgivna "penalty payments" med ränta.[7]

Beträffande rätt beskattningsår för ränteutgift gäller i praxis, att vid bokföringsmässiga grunder upplöpande kapitalrabatt fördelas på lånetiden, och samma gäller skatteplikt för agio.[8] Motsvarande problem synes inte ha beaktats såvitt angår icke bokförande låntagares beskattning.

[2] Detta hindrar inte, att skattebesparing genom att inkomst ikläds kapitalvinstform är ett populärt diskussionstema och — får man tro — en ofta använd metod för kringgående. Se t. ex. Miller, 64 Yale Law Journal 64 (1954) sid. 1—83.

[3] Exempel på andra förbud mot avdrag är Sec. 264, som avser bl. a. vissa räntor i samband med engångsförsäkringspremier, Sec. 265, räntekostnader i samband med investeringar i värdepapper, vilkas avkastning är skattefri, Sec. 266, finansieringstillägg vid avbetalningsköp, som den skattskyldige valt att låta ingå i det skattemässiga ingångsvärdet, och Sec. 267, avseende bl. a. sådana räntor till närstående, som med den skattskyldiges bokföringsmetod skulle utgöra avdragsgill räntekostnad för honom utan att samtidigt motsvara skattepliktig intäkt för den närstående långivaren.

[4] Jfr t. ex. Rev. Rul. 56—136, enligt vilken kreditivkostnad i samband med byggnadsobligationslån inte utgör ränta eller kapitalrabatt utan en sådan kostnad, som efter behag kan aktiveras.

[5] Betr. denna skatteplikt se även Treas. Reg. 1—61—12(c).

[6] Sec. 163 (b). Bestämmelsen begränsar inte rätten till avdrag för kostnader i förvärvskälla (Mertens Code Comm. Sec. 163 (b) (2): 1).

[7] Rev. Rul. 57—198.

[8] Mertens § 12.109. Se även Treas. Reg. 1.61—12(c)3 betr. kapitalrabatt, 1.61—12(c)2 och Magill sid. 202ff. betr. agio.

Skatteplikt för kursvinst och avdragsrätt för kursförlust gäller vid beräkning av ordinary income för den som yrkesmässigt handlar med värdepapper.[9] Detta gäller dock icke sådana papper, som från början bokförts som "held for investment".[1] Beträffande livförsäkringsbolag synes dessa icke explicit likställas med penningrörelseidkare, utan för dem gäller en särskild inkomstberäkning. Vid denna föreligger rätt till avdrag för avskrivning av överkurs resp. beskattning av upplöpande värdemognad på obligationer förvärvade mot underkurs.[2] För banker gäller att endast nettoförlust är avdragsgill som driftförlust, medan nettovinst vid beräkning av beskattningsårets resultat av värdepappersaffärer behandlas som kapitalvinst.[3]

Ett företags egna värdepapper synes i princip behandlas som omsättningstillgångar — så torde man åtminstone få tolka den utförliga diskussion, som ägnats ämnet och de därför relevanta rättsfallen.[4] I detta sammanhang har man emellertid, som ovan (sid. 139) anmärkts, fäst huvudvikten vid de vinster vid förvärv av egna obligationer, som företag kunnat göra i samband med sanering, antingen i form av direkta förhandlingar med fordringsägarna, av utbyte av obligationer mot aktier eller av uppköp på öppna marknaden till en med hänsyn till saneringsbehovet låg kurs. Mot bakgrunden härav har man med utgångspunkt i konkurslagstiftningen men efterhand med allmän giltighet i nuvarande Sec. 108 (a) medgivit uppskov med beskattningen av gäldenärsvinst genom skuldnedsättning, nämligen på sådant sätt, att den skattskyldige — som måste vara bolag eller ha inklätt sig skulden eller haft egendom belastad av den i förbindelse med rörelse ("trade or business") — i stället kan välja att skriva ned det skattemässiga restvärdet på innehavda tillgångar med högst motsvarande belopp, på sätt närmare föreskrives i administrativ ordning (Sec. 1017). Fortfarande synes emellertid möjligheten bestå för en skattskyldig att, åberopande en rad rättsfall, som friat saneringsvinster från beskattning, när vinsterna hänförts till kategorien gåva eller aktieägartillskott, avstå från nedskrivning av sina rörelsetillgångars restvärden för att i stället söka få saneringen godkänd som en skattefri sådan. En utväg av detta slag finns direkt stadgad i Sec. 108 (b) för järnvägsföretagens del, och det har ansetts vara en kvarstående svaghet i utformningen av Sec. 108 (a) och dess många gånger ändrade föregångare, att lagstiftaren i dem inte redovisat några klara distinktioner mellan principiellt skattepliktiga och skattefria gäldenärsvinster. Man har likaledes diskuterat det lämpliga i att framtvinga en nedskrivning av sanerande företags tillgångar under deras verkliga värde, eftersom skatteskulden efter en sådan sanering skulle

[9] Med rätt till uppskrivning av värdepapper till marknadsvärdet, jfr Magill, sid. 120, Treas. Reg. 39.22(c)5 och IRC Sec. 471.

[1] Sec. 1236 — bokföring som anläggningstillgång måste ha skett inom en månad efter förvärvet, och förlustavdrag annat än som för kapitalförlust är uteslutet, så snart sådan bokföring någon gång ägt rum, med undantag dock för banker etc.

[2] Sec. 803, spec. 803 (i).

[3] Sec. 582 (c).

[4] Jfr ovan sid. 139 n. 7, Treas. Reg. 1.61—12(c), Mertens Code Comm. Sec. 108: 1—2. 108 n. 1, Mertens § 11.24, Paul sid. 147—165. Treas. Reg. 1.61—12(c)—1 och ff. föreskriver omedelbar avdragsrätt för överkurs vid förvärv av egna obligationer med nedan sid. 169 berörd justering för eventuellt avdragen kapitalrabatt eller beskattat agio.

sätta dessa företag i ett sämre konkurrensläge än ekonomiskt jämbördiga konkurrenter. De särskilda Regulations under Sec. 1017 innehåller ingen annan begränsning än att justering maximalt skall ske med restvärdet.[5]

Av speciellt intresse är i detta sammanhang reglerna för hänsyn till kapitalrabatt, bonus och agio vid beräkning av vinst enligt Sec. 108 (a), även om deras utformning på denna punkt inte ger något entydigt besked om lagstiftarens syn på dessa kursdifferensers förhållande till räntebegreppet. Såsom vinst i samband med uppköp av egna obligationer etc. skall icke generellt räknas differensen mellan förvärvskostnaden och obligationernas parivärde. I stället skall man utgå från förbindelsens emissionsvärde, ökat med sådan del av kapitalrabatt eller bonusförpliktelse, som redan skattemässigt avdragits, resp. reducerat med sådan del av agio, som redan tagits till beskattning.

Det var, att döma av tidigare rättsfall, vid regelns tillkomst något osäkert, huruvida agio och kapitalrabatt skulle betraktas som ränta, (positiv eller negativ) kostnad av annat slag eller kapitalförlust. Betraktas de som priset för nytt kapital — alltså icke direkt jämförbara med ränta — kan bestämmelsen betraktas som anslutande till den teori för inlösensvinsters skattemässiga behandling, som i dem ser endast en prisreduktion för den genom det lånfångna kapitalet anskaffade tillgången.[6] Det vill synas som om denna teori, vilken i och för sig anses ha underkänts genom högsta domstolens avgörande i fallet Helvering v. American Chicle Co.,[7] skulle ha vunnit lagstiftarens erkännande genom Sec. 108, åtminstone som en maximiregel. Den i praxis medgivna skattefriheten utan nedskrivning av tillgångars värde vid fall av konkurs, gåva etc. förutsättes ju vara orubbad av Sec. 108. Betraktas emellertid kapitalrabatt etc. i stället som ränta — och belägg för en sådan uppfattning saknas inte[8] — kan man emellertid likaledes betrakta bestämmelsen som logisk. Sec. 108 (a) synes alltså inte ge något klart svar på den omdiskuterade frågan om vilken som är den amerikanske lagstiftarens syn på dessa gottgörelsers egentliga karaktär.

Däremot kan man på andra ställen i IRC 1954 finna åtminstone tre stadganden, Sec. 1232, 171 och 454, alla avseende långivares taxering, som klart visar att lagstiftaren uppfattat de ersättningar det här gäller som i det väsentliga av räntekaraktär.[9] Sålunda stadgas i Sec. 1232, att för obligationer, vilka i innehavarens hand utgör "capital assets", och beträffande vilka vinster vid avyttring eller (i lagrummet därmed jämställd) inlösen således normalt skulle utgöra kapitalvinst, såsom vinst vid försäljning av annan

[5] Treas. Reg. 1.1017—1(a).
[6] Warren—Sugarman sid. 1344f.
[7] 291 US 426, 54 S.Ct. 460 (1934).
[8] Wright, sid. 668: »... the theory that the unamortized discount was simply one form of promised but as yet unearned interest...»
[9] Jfr även den generella regeln i Treas. Reg. 1.61—7(c) om beskattning som ränta av inlösensvinst vid kapitalrabatt: »the original discount is interest, except as otherwise provided by law», nämligen betr. statsobligationer etc. Observera dock att Sec. 803 (ovan sid. 168) skiljer mellan »interest» (803 (a) (2)) och de i Sec. 803 (i) berörda värdeändringarna.

tillgång (d. v. s. omsättningstillgång) skall räknas sådan del av vinsten, som icke överstiger den på innehavstiden fallande delen av kapitalrabatten.[1]

Kapitalrabatten bestäms i detta sammanhang som differensen mellan inlösenskursen vid lånetidens utgång, inklusive då förfallna räntor, och — vid offentlig emission — den ursprungliga emissionskurs, till vilken någon väsentlig mängd obligationer eller andra skuldbevis avyttrats.[2] Vid privat emission räknas i stället den kurs, till vilken den förste köparen förvärvat ifrågavarande obligation.[3] Av förenklingsskäl bortses från kapitalrabatt uppgående till mindre än 1/4 % av inlösenskursen per år av löptiden,[4] och vidare räknas den på innehavstiden fallande andelen efter fulla månader. Undantag från stadgandet gäller dels för skattefria obligationer — - avseende vissa statsobligationer — dels även för sådana avyttrare av obligationer, som förvärvat sina papper till överkurs. Det senare undantaget, liksom begränsningen av detta slags beskattning till den realiserade vinsten, visar, att någon kontinuerlig beskattning av den i form av kapitalrabatt eller bonus upplöpande avkastningen icke primärt är åsyftad.

Inte heller Sec. 171 säkrar fullständig kontinuitet. Med vissa komplicerade undantag, föranledda av regler om total eller partiell skattefrihet för vissa obligationsräntor, stadgas i detta lagrum rätt till avdrag vid inkomstberäkningen för avskrivning av erlagd överkurs på obligationer, bestämd med hänsyn till obligationens ingångsvärde för den skattskyldige och dess inlösenskurs vid löptidens utgång eller den tidigare dag, då obligationen tidigast kan inlösas av gäldenären.[5] Obligationer med sådan inlösensdag tidigare än tre år efter utgivandet är dock undantagna.[6] Ingångsvärdet skall nedsättas

[1] Se härom Zafft, Tax Law Review XI (1955) sid. 51—61. Dennes analys av rättsläget för obligationer utgivna före och efter ikraftträdandet av IRC 1954 visar bl. a., att praxis varit oviss om möjligheten att skilja ersättning för kapital och ränta vid avyttring före inlösen. Sec. 117(f), IRC 1939, införd 1934, motsvarande IRC 1954 Sec. 1232 (a) (1), har tolkats som avseende rätt att få inlösensvinst beskattad som kapitalvinst, men likväl har beskattning i vissa fall skett vid överlåtelse. För framtiden finner Zafft frågan löst genom Sec. 1232. Speciellt intressant är skälet, varför beskattning av överkurs kunnat beskattas som ränta, nämligen att den ansetts motsvara ersättning för framtida ränteavkastning. Se även Miller, a.a., sid. 20, som talar om en »general rule that where a right to receive payment is surrendered to the prospective payor, there is a satisfaction, modification or cancellation of the payee's right rather than the true assignment or transfer of the right necessary to a 'sale or exchange'», vilken regel exemplifieras bl. a. med ett rättsfall, Fairbanks v. U.S., 306 U.S. 436 (1939), avseende vinst realiserad av en obligationsinnehavare genom förtidsinlösen. Eftersom även den renaste kapitalvinst, t. ex. aktieförsäljning, åtminstone delvis innebär kompensation för framtida inkomst, finner Miller det förståeligt, att domstolarna varit restriktiva i tillämpningen av principen.

[2] Dock icke till »underwriters and wholesalers» utan till verkliga placerare (Treas. Reg. 1.1232—3b—(2)).

[3] Piper, sid. 1234, efterlyser särskilda Regulations för beräkning av ingångsvärde på obligationer utgivna i utbyte mot utestående obligationer eller aktier.

[4] Regeln har karakteriserats som »a de minimis rule» (USCCA, 83rd Congress, 2nd Session 1954, Sen. Report sid. 5078).

[5] En särskild regel gäller enl. Sec. 171(b)(1) (Treas. Reg. 1.171—2 c) beträffande obligationer som är »convertible», d. v. s. kan utbytas mot andra värdepapper, t. ex. aktier eller nya obligationer. Fördyring motsvarad av sådana egenskaper skall inte inräknas i den avskrivningsgilla överkursen, som i stället får kalkyleras på grundval av normal marknadskurs för obligationer utan dylika speciella villkor men med likartad säkerhet, förräntning och löptid.

[6] Bestämmelsen är avsedd att hindra kringgående genom bestämmande av en nominell

med belopp motsvarande sådan icke avskriven överkurs, som belöper på tid innan den skattskyldige ägt att tillämpa bestämmelserna om avdrag för överkursavskrivning för ifrågavarande obligation. Skattskyldig kan välja mellan denna form av avskrivning och behandling av hela förlusten som kapitalförlust. Jml Sec. 1016 (5) reduceras för sådana obligationer med skattefri avkastning, för vilka undantag gällt från den i Sec. 171 stadgade avdragsrätten, ingångsvärdet vid kapitalförlustberäkning med beloppet av de avdrag, som kunnat medgivas enligt samma lagrum, om undantaget ej hade gällt. Vidare kan naturligtvis samma förlust inte samtidigt avskrivas enligt Sec. 171 och avdras som kapitalförlust. Det är i sammanhanget av intresse, att vad som får avskrivas således inte definieras som överkurs vid emission fördelad på successiva innehavare, utan i stället — en bestämmelse i princip inriktad på den enskilde placerarens avkastning — som den överkurs den skattskyldige visat sig ha utgivit, även om denna helt eller delvis skulle motsvara kapitalvinst för hans fångesman.

Sec. 454 avser beskattningen av formellt räntelösa obligationer, vilkas avkastning givits formen av kursstegring, således obligationer av motsvarande typ som de svenska sparobligationerna. För dessa gäller, såvitt avser andra skattskyldiga än sådana rörelseidkare etc., vilka redan genom sin bokföringsmetod redovisar upplöpande avkastning (kursstegring) som årlig ränta, att denna form av beskattning kan väljas i stället för den beskattning vid realisation, som är den normala, och som innefattar beskattning jämlikt den nyss behandlade Sec. 1232 och eventuellt tillkommande kapitalvinstbeskattning. Såvitt avser mindre än ettåriga skattkammarväxlar är rätt beskattningsår inlösensåret. Beträffande vissa federala sparobligationer gäller, att kursstegringen skall redovisas som vanlig inkomst först realisationsåret.

Systemet med beskattning av kupongränta för successiva innehavare av obligationer motsvarar det svenska, d. v. s. upplupen ränta räknas icke in i kapitaltransaktionen.[7] Trots detta har man i USA ansett särskilda bestämmelser påkallade beträffande "wash sales", här väl närmast motiverade av strävan att göra kapitalvinstbeskattningen effektiv.[8] Dessa regler, som således får skiljas från de i viss mån likartade engelska bestämmelserna beträffande "bond-washing" (ovan sid. 166), går ut på att förlust vid realisation av värdepapper inte erkännes beträffande andra än värdepappershandlare, om och i den mån den skattskyldige inom 30 dagar före eller efter transaktionen förvärvat eller skaffat sig option på i huvudsak identiska ("substantially identical") värdepapper, medan å andra sidan för sålunda i utbyte förvärvade papper de avyttrade papperens ingångsvärde och an-

uppsägningsrätt redan en månad efter utgivandet och en därav föranledd omedelbar avskrivningsrätt, förenad med kapitalvinstbeskattning vid vidareavyttring. (USCCA cit. del. House Report, sid. 4051, Sen. Report sid. 4661f.) Beträffande detta slags obligationer får man nöja sig med avdrag först inlösensåret (Sec. 171(b)(2)).

[7] Treas. Reg. 1.61—7(d). Undantag gäller dock för nödlidande obligationer. Om flatköp se Dixon, sid. 720ff. Skatteplikt för ackumulerad ränta vid flatköpta obligationer föreligger endast för sådan ränta, som upplöpt under tiden för innehavet (USCA 26 § 61: 252 (1957)). Se även Surrey, Harvard Law Review 69: 2 (1956) sid. 1004f.

[8] Sec. 1091.

skaffningsdatum[9] även får gälla i fortsättningen. Slutligen kan nämnas, att man såsom ränta beskattar även sådan kursstegring, som skattskyldig tillgodogör sig genom att förvärva obligationer med avskilda kuponger förfallande mer än tolv månader efter förvärvsdagen, sådan denna kursstegring kommit till uttryck i nedsättning av förvärvskursen under den marknadsmässiga för motsvarande obligationer med kvarsittande kuponger.[1]

KAP. VII. NÅGRA ALTERNATIVA PRINCIPLÖSNINGAR

A) Imparitetsproblemet

Som tidigare visats företer skattesystemet på det här berörda området åtskilliga ojämnheter, som kan föras tillbaka på vad här kallats imparitetsregeln, d. v. s. den företagsekonomiska försiktighetsregel, respekterad även skatterättsligt, enligt vilken orealiserade förluster kan beaktas, fast så icke sker med orealiserade vinster.

Ett försök att lösa detta problem genom att förvägra företagen avdragsrätt för avskrivning t. ex. av orealiserad värdeminskning på såsom omsättningstillgångar upptagna värdepapper eller passivering av upplöpande bonusförpliktelser skulle stå i strid med det allmänna intresset av att endast vad som rimligen kan anses vara »reella» vinster beskattas.

Även ett inkomstbegrepp, som skulle innebära paritet genom eftergivande av realisationskravet både för vinster och förluster, skulle betyda ett allvarligt brott mot den i stort sett härskande tendensen att i skattelagstiftningen respektera företagens normala konsolideringsbehov, sådant det, motiverat av hänsyn till resultatredovisningens osäkerhet liksom till företagens behov att bevara sin likviditet, uppskattas av företagsekonomerna.[2]

Man kan emellertid häremot invända, att alla företag borde i någon mening likformigt kunna tillgodose detta behov. Det borde, för att återigen exemplifiera med kapitalrabatt och bonus, från konsolideringssynpunkt vara samma behov för ett företag, som lånat mot pariobligationer, att passivera en del av sin framtida förpliktelse att utge relativt hög ränta, som för ett annat företag, vilket med kapitalrabatt utgivit nominellt lägre förräntade obligationer, att relativt snabbt få passivera kapitalrabatten och till senare år hänföra allenast den del av kapitalkostnaden, som motsvaras av den nominella räntan.[3] Man skulle kunna tänka sig att teoretiskt genomföra det skatte-

[9] Sec. 1223 (4).
[1] Sec 1232 (c).
[2] Satsen är allvarligt menad — tidvis skarpa motsättningar, särskilt i förbindelse med 1955 års företagsbeskattningsreform, bör inte undanskymma den principiella betydelsen av att 41 § KL allt fortfarande låter den skattemässiga inkomstberäkningen principellt grunda sig på räkenskaperna.
[3] Ett motsvarande sätt att uttrycka saken för tillgångssidans del vore att likställa behovet för ett penningrörelseidkande företag, som innehar pariobligationer, att i konsolideringssyfte använda en del av den årliga räntan till avskrivning på dessa, med behovet för ett annat sådant företag, som innehar med kapitalrabatt förvärvade obligationer, att årligen få slippa undan med beskattning allenast av den del av avkastningen, som mot-

mässiga likformighetskravet genom frångående av realisationskriteriet även för vinsternas del, och att samtidigt ge rättvisa åt konsolideringsbehovet genom någon form av generellt »konsolideringsavdrag». Ett sådant skulle kunna medges med något icke nödvändigtvis till tillgångarnas art och omfattning anknutet belopp, varmed nedskrivning skulle kunna ske av de balansvärden, som kommer fram vid en i någon mening »riktig» värdering, utan hänsynstagande till realisationskriteriet eller konsolideringskrav. Det låter sig tänkas att ett system av detta slag skulle ge teoretiskt mer acceptabla resultat än nuvarande regler, som synes fördela konsolideringsmöjligheterna ojämnt. Som en tendens i denna riktning kan man notera införandet av den första supplementärregeln i varulagervärderingsreglerna av 1955 (1 p. 6 st. anv. t. 41 § KL), vilken motiverades med att lagervärderingsreglerna med deras konsolideringsmöjligheter inte borde utformas så, att de stimulerade till lageransvällning över balansdagen — således om man så vill ett indirekt erkännande av att det legitima konsolideringsbehovet och kvantiteten nedskrivningsbara tillgångar icke med nödvändighet behöver hänga samman.[4]

Naturligtvis kan man också i detta sammanhang ställa sig tveksam till frågan om skattekredit i konsolideringssyfte verkligen är en nödvändig eller ens tillåtlig ingrediens i ett på likformighet grundat beskattningssystem. Man kan driva denna linje därhän, att man i syfte att nå likformighet mellan rörelseidkare och löntagare förvägrar de förra alla möjligheter till skattekredit.[5] Om denna hållning finnes alltför omoralisk med hänsyn till att samhället i andra sammanhang ställer krav på företagarna att inte genom överdrivna vinstuttag äventyra sina företags soliditet, kan man tänka sig förräntning av skattekrediten som en medelvägslösning.[6]

Hela konsolideringsspörsmålet måste f. ö. ses i samband med frågan om den skattemässiga resultatsutjämningen. Det skulle knappast tjäna något förnuftigt ändamål att av likformighetsskäl förvägra rörelseidkarna de möjligheter till skattekredit, som löntagarna i princip saknar, så länge påvisbara nackdelar förbundna med beskattningsårets okränkbarhet kan sägas uppstå i en helt annan grad för de förra än för de senare. Till dess resultatsutjämningsproblemet är fullständigt löst, åtminstone det väsentliga delproblem, som avser förlustutjämning, synes den realistiska lösningen av konflikten mellan företagens konsolideringsbehov och kravet på skatterättvisa ligga mindre i en rigorös åtstramning av konsolideringsmöjligheterna än i en mera jämn fördelning av dessa över skattskyldiga med strukturellt

svaras av nominell ränta. — Härtill kommer för andra än penningrörelseidkare den nedan behandlade inkongruens, som i många fall gör kapitalrabatten helt skattefri.

[4] SOU 1954: 19 sid. 207, jfr även lagstiftningen om eldsvådefonder m. m., se prop. 67/1959, liksom även den om investeringsfonder för konjunkturutjämning.

Tankegången kan anses härröra från de principer, på vilka normallagermetoden bygger, även om lagstiftaren inte var beredd att ta steget fullt ut.

[5] Härtill kommer, att även löntagarna har möjligheter till skattekredit, främst i form av pensionssparande, varför problemet inte är så enkelt som en klar motsättning företagare—löntagare.

[6] Så Annell i PM 19/9 1945, cit. i SOU 1954: 19 sid. 155ff. Jfr dock den anförda kritiken mot förslaget, af Klercker sid. 265ff.

olikartad verksamhet.[7] Problemets karaktär synes nödvändiggöra schablonlösningar av så grov art, att imparitetsproblemet beträffande avdragsrätt och skatteplikt inom rörelse för obligationernas del kan betraktas som mer teoretiskt än praktiskt.

Däremot skulle det naturligtvis för de fall, där det t. ex. från resultatsutjämningssynpunkt förefaller önskvärt, vara skäligt att, där för en låntagare en agiovinst, för en långivare kapitalrabatt eller bonus i princip är skattepliktig, en fördelning över löptiden tillåtes, och att de skattskyldiga i dessa fall således inte påtvingas en skattekredit, som de inte till sin fördel kan utnyttja. IRC Sec. 454 (jfr ovan sid. 171) är ett exempel på en bestämmelse av detta slag. I samma mån som det skatterättsliga ränte- eller avkastningsbegreppet vidgas skulle tillämplighetsområdet för en sådan bestämmelse bli större.

B) Inkongruens- och diskontinuitetsproblemen

1) Tre principlösningar

Man skulle kunna mena, att även det inkongruensproblem, som är följden av skiljaktiga regler för avdragsrätt och skatteplikt (annat än beträffande obligationer som är omsättningstillgångar i rörelse eller faller under realisationsvinstbestämmelserna) i avseende på kapitalrabatt, bonus och agio, vore av mera teoretisk än praktisk natur. Lånemarknaden synes f. n. inte rymma några mera utmanande exempel på utnyttjande av inkongruensen i fråga, och det har inte ansetts föreligga några skäl för hänvisning av problemet till skatteflyktssakkunniga eller liknande forum. Det vill emellertid synas som om detta förhållande till stor del kan tillskrivas de speciella kapitalmarknadsförhållandena, som gör andra än institutionella placerare förhållandevis mindre betydelsefulla på marknaden. Skulle obligationsefterfrågan åter få en annan struktur, vore det inte otänkbart, att den självdisciplin, som emittenterna nu ålägger sig på denna punkt, skulle brytas och skattetänkandet ge till resultat ett utnyttjande av inkongruensen i fråga av sådan omfattning, att den finge en reell ekonomisk betydelse. Frågan om hur lagstiftaren bör handla i en sådan situation är ett praktiskt inte helt likgiltigt problem — om inte annat måste ett studium av frågan vara av intresse för dem, som nu utformar emittenternas strategi och avhåller dem från missbruk.

Man kan tänka sig frågan behandlad efter två alternativa huvudlinjer, nämligen inskränkning av låntagarnas avdragsrätt för kapitalrabatt och bonus (i förbindelse med skattefrihet för agio) eller utvidgning av långivar-

[7] Även därefter kan allmänekonomiska intressen tala för att företagens konsolideringsmöjligheter utsträckes utöver vad skatterättvisan kräver. Det här förda likformighetsresonemanget är inte avsett att vara uttömmande på den punkten. Föreliggande förslag (SOU 1958: 35) till »carry over» men inte »carry back» är inte så fullständigt, att det ens från likformighetssynpunkt skulle onödiggöra skattemässiga konsolideringsmöjligheter för företagen, något som utredningen själv beaktat (sid. 168).

nas skatteplikt (i förening med avdragsrätt för agio). Av dessa synes den förra för ett realekonomiskt betraktelsesätt innebära ett steg bakåt i utvecklingen, samtidigt som fältet för de punktvis svåra gränsdragningsproblemen efter en sådan reform skulle utvidgas på ett för de skattskyldiga svårförståeligt sätt. Redogörelsen för den engelska rätten synes vara avskräckande nog.

Återstår en utvidgning av skatteplikten för långivare i förening med bibehållande av avdragsrätten för låntagare (vice versa beträffande agio). De principer, efter vilka en sådan utvidgning kan tänkas ske, är i huvudsak tre. Främst kan man tänka sig lösningen inom ramen för en generell kapitalvinstbeskattning, som skulle göra distinktionen mellan ränta och kapitalvinst skattemässigt irrelevant. I andra hand kan man utvidga tillämpligheten av den redan gällande principen för beskattning av ersättning för nyttjanderätt på begränsad tid till att avse även sådana kursändringar, som kan anses motsvara kompensation för viss ränteavkastning. En tredje väg, som innebär ett mindre omfattande ingrepp i det rådande systemet, går ut på att man skattemässigt inräknar på visst sätt beräknad, upplupen kapitalrabatt resp. bonus i gottgörelsen vid överlåtelse resp. inlösen av obligationer.

Alla de tre vägarna lämnar tillfälle till variationer. I valet mellan dessa är det i första hand frågan om vilken lösning de ger problemet om avkastningens kontinuerliga beskattning, som är avgörande. En metod, som ger kongruent beskattning av låntagare och långivare, kan konstrueras olika beroende på om målet primärt är beskattning av all avkastning på en obligation eller beskattning av den enskilde skattskyldiges avkastning på den investering han gjort i obligationen.

2) En generell kapitalvinstbeskattning

En generell kapitalvinstbeskattning inom inkomstbeskattningens ram synes ägnad att lösa det behandlade kongruensproblemet. Likaså synes en obegränsad skatteplikt för vinster och avdragsrätt för förluster ägnad att tillgodose kravet på kontinuitet i beskattningen av obligationers avkastning, här uppfattat som ett krav på att all avkastning av en obligation skall tas till beskattning, dock ej mer än en gång, och tillgodose det på ett individualiserande sätt.

Mot en lösning av detta slag talar de redan i inledningen behandlade argumenten mot en generell kapitalvinstbeskattning. Visserligen skulle man kunna undgå vissa av dem, såsom t. ex. svårigheten att kontrollera överlåtelser, att utreda verkliga anskaffningskostnader etc., genom att begränsa kapitalvinstbeskattningen till värdepapper, fastigheter och liknande egendom av mera förvärvspräglad karaktär.[8] Men allt fortfarande skulle en ge-

[8] Frimärks-, konst- m. fl. samlingar skulle naturligtvis, om de undantoges från en i övrigt generell kapitalvinstbeskattning, ytterligare öka i intresse som skatteflyktsobjekt. Gränsen mellan sådana för varje förvärvssynpunkt främmande ägodelar, av vilka det vore orealistiskt och opsykologiskt att tänka sig en fiskalisk exploatering, och egentliga placeringsobjekt är lättare att känna på sig från fall till fall än att juridiskt

nerell kapitalvinstbeskattning inom inkomstbeskattningens ram och med upprätthållande av realisationskriteriet kunna kritiseras såsom utgörande ett alltför godtyckligt onus på det långsiktiga kapital, beträffande vars omplacering en mellankommande kapitalvinstbeskattning kan innebära en prohibitivt verkande faktor, och för vars realisation i ett ekonomiskt ansträngt läge beskattningen kan vara ett ovälkommet hinder. Det är beträffande de långa placeringar, en generell kapitalvinstbeskattning skulle träffa, som frågan om det konsekventa genomförandet av sparandets dubbelbeskattning får sin särskilda tyngd. I samband därmed kan hjälpkorrektiv sådana som förbud mot förlustavdrag vid »wash sales» och generösa definitioner av värdepappers och andra tillgångars identitet i kapitalvinstskattehänseende inte erbjuda någon verklig bot.[9]

Mera realistiskt skulle det då vara att som en kompromiss mellan den totala nyckfullheten i verkningarna av ett strikt iakttagande av realisationskriteriet och den administrativa svårigheten att bemästra ett system lagt på orealiserad förmögenhetsvinst (konsolideringsbehovet finge tillgodoses på annat sätt) tänka sig en periodvis återkommande, exempelvis, som Simons föreslagit, tioårig kapitalvinstbeskattning innefattande även orealiserade vinster och förluster.[1] En sådan metod skulle samtidigt ge tillfälle till resultatsutjämning. Realiserade och beräknade orealiserade kapitalvinster och -förluster skulle jämnt fördelas över mellankommande år, varmed även målet skulle vinnas att undgå kapitalvinstbeskattningens alltför stränga verkningar vid progressiv beskattning.[2]

Man kan nu tänka sig, att de administrativa svårigheterna att få en beskattning av detta slag till stånd, oron för att den skulle medföra ett alltför ojämnt taxeringsresultat, tveksamheten inför en radikal omgestaltning av ett inkomstbegrepp, som anses traditionellt accepterat av de skattskyldiga, att dessa och andra skäl skulle motivera en försiktigare attityd till kapitalvinstbeskattningsproblemet. Man skulle kunna tänka sig att efter mönster från USA och — ehuru tillämpningsområdet där är starkt begränsat — Danmark genomföra en lindrigare kapitalvinstskatt, vars relativt måttliga, lämpligen proportionella skattesats skulle göra ovan anförda argument mindre vägande, samtidigt som gränsdragningen kring det skatterättsliga inkomstbegreppet — vilket fortfarande i princip inte skulle omfatta kapitalvinster — bleve förhållandevis mindre betydelsefull.

Denna kompromiss skulle vid tillräckligt hög inkomstbeskattning lätt nog kunna betraktas som otillfredsställande från båda synpunkterna. Amerikanska erfarenheter kan redovisas som stöd även för ett sådant antagande.

definiera. Att lagstiftning och praxis i allmänhet följt regeln att hellre fria än fälla, indiceras talande av Beijes felaktiga förmodan om förmögenhetsskatteplikt för frimärkssamlingar (Om pengar, sid. 163).

[9] Jfr ovan sid. 171f.

[1] Simons, sid. 167f.

[2] Dessa kan inte med gott resultat undgås genom en reduktion av skattesatsen. En sådan gynnar — som Simons likaledes betonar (sid. 161f.) — ensidigt de högsta inkomsttagarna, för vilka en utjämning över tiden icke skulle betyda någon skattesänkning, därför att de ständigt ligger i det översta inkomstskiktet.

Ovan (sid. 23) har å andra sidan berörts, att förekomsten av kapitalvinstbeskattning som supplementär skatteform förefaller att ha kunnat göra lagstiftaren mera tolerant mot otillräckligheter i det ordinarie skatterättsliga inkomstbegreppet t. ex. i USA än vad som gäller t. ex. i Storbritannien, där frågan om inkomst eller kapitalvinst samtidigt är en fråga om fullständig skatteplikt eller fullständig skattefrihet.

Skulle kapitalvinstbeskattningen inte försiggå inom inkomstbeskattningens ram, bleve naturligtvis kongruens- och kontinuitetsproblemen inte lösta utan endast reducerade till sin betydelse. Frågan om på vilket sätt man skulle kunna tänka sig att ändra de gällande reglerna för inkomstbegreppets gränser för att lösa dessa problem skulle i princip kvarstå och böra få lösas på motsvarande sätt som kommer i fråga för det fall en generell kapitalvinstbeskattning inte införes alls. Skillnaden är endast, att ambitionerna i det förra fallet skulle kunna sträckas mindre långt. I ett läge, där de bestående inkonsekvenserna traditionellt kunnat tolereras vid en lägre skattenivå, synes vid en något högre skattenivå en sådan mindre ambitiös lösning i många fall kunna vara ett tillräckligt remedium.

3) Utsträckning av principen om ersättning för tidsbegränsad rättighet

a) Frågeställningen.

Som diskuterats i ett tidigare avsnitt (ovan sid. 131—137), skulle en partiallösning av kongruens- och kontinuitetsproblemen för åtminstone de tidsbegränsade obligationernas del kunna åstadkommas genom utsträckt tillämpning av den princip, enligt vilken ersättning för nyttjanderättsupplåtelse på begränsad tid tas till beskattning. En lösning enligt dessa linjer skulle i praktiken få karaktären av en fullständig eller så gott som fullständig kapitalvinstbeskattning förenad med avdragsrätt för kapitalförlust, såvitt avser dessa obligationer. Huruvida samma regler borde utsträckas till att omfatta även perpetuella räntor, uppsägbara av någondera parten, vore en detaljfråga i sammanhanget, som inte skulle beröra det övervägande flertalet här avsedda papper.

Inte minst med hänsyn till tyngden av den kritik, som riktats mot gällande regler för engångsersättningars beskattning, måste en undersökning av dessa reglers rimlighet och praktiska lämplighet inom nuvarande användningsområde företas, innan det går att de lege ferenda bedöma frågan om deras giltighet bör utsträckas till detta nya område.

b) Beskattningen av engångsersättning för upplåtelse av nyttjanderätt till fastighet.

Som tidigare nämnts (sid. 132f.) infördes nu gällande bestämmelse om skattefrihet (ev. realisationsvinstbeskattning undantagen) för engångsersättning vid upplåtelse av nyttjanderätt på obegränsad tid som ett remedium mot den stundom mera vittgående praxis vid nyttjanderättsersättning-

ars beskattning. Redan vid bestämmelsens införande restes kritik mot den nya lagen, enligt vilken den nyinförda skattefriheten inte skulle vara tillräckligt omfattande. Det framhölls sålunda av 1944 års allmänna skattekommitté, att en upplåtelse av nyttjanderätt på längre ehuru begränsad tid, t. ex. på 50 år, från upplåtarens synpunkt föga skiljer sig från en upplåtelse på obegränsad tid.[3] Visserligen kan upplåtaren efterhand konsumera engångsersättningens kapitalbelopp, men han är likväl beroende av att spara en endast successivt sjunkande del av detta belopp och utnyttja dess förräntning, om han genom engångsersättningen vill hålla sig skadeslös för det bortfallande årliga värdet av nyttjanderätten under upplåtelsetiden.

Det kan lätt visas, att det endast är vid upplåtelse på tid icke längre än beskattningsåret, som en skattepliktig engångsersättning netto efter skatt är likvärdig med en periodiskt utgående, likaledes beskattad ersättning. Ju längre upplåtelsetiden är, desto mindre blir det årliga belopp (annuitet), som netto efter skatt kan beräknas tillgängligt för mottagaren av en beskattad engångsersättning, i jämförelse med det årliga nettobelopp han vid upplåtelse mot en därmed före skatt likvärdig periodisk ersättning i stället kunnat lyfta.[4] Vid mycket lång upplåtelsetid krävs i det närmaste fullständig skattefrihet för att åstadkomma likvärdighet mellan upplåtelse mot engångsersättning och sådan mot periodiskt utgående ersättning. Villkoret för likvärdighet kan beräknas med samma resultat, om man jämför engångsersättningens nettobelopp efter skatt med det belopp upplåtaren alternativt skulle kunna låna upp, om han för förräntning och amortering av lånet använde motsvarande periodiska ersättningsbelopp under hela upplåtelsetiden.

I tabellen på sid. 179 exemplifieras dessa sammanhang. För de i vänsterkolumnen angivna upplåtelsetiderna visas under A hur stor procentuell andel av motsvarande årliga ersättning netto efter skatt, som mottagaren av en beskattad engångsersättning kan ta ut genom förräntning och successiv förbrukning under upplåtelsetiden av ersättningens belopp netto efter skatt.[5]

[3] Prop. 105/1946 sid. 14.

[4] Sterner, Sv.Sk.t. 1945 sid. 285 och dep.-PM prop. 105/1946 sid. 10, nämner med all rätt icke endast ränteförlusten utan även ev. förlust genom skatteprogressionens inverkan. Man torde emellertid i princip kunna räkna med att när denna är av väsentlig betydelse förordningen om ackumulerad inkomst kan erbjuda tillräcklig lindring, varför i det fortsatta resonemanget endast ränteaspekten skall beaktas. Jfr även dep.ch., prop. 105/1946 sid. 18, som just hänvisade till den kommande lagstiftningen på detta område.

[5] Om i är räntefoten före skatt, t skattekvoten, n upplåtelsetiden och r det årliga värdet av nyttjanderätten, kan engångsersättningen (K) netto efter skatt uttryckas

$$(1 - t)\,K = \frac{(1 - t)\,r\,[(1 + i)^n - 1]}{i\,(1 + i)^n}.$$

Det årliga belopp upplåtaren av nyttjanderätten får att leva på, om han vid motsvarande räntefot inriktar sig på att lyfta lika stora årliga belopp och förbruka hela engångsersättningen fram till upplåtelsetidens slut är

$$a_t = \frac{(1 - t)\,K\,(1 - t)\,i\,[1 + (1 - t)\,i]^n}{\{[1 + (1 - t)\,i]^n - 1\}}.$$

Tabellvärdena i sektion A — vi kan här kalla dem o — motsvarar kvoten mellan a_t och (1 — t)r, vilket senare är värdet netto efter skatt av den årliga ersättningen, alltså

$$o = \frac{a_t}{r\,(1 - t)} \cdot 100\,\%.$$

Siffrorna finns uträknade för fyra olika fall, nämligen 1) 8 % ränta och 25 % marginalskatt, 2) 8 % ränta och 50 % marginalskatt, 3) 8 % ränta och 75 % marginalskatt och 4) 4 % ränta och 50 % marginalskatt. Under B visas för motsvarande fyra fall samma relation under förutsättning att engångsersättningarna inte till någon del beskattas.[6] Under C visas slutligen hur stor procentuell andel av engångsersättningarna, som bör upptas som skattepliktig intäkt för att åstadkomma likvärdighet mellan de jämförda beloppen.[7]

Tabell (alla procenttal utom nedersta raden approximativa).

Tid	A				B				C				D		
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	4 %	5 %	8 %
5	95	90	85	94	126	179	339	189	83	88	94	94	89	86	81
10	91	83	75	90	121	165	299	181	69	79	89	90	82	76	66
15	88	77	67	87	117	154	267	173	59	69	83	84	72	66	53
20	86	72	60	83	114	144	240	166	49	61	78	80	65	58	42
25	84	68	55	80	111	137	219	160	40	54	72	75	58	50	33
50	78	57	39	68	104	114	156	137	15	25	48	54	31	23	8
100	75	51	29	57	100	102	116	114	1	4	18	25	8	4	0
∞	75	50	25	50	100	100	100	100	0	0	0	0	0	0	0

Av tabellen framgår, att det först är vid jämförelsevis lång upplåtelsetid, som från angivna synpunkter ett korrektare resultat skulle uppnås genom medgivande av skattefrihet för engångsersättning än genom nuvarande beskattning.[8] Först när procenttalen i sektion C av tabellen understiger 50 skulle nämligen detta vara fallet. Det sker senare, ju högre skatten och ju lägre räntan är — i alternativ 4) först vid en upplåtelsetid överstigande 50 år, i alternativ 1) vid c:a 19-årig upplåtelsetid.

Det är emellertid inte något axiom, att fullständig skattefrihet eller fullständig skatteplikt skulle vara de enda alternativen för engångsersättningars beskattning. KL rymmer två uttryckliga exempel på skattemässig uppdelning av belopp i kapital och ränta enligt schablonregler, nämligen 32 §

[6] Vi kan kalla den för p, således

$$p = \frac{o}{1-t} = \frac{a_t}{r(1-t)^2}.$$

[7] Denna andel, som vi kan kalla q, bestämmes så, att skatten därpå precis är avpassad för att ta bort den överkompensation en fullständig skattefrihet skulle ge, alltså

$$tqp = p - 1$$

$$q = \frac{p-1}{tp}$$

eller efter substitution

$$q = \frac{\frac{a_t}{r(1-t)^2} - 1}{t\frac{a_t}{r(1-t)^2}} \cdot 100\,\%.$$

[8] Om en engångsersättning, vilket synes möjligt, utdelas i ett par rater, minskas något felet i nuvarande skattepliktsregel. Värdena i sektion C skall i motsvarande mån höjas för sådana fall. Av betydelse är detta i första hand för upplåtelse på relativt kort tid.

2 mom. och 4 p. anv. t. 25 §, varjämte ränte- och amorteringsdel vid annuitetslån även utan särskilt lagstadgande i praxis åtskiljes med tillämpning av det allmänna förbudet i 20 § KL mot avdrag för kapitalavbetalning å skuld. I intet av dessa fall sker uppdelningen efter grunder, som innefattar hänsyn till beskattningens höjd.

Beträffande livräntor innebär uppdelningen sålunda i princip, att beskattning sker endast av i livräntebelopp ingående, beräknad ränta å premiereserv.[9] Något hänsynstagande till beskattningens höjd, vare sig generellt eller i det enskilda fallet, vore i dessa fall så mycket mindre motiverat, som själva principen för livränteförsäkringars beskattning innebär, att uppskov med beskattningen skall kunna äga rum och beskattning ske först vid utfallet. Beträffande nu behandlade livränteförsäkringar gäller uppskovet n. b. endast räntan.[1]

Såvitt angår allframtidsförsäkringspremier har man vid avdragsrättens bestämning utgått från principen, att avdrag skall medges för skillnaden mellan å ena sidan en årspremies belopp, å andra sidan räntan, beräknad efter 4 %, på det tillgodohavande fastighetsägaren kan anses äga hos försäkringsbolaget genom sina inbetalningar för försäkringen.[2] Denna beräkningsgrund skulle emellertid vid flerårsbetalning innebära att successivt fallande andelar av årspremierna bleve avdragsgilla. För att nå ett mera praktiskt resultat företogs därför en utjämning på sådant sätt, att en under hela premiebetalningstiden fast andel av premiebeloppet skulle få avdras. Det i sammanhanget speciellt intressanta med denna anordning är, att det fasta avdraget valdes så, att dess kapitalvärde vid försäkringens tecknande, beräknat efter 4 %, är lika med kapitalvärdet av det teoretiskt riktiga, fallande avdraget, när respektive avdrag tänks som belopp utgående vid beskattningsårets slut.[3] Av lämplighetsskäl tillerkändes avdragsrätt med 5 % även av engångspremie.

I princip kan man mot denna regel rikta den anmärkningen, att användandet av samma kapitaliseringsprocent för avdraget som tidigare för beräkning av räntan på fastighetsägarens tillgodohavande hos försäkringsbolaget ger till resultat, att den skatt, som en fastighetsägare vid fördelning av allframtidsförsäkringspremie på flera år genom avdragsrättens utjämning kommer att betala i förskott, förräntas kumulativt efter en högre räntefot än den han skulle kunna uppnå vid annan placering, om bruttoräntan på denna vore 4 %, men beskattning av räntan skedde varje år. Som framgår av de ovan sid. 125f. presenterade beräkningarna måste man, om skatten inte är obetydlig, för att nå en korrekt jämförelse mellan två tidsmässigt olikfördelade avdragsrätters värden beräkna kapitaliseringsfaktorn på grundval av en räntesats räknad netto efter skatt.

[9] SOU 1924:53 sid. 266f.
[1] Jfr Billing, Sv.Sk.t. 1945 sid. 125f., och SOU 1948:22 sid. 80ff. I båda fallen lär man få anse, att det är fråga om av lagstiftaren medvetet accepterade privilegier.
[2] Prop. 213/1928 sid. 256ff.
[3] Sterner, Sv.Sk.t. 1945 sid. 286, har icke berört denna bestämmelse, som ju inte heller gäller reduktion av skatt på intäkt utan endast en rätt till avdrag. Jfr prop. 105/1946 sid. 10 (dep.-PM) och 18 (dep.ch.).

Väl att märka avser både 32 § 2 mom. och 4 p. anv. t. 25 § KL uppdelning på grundval av en visserligen skönsmässigt bestämd men dock på försäkringsmässiga grunder beräknad räntefot. Skulle man — som 1944 års allmänna skattekommitté föreslog[4] — göra en uppdelning mellan kapital och löpande intäkt vid nyttjanderättsersättning på begränsad tid, vore förutom skattefaktorn även räntefaktorn på ett helt annat sätt obestämd. Man skulle inte generellt ha att räkna med de förhållandevis små variationer, som försäkringsanstalternas kapitalförräntning är underkastad, utan i stället med ofta väsentligt högre räntesatser, motsvarande kalkylräntor för affärsmässigt kalkylerade riskavdrag.[5]

Likväl torde man som praktisk lösning knappast kunna räkna med tillämpning av någon annan metod för uppdelning — om sådan alls anses böra ske — än en schablonmässig tabell beräknad efter någon konventionell räntefot och utan hänsynstagande till beskattningens höjd. I en sådan tabell skulle upptas kvoten mellan det efter den bestämda räntesatsen till nuvärde kapitaliserade värdet av amorteringsdelarna av de annuiteter, vilka kapitalersättningen för nyttjanderättsupplåtelse efter samma räntefot kan beräknas motsvara under upplåtelsetiden, och samma ersättnings belopp. I sektion D av tabellen på sid. 179 har framräknats sådana procentuella tabellvärden för tre olika räntesatser, nämligen 4, 5 och 8 %.[6] Som man kunde vänta, innebär en sådan schablonmässig beräkning efter 8 % vid jämförelse med de teoretiskt korrekta värdena i sektion C en överkompensation, större ju högre skattekvot och ju lägre faktisk ränta upplåtaren i realiteten kan räkna med. I gengäld visar det sig, att schablonvärdena, om de beräknas efter 4 eller

[4] Prop. 105/1946 sid. 14.

[5] En reservation bör kanske här göras för ersättningar vid fastighetsexpropriation o. d., vilka bestäms efter konventionella räntesatser, som regel sannolikt anknutna till marknadsräntenivån för inteckningslån. Strahl, sid. 184ff., understryker marknadsvärdets betydelse som indicium på vad allmänt antas om räntans framtid. Schjødt, sid. 89, vill å andra sidan utgå från alternativt möjlig placerings förräntning, enkannerligen statsobligationer.

I NJA 1942: 328 bestämdes räntefoten vid kapitalisering av uppdämningsersättning till 5 % efter ett yttrande av VattenfSt, enligt vilket räntefoten borde bestämmas efter den allmänna räntenivån för enskilda fastighetsägares upplåning, dock i överkant med hänsyn till riskerna för den bestående skadans övervärdering. Samma utgång NJA 1946 not. A 102. På motsvarande grunder förordar Lantz (Värdering vid expropriation sid. 59f.) 4,5 % för enskild exploateringsjord, medan för skogsvärdering Streyffert (a.a. sid. 146) diskuterar den något vanligare beräkningsgrunden 3 3/4 % under framhållande av att justering för riskmomentet inte bör ske genom räntefoten utan genom ändring av förutsättningarna. Jfr även Sv.J.T. 1954 (rf) sid. 53 (3,5—4 % vid tomtmarksexpropriation). Numera finns det anledning räkna med viss uppjustering av dessa värden med hänsyn till senare höjningar av det allmänna ränteläget. De förväntningar om den framtida, genomsnittliga räntenivån, som var aktuella 1953—54, torde nämligen knappast ha inrymt så betydande förskjutningar, som de, vilka därefter inträtt.

[6] Formeln härför är med tidigare beteckningar

$$q = \frac{ni}{(1+i)[(1+i)^n - 1]}$$

d. v. s. kvoten mellan summan av amorteringsdelarnas till upplåtelsedagen neddiskonterade värden $\frac{r}{(1+i)^n (1+i)}$, $\frac{r}{(1+i)^{n-1}(1+i)^2} \cdots \frac{r}{(1+i)^{n+1}}$, alltså $\frac{nr}{(1+i)^{n+1}}$, och ersättningsbeloppet $\frac{r[(1+i)^n - 1]}{i(1+i)^n}$.

5 %, någorlunda väl ansluter till de korrekta. Om nämligen tabellens konventionella räntefot är för låg i jämförelse med den, som faktiskt legat till grund för ersättningens beräkning, kompenseras detta förhållande i viss mån av att tabellen kalkylerats utan hänsyn till skatten. Om å andra sidan räntefoten inte är för lågt beräknad, är det fel, som utelämnandet av skattefaktorn medför, vid måttliga upplåtelsetider förhållandevis mindre betydelsefullt.

Det synes fördenskull såtillvida inte orimligt att som praktiskt alternativ för en tänkbar lagstiftning i sammanhanget tänka sig en skala, uppbyggd i lämpliga intervall med avrundade procenttal, grundade på förslagsvis en beräknad förräntning om 4 % utan hänsyn till skatten. Därmed skulle i princip en viss anslutning vinnas till redan gällande bestämmelser för allframtidsförsäkringspremier. Men självfallet bär just denna konsekvenssynpunkt inte särskilt långt: i själva verket skulle en skattereduktion av det slag det här gäller snarast komma att utgöra en undantagsbestämmelse, om den inte konstruerades för att samtidigt omfatta även andra slags ersättningar avseende flera år framåt, exempelvis avlösningsbelopp för fullt beskattade livräntor och pensioner.

Resonemanget har hittills förts under antagande av att nyttjanderättsersättningen skulle vara exakt kalkylerad efter en antagen marknadsränta. Då man emellertid normalt kan räkna med att förvärvaren av en tidsbegränsad nyttjanderätt har möjligheter att vid sin beskattning göra avdrag för engångsersättningen i snabbare takt än den efter lika annuitets-metoden beräknade, successiva kapitalförtäringen, är ett sådant antagande inte helt realistiskt. Det kan således i regel antas, att när en upplåtare av nyttjanderätt mot engångsersättning för skattens skull anser sig behöva kräva ett högre ersättningsbelopp än vad som med hänsyn till gällande marknadsränta skulle vara korrekt (om nu marknadsräntan så lätt låter sig bestämmas, en fråga som dock inte ändrar principsammanhanget), hans vederpart på motsvarande skäl skall vara villig till medgivanden, dikterade av hans möjlighet att vid förvärv av tidsbegränsad nyttjanderätt mot engångsersättning skriva av denna på en gång eller med uppdelning på ett mindre antal år än det varpå den belöper, och åtminstone med lineär avskrivning i stället för sådan enligt lika annuitets-metoden.[7]

[7] Beträffande innebörden av dessa regler torde gälla, att avdragsrätt i princip icke föreligger för engångsersättning avseende upplåtelse på obegränsad tid av nyttjanderätt till sådan fastighet, som icke är underkastad värdeminskning. Huruvida man kan tänka sig upplåtelse på obegränsad tid av nyttjanderätt till egendom, som i skattehänseende anses ha begränsad varaktighetstid och sålunda får avskrivas, torde få anses tveksamt. Om en ersättning — oaktat den bestäms till ett visst kapitalbelopp — utbetalas i ett större antal rater, torde den enligt nyare praxis, även om den avser upplåtelse av nyttjanderätt på obegränsad tid, kunna bli avdragsgill hos förvärvaren och i kongruens härmed skattepliktig hos upplåtaren. Skattelagssakkunniga fann visserligen i sin PM den 20/12 1956 sid. 162, att »enligt nu rådande praxis avdrag icke medges, då periodiska utbetalningar av förevarande art» — utgivna mot vederlag — »är begränsade till viss tid eller till visst belopp. Utbetalningarna anses då utgöra köpeskilling.» De sakkunniga observerade emellertid, att delade meningar inom RR förekommit i fallet RÅ 1951: 1506, där förvärvaren av en tobaksaffär med 3 röster mot 2 förvägrats avdrag för ett till säljaren utgivet belopp om 275 kr/mån., maximerat till 12 000 kr och avsett att icke utgå

Självfallet är det förhållande, att två principiellt inkonsekventa drag i skattesystemet på detta sätt i regel kan beräknas upphäva varandra, inte likvärdigt med att samma inkonsekvenser skulle vara undanröjda. Härför skulle krävas, att den alltför gynnsamma avdragsrätt för förvärvaren, som motsvarar upplåtarens alltför omfattande skatteplikt, alltid kunde utnyttjas av förvärvaren, vidare att båda parter kunde räkna med samma skattesats (eller, om man så vill, att en brist härutinnan utjämnades genom en inkongruens mellan skatteplikt och utnyttjad avdragsrätt). Vill man göra allvar av inkomstskattens uppgift att vara en individualiserande belastning på varje enskild skattskyldig efter hans förmåga, kan man f. n. inte ens teoretiskt låta bestämmandet av en skattskyldigs skatteförmåga påverkas av hur hans kontrahenter i affärshandlingar får sin beskattning ordnad.[8]

Med erkännande härav kan det likväl föranleda betänkligheter att ensidigt företa några avvikelser från nuvarande regler enbart för upplåtares del. Ett korrekt resultat skulle förutsätta en kongruent ändring även av reglerna för avskrivning av kostnad för förvärvad nyttjanderätt. Speciellt skulle dessas utformning möta komplikationer för fall där man vore nödsakad att medge avskrivning genast eller på kort tid, exempelvis på grund av ovisshet om nyttjanderättens framtida värde, eller på grund av densammas vidareförsäljning. För sådana fall skulle man principiellt knappast kunna tänka sig någon annan lösning för kongruensens upprätthållande mellan säljares och förvärvares beskattning än att den senare finge vidkännas samma procentuella nedsättning av sin rätt till omedelbar avskrivning, som för upplåtaren funnes stadgad beträffande skatteplikten för erhållen engångsersättning. Det ligger i öppen dag, att ett sådant förfarande, när den rätt det är fråga om endast är begränsat varaktig, skulle innebära en nyhet i skatte-

efter säljarens död. Sedan betänkandet avgivits har — i strid med vad skattelagssakkunnig de lege ferenda tänkte sig, och ej heller i överensstämmelse med den praxis de ansåg föreligga — säljare av rörelse (gamla goodwillreglerna) ansetts skattskyldig för en årlig ersättning utgående till honom själv, hans hustru eller deras rättsinnehavare med 5 000 kr/år intill dess 100 000 kr utbetalats. KR ansåg, att även om ifrågakomna utbetalning å 5 000 kr utgjort ersättning för goodwill, beloppet likväl med hänsyn till att utbetalningarna fastställts att fortgå under en tidsperiod av 20 år finge anses utgöra sådan periodisk intäkt, för vilken säljaren jml 31 § KL vore skattskyldig såsom för inkomst av tjänst, och RR gjorde häri ej ändring (RÅ 1957: 2467). Likaledes har praxis att icke anse undantagsförmån föreligga vid annan fastighet frångåtts av RR i ett fall (RÅ 1958: 169), där ägaren av en fastighet både av KR och RR fritagits från beskattning för hyresvärdet av säljaren förbehållen bostadsförmån.

Om en engångsersättning avser tidsbegränsad nyttjanderätt, torde valfrihet i regel anses föreligga mellan avskrivning på en gång, med fördelning på tid icke överstigande nyttjanderättens ekonomiska varaktighetstid eller (senast) vid vidareavyttring. I den riktningen pekar RN:s i medd. 3: 2 II 1955 meddelade anvisning beträffande rätt till avdrag för kostnad för anskaffning av hyresrätt till affärslokal, liksom även RÅ 1956 ref. 29, 1950 ref. 40, 1914 ref. 49 m. fl. rättsfall, avseende arrenderätt till jordbruksfastighet. Sådan valfrihet torde dock ej gälla beträffande t. ex. tomträtt (jfr 35 § 2 mom. 4 st. KL), som i andra hand mot engångsersättning förvärvas från den ursprunglige rättsinnehavaren. Inte heller torde den i motsvarande fall gälla i avseende på förvärvskostnad för rätt till gruva, vilken rätt dock icke är i egentlig mening *tids*begränsad.

[8] Man kan i det sammanhanget erinra om att det i fråga om tillämpningen av 19 § KL inte utgör något kriterium på en intäkts skattepliktiga karaktär, att den utgör avdragsgill kostnad för någon annan skattskyldig. Detta kunde ju eljest ligga nära till hands t. ex. beträffande periodiskt understöd från utlandet (RÅ 1933 ref. 30, 1944: 27, 1955: 939), stipendium som utgör reklamkostnad för utgivaren (RÅ 1956: 1134 och 1137) o. d. Se även Davidson, Beskattningsnormen, sid. 47f.

systemet, som dessutom skulle möta betydande praktiska svårigheter i tillämpningen.

Speciellt skulle detta gälla de fall, där avskrivning sker på kort tid, men dock inte på en gång. För dessa skulle ytterligare en serie reduktionstal behöva framräknas, eller också skulle man genom att tillämpa samma reduktion som vid intäktsberäkningen även för avdragsrätten vid korttidsavskrivning dels uppge det krav på exakthet, som upprätthållits vid intäktsberäkningen, dels acceptera någon form av tröskel mellan korttidsavskrivning och avskrivning över hela nyttjanderättens varaktighetstid.

Skulle man avstå från reduktion av avskrivningsrätten samtidigt som en reduktion av skatteplikten för engångsersättning vid tidsbegränsad upplåtelse infördes, skulle detta innebära risker för missbruk, t. ex. genom samma nyttjanderätts upplåtelse i andra hand.

I betraktande av det anförda synes det tveksamt, huruvida det verkligen skulle vara praktiskt möjligt att genomföra en ändring av skattereglerna på detta område, berörande både upplåtare och förvärvare av tidsbegränsad nyttjanderätt. Det måste vidare ifrågasättas, huruvida en ensidig ändring av reglerna för upplåtare skulle innebära en förbättring från konsekvenssynpunkt, om man, vilket måhända får anses rimligt, som regelfall har anledning att räkna med en ungefärlig överensstämmelse mellan upplåtares och förvärvares skattemässiga kalkylförutsättningar.[9]

Det torde således — inte minst med hänsyn till att upplåtelse av tidsbegränsad nyttjanderätt på mycket lång tid, 25 à 50 år och däröver, numera torde vara förhållandevis sällsynt[1] — vara praktiskt försvarligt att som

[9] När dessa är olika, lär parterna kunna utforma sina avtal med hänsyn härtill. Man jämföre i sammanhanget t. ex. RÅ 1958: 72—73, där i samband med överlåtelse (gamla goodwillreglerna) av rätten till vissa inregistrerade varumärken, medgivande av rätt att använda ett icke inregistrerat varukännetecken samt upplåtande av ensamutövningsrätten i Sverige beträffande recepturerna till vissa preparat i avtal stadgats, dels att köparebolaget skulle till säljaren för vart och ett av preparaten erlägga en licensavgift motsvarande 7 % av bolagets fakturerade bruttoförsäljningspriser, dock att bolaget garanterade säljaren en minimilicens för samtliga preparat tillsammantagna av 18 000 kr/år, dels ock att avtalet skulle gälla för en tid av 10 år räknat från den 1/1 1951, och att, sedan det upphört att gälla, bolaget ägde avgiftsfritt nyttja preparaten. Det var det senare ersättningsalternativet, som — uppenbarligen icke oväntat för parterna — kom att bli det praktiskt tillämpade. Men som avtalet var skrivet måste RR beskatta säljaren för de 18 000 kr/år som royalty, varvid säljaren som en klen tröst kunde notera, att värdet av den kvarstående fordran enligt avtalet icke var skattepliktig förmögenhet.

Se även RÅ 1958: 1679. I detta hade en torpare till ett bolag upplåtit dels ett tidsobegränsat servitut avseende rätt att dra kanal över fastigheten, dels en formellt till 50 år begränsad rätt för bolaget att tillgodogöra sig och fritt förfoga över väghållnings-, byggnads- och andra material som kunde utvinnas ur området. Avtalet skrevs på periodisk utbetalning med 1 000 kr/år i 18 år, men hela beloppet 18 000 utbetalades genast mot revers, avsedd att amorteras med de årliga utbetalningarna. Redan tredje året kvittades reversen mot den kvarstående skulden, 16 000 kr. RR (1 diss.) fann i likhet med underinstanserna beloppet 16 000 kr helt skattepliktigt det år det kvittats, vilket avgörande dock får tillmätas ringa prejudikatsvärde, eftersom en engångsersättning, om nu en sådan ansetts föreligga, rätteligen skolat till största delen beskattas som realisationsvinst två år tidigare, till vilket år taxeringen inte längre kunde överflyttas.

[1] Ännu 1946 betraktades upplåtelse av nyttjanderätt till mark för kraftledningsändamål på 49 eller 50 år som icke ovanlig (dep.-PM, prop. 105/1946 sid. 10). Enligt vad förf. erfarit torde detta slags tidsbegränsade upplåtelser numera praktiskt taget helt ha fallit ur bruk. Det har ansetts vara ett praktiskt önskemål att i möjligaste mån få till stånd en definitiv reglering av markfrågorna, även om koncession för kraftledning inte kan

schablonmässig lösning bibehålla nu gällande regler för nyttjanderättsersättnings beskattning, åtminstone så länge de förbinds med en liberal utformning av förvärvares avdragsrätt.

c) Utsträckning av principen till obligationer.

Redan i det kritiska avsnittet på sid. 131—137 berördes åtskilliga av de praktiska aspekterna på en tillämpning även vid beskattningen av obligationsräntor av principerna för beskattning som avkastning av fastighet av engångsersättning avseende tidsbegränsad nyttjanderätt. Det gjordes ett försök att visa, att avvikelser från den nominella kursen vid utgivande, inlösen eller överlåtelse under löptiden av obligationer i princip kunde ses som gottgörelser i ena eller andra riktningen för mistade ränteförmåner, och att de som sådana vore jämförbara med engångsersättningar för upplåtelse av nyttjanderätt till exempelvis just fastighet.

Det är uppenbart, att en praktisk tillämpning av denna princip för obligationernas del inte vore försvarlig, om det kunde visas, att den vore felaktig, eller — mera realistiskt uttryckt — om dess i föregående avsnitt påvisade svagheter kunde beräknas göra sig speciellt märkbara på detta nya område.

Som tidigare antytts skulle man kunna tänka sig systemet utformat så,

medges på längre tid än 40 à 60 år (2 § 4 mom. 1902 års lag innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar). Förlängning av koncessionen äger nämligen i regel rum. Sedan 1940-talets början har därför expropriationstillstånd beträffande annan mark än kronans medgivits med stadgande att »den exproprierade rätten skall äga bestånd för all framtid, dock att den skall upphöra att gälla, om ledningen under en sammanhängande tid av 3 år icke nyttjats för sitt ändamål». (Jfr prop. 317/1941 sid. 11, 16, 24f. och 28f. och t. ex. NJA 1954: 513.) Att det inte är uteslutande skatteskäl som motiverat tendensen till övergivande av tidsbegränsade avtal synes man vara berättigad att sluta av framställningen t. ex. hos Westman, sid. 19ff., och Wikström. Endast i sådana undantagsfall, där frivillig uppgörelse med markägare i servitutsform är civilrättsligt utesluten på grund av att kraftföretaget icke äger sådan fastighet, som förutsättes i 2 § 1920 års lag om registrering av elektriska anläggningar, skulle man i sammanhanget kunna tänka sig praktiska återverkningar av en bestämmelse om lättnader i beskattningen av ersättning för tidsbegränsad upplåtelse.

Speciellt vid utmätande av ersättning för dämningsskador o. d. lär det förekomma, att vattendomstol utmäter visst skadestånd icke endast till markägare utan även till arrendator. Har den senare kontrakt på mycket lång tid, kan man här tänka sig ett fall, där beskattning sker för engångsersättning avseende begränsad men lång tid, utan att motsvarande i viss mån kompenserande avdragsrätt tillkommer utgivaren av ersättningen, eftersom markersättningsbelopp av detta slag i princip torde få aktiveras som anläggningskostnad och inte ens kunna avdragas genom årliga värdeminskningsavdrag. Emellertid torde problemet i praktiken kunna lösas på ett materiellt tillfredsställande sätt genom att kraftföretaget överlåter åt jordägaren att träffa uppgörelse med arrendatorn (och tillgodogöra sig avdrag för dennes ersättning) för att sedan skattefritt mottaga hela ersättningsbeloppet för egen del. Kanske är metoden dock ej helt osviklig.

En fortfarande vanlig typ av tidsbegränsad långtidsupplåtelse är Televerkets förvärv av rätt att dra jordkabel. Standardkontraktet har upplysts lyda på jml 1 § NyttjanderättsL längsta möjliga upplåtelsetid, alltså 50 år på landet och 25 år i stad. Något önskemål att få tiden förlängd över 50 år finns av tekniska skäl icke. I båda fallen brukar normalt utgå samma ersättning med numera 20 öre/lm, vilket belopp även när det gäller överkorsandet av stora egendomar torde få anses för obetydligt att i detta sammanhang motivera speciella beskattningsregler. (Jfr även prop. 317/1941 sid. 9.) Beträffande luftledningar dras Televerkets huvudledningar över allmän vägmark jml SFS 1944: 5 § 1, medan luftledningar över enskild mark dras endast för abonnents räkning, vilken själv har att sörja för att rätt till ledningsdragning erhålles. Vid dylika grannuppgörelser lär det i praktiken sällan komma i fråga att någon kontant engångsersättning utgår.

att överkurs vid avyttring av en obligation omedelbart skulle beskattas hos avyttraren och få avdragas av förvärvaren antingen omedelbart eller, om så önskas, med fördelning på sådan återstående löptid, varå överkursen belöper, dock senast vid vidareavyttring. (Löptiden för en obligation är nämligen längre än tiden fram till möjlig konvertering.)[2] Utgivaren skulle beskattas enligt för agio nu gällande regler. Underkurs vid avyttring under löptiden skulle få dras av vid avyttrarens taxering på sådant sätt, att denne senast vid avyttringen tillgodoräknades avdrag för differens mellan förvärvs- och avyttringskurs, medan förvärvaren skulle beskattas för på honom belöpande kursdifferens genom beskattning av hela differensen mellan förvärvs- och inlösenskurs på en gång vid avyttring eller inlösen, eller möjligen efter fritt val genom årlig beskattning av på året belöpande andel av samma differens.

Beträffande obligationer åtkomna genom arv eller gåva vore det möjligt att tänka sig flera lösningar. Analogt med behandlingen av lager i rörelse, som förblir i rörelsen, skulle man kunna låta arvlåtarens resp. givarens skattemässiga restvärde bli avgörande för beskattningen, eventuellt med den ensidiga korrektion nedåt av ärvda tillgångars ingångsvärde för arvtagaren, som finns stadgad i p. 3b 4 st. anv. t. 29 § KL. Det skulle också vara möjligt att likställa gåva med realisation, så som gäller vid bortskänkande av omsättningstillgångar, och ev. utsträcka den regeln till att även avse arvfall, såvida man inte i stället väljer att utan beskattning eller avdrag för arvlåtare och gåvogivare — beträffande arvfall efter mönster från gällande skogsbeskattning — låta nytt skattemässigt ingångsvärde gälla vid arvfall eller gåvoöverlåtelse. I det senare fallet — som skulle innebära ett avsteg från den kontinuerliga beskattningen av avkastning — vore det naturligt att stadga motsvarande missbruksregler som de nu jml 35 § 2 mom. 2 st. KL gällande.

Till frågan om eventuellt bibehållande av nu gällande regler beträffande nödlidande obligationer och sådana, vilka enligt lånevillkoren må utbytas mot värdepapper av annat slag, återkommes senare (sid. 189ff.).

I den mån en reglering av denna typ alls är praktiskt genomförbar, lär den i varje fall inte kunna stadgas med mindre de kursdifferenser varom fråga är kan tas till beskattning oreducerade. En tabell av den typ, som diskuterats ovan sid. 181f., d. v. s. i analogi med 32 § 2 mom. eller reduktionen av avdrag för allframtidsförsäkringspremie, vore en komplikation, som alltför mycket skulle tynga systemet. Det gäller ju här inte enstaka avtal med bestämd eller obegränsad löptid utan i stället en mängd uppgörelser, och den tid dessa avser måste bestämmas med ledning av på olika sätt utformade lånevillkor och med tillämpning av för de enskilda kontrahenterna icke alltid lättgenomskådliga principer.

I brist på en allmän rätt till öppen resultatsutjämning finge man räkna med att i de fall, där engångsbeskattning genom progressionsverkan bleve ännu hårdare till sina verkningar än vad som framgår av tabellen sid. 179 kunna tillämpa bestämmelserna om ackumulerad inkomst eller eljest om progressionsutjämning på ifrågakommande vinstbelopp.

[2] Jfr IRC Sec. 171 (b) (1) (B), se ovan sid. 170 n. 6.

Av betydelse för systemets praktiska tillämplighet synes främst vara, att vid de uppgörelser, varom som regel kan vara fråga, den beskattade kursdifferensen kan sägas motsvara ränteavkastning under förfluten tid eller i varje fall icke alltför lång framtid. I den mån detta villkor ej är uppfyllt synes det i andra hand vara avgörande, att i samma mån, som skatteplikten utsträckes till vinster motsvarande framtida avkastning belöpande på förhållandevis lång tid, även avdragsrätten är så reglerad, och marknadsförutsättningarna jämväl i övrigt är så gestaltade, att en för den ena kontrahenten i en transaktion ogynnsam reglering av skatteplikten som regel kan beräknas kompenserad i kursvärdet som följd av en i motsvarande mån gynnsam reglering av motpartens avdragsrätt, och vice versa.

Det förstnämnda villkoret kan för obligationernas del knappast betraktas som undantagslöst uppfyllt. Vid avyttring till överkurs skulle det emellertid, såvitt kan bedömas, med det här diskuterade systemet endast sällan vara fråga om att en kursvinst motsvarande något större antal års framtida ränteavkastning skulle tas till beskattning på en gång. När en obligation säljs till överkurs, kan denna nämligen icke motsvara avkastning utöver marknadsräntan för längre tid än fram till dess konverteringsrätt inträder för låntagaren. Och även om det torde vara vanligt, att obligationslån löper på så lång tid, att man med ledning av tabellen på sid. 179 kan ha betänkligheter mot skatteplikt för engångsersättning avseende motsvarande tidrymd, lär det relativt sällan förekomma, att räntan bindes för lika lång tid.

Tiden från en obligations avyttring till dess konverteringsrätt för låntagaren inträder och överkursen sålunda kan anses konsumerad kan dessutom i här relevant avseende inte vara fullt så lång som hela bindningstiden. Överkurs vid obligationens utgivande beskattas ju redan nu efter andra och för utgivaren fördelaktigare regler för rätt beskattningsår än de här diskuterade, och någon ändring härutinnan skulle en systemändring inte behöva innebära. Överkurs utöver utgivningskursen vid förste innehavarens avyttring beskattas — om inte familjerättsligt fång av visst slag kommer emellan — inom fem år från utgivandet helt eller delvis som realisationsvinst. Inte heller härutinnan skulle med nödvändighet någon annan ändring behöva företas, än att överkurs utöver förvärvskursen, som inte i sin helhet beskattas som realisationsvinst, skulle få beskattas som inkomst av kapital (jfr reglerna för avyttring av växande skog i samband med marken).[3] Som berörts på annat ställe (sid. 202f.), får man se realisationsvinstbeskattningen som resultatet av ett — riktigt eller oriktigt — betraktelsesätt, enligt vilket spekulationsvinst föreligger i de av 35 § KL berörda fallen, och spekulanten ser sin vinst som konsumtionsmedel, alltså icke i och för sig som någon ersättning för utebliven framtida avkastning. Det är således först sådan av-

[3] Därmed skulle även de fall få en acceptabel behandling, där obligationsinnehavare bedrivit ren spekulation utan något ränteelement, t. ex. genom teckning av obligationer och avyttring efter lånets fullteckning men före inbetalning. Om man skulle medge förlustavdrag i motsvarande fall från annan inkomst än realisationsvinst kan diskuteras. Med en kontinuerlig beskattning av avkastning skulle en obegränsad avdragsrätt vara bäst förenlig, dock med avräkning i första hand mot realisationsvinst. Jfr nedan sid. 189.

yttring, som inte innebär utgivande av egen obligation och inte heller helt realisationsvinstbeskattas, som, vid partiell realisationsvinstbeskattning delvis, vid avyttring utan tillämpning av 35 § KL helt, skulle komma att träffas av den nya principen. Med sådan avyttring kan normalt icke vara att räkna förrän några år in på bindningstiden.

Vad beträffar avyttring till underkurs är förhållandet mer komplicerat. I det enkla fall, där obligation utges till underkurs och behålles till inlösen, skulle beskattning av långivarens vinst enligt den här diskuterade regeln behöva inträda först i samband med inlösen, vilket realiter skulle betyda ett visst uppskov med beskattningen (godtagande av imparitetsregeln). Sker inlösen till överkurs är denna å andra sidan i vissa fall ekonomiskt sett att betrakta som en ersättning för framtida räntebortfall, men detta torde mera sällan avse någon längre tid.[4]

Om långivaren i stället avyttrar sin obligation under löptiden, och räntenivån icke ändrats, motsvarar hans vinst en kompensation för den i förhållande till marknadsräntan alltför låga nominella förräntningen under innehavstiden. Denna kompensation blir således också beskattad i efterskott, fast skattekrediten inte utsträckes fullt så långt som i förra fallet. Om han däremot säljer obligationen med en större vinst på grund av att räntenivån sänkts — antingen allmänt eller enbart i det speciella fallet på grund av att papperet tillgodoser större krav på säkerhet än förut — motsvarar den överstigande delen av kursvinsten kompensation för den högre ränta i förhållande till den vid avyttringen beräknade marknadsräntan, som obligationen skulle gett honom under återstående del av löptiden, således en engångsersättning avseende tidsbegränsad framtida förmån. Så länge det fortfarande är fråga om en kurs under pari, kan tiden för denna förmån beräknas fram till inlösensdatum. Skulle det härutöver bli fråga om en kursstegring till ett läge över pari, finge man räkna med ytterligare ett tredje element i avyttrarens vinst, nämligen överkursen, vilken motsvarar framtida högre avkastning fram till den tidpunkt, då låntagaren har konverteringsrätt.

Utan tvivel förekommer det inte sällan så långa lån, att den del av en avyttrares vinst, som är resultatet av en räntesänkning och belöper på tid fram till inlösen, får karaktären av engångsersättning avseende en visserligen begränsad men dock så lång tid, att full skatteplikt för avyttraren framstår som en alltför hård belastning. Det kan därför inte uteslutas, att den diskuterade principen i vissa fall skulle innebära en oskälig belastning av kursvinst, betraktad som engångsersättning för framtida avkastning. Frågan måste alltså ställas, huruvida regleringen av avdragsrätten för motsvarande fall kan sägas erbjuda någon adekvat kompensation härför.

Såvitt angår underkurs vid utgivandet av obligation är detta i princip fallet. I den mån utgivaren av en obligation är skattskyldig för inkomst och kan utnyttja sin avdragsrätt, kan dennas anordning vid nuvarande regler i allmänhet beräknas kompensera även en förhållandevis tidig beskattning av motsvarande kursvinst på låntagarsidan. Det fall, där obligation behålles

[4] Jfr NJA 1941: 72, cit. ovan sid. 52ff.

av förste förvärvaren fram till inlösen, innebär med nuvarande avdragsregler för kapitalrabatt i själva verket en överkompensation för utgivaren av obligationen. Skulle förvärvaren genom att avyttra papperet redan före inlösen komma att realisera underkursen helt eller delvis i förtid, innebure detta visserligen en ojämnhet i beskattningen, om man jämför med behandlingen av sådan långivare, som behåller sin obligation fram till inlösen, men endast vid mycket tidig avyttring en ojämnhet till obligationsinnehavarens nackdel i förhållande till utgivarens beskattningsförhållanden.

Motsvarande är fallet, när en innehavare av obligation realiserar en förlust vid avyttring av densamma till underkurs. Man torde i sådant fall inte kunna underlåta att stadga omedelbar avdragsrätt för förlusten (i första hand som realisationsförlust, i andra hand från inkomst av kapital, och lämpligen kompletterad med rätt till förlustutjämning under följande beskattningsår), oaktat förvärvarens motsvarande vinst kommer till beskattning först i samband med att den realiseras. Om denna realisation inträder tidigare eller senare kan vara av betydelse för bestämmandet av i vilken mån anordningen i fråga gynnar förvärvaren, men hur tidigt denna vidare avyttring än sker, kan han — förutsatt att avyttrarens förlustavdragsrätt kan utnyttjas — inte betraktas som lidande på affären.

Om en obligation av utgivaren avyttras till överkurs, beskattas agiovinsten icke med nödvändighet tidigare än vid lånets inlösen. Även om förvärvaren av en sådan obligation måste vänta ända tills inlösen sker, innan han för sin del kan tillgodogöra sig avdrag för den utgivna överkursen, kan i så måtto kongruens anses föreligga. Beträffande överkurs vid annan avyttring än utgivande, är problemet ett annat. Överkursen beskattas redan vid överlåtelsen som vinst för avyttraren, n. b. i den mån den inte motsvaras av vid dennes förvärv utgiven överkurs. För att utjämna effekten härav är det i princip befogat att som ovan (sid. 186) förutsatts medge förvärvaren avdrag för åtminstone denna del av överkursen redan vid förvärvet eller i varje fall genom värdeminskningsavdrag under innehavstiden i stället för först vid avyttringen. Samtidigt kan man emellertid notera, att det i dessa fall, som nämnts, mera sällan torde vara fråga om ersättningar avseende mycket lång tid.

Slutligen kan det tänkas fall, då avdragsrätten för en avyttrares förlust inte motsvaras av någon vinstbeskattning för kursstegring i förvärvarens hand, om nämligen kursförlusten motiveras av att obligationen blivit ansedd för osäker, och dessa farhågor sedermera infrias. Vi har tidigare karakteriserat kurssänkningen i samband med en obligations kvalitetsförsämring som ett uttryck för förvärvarens stegrade riskränteanspråk, som kommer honom att på avyttrarens bekostnad för sin del begära en större del av papperets sammanlagda avkastning under löptiden. Om obligationen inte blir nödlidande, kan en avdragsrätt för avyttraren förbunden med skatteplikt för förvärvarens inlösensvinst, om man bortser från tidsförskjutningen — som verkar till fiskus' nackdel — tillgodose kravet på kontinuitet under beaktande av vardera partens skatteförmåga.

Men om farhågorna infrias och obligationen blir nödlidande, ändrar problemet karaktär. Två alternativa möjligheter ges. Vill man vidmakthålla kapitalförlustkategorien, torde det i normala fall vara nödvändigt att låta den siste förvärvaren bli utan avdrag för sin förlust. Om förlusten blivit definitiv kan den normalt inte realiseras genom avyttring på den allmänna marknaden, på sin höjd genom avyttring för inkasso av ev. likvidationskvot. Följaktligen skulle man teoretiskt kunna tänka sig en gräns dragen så, att avdrag för förlust vid avyttring inte medges med högre belopp än intill vad som skulle medgivits vid inlösen till i lånevillkoren bestämd inlösenskurs, om realisation till lägre kurs sker genom inlösen eller avyttring för inkasso.

Fall som RÅ 1957: 2703 och 1941: 550 visar emellertid det praktiskt ohållbara i en sådan gränsdragning.[5] Det kommer i praktiken att vara möjligt att avyttra definitivt nödlidande obligationer för ett formellt belopp utan att det påvisligen skett för skens skull eller för inkasso. Gränsen måste, om man vill bibehålla förbudet mot avdrag för kapitalförlust, i själva verket dras redan så tidigt, att man kunde vägra avdrag vid alla de avyttrares taxering, vilka vidkänts sin förlust som följd av att deras obligationer blivit eller beräknats bli nödlidande. En väg att nå detta mål är att vägra avdrag, när obligationer sålts som nödlidande genom s. k. flatköp. Den synes praktikabel beträffande börsnoterade papper, men gränsdragningsproblemen skulle sannolikt bli besvärliga, inte minst i avseende på sådana papper, vilkas förräntning till väsentlig del tar sig uttryck i kursdifferens i stället för nominell ränta. Vidare skulle mot en gränsdragning av denna typ kunna anföras, att den inte gåve rättvisa åt de fall, där obligation efter att ha varit nödlidande likväl infrias. Skulle förvärvare av en sådan obligation undgå beskattning för vinst, som han gjort genom att förvärva den som nödlidande, vore det svårt att samtidigt på ett korrekt sätt beskatta honom för i vinsten ingående belopp av natur att motsvara en mera normal värdemognad. Skulle man helt beskatta vinsten, vore kontinuitet inte längre för handen.

Den praktiska väg, som man i liknande fall gått beträffande inventarier m. m. i rörelse, och som man sannolikt skulle finna skäl slå in på även vid genomförande av den nu diskuterade metoden för obligationers beskattning, vore att utan vidare medge avdrag för alla förluster, även för sådana av egentlig kapitalförlusts natur, d. v. s. föranledda av låntagares inträffade insolvens, transfereringsförluster o. d.

Det är sannolikt även praktiskt att i analogi härmed anta, att även sådana obligationer, som utgivits på villkor att de sedermera skall kunna utbytas mot andra värdepapper, aktier i det utgivande bolaget e. d. (»Wandelanleihen») skulle kunna behandlas på motsvarande sätt, d. v. s. så, att vinst vid inlösen, beräknad enligt värdet av i utbyte lämnade papper vid tiden för konvertering, toges till beskattning på motsvarande sätt som annan positiv differens mellan förvärvs- och avyttringskurs. Genom ett sådant förfarande skulle man kunna medge avdrag för innehavares förlust i sådana fall, där utbyteserbjudandet fram till inlösensdagen blir ointressant och innehavaren

[5] Jfr ovan sid. 93.

väljer kontantinlösen i stället för konvertering till de utfästa villkoren, utan att en ensidig skattefrihet för motsvarande vinst för den skull behöver snedvrida hans riskkalkyl.

Samma förhållande gäller även indexkompensation, i den mån man vill fullfölja den väg praxis slagit in på och beskatta detta slags skenbara vinst. Endast härigenom kan de f. n. olösta kongruens- och kontinuitetsproblemen i sammanhanget redas upp. Naturligtvis kan man också tänka sig att gå den motsatta vägen och överge den nominalistiska principen vid låntagares och långivares inkomstberäkning, såvitt angår indexkompensation. Det bleve då en avvägningsfråga, i vilken mån man skulle göra detta konsekvent genom en utrensning av indexvinster och -förluster vid all inkomstberäkning eller enbart vid beräkning av inkomst av kapital, inkomst av rörelse eller — kanske minst nödvändigt — realisationsvinst.[6] Fullt teoretiskt tillfredsställande skulle en sådan lösning knappast bli med mindre man toge hänsyn till sådan indexvinst resp. -förlust, som nominellt kompenseras av en t. ex. genom räntehöjning resp. -sänkning motiverad kursändring, eftersom en kvittning på dessa punkter, liksom även en utan hänsyn till indexändring genomförd realisationsvinstbeskattning, skulle innebära en diskontinuitet i avkastningens beskattning.[7] Genomförbar skulle — åtminstone teoretiskt — en skatte-

[6] Welinder, Ekon. Revy 1958, sid. 739, vill med bibehållande av gällande skattesystem i princip göra indexkompensation avseende kapital skattefri och motsvarande nominella förlust icke avdragsgill i alla slags förvärvskällor utom realisationsvinst, och med kongruent behandling av låntagare och långivare. Bibehållandet av en nominalistisk princip vid realisationsvinst motiveras med att det i första hand är långa placeringar, som bör indexsäkras, varför korta placeringar, även om de företas i indexobligationer, gärna även fortsättningsvis kan behandlas efter den för andra realisationsvinster tillämpade, nominalistiska principen. Penningrörelseidkares korta affärer reser här nya konsekvensproblem, som Welinder ej nämner.

Egendomligt nog vill Welinder göra skillnad mellan vinst vid inlösen och vid avyttring, vilket i detta sammanhang, om de kortfattade uttryckssätten så får förstås, skulle betyda, att en kort spekulant i indexsäkrade papper skulle kunna kringgå regeln genom att förvärva papper kort före inlösen och behålla dem till dess. Någon anledning att skilja realisation genom inlösen och realisation genom avyttring synes knappast finnas i ett sådant fall, lika litet som den ges av SFS 1940: 877 — en skattefrihet för realisationsvinst vid avyttring av sparobligationer hade ju varit meningslös att stadga, då sparobligationerna var personliga och inte kunde överlåtas. (Jfr ovan sid. 58.) Däremot är det naturligtvis i och för sig inte något teoretiskt hinder att skilja avyttring och inlösen i realisationsvinsthänseende. Sålunda avser 1 § FstplF inte inlösen. Praktiska skäl talar dock för att likställa transaktionerna i realisationsvinsthänseende, såsom praxis hittills torde ha gjort (samma bedömning även till skattskyldigs fördel i hrd. Rt 1957 sid. 929, ovan sid. 158).

[7] Welinder, a.a. sid. 736f., vill acceptera detta slags kvittning: »Antag åter att en allmän räntesänkning hindrar en indexobligation från att falla i kurs under en deflation. Avyttras den till följd härav till oförändrad kurs, har ägaren strängt taget gjort en kapitalvinst, liksom han under en inflation gör en kapitalförlust om en räntestegring hindrar indexobligationen från att säljas med vinst. Men detta är vinster och förluster av samma slag som innehavare av bankkonton gör under en deflation resp. inflation, och att beskatta resp. medge avdrag för dessa vore att alltför mycket avlägsna sig från gällande skatteregler och de principer dessa grundar sig på.»

Dessa principer är i själva verket just skattelagens nominalistiska betraktelsesätt. Är man beredd att bibehålla detta för realisationsvinstbeskattningens del, och vill man bibehålla nu gällande inkomstbegrepp i övrigt, hänger Welinders förslag i stort sett ihop såvitt angår alla andra indexobligationer än sådana, vilkas kursdifferenser skall betraktas vid beräkning av inkomst av rörelse, ty antingen skall en bortkvittad indexvinst i princip beskattas som realisationsvinst, men då är motsvarande t. ex. av räntestegring betingade kursförlust också avdragsgill som realisationsförlust, eller också skall den inte beskattas alls, och i så fall är förlusten på grund av räntestegring inte

frihet för indexkompensation (naturligtvis hela tiden avseende endast kapitalposter) vara både enligt det nu diskuterade systemet och med nuvarande regler. De praktiska svårigheterna skulle emellertid vara något större vid en utsträckning av skatteplikten för inkomst av kapital till alla vinster genom obligationskursändringar, eftersom därigenom antalet transaktioner, där en indexkorrektion bleve nödvändig, skulle öka.[8]

Slutligen bör det nämnas, att i sådana fall, där till utbyte vid konvertering lämnas nya obligationer till ett marknadsvärde avvikande från det nominella, bör på samma sätt som nu torde gälla det verkliga värdet vid utbytet vara utslagsgivande.[9] För innehavaren av en obligation innebär ett övervärde på vid konvertering erhållna papper en i princip realiserbar gottgörelse för den redan fullgjorda kredittjänsten. Det är alltså icke motiverat att betrakta sådan överkurs som motsvarande framtida avkastning.

Den företagna genomgången ger vid handen, att det i stort sett, och under förutsättning att medgiven avdragsrätt även kan utnyttjas, inte behöver bli

heller avdragsgill. Felaktigt blir systemet, om kvittning sker mellan sådan indexvinst, som avses vara skattefri, och sådan kompenserande kursförlust (eller vice versa), som avses vara avdragsgill. Det förefaller sålunda knappast vara ägnat att underlätta penningrörelseidkarnas kalkyler för indexlån, om de kan räkna med att i vissa kombinationer kvittningsvis beskattas för resp. få avdrag för en i princip beskattningen ovidkommande indexpost, med vars beskattning resp. utnyttjande till avdrag de vid annan kursutveckling inte behöver räkna. Skulle begreppet inkomst av kapital utsträckas med den här diskuterade metoden bleve motsvarande resonemang aktuella även i dessa fall.

Förhållandet visar hur svårt det är att på en enstaka punkt frångå skattesystemets nominalistiska grundprincip. Jfr nedan n. 8.

[8] Welinder finner de reformer av skattelagstiftningen, som införandet av indexlån enligt hans uppfattning skulle föranleda, inte vara av den art, att de utgör något allvarligt hinder för detsamma (a.a. sid. 740). Måhända har han här underskattat problemets svårighetsgrad. På samma sätt som säkerligen gäller för vad de lege ferenda anföres i detta arbete har teorien, särskilt när den framställs i kort och översiktlig form, en förrädisk förmåga att brygga över praktikens svårigheter.

Av ett senare uttalande (Ekon. Revy 1959 sid. 117ff.) framgår, att Welinder finner gällande lagervärderingsregler, helst kompletterade med rätt till användning av normallagermetoden, de facto innebära en eliminering av de nominella inflationsvinsterna på omsättningstillgångar — en sanning med mycket stor modifikation, speciellt betr. enskilda rörelseidkare, vilkas reserver knappast kan anses eviga. För anläggningstillgångarnas del vill Welinder ha avskrivning på återanskaffningskostnad. I själva verket betyder uttalandet, att företagsbeskattningen helt bör sättas på realvärdesbas, innan avdrag kan vägras för indexkompensation. Med all sympati för önskemålet må det framhållas, att det inte är något litet reformprogram som Welinder tänker sig, för att hans system skall gå ihop.

Med reservation för den farliga förenklingen hävdas här uppfattningen, att indexlåns beskattning de lege lata bort ordnas som RN får förmodas ha tänkt sig, alltså med betraktande av kompensation för kapitalvärdeändring analogt med annan differens mellan emissions- och inlösenskurs, och med bibehållande av den nominalistiska principen. Skulle indexlån förekomma i större utsträckning, finge man tänka sig att — på samma sätt som bör bli fallet, om kapitalrabatt och bonus i större omfattning än nu sker skulle komma att användas och inkongruensproblemet därigenom bli svårare än nu — genomföra någon av de här föreslagna principerna för låns beskattning, varvid det vore tänkbart att fortsätta med en genomgående nominalism. I sista hand finge man göra en övergång till ett realistiskt system för indexlånens del på det sätt Welinder föreslår, dock med en principiellt korrekt behandling av kvittningsproblemet. Jfr vidare sid. 195ff.

Det kan vara av intresse, att i fransk rätt den förstnämnda utvägen valts. Är långivaren rörelseidkare, som betalar bolagsskatt eller proportionell skatt, eller fri yrkesutövare etc., som givit lånet inom ramen för sin yrkesmässiga verksamhet, beskattas indexvinst och ges avdrag för motsvarande förlust. Är långivaren privatman, räknas både vinst och förlust som sådan kapitalvinst, som inte påverkar inkomstberäkningen. Motsvarande reglering gäller för låntagare. (Durieux—Précigout, sid. 123ff.)

[9] Jfr ovan sid. 100ff.

fråga om några allvarligare fall av skatteförskott genom den tillämpade principen. Däremot kan man konstatera, att en ojämnhet till fiskus' nackdel skulle fortbestå genom att avdragsrätt för den ena parten motsvaras av först senare inträdande skatteplikt för den andra parten, t. ex. vid obligationer utgivna eller avyttrade till kurs under inlösenskursen. I sådana fall kan man även notera, att en mellankommande avyttring kan aktualisera beskattning av en vinst, vilken, om avyttringen uteblivit, hade kommit till beskattning först väsentligt senare — en ojämnhet, som aktualiseras vid all sådan kapitalvinstbeskattning, som bygger på realisationskriteriet.

Redan i ett tidigare avsnitt har i samband med behandlingen av »imparitetsregeln» redogjorts för de skäl, som talar för att även de lege ferenda bortse från ojämnheter av detta slag. Det framstår som en reform till det bättre, om man kan ta bort ur beskattningssystemet sådana fall av inkongruens, där avdragsgill kostnad för ena parten i ett kreditförhållande motsvaras av skattefri kapitalvinst för andra parten, och detta även om den senare kommer att åtnjuta viss skattekredit i avseende på den berörda vinsten.

En allvarligare svaghet i det föreslagna systemet är emellertid, att det för att inte i vissa fall medföra en alltför hård belastning av vad som motsvarar engångsersättningar avseende en relativt lång framtid förutsätter att motsvarande avdragsrätt i regel kan utnyttjas. Detta villkor torde man inte kunna räkna med som uppfyllt i alla här aktuella fall. På obligationsmarknaden är alltför många skattefria eller lågt beskattade subjekt aktiva, såväl som utgivare av obligationer (stat och kommun!) som i egenskap av placerare. Som tidigare nämnts vill det förefalla som om det är dessa subjekt, jämte bland placerarna även banker och försäkringsbolag, för vilka den skattemässiga begränsningen av begreppet inkomst av kapital i avgörande hänseenden är irrelevant, som dominerar den svenska obligationsmarknaden. Eftersom det knappast finns anledning räkna med att detta förhållande skall ändras, finns det beträffande obligationer i långt mindre grad än beträffande tidsbegränsade nyttjanderätter till fast egendom skäl att se en kompensation för den ena partens för höga beskattning i motpartens skatteprivilegier. Ty när beskattningsförhållandena är så ojämna som på obligationsmarknaden finns det inte skäl att räkna med att den grupp, för vilken en skatteregel är till nackdel, skall kunna kompensera sig för detta genom förskjutningar i kursnivån, när motsvarande skatteförmåner väger lätt eller inte betyder något alls för motparterna.

Det är således inte något perfekt system för problemets lösning, som här skisserats. Med sina svagheter och ojämnheter synes det likväl generellt ge rimligare resultat än nuvarande system med dess skarpa och realekonomiskt godtyckliga gräns mellan skattepliktig intäkt och skattefri kapitalvinst.

Det har dessutom förtjänsten att anknyta till en redan förut tillämpad regel, nämligen den om beskattning av engångsersättning för tidsbegränsad nyttjanderätt. Det kan tänkas, att det vore praktiskt att göra ett undantag, som skulle innebära en systematisk avvikelse härifrån, nämligen genom att ta med även perpetuella obligationer under beskattningen. Praktiskt skulle

detta göra systemet lätthanterligare, och såtillvida skulle det även vara teoretiskt godtagbart, som i varje fall det enda svenska statsräntelånet utgivits med uppsägningsrätt för låntagaren. Men så länge detta lån noteras till underkurs är naturligtvis ingen inlösen påräknelig, och det är just för vinster noterade vid avyttring i sådant fall, som en beskattning för annat än realisationsvinst skulle stå i strid med den princip, enligt vilken ersättning avseende tidsobegränsad rättighet är skattefri. Emellertid kanske det kan vara realistiskt att förmoda, att den som handlar med obligationer i detta lån räknar med att förr eller senare det allmänna ränteläget kan ha så förändrats, att en uppsägning av lånet och pariinlösen blir sannolik. I så fall är det i alla fall inte på oändlig tid hans kalkyler baserats, vilket kanske kunde tjäna till försvar för den mera praktiska handlingslinjen att behandla alla obligationer lika.

Det är systematiskt en styrka hos principen, att densamma — som ju avser beräkning av inkomst av kapital — anknyter till den för beräkning av sådan inkomst tillämpliga kontantprincipen. Men samtidigt är det naturligt, att med en genomgående tillämpning av kontantprincipen följer ojämnheter i beskattningen, som skulle undvikas, om man i stället med frångående av realisationskravet genomgående beskattade värdemognad och gjorde avdrag för värdefall andelsvis under de år, på vilka de belöper. I praktiken kan ett sådant förfarande knappast tillämpas för de gottgörelser, som enligt den ovan diskuterade principen beskattas såsom belöpande på begränsad framtid. Därmot kan man i den amerikanska skattelagstiftningen finna exempel på frångående av kontantprincipen både beträffande vinster och förluster vid tillämpningen av ett något mer begränsat inkomstbegrepp i avseende på obligationers avkastning. Som ett tredje alternativ skall nu ett system av denna art diskuteras.

4) Beaktande av förutberäkneliga kursdifferenser

Det nyss behandlade systemet för beskattning av obligationers avkastning får i praktiken karaktären av ett upphävande på detta område av distinktionen mellan inkomst- och kapitalvinstkategorierna. Det saknas inte precedensfall för ett sådant partiellt utvidgat inkomstbegrepp. Påtagligast är förhållandet beträffande inventarier i rörelse. Men så länge huvudregeln bibehålles, att det skatterättsliga inkomstbegreppet i princip inte skall innefatta kapitalvinster, liksom att kapitalförluster inte skall avdras som underskott, kan det vara på sin plats att undersöka, om det går att lösa vårt problem med bibehållande i någon form av denna genomgående princip.

Om man till kapitalvinstkategorin vill hänföra i första hand alla de vinster och förluster, som kan tillskrivas förändringar i ränteläget och låntagares växlande solvens, synes det vara en rimlig gränsdragning att skattemässigt beakta endast sådana kursdifferenser, som är resultat av i lånevillkor förutsedda avvikelser mellan emissions- och inlösenskurs. Därmed skulle man i princip kunna lösa problemet med kongruens mellan låntagares och långiva-

res beskattning och kontinuitet i beskattningen av obligationers avkastning, n. b. om man effektivt kunde beskatta sammanlagt hela differensen mellan emissions- och inlösenskurs hos de successiva innehavarna av utgivna obligationer och på motvarande sätt medge sammanlagda avdrag för den totala differensen i motsatt riktning.

IRC Sec. 1232 kan illustrera ett tillvägagångssätt härvidlag, som emellertid ger anledning till erinringar från kontinuitetssynpunkt.[1] Beskattning sker som för vanlig inkomst, såvitt avser den del av vinsten vid avyttring eller inlösen, som icke överstiger den på innehavstiden fallande andelen av kapitalrabatten. Det innebär, att en innehavare av en obligation, vars värdemognad i form av upplöpande kapitalrabatt motsvaras av ett värdefall på grund av ändrat ränteläge eller låntagares försämrade solvens, de facto kan göra avdrag från den förra med beloppet av det senare och därmed undgå beskattning för den på innehavstiden belöpande delen av värdemognaden, även om den uppvägande förlusten — om obligationen inte hade varit utgiven med kapitalrabatt — varit avdragsgill endast under de inskränkande regler, som stadgats för kapitalförlust. Möjligheten att undvika detta genom att beskatta kursdifferens oavsett om vinst uppkommit, är emellertid mindre tilltalande från skatteförmågesynpunkt.[2]

Man kan vidare fråga sig vad som skall anses som förutberäknelig kursdifferens och upplupen värdemognad, när den stadgade inlösenskursen varierar med inlösenstidpunkten. Överkurs vid förtidsinlösen kan ju reellt ses som en gottgörelse för ränteförlust under kvarstående lånetid. Även kongruensskäl talar för beskattning av sådan överkurs. Å andra sidan kan man svårligen tillämpa en regel av typen IRC Sec. 1232 på den, ty under löptiden kan man ännu inte förutse, om den skall tillämpas eller inte. Man finge därför antingen — som IRC gör — acceptera detta förhållande och som förutsedd inlösenskurs betrakta den för inlösen vid lånetidens utgång bestämda, eller också komplettera huvudregeln med en supplementärregel för beskattning av detta slags av låntagaren s.a.s. frivilligt utgivna överkurs. Det bör emellertid anmärkas, att en sådan supplementärregel inte skulle kunna omfatta amorteringsköp i öppna marknaden, varför den knappast skulle bidra till ökad enhetlighet.

Beträffande sådana obligationer, som enligt lånevillkoren i stället för att inlösas kan utbytas mot andra värdepapper, kan den differens mellan emissions- och reell inlösenskurs, som uppstår härigenom, knappast betraktas som en sådan förutsedd kursdifferens, som kan beskattas som upplupen. Däremot möter det naturligtvis inte något hinder att beskatta en eventuell differens i samma riktning mellan emissionskursen och den lägsta utfästa inlö-

[1] Jfr ovan sid. 169f.

[2] Man jämföre härmed den ovan sid. 191 diskuterade kvittningen mellan indexkompensation och kursvariation av annat slag. Där talade emellertid skatteförmågesynpunkten för ett isolerat bedömande av den från denna synpunkt irrelevanta indexkompensationen. Om man vill göra indexkompensation skattefri är det ju just därför att man finner den irrelevant från skatteförmågesynpunkt. Om icke, saknas ju anledning att behandla den annorlunda än annan kursdifferens. Se vidare nedan sid. 196f.

senskurs, som kunnat påräknas av sådana obligationsinnehavare, som inte utnyttjat utbytesmöjligheten.

Indexobligationerna bjuder på särskilda problem i sammanhanget. Ser man till beloppet är en indexkompensation naturligtvis inte någon förutsedd kursdifferens varför den — ev. med uppgivande av kravet på kongruens mellan låntagare och långivare — skulle betraktas som en oförutsedd sådan och således icke bli beskattad annat än i förekommande fall som kapitalvinst. Å andra sidan vore det naturligtvis möjligt att, om man ville beskatta indexkompensation, räkna den som upplupen i takt med indexvariationerna under lånetiden. Vill man åter lämna den obeskattad (och i samband därmed vägra låntagare avdrag för sådan kompensation), skulle det diskuterade systemet utan komplettering med besvärliga regler mot kvittning mellan skattemässigt relevanta och irrelevanta värdeändringar fungera tämligen nyckfullt. Utan sådana regler skulle den förutsedda värdemognad man avser att beskatta kunna kvittas inte endast mot kursförlust t. ex. på grund av räntenivåns höjning utan även på grund av indexsänkning, medan å andra sidan indexkompensation reellt skulle bli beskattad, om genom densamma en eljest på grund av en räntehöjnings kurssänkande effekt bortkvittad värdemognad likväl skulle komma till beskattning. Även regeln om att inte beskatta sådan obligationsinnehavare, som förvärvat sitt papper till överkurs, skulle — om man alls ville ha den — behöva modifieras.[3]

Problemet om avdrag för motsvarande negativa differens mellan inlösens- och emissionskurs borde i princip vara likartat. Man skulle således kunna tänka sig en regel, enligt vilken avdrag medgåves för på innehavstiden belöpande del av en sådan kursdifferens. På samma sätt som vid tillämpningen av IRC Sec. 1232 möter man här problemet, om ett avdrag för förbrukat agio skall medges oberoende av huruvida det motsvaras av en realiserad nettoförlust eller icke. Begränsar man avdraget till realiserad nettoförlust innebär detta de facto en beskattning av en kompenserande kursvinst, vilken — agioförlusten förutan — skulle ha behandlats enligt kapitalvinstreglerna och sålunda enligt nu gällande rätt endast vid tillämpning av 35 § KL. Medges under alla förhållanden avdrag, vilket t. ex. bleve fallet vid en anordning med årliga värdeminskningsavdrag, bevaras visserligen kontinuiteten liksom kongruensen med låntagares beskattning, men å andra sidan innebär förfarandet onekligen en åskådlig illustration till inkomstbegreppets ofullkomlighet som mätare på skatteförmågan.

Den senare utvägen synes, om man vill vara konsekvent, motsvaras av att man även vid positiv differens mellan inlösens- och emissionskurs väljer vägen att oavsett det verkliga resultatet beskatta upplupen kapitalrabatt, något som ovan betecknats som mindre lämpligt. Likväl synes den här vara att föredra, inte minst därför att den anknyter till motsvarande förfarande vid beräkning av värdeminskningsavdrag för fastighet.[4]

[3] Jfr i övrigt diskussionen ovan sid. 191f.

[4] Naturligtvis kommer man här inte ifrån det principiellt diskutabla förhållande, att en sådan avdragsrätt kan ses som ett medgivande av avdrag i syfte att kompensera en

I USA har man, som nämnts (sid. 171), genom stadgandet i IRC Sec. 171 avstått från att på avdragssidan införa ett till Sec. 1232 reciprokt stadgande. Man har i stället utgått från den individuelle investerarens ingångsvärde och stadgat avdragsrätt för årliga avskrivningar av på grundval därav beräknad, under innehavstiden förbrukad överkurs. Härigenom har kontinuitetsregeln brutits till förmån för ett i förlustfallen längre gående hänsynstagande till de individuella placerarnas resultat av sina obligationsinvesteringar. Förhållandet kan i princip jämföras med de svenska reglerna för värdeminskningsavdrag för byggnad, när sådant avdrag beräknas på verklig anskaffningskostnad. Det är således möjligt att avdrag medges för värdefall, som motsvarar en för tidigare innehavare som kapitalvinst behandlad, realiserad värdestegring. Skattskyldiga, som väljer metoden med årlig avskrivning av överkurs, beskattas i princip inte som för vanlig inkomst, om de genom avyttring före inlösen skulle återvinna något av avdragen, utan dessa kommer enbart till beskattning i form av kapitalvinst genom reduktion av obligationernas skattemässiga restvärde med jml Sec. 171 medgivna avskrivningsbelopp.[5]

Ett särskilt problem erbjuder överkurs vid förvärv av sådana obligationer, för vilka rätt till utbyte mot andra värdepapper stadgats i lånevillkoren som alternativ till inlösen. En eventuell förlust på grund av att sådan överkurs inte kommer att motsvara det realiserade mervärdet av de i byte erhållna papperen gentemot inlösenskursen kan inte hänföras till sådant förutsebart värdefall, för vilket avdrag enligt här diskuterade regel skulle kunna medges. Hänsyn härtill har tagits i IRC, även om de praktiska svårigheterna torde reducera regelns användbarhet till extremfallen.[6]

I och för sig skulle man kunna tillämpa avvikelsen från kontinuitetsregeln i IRC Sec. 171 även på beskattning av underkurs. I stället för beskattning av på innehavstiden fallande andel av differensen mellan emissions- och inlösenskursen kunde man mäta differensen mellan den individuelle placerarens förvärvskurs och inlösenskursen och beskatta den på innehavstiden fallande andelen härav. Därmed skulle på samma sätt, som genom IRC Sec. 171 stadgats för avdragsrättens del, en närmare anslutning vinnas till den individuella skatteförmågan.

Hur starka är då skälen för att likväl söka hålla fast vid kontinuitetsprincipen genom att i båda fallen beakta allenast sådan kursvinst och kursförlust, som utgör en andel av i de ursprungliga lånevillkoren ingående differens mellan emissions- och inlösenskurs? Svaret på den frågan får sökas genom en bedömning av i vilken mån kontinuitetsprincipen de facto kan

skattefri vinst man eljest kunnat göra. På andra områden har skattelagstiftaren avvisat avdrag av denna typ, t. ex. i samband med äkta makars beskattning. Det flitiga utnyttjandet av metoden att åtminstone beskatta återvunna värdeminskningsavdrag vid beräkning av inkomst av rörelse låter också förmoda, att en utvidgning av rätten till värdeminskningsavdrag för obligationer o. d. till fall, där de individuella investeringarna visat kursvinst, knappast skulle kunna genomföras motståndslöst.

[5] IRC Sec. 1016 (a) (5), jfr ovan sid. 171.

[6] Sec. 171 (b) (1) och Treas. Reg. 1.171.2c2, jfr ovan sid. 170.

tillgodoses på detta sätt. Är det så att kursbildningen på obligationsmarknaden väsentligt påverkas av sådana obligationsinnehavare, som beskattas för sina vinster vid avyttring av obligationer, eller som genom att de är befriade från skatt för inkomst av kapital från avkastningssynpunkt på samma sätt som dessa kan kalkylera värdepappers effektiva avkastning utan hänsynstagande till vilken form — årlig ränta eller kursvinst — den tar sig, kan det från kontinuitetssynpunkt vara riktigare att generellt medge avdrag för beräknad värdenedgång efter mönster av IRC Sec. 171 på grundval av faktisk förvärvskurs, än att låta vissa skattskyldiga vara utan denna förmån.

Skulle det vara ett normalt förhållande, att förvärvaren av ett värdepapper, även när det förvärvats i andra hand, haft att göra med en fångesman, som från skattesynpunkt kunnat betrakta överkursen som likställd med annan avkastning av värdepapperet, vore det mindre sannolikt, att han i kursen kunnat övervältra nackdelen att skattemässigt inte kunna avskriva överkursen. Domineras kursbildningen å andra sidan av skattskyldiga, för vilka endast årlig avkastning är skattepliktig, blir inte endast kontinuitetssynpunkten bäst tillgodosedd genom att avdragsrätten begränsas till i låneavtalet förutsedd kursdifferens över hela löptiden — man kan även under de inskränkande förutsättningar beträffande möjligheten att effektivt utnyttja avdrag resp. effektiv beskattning av överskott, som tidigare (sid. 183) angivits, betrakta resultatet från individuell synpunkt som icke otillfredsställande, då nämligen den bristande avdragsrätten för vid andrahandsavyttring uppkommen överkurs vid kurssättningen på marknaden i sådant fall kan beräknas motsvarad av säljarnas på grund av skattefriheten nedsatta anspråk på sådan överkurs. Tyvärr lär man emellertid i praktiken för en kapitalmarknad med den struktur, som den svenska f. n. har, knappast räkna med detta som ett realistiskt fall, varför det snarare är det i föregående stycke angivna alternativet, som torde få tjäna som ledstjärna.

Beträffande beskattningen av underkurs är det nu inte a priori säkert, att motsvarande synpunkter gör sig gällande med samma styrka. Om nämligen en del av de säljare, som vid realisation av vinst räknar med beskattning, gör detta på grund av att realisationsvinstreglerna blir tillämpliga på deras avyttringar, kan samma säljare, om frågan i stället gäller realisation av förlust vid avyttring till underkurs, på grund av restriktionerna för rätten till avdrag för realisationsförlust i detta hänseende hänföras till den motsatta kategorien, alltså icke längre jämställas med idkare av penningrörelse och inskränkt skattskyldiga skattesubjekt. Mer än teoretiskt intresse lär väl denna distinktion knappast ha, men det är kanske av ett visst intresse att notera den, eftersom den faktiskt är ägnad att ge ett visst berättigande åt den bristande reciprociteten i utformningen av Sec. 1232 och Sec. 171 IRC.

Om man emellertid räknar med att marknadskurserna såväl beträffande över- som underkurser i stort sett bestäms av sådana subjekt, som i skattehänseende kan sätta likhetstecken mellan årlig avkastning och realiserad

kursdifferens, bör det vara logiskt att räkna med att både kravet på kongruens, kontinuitet och hänsynstagande till den individuella skatteförmågan vid tillämpning av metoden med hänsynstagande till förutberäkneliga kursdifferenser tillgodoses bäst, om dessa enligt mönster av IRC Sec. 171 mäts som differensen mellan det för den enskilde placeraren gällande ingångsvärdet och den bestämda inlösenskursen — såvitt avser underkurs den vid lånetidens utgång, för överkurs den vid första konverteringsdatum.[7]

Det är sedan en annan fråga, i vilken mån man vid tillämpning av principen har anledning att frångå realisationskravet. Ett sådant frångående är som nämnts tekniskt genomförbart på ett helt annat sätt vid den nu behandlade metoden än vid det i föregående avsnitt diskuterade förfarandet, som ju innebar hänsynstagande även till oförutsedda kursdifferenser. Men samtidigt är det naturligtvis inte obetingat nödvändigt att utnyttja fördelningsmöjligheten. I stort sett är den ju för den svenska rättens del främmande för området, möjligen med undantag för fördelningen av anskaffningskostnad för lös aktiekupong. Beträffande sparobligationerna kunde också noteras, att någon beskattning under löptiden av upplöpande kursdifferens inte stadgats.[8] Detta behöver naturligtvis inte utesluta ett motsatt förfarande, om denna typ av beskattning skulle bli mer vanligt förekommande, men kan likväl ha betydelse som indicium på vad man ansett praktiskt genomförbart. Progressionsverkan av en till realisationsåret koncentrerad beskattning av förutsedd kursvinst kan ju i princip mötas med tillämpning av bestämmelserna om ackumulerad inkomst, och svårigheten att utnyttja ett på enstaka år fallande avdrag skulle möjligen kunna anses mindre betydande, i den mån förlustutjämningsrätt bleve införd. Mera rimligt vore dock beträffande avdragsrätten att man med tillämpning av sedvanlig imparitet genomförde en på löptiden fördelad rätt till årlig avskrivning av överkurs. Ett matematiskt mer rättvisande resultat skulle emellertid åstadkommas, om man genomgående tillämpade en årlig fördelning av såväl intäkt som avdrag.[9]

Som framgår av det sagda erbjuder den nu behandlade metoden endast i förhållandevis ringa mån en lösning på de uppställda problemen. Som spärr

[7] En spärregel motsvarande den amerikanska för obligationer med mycket kort bindningstid skulle möjligen efterhand te sig behövlig, se ovan sid. 170 n. 6.

[8] Jfr ovan sid. 58.

[9] Den amerikanska regeln i Sec. 171 är inte heller på denna punkt reciprok med den i Sec. 1232. Medan den som valt att inte utnyttja honom tillkommande avdrag för överkurs under löptiden får finna sig i att avdrag vid realisationen kan medges endast under de begränsande förutsättningar, som gäller för kapitalförlust, kan underlåtenhet att med avsteg från kontantprincipen jml Sec. 454 redovisa årlig värdemognad för nominellt räntelösa obligationer utgivna med kapitalrabatt inte medföra, att förutbestämd värdemognad av detta slag skulle bli behandlad enligt bestämmelserna för kapitalvinst. Sec. 171 innebär således en direkt uppfordran till de skattskyldiga att utnyttja metoden med årliga värdeminskningsavdrag, oaktat ett uppskjutande av avdragsrättens ianspråktagande till realisationsåret regelmässigt borde vara gynnsammare för fiskus, medan samtidigt tillämpningen av årlig beskattning av värdemognad jml Sec. 454 gjorts helt frivillig, även ekonomiskt sett, om inte progressionsskäl föranleder de skattskyldiga att begära årlig beskattning. En fullständig reciprocitet, innebärande kapitalvinstbeskattning vid inlösen, skulle förmodligen ha gjort den årliga beskattningsmetoden närmast obsolet.

mot missbruk av de möjligheter, som nu gällande inkongruens mellan låntagare och långivare innebär, skulle den likväl kunna få en viss praktisk betydelse. Det är en praktisk omdömesfråga, vilka krav på teoretisk fläckfrihet man vill ställa på ett nytt system, som skall avlösa det nu gällande. Som framgår av den tidigare framställningen av gällande rätt behöver dessa krav kanske inte vara så stora, om man beaktar vilka grova teoretiska fel, som nu tolereras.

AVD. III. INKOMST ELLER KAPITALVINST VID JORDSTYCKNINGSRÖRELSE

KAP. VIII. PROBLEMET

Vinst vid avyttring av innehavd jord är typiskt sett ägnad att falla under begreppet kapitalvinst. Enligt svensk rätt beskattas vinst vid avyttring av sådan jord, som är anläggningstillgång, allenast såsom realisationsvinst.

Georgeistiska tankegångar har inspirerat förslag — i andra länder delvis genomförda — till särbehandling just av dessa vinster i syfte att dra in markvärdestegringen, helt eller delvis, till det allmänna. I den mån man härvid valt den indirekta metoden för beskattning av markvärdestegring, har reformer av detta slag kunnat få sin plats inom ramen för inkomstbeskattningssystemet, varvid den härpå inriktade lagstiftningen tagit formen av en utsträckning av realisationsvinstbeskattningen.[1]

I ett system, där markvärdestegringen i princip hänföres till kapitalvinstkategorien, kan, då vinst vid omsättningstillgångars försäljning räknas som inkomst, detta medföra inkomstbeskattning av markvärdestegringsvinster, vilka, betraktade ur viss, om man så vill ekonomisk, synvinkel, hellre borde hänföras till kapitalvinsternas kategori. Detta synes vara läget hos oss.

Gränsdragningen mellan omsättningstillgång och anläggningstillgång kan med de skattemässiga konsekvenser, som därav följer, bli av utomordentligt stor betydelse för de enskilda skattskyldiga. Kriteriernas utformning i lag och praxis måste anses vara en angelägenhet av synnerlig vikt ur rättsäkerhetssynpunkt. Undvikandet av inkonsekvenser av stötande art blir även väsentligt vid gränsdragningen, särskilt med hänsyn till de stora belopp, som det mången gång här är fråga om.

I den följande avdelningen skall en översikt ges över den svenska beskattningen av jordstyckningsrörelse, varvid ett försök till systematisering av gällande praxis skall göras med utgångspunkt från förvärvssyftet som subjektivt, utslagsgivande kriterium. Efter analys av den svenska regleringen av frågan om jordstyckningsrörelse skall några främmande länders rättsregler på området kort refereras, varpå Avd. III avslutas med två principskisser avseende gränsdragningar efter norskt resp. amerikanskt mönster och värdering av dessa enligt den i inledningskapitlet uppställda konsekvensnormen. Yrkesmässig fastighetshandel och därmed sammanhängande problem skall fullständigare beröras först i Avd. IV.

[1] SOU 1942: 39 sid. 76 och passim. Ljungman (Festskr. Ekeberg) påpekar (sid. 329) sambandet mellan privaträttsliga och finansrättsliga former för indragning av oförtjänt jordvärdestegring liksom mellan olika finansrättsliga metoder.

KAP. IX. SVENSK RÄTT

A) Förvärvssyfte som kriterium på förvärvsverksamhet

Vinst å avyttring av fastighet beskattas i Sverige antingen som realisationsvinst under i 35 § KL angivna förutsättningar eller — om avyttringen bedrives yrkesmässigt — som inkomst av rörelse.

I kravet på yrkesmässighet brukar man lägga in, förutom ett i detta sammanhang naturligtvis uppfyllt krav på självständighet, även krav på varaktighet och — i allmänhet — förvärvssyfte.[2] Tidsgränserna i 35 § KL å andra sidan torde tillika med kravet på realisationsvinstgrundande fång böra uppfattas som icke motbevisbara presumtionsregler. De grundar en rättslig fiktion av spekulativt syfte, d. v. s. förvärvssyfte.[3]

På grund härav kan man uppställa den enkla regeln, att förvärvssyfte, sådant det finnes eller fingeras föreligga, konstituerar förvärvsverksamhet. Om denna bedrives självständigt, regelmässigt och varaktigt, hänföres den till rörelse, men om den, ehuru självständigt bedriven, icke är regelmässig och varaktig betraktas den i stället som tillfällig men dock som förvärvsverksamhet.[4]

Klart framträder denna tankegång hos Eiserman-Wolcker:

»Begreppen förvärvskälla och avkastning förutsätta *syfte* hos förvärvskällans innehavare att göra förvärv samt dessutom i allmänhet en viss *varaktighet* och *regelmässighet*... I varje fall har det av skäl, som i ett senare sammanhang beröras, befunnits praktiskt nödvändigt att utsträcka begreppen förvärvskälla och avkastning till att omfatta jämväl tillfällig förvärvsverksamhet och dess vinstresultat. Ett är emellertid under alla förhållanden oeftergivligt: *förvärvssyfte* måste föreligga, ty därförutan föreligger ingen förvärvsverksamhet.»[5]

Vad särskilt angick avgränsningen av skattepliktig realisationsvinst polemiserade Eiserman-Wolcker på ett övertygande sätt mot 1910 års departementschef. Denne hade i samband med det nämnda år genomförda förslaget att utbyta då gällande, på konstaterat spekulationssyfte grundade praxis beträffande sådan vinst mot bestämmelser om tidsgränser och realisationsvinstgrundande fång bl. a. yttrat:

»Redan de svårigheter, som vid lagtillämpningen skulle uppstå, om beskattningen av konjunkturvinster bleve beroende på ett så subjektivt moment som spekulationssyfte, mana till ett mera fast reglerande av beskattningen. Därjämte synes det mig, som om, på sätt vid frågans tidigare behandling framhållits, det icke vore annat än i sin ordning, att även konjunkturvinster, som icke äro resultatet av spekulationsaffärer, betraktas och beskattas såsom inkomst.»[6]

[2] Prop. 213/1921, bil. 1 sid. 33.
Sandström, Rörelse, 3 uppl. sid. 21—23, väljer i stället ordet »vinningssyfte», men meningen torde vara densamma.

[3] Termen fiktion torde åtminstone i detta sammanhang vara en praktisk »försvenskning» av den korrekta beteckningen »præsumptio juris et de jure». Jfr Höhn, sid. 44.

[4] Särskilt 1955 års nya gränsdragning mellan tjänst och tillfällig förvärvsverksamhet föranleder viss modifikation, men i sammanhanget är denna utan intresse.

[5] Eiserman-Wolcker sid. 363.

[6] Eiserman-Wolcker sid. 370, Prop. 88/1910 sid. 104f.

Häremot invände Eiserman-Wolcker:

»En realiserad förmögenhetsökning måste ju anses öka skatteförmågan i lika hög grad, antingen åtkomsten av de realiserade förmögenhetsobjekten skett på ena eller andra sättet. Den omständigheten, att skatteplikt för realisationsvinster emellertid blivit begränsad till sådana som uppkommit vid försäljning av genom köp eller byte förvärvade förmögenhetsobjekt, torde således, oaktat de sist återgivna ordalagen i departementschefens motivering, få anses skänka stöd åt den uppfattningen, att avsikten i själva verket varit att med beskattning träffa allenast inkomst i egentlig mening, ehuru i fråga om realisationsvinster ingen utredning behöver eller ens får förekomma angående syftet vid förvärvet av de realiserade förmögenhetsobjekten.»[7]

Man torde inte få tolka departementschefens ställningstagande 1910 som en utsaga om tioårsregelns principiella och praktiska motivering. Snarare var den ett försvar mot den invändning mot regeln, som går ut på att densamma, i trots mot förvärvskälleprincipen, kan göra även sådan vinst skattepliktig, vid vars uppnående ursprungligt förvärvssyfte icke förelegat. Att systematiskt låta beskattningen omfatta dessa vinster var aldrig avsikten. Uttalandet hade sålunda hellre bort formuleras ungefär på följande sätt: »Det är praktiskt så svårt att visa, när förvärvssyfte föreligger, att någon slags tumregel är behövlig. En god sådan finnes i tidsgränsen, varjämte spekulativt syfte rimligtvis förutsätter oneröst fång. I den mån dessa regler drabbar någon, som icke haft sådant syfte, bör detta resultat likväl kunna accepteras, nämligen på den grund, att det finns skälighetssynpunkter, som talar för en utsträckning av inkomstbegreppet till att omfatta även dessa lyckovinster. Med hänsyn till att de i princip skall lämnas obeskattade, och med nuvarande beskattningsregler liksom även med de nu föreslagna i allmänhet också blir det, uppstår här visserligen en inkonsekvens, men i det enskilda fallet kan man utgå ifrån att de drabbade bör kunna bära den.»

Av motsvarande skäl, d. v. s. praktikabilitetssynpunkter, avvisades i detta sammanhang även förslaget om att bevisliga spekulationsvinster skulle beskattas även vid längre innehavstid. De praktiska svårigheterna ansågs kunna tillmätas vitsord, då orättvisorna kunde beräknas bli relativt få.

Vill man fasthålla vid att detta är den rätta tolkningen av realisationsvinstreglernas genesis,[8] kan man naturligtvis inte, som ibland sker, generellt påstå, att bevisning om förvärvssyfte är ägnad att göra realisationsvinstreglerna otillämpliga och i stället motivera behandling såsom rörelse. Tvärtom torde med hänsyn till innehavstidsreglernas ursprungliga karaktär av presumtionsregler förvärvssyfte ha ansetts vara det normala i de fall, där de kunnat tillämpas.

Det är endast i sådana fall, där övriga kriterier på rörelse, d. v. s. regelbundenhet och varaktighet, är uppfyllda, som det kan vara av betydelse, om en verksamhet bedrives i förvärvssyfte eller icke. Om rekvisitet förvärvssyfte

[7] Eiserman-Wolcker sid. 372.
[8] Prop. 102/1927 sid. 344f. innehåller samma tankegång rörande den praktiska motiveringen för ett avstående från regler direkt vilande på konstaterat syfte, och samma mening kom till uttryck i prop. 170/1951.

är uppfyllt blir det nämligen i dessa fall fråga om rörelse, medan allenast tillfällig förvärvsverksamhet i allmänhet torde bedömas föreligga, om sådant syfte — vilket ju såvitt avser annat förvärv än realisationsvinst i brist på en rättslig fiktion av samma slag som den i 35 § KL utgör förutsättning för att förvärvskälla alls skall anses föreligga — icke är för handen. Att presumtionsregeln gjorts till fiktion innebär sålunda, att i dessa fall bevisning att förvärvssyfte icke föreligger, och att därmed förvärvsverksamhet i allmän bemärkelse är utesluten, i princip kan leda till att i stället för rörelse tillfällig »förvärvsverksamhet» bedömes föreligga.

B) Det subjektiva syftets betydelse vid beskattning av jordstyckningsrörelse[9]

1) Allmänt

Förvärvssyfte — avseende såväl anskaffningen som avyttringen av en tillgång eller endast den ena av dessa rättshandlingar — utgör ett nödvändigt men

[9] Bevillningsförordningen innehöll icke något stadgande om jordstyckningsrörelse, lika litet som om realisationsvinst. I praxis anknöts skatteplikten såväl för vinst vid avyttring av hel fastighet som vinst vid tomtförsäljning till syftet med inköpet (jfr Davidson, Bevillningsförordningen, sid. 84). Längre tids innehav ansågs i regel utesluta beskattning (Rettig I: 2 och I: 20, beträffande särskilt inköpta stadstomter, innehavda 25 år, Rettig VI: 81). Bolag för bl. a. yrkesmässig tomtexploatering beskattades bl. a. i ett fall (Rettig VIII: 43, besv. av järnvägsaktiebolaget Stockholm—Saltsjön) med hänsyn till »den verksamhet, klaganden utöfvat för anordnande och försäljning af byggnadstomter och villabyggnader vid Saltsjöbaden och vid de af klaganden inköpta, i Nacka socken belägna egendomarna Sickla och Järla». Syftet med inköpet var utslagsgivande i åtskilliga senare mål, där fastigheter inköpts för tomtstyckning (Rettig VIII: 55, VIII: 79, IX: 2, XI: 8, XI: 19 och XI: 65), men det bör därutöver anmärkas, att, såvitt framgar av referaten, i samtliga mål tomtexploatering inletts praktiskt taget omedelbart efter förvärvet.

Genom 1910 års Sif, 7 § och 3 punkten 1 st. anv., tillkom jämte de nya schablonreglerna för skattepliktig realisationsvinst vid icke yrkesmässig avyttring huvudregeln, att yrkesmässig verksamhet beskattas. I 8 § föreskrevs jämväl, att såsom inkomst icke skulle taxeras »vinst å icke yrkesmässig avyttring av fast eller lös egendom, som tillfallit ägaren annorledes än genom köp eller byte». Reformen åberopades som stöd för beskattning av tomtstyckningsrörelse rörande en sedan flera decennier innehavd jordbruksegendom i rättsfallet RÅ 1913 ref. 21. I 1928 års lagstiftning infördes termen jordstyckning i lagtexten, förutom i samband med reglerna om beskattningsort (58 och 61 §§) även i 1 p. 2 st. anv. t. 28 § KL. Motsvarande stycke i p. 3:o S.A.S.F. i dess 1921 införda lydelse talade endast om »ett bolag, som har till ändamål att driva handel med fastigheter» till skillnad från »ett industribolag, som avyttrar någon för bolagets industriella verksamhet avsedd fast egendom», och exemplet var ett bland flera införda för att vrida tillbaka den genom RÅ 1919 ref. 16 m. fl. rättsfall införda utvecklingen av inkomstbegreppet (prop. 213/1921 sid. 18f.). I SOU 1923: 69 talas också endast om handel med fastigheter, och anvisningstexten upptas oförändrad på berörda punkt (sid. 37 och 92). Först kommunalskattekommittén införde i stället orden »bolag, som har till ändamål att driva jordstyckning», varom i 1 p. anv. t. 33 § föreslogs stadgat, att det som intäkt av rörelse skulle »upptaga vad som influtit vid försäljning av en fastighetslott, varefter frågan om och i vad mån denna intäkt blir beskattningsbar kommer att bero på resultatet av bolagets verksamhet». (Termen »jordstyckningsföretag» förekommer dock redan hos Eiserman-Wolcker, sid. 91, och, betr. beskattningsort, i prop. 191/1920 sid. 45.) Denna lydelse blev KL:s 1928, men 1938 justerades ordalydelsen till den nuvarande enligt ett ursprungligen från bolagsskatteberedningen emanerande förslag. Någon ändring av gällande rätt synes inte ha varit avsedd med någon av dessa ändringar. Principiellt har inkomstbegreppets bestämning haft samma rättsliga stöd sedan 1910, oaktat det naturligtvis kan ha bidragit till utvecklingen av en hårdare praxis, att lagtexten sedan 1938 betonat skatteplikten »oberoende av sättet för fastighetens förvärvande och tiden för dess innehavande». Jfr även nedan sid. 217ff.

icke tillräckligt villkor för att rörelse skall anses föreligga.[1] Beträffande frågor om jordstyckningsrörelse uppreser sig särskilda problem beträffande konstaterandet av sådant syfte.

På direkt väg kan detta i regel icke ske. En skattskyldigs påstående om syftet med en rättshandling kan sällan direkt verifieras eller motbevisas. På liknande sätt som t. ex. när det gäller stadgande om syftets betydelse i lagstiftning riktad mot kringgående av skattelag,[2] har man i regel att från yttre omständigheter av ena eller andra slaget draga slutsatser rörande rättshandlingars syfte.[3] Det synes dock vid ett försök till analys av praxis icke finnas anledning att fördenskull stryka begreppet förvärvssyfte från dagordningen och uteslutande studera dessa yttre omständigheter, betraktande dem såsom direkt relevanta rättsfakta. Den mångsidiga gestaltning, som de yttre kriterierna på yrkesmässig jordstyckningsrörelse fått i praxis, synes fastmer motivera ett fasthållande vid förvärvssyftet såsom det sammanhållande momentet i den mängd av rättsfall, som här aktualiseras.

Det måste emellertid förutskickas, att det förvärvssyfte, varom lagens förarbeten talar, ingalunda är av den enhetliga karaktär, som de ovan citerade förarbetena ger sken av att förutsätta. I själva verket torde man ha att göra med flera olika former av förvärvssyfte med sinsemellan olika skattemässiga konsekvenser. Härtill skall återkommas i det följande.

2) Syftet med anskaffningen av marken

Primärt avgörande för bedömningen av en tomtförsäljning är frågan, huruvida marken anskaffats i sådant förvärvssyfte, som — om övriga förutsättningar är uppfyllda — konstituerar rörelse. Det är uppenbart, att det förvärvssyfte, som kan föreligga t. ex. om en jordbruksfastighet förvärvas i syfte att därå bedriva stadigvarande jordbruk, inte är det av lagstiftaren avsedda. I så fall skulle ju vinst vid försäljning av anläggningstillgångar i rörelse undantagslöst tas till beskattning. Däremot är det en mera komplicerad fråga, huruvida spekulativt syfte vid förvärv av en tillgång — om vilket bevisning icke förekommer, utan som konstateras allenast med hjälp av tidsfristbestämmelserna i 35 § KL — kan likställas med syfte att bedriva rörelse med den anskaffade tillgången (fastigheten) såsom varulager eller ingående i sådant. Ett exempel kan klargöra frågeställningen.

Om syftet med anskaffningen av en fastighet är en vinstgivande avyttring av fastigheten i dess helhet, kan detta spekulationsköp, såsom också framgår av de citerade förarbetena till realisationsvinstbestämmelserna, icke betraktas som ett led i rörelse, med mindre det ingår i en yrkesmässigt bedriven fastighetsförsäljningsverksamhet. Om således en fastighet köps på spekulation med syfte att försäljning skall ske av hela fastigheten, och det sedan vi-

[1] Förvärvs- eller vinstsyfte kan föreligga, även om vinstmaximering inte åsyftas. Även på självkostnadsbasis bedriven verksamhet, t. ex. av kooperativ karaktär, kan vara yrkesmässig. Vinstsyftet kan där sägas vara indirekt.

[2] Se härom Helmers, sid. 338f., 359, 513 m. fl. ställen.

[3] Så vid realisationsvinstbeskattningen. Jfr betr. rörelse även Royal Commission, Cmd. 9474 §§ 109ff.

sar sig mera lönande att stycka upp hela fastigheten till tomter och sälja dessa på sådant sätt, att jordstyckningsrörelse anses föreligga, kan det ursprungliga köpet icke obetingat anses ha skett i sådant syfte, att jordstyckningsrörelsen därmed tagit sin början. Det torde nämligen icke vara ett förvärvssyfte vilket som helst, som är avgörande för att rörelse skall anses föreligga, utan snarare ett syfte inriktat på sådan verksamhet, som avses med rörelsen.

En intressant konsekvens härav kan uppträda i ett sådant fall, när en fastighet inköps i spekulativt syfte men utan inriktning på avyttring i annan form än som helhet, och utan att köparen eljest driver fastighetshandel. Någon tid efter förvärvet, när fastighetens värde påvisbart stigit, vidtar ägaren åtgärder för fastighetens uppstyckning till tomter och dessas successiva försäljning. Denna genomföres inom sådan tid, att tioårsfristen från förvärvet ännu ej utgått.

I detta fall lär tomtförsäljningen få bedömas såsom jordstyckningsrörelse och ingångsvärdet för marken bestämmas såsom dess värde vid klumpförsäljning vid den tidpunkt, då jordstyckningsrörelsen tog sin början. Eftersom inköpet av fastigheten enligt vad ovan sagts icke ensamt konstituerar ett led i jordstyckningsrörelse, och det syfte, som förelåg vid inköpet, icke heller var inriktat på sådan rörelse, måste ingångsvärdet — om uppfattningen att krav uppställes på så specificerat syfte är korrekt — hänföra sig till den senare tidpunkt, då syftet ändrades från att avse klumpförsäljning till uppstyckning av fastigheten, och denna växling i syfte fick sin yttre manifestation, normalt t. ex. i upprättandet av en styckningsplan.

Om fastighetens värde inte sjunkit sedan förvärvet utan, som förutsatts, påvisbart stigit fram till sistnämnda tidpunkt, blir beskattningen för säljarens del lindrigare på grund av att avyttringen bedöms som jordstyckningsrörelse, än vad den skulle blivit, om realisationsvinst i stället ansetts föreligga (om man nämligen bortser från effekten av den skattepliktiga realisationsvinstens reduktion de sista tre åren av tioårsfristen, från skattefriheten vid expropriation och från möjligheten att avdraga realisationsförlust från motsvarande vinst). Avyttringen, sådan den slutligen kommit till stånd, är nämligen yrkesmässig, och den kan således icke ens delvis subsumeras under 35 § KL.

Icke heller kan enligt gällande rätt själva införandet av fastigheten i rörelsen, då den växlat karaktär från anläggningstillgång till omsättningstillgång, utgöra en sådan ekonomisk händelse, som skulle kunna likställas med avyttring i den mening ordet har i 35 § KL.[4] Som sådan affärshändelse

[4] Problemet, som inte synes ha varit föremål för diskussion här i landet, har behandlats i några schweiziska kantonala lagar och lagförslag, liksom av några schweiziska författare. Sålunda stadgas i Basel-Stadt (Gesetz über die direkten Steuern vom 22. Dez. 1949 med senare ändringar § 55 Abs. 3): »Der Veräusserung von Vermögensgegenständen ist deren buchmässige Uebertragung aus dem Privatvermögen in das Geschäftsvermögen gleichgestellt.» En likalydande bestämmelse, som dock icke avser de i annan ordning beskattade vinsterna på fast egendom, återfinnes som i administrativ ordning utfärdad regel i Zürich (Dienstanleitung zum Steuergesetz vom 3. Juli 1952 Ziff. 127 Abs. 3). Kantonen Schaffhausen, som enligt Guhl sid. 23, tillika med Solothurn och Thurgau men till skillnad från övriga kantoner behandlar vinster på fast egendom inom ramen för den van-

har ju icke betraktats överföring i motsatt riktning, trots beskattning jml 28 §.[5]

liga inkomstskatten, har i ett lagförslag från den 11/9 1956, Art. 19, upptagit så gott som samma bestämmelse. Ett hittills icke genomfört lagförslag från den 19/1 1954 i Solothurn, § 29, går särskilt långt beträffande kontinuitetens bevarande, i det att skattepliktig kapitalvinst anses kunna fastställas vid all äganderättsövergång, således även vid arvfall, gåva, och »Ueberführung in Geschäftsvermögen und dergleichen im Privatvermögen des früheren Eigentümers». »Bei Tausch, unentgeltlichen Handänderungen oder bei Ueberführung ins Geschäftsvermögen tritt an Stelle des Verkaufspreises der Anrechnungswert oder bei Fehlen eines solchen der Verkehrswert im Zeitpunkt der Handänderung . . .» Även beträffande den speciella beskattningen av vinst vid avyttring av fast egendom har ett par kantoner likställt överföring till ägarens rörelse med avyttring, sålunda St. Gallen (Gesetz über die Staats- und Gemeindesteuern vom 17. April 1944 med senare ändr., Art. 164 a): »Die Grundstückgewinnsteuer wird auf den Gewinnen erhoben, die bei der Veräusserung im Kanton gelegener Grundstücke oder von Anteilen an solchen erzielt werden. Die Ueberführung von Privatvermögen in Geschäftsvermögen gilt als Veräusserung.» På samma sätt Vaud (Loi du 26 novembre 1956 sur les impôts directs cantonaux, § 40 al. 1 et 2): »L'impôt sur les gains immobiliers a pour objet le bénéfice net provenant de l'aliénation d'immeubles ou d'une partie de ceux-ci.

Sont notamment considérés comme aliénation: la vente, l'échange, l'apport dans une société de personnes, le transfert de la fortune privée dans la fortune commerciale, la cession de promesse de vente, ainsi que tout acte qui a pour effet de transférer à tiers le pouvoir de disposition réel et économique d'un immeuble situé dans le canton.»

Såvitt angår det härovan diskuterade fallet, när värdet av egendomen vid överföringen till rörelsen överstiger anskaffningsvärdet, intar Höhn, sid. 111f., däri närmast påverkad av tidigare tysk rätt (se nedan sid. 243), den ståndpunkten, att de citerade bestämmelserna är onödiga och oriktiga, eftersom enligt hans uppfattning något högre ingångsvärde vid beräkning av rörelsevinsten icke kan tillämpas än det faktiska anskaffningsvärdet. Samma uppfattning företrädes av Bosshardt, sid. 137f.: »Hat ein Pflichtiger die Möglichkeit, einen für den Betrieb bestimmten Gegenstand besonders günstig anzuschaffen, so muss er den Vorteil dem Betrieb zukommen lassen; er darf den Gegenstand nicht zuerst ins Privatvermögen hineinnehmen, um ihn nachher dem Betrieb zu einem höheren Wert zur Verfügung zu stellen.»

Skall man emellertid, vilket a priori förefaller rimligast, utgå från att det måste ligga någon förnuftig mening bakom ett i sex kantoners lagstiftning (låt vara i två av fallen blott i lagförslag) återkommande stadgande, måste man anta, att ingångsvärdet vid beräkning av rörelsevinst kan avvika från anskaffningsvärdet. Av denna mening är Schütz, sid. 32, vilken författare t. o. m. går så långt att han anser överföring till rörelse kunna likställas med avyttring även utan uttryckligt stadgande härom, så snart rörelsetillgångar i skattehänseende behandlas annorlunda än privata tillgångar, detta för att förhindra kringgående av realisationsvinstreglerna genom överförande till högt värde i rörelse och därpå följande avyttring. I sin Kommentar zum Basler Steuergesetz, sid. 219, hävdar Grüninger—Studer samma ståndpunkt som ratio legis för den citerade § 55 Abs. 3, medan Guhl, sid. 324, finner beskattning av privat realisationsvinst avseende fast egendom, som överförts till rörelse och därpå avyttrats inom dennas ram, kunna äga rum först när avyttring faktiskt skett, varvid den uppkommande vinsten delvis skulle beskattas som realisationsvinst, delvis som rörelsevinst.

En i viss mån förmedlande ställning intar Bodmer, sid. 53 och 98f. Denne, vars arbete f. ö. i viss mån bär prägeln av att vara en officiell kommentar, anger, att den citerade bestämmelsen (Dienstanleitung Ziff. 127 Abs. 3) bör tillämpas så, att värdet vid överföringen sättes lika med vad den skattskyldige skulle betingat sig vid en avyttring till en god vän eller nära släkting, d. v. s. högst marknadsvärdet, om detta är lägre än självkostnadspriset, men eljest högst det senare (sid. 78). Tanken synes således närmast vara den, att knappast någon vinst, men däremot (endast begränsat avdragsgill) förlust skall kunna realiseras på ifrågavarande sätt.

Enligt uppgift saknas ännu rättsfall beträffande bestämmelsernas tillämpning.

Det kan i sammanhanget nämnas, att i Schweiz, där den indirekta jordvärdestegringsbeskattningen genom specialskatter är tämligen allmänt förekommande, något särskilt begrepp »jordstyckningsrörelse» icke synes ha utbildats. Praxis synes, för att yrkesmässig handel med fastigheter skall anses föreligga, utgå från att såväl köp som försäljningar måste ha ägt rum och icke endast de senare.

För viktiga hänvisningar i anslutning till denna not står jag i tacksamhetsskuld till lic. oec. Werner Altorfer, Handelshochschule St. Gallen.

[5] RÅ 1958 ref. 61, jfr nedan sid. 275ff. Det finns åtminstone i teorien goda skäl som talar för en lagstiftning som skulle ändra detta förhållande. Likviditetssynpunkten skulle

Det är nu av intresse att undersöka, huruvida differentieringen mellan spekulativt syfte och syfte att bedriva rörelse (enkannerligen jordstyckningsrörelse) verkligen är rimlig att upprätthålla. Den överensstämmer — om man tänker sig ett så klart fall som exemplets — uppenbarligen icke med lagstiftarens schematiska syn på förvärvskällebegreppet. Denna förknippar nämligen med båda de nämnda arterna av förvärvssyfte den konsekvensen, att förvärvsverksamhet anses föreligga. Övergången från den ena arten syfte till den andra kan endast spela en roll för bestämningen av huruvida samma förvärvsverksamhet är att anse som tillfällig eller antagit den regelbundenhet, att rörelse föreligger, n. b. att det därutöver krävs uppfyllande även av vissa andra kriterier för att det skall vara fråga om rörelse.

Med hänsyn till denna lagstiftarens intention skulle det ligga nära till hands att vid oneröst fång och avyttring inom tioårsfristen bestämma ingångsvärdet lika med anskaffningsvärdet. Inköpet av fastigheten skulle betraktas som det första ledet i rörelsen på den grund, att det jämlikt eljest vid beskattningen tillämpade regler, d. v. s. 35 § KL, måste anses ha skett i förvärvssyfte.

Tillfredsställande vore emellertid denna lösning endast i de fall, då hela fastigheten hunnit avyttras före tioårsfristens utgång. Ty läte man samma ingångsvärde gälla även för fall av avyttring sträckande sig över fristens utgång, skulle detta innebära, att man ansåge ett spekulationssyfte, som mätt med 35:e paragrafens mått endast omfattade en del av fastigheten, nämligen den inom fristen försålda delen, föreligga för fastigheten i dess helhet. Detta vore en oriktig lösning, om man eljest godtager tioårsregeln som fast rättslig fiktion. Att byta ingångsvärde, när fristen gått ut, står å andra sidan inte i överensstämmelse med de bokföringsmässiga grunder, som är föreskrivna för rörelseinkomst, och skulle förmodligen framstå som obegripligt och godtyckligt för flertalet skattskyldiga. Att ytterligare ta hänsyn till reduktionen under tioårsfristens tre sista år vore naturligtvis praktiskt än mer komplicerat. I praktiken föreligger här — för den händelse man inte i de här nämnda fallen skulle anse sådan bevisning om syfte möjlig, som såvitt avser gränsdragningen kring skattepliktiga realisationsvinster avvisats av lagstiftaren, — inga andra möjligheter än att vara inkonsekvent antingen genom att gynna den, som säljer hela sin fastighet på ett yrkesmässigt sätt inom tioårsfristen, eller genom att missgynna den, som börjar sälja inom samma frist men inte avslutar försäljningarna förrän efter dess utlopp. Med hänsyn till tioårsregelns grovt schablonartade karaktär torde man måhända kunna påstå, att den förra inkonsekvensen i varje fall icke behöver vara mer stötande än den senare.

Om man emellertid för just de här avsedda fallen, d. v. s. vid jordstyckningsrörelse, skulle införa en möjlighet till bevisning om spekulativt syfte vid inköp — i själva verket vore en sådan bevisning ofta nog kanske lättare än en bevisning om ett efter inköpet inträdande syfte att bedriva jordstyck-

kunna tillgodoses genom en rätt att i rörelsen skriva ned den från privatförmögenheten överförda tillgången till det vid realisationsvinstberäkningen tillämpade ingångsvärdet.

ningsrörelse — bleve en annan reglering möjlig. Vid inköp med spekulativt syfte skulle då det ursprungliga anskaffningsvärdet kunna betraktas som ingångsvärde i jordstyckningsrörelsen, även om samma syfte icke på sätt 35 § KL förutsätter visats genom försäljning av hela fastigheten eller ens någon del av den inom tioårsfristen. Med en sådan regel skulle det berörda specialfallet få en tillfredsställande lösning, varjämte svårigheterna med iakttagandet av tidsgränsen som nödvändigt villkor för att förvärvssyfte vid anskaffningen förelegat skulle elimineras.

En sådan regel skulle emellertid bli stötande, så länge inte samma bevisning möjliggjordes även vid försäljning av med samma spekulativa syfte förvärvad fastighet i dess helhet. Regeln skulle nämligen komma att i vissa fall innebära en mycket kraftig straffskatt på själva den rörelsemässiga avyttringen av en fastighet, som ägaren eljest skattefritt kunnat sälja ifrån sig. Att en sådan diskriminering skulle leda till missbruk, får anses klart. Med nuvarande begränsning av de skattepliktiga realisationsvinsterna vore det således inte systematiskt tillfredsställande med en allmän regel om att inköp i spekulativt syfte skall konstituera första ledet i jordstyckningsrörelse, när sådan eljest visas föreligga.

Man kan nu invända, att även den här givna lösningen av problemet om rätt ingångsvärde vid yrkesmässig försäljning inom tioårsfristen kan ge anledning till missbruk.[6] Det lär dock inte vara ofta, som icke redan omständigheterna vid inköpet tyder på yrkesmässigt syfte, när tomtförsäljning så snart därefter ägt rum. I den mån det förekommer torde i det övervägande antalet praktiska fall avyttringar infallande före tioårsfristens utgång ha blivit föremål för realisationsvinstbeskattning.[7] Det torde nämligen i allmänhet vara svårt för en skattskyldig att mot beskattningsmyndighetens antagande, att försäljningen icke varit yrkesmässig, hävda både att så varit fallet och att syftet att bedriva yrkesmässig jordstyckning inträtt först vid en senare tidpunkt än anskaffningen. Skulle någon mark återstå, när tioårsfristen gått ut, eller när reduktionsreglerna i 35 § KL fått mera avsevärd effekt, torde taxeringsmyndigheterna anse sig oförhindrade att på grundval av vunna erfarenheter om försäljningarnas omfattning växla ståndpunkt i frågan om deras yrkesmässighet.

Att RR även vid försäljning inom realisationsvinstfristen är beredd att till den skattskyldiges förmån gå på den ovan skisserade linjen synes framgå av åtminstone ett rättsfall. Här hade den skattskyldige köpt en fastighet år 1940 och av beskattningsnämnderna taxerats för realisationsvinst på grund

[6] Så Palme (sid. 107), som menar, att vinsten av en värdestegring från förvärvet till införandet i rörelsen borde tas till beskattning, eftersom inbokningen till det högre värdet ensidigt gynnar den skattskyldige. Teoretiskt synes Palme inte lösa problemet annorlunda än här föreslagits.

[7] Jfr RÅ 1952: 1233. I detta rättsfall hade den skattskyldige köpt sin fastighet 1935 för taxeringsvärdet från fadern, vilken endast sålt enstaka tomter, och 1939 själv börjat sälja sådana. Åren 1939—1944 såldes 16 tomter, varav vinsten beskattades som realisationsvinst. Försäljningarna år 1945 betraktades däremot som yrkesmässiga. Beskattningsnämnderna utgick från köpeskillingen som ingångsvärde, medan RR nedsatte taxeringarna under beräkning av ingångsvärdet till 50 öre/kvm, vilket torde ha varit 1939 års beräknade värde.

av tomtförsäljningar år 1947. KR = RR fann på besvär av den skattskyldige denne ha bedrivit jordstyckningsrörelse och vara berättigad till avdrag för ingångsvärde, beräknat efter markvärdet vid den tid, då rörelsen inletts, eller tidigast år 1943.[8]

3) Syftet och tidpunkten för rörelsens inledande

Till detta sammanhang hör även frågan om bestämmandet av den tidpunkt, då jordstyckningsrörelse skall anses ha tagit sin början. Som nämnts, är denna tidpunkt avgörande för fastställandet av ingångsvärde vid vinstberäkning i sådan rörelse, när fastigheten ej förvärvats som ett led i rörelsen.

Som regel torde här yttre kriterier vara avgörande, sådana som t. ex. inledandet av en sammanhängande serie av avyttringar,[9] utbjudandet av mark till försäljning, upprättandet av byggnads- eller avstyckningsplan,[1] anläggandet av vägar och gemensamhetsanordningar etc., vilken av dessa åtgärder som kommer först.[2]

Det synes icke osannolikt, att omständigheter, vilka icke ensamma kan förvandla en fastighet till omsättningstillgång i rörelse, likväl kan anses vara av den karaktär, att en rörelse — om den på andra, senare uppkommande skäl anses föreligga — kan finnas ha börjat i och med de förstnämnda omständigheternas inträdande. Så t. ex. kan upprättandet av byggnadsplan icke ensamt motivera, att varje försäljning av den av byggnadsplanen omfattande fastigheten, också en klumpförsäljning, anses yrkesmässig.[3] Men göres försäljningen under sådana omständigheter — t. ex. försäljning under en längre period till flera olika köpare — som stämplar den som rö-

[8] RÅ 1954: 2109. — Skiljaktigheten mellan domstolarnas utslag hänförde sig allenast till beräkningssättet, i det att KR i brist på utredning beräknade vinsten till 50 % av bruttot, medan RR medgav avdrag med 50 öre/kvm. I ett par fall (RÅ 1946: 956 och 1949: 1101) har RR haft till behandling frågor om jordstyckningsrörelse med avyttring inom tioårsfristen, utan att vinstberäkning från annat datum än förvärvet stått till diskussion. I det förra fallet underkände RR uttryckligen beskattningsnämndernas rubricering av inkomsten som realisationsvinst. Det senare målet ger däremot ingen vägledning. Märk dock Åkessons intressanta kommentar (Sv.Sk.t. rf sid. 81), att eftertaxering, som undanröjts av KR på formella skäl, enär det i deklarationerna upplysts, att tomtförsäljning ägt rum, icke var föremål för RR:s prövning men bort kunna åsättas, om rörelse förelegat, däremot inte för realisationsvinst (jfr RÅ 1946: 464).

[9] RÅ 1952: 645, 1268 och 1269 och RN medd. 4: 1 b 1957 (i samtliga fall har bortsetts från tidigare försäljningar av mindre omfattning och regelmässighet), 1957: 778, 1952: 1233, 1951: 222. I fallet RÅ 1950: 883—890 valdes i brist på fullständig utredning, men möjligen även av skälighetshänsyn, 1939 års värden, trots att rörelse torde ansetts ha förelegat redan år 1918.

[1] RÅ 1941: 211 och RN medd. 3: 6 b 1959 (byggnadsplan).

[2] RÅ 1950: 146 skulle möjligen kunna tas som exempel på ett fall, där ingångsvärde beräknats till högre belopp än värdet vid tomtindelning (verkställd 1907 av klgdns fader, klgdn hade ärvt fastigheten 1931 och sedan dess sålt tomter med viss regelbundenhet, fram till 1945 35 st.). Då RR på grund av bristande utredning beräknade ett skönsmässigt belopp om 3 000 kr motsvarande c:a 50 % av bruttot som omkostnadsavdrag, synes rättsfallet dock ej vägledande.

[3] RÅ 1957: 793, RN medd. 7: 2 1954, RÅ 1954: 395, 1950: 683, 1944: 1254—1257 m. fl. rf. Jfr särskilt RÅ 1942: 679, där uppdelning av en inköpt fastighet på St. Essingen i Stockholm i nio tomter icke föranledde annan beskattning än sådan för realisationsvinst, när tomterna styckvis försåldes. Prejudikatsvärdet är tvivelaktigt.

relse, kan upprättandet av byggnadsplanen anses som den naturliga inledningen till ifrågavarande rörelse.

Det förhållande, att vid beskattning av jordstyckningsrörelse ingångsvärdet många gånger hänför sig till en tidigare tidpunkt än den, då sådan försäljning första gången tas till beskattning, och detta även när — obeskattade — försäljningar ägt rum under mellanliggande år, synes motivera slutsatsen, att det krävs mer omfattande bevisning för att med verkan vid beskattningen konstatera, att jordstyckningsrörelse faktiskt föreligger, än det krävs för att beträffande en rörelse, som konstaterats föreligga, fastställa att densamma inletts vid någon viss, tidigare tidpunkt. Att detta förhållande kan medföra en retroaktiv effekt av beskattningen skall senare beröras.[4]

Man kan, fast rättsfallsmaterialet inte gör det möjligt att ge klart belägg för saken, spåra en viss tendens att ta hänsyn härtill genom att, när särskilda andra åtgärder inte föreligger, anse rörelsen ha inletts först när den femte tomten sålts. Detta skulle bero på att försäljningen inom en begränsad tid av fem tomter kan räcka för att uppfylla regelmässighetskravet.

För att rörelse skall anses ha tagit sin början, torde krävas syfte att bedriva försäljning av tomter av den art och i den omfattning, att rörelse kan bedömas föreligga. Som nämnts, kan själva anskaffningen av en fastighet, om än en nödvändig förutsättning för att tomtförsäljning alls skall äga rum, icke sägas utgöra en sådan omständighet, som regelmässigt indicerar syfte att bedriva yrkesmässig tomtförsäljning, inte ens om fånget är oneröst. Naturligtvis är det tänkbart, att omständigheterna vid anskaffningen varit sådana, att syftet måste antas ha varit inriktat på jordstyckningsrörelse. Fastigheten har exempelvis redan varit tomtindelad vid köpet,[5] köparens verksamhet i branschen och fastighetens användbarhet för tomtstyckning kan ha varit indicium på syftet,[6] eller köparens omedelbart efter förvärvet inledda verksamhet för tomtförsäljning kan ha utgjort tillräckligt motsvarande bevis.[7] Såvitt avser sådan fastighet, som vid tiden för anskaffningen haft annan användning, t. ex. för jordbruk, och behållit denna användning även i köparens hand, torde denna omständighet i allmänhet kunna ge stöd för antagandet, att förvärvet skett i syfte att använda fastigheten för detta ändamål. Bevisningen för att syftet i stället varit fastighetens användning för jordstyckningsrörelse torde i sådant fall behöva vara starkare, än vad regeln är vid anskaffning av sådan fastighet, vars huvudsakliga värde för köparen måste ha synts ligga i dess användning för tomtstyckning.

Även för de yttre kriterierna för att jordstyckningsrörelse tagit sin början under tiden för innehavet av en fastighet, gäller liknande regler, fastän många av dem, speciellt upprättandet av avstyckningsplan, utbjudande av tomter för försäljning etc. till sin natur utgör mycket starka indikationer på syfte att bedriva jordstyckningsrörelse. Vårt antagande att de yttre kriterierna endast spelar rollen av indicier på att ett subjektivt rekvisit är upp-

[4] Se nedan sid. 231.
[5] RÅ 1954: 586 (Sv.Sk.t. rf sid. 24 — förhandsbeskedsärende) RÅ 1951: 784.
[6] RÅ 1941: 161, 1956: 1926.
[7] RÅ 1946: 956.

fyllt styrks emellertid av en serie fall, där åtgärder, som normalt varit ägnade att ge grund för antagandet att jordstyckningsrörelse i och med dem tagit sin början, icke föranlett rörelsebeskattning, eftersom de visats ha varit framtvungna[8] eller möjligen även därför att de skett i annat syfte än det antagna syftet att bedriva jordstyckningsrörelse.[9]

4) Syftets betydelse för vinstberäkningen

Även när det gäller själva metoden för vinstberäkning vid jordstyckningsrörelse vill det synas som om syftet med den ursprungliga anskaffningen tillmätts betydelse. Problemet gäller här, hur ingångsvärde skall beräknas för mark, när yrkesmässiga försäljningar redan tidigare skett från fastigheten, men vinsten av dessa antingen icke alls tagits till beskattning eller ock beräknats så lågt, att det ursprungligen föreliggande ingångsvärdet kan räknas som avskrivet även till den del det belöper på ännu osålda delar av fastigheten.

I flera rättsfall avseende jordbruksfastighet har RR underkänt uppfattningen, att ingångsvärde på angivet sätt skulle kunna bli helt avskrivet.[1] Åkesson har i sammanhanget uttalat: »Vad gäller själva inkomstberäkningen torde man vid tomtförsäljning från jordbruk icke böra räkna med restvärden för egendomen i dess helhet på sätt sker vid styckning av ren tomtmark; ingångsvärdet torde i stället få beräknas proportionellt fördela sig på hela området.»[2] Som nu skall visas, torde denna regel kunna kompletteras till att avse även annan fastighet, förvärvad i annat syfte än det att bedriva jordstyckningsrörelse,[3] åtminstone i vissa fall. Vissa inskränkningar i dess giltighet torde även kunna påvisas.[4]

[8] 1946: 233 (av kommunen framtvungen tomtindelning), 1944: 1254—1257 d:o. I RÅ 1956: 1834 hade från en 1942 inköpt jordbruksfastighet år 1943 sålts 5 tomter, 1944 3 tomter och 1946 ett mindre område för sammanläggning. Avstyckningsplan hade måst upprättas för att den första tomten skulle få säljas. Rörelse ansågs ej föreligga. I rättsfallet 1936: 382 var det staden, som upprättat stadsplan, som då icke kunde läggas det skattskyldiga bolaget till last. Som regel har det emellertid icke lyckats de skattskyldiga att vinna skattefrihet på denna väg, även om argumentet ofta synes åberopas, t. ex. RÅ 1952: 989—990 (tidigare försäljningar från ett gods hade — RÅ 1948: 449—452 — icke beskattats, men i samband med senare försäljningar hade TI åberopat att avstyckningsplan upprättats, låt vara på lantmätarens initiativ, och att några avbrott i de jämförelsevis omfattande försäljningarna ej förekommit), 1951: 141 (tomtindelning på stadens initiativ efter inkorporering), 1949: 1149 (tomtindelning förutsättning för rätt till avstyckning — här som i andra fall är det emellertid oklart, huruvida det varit möjligt för vederbörande att med den omfattning försäljningen haft undgå rörelsebeskattning, även om tomtindelning ej skett), 1948: 1034 (avstyckningsplan »beroende på myndigheternas krav» — samma reservation motiverad som beträffande föregående rättsfall), 1948: 458—459 (d:o).

[9] RN medd. 7: 2 1954 (sportstugetomter utlagda för uthyrning) — utgången av förhandsbeskedsärendet RÅ 1954: 395 (Sv.Sk.t. rf sid. 24 24/2) låter dock i detta fall förmoda, att det mindre varit det konkurrerande syftet med tomtindelningens verkställande än den avsedda klumpförsäljningen, som varit avgörande, eftersom i det senare rättsfallet utgången blev densamma, trots att tomtindelning där verkställts i försäljningssyfte.

[1] RÅ 1954: 2227, 1952: 645, 1951: 1580—1581, 1951: 752, 1950: 398 och 337 (nedsättning redan i KR), 1950: 210, 1950: 146 m. fl. rättsfall.

[2] Sv.Sk.t. rf 1951 sid. 22.

[3] RÅ 1940: 422, jfr nedan sid. 214.

[4] RÅ 1951: 923—924 (se nedan sid. 217 n. 2), RÅ 1951: 143 (efter försäljning av 35 tomter under 10 år hade PN o. TI ansett ingångsvärdet slutavskrivet, och i målet fanns även

I det av Åkesson kommenterade fallet[5] hade ett dödsbo år 1934, ett år efter dödsfallet, verkställt tomtindelning på en gammal släktgård i Östersund, enligt uppgift därför att två delägare ville bygga eget. Åren 1936—44 såldes inalles 11 tomter, men beskattning för jordstyckningsrörelse skedde icke förrän vid 1945 års taxering. Vid följande års taxering var bl. a. fråga om beskattning av försäljning av ytterligare 4 tomter tillika med en, som köpts av en delägare. PN hade i sitt beslut, som på grund av bristande utredning lämnades utan ändring av KR, utgått från att ingångsvärdet genom de tidigare försäljningarna vore helt avskrivet, ett av tillgängliga siffror att döma i sak korrekt antagande. RR medgav likväl visst avdrag för ingångsvärde. På liknande sätt förhöll det sig, som nämnts, i flera andra mål.

Man torde få tolka RR:s ställningstagande så, att den ansett förvägrandet av avdrag för ingångsvärde vara att anse som en förtäckt eftertaxering. Den nedskrivning av hela markområdets ingångsvärde, som teoretiskt kunde sägas ha skett därigenom, att de första markförsäljningarna lämnats obeskattade, hade icke skett inom ramen för vad som vare sig från dödsboets eller beskattningsmyndigheternas sida betraktats såsom rörelse. Det kunde då icke godkännas, att taxeringsmyndigheterna i annan form än eftertaxeringens skulle kunna beskatta på tidigare år belöpande vinst, sedan de med hänsyn till nya fakta eller nya bedömningsnormer kommit till klarhet om att yrkesmässig tomtförsäljning ägt rum. RR synes således ha hävdat, att taxering i sådant fall bör ske så, som om försäljningarna redan från början behandlats som yrkesmässiga, och avdrag för ingångsvärde hela tiden medgivits allenast med belopp motsvarande markvärdet vid tiden för rörelsens inledande.

Någon generell giltighet har denna synpunkt icke. Således har det i flera fall förekommit, att hela ingångsvärdet ansetts amorterat genom tidigare försäljningar, när yrkesmässigheten i dessa stått klar för alla parter, t. ex. i rättsfallet RÅ 1946: 1194. Här hade ett tomtaktiebolag, bildat 1914 för inköp av en egendom, bedrivit avstyckning och försäljning från denna på ett uppenbarligen yrkesmässigt sätt under tiden fram till 1936. Då hade endast återstått ett i stadsplanen till allmän plats utlagt område, som nedskrivits till 1 krona i bolagets böcker. Vid expropriation av marken för 63 000 kr beskattades 62 999 kr minus omkostnader. Här var rättsläget klart, då ju de tidigare markförsäljningarna även av bolaget betraktats såsom yrkesmässigt bedrivna och man dessutom sannolikt inte kunde lasta beskattningsmyndigheterna för den kraftiga nedskrivningen av marken, vilken med hänsyn till dennas karaktär tvärtom måste ha ansetts fullt motiverad. Om någon förtäckt eftertaxering var således inte här fråga.[6]

uppgivet, att den skattskyldige på sin tid sålt undan inägorna från sin sedan 1911 innehavda fastighet och endast behållit för tomtstyckning lämplig skogsmark — KR = RR: ej utredning, d. v. s. inte något uttryckligt godkännande av TI:s ståndpunkt beträffande ingångsvärdet.

[5] RÅ 1950: 210.

[6] Jfr även RÅ 1941: 161, där en byggmästare, som 1920 köpt en fastighet för att sälja tomter från densamma, och som efter 17 års tomtförsäljningar sålde den återstående tredjedelen av fastigheten i ett köp, beskattades på sådant sätt, att den återstående delen beräknades ha nedskrivits med tidigare obeskattade delar av försäljningsvinsterna.

På samma sätt bedömdes för övrigt ett liknande spörsmål i rättsfallet RÅ 1944: 1140, där fråga var om rätt beskattningsår för återförande till beskattning av en 1935 från intäkt av yrkesmässig tomtstyckningsrörelse gjord avsättning till ett »Gatuanläggningars konto». En år 1941 verkställd utredning hade visat, att medlen ej längre erfordrades till täckande av sådana kostnader, för vilkas bestridande ifrågavarande avsättningar ägt rum, och sedan PN med avslag på yrkande om beloppets återförande till beskattning vid 1941 års taxering eftertaxerat för 1936 och KR undanröjt eftertaxeringen men avslagit TI:s besvär angående 1941 års taxering, biföll RR de senare. Lundevall har beträffande detta och RÅ 1941: 29 (Hallands frökontor) hävdat, att intetdera rättsfallet kunde andragas som bevisning för att någon annan väg än eftertaxeringens vore den riktiga, för det fall det kunde göras gällande, att avsättningarna, *redan när de gjordes,* varit obefogade. Härom hade nämligen ej varit tal i målen.[7]

Mot bakgrunden av dessa fall kan det — låt vara mycket speciella — rättsfallet RÅ 1940: 422 vara belysande. Här hade ett AB, som efter upphörande med verkstadsrörelse trätt i likvidation och börjat sälja verkstadsområdet till tomter, åren 1928—1933 exploaterat omkring hälften av sin mark. Bokföring härav hade skett så, att till markens bokförda värde lagts därå nedlagda exploateringskostnader, medan erhållna köpeskillingars belopp i sin helhet bokförts som skuld på sådant sätt, att vinst- och förlustkontot, som samtliga år visat stora underskott, icke påverkats av försäljningarna. År 1934, under vilket år inga försäljningar skett, upplöstes skuldkontot och nedskrevs fastigheten till verkliga värdet, varvid en bokföringsmässig vinst redovisades. RR undanröjde de bolaget för denna vinst åsatta taxeringarna »enär det finge antagas, att bolaget icke haft någon år 1934 skattepliktig inkomst av tomtförsäljningsrörelse».

Hade denna utgång berott på att avsättningarna bedömts såsom obefogade redan när de gjordes, så att allenast eftertaxering hade kunnat komma ifråga — en bedömning, som inte torde vunnit stöd i handlingarna såvitt angår avsättningarna i deras helhet — skulle rättsfallet ha haft intresse i den nyssnämnda diskussionen om rätt beskattningsår för korrigering av lagervärden. Men så var nu knappast fallet.[8]

[7] Kommentaren gjordes i en diskussion om rätt beskattningsår för ändring av varulagervärderingen i beskattningshänseende i Sv.Sk.t. 1944—45 med inlägg av Rosenquist (1944 sid. 112 och 535), Geijer (1944 sid. 264) och Lundevall (1945 sid. 63). Rosenquist, som i denna del åtminstone icke explicit motsagts av Geijer, hade med stöd av rättsfallet RÅ 1941: 29 anfört, att »ändring i varulagervärderingen i skattehänseende skall göras genom höjning av sista årets taxering, även såvitt angår obehörig nedskrivning av varulager före beskattningsårets utgång».

Samma mening även Annell, Sv.Sk.t. 1944 sid. 8f., medan af Klercker, sid. 253 och 258, inte synes ha tagit slutgiltig ståndpunkt.

[8] Märk dock Lundevall, sid. 218: »Att såsom stundom skett anse ingångsvärdet till större eller mindre del bortskrivet därigenom att till äventyrs försäljningar under tidigare år undgått beskattning, har i flera fall icke godkänts av överinstanserna; ett sådant betraktelsesätt kan godtagas endast om genom bokföring verkligen låter sig påvisa, att försäljningsvinsten å tidigare försäljningar konsumerats genom vidtagen nedskrivning av kvarvarande mark enligt godtagbara regler för nedskrivning av kvarvarande varulager, men detta lärer mera sällan vara fallet. Därför har i de flesta fall, där frågan kommit under bedömande hos överinstanserna, åtminstone något avdrag skett för ingångsvärdet

Icke heller kan den ha berott på att tomtförsäljningen ej varit yrkesmässig. Detta var förstahandslinjen i bolagets argumentation, medan RR:s lokution direkt anslöt till bolagets andrahandsyrkande.

Man torde i stället få se utgången på följande sätt. Genom sitt sätt att bokföra markförsäljningarna hade bolaget klart visat, att det icke för sin del räknat med att de skulle anses yrkesmässiga. Hade syftet varit yrkesmässig exploatering av marken, hade bolaget utan tvivel, särskilt som den övriga verksamheten lämnat underskott, kalkylerat fram vinst på tomtförsäljningarna. Den använda bokföringsmetoden framstår som förklarlig endast om man antar, att bolaget åsyftat en snabb avveckling av markinnehavet utan onödiga förluster. Ett återförande av de avsatta beloppen till beskattning skulle utgöra en förtäckt eftertaxering av det skälet, att bolaget icke subjektivt uppfattat tomtförsäljningarna som en del av rörelsen. Ty enbart det argumentet, att en beskattning av 1934 års bokvinst skulle innebära förlust för bolaget på grund av en extremt ogynnsam periodisering kan icke ha varit avgörande — man jämföre härutinnan de rättsfall, i vilka återvunna varulagernedskrivningar, vilka icke kunnat utnyttjas på grund av förluster, detta till trots beskattats.[9]

å den försålda marken.» — Om denna uppfattning skulle vara riktig torde likväl giltigheten av det senare i texten anförda resonemanget stå kvar åtminstone i så måtto, att i fall av »god tro» bevisbördan synes ha lagts på taxeringsintendenten för att tidigare verkställda nedskrivningar varit godtagbara, medan i fallen av »ond tro» det ankommit på de skattskyldiga att visa, att tidigare verkställda nedskrivningar skett med orimliga belopp.

[9] RÅ 1948 ref. 10 (Sparbank har i räkenskaperna för ett år nedskrivit värdet å sitt innehav av obligationer. Belopp, som ett senare år återvunnits av nedskrivningen, har ansetts utgöra skattepliktig inkomst utan hinder därav, att nedskrivningen, som delvis skett med anlitande av reservfonden, medfört underskott, som icke kunnat utnyttjas vid taxeringen). Enligt Lundevall (sid. 222) skulle utgången av detta rättsfall trots den klara formuleringen delvis kunna tillskrivas den bristande utredningen, sålunda hade bl. a. hänsyn tagits till att sparbank under vissa omständigheter är berättigad till avdrag för avsättning till reservfond. När det är fullkomligt klarlagt, att nedskrivning skett med förut beskattade medel, skulle således fortfarande RÅ 1928 ref. 68 (Handelsbanksprejudikatet) och det liknande fallet RÅ 1941: 687 (Göteborgs Folkbank) vara gällande. Är så fallet, måste förutsättningarna emellertid vara ytterligt speciella. I det stora flertalet fall av denna art har sålunda RÅ 1931: 853 betraktats som prejudicerande. I detta mål hade SKF, som år 1921 verkställt lagernedskrivning med omkring 9 milj. kr., vilken i sin helhet ökat bolagets för nämnda år redovisade underskott och således inte minskat bolagets skatt, för år 1923 beräknat att omkring 3 milj. kr. av den redovisade vinsten motsvarade den nämnda nedskrivningen. Bolagets yrkande att icke bliva beskattat för nämnda del av sin vinst bifölls icke. Jfr sålunda RÅ 1955: 1405 (förh.beskedsärende, Sv.Sk.t. rf sid. 26), där nedskrivning av varulager med ackordsvinstmedel behandlades på motsvarande sätt, RÅ 1955: 1936 (banks aktievinst som i realiteten motsvarade återvinning av nedskriven fordran hos bolaget, för vilken avdrag ej kunnat åtnjutas på grund av förlust), 1943: 1074—5 m. fl. rf. I de sistnämnda fallen, som gällde banks aktier och fordringar, gjordes en uppdelning mellan återvunna nedskrivningar å aktier, som beskattades, och fordringar, som icke beskattades. Denna skiljelinje synes även i fortsättningen ha varit vägledande för praxis. Man jämföre särskilt lokutionen i utslaget RÅ 1947: 722. Skånska banken hade övertagit aktier i utbyte mot lånefordran, därvid gäldenären förbehållit sig optionsrätt till aktierna, vilka banken genast bortskrivit utan att kunna utnyttja avdrag härför vid taxeringen. När optionsrätten sedermera utnyttjades beskattades banken icke för återvinningen »med avseende å de omständigheter, varunder banken innehaft ifrågavarande aktier». Lokutionen kan möjligen tydas därhän, att aktieinnehavet — på sätt Nial i ett sakkunnigutlåtande ansett riktigast — jämställts med fordran, enär aktierna övertagits för en sådan (förhållandena annorlunda i RÅ 1955: 1936).

I den mån skiljaktigheten i behandlingen av varulager å ena sidan och fordringar samt därmed likställda tillgångar å den andra på sätt Lundevall gör gällande skulle vara allenast en bevisbörderegel, synes denna i praxis likväl ha drivits med en sådan konse-

Indragandet i resonemanget av de subjektiva förutsättningarna för den av bolaget valda redovisningsmetoden vinner stöd vid jämförelse med två besläktade rättsfall, nämligen RÅ 1949 ref. 42 och 1953 ref. 4. I det förra fallet hade en tandläkare under en följd av år underlåtit att aktivera utestående fordringar och således i praktiken deklarerat enligt kontantprincipen. Ett återförande till beskattning av sagda fordringar tilläts icke, utan tandläkaren medgavs vid det års taxering, varunder förhållandet upptäckts, avdrag för ingående fordringar, samtidigt som utgående sådana togs till beskattning. Tandläkaren hade uppenbarligen i god tro använt kontantprincipen för sin redovisning.[1] I fallet 1953 ref. 4, där det gällde en körsnärsfirma, var utgången den motsatta. Man torde få anse diskrepansen mellan fallen bottna i att tandläkaren kunde förutsättas ha varit i god tro och den huvudsakliga försummelsen i hans fall ha legat hos taxeringsmyndigheterna, medan beträffande körsnärsfirman rörelsens art varit sådan, att någon god tro i avseende på inkomstberäkningens korrekthet inte kunnat antas ha förelegat hos den skattskyldige.

Är denna tolkning av rättsfallet RÅ 1940: 422 riktig, kan man våga en förmodan, att icke så mycket jordens karaktär som det subjektivt uppfattade syftet med exploateringen är utslagsgivande för frågan om ingångsvärdets beräkning. Endast när försäljningen skett på medvetet yrkesmässigt sätt skulle det vara berättigat att anse en tidigare för låg vinstberäkning innebära nedskrivning av kvarvarande mark. Gränsdragningen mellan jordbruksmark och ren tomtmark i detta hänseende torde i de flesta fall sammanhänga med den nu nämnda. De speciella förhållandena i det nu behandlade fallet, där marken tidigare använts för verkstadsrörelse, synes förete större likheter med förhållandet vid jordbruk — där marken likaledes typiskt sett haft räntabel användning i annan förvärvsverksamhet än jordstyckningsrörelse — än vid sådan ren tomtmark, vars användning för annan förvärvsverksamhet i nämnvärd omfattning icke kommit i fråga. När markförvärvet icke kan ha haft annat syfte än vinstgivande klumpförsäljning eller tomtexploatering, måste det vara lättare för taxeringsmyndigheten att göra sannolikt, att syftet varit att bedriva jordstyckningsrörelse, än när ett

kvens, att den allmänna uppfattningen om gällande rätt gör skatteplikten för återvunna nedskrivningar beroende av desammas karaktär. Se GRS sid. 226, af Klercker sid. 290, jfr dock utom Lundevall även Sv.Sk.t. rf 1956, sid. 26, där kommentatorn yttrar: »SKF-fallet torde representera huvudregeln för vinstberäkning vid avyttring av varulager. De avsteg från denna regel, som gjorts i de båda bankfallen, äro möjligen betingade av att den specificerade bokföringen av bankernas varulager (fordringar) på ett helt annat sätt än som fallet torde vara betr. andra varulager individualiserar avskrivningarna.» Det är svårt att i praxis finna belägg för att det skulle varit just utredningssvårigheter, som motiverat den skiljaktiga behandlingen av samma bankers fordringar och aktier, båda kategorierna av varulagers karaktär.

[1] Jfr liknande utgång i målet RÅ 1953: 1473, där en mindre sågverksägare felaktigt deklarerat efter kontantprincipen men vid rättelse härav medgavs avdrag för lagerminskning under beskattningsåret. Motsatt behandling har i SFS 1951: 790, övergångsbestämmelserna punkt 2 c, stadgats för ingående varulager, dock ej djur, varufordringar och varuskulder i jordbruk, vid vars redovisning bokföringsmässiga grunder för första gången tillämpas. I RÅ 1948 ref. 66 yrkades inte avdrag för ingående varufordringar och varulager, annat än djur, när övergång skedde enligt äldre praxis. Avdrag hade dock möjligen kunnat medges kvittningsvis, men så skedde ej.

konkurrerande syfte av den valör, som jordbruks- eller verkstadsdrift utgör, visas föreligga.

Det bör emellertid observeras, att även jordbruksfastighet någon gång kan anses avskriven genom tidigare försäljningar, om den yrkesmässiga karaktären av exploateringsverksamheten kunnat anses så klar, att den skattskyldige icke kunnat vara i god tro.[2]

Det skall icke förnekas, att det ovan förda resonemanget i icke ringa grad har karaktären av en spekulation. Man torde således med i det närmaste samma berättigande kunna anknyta samma rättsföljder, som enligt ovan sagts sammanhänga med »ond tro», till förekomsten av ordnad bokföring. Å andra sidan torde väl dessa omständigheter för flertalet tillgängliga rättsfall ha sammanfallit. När de inte sammanfallit, såsom fallet var i RÅ 1940: 422, ger faktiskt endast »god tro»-hypotesen en tillfredsställande förklaring. Men detta behöver kanske inte nödvändigtvis betyda, att den skulle vara riktig. För ett skälighetsavgörande i friande riktning, när omständigheterna är så speciella som i detta fall, torde RR knappast anse sig behöva stöd av någon strikt utformad praxisregel.

5) Verksamhet, som konstituerar jordstyckningsrörelse

Vi har hittills behandlat förvärvssyftets karaktär och de yttre kriterierna på sådant syfte vid förvärv av fastighet och inledande av jordstyckningsrörelse. Avgörande för att sådan rörelse alls skall anses föreligga är emellertid regelmässigt de omständigheter, under vilka avyttring sker. Vilka är då de yttre kriterier, som här är avgörande?

Som framgår av en mängd rättsfall, avseende detta slags rörelse, har man åtminstone på senare tid icke krävt positiv verksamhet i försäljningspådrivande syfte, för att rörelse skolat anses föreligga.[3] Så torde eljest ursprung-

[2] RÅ 1951: 923—924. AB Öjaby hade bildats 1918 av ett järnvägsaktiebolag för anskaffning av slipers och köpte då för 400 000 kr en herrgård vid en station längs linjen nära Växjö. Omfattande tomtförsäljningar hade bedrivits under tidigare år, varför fastigheten sedan 31/12 1939 varit så gott som helt nedskriven i räkenskaperna. För aktuella beskattningsår hade tomtintäkterna helt eller så gott som helt bokförts som vinst. Mot bolagets yrkande att högst 10 % av bruttot skulle beskattas, följde alla instanser bokföringen.

[3] I vissa av dessa fall har dock avstyckningsplan upprättats (RN medd. 1: 10b 1957, RÅ 1954: 98, 1948: 1034, 1948: 458—459, 1940: 85, 1939: 614 m. fl.), men i andra har verksamheten endast bestått i att försäljningar år efter år ägt rum i avsevärd omfattning (RÅ 1957:2313, RN medd. 1: 10a 1957, RÅ 1953: 394—395, 1952: 961, 1951: 752, 1950: 648, 1944: 297—300, 1942: 1031 m. fl. rättsfall). Att av de senare rättsfallen dra några slutsatser rörande vilka krav på antalet och regelbundenheten av försäljningarna, som ställs, synes icke möjligt, då gränsdragningen synes ha varierat beroende på om övriga omständigheter i målen talat för eller emot antagandet, att yrkesmässighet förelegat. Som belysande exempel kan nämnas, att i fallet RÅ 1951: 752 en à två tomtförsäljningar per år under längre tid från ett storgods ansågs tillräckliga, medan det i målet 1952: 961 gjorts motsvarande antal tomtförsäljningar under en sexårsperiod. I förhandsbeskedsärendet RN medd. 1: 10a 1957 räckte c:a 25 tomter på 11 år och i RÅ 1957: 2313 11 försäljningar på 6 år. I rättsfallet RÅ 1955: 17 hade den skattskyldige under beskattningsåret sålt allenast en tomt och tidigare fyra, men de särpräglade omständigheterna i detta mål gör varje slutsats om normen för regelmässighet förhastad. Som exempel på fall, där yrkesmässighet inte ansetts föreligga kan nämnas RÅ 1957: 793 (2 tomter till vänner och ett område om nio tomter — all gårdens obebyggda mark — till kommunen), RN medd. 1: 10c 1957, där 8 tomter sålts på 14 år, RÅ 1955: 1841, där 13 områden av olika karaktär

ligen ha varit fallet. De redovisade omständigheterna i det första prejudikatet rörande jordstyckningsrörelse, RÅ 1913 ref. 21, ger en antydan härom. Klart kommer samma inställning fram i RR:s lokution i rättsfallet RÅ 1926: 419 (liksom i RÅ 1929: 1002):» ... enär C:s verksamhet för ifrågavarande områdes iordningställande för försäljning och de bildade tomternas avyttrande måste anses vara att betrakta såsom rörelse, samt den andel av de erhållna köpeskillingarna, som utgjort intäkt av berörda verksamhet, således varit att hänföra till beskattningsbar inkomst ...» Det synes ha varit 10 % av bruttointäkten, som här tagits till beskattning, och uppenbarligen var denna vinstberäkning avsedd att motsvara utslagets ordalydelse, på så sätt, att endast den del av intäkterna, som kunde anses utgöra ersättning för själva försäljningsverksamheten, beskattades.

Man har således inte från början ansett fastigheten ha egentlig varulagerkaraktär i den meningen, att all vinst vid dess försäljning skolat beskattas. Med denna utformning av vinstbegreppet var det naturligt, att en viss verksamhet för försäljningen måste krävas för att densamma alls skulle anses ge upphov till skattepliktig inkomst av rörelse. Å andra sidan är det uppenbart, att verksamhet i försäljningspådrivande syfte, om än ett enligt denna äldre praxis nödvändigt villkor, dock aldrig varit ett tillräckligt sådant för att yrkesmässighet skulle anses vara för handen.

Först åtskilligt senare synes det ha blivit aktuellt med beskattning för jordstyckningsrörelse även i sådana fall, där säljaren icke eller endast i mindre grad vidtagit försäljningsbefrämjande åtgärder.

I fallet RÅ 1939: 614 var det fråga om ett familjebolag med ändamål att idka affärsrörelse samt annan därmed förenlig verksamhet, som bildats för att överta en laxkonserveringsfirma. Huvuddelägarna, förra firmainnehavarens arvingar, lät bolaget köpa vissa dödsboets jordbruksfastigheter mot likvid bl. a. i aktier i förhållande till arvslotterna. Efter 16 års innehav sålde bolaget 1933 tre tomter och 1934 ytterligare fjorton för inalles 154 606 kr, varjämte även viss markersättning från kommun förekom, för vilken skatteplikt dock aldrig ifrågasattes. Bolaget beskattades 1935 för inkomst av jordstyckningsrörelse med 15 000 kr, ehuru det anfört, att avstyckning ägt rum på grund av att vissa ägor genom kommunala väganläggningar blivit oanvändbara för jordbruksändamål, och utan att bolaget vidtagit några som helst åtgärder, som normalt brukade vara förenade med yrkesmässig tomtexploatering, såsom annonsering, uppsättande å respektive platser av anslag om »tomt till salu», anställande av person, som visade marken etc. Av handlingarna hade emellertid framgått, att de fjorton tomterna var belägna på ett område, varå den 9/1 1934 fastställts av bolaget begärd avstyckning. Det är skäl att förmoda, att denna omständighet haft väsentlig betydelse för utgången.

Målet RÅ 1940: 85 gällde en jordbrukare N., som sålt tomter från sin fastighet för bebyggelse i det hastigt expanderande samhället. Han anförde, att han ej annonserat om försäljningen, något som tydligen ej heller behövts, men beskattades för en till 50 % av bruttot beräknad vinst därav. Det hade från TO anförts, att N. planmässigt avstyckat all den mark, som med fördel kunnat apteras till tomter, och sålt den så fort tillfälle yppats.

sålts på 10 år, 1953: 946, i vilket 15 tomter sålts tiden 1919—1948, och 1948: 449—452, där 28 tomter sålts från ett storgods under en sjuårsperiod, varav dock 26 tomter på endast tre år och under uppgivna särskilda omständigheter, som kunde utesluta yrkesmässighet. Jfr nedan sid. 223f. och noter.

Fallet RÅ 1942: 1031 kan, om man så vill, sägas motsvara en slutpunkt i denna utveckling. Här beskattades ett dödsbo för beräknad vinst vid tomtförsäljning, trots att boet icke vidtagit några särskilda åtgärder för försäljningen. Försäljningar hade år efter år ägt rum i avsevärd omfattning.

Som framgår av det tidigare sagda torde liknande avgöranden under senare år ha hört till vanligheten. Man har sålunda inte ens krävt, att avstyckningsplan skall ha upprättats, för att rörelse skall ha ansetts föreligga även i sådana fall, där försäljningsansträngningen varit obefintlig.[4]

I samband med den nu skisserade utvecklingen har en skärpning försiggått av de tillämpade principerna för vinstberäkningen. Det ifrågasättes icke längre annat än att, om jordstyckningsrörelse föreligger, av denna berörd mark är att anse som omsättningstillgång i rörelse. Procentschablonen, som från 10 % nu stigit till betydligt högre satser, oftast kanske 50 % av bruttot, torde numera anses som en nödfallsutväg vid bristfällig utredning.[5] Huvudregeln, att såsom ingångsvärde skall beräknas markens värde vid klumpförsäljning vid den tid rörelsen påbörjades, torde anses tillämplig i samtliga fall, där yrkesmässig tomtförsäljning är för handen.[6]

[4] Att avstyckningsplans upprättande inte utgör tillräckligt villkor för yrkesmässighet har tidigare berörts, jfr sid. 210 n. 3. Särskilt gäller detta sådan avstyckningsplan, som varit framtvungen av myndigheterna. Om någon fast regel är emellertid icke tal.

[5] Regeringsrätten synes icke någonsin ha velat formulera sina utslag så, att därur skulle kunna inhämtas ett uttryckligt godkännande av schablonmässig procentberäkning. (Ett undantag, knappast vägledande, är RÅ 1957: 2697.) Man har i stället i brist på utredning beräknat avdrag för omkostnader inklusive minskning i ingångsvärde till visst skäligt belopp, eller ock valt att ange endast en som skälig ansedd nettointäkt. Bakom dessa utslag har dock i åtskilliga fall legat en procentuell höftning, ehuru ofta nog beräkningar av visst kvm-pris fått samma form. Lundevalls uppfattning (sid. 218), att procentuell beräkning av ingångsvärdet skett endast undantagsvis torde sålunda mera förstås som ett uttryck för hur det borde vara än hur det faktiskt varit. Att på senare år praxis eftersträvat ett fixerat ingångsvärde per kvm är däremot uppenbart. Jfr GRS sid. 157, Franzén, Sv.Sk.t. 1948 sid. 120, Sivertsson, TN 1951 sid. 187.

[6] Jfr ovan. Det är sedan ett speciellt problem, vilket ingångsvärde som skall användas vid benefikt fång, när fångesmannen bedrivit jordstyckningsrörelse. Detta spörsmål, som berör den större problemställningen om kollision mellan inkomst- och arvs- och gåvobeskattning, synes ingalunda löst och torde böra behandlas i ett vidare sammanhang. Beträffande dess lösning vid jordstyckningsrörelse kan bl. a. citeras Bratt (Sv.sk.t. 1946 sid. 47), som hänvisar till rättsfallen RÅ 1942: 1031, 1943: 798—799 och 1944: 1254 utan att kunna finna att problemet i någotdera fallet ställts på sin spets. Likväl framställer Bratt tesen: »När dylika (tomtförsäljningar) ägt rum på sådant sätt och i sådan omfattning, att en rörelse i egentlig mening anses föreligga, bli tomterna att betrakta såsom varulager i denna. Vinsten beräknas med utgångspunkt från ett efter den avlidnes förvärvskostnad uträknat ingångsvärde.» Uppenbarligen avses, att åtminstone den avlidne skall ha bedrivit yrkesmässig tomtförsäljningsrörelse. Man kan likväl räkna med — och även Bratt, Sv.Sk.t. 1957 sid. 347 ff., synes nu godta Lagergren—Lindquists utsaga på denna punkt (sid. 60) — att den för skatteplikten avgörande frågan är huruvida tillgångarna, när de avyttras av resp. arvingar, »alltjämt äro hänförliga till rörelsen» (RN medd. 4: 2 1955). Samma uppfattning beträffande antikviteter i RN medd. 4: 2b 1957, medan utgången i 4: 2a 1957 direkt fritog icke rörelsedrivande änka och dotter från beskattning vid försäljning av tillskiftade fastigheter, ingående i den avlidnes lager. Motsatt blev utgången i RN medd. 3: 8 1959, där arvingarna fortsatte byggnadsrörelsen. Vid en arvinges klumpförsäljning av tillskiftade omsättningstillgångar behöver dessa icke alltid fortfarande tillhöra rörelsen (jfr t. ex. RÅ 1945 ref. 11 och 1955: 1435 — avverkningsrätt —, RÅ 1947: 1101—1106 — filmrätt till avliden författares verk —, RÅ 1942 ref. 9 — avliden konstnärs tavlor). Beträffande särskilt handel med mark har sakläget, måhända icke utan skäl, uppfattats så av en reservant i RN, som på denna omständighet ville grunda inkomstbeskattning vid dödsbos skifte av omsättningstillgångar, bl. a. mark, som skulle tillskiftas den icke rörelsedrivande änkan (RN medd. 1: 12 1956). I förhandsbeskedsärendet RÅ 1954: 395 hade sökandens avlidne make inköpt en jordbruksfastighet och

6) Betydelsen av verksamhetens syfte

Det vore, som redan nämnts, felaktigt att tro, att någon bestämd rättsregel skulle gälla, enligt vilken uppfyllandet av vissa normer för markförsäljningarnas regelmässighet och varaktighet utan vidare skulle medföra beskattning såsom för jordstyckningsrörelse. I själva verket uppställes i praxis på sin höjd vissa minimikrav på regelmässighet och varaktighet som nödvändigt villkor för sådan beskattning. Skall verksamhetens regelmässighet och varaktighet på sätt skett i flera av de nyss citerade rättsfallen ensam motivera rörelsebeskattning, måste emellertid sammanhanget ses så, att densamma, samtidigt som den är ett nödvändigt men icke tillräckligt villkor för att rörelse skall anses föreligga, grundar en presumtion för att även sådant syfte föreligger, varförutan rörelsebeskattning enligt lagstiftningens grunder icke kan äga rum.

året efter föranstaltat om avstyckningsplan för c:a 11 ha eller omkring åttondelen av marken. Avsikten hade ostridigt varit att sälja tomter, men inga hade hunnit säljas före dödsfallet. Trots att man näppeligen kan tänka sig senare datum för rörelsens inledande, om mannen fått leva och sälja enligt sin avsikt, än tiden för avstyckningsplanens upprättande, bifölls icke TI:s yrkande att området skulle betraktas som ingående i rörelse och för den skull även en klumpförsäljning medföra skatteplikt för änkan. I detta fall behöver utgången likväl inte vara prejudicerande för den här behandlade frågan, eftersom en klumpförsäljning torde ha varit skattefri även för mannen, om han hade levat.

Av intresse är fallet RÅ 1942 ref. 4 II, i vilket dödsbodelägare efter skifte av tomtindelad mark sålt den ena av henne tilldelade två tomter. Dödsboet hade inlett och under lång tid bedrivit jordstyckningsrörelse på fastigheten. Att tomterna ännu vid tiden för ifrågavarande försäljning »alltjämt varit hänförliga till rörelsen» förefaller vara ett rimligt antagande med hänsyn till att avyttringarna utgjorde s. a. s. en naturlig fortsättning av dödsboets verksamhet (motsvarande var förhållandet även i det ofta citerade fallet RÅ 1939: 487, där änkas slutförsäljning av den avlidnes varulager ägt rum i de gamla affärslokalerna och skett genom detaljförsäljning).

Överhuvudtaget torde det vara speciellt svårt att beträffande jordstyckningsrörelse föra bevisning om att försåld mark vid avyttringen inte längre varit hänförlig till rörelsen. Man torde visserligen i allmänhet anse, att ärvda rörelsetillgångar inte längre behöver vara hänförliga till rörelsen, om de skiftas och sedermera säljs av arvingarna under omständigheter, som inte tyder på något vidareförande av den gamla rörelsen och inte heller i övrigt ger anledning till antagande, att yrkesmässig försäljning föreligger. Men beträffande mark kan ett skifte, där andelarna utläggs på marken, genom att det underlättar lotternas försäljning just tolkas som en sådan omständighet, som tyder på yrkesmässigt syfte och verksamhet för försäljningen. Säljs å andra sidan ett ärvt, oskiftat markområde i klump, utan att skifteslotter först utlagts, är det svårt för arvingarna att — när marken utgjort omsättningstillgång i arvlåtarens jordstyckningsrörelse — peka på någon omständighet, annan än klumpförsäljningen, som skulle kunna tyda på att marken vid avyttringen icke längre vore hänförlig till rörelse. I något fall har det emellertid lyckats för arvingarna att få ett friande utslag. Så skedde i RN medd. 4: 1 a 1957, där arvlåtaren 1909—37 sålt 27 mindre tomter från en av vissa stadsägor till arbetare i sin rörelse. Sökandena, som efter arvlåtarens död 1938 genom skifte 1942 erhållit stadsägorna, hade fram till 1955 endast sålt tre tomter, och det från en annan stadsäga. Det kan f. ö. observeras, att utgången inte påverkades i oförmånlig riktning av att klumpförsäljningen planerades ske till ett av sökandena för ändamålet bildat aktiebolag. Det får emellertid anses ovisst, om arvlåtaren alls ansetts ha bedrivit jordstyckningsrörelse. Förhandsbeskedets skrivning lämnar den frågan öppen.

Även Sivertsson (TN 1951 sid. 185) hävdar regeln om att ett en gång »smittat» område förblir så. Hans åberopade rättsfall, RÅ 1943: 798—799 (artikelns notisnummer torde vara feltryckta), 1944: 297 och 1947: 484, ger emellertid icke något helt gott stöd åt den uttryckta tesen, då det i samtliga fall torde rört sig om yrkesmässig verksamhet även från vederbörande dödsbos eller arvinges egen sida.

Vid gåva av mark, som av givaren använts för jordstyckningsrörelse, torde till skillnad från vad som synes gälla vid arvskifte beskattning av fulla värdet såsom privatuttag böra äga rum (jfr RÅ 1955 ref. 41). RR har i utslaget RÅ 1956: 1528 avvisat ett förfarande, enligt vilket kontinuiteten i rörelsebeskattningen söktes säkrad genom anpassning

Att det sagda är förhållandet synes framgå av ett studium av dels de fall, där ett särskilt lågt krav på regelmässighet och varaktighet som villkor för beskattning har uppställts, dels åter de fall, där beskattning för jordstyckningsrörelse ej ägt rum på grund av att den på avyttringarnas regelmässighet och varaktighet grundade presumtionen för på jordstyckningsrörelse inriktat förvärvssyfte på ena eller andra sättet motbevisats. I samband med de senare fallen skall i det följande även redovisas villkoren för att mark, som icke blivit föremål för styckning, skall anses ingå i jordstyckningsrörelse. Även dessa kan nämligen förstås som presumtionsregler.

Hypotesen är således den, att det krävs en högre grad av regelmässighet och varaktighet, när syfte att bedriva yrkesmässig jordstyckningsrörelse icke kan presumeras på annan grund än försäljningarnas varaktighet och omfattning, än som krävs, när nämnda syfte på annat sätt visats föreligga. Vidare går hypotesen ut på att om sådan grad av regelmässighet och varaktighet föreligger, att man därpå enligt praxis skulle kunna grunda en presumtion för nyssnämnda syfte, denna presumtion kan motbevisas, främst genom bevisning om annat, »konkurrerande» syfte med i verksamheten ingående åtgärder.

Det måste emellertid erinras om att bevisning om syfte att bedriva förvärvsverksamhet som redan nämnts icke är tillräcklig för att rörelse skall anses föreligga. I viss mån kommer detta till uttryck i RN:s medd. 3: 1 1955 (sid. R 15), vari framhålles, »att ett fastighetsbolag eller en fastighetsförening icke skall anses driva byggnadsrörelse eller yrkesmässig handel med fastigheter enbart av den anledningen att aktierna eller andelarna ägas av en fysisk eller juridisk person, som driver sådan verksamhet. Om fastighetsbolaget eller fastighetsföreningen icke gjort annat än förvaltat annan fastighet än jordbruksfastighet, är dess verksamhet sådan som avses i 1 § första stycket förordningen om fondskatt.» RN:s uppfattning får anses bekräftad av RR i förhandsbeskedsärendet RN medd. 5: 5 1955.[7] I detta ärende hade en reservant i RN, till vars yttrande TI i sina und. besvär anslöt sig, beträffande den i ärendet aktuella »byggmästarföreningen» bl. a. yttrat: »Den genom försäljningen tillkännagivna avsikten att utnyttja föreningen såsom ett rörelse-

av gåvotagarens ingångsvärde till gåvoskattedeklarationens markvärde. Bestämmelser motsvarande punkt 3 b anv. till 29 § KL, 4 st. 3 meningen, saknas ju för omsättningstillgångar. Beträffande gåva av mark i jordstyckningsrörelse jfr även RÅ 1951: 169—170. Klaganden hade erhållit tomter i gåva från fadern, vilken bedrivit jordstyckningsrörelse genom ett sitt aktiebolag, från vilket tomterna uttagits. KR beskattade vinsten »enär ... klagandens ifrågavarande försäljning av tomter får anses hava utgjort en fortsättning av den yrkesmässiga tomtförsäljningsrörelse, som bedrivits av klagandens fader ...», men RR, som lämnade besvären utan bifall, gjorde den betydelsefulla ändringen i motiveringen, att den ansåg vinsten ha »härflutit från av honom (klgdn) utövad rörelse». Motsatt uppfattning redovisar Åkesson, Sv.Sk.t. 1952 rf sid. 24. När gåvotagare inte själva bedrivit någon verksamhet (byggnadsförbud), kunde de inte beskattas för en klumpförsäljning, trots att givaren uppenbarligen bedrivit jordstyckningsrörelse, vari de skänkta tomterna ingått som varulager (RN medd. 1: 11 1958).

Av det ovan sagda torde framgå, att en regel om »smittade» tillgångars fortsatta behandling som sådana efter överlåtelse genom arv eller gåva i varje fall icke reservationslöst kan uppställas. Om arvtagare alls beskattas, torde emellertid det för arvlåtarens rörelse gällande ingångsvärdet enligt eljest gällande regler vara tillämpligt.

Jfr även RÅ 1944: 1254—1257 (nedan sid. 223 n. 2).

[7] Jfr RN:s yttrande i BevU bet. 58/1956, sid. 10.

drivande företag måste, i beaktande av att denna förening bildats av sökanden för hans rörelse, medföra att föreningen skall anses hava varit rörelsedrivande och att fastigheten skall anses hava utgjort varulager under hela den tid, som föreningen ägt fastigheten.» Felet i denna uppfattning torde vara, att syftet icke är ensamt rekvisit för rörelse.[8]

Några av formerna för positiv bevisning om syfte att bedriva yrkesmässig tomtförsäljning har tidigare berörts, särskilt upprättandet av avstyckningsplan o. d.[9]

I rättsfallet RÅ 1946: 956 inköpte den skattskyldige 1942 en jordbruksfastighet, upprättade avstyckningsplan och sålde 1943 en tomt, året därefter ytterligare fem, inalles 1/4 av arealen. I fallet RÅ 1948: 458—459 hade N. från en 1918 inköpt, större jordbruksfastighet sålt 2 tomter 1942, 1 tomt 1943, 1 tomt 1944 och 3 tomter 1945. Byggnadsplan för en del av egendomen hade erhållits 1943, något som enligt N. framtvungits av tidigare löften att hjälpa några personer med bostäder. Intetdera av dessa exempel är emellertid särskilt klart. Mera belysande är möjligen RÅ 1955: 17, där charkuteristen A., som från en ärvd jordbruksfastighet taxerad för 28 000 kr, därav 13 100 kr tomt- och industrivärde, hade sålt en tomt 1945 och tidigare fyra, eftertaxerades för 1946. Någon avstyckningsplan var icke åberopad i målet, men däremot framgick det, att ägarens enda intäkt av fastigheten, som utgjorde typisk tomtmark och var närmast oanvändbar för jordbruk, utgjordes av arrende med 160 kr/år.[1] Det framgick tydligt, att A. aldrig skulle tagit marken i anspråk vid skiftet, om han icke haft för avsikt att bedriva tomtexploatering. Vid sådant förhållande kunde redan en ringa verksamhet anses tillräcklig. På motsvarande sätt förhöll det sig av allt att döma i mål rörande arkitekten K. samt hans barn (RÅ 1956: 1928—1931), där K. i syfte att söka arbetsobjekt jämte annan person år 1946 förvärvat delar av en stadsäga i Lidingö. Efter förvärv även av den andres andel bortgav han fastigheten till sina barn, varefter han 1948 tillsammans med barnen sålde dels nyssnämnda fastighet, dels ett av honom inköpt, närliggande område, dock med undantag av ett mindre område, som barnen behöll. Detta fåtal transaktioner ansågs — av allt att döma med hänsyn till arten av K.:s verksamhet som arkitekt liksom barnens i målet ostridiga avsikt att fortsättningsvis bedriva tomtstyckningsrörelse — för både K. och barnen vara tillräckliga skäl för att rörelse skulle anses föreligga. På samma sätt var i förhandsbeskedsärendet RN medd. 3: 6 a 1959 6 avyttringar på 21 år tillräckliga, när sökanden tagit initiativ till fastighetens läggande under föreslagen stadsplan.

Frånvaron av några fixa normer för hur stort antal försäljningar, som i ena eller andra fallet skall anses medföra att försäljningar bedömes ha ägt rum i avsevärd omfattning, gör att någon egentlig bevisning för vår

[8] Däremot är det inte nödvändigt att verksamheten mer än en gång skall ta sig uttryck just i försäljning. RN:s förhandsbesked i medd. 7: 2 1954 ger sålunda uttryck för uppfattningen att förberedande åtgärder i och för en yrkesmässig tomtförsäljning kan »smitta» ett område tillräckligt för att även en klumpförsäljning skall kunna beskattas. Jfr även RÅ 1956: 1928—1931, som kommenteras närmare i texten ovan, och sid. 210 n. 3.

[9] Att avstyckningsplan inte behöver vara indicium på yrkesmässighet har redan nämnts. Är densamma bevisligen framtvungen, torde den inte influera bedömningen av om rörelse föreligger.

[1] Liknande även RÅ 1951: 143 (ovan sid. 212 n. 4). På samma sätt som i dessa mål markens karaktär var en grund för presumtion om i sammanhanget relevant förvärvssyfte, åberopas understundom markens användning för avyttring som en sådan. I fallet RÅ 1950: 648 gällde detta vid avyttring av ett mycket stort strandområde till en stad, vilket område användes genom uthyrning av badhytter m. m. vilket TI ansåg utgöra ett förstadium till tomtexploatering. I vilken mån RR låtit sig påverka av just detta argument är emellertid ovisst.

hypotes är svår att åstadkomma. På samma sätt som man i de ovannämnda fallen med en viss sannolikhet kan säga, att det varit andra indicier på åsyftad yrkesmässighet än verksamhetens omfattning, som varit avgörande, kan man emellertid beträffande en mängd rättsfall, där utslaget gått i friande riktning, ha skäl att anse, att det varit den åberopade bevisningen för att sådant syfte icke förelegat, som spelat den avgörande rollen.

Sådan bevisning går ofta nog ut på att gjorda försäljningar varit framtvungna, oftast kanske av kommun, ibland av »samhällsutvecklingen», någon gång därför att vederbörande velat visa tillmötesgående mot någon angelägen köpare. En sådan omständighet friar naturligtvis inte, om rörelse på andra skäl anses föreligga — något annat än en missuppfattning är det inte, när 35 § 4 mom. KL åberopas i förevarande fall. Men om en skattskyldig kan göra sannolikt, att alla eller praktiskt taget alla de försäljningar, som ägt rum, varit på nämnda sätt framtvungna, kan de förlora sin egenskap av indicium på åsyftad yrkesmässighet.[2] Men blir försäljningarna

[2] Så t. ex. RN medd. 1:10c 1957. Från en 1939 förvärvad fastighet omfattande c:a 33 ha betesmark hade sökanden t. o. m. 1955 sålt åtta tomter om inalles 1,5 ha, varav två 1942, en 1943, en 1944, en 1948, en 1953 och två 1955. Varken RN eller RR fann honom härigenom ha bedrivit tomtstyckningsrörelse, vilket möjligen kan tillskrivas dels det förhållande, att han uppgav sig ha tvungits till gjorda försäljningar av samhällsutvecklingen, dels ock den omständigheten, att den avsedda fortsatta försäljningen gällde 6 ha mark till kommunen för endast 40 000 kr, för exploatering genom kommunens försorg. Antalet försäljningar får dock anses ha varit så litet, att det förra argumentet icke behöver ha spelat någon avgörande roll. Motsatt blev utgången i det likartade utsl. RN medd. 3:6 a 1959, där sökanden, som sålt endast 6 gånger under 3 av 21 år, med anledning av förslag till stadsplaneändring röjt sina syften genom att ifrågasätta, om icke resten av hans jordbruksfastighet borde läggas under stadsplanen.

Mera belysande är fallet RÅ 1948:449—452, där en godsägare R. från en större, ärvd egendom sålt 26 tomter åren 1938—40, inga tomter 1941—42 och en tomt under vartdera av åren 1943 och 1944. Försäljning hade endast skett då köpare anmält sig, ingen reklam eller kundanskaffning uppgavs ha förekommit, och avstyckningarna hade skett först i samband med de särskilda tomternas försäljning. Den enda verksamhet som uppgavs ha utövats hade varit anläggning av för sålda tomter nödiga vägar. R. hade enligt sin uppgift varit ohågad att sälja i andra fall än då särskilda skäl (behov av kontanter, påtryckningar från vederbörande byggnadsnämnd, behov av mark för butiker etc.) hade förelegat. RR fann utredningen inte lämna tillräckligt stöd för TI:s åsikt, att försäljningen varit yrkesmässig. Då i ett senare mål rörande samme skattskyldiges taxering TI ytterligare kunde åberopa avstyckningsplan och fortsatt försäljning, blev bedömandet ett annat, se RÅ 1952:989—990 och 1957:978.

Jfr även RÅ 1943:800. Hemmansägare B. hade 1932—42 avstyckat och sålt tio tomter. Försäljningarna hade åtminstone de senaste fem åren skett till ett enda bolag, vilket anlagt fabrik på grannfastigheten, och de hade tillkommit på bolagets begäran. Rörelse ansågs ej föreligga.

I fallet RÅ 1944:1254—1257 var det fråga om ett dödsbo efter en hemmansägare, S., vars 1905 inköpta fastighet vid köpingsbildning kommit att delvis ligga inom det stadsplanelagda området. S. hade under sin livstid sålt en del tomter och iordningställt gator allteftersom någon tomt såldes. Omkring 1932 överlät S. på köpingen all å fastigheten enligt stadsplanen befintlig gatumark. Han avled 1937. Dödsboet försålde till enskilda personer 1938 tre tomter om 0,27 ha, 1939 4 tomter om 0,39 ha, 1940 en tomt om 0,11 ha och 1941 återstoden av den dödsboet tillhöriga fastigheten, 2,13 ha, till köpingen. Dödsboet hade 1938 efter framställning av köpingen, som köpt ett till dess fastighet angränsande område, låtit tomtindela fastigheten. Dödsboet hade icke efter det fastigheten tomtindelats gjort något för att framdriva därigenom möjliggjorda försäljningar. RR undanröjde taxeringarna för jordstyckningsrörelse, enär försäljningen av tomtmark icke skett under sådana förhållanden, att intäkten därav kunde anses som inkomst av rörelse. — Fallet är inte endast intressant som exempel på en i jämförelse med andra liknande mål välvillig behandling av dödsbos fortsättande av den avlidnes försäljningar, utan även i detta sammanhang som exempel på betydelsen av bevisning om att företagna åtgärder varit mer eller mindre framtvungna.

många och regelmässiga, blir det naturligtvis allt svårare för vederbörande att göra ett sådant förhållande sannolikt.[3]

Det kan också förekomma, att försäljningarna, utan att vara framtvungna, dock uppges ha skett i annat syfte än det att bedriva jordstyckningsrörelse. Så t. ex. kan syftet vara att avyttra ur arronderingssynpunkt obekvämt belägen mark,[4] eller mark, som av annat skäl är av ringa värde, som t. ex. i ett fall mark, utarrenderad på 50-årskontrakt till låga arrenden.[5] Det visar sig emellertid, att sådana argument långt ifrån alltid är tillräckliga för att frita från skattskyldighet för rörelse. Om nämligen avyttringar av ifrågavarande slag ägt eller beräknas komma att äga rum i sådan omfattning, att rörelsebeskattning för den skull kan komma ifråga, låter sig syftesvillkoret ofta upfylla med ett konstaterande av att parcelleringen valts som en väg att på ett så fördelaktigt sätt som möjligt realisera den ifrågavarande marken.[6] Syftet att göra sig av med den onödiga eller obekväma jorden låter sig förena med syftet att bedriva jordstyckningsrörelse med samma mark, om man inte har så bråttom, att kravet på varaktighet och regelmässighet ej anses uppfyllt.

Frågan huruvida detta krav sätts högre än genomsnittligt, när ett annat syfte än det att bedriva vinstgivande tomtförsäljning finns med i bilden, låter sig icke med säkerhet besvara. I de fall, då ett relativt stort antal försäljningar redovisats, utan att rörelse ansetts föreligga, har det avgörande måhända i stället varit uppgifter om att ingenting eller endast en mindre del återstått av den mark, försäljningarna omfattat, varför samtliga ifrågakommande försäljningar kunnat bedömas under ett och då icke ansetts uppfylla eljest uppställda krav på regelmässighet och varaktighet.[7] Ty bedömningen om dessa är uppfyllda behöver inte nödvändigtvis inskränka sig till redan skedda försäljningar. Även det förhållande, att för försäljning lämpad och avsedd mark synes återstå, kan påverka bedömningen av om rekvisitet re-

[3] RÅ 1952: 989—990 m. fl.

[4] RÅ 1955: 354 (förhandsbeskedsärende), där argumentet dock icke vann gehör, enär tidigare ägare sålt 34 tomter och sökanden, som köpt fastigheten 1939, själv 19 tomter om sammanlagt c:a 3,5 ha av fastighetens 176 ha. RÅ 1949: 1149, där marken, en gårds utägor, var belägen på motsatt sida om den närbelägna staden, men försäljningarna på grund av sin omfattning — antalet tomter inalles ett drygt tjugotal —, företagen kvartersindelning etc. likväl ansågs yrkesmässiga.

[5] RÅ 1953: 946. A. hade 1919 köpt en mindre jordbruksfastighet av fadern. Under 1920- och 1930-talen hade A. sålt 13 tomter, vilka fadern tidigare upplåtit på 50 år mot lågt arrende. 1948 hade han sålt ytterligare två tomter, vilka med hänsyn till att ingen lämplig mark återstode förklarades skola bli de sista. En särskilt bidragande omständighet till den friande utgången kan även ha varit, att det pris, som erhållits för jorden vid de tidigare avyttringarna, på grund av arrendeförhållandet varit särskilt lågt, varför någon vinst sammanlagt knappast uppkommit.

[6] RÅ 1949: 1149, 1955: 354, 1940: 85. Även i andra fall, då planmässig realisation verkställts, har denna bedömts som rörelse, även om det rör sig om t. ex. dödsbos successiva realisation av arvfallen egendom. Så t. ex. 1944: 297—300, 1931: 589 m. fl. Samma gäller även bolag, som vid likvidation avyttrar innehavda fastigheter, t. ex. RÅ 1942: 662, där landskamreraren åberopat den långa tidrymd, mer än 13 år, över vilken likvidationen spände.

[7] RÅ 1953: 946, möjligen även RÅ 1942: 679, där en person köpt en fastighet å St. Essingen i Stockholm, uppdelat den i nio tomter och sålt två av dessa utan att i övrigt ha vidtagit några åtgärder för tomtexploatering. Liknande omständigheter förelåg även i det av RN avgjorda förhandsbeskedsärendet 4: 1 c 1957, jfr nedan sid. 270.

gelmässighet och varaktighet skall anses uppfyllt.[8] Förhåller det sig på detta sätt, kan det likväl sägas vara det konkurrerande syftet med försäljningarna, som motiverar en lindrigare beskattning än den som eljest ägt rum, eftersom man med detta ibland kan komma fram till en gränsdragning kring det för avyttring aktuella området, som inte skulle varit möjlig att göra, för den händelse inga andra premisser redovisats än de gjorda avyttringarna.

En motsvarande roll spelar bevisning om annat syfte med innehav av berörd mark, i de fall, då man t. ex. av kvarvarande marks räntabilitet i användning för jordbruk kan sluta en sannolikhet för att fortsatta försäljningar icke är avsedda, eller att gjorda försäljningar icke skett i syfte att därmed etablera yrkesmässig tomtförsäljning.[9]

Härmed berörs ytterligare ett problem i samband med beskattningen av jordstyckningsrörelse, nämligen det att bestämma, i vilken utsträckning innehavd fastighet ingår i av ägaren bedriven rörelse.

När det gällt successiv parcellering av ett område, torde RR regelmässigt ha ansett, att denna utgjort vidareförandet av en rörelse, som redan från början omfattat hela det på detta sätt försålda området som omsättningstillgång. Man torde således ha tillämpat ett och samma ingångsvärde vid en följd av successiva försäljningar inte endast i de fall, då åsyftad yrkesmässighet indicerats genom arten av själva markförvärvet, upprättande av avstyckningsplan omfattande hela fastigheten, bortskänkande av gatumark till kommunen etc., utan även i sådana fall, där syftet att bedriva rörelse med marken som varulager endast fastställts på indirekt väg, nämligen genom konstaterandet, att regelbundna försäljningar faktiskt ägt rum.

Även när serien av regelbundna försäljningar av mindre enheter bryts, t. ex. genom total försäljning av hela det kvarstående området, förefaller det som om det i praxis ansetts rimligt att utsträcka en sådan på förekommande regelbundna försäljningar grundad presumtion om åsyftad yrkesmässighet till all sådan mark, som på grund av omständigheterna i det särskilda fallet kunnat förmodas bli föremål för försäljningar av samma slag. På annat sätt än genom en presumtion går det ju icke att visa, att mark, som sålts i klump, varit sådan, som den skattskyldige »fört i handel». För säljaren är det däremot vid en sådan försäljning naturligt att söka hävda, att försäljningarna åtminstone såvitt de avsett den i klump avyttrade, kvarstående delen av fastigheten, icke varit regelmässiga, och att denna del således aldrig ingått i rörelsen, varför tillämpning av 1 p. anv. till 28 § är utesluten.

Det sagda gäller för övrigt även i sådana fall, där direkt försäljningsbefrämjande åtgärder vidtagits beträffande en del av marken, och en klumpförsäljning vidtages, som sträcker sig därutöver. En på den dittillsvarande

[8] RN medd. 3:6 a 1959, RÅ 1955:17, 1949:1149, 1946:956 m. fl. är exempel på fall, då ett relativt fåtal försäljningar betraktats såsom yrkesmässiga, därför att de kunnat förväntas följas av flera. I sådana fall synes det sannolikt, att en bevisning om att försäljningarna ägt rum i annat syfte än det att genom yrkesmässig tomtförsäljning uppnå vinst skulle kunnat bidra till en motsatt utgång.

[9] RÅ 1955:1841, 1956:1834 och RN medd. 1:10c 1957 kan möjligen betraktas som exempel härpå.

verksamheten grundad presumtion om åsyftad yrkesmässighet kan tänkas sträcka sig utöver det område, som berörts av de direkt vidtagna åtgärderna.[1]

Vid de bedömningar, som i detta sammanhang blir aktuella, kommer samma regler om »konkurrerande» syfte, som tidigare antytts, in. Det visar sig således, att bevisning om annat syfte med markinnehavet än exploateringssyfte, t. ex. jordens räntabla användning för jordbruk, kan vara ägnat att rubba presumtion för att inledda tomtförsäljningar skulle fortsatts, i all synnerhet om för dessa kan visas annat syfte än enbart exploateringssyftet.[2]

[1] RÅ 1955:354 (förhandsbeskedsärende). X hade 1938 och 1939 inköpt en jordbruksfastighet om 176 ha nära ett stationssamhälle. Före hans förvärv av den hade 34 tomter sålts för egnahemsbebyggelse. Själv hade han avyttrat 19 tomter om inalles omkring 2,5 ha. Kommunen ville nu förvärva ett markområde om c:a 3,5 ha, avseende en del tomter, tillkomna vid ägostyckning 1907. Ungefär halva området låg inom gränserna för ett område, för vilket länsstyrelsen 1950 beslutat om upprättande av byggnadsplan. X uppgav, att hans tomtförsäljningar, som bl. a. lett till en utjämning av hörn och vinklar av den till åker utlagda jorden, huvudsakligen skett 1946 eller tidigare. Därefter hade han inte velat avyttra ytterligare mark. RN ansåg endast den del av vederlaget, som belöpte å den av byggnadsplanen omfattade delen, vara skattepliktig intäkt av rörelse, men RR fann försäljningen i sin helhet ingå i en av X bedriven, yrkesmässig tomtförsäljningsverksamhet. Om det varit omfattningen av de tidigare försäljningarna eller 1907 års styckning, som här varit avgörande, är dock ovisst. Det var vidare fråga om försäljning endast av en mindre del av fastigheten. Även det ärende, som refereras i RN medd. 1:10b 1957 är otillräckligt belysande. Här hade sökandens fader sålt 23 tomter under 26 år och sökanden efter köp år 1939 från fadern sålt ytterligare 8 tomter tiden 1942—47. På kommunens föranstaltande hade omkring år 1930 en styckningsplan för delar av fastigheten upprättats. I planen hade sedermera på framställning av sökanden och vissa andra fastighetsägare företagits en mindre ändring. Kommunen hade framlagt stadsplaneförslag, som ännu ej antagits. Den ifrågasatta försäljningen, som icke omfattade hela fastigheten, gällde 12 000 kvm, och både RN och RR fann skatteplikt föreligga.

Bättre som exempel är förhandsbeskedsärendet RÅ 1954:586 (Sv.Sk.t. rf sid. 24 23/3). Sökandenas fader hade 1935 köpt en delvis tomtindelad och redan tidigare stadsplanelagd fastighet, varifrån till 1944 sålts 41 tomter, varefter resten skänkts till sönerna, som bedrivit fortsatt försäljning, varvid 12 tomter sålts 1945—51. Nu återstod 13 ha av ursprungligen 21,3 ha, och på detta återstående område, som delvis var tomtindelat men huvudsakligen bestod av mark som varken tomtindelats eller omfattats av tomtförsäljningarna, bedrevs jordbruk, så som även tidigare skett å osålda delar. Sökandena hävdade utan framgång, att endast tomtindelade delar borde anses ingå i rörelsen vid ifrågasatt försäljning av all kvarstående mark till en köpare. TI invände, att hela området vore stadsplanelagt, och att bara en del varit tomtindelad 1935 torde ha berott på att tomtindelning och försäljning skett efter angelägenhetsgrad. Möjligen har emellertid här den omständigheten, att området legat under stadsplan, varit mer betydelsefull än den, att regelmässig och varaktig tomtförsäljning tidigare ägt rum.

När det inte gällt just avstyckningsplan o. d., är rättsfallen talrikare, ehuru det är svårt att finna något, där enbart regelbundna tidigare försäljningar varit grunden för antagande av yrkesmässighet. Möjligen bör hit hänföras RN medd. 4:1 b 1957, där 40 försäljningar redovisats på 31 år, därav 30 på de senaste 24 åren från ett område, som gränsade till och inneslöts i ett samhälle. Försäljningen av ett område om 13 ha till kommunen ansågs som ett led i den yrkesmässiga verksamheten. Hela fastigheten omfattade 37 ha åker och 375 ha skog, varför avstyckningen icke var så stor i förhållande till hela fastighetens areal som — sannolikt — i förhållande till den tidigare sålda marken.

Det är vidare naturligtvis klart, att tomtbolags slutförsäljningar beskattas, likaså f. ö. byggmästares. Ett undantag, RÅ 1936:382, synes ha avgjorts med hänsyn till omständigheter, som gör utgången ointressant från prejudikatssynpunkt. När det inte gällt exploateringsmogna områden synes det i gengäld regelmässigt ha kunnat visas, antingen att redan själva förvärvet av fastigheten varit inriktat på tomtexploatering, eller också att den sålda marken varit tomtindelad genom säljarens försorg. Jfr dock det speciella fallet RÅ 1954:578 (se nedan n. 2).

[2] RN medd. 1:10c 1957, RÅ 1950:210 (dödsbos tomtförsäljningar beskattades, men försäljningen av ett övningsfält om 38 ha till kronan lämnades fri), 1936:318 (bolag bildat av S. A. Hedlunds arvingar, vilket beskattats för försäljningar från utmarkerna av huvudegendomen, som pietetsfullt bevarats, beskattades icke vid den senares försäljning), m. fl. rättsfall.

En annan omständighet, som emellertid återigen kan kasta om bedömningsläget till den skattskyldiges nackdel, är, om det kan påvisas, att försåld mark varit exploateringsmogen vid avyttringen. Har så varit fallet, utgör detta ett stöd för att vinstgivande exploatering åsyftats.[3] Det kan ofta nog förhålla sig så, att en klumpförsäljning av exploateringsmogen mark skett till kommun under expropriationshot eller att den avyttring, varom är fråga, skett genom expropriation. I stället för att verka friande, som vid tillämpning av 35 § 4 mom., kan expropriationen eller expropriationshotet någon gång förta värdet av skattskyldigs påstående, att yrkesmässig exploatering av ifrågavarande område icke åsyftats.

Det skall slutligen anmärkas, att praxis synes fästa viss vikt vid möjligheten av en »naturlig gräns» mellan områden, som ingår i rörelsen, och sådana, som ligger utanför. Byggnadsplan har i visst fall satt en sådan gräns,[4] men även företeelser i terrängen, t. ex. vattendrag och vägar, eller viss användning av del av marken, t. ex. för skogsbörd, har aktualiserats som för gränsdragning användbara kriterier.[5]

Ett speciellt fall är RÅ 1954: 578, i vilket ett tomtförsäljningsaktiebolag, inköpt av intressenterna i AB Åbyfältet (som inte handlade med fastigheter) för att säkra dettas fortsatta markbehov, beskattades allenast för sådan vinst, som uppkommit genom försäljningar till utomstående, medan försäljningen till AB Åbyfältet ansågs icke ingå i rörelsen. Bolaget, som bildats 1933 med ändamål att driva fastighetshandel, förvärvades av intressenterna år 1935. Härefter försåldes två områden 1937, fyra 1946 och ett 1947, allt till utomstående, och 1947 härjämte fem områden till AB Åbyfältet. Genom ned- och uppskrivningar av markinnehavet hade t. o. m. 1946 varken vinst eller förlust redovisats, men 1947 års försäljningar medförde en redovisad vinst, som av KR proportionerades efter arealen och togs till beskattning till den del den belöpte på försäljningen till utomstående. Bolaget, som i sin deklaration redovisat underskott å »fastighetsförmedlingsrörelse» bestred beskattning av någon del av vinsten under anförande, att det i stället för att befrämja tomtförsäljning från sitt markinnehav hindrat tomtindelning och bebyggelse och till utomstående endast sålt sådan mark, som AB Åbyfältet inte hade bruk för. RR lämnade taxeringarna utan ändring. Även om TI ej besvärat sig, får man hålla sannolikt, att RR, om den ansett skatteplikt föreligga för försäljningarna i sin helhet, skulle använt en annan lokution. — Eftersom bolagets tomtstyckningsrörelse de facto inte synas ha utövats före 1935, har man uppenbarligen kunnat tänka sig en lösning, enligt vilken den till Åbyfältet sålda marken icke betraktats såsom »förd i handel» av tomtbolaget. Moderbolagets syfte med marken måste med hänsyn till koncernförhållandet sammanfalla med dotterbolagets. Och syftet, både med förvärvet, det fortsatta innehavet och försäljningen till Åbyfältet, var tydligen icke det att bedriva yrkesmässig tomtexploatering. Jfr betr. inverkan av koncernförhållande även RN medd. 5: 5 1955, ref. ovan sid. 221f.

[3] RÅ 1950: 648, 1953: 394—395 m. fl. Jfr särskilt RÅ 1952: 1233, där en tomtexploaterande jordbrukare av TN ansetts icke böra taxeras för vinst vid expropriation av några kraftledningsremsor. Då det sedermera blev känt, att den mark, där kraftledning gick fram, sålts till staden för bostadsbebyggelse, beskattades han av PN = KR = RR för hela vinsten. Naturligtvis är detta inte prejudicerande, men det är uppenbart, att de nya upplysningarna om den omkringliggande markens exploatering ansågs väsentliga (jfr Sv.Sk.t. rf sid. 24).

[4] RÅ 1954: 1149 (förhandsbeskedsärende) — gränsen drogs så, att vederlaget ansågs skattepliktigt till den del det belöpte på den i byggnadsplanen ingående delen av fastigheten. Att RR lämnade TI:s och kommunens besvär »utan bifall» kan i och för sig ha tytt på att en snävare gränsdragning eller inte någon skatteplikt alls ansetts tänkbar. Å andra sidan ville två reg.råd anse all försäljning utom den av befintlig skogsmark, som var skild från den öppna jorden genom en järnväg, skattepliktig.

[5] Jfr dissensen i ärendet RÅ 1954: 1149. — I förhandsbeskedsärendet RN medd. 3: 5 1957 differentierades mellan olika, icke sammanhängande skiften av vilka de, som gränsade till sålda tomter, ansågs ingå i rörelsen.

C) Sammanfattning och kritik av gällande rätt

1) Sammanfattning

Av den föregående framställningen torde ha framgått, att rättspraxis beträffande jordstyckningsrörelse i särskilt hög grad begränsas till rena bedömningsfrågor. Inte minst därför är det svårt att av rättsfallen dra några bestämda konklusioner beträffande innehållet av gällande rätt för gränsfallens del. När en genomgång av relevanta synpunkter likväl försökts, har detta väl att märka icke skett med anspråk på att ur de många notisfallen kunna deducera fram något fast regelsystem, utan endast i det mera begränsade syftet att söka reda på några av de synpunkter, som erfarenhetsmässigt kunnat sägas spela en roll vid den bedömning från fall till fall, som varit den naturliga i dessa mål. Redan detta mera begränsade resultat torde vara tillräckligt för att ge stöd åt den diskussion av gränsdragningen från konsekvenssynpunkt, som åsyftas i det följande.

Man synes, som framgått av rättsfallssammanställningen, i praxis för jordstyckningsrörelsernas del finna stöd för antagandet, att ett krav på förvärvssyfte i viss mening upprätthålles för att yrkesmässig förvärvsverksamhet skall anses föreligga. Såvitt avser anskaffningen av marken, synes det förvärvssyfte, som krävs för att denna skall anses utgöra led i jordstyckningsrörelse, behöva vara speciellt inriktat på sådan verksamhet. Det räcker således t. ex. icke med sådant — spekulativt — förvärvssyfte, som konstateras genom fiktionsregeln i 35 §.

För vinstberäkningen vid jordstyckningsrörelse har tidpunkten för rörelsens inledande väsentlig betydelse. Olika yttre kriterier kan här komma till användning. Det synes emellertid möjligt att dra den slutsatsen, att en viss åtgärd, som ensam icke nödvändigtvis konstituerar inledningen till sådan rörelse, kan anses utgöra en sådan inledning, när den ses i belysning av senare bedriven verksamhet. Det vill synas som om detta, liksom även det förhållande, att framtvungna eller i annat syfte vidtagna åtgärder någon gång bedömts annorlunda, skulle ge stöd åt antagandet, att de yttre kriterierna tjänar ändamålet av indicier på det subjektiva syftet.

Beträffande vinstberäkningen kan en åtskillnad göras mellan sådana fall, där fastighet ansetts nedskriven genom tidigare, obeskattade försäljningar, och sådana fall, där ingångsvärde beräknats särskilt för varje del av fastigheten, oavsett att tidigare försäljningar lämnats obeskattade. Man synes på denna punkt icke kunna utesluta, att skiljaktigheten i behandling sammanhängt med graden av åsyftad yrkesmässighet i vederbörande skattskyldigs attityd.

Den för jordstyckningsrörelse konstituerande verksamheten, för vilken i vissa äldre rättsfall den beräknade vinsten ansetts utgöra ersättning, behöver enligt nyare praxis inte innebära något som helst initiativ eller någon arbetsinsats från den skattskyldiges sida. Den omständigheten, att försälj-

ningar ägt rum med någon regelbundenhet och i icke alltför obetydlig omfattning, synes ha varit tillräcklig. Det förefaller emellertid som om kravet på verksamhetens omfattning skulle vara större, när annat indicium på förvärvssyfte icke föreligger, liksom än mer, när annat syfte än förvärvssyfte, »konkurrerande syfte», visats föreligga. Sådant konkurrerande syfte kan också vara av betydelse vid bestämmande av gränsdragningen kring sådan mark, som skall anses ingå i jordstyckningsrörelse.

Beträffande de andra, inledningsvis nämnda rekvisiten för att rörelse skall anses föreligga, är självständighetskravet icke aktuellt i sammanhanget. Däremot ger rättsfallen vid handen, att ett visst krav på regelmässighet eller varaktighet uppställes. Var gränsen går i detta avseende synes dock svårt att dra någon slutsats om. Uppenbarligen är det mera antalet försäljningar än verksamhetens utsträckning i tiden, som anses utslagsgivande — det kan sålunda snarare betraktas som en friande än som en fällande omständighet, att verkställda försäljningar spritts i tiden på sådant sätt, att kravet på varaktighet visserligen tillgodosetts, medan rekvisitet regelmässighet inte längre kan anses uppfyllt. Kravet på varaktighet och regelbundenhet synes, såvitt kan bedömas, icke ges annan innebörd än den, att det skall vara fråga om icke alltför sporadiskt förekommande, upprepade försäljningar, för att dessa skall kunna konstituera yrkesmässig verksamhet,

2) Kritik

Att, som ovan klargjorts, något fast regelsystem inte är för handen, och att rättsosäkerheten på området är besvärande, synes inte minst framgå även av den relativt höga frekvensen förhandsbeskedsärenden just i frågor om jordstyckningsrörelse. Ändå synes själva inkomstberäkningen i praxis icke bli föremål för sådana besked, ehuru även denna präglas av väl så stor osäkerhet som bedömningen av huruvida rörelse alls föreligger.

Osäkerheten om innehållet i gällande rätt bidrar naturligtvis även till att öka antalet skatteprocesser. Klara rättsregler, uppbyggda på lätt fastställbara, objektiva kriterier, måste vid tillämpningen ge upphov till färre processer än sådana, som förutsätter en bedömning från fall till fall efter omständigheterna. Ty vid en sådan bedömning måste den högre instansens utslag vara svårare att förutse och en parts förhoppningar att uppnå ändring genom besvär därmed större än vid en tillämpning av fasta regler utan utrymme för skön.

Men icke endast denna omständighet förklarar det stora antalet tvister. En annan, kanske väl så viktig anledning torde vara den, att begreppet jordstyckningsrörelse för de fall, då det inte direkt är fråga om vad som i den allmänna uppfattningen framstår som yrkesmässig fastighetshandel, mäklarirörelse etc., i stor utsträckning torde sakna täckning i den allmänna rättsuppfattningen. Argumentationen i de mål, som dragits under den högsta instansens prövning, hade näppeligen kunnat ge så rikliga prov på moralisk indignation hos de skattskyldiga, om beskattningssystemet beträffande jord-

styckningsrörelse hade stått i samklang med en allmänt omfattad uppfattning om vad som i dessa fall utgör yrkesmässigt bedriven rörelse.

Det torde väl inte minst vara den eljest gällande skattefriheten för avyttring av ärvd eller i tio år innehavd fastighet, som skapat föreställningen, att vinst vid avyttring av fastighet normalt bör vara skattefri. Man finner skillnaden mången gång vara alltför obetydlig mellan en försäljning i klump av ett kanske i spekulationssyfte inköpt område och en i tiden något utsträckt försäljning i parceller av ett bredvidliggande område för att ge en rättvis grund för den ofta nog mycket stora differens i skatt, som kan grunda sig på samma skillnad. Man finner det oskäligt, att man med några enstaka försäljningar, kanske verkställda mer av tillmötesgående mot angelägna köpare än egentligen i förvärvssyfte, skall kunna riskera att »smitta ner» ett helt markområde och förvandla dettas realiserande värdestegring till skattepliktig intäkt, samtidigt som markaffärer i spekulativt syfte, som icke avser parcellering, kan bedrivas i ganska avsevärd omfattning utan skattemässig påföljd, när blott tioårsfristen iakttas.

Inte endast osäkerheten vid värderingen av de objektiva indicier, utifrån vilka man sluter till det förvärvssyfte, som — till skillnad från de mångskiftande indicierna — är conditio sine qua non för rörelsebeskattning på detta område, ger anledning till vad som ofta uppfattas som orättvisor. Även den omständigheten, att man, som ovan visats, har att göra med skilda typer av förvärvssyfte kan leda till inkonsekvenser. Så gäller nämligen i fall, då fastighet inköpts i spekulativt syfte, inriktat på klumpförsäljning, men sedermera i stället göres till föremål för jordstyckningsrörelse, att detta, om affären avvecklas inom den i 35 § stadgade perioden, kan innebära en från skattesynpunkt direkt förmånlig anordning.

Skattefrihet har visats i vissa fall kunna grundas på »konkurrerande syfte». Man kan i det sammanhanget ställa frågan, om det verkligen är rimligt att göra skillnad mellan värdestegringsvinsters skattemässiga bedömning med hänsyn till vilket slags förvärvssyfte, som legat bakom fastighetsförvärvet, när det under alla förhållanden står klart, att syftet varit att använda fastigheten på ett vinstgivande sätt.

En punkt där reaktionen mot tomtförsäljningars beskattning gör sig särskilt starkt gällande, berör genom penningvärdeförsämring uppkommande vinster. Många reagerar, när vinster av detta slag beskattas, då själva den verksamhet, som teoretiskt motiverar antagandet av yrkesmässighet, varit blott obetydlig och rimligen kunnat ersättas med en ringa del av den beräknade bruttovinsten, medan den andel, som motsvaras av penningvärdeförsämring, är förhållandevis stor. Föreställningen om jord som en värdebeständig kapitalplacering är också så grundmurad, att många har svårt att tolerera en beskattning, som i viss mån gör denna värdebeständighet prekär.

En inkonsekvens av allvarlig art vidlåder sådana beskattningsregler, som föranleder någon att göra sämre affärer än dem han, bortsett från skatten, skulle ha kunnat göra. Teoretiskt innehåller reglerna för beskattning av jordstyckningsrörelse ingen sådan inkonsekvens. Man har nämligen ett rättsan-

språk på att få ingångsvärdet i en sådan rörelse bestämt till det värde, som en klumpförsäljning av marken vid tidpunkten för rörelsens inledande skulle ha inbringat, varför endast den mervinst, som uppkommer genom att realisationen sker på annat sätt, tas till beskattning.

Emellertid torde man i praktiken på sätt visats i rättsfallsanalysen ha att räkna med att beskattningen av jordstyckningsrörelse i vissa hänseenden får en retroaktiv karaktär. Starkast framträdande är detta drag, där jordstyckningsverksamheten utan tvivel skett yrkesmässigt, och där uteblivandet av beskattning under tidigare år kan betraktas såsom innebärande lagernedskrivning med nettolikvidernas belopp. Man torde dock av det sparsamma rättsfallsmaterialet kunna dra den slutsatsen, att detta slags »retroaktivitet» endast förekommer i fall, där avyttrarens syfte och verksamhet utesluter god tro i fråga om avyttringarnas karaktär.

Men även där sådana förhållanden inte föreligger, kan retroaktivitet i viss mening sägas inträda, när tidigare års försäljningar eller andra åtgärder, sedda i ljuset av beskattningsårets avyttringar, betraktas såsom inledningen till en jordstyckningsrörelse. En skattskyldig, som exempelvis i uthyrningssyfte uppdelat sin mark till sportstugetomter, torde vid en senare försäljning av tomterna styckvis riskera att få ingångsvärdet bedömt efter vad som vid det tillfälle, då styckning skedde, hade kunnat erhållas för marken vid klumpförsäljning. Flera rättsfall innehåller exempel på situationer, där några enstaka försäljningar, vilka icke bedömts som rörelse, i efterhand, sedan nya försäljningar tillkommit, ansetts utgöra inledningen till sådan. I den mån så blir fallet, har man att göra med den olyckliga effekt av beskattningen, att en bortsett från skatten lönsammare försäljning (nämligen styckevis) sedan skatten frånräknats kan visa sig mindre lönsam än en skattefri försäljning i klump. Tumregeln, att rörelsen börjar först när femte tomten säljs, är, om den också genomgående tillämpas, vilket är ovisst, dock inte en tillräcklig bot härför.

Man kan i detta läge ställa frågan, om ett objektivt fastställbart kriterium låter sig konstruera, varigenom — på samma sätt som i stort sett kunnat genomföras genom de schablonmässiga realisationsvinstreglerna — en åtminstone approximativ anslutning skulle kunna nås till de för skattelagstiftningen gällande allmänna grunderna, medan samtidigt rättssäkerhetskravet tryggades och de iögonenfallande inkonsekvenser undanröjdes, som med nuvarande rättspraxis råder mellan markförsäljningsvinster av skattemässigt olika men — åtminstone i de skattskyldigas ögon — reellt närmast likartad karaktär.

Som en bakgrund till försöket att besvara denna fråga kan ett studium av några utländska metoder att lösa problemet vara av värde.

KAP. X. UTLÄNDSK RÄTT

Yrkesmässig handel med fastigheter i allmänhet, liksom jordstyckningsrörelse i synnerhet, har uppmärksammats i mycket olika utsträckning inom olika länders skattelagstiftning. I följande korta överblick skall endast illustreras några i sammanhanget betydelsefulla beskattningssystems inställning, varvid i synnerhet den reglering området fått genom särskild lagstiftning i Norge och USA skall observeras.

A) Danmark

Jml SL § 5 a räknas i Danmark förmögenhetsvärdestegring icke till inkomsten och vice versa. Vid försäljning gäller, att sådana intäkter icke ingår i inkomsten »som hidrører fra salg af den skattepligtiges ejendele (herunder indbefattet værdipapierer), for så vidt disse salg ikke henhører til vedkommendes næringsvej, for eksempel handelsvirksomhed med faste ejendomme, eller er foretaget i spekulationsøjemed . . .». För spekulationssyfte stadgas i samma lagrum en legalpresumtion, enligt vilken bevisbördan för att spekulationssyfte icke förelegat vid försäljning inom 2 år efter förvärvet lagts på den skattskyldige.[6] Benefikt fång anses icke kunna vara realisationsvinstgrundande.[7]

Parcelleringsvinst synes — ehuru antagandet av »næringssalg» icke är uteslutet — i allmänhet behandlas som spekulationsvinst.[8] Helkett betonar, med uttryckssätt som f. ö. torde vara tillämpliga även här i landet, att man sällan finner objektiva kriterier på det subjektiva syfte, som är avgörande för skatteplikten vid »spekulationssalg» — skattemyndigheterna har måst ta sin tillflykt till indiciebevisning av olika slag.[9] Som indiciebevisning om spekulativt syfte vid förvärvet nämner Jacobsen inte bara ett särskilt högt förvärvspris utan även bl. a. antalet omsättningar liksom — även vid lång fördröjning — parcellering.[1]

[6] Helkett, sid. 335f., konstaterar, att 2-årsregeln särskilt på senare år tillämpats i utsträckt omfattning beträffande fastigheter, bl. a. därför, att det i dessa fall ställer sig svårare att utreda det verkliga syftet med förvärvet än när det gäller värdepapper.

[7] Jacobsen, sid. 157: »Det følger af SL § 5 b», (jämlikt vilken regel arv, vissa gåvor och några andra familjerättsliga fång icke inkomstbeskattas) »at aktier, der erhverves ved arv, arveforskud, U.1925.812, eller gave, ikke kan antages erhvervet i spekulationsøjemed, ej heller om de realiseres straks efter erhvervelsen. Arveladeren kan altså 'spekulere', når salg blot sker efter arvingens erhvervelse.» Samma uppfattning uttryckes av Helkett, sid. 345. När däremot arvingarna bildar bolag för exploatering av ärvd jord, kan bolaget beskattas, jfr UfR 1921 sid. 221 H, cit. hos Glistrup, sid. 108.

I de — såvitt man från svensk synpunkt kan bedöma — sällsynta fallen av næringssalg kan naturligtvis även arvingar beskattas för vidareförande av rörelsen (Helkett sid. 345), men ingångsvärdet synes härvid icke sättas lägre än bouppteckningsvärdet (Glistrup sid. 108, betr. anläggningstillgångar utförligare även sid. 407f.).

[8] Jacobsen, sid. 152.

[9] Helkett, sid. 339ff.

[1] Belysande för vilken vikt som tillmätes omständigheterna i samband med förvärvet synes tre av Jacobsen citerade højesteretsdomar vara. I UfR 1936 sid. 316 H hade en hästhandlare köpt betesmark utanför Odense, som efter åtskilliga år parcellerades. Han åberopade förgäves att användningen för bete varit hans huvudsyfte, och att stadens expansion i aktuell riktning icke kunnat förutses vid köpet. Avseende synes ha fästs vid det höga pri-

Severinsen, som kritiserar spekulationsregeln som vansklig och oförutsebar till sina verkningar, ehuru i princip sakligt grundad, anger följande sex moment som betydelsefulla för praxis: 1) egendomens art och belägenhet; 2) den skattskyldiges yrke och hans tidigare och senare fastighetsaffärer; 3) omständigheterna vid förvärvet; 4) priset och finansieringsmetoden; 5) den skattskyldiges förfarande med egendomen — förberedelse för försäljning eller varaktig, räntabel användning; 6) omständigheterna vid försäljningen — tvångsavyttring eller naturlig avslutning av en spekulationsaffär.[2]

Även vid fastställande av vad som är »næringssalg» synes man vara benägen att tillmäta syftet vid förvärvet utslagsgivande betydelse — har en i byggnads- eller fastighetsmäklarbranschen verksam person försålt en fastighet med vinst, synes han emellertid endast med största svårighet kunna frita sig från presumtionen, att en sådan försäljning varit åsyftad. I ett landsrättsavgörande, avseende ett fastighetsbolag, stiftat av byggmästare men efter byggnadens färdigställande överlåtet till två advokater, som uppenbarligen åsyftade fast placering, gick rätten så långt, att den uteslutande fäste avseende vid stiftarnas — byggnadsrörelseidkarnas — syfte vid bolagets förvärv av fastigheten »uanset om ingen Aktionær personlig er Ejendomsspekulant».[3] Utslaget, som hann bli kullkastat genom förlikning innan det kom till højesteretsdom, och som skarpt kritiserats i doktrinen, kan vara belysande för vilken central roll syftet vid förvärvet anses spela, till skillnad från syftet vid själva avyttringen.[4] Helkett har vid sin kritik av utslaget förklarat, att om aktier i ett bolag av ifrågavarande typ övergått till typiska placerare, som innehaft dem en längre period, uppfattningen att stiftarnas syfte skulle vara det avgörande med rätta ansetts otillämplig i praxis.[5] Frågan hur långt syftet med det ursprungliga förvärvet är avgörande besvarar denne ledande kommentator med tesen, att ett spekulativt förvärv inte med nödvändighet behöver föra med sig att försäljningsvinst tas till beskattning som spekulationsvinst — en förändring i syftet under innehavstiden kan alltså respekteras — medan däremot ett icke-spekulativt förvärv utesluter spekulationsvinstbeskattning, syftet med försäljningen må vara aldrig så spekulativt.[6] Denna distinktion mellan spekulativ försäljning och spekulativt förvärv synes inte allmänt ha beaktats — lagens bestämmelse om »salg ... foretaget i spekulationsøjemed» synes således t. ex. av Skattelovskommissionen utan vi-

set vid förvärvet, vilket kunde anses tyda på att parcelleringsmöjligheterna redan då beaktats. Liknande var förhållandet i UfR 1950 sid. 120 H, där en lantbrukare köpt sin gård så dyrt, att den uppnådda parcelleringsvinsten kunde förmodas ha beaktats som en möjlighet redan vid köpet. Ännu starkare var indiciebevisningen i UfR 1939 sid. 65 H, där ett konsortium visserligen köpt ett område för användning som handelsträdgård, men inryckt sådana bestämmelser i konsortialavtalet, att fastighetens försäljning inom 25 år uppenbarligen var planerad.

[2] Severinsen, Sk.pol. Oversigt 1949 sid. 97—105, spec. sid. 104f. och 99.

[3] UfR 1948 sid. 634 Ø. Citatet är från finansministeriets plädering men motsvarar uppenbarligen domstolens ståndpunkt.

[4] Glistrup, sid. 107 n. 10.

[5] Helkett, sid. 339.

[6] Helkett, sid. 344f.

dare ha betraktats som synonym med att den skattskyldige »erhvervet aktivet i spekulationsøjemed».[7]

Förslaget till »kapitalvindingsbeskatning», som går ut på att avskaffa spekulationskriteriet, avser inte att ändra gränsdragningen mellan »næringssalg» och »spekulationssalg».[8] Av allt att döma kommer, om den föreslagna generella kapitalvinstbeskattningen genomföres, jordstyckningsvinster uppnådda av sådana skattskyldiga, som inte har fastighetshandel som sitt väsentliga näringsfång, att som regel beskattas med tillämpning av kapitalvinstbeskattningsreglerna.[9]

Den vaga gränsdragningen mellan »spekulationssalg» och »næringssalg» synes förklarlig med hänsyn till den principiella uppfattningen av beskattningen av spekulationsvinsterna icke som en kapitalvinstbeskattning utan som en beskattning av tillfällig förvärvsverksamhet i ordets egentliga mening.[1] Skattelovskommissionen, som finner huvudregeln i gällande rätt vara den, att icke »erhvervsmæssig» realisation av aktiva icke medför inkomst, anser icke spekulationsvinstbeskattningen medföra något brott mot denna huvudprincip. Tvärtom bör den uppfattas »som en selvstændig Regel, der fastslaar, at ikke blot de Realisationer, der foregaar som et Led i Sælgerens Næring, men ogsaa Realisationer af Ejendele, der iøvrigt er anskaffet med Henblik paa Opnaaelse af Fortjeneste ved Videresalg, maa betragtes som en paa Opnaaelse af Indkomst direkte sigtende Virksomhed, hvorfor Resultatet af denne Virksomhed maa være skattepligtig Indkomst».[2] Kommissionen talar fortsättningsvis om »Spekulationsgenstanden» till skillnad från en tillgång anskaffad som varaktig inkomstkälla. Steget till omsättningstillgång i rörelse är då endast en fråga om regelmässighet. Attityden måste bli en annan än den svenska, som, såvitt angår realisationsvinstbestämmelserna, inte synes gå ut på annat än att betrakta berörda tillgångar som i princip utgörande anläggningstillgångar. Frånvaron i Sverige av regler om »spekulationstillgångar» synes för den svenska rättens del ha motiverat en vidare tolk-

[7] Skattelovskommissionen I, sid. 45 och Afsnit IV sid. 118 Nr. 2.
[8] Ibid., sid. 45f.
[9] Förslaget har efterhand resulterat i lag nr 148/1958 om särlig indkomstskat m.v. I denna är vissa speciella kapitalvinster, t. ex. vederlag för goodwill m. m., underkastade en 30 % inkomstskatt. Denna lagstiftning, som representerar fortsättningen av en redan omkring 1939 inledd utveckling, kan för svenska begrepp inte betecknas som särskilt långtgående, då det i stort sett är fråga om vinster av ett slag, som vi skulle kalla ackumulerad inkomst av rörelse eller tjänst.
[1] Jfr Helkett, sid. 328: »I relation til det beskatningsmæssige resultat er der efter statsskatteloven ingen forskel mellem spekulation og handelsvirksomhed; også ved handel er der tale om at foretage køb for at sælge igen med fortjeneste. Man plejer at tale om handel når købet og salget angår ting, som det hører til den pågældendes næringsvej at omsætte; om spekulation, når den anskaffede genstand ikke hører til de effekter, man omsætter i sin næringsvej.»
»Som anført forudsætter spekulation begrebsmæssigt en erhvervelse i videresalgshensigt. Det er et kardinalpunkt.»
[2] Skattelovskommissionen I, Afsn. IV sid. 61. Landsskatterettens utslag 2/1 1959 (Visd.kart. nr F.18.304), är i kartoteket uppfört både under rubriken »Spekulation, ejendomssalg» och »Ejendomssalg, erhvervsvirksomhed». Det gällde en murarmästare,, som beskattades för vinst vid försäljning av en obebyggd tomt med hänsyn till att han yrkesmässigt köpte och sålde fastigheter, medan hans kompanjon vid tomtaffären, en broder, som var grosshandlare, blev fri från skatt för motsvarande vinst.

ning av vad som skall förstås med omsättningstillgång i rörelse än den i dansk skatterätt tillämpade.

Att den renodling av spekulationssyftet, som är kännetecknande för den danska skatterättens behandling av tomtförsäljningsvinst o. d., bibehållits, kanske bl. a. får ses mot bakgrunden av de konkreta åtgärder, som i Danmark vidtagits för beskattning eller helt indragande av markvärdestegringen till det allmänna. Sedan den 20/5 1933 har markvärdestegringsskatt uttagits efter direkt metod, och förslag har framlagts om fastighetsbeskattningens utbyggnad till fullständig indragning av jordräntan (»fuld grundskyld»).[3] De georgeistiska tankegångar, som framdrivits speciellt av Retsforbundet, har givit den danska rättsutvecklingen på detta område en nationell särprägel. Det vill således synas som om det i Danmark legat närmare till hands att täppa till vad man på detta område ansett vara en lucka i inkomstbeskattningen genom speciella åtgärder för indragning av oförtjänt markvärdestegring än genom utvidgning av det skattemässiga inkomstbegreppet.

B) Finland

Liksom i Sverige anses i Finland realisationsvinstreglerna grundade i strävan att beskatta vinst, som erhålles genom affärer gjorda i spekulativt syfte.[4] Rekola nämner därutöver även önskan att med beskattning träffa genom försäljning realiserad, oförtjänt värdestegring och påpekar, att då det ofta vore svårt att konstatera dessa grunders existens, lagen stadgat anknytning till vissa formalistiska kännetecken:[5]

»Skillnaden mellan yrkesmässig och tillfällig försäljningsverksamhet bör således icke sökas i vinstsyftet, ty i yrkesmässig verkamhet hör vinstsyftet redan till karaktären hos denna verksamhet, och samma syfte har också kunnat vara en inverkande faktor även vid tillfällig överlåtelse av tillgångar. Skillnaden mellan dessa försäljningskategorier ligger i stället närmast i verksamhetens fortlöpande och upprepning. Såsom yrkesmässig torde man nämligen, såsom även redan tidigare konstaterats, anse verksamhet, som i överensstämmelse med planläggningen är avsedd att vara åtminstone någon tid och att förnyas som självständig förvärvsverksamhet, medan åter upprepningsmomentet är något för uppfattningen om tillfällig försäljning fullständigt främmande.»

Reglerna för när jordstyckningsrörelse anses yrkesmässig liksom för vinstens beräkning synes i princip följa de svenska, oaktat detta slag av rörelse icke som i 1 p. 4 st. anv. t. 28 § KL finns uttryckligt nämnt i IFL.[6] Sålunda gäller samma princip om regelbundenhet, oaktat en enstaka försäljning enligt Palme kan beskattas, »om den ingår såsom ett led i en redan förut bedri-

[3] Se härom t. ex. Kristensen sid. 50ff., och SOU 1957: 43 sid. 81—86, 90—93.
[4] Kilpi, Lakimies 1956 sid. 235, påpekar, att de finska realisationsvinstreglerna emanerar från Sverige, och att den finska praxis i huvudsak överensstämmer med de svenska reglerna, sådana de var före 1951.
[5] Rekola, sid. 173f.
[6] Däremot i 1941 och följande års konjunkturskattelagar, se Kajander, sid. 31. Betr. praxis, jfr utom Kajander även Palme, sid. 99—109, och Rekola sid. 102f.

ven yrkesmässig förvärvsverksamhet, som inte behöver innefatta yrkesmässig avyttring av fastigheter, men som dock står denna verksamhet nära, och ... den yrkesmässiga fastighetsavyttringen inledes med denna försäljning.»[7] Som närstående verksamhet räknar Palme även byggnadsverksamhet. Aktiebolags ändamål är ett indicium, men icke bindande för det skattemässiga bedömandet, som utgår från de faktiska förhållandena. Ett bolag, som trots ändamålsbestämningen köp och försäljning av fastigheter faktiskt inte företagit mer än en enda klumpförsäljning av all sin fasta egendom, vilken köpts och styckats mer än tio år tidigare, blev således fritaget från beskattning för vinsten.[8]

Arten av det fång, varigenom avyttrad tomtmark förvärvats, är inte avgörande för beskattningen. I princip anses som ingångsvärde böra upptas råmarksvärdet vid tiden för införandet i rörelsen.[9] Värdestegring därefter beskattas enligt Rekola i praxis först som realiserad.[1] Palme kompletterar regeln med antagandet av principiell skatteplikt för bokförd uppskrivning av som varulager upptagen fastighet.[2]

Enligt ett av Palme citerat rättsfall ansågs vad till formen var ett legoavtal, där 195 tomter utarrenderats till en stad på sådana villkor, att rättshandlingen egentligen avsåg överlåtelse, skattemässigt böra bedömas som yrkesmässig avyttring.[3]

Enligt vanliga bokföringsmässiga principer anses kostnader för verksamheten få avdras, varvid fördelning av grundförbättrings- och planeringskostnader anses böra ske proportionellt på saluhållen areal.[4]

Beträffande de teoretiska möjligheterna att bestämma ingångsvärdet anför Kajander, stödd på Toivanen, inte mindre än fem olika metoder, nämligen 1) det ursprungliga anskaffningsvärdet; 2) taxeringsvärdet vid beskattningsårets början eller slut eller medeltalet av dessa båda värden; 3) fastighetens värde vid den yrkesmässiga fastighetsförsäljningens inledande; 4) fastighetens värde då den styckats i tomter; eller 5) fastighetens bokförda värde vid beskattningsårets ingång, då fastigheten äges av bokföringsskyldig.[5] Med hänsyn till att både den värdestegring, som föranletts av exploateringen, och konjunkturvärdestegringen på fastigheten, sedan den fått varulagerkaraktär, bör beskattas, medan däremot dessförinnan inträdd vär-

[7] Palme, sid. 100. Vad vi ovan kallat konkurrerande syfte illustreras även av några hos Rekola (sid. 117) citerade rättsfall, nämligen HFD 1944 II 1366, där den skattskyldige sålt fyra tomter för att öka sina rågrannars odlingsmarker, och HFD 1944 II 1394 a, där den skattskyldige, som under mer än 20 år ägt ett jordområde, vilket styckats till 32 särskilda lägenheter, under beskattningsåret sålt några av dem till släktingar.
[8] HFD 1944 II 1459 a, Rekola sid. 117 och 102. Rekola citerar även RÅ 1928 ref. 58.
[9] Rekola, sid. 103, Palme, sid. 106, Kajander, sid. 33.
[1] Rekola, sid. 103 och HFD 1944 II 1665 a, Rekola sid. 117. Jfr även HFD 1941 II 164, där skattenämndens åtgärd att med verkan för inkomstberäkningen skriva upp en kooperativ förenings fastighetsinnehav underkändes (Rekola sid. 116).
[2] Palme, sid. 105.
[3] HFD 1945 I 36, Palme, sid. 102f. Svensk praxis synes mer återhållsam, jfr t. ex. RÅ 1958:1569—70 och RR utsl. 1/10 1958 (Dahlén), avseende kombinerade uthyrningsavtal och avtal om framtida försäljning, genom vilka realisationsvinstbeskattning undveks. Det förefaller svårt att tänka sig motsatt utgång vid yrkesmässig försäljning.
[4] Palme, sid. 104, Kajander, sid. 33.
[5] Kajander, sid. 33.

destegring ej bör beskattas, väljer Kajander i överensstämmelse med Toivanen alternativ 3. Frågan *när* fastigheten förvandlats till varulager måste avgöras in casu.

C) Norge

Den norska skattelagstiftningen har sedan skattelagarnas tillkomst 1911 arbetat med ett mera omfattande inkomstbegrepp än övriga nordiska länders. Enligt de grundläggande stadgandena Lskl § 50 (Byskl § 40) 4 st. och (generellt) § 42 (§ 36) beskattas all vinst vid avyttring av »driftsmidler», d. v. s. sådana anläggningstillgångar i rörelse, som enligt Lskl § 44 (Byskl § 38) 1 st. c får avskrivas genom värdeminskningsavdrag. Härtill hör icke mark, och icke heller bostadshus i andra än de högst speciella fall, där deras värde är avhängigt av driftens fortgång.[6]

Emellertid gäller enligt Lskl § 43 (Byskl § 37) 2 st., att vinst vid avyttring även av andra tillgångar beskattas, »når de er ervervet av ham (selgeren) i anledning av næring eller forretningsforetakende eller er benyttet dertil». Härigenom har för den norska skatterättens del genomförts en så gott som undantagslös beskattning av vinst vid avyttring av »Betriebsvermögen», en beskattning, vilken motsvaras av kongruenta förlustavdragsregler i Lskl § 44 (Byskl § 38) 1 st. d resp. Lskl § 45 1 st. (Byskl § 39). Det enda undantaget av betydelse avser värdepapper, varav vinst vid avyttring beskattas och förlust får avdragas allenast när aktieförvärvet är att se som ett led i den skattskyldiges näring, något som anses utgöra ett starkare kvalifikationskrav än det i § 43 uppställda.[7] Undantaget, som avser även spekulationsvinster resp. -förluster, infördes 1921 och har sin upprinnelse i de ogynnsamma erfarenheterna av förlustavdragsrätten vid depressionen efter första världskriget.

Regeln om beskattning av vinst vid avyttring av andra rörelsetillgångar

[6] Prejudikatet för sådant värdeminskningsavdrag, som avsåg gruvbolaget vid Sulitelma (Rt. 1923 sid. 96), har särskilt tidigare ansetts böra tolkas e contrario och restriktivt, jmf. Torgersen, Revisjon og regnskabsvæsen 1950 sid. 57. Möjligen har praxis sedan dess något uppluckrats (Innstilling III fra Skattelovudvalget 1947 sid. 81f. nämner som grundläggande regel, att det skall vara fråga om för driften nödvändiga arbetar- och tjänstemannabostäder, som skulle reduceras i värde i samma grad som de egentliga driftsbyggnaderna, men anför en underrättsdom, vars hänförlighet under denna restriktiva regel starkt diskuterats — se Uttalelser om Innstilling III fra Skattelovudvalget, sid. 26 m. fl.).

En kort sammanfattning av de norska reglerna för beskattning vid fastighetsavhändelse ger Schjødt, sid. 228—247.

[7] Höjesteretsdomen 27/9 1932 (Rt. 1932 sid. 886), som fritog ett rederibolag från beskattning av vinst vid försäljning av värdepapper, vari medel för anskaffning av ett nytt fartyg tillfälligt placerats, innehåller distinktionen mellan »i anledning av» och »som ett led i». Torgersen (Revisjon og Regnskabsvæsen 1943 sid. 113), som påvisar, att 1921 års undantagsbestämmelser beträffande värdepapper icke berör det generella inkomstbegreppet i § 42 (§ 36) och sålunda icke heller § 44 (§ 38) 1 st. d, uppställer som alternativa rekvisit för att värdepappersförvärv skall anses utgöra ett led i näring 1) att köp och försäljning av värdepapper är en del av näringen, 2) att den skattskyldige drivit köp och försäljning av värdepapper i anknytning till sitt huvudsakliga näringsfång, särskilt när detta givit speciell sakkunskap beträffande de ifrågavarande transaktionerna, eller 3) att värdepapperen i fråga anskaffats för näringens skull, för att skaffa en grundval för dess säkrande och utvecklande, och den skattskyldige på grund av den näring han driver har en speciell branschmässig »innsikt og viten» beträffande sådana värdepapper.

än »driftsmidler» (och naturligtvis varor) har samordnats i § 43 (§ 37) med stadganden om beskattning dels av tillfälliga vinster, såsom lotterivinster, fynd etc., dels av realisationsvinster, vilka vid annat fång än arv beskattas när avhändelsen ägt rum inom tio år från förvärvet eller spekulativt syfte vid förvärvet kan antas ha förelegat. Vid förvärv genom gåva inom tioårsperioden beskattas jml 3 st. samma paragraf värdestegringen under de tio senaste åren, dock längst från fångesmannens förvärv. Slutligen innehåller paragrafen i 4 st. följande, i detta sammanhang särskilt betydelsefulla stadgande: »Gevinst, der erverves ved salg av tomter, såvel som gevinst ved avhendelse av forretning eller virksomhet, av patent-, forfatter-, kunstnerrett og lignende regnes alltid som inntekt. Som salg av tomter regnes også salg av en hel eiendom eller en større del av en sådan, selv om salget omfatter delvis bebygget areal, når grunnen efter sin beliggenhet og naturlige beskaffenhet finnes skikket for bygning av boliger, herunder også sommerboliger m. v., eller for utnyttelse i industrielt eller annet forretningsmessig øyemed eller lignende, og salgssummen må antas i vesentlig grad å ha vært bestemt ved muligheten av grunnens anvendelse til formål av foran nevnte art.»

Till skillnad från i Sverige har således de inom ramen för rörelse redovisade kapitalvinsterna underkastats beskattning i sammanhang med spekulationsvinster i allmänhet. Rekvisitet »ervervet i anledning av næring eller forretningsforetakende eller ... benyttet dertil» lär böra ses som en formulering av krav på spekulativt syfte. För sådant syfte har tioårsregeln, i likhet med vad fallet är i Sverige, ansetts utgöra en »uavbevislig lovsformodning». Möjligheten att beskatta spekulationsvinster även vid längre innehavstid innebär, även om den sedan den stadgade fristen år 1946 förlängdes från fem till tio år lär ha haft mindre praktisk betydelse, en systematiskt mer konsekvent reglering än enbart en stel tidsregel. Stadgandena om gåvotagares vinstbeskattning torde huvudsakligen rikta sig mot kringgående, ehuru de i detta hänseende genom generell beskattning även i fall, då gåvotagaren och fångesmannen tillsammans innehaft den skänkta egendomen över tio år, vid verbal tolkning måste sägas skjuta över målet.[8]

I detta sammanhang har beskattning av vinst vid tomtförsäljning stadgats, utan den begränsning beträffande innehavstid, bevisat spekulativt syfte eller anknytning till rörelse, som gäller för beskattning av vinst vid avyttring av andra tillgångar. Anledningen härtill har ansetts ligga i tomtmarkens speciella karaktär.[9]

Intill 1934 gällde den ytterligare begränsning, att tomtförsäljningsvinst

[8] Torgersen, Tidskr. f. Revisjon og Regnskapsvæsen, 1950 sid. 99. I praxis synes endast de fall ha beskattats, där även fångesmannen hade måst skatta för vinsten (Innstilling III fra Skattelovutvalget 1947, sid. 114). Skattelovutvalgets förslag till lagändring för kodifiering härav, har dock hittills icke upptagits i proposition.

[9] Så uttalar dep.ch. i Ot.prp. 11/1934 sid. 44: »Når det således foreskrives at gevinst ved avhendelse som er foregått innen en bestemt tid efter erhvervelsen skal regnes som inntekt, er dette begrunnet i at man her presumerer spekulasjonshensikt — det er opstillet en 'uavbevislig lovsformodning' for at hensikten har vært å avhende den erhvervede gjenstand med fordel. Det er lignende hensyn som gjør sig gjeldende hvor det dreier sig om gevinst med tomtesalg.»

endast beskattades, när det gällde tomt »i by eller bymessig bebyggede strøk på landet eller i deres umiddelbare nærhet». Efter långvarig kritik från skattemyndigheternas sida ströks denna restriktion 1934 »som vilkårlig og ikke stemmende med almindelig retsopfatning».[1] Den hade då hunnit ge upphov till en rad rättstvister.

I samband med 1934 års reform behandlades även ett under remissförfarandet aktualiserat förslag om utsträckning av beskattningen till alla vinster vid avyttring av fastighet och andra tillgångar, dock med bibehållande av tidigare gällande undantag för värdepapper och privat lösöre, använt i bostaden eller hushållet. Det invändes, att detta skulle rubba den principiella grundvalen för inkomstbegreppet, som förutsatte ett på ena eller andra sättet konstaterat förvärvssyfte. Det torde emellertid vara skäl att fästa avseende vid den i departementschefens yttrande intagna argumentationen från Ligningsutvalget, »at en vedtagelse av et slikt forslag under de nuværende forhold vilde medføre betydelig skattenedgang for kommunene og for staten, da forandringen må medføre som sin nødvendige konsekvens at det blir adgang til fradrag for tap ved avhendelse i tilsvarende utstrekning, og det utenfor tomtesalg for tiden er tapene som er mest aktuelle».[2] Samma inställning hade gjort sig gällande tretton år tidigare, när värdepapper undantogs från spekulationsvinstbeskattning, sedan kurserna börjat gå nedåt.

Frågan om vad som skall förstås med tomt, som 1911 i stort sett överlämnats åt praxis, ansågs 1934 praktiskt taget löst, varför sista meningen i § 43 (§ 37) endast avsågs utgöra en kodifiering av redan gällande regler. Det utslagsgivande synes vara dels markens användbarhet för sådant bruk, som avses i lagrummet, dels ock att priset blivit fastställt under hänsynstagande till sådan användning.[3] Det är således inte meningen att beskatta parcellering till småbruk, däremot kan markens användbarhet för annan näring än jordbruk motivera att den betraktas som tomtmark, även om inte i första hand bebyggelse avses utan i stället användning för t. ex. upplag eller, möjligen, flygplats.[4] Det kanske mest intrikata problemet i sammanhanget avser behandlingen av bebyggd tomtmark. Avyttring av sådan faller i regel icke under det berörda lagrummet, men det kan ibland hända, att användningen av en tomt är sådan, att den bebyggda fastighetens huvudsakliga värde bestämmes icke av förhandenvarande bebyggelse utan av framtida exploateringsmöjligheter. I sådana fall har det förekommit att även fullt bebyggda tomter vid försäljning ansetts ge tomtförsäljningsvinst i lagens mening.[5] Däremot torde det icke i sådant fall anses förenligt med stadgandets innehåll att beskatta sådan vinst, till den del densamma visas be-

[1] Ibid.
[2] Ibid.
[3] Thomle, Lskl § 43 n. 17, Frost—Torgersen, »Bemerkninger om skattleggelse av gevinst ved salg av tomter», Utv. 7 s. 426, Torgersen, Revisjon og Regnskapsvæsen 1950 sid. 100.
[4] Thomle ibid. Betr. flygplats föreligger allenast en dom av »Høyesterett» (Rt. 1943 sid. 38), som principiellt erkände möjligheten av att sådan användning skulle kunna grunda tomtförsäljningsvinst, ehuru så icke varit fallet i målet, där expropriationssumman icke bestämts med hänsyn till sådan användningsmöjlighet.
[5] Thomle § 43 n. 17 och Torgersen, Revisjon og Regnskabsvæsen 1950, sid. 100.

löpa sig på byggnaden. Beträffande skogbevuxen tomt företas däremot intet sådant avskiljande.[6]

Uppenbarligen är det markvärdestegringen i samband med tätortsbebyggelsens spridning m. m., som utgör ratio legis för tomtförsäljningsvinsternas beskattning. Förslag om att låta detta komma till uttryck även i vinstberäkningen, på så sätt, att endast sådan vinst, som uppnåtts därigenom, att markens försäljningsvärde överstiger dess värde som jordbruksmark vid tiden för försäljningen, avvisades emellertid vid 1934 års reform.[7] Motiveringen härför angavs delvis vara principiell, i det att man icke ville frångå det allmänna vinstbegrepp, som utgår från skillnaden mellan försäljningsbelopp och förvärvskostnad. Inte minst svagheten i denna principiella motivering, som ju icke löser den inkonsekvens, som ligger däri, att jordbruksmarkvärdestegringen i vissa fall beskattas som tomtförsäljningsvinst, i andra icke, kan ge skäl för antagandet, att det i själva verket var de anförda praktiska svårigheterna att differentiera mellan den egentliga tomtvärdestegringen och jordbruksmarkvärdestegringen, som fällde utslaget. Markens jordbruksvärde vid tiden för försäljningen måste ju bestämmas skönsmässigt, och därmed ökas antalet processer och försämras rättssäkerheten.

Sålunda gäller beträffande anskaffningsvärdet, att detta vid oneröst fång skall fastställas till säljarens verkliga anskaffningskostnad, även om markens tomtvärde tillkommit först långt efter förvärvet. Vid parcellering fördelas den del av anskaffningsvärdet, som belöper på såld mark, skönsmässigt efter förhållandet mellan dennas värde och hela egendomens.[8]

Vid tomtförsäljning från ärvd mark gäller däremot, i likhet med vad som är fallet beträffande avyttring av tillgångar i rörelse, att markens värde vid arvfallet är avgörande. Praxis härvidlag grundar sig på tolkning av stadgandet i Lskl § 42 (Byskl § 36) 2 st., som lyder: »Til inntekt henregnes ikke formuesforøkelse ved arv eller gave . . .» Har någon värdestegring icke ägt rum efter arvfallet, kan således inkomstbeskattning icke äga rum. Det har likväl i praxis erkänts, att själva parcelleringen, när sådan ägt rum, har kunnat innebära en sådan värdestegring, även när prisstopp varit rådande på tomtmark.[9] Såvitt avser gåva, anses stadgandet i § 43 (§ 37) 3 st. vara tillämpligt även vid tomtförsäljning, vilket innebär, att, om försäljningen sker inom tio år från fånget, markvärdestegringen under de sista tio åren fram till avyttringen, dock längst från fångesmannens förvärv, tas till beskattning.[1]

Beskattningen av tomtförsäljning enligt § 43 (§ 37) är i och för sig en utveckling av spekulationsvinstbeskattningen. Endast i undantagsfall synes emellertid denna motsättning mellan tomtförsäljning som spekulationsvinst och tomtförsäljning som »næring» ha blivit ställd på sin spets. Ett av-

[6] Torgersen hävdar, stödd på ett uttalande av Riksskattestyret i Utv. 9 s. 297, att vinst på bebyggelsen icke skall medräknas. Betr. skog, se Thomle, ibid.
[7] Ot.prp. 11/1934 sid. 43, 69 och 73.
[8] Thomle, § 43 n. 17.
[9] Hrd., Rt. 1952 sid. 837.
[1] Thomle § 43 n. 11, Torgersen, Revisjon og Regnskapsvæsen 1950 sid. 99. Beträffande gränsdragningen mellan gåva och arvsförskott, se Rt. 1957 sid. 340 och 1087 (plenum).

görande av Høyesterett rörande subjektiv skattskyldighet för en from stiftelse ger emellertid vid handen, att den i vissa fall kan få betydelse.[2] I detta fall — det gällde tillämpning av Lskl § 26 2 st., enligt vilket sådan stiftelse beskattas endast i den mån den »driver økonomisk virksomhet» — hade endast tre tomter försålts, varför utgången blev friande för stiftelsen. Det är intressant att notera, att de argument som anfördes var ungefär desamma, som i Sverige blir aktuella vid frågor om tomtförsäljningsrörelse. Det påpekades sålunda, att försäljningarna icke avsett avhändelse av i vinstsyfte inköpt egendom, att de icke utgjorde en verksamhet som krävde någon investering av betydelse i form av kapital eller arbete, att särskilt kontor eller särskilda anställda icke fanns för försäljningarna, samt att någon aktiv försäljning icke bedrivits. Motsvarande argumentering återfinnes även i andra rättsfall från tiden före 1934 års reform av tomtförsäljningsbestämmelserna. Efter deras genomförande synes det icke eljest ha aktualiserats några fall av tomtförsäljning, där frågan om tillämpligheten av § 43 (§ 37) eller § 50 (§ 40) ställts på sin spets, vilket bl. a. torde förklaras med att samma principer för fråga om rätt beskattningsår,[3] liksom för fråga om »betinget skattefritakelse» vid expropriation m. m.[4] synes före 1957 ha varit gällande för tomtförsäljning, övrig spekulationsvinst och avyttring av »driftsmidler». Tomtmarks hänförande till varulager synes icke ha diskuterats.

[2] Hrd., Rt. 1956 sid. 328.

[3] Det allmänna stadgandet i Lskl § 41 (Byskl § 35) 6 st. är så gott som likalydande med 41 § KL. Avgörande är när beloppet verkligen erlägges eller är tillgängligt för lyftning. För bokföringspliktiga rörelseidkare gäller visserligen jml. § 50 (§ 40) bokföringsmässiga grunder, men dessa anses icke tillämpliga för likvider, som jml. Lskl § 50 (Byskl § 40) 4 st. hölls utanför gjennomsnittsligningen, d. v. s. sådana, som avser »driftsmidler» för vilka avskrivningar kunnat åtnjutas vid inkomsttaxeringen. Analogt har denna bestämmelse, att »intekten ... blir ved beskatningen i sin helhet å henføre til det år, da assuranse- eller salgssummen utbetales» ansetts böra tillämpas på fastighetsförsäljning, även i sådana fall, då avskrivningar icke tillåtits eller utnyttjats. Meningarna synes dock vara deladé, såvitt avser undantagsbestämmelsens tillämplighet vid tomtförsäljning, jfr å ena sidan Thomle, § 50 n. 18, som hänvisar till Utv. 8 sid. 604 och 472, å den andra Torgersen, Revisjon og Regnskapsvæsen 1950 sid. 103, som förefaller benägen att ge bestämmelsen en mycket vid räckvidd. Ytterligare klarhet har dock numera vunnits i samband med att § 50 (§ 40) 4 st. upphävts (Lov nr 12/1957) och ersatts med ett nytt sjätte st. till § 45 (§ 39), gällande för alla »driftsmidler», däribland, såvitt kan slutas av sjunde stycket, även tomt, enligt vilket vinsten vid försäljning vid beskattningen blir »i sin helhet å henføre til det år da erstatningen eller salgssummen utbetales». Enligt praxis innebär detta f. ö. att vinsten anses motsvaras av de första avbetalningarna, om tillräcklig säkerhet ställts för fullgörandet av de återstående.

[4] Jfr beträffande äldre bestämmelser Innstilling III fra Skattelovutvalget 1947, sid. 91ff. Numera (Ot.prp. 11/1957) har bestämmelserna om »betinget fritaking» såvitt angår »driftsmidler» gjorts generella genom den nya lydelsen av § 45 (39) 6—11 st. (Lov nr 12/1957). Därutöver skall även fortsättningsvis 1947, 1950 och 1953 års provisoriska lagar gälla. De stadgar om »betinget fritakelse» för vinster vid expropriation eller avstående under expropriationshot av fast egendom i krigsskadat område, vid regleringen av Stavanger centrum resp. vid expropriation i allmänhet. Giltighetsområdet är icke begränsat till sådana tillgångar, som allenast skulle falla under beskattning jml. § 43 (§ 37) utan avser även driftsmiddel (Skattedep. rundskriv 18/8 1953). Om sådan fast egendom, som utgör varulager, utsägs intet. Betinget skattefritakelse medges enligt 1953 års lag på villkor ungefärligen motsvarande de svenska eldsvådefondernas. En möjlighet stadgas likväl i 1953 års lag att i stället för att använda vinsten för avskrivning på nyanskaffad egendom i stället få densamma beskattad efter en speciellt låg skattesats, nämligen 15 %. Detta gäller icke »driftsmiddel» men väl tomt. Se även Schjødt, sid. 246f.

De nya, permanenta bestämmelserna avser å andra sidan icke sådan tomtförsäljning, för vilken skatteplikt föreligger jml. § 43, 2 st. (Dep.skr. 20/2 1958, Utv. 1958, sid. 17.)

D) Västtyskland

För den tyska inkomst- och bolagsbeskattningens del stadgas, att realiserad vinst av vad som hör till rörelseförmögenheten i sådana inkomstkällor (jordbruk, rörelse och fria yrken), varav inkomsten i princip beräknas enligt bokföringsmässiga grunder, är skattpliktig.[5] Ett undantag gäller dock för »Grund und Boden», d. v. s. sådan fast egendom, som icke är underkastad värdeminskning, om den utgör anläggningstillgång och innehavaren icke är »Vollkaufmann», d. v. s. införd i handelsregistret.[6] Avyttring av mark, som inte är omsättningstillgång eller anläggningstillgång i en »Vollkaufmanns» rörelse, kan beskattas endast som realisationsvinst, varvid innehavstiden icke skall ha överstigit två år.[7]

Problemet om beskattning såsom för inkomst av rörelse vid markavyttringar har berörts relativt knapphändigt i den tyska litteraturen. I samband med 1925 års inkomstskattereform, med vilken 1919 års på Schanz' förmögenhetsvinstbegrepp grundade EinkStG avlöstes av den principiellt på förvärvskälleprincipen grundade reglering, som i stort sett ännu gäller, underkändes ett förslag om beskattning av jordstyckningsrörelse på den grund, att det hade inneburit beskattning av hela värdestegringen, även sådan, som inträffat före rörelsens början.[8] Praxis har fått reglera rättsområdet. Dess utveckling har för svenska begrepp varit synnerligen liberal. Endast i sådana fall, där det tydligen varit fråga om en jordägares övertagande av en verksamhet — parcellering, anläggning av vägar, avlopp, belysning etc., — som normalt bedrives av tomtaktiebolag, har jordstyckningsrörelse ansetts föreligga.[9] Därvid innebär markens förvärv genom arv liksom dess användning i annan förvärvskälla, närmast jordbruk, inte något rättsligt hinder, däremot synes arvingar tillerkännas en vidsträckt rätt att utan beskattning som för rörelse på gynnsammaste sätt likvidera ärvd egendom.[1]

[5] § 2 Abs. 4 Ziff. 1, § 4 Abs. 1 och § 5 EinkStG. Betr. bolagsbeskattningen se § 6 KStG.
[6] § 4 Abs. 1 sista punkten, jämförd med § 5 EinkStG.
[7] § 23 Abs. 1 Ziff. 1 a) EinkStG jämförd med § 23 Abs. 3.
[8] Zitzlaff, DStZ 1934, sid. 309f. Denne nämner ur praxis ett fall, där hela 270 tomter skattefritt sålts från en gård om 22 ha. Hans uppfattning, att man skulle kunna beskatta vinsten med utgångspunkt från markens värde vid rörelsens inledande i fall där verksamheten antagit samma karaktär som av tomtbolag normalt bedriven rörelse, synes ha trängt igenom i praxis.
[9] Herrmann-Heuer hänvisar till »Verkehrsauffassung», när de hävdar, att en idkare av lant- och skogsbruk inte ens vid talrika och ostridigt vinstbringande enstaka avyttringar av mark blir att betrakta som yrkesmässig tomthandlare. (§ 13 Anm. 2 a.) Däremot kan parcellering tillsammans med andra exploateringsåtgärder leda till att yrkesmässighet anses föreligga, t. ex. när särskilda åtgärder för mottagandet av spekulanter träffats, busstrafik för dessa subventionerats, vägar byggts etc. En på förhand bestämd och sedan regelbundet fullföljd plan erfordras dock inte, utan det väsentliga är, enligt RFH i ett citerat rättsfall från 1938, att exploateringen »auf einem von vornherein gefassten, einheitlichen Entschluss des Steuerpflichtigen beruht, das ihm gehörende Gelände durch Baureifmachung aus landwirtschaftlichen Grundstücken in Baugrundstücke umzuwandeln und zu verwerten». (§ 15 Anm. 21.) Herrmann-Heuer hävdar, att framträdandet utåt inte får inskränkas till enbart saluhållande, utan att det även krävs mer aktiva försäljningsåtgärder, speciellt om realisation av ärvd egendom skall hänföras till jordstyckningsrörelse. (§ 15 Anm. 9.)
Motsvarande synpunkter även hos Blümich—Boyens—Steinbring—Klein sid. 46f.
[1] Jfr föreg. n., spec. Herrmann-Heuer § 15 Anm. 9, som betonar, att även vid en utsträckt realisation i parceller, som inbringar större vinster, *vinstsyfte* inte behöver föreligga.

Såsom ingångsvärde vid inledande av rörelse skall i princip det högsta av verkliga värdet (Teilwert) och den faktiska anskaffningskostnaden upptas.[2] Endast vid inbringande (Einlage) i en redan innehavd rörelse gäller sedan 1954 den modifikationen, att verkliga anskaffningskostnaden, då den är lägst, behöver avändas som ingångsvärde allenast om anskaffningen skett inom tre år före införandet i rörelsen.[3] Praxis har emellertid varit liberalare, än ordalagen i EinkStG § 6 låter förmoda. Flera författare har ansett föreskriften beträffande »Einlagen» böra komma till användning endast när anskaffningen eller framställningen ägt samband med rörelsen, i synnerhet när avsikten varit att senare införa resp. tillgång i rörelsen. Domstolarna har i princip inte velat gå fullt så långt, men de har dock ansett ordalydelsen både i dessa fall och vid fall av rörelses öppnande kunna frångås i fall »wo nachhaltige Preisveränderungen sehr erheblichen Ausmasses vorlägen», dock ej på grund av prisstegring omfattande endast enstaka varor. Svårigheten att utreda den ursprungliga anskaffningens eventuella sammanhang med rörelsen ledde till 1954 års lagändring som för införande i — men ej för inledande av — rörelse skapar en rättslig fiktion för inom tre år före inbringandet anskaffade varors ursprungliga samband med rörelsen.[4]

Beträffande jordstyckningsrörelse har man funnit en väg att oaktat denna principiella anknytning till ursprunglig anskaffningskostnad begränsa beskattningen till vinst, uppkommen efter rörelsens inledande. Det sker beträffande annan i jordbruk eller rörelse såsom anläggningstillgång ingående mark än sådan, som innehas av »Vollkaufmann» genom tillämpning av regeln, att dennas värdeändring är irrelevant för beskattningen. Uttagande ur jordbruksrörelsen etc. kan således jämlikt § 6 Abs. 1 Ziff. 4 EinkStG ske till verkliga värdet, utan vinstbeskattning, och samma värde betraktas sedan som verklig anskaffningskostnad för marken i den nya förvärvskällan, jordstyckningsrörelsen.[5]

Såvitt avser ärvda omsättningstillgångar, synes balanskontinuiteten innebära, att arvlåtarens skattemässiga restvärden följer rörelsen.[6] Enda undantaget härifrån stadgas i § 16 Abs. 5 EinkStG, som ger möjlighet till avkortning av skatten på vinst vid avyttring av hela eller en del av rörelsen, om rörelsen eller rörelseandelen inom tre år före avyttringen förvärvats genom arvsbeskattat fång. Ratio legis för denna år 1925 tillkomna regel synes ha varit önskan att undvika kollision mellan arvs- och inkomstskatt på rörelses dolda reserver.[7]

Det bör nämnas, att man i Tyskland med ringa framgång experimenterat med en värdestegringsskatt på fastighet (Wertzuwachssteuer). Denna infördes som en för riket gemensam skatt 1911, underkastades de skilda ländernas reglering 1913 och omlades, bl. a. på grund av de tekniska värderings-

[2] § 6 Abs. 1 Ziff. 6 EinkStG.
[3] § 6 Abs. 1 Ziff. 5 EinkStG.
[4] Herrmann-Heuer § 6 Anm. 13 och 26, Barth, sid. 258f. och 293. Betr. äldre rätt se även Zitzlaff, DStZ A 1954 sid. 207ff.
[5] Herrmann-Heuer § 13 Anm. 2 a och § 15 Anm. 21.
[6] EinkStDVO 1955 § 7 Abs. 1.
[7] Barth, sid. 249.

problemen i samband med hyresreglering m. m., år 1944 till en från den verkliga värdestegringsvinsten löskopplad extra lagfartsstämpel.[8] Förslag till skattens återupplivande, kompletterad med en »Baulandabgabe» för undvikande av dess återhållande verkan på utbudet, har icke lett till lagstiftningsåtgärder.[9]

E) Storbritannien

Vinst vid försäljning av fastighet kan i England inte beskattas med mindre den faller under Schedule D Case I, d. v. s. härrör från »trade», i vilken fastigheten ingår som omsättningstillgång.[1] Med »trade» likställes »an adventure or concern in the nature of trade».[2] Härigenom har det blivit möjligt att utsträcka beskattningen till enstaka transaktioner, särskilt i sådana fall, där det gällt tillgångar av karaktär att inte normalt utgöra placeringsobjekt.[3] När det gäller sådana typiska kapitaltillgångar som jord och byggnader har emellertid praxis utformats på ett sätt som kan förefalla en svensk betraktare förhållandevis liberalt.

Bland använda kriterier på yrkesmässighet är syftet med den ursprungliga anskaffningen stundom avgörande — man citerar ofta ett uttalande enligt vilket det för skatteplikt skulle krävas, att vinsten är »made in an operation of business in carrying out a scheme for profit-making».[4] Men styrkt vinst-

[8] von Nell-Breuning, sid. 563f., Engel, StuW 1956 sp. 257—266, SOU 1957: 43 sid. 89f.
[9] Organische Steuerreform, Bericht des wissenschaftlichen Beirats beim Bundesministerium der Finanzen, 1953, sid. 73.
[1] Enligt Schedule D Case I erlägges »tax in respect of any trade not contained in any other Schedule», medan Case VI avser »tax in respect of any annual profits or gains not falling under any of the foregoing Cases, and not charged by virtue of any other Schedule». Inte heller enligt Case I kan det bli fråga om annat än »annual profits or gains», varvid ordet annual synes uppfattas som angivande skiljelinjen mellan intäkter av inkomst- resp. kapitalnatur (Laws of England § 188). Däremot krävs inte obetingat att en inkomstbeskattad transaktion faktiskt skall ha upprepats.

Genom det ständigt citerade rättsfallet Leeming v. Jones (15 T.C. 333 H.L.), klarlades att tillfälliga spekulationsvinster, oavsett att de tillkommit i vinstsyfte, inte kan taxeras annat än om de kan pressas in under Case I. Fallet gällde en person, som tillhörde ett konsortium, vilket förvärvat först en gummiplantage och sedan — för att få till stånd en lönsam driftsenhet — ännu en dylik, allt i akt och mening att sälja båda med vinst till ett bolag, som bildats för att förvärva och utveckla dem. Den skattskyldige, som eljest inte sysslade med detta slags affärer, fritogs från skatt av alla instanser inklusive överhuset, trots att vinstsyftet var obestritt och vinsten betydande. (Jfr t. ex. Hannan—Farnsworth sid. 159f., Simon II § 119 etc.).
[2] ITA 1952 sec. 526.
[3] Det oftast citerade prejudikatet härför — illustrativt för den vidare gränsdragning kring inkomstbegreppet, som många vill se betingad av avsaknaden av en kapitalvinstbeskattning — är Rutledge v. C. I. R. (14 T. C. 490). I detta mål hade en affärsman i film- och penningutlåningsbranscherna på resa i Tyskland efter första världskriget i syfte att bl. a. köpa råfilm tillfälligtvis uppköpt en miljon rullar toalettpapper, som han med stor avans sålde till en kund i England, där brist rådde på varan. Oaktat det var hans enda affär i branschen bedömdes den som »adventure in the nature of trade». Liknande utgång kan förtecknas i senare mål rörande whisky, linne och liknande varor, som inte haft kapitaltillgångs natur. Jfr även Magill, sid. 92—103 och Wheatcroft, B. T. R. sid. 310—336, spec. sid. 325.
[4] Vägledande anses rättsfallet Californian Copper Syndicate Ltd. v. Harris (5 T. C. 159). Ett bolag, bildat i syfte att förvärva och försälja gruvor och brytningsrätter, speciellt fem kaliforniska gruvor, beskattades för vinst vid dessas avyttring. Citatet i texten är från Lord Justice Clerks votum. Se Hannan—Farnsworth sid. 207f. och speciellt sid. 182.

syfte kan inte förvandla t. ex. en enstaka transaktion till handel i lagens mening, lika litet som det behöver vara ett nödvändigt kriterium på en yrkesmässigt utövad rörelse, att den drives i egentligt vinstsyfte.[5] Särskilt beträffande jordstyckningsrörelse kan det vara av betydelse, att det ursprungliga syftet med markförvärv inte behöver hindra beskattning, om marken realiseras med metoder sådana som yrkesmässiga markexploatörer använder.[6]

För bedömningen av jordstyckning är det av betydelse, att domstolarna i många fall varit beredda att fästa avseende vid syftet med avyttringen. Har realisation av tillgångar skett till mötande av uppträdande penningbehov, likviderande av ärvd egendom eller liknande anledning, kan således denna omständighet innebära presumtion mot antagande av yrkesmässig försäljning.[7] I motsatt riktning verkar å andra sidan sådana omständigheter som intensiv försäljningsverksamhet, annonsering m. m., vilka tyder på syfte att göra en affärsvinst, eller verksamhet innebärande värdehöjande förändring av den sålda egendomen, som är ägnad att göra den mera kurant.[8] När Royal Commission sammanfattat de »badges of trade» den funnit av största betydelse i

[5] »... the presence or absence of such a motive (sc. profit-making) is generally adverted to merely in support of a conclusion reached on other grounds» (Brudno—Bower p. 9/8.9). Se även Wheatcroft, a.a. sid. 322, Hannan—Farnsworth, sid. 160. En rubrik i Laws of England: Intention to make profit irrelevant (§ 208) åsyftar däremot närmast nationaliserade företag, sådana med syfte att använda vinsten för välgörande ändamål eller att arbeta på självkostnadsbasis, varför den inte, som hos Wheatcroft, lär behöva tolkas som relevant i denna fråga.

[6] Hannan—Farnsworth nämner (sid. 187) den väsentliga skillnaden mellan en lantbrukare, som utnyttjar ett gynnsamt tillfälle till (skattefri) klumpförsäljning och en som i samma läge själv omhändertar exploateringen. Men det är belysande, att Murray—Carter (sid. 155) i fallet Balgownie Land Trust Ltd. v. C. I. R. (14 T. C. 684), där dödsbodelägare bildat ett särskilt bolag för realisation parcellvis av för ändamålet från testamentsexekutorerna övertagen egendom, som avgörande för det fällande utslaget framhåller, att bolaget inte blott ägt rätt att driva handel med annan mark än den ursprungligen övertagna utan även, låt vara blott i ett enda fall, utövat sin rätt att inköpa ytterligare mark för försäljning. Att bolagsordningens bestämmelser i denna riktning inte hindrar skattefrihet, när exploateringen inte gällt annan mark än den ursprungligen innehavda, visas bl. a. av Rand v. Alberni Land Co. Ltd. (7 T. C. 629).

[7] Synpunkten framhålles bland flera andra av Royal Commission, Cmd. 9474 § 116. Ett extremt exempel kanske man kan se i fallet Hudson's Bay Co. Ltd. v. Stevens, 5 T.C. 424. Bolaget hade tillerkänts stora delar av Canada genom kungligt privilegium 1670 och återlämnade denna mark år 1868 till kanadensiska regeringen mot ersättning dels i form av kontanter, dels ock i form av ett privilegium att från tid till annan under det närmaste halvseklet erhålla tjugondedelen av den odlingsbara mark, som utforskats och frigivits för kolonisation. Den så erhållna marken såldes vidare genom en särskild avdelning, som synes ha bedrivit en aktiv försäljningspolitik, ehuru bolaget hävdade, att syftet allenast varit att främja kolonisationen och därmed bolagets övriga affärsverksamhet, men däremot inte att göra någon handelsvinst på den nu aktuella verksamhetsgrenen. Ytterligare anförde bolaget omöjligheten att fastställa anskaffningskostnad för försåld mark. I domen, som gick i bolagets favör, framhölls, att en jordägare kunde sälja delar av sin egendom då och då, utan att fördenskull vara en »land speculator (trader)». Jfr LaBrie, sid. 88f.

[8] Cayzer Irvine & Co. Ltd. v. I. R. C. (24 T. C. 491), belyser detta, liksom även skillnaden i synsätt mellan engelsk och svensk rätt i dessa frågor. Det förefaller svårt att tänka sig att ett svenskt bolag i motsvarande läge skulle finna det mödan värt att besvära sig. Fallet gällde ett holdingbolag för ett rederi, vilket enligt stiftelseurkunden hade rätt att göra markaffärer och 1915 köpt ett område för £ 153 000. Åren 1918—1929 såldes mindre delar, 1925 upplåts till en byggnadsentreprenör rätt att bygga bostadshus på delar av egendomen och 1918—1937 hade över 1 100 »feus» (ett slags perpetuella upplåtelser) gjorts till köpare av sådana hus och andra enskilda. Tiden 1920—37 hade nära £ 90 000 lagts ner på exploateringen, mest vägar och avlopp, av vilka kostnader 24 000 ersatts av tomtinnehavare och kommun. För att finansiera rederiets rekonstruktion upplåt bolaget 1935—37 »feus» för £ 117 000 och sålde oexploaterad mark för £ 84 000. Bolaget hävdade, att det var

praxis, har sådana omständigheter nämnts för sig, jämsides med syftet.[9] Man har därmed velat understryka praxis' obenägenhet att gå in på ett så svårfixerat subjektivt rekvisit som syfte. Men samtidigt är det uppenbart, att när man som kriterier på vad som är handel tar upp inte bara tillgångens art, innehavstiden och antalet transaktioner utan även försäljningsansträngning och förbättringsarbete liksom frånvaro av yttre omständigheter, som framtvingat avyttring, det på samma sätt som ovan hävdats gälla i vårt land varit fråga om ett indirekt konstaterande av motiv, om vilka ingenting låter sig direkt bevisa.[1] Det ligger emellertid i linje med det engelska sättet att tänka på dessa punkter, att man både när det gäller begreppet inkomst i allmänhet och begreppet »trade» i synnerhet uttrycker sig som om man med de använda kriterierna lyckats ringa in en företeelse av objektivt existent natur. Man går sällan vidare i resonemanget och ställer frågan, på vilka grunder de kriterier väljs, som i realiteten sätter det skatterättsliga begrepp praxis framskapar.[2] Förhållandet illustreras ytterligare av gränsdragningen mellan question of fact och question of law, i det att avgörandet i frågan, huruvida »trade» föreligger, i vid utsträckning överlåtes till den administrativa myndighetens prövning såsom en sak- och inte en rättsfråga. Det har dock i ett nyare rättsfall klart utsagts, att det är en rättsfråga, vilka kriterier som får användas.[3]

Praxis obenägenhet att i en realisation av arvfallen eller såsom anläggningstillgång i rörelse använd egendom se en särskild rörelse får man kanske se i samband med regeln, att likvidation av varulager i allmänhet inte beskattas med mindre den sker i former motsvarande dem, under vilka rörelsen även före likvidationen bedrivits, eller andra omständigheter av liknande art motiverar beskattning.[4] Det bör dock anmärkas, att denna regel

fråga om en investering, som realiserats för att möta finansiella behov, men Special Commissioners fann, och deras uppfattning stod sig, att bolaget förvärvat marken som handelsvara med tanke på exploatering och avyttring, och att vinsten föll under Schedule D Case I.

[9] Cmd. 9474, § 112 och 116.

[1] Ovan sid. 228f. Brudno—Bower's av Bühler (Festskr. Spitaler sid. 14) accepterade uppfattning, att det inte skulle vara så svårt att fastställa, om för en rörelseidkare en viss tillgång är omsättningstillgång eller icke, jävas, såvitt en utomstående kan bedöma, av de många rättsfallen på området. Jfr även nedan sid. 289f. Magill, sid. 101f., synes ge stöd åt den här framlagda uppfattningen.

[2] Lagdefinitionen på »trade» är cirkelartad: »every trade, manufacture, adventure or concern in the nature of trade» — vad man fått hålla sig till har varit det allmänna språkbruket. (Hannan—Farnsworth, sid. 152ff.) Något liknande är förhållandet med »income» — Lord Macnaghtens klassiska ord 1901 i London County Council v. Attorney General (4 T. C. 293), citeras ännu: »Income tax, if I may be pardoned for saying so, is a tax on income. It is not meant to be a tax on anything else.» Så t. ex. 1938 av Lord Greene M. R. i British Salmson Aero Engines Ltd. v. I. R.: »Income tax, as has been said over and over again, is a tax on income; it does not tax capital.» (22 T.C. 42.)

[3] Laws of England § 207: »In disputed cases the appropriate commissioners, on appeal to them, decide whether there is a trade (question of fact, Wilcock v. Pinto & Co, 9 T. C. 111) but the question what are the characteristics of an adventure in the nature of trade is a question of law (Edwards (Inspector of Taxes) v. Barristow, 3 All E. R. 48 H. L.). If the commissioners direct themselves rightly on the law, is an inference of fact with which an appellate court will not interfere, but if it appears to the court that the decision could not reasonably have been reached if there had been proper direction in law, the court may proceed on the footing that there has been a misconception of law.»

[4] LaBrie, sid. 101f.

kompletteras med ett särskilt stadgande om att rörelses upphörande likställs med realisation till marknadspris av inneliggande varulager.[5]

Även om den engelska rätten på detta område synes tillämpa ett mindre omfattande inkomstbegrepp än den svenska,[6] kan man notera, att bettermentsbidragen, eller development charges, under en tid efter andra världskriget kom att spela en icke oväsentlig roll för tomtvärdestegringsvinsternas beskattning.[7] Men naturligtvis kan detta förhållande inte förklara, varför just på detta område den eljest relativt vida gränsdragningen kring »business and trade» varit så restriktiv.[8]

F) Förenta staterna

Av särskilt intresse är den reglering av tomtförsäljningsvinsternas skattemässiga bedömning, som införts i USA genom den nya Sec. 1237 i 1954 års IRC. Detta stadgande, vilket dock endast i mycket obetydlig utsträckning är tillämpligt för bolag,[9] innefattar dels en begränsande regel för under vilka förutsättningar enbart parcellering och verksamhet för försäljning icke skall föranleda till att sålda tomter betraktas som omsättningstillgångar, dels ock en schablonregel, som till ordinarie inkomst hänför en beräknad ersättning för den skattskyldiges verksamhet för försäljning, när denna tagit viss omfattning.

Stadgandet har fått sin plats i det kapitel, som behandlar kapitalvinster och kapitalförluster. I USA är kapitalvinstbeskattningen i princip fullständig och infogad inom ramen för den allmänna inkomstbeskattningen.[1] Differentieringen mellan kapitalvinst och »ordinary income» får emellertid betydelse främst därigenom, att »long term capital gains», d. v. s. vinster vid avyttring efter mer än sex månaders innehav, beskattas med en maximal skattesats av 25 % eller — om detta ger lägre skatt, vilket kan vara fallet för andra skattskyldiga än bolag — med halva beloppet såsom vanlig inkomst.[2] Vidare är rätten till avdrag för kapitalförlust begränsad, för bolag till beloppet av motsvarande vinster, och för övriga skattskyldiga till nämnda belopp ökat

[5] ITA Sec. 143 — regeln gäller dock ej, om lagret överlåtits till en inom landet skattepliktig rörelseidkare, ty om så sker blir ju den dolda reserven beskattad hos denne. (Brudno—Bower p. 6/5.1.c., Simon II §§ 143—147, Laws of England § 260.)

[6] Möjligen bör en reservation göras för att regeln om »true cost to the business» som ingångsvärde (Simon II § 210) kan tolkas ogynnsammare än motsvarande svenska regel.

[7] Se, utom SOU 1957: 43 sid. 95f., speciellt Hjelmér, sid. 282ff. och Sv. Lantmäteritidskr. 1953 sid. 290f.

[8] Huvudskälet lär väl få anses vara jordens typiska karaktär av anläggningstillgång, som skapar en presumtion mot antagandet av »trade», jfr Wheatcroft, sid. 325.

[9] Sedan det ursprungliga förslaget, enligt vilket reglerna skulle vara lämpliga på bolag, däri ingen aktieägare bedreve handel med fastigheter, avvisats på administrativa skäl, ändrades Sec. 1237 (a) år 1956 så, att bolag, som uppfyllde denna förutsättning, skulle komma i åtnjutande av tillämpning av Sec. 1237 för egendom erhållen på grund av förfallen hypotekarisk panträtt för fordran (»foreclosure») eller genom tillskott i utbyte mot hela bolagets aktiestock och annan ersättning av rätten till egendomen från en fordringsägare i motsvarande position. Privilegiet kan även utsträckas till angränsande mark, om blott 80 % av bolagets hela aktieinnehav motsvarar de uppställda kraven. Jfr Mertens § 22. 147 och Code Comm. Sec. 1237 (a).

[1] IRC Sec. 61—63.

[2] IRC Sec. 1201—1202.

med högst 1 000 dollar av annan inkomst, varjämte icke avdragna kapitalförluster får avräknas under 5 efterföljande år efter motsvarande regler.[3]

Regeln om vilken egendom, som skall hänföras till »capital assets» — vilkas avyttring, byte etc. kan ge upphov till kapitalvinst eller kapitalförlust — är utformad som en generell regel med vittgående undantag.[4] Med »capital asset» menas således all den skattskyldiges egendom med fem undantag, varav de två viktigaste kort kan sammanfattas som omsättningstillgångar och sådana anläggningstillgångar som är underkastade förslitning och förbrukning eller utgörs av fast egendom, allt till den del de ingår respektive används i den skattskyldiges »trade or business». Övriga undantag avser immaterialrätt i upphovsmannens hand, fordringar i »trade or business» på grund av tjänster eller försäljning av omsättningstillgångar samt slutligen räntelösa, mot diskonto utgivna offentliga obligationer med löptid icke överstigande ett år. I alla dessa undantagsfall hänförs i princip vinster och förluster till »ordinary income».

Emellertid har den privilegierande behandlingen av kapitalvinster utsträckts även till vissa sådana vinster, som enligt huvudregeln skulle hänföras till ordinarie inkomst. Särskilt gäller detta vinster vid avyttring av anläggningstillgångar i rörelse, som till den del de (sammanräknade med vinster vid ofrivillig avyttring av kapitaltillgångar innehavda mer än sex månader) överstiger motsvarande förluster behandlas som »long term capital gains».[5] På samma sätt som i Sverige kan gälla beträffande organisationsaktier har de amerikanska rörelseidkarna på denna långt mer betydelsefulla punkt försatts i en position gentemot fiskus, som träffande beskrivits med orden »krona, så vinner jag, klave, så förlorar du». Även på andra punkter gäller betydelsefulla undantag, sålunda för timmer och kol,[6] djur, dock ej fjäderfä,[7] säd på rot,[8] patent vid total eller partiell avyttring av uppfinnaren själv eller av den, som före patentets praktiska utövande förvärvat det genom oneröst fång av uppfinnaren utan att vara dennes arbetsgivare eller på visst sätt definierad nära släkting,[9] etc. etc.

Slutligen har reglerna om vad som skall förstås med omsättningstillgångar etc. liksom dessas praktiska tillämpning en avgörande betydelse för gränsdragningen kring begreppet »ordinary income». Det är i samband med dessa, som frågan om jordstyckningsrörelses skattemässiga behandling blivit reglerad.

Definitionen av omsättningstillgång lyder i IRC Sec. 1221 (1): »... stock in trade of the taxpayer or other property of a kind which would properly be included in the inventory of the taxpayer if on hand at the close of the taxable year, or property held by the taxpayer primarily for sale to customers in the ordinary course of his trade or business;». Det är framför allt den

[3] IRC Sec. 1211—1212.
[4] IRC Sec. 1221.
[5] IRC Sec. 1231.
[6] IRC Sec. 1231 (b) (2) jfr med Sec. 631.
[7] IRC Sec. 1231 (b) (3).
[8] IRC Sec. 1231 (b) (4).
[9] IRC Sec. 1235.

sista delen av satsen som är av intresse. Genom att inrycka orden »to customers» och »ordinary» sökte man 1934 under påverkan av framkomna uppgifter, att många finansmän på grund av de under depressionen fallande aktiekurserna under denna period helt undgått beskattning, hänvisa spekulationsförluster till kapitalförlusternas område.[1] För den engelska termen »adventure in the nature of trade» finns alltså inte plats i den amerikanska lagstiftningen, som skiljer spekulanter från investerare endast genom sexmånadersklausulen för »long term capital gains». Orden »to customers» anses nämligen även i fall av synnerligen intensiv handel med värdepapper utesluta »ordinary income» resp. »loss», när försäljning endast skett till mäklare o. d.[2]

Ett annat karakteristikum beträffande tolkningen av berörda lagrum avser ordet »held», som icke synes innebära något krav på karaktären av syftet vid förvärvet av den berörda egendomen. Även sådan egendom, som förvärvats i investeringssyfte men sedermera kommit att ingå i förvärvarens varulager, bedöms som omsättningstillgång, och någon motsvarighet till den svenska rättens regler om ingångsvärde motsvarande värdet vid tiden för införandet av tillgången i rörelsen förekommer icke.[3] Däremot är det i regel

[1] Miller, Yale Law Journal 59 (1950), sid. 844.

[2] Miller, op. cit., sid. 848ff. och Mertens § 22.153 hänvisar bl. a. till fallet Achille O. van Suetendael, 3 T. C. M. 987 (1944), aff'd, 152 F. 2d 654 (2d Cir. 1945), som trots att han hade kontor med en anställd och hade offentlig registrering som värdepappershandlare ändå ansågs icke ha innehaft värdepapperen »primarily for sale to customers», enär han inte köpt en gros utan i små spridda poster, handlat med mäklare av samma slag som den han köpt av och inte bedrivit sin handel på sådant sätt, att han lagt upp ett lager för att möta köporder. En liknande utgång i ett mål, avgjort av Supreme Court (Higgins v. Commissioner, 312 U. S. 212 (1941)), cit. av Miller, sid. 861f., ger vid handen, att det icke nödvändigtvis behöver vara »sales to customers»-klausulen som motiverar, att värdepapper anses som omsättningstillgångar, även om så skedde i fallet Suetendael. Higgins, som bedrev en mycket omfattande verksamhet i börsaffärer, förvägrades jml då gällande lag avdrag för »expenses paid or incurred in carrying on any trade or business». Praxis är emellertid inte lika restriktiv i tolkningen av orden »trader» och »customers», när det gäller andra branscher, t. ex. just fastigheter (Mertens § 22.153 sid. 705 och § 22.138.)

[3] Jfr IRC Sec. 1236 (Mertens § 22.154), vilken bestämmelse möjliggör för den som handlar med värdepapper att som anläggningstillgångar bokföra i investeringssyfte anskaffade, inom 30 dagar från förvärvet som sådana tillgångar bokförda papper, om han avstår från möjligheten att bokföra ev. framtida förlušt på dem som annat än kapitalförlust.

Vidare gäller den begränsningen, att värdepapperen icke senare vid något tillfälle får ha hållits till salu till kunder i rörelsen. Vid bedömningen av om så varit fallet, torde emellertid bokförandet som anläggningstillgångar grunda en presumtion för att avsikten varit att hålla dem avskilda från rörelsen. Sålunda uttalar Mertens § 22.13 n. 5: »The test to determine the character of securities where there has been no segregation is whether the taxpayer has dealt in these securities with his customers as a part of his dealer business, or whether he has only traded in them on his own account. The fact that he purchased or sold this type of security as a broker for his customers is not determinative of the character of the shares which he owned. Furthermore, the fact that there has been no actual dealer transactions in a security is not enough to indicate that the security was not held for sale to customers, for the lack of activity may indicate only the insalability of the stock to customers *rather than the dealer's intent* to hold it apart from his dealer operations. The small number of shares of a particular security may also indicate that it was below the normal quantity carried by a dealer. See Stern Brothers & Co, 16 T. C. 295.» (Kurs. här.) Mertens, § 22.154, citerar ur förarbetena till Sec. 1236, att domstolarna i flera rättsfall tillåtit »the transfer of securities from such a taxpayer's (värdepappershandlares) investment account to his inventory account and vice versa with corresponding changes in tax liabilities. These transfers increase the difficulty of determining in which portfolio specific securities are actually held, and facilitate the manipulation of the taxpayer's accounts so as to obtain ordinary loss treatment on securities sold at a loss and capital gains treatment on those sold at a gain». Detta stoppades genom införandet av dåv. Sec. 117 (n) år 1951.

endast vid gåva och icke vid arv, som mottagaren har att tillämpa fångesmannens ingångsvärde.[4]

En ytterligare begränsning ser man i orden »primarily held for sale ... in the ordinary course of his trade or business». Det är sålunda icke tillräckligt, att försäljningar av tillgångarna i fråga ingår som ett normalt led i rörelsen, när förvärvet och innehavet av dem huvudsakligen har annat syfte. I detta sammanhang får man se den praxis, enligt vilken hypotiserad fast egendom, som genom »foreclosure» tillfaller panthavaren, anses som »capital asset», även när denne är en bank, liksom försäkringsbolags obligationsinnehav hänförs till samma kategori.[5]

Mångfalden av rättsfall på detta område visar klart, att den diskretionära bedömning, varom det i gränsfallen är fråga, inneburit en osäkerhetsfaktor av väsentlig betydelse. Något försök till självständig analys av rättsfallsmaterialet skall här icke göras. Det kan likväl noteras, att såvitt angår försäljningar av tomter praxis torde ha visat en helt annan benägenhet för hänförande av vinsten till ordinary income än vad fallet varit beträffande t. ex. aktier.[6] Seltzer, som hävdar denna uppfattning, påpekar, att både Bureau of Internal Revenue och domstolarna varit benägna att betrakta även ett blygsamt antal fastighetsaffärer per år, om de inneburit köp och försäljning av likartad egendom såsom hus, eller om de inneburit parcellering av en enda större egendom, som tillräckliga för att hänföra verksamheten till rörelse, även om idkaren haft en annan huvudsaklig sysselsättning.[7] Var och en som uppdelat sin egendom för försäljning, oavsett innehavstiden, kunde enligt den tidigare praxis räkna med att bli beskattad för vinsten som ordinarie inkomst och icke som kapitalvinst, och detta gällde även för ärvd egendom, som ägaren funnit sig fördelaktigast kunna realisera genom parcellering under förmedling av en mäklare.[8] Om mer än en presumtion synes det emellertid icke ha varit fråga. Det går sålunda att finna rättsfall, där, såvitt

[4] IRC Sec. 1015 och Sec. 1014.

[5] Miller, op. cit. sid. 873. Denne anmärker med all rätt, att man i England anser sådana köp och försäljningar av värdepapper, som görs av försäkringsbolag, vara »a necessary part of the insurance business», varför man här kan se ett av exemplen på hur det amerikanska begreppet »ordinary income» är trängre än den engelska skatterättens inkomstbegrepp.

[6] Surrey, Harward Law Review 69 (1956) sid. 1000.

[7] Seltzer sid. 214f.

[8] Seltzer hänvisar till allenast två fall, nämligen Alexander Weil, TC memo op., Dec. 13, 973 M. och Ehrman v. Commissioner, 120 F. 2d 607, 314 U. S. 668. Det förra fallet är intressant såtillvida, som den skattskyldige, vilken beskattades för jordstyckningsrörelse, ehuru han ingenting gjort för markens förbättring, synes ha undgått beskattning som för ordinary income vid den sista försäljningen av en större, återstående del av fastigheten, ett utslag, som följts i Rev.Rul. 57—565, jfr Mertens § 22.140 n. 61. I det senare fallet var det fråga om ärvd egendom, förvaltad genom »trust», som visats icke kunna avyttras på annat sätt än genom uppstyckning genom mäklares försorg. I domen synes man, på samma sätt som i det av Miller (op. cit. sid. 863f.) citerade fallet Brown v. Commissioner (143 F. 2d 468 (5th Cir. 1955)) ha ansett fångets art icke kunna frita från beskattning såsom ordinary income, när den skattskyldige på grund av sin verksamhet konstaterats vara »in the business of subdividing real estate». Genom satsen »qui facit per alium facit per se» (Miller sid. 861, cit. från rättsfallet Snell v. Commissioner, 97 F. 2d 892 (5th Cir. 1938)) har man funnit en möjlighet att göra ett sådant konstaterande även när den skattskyldige icke i nämnvärd mån ägnat sig åt tomtstyckningsverksamheten.

framgår av tillgängliga referat, bevisning om att t. ex. verkställd uppstyckning varit nödvändig för att möjliggöra realisation eller skett i annat än förvärvssyfte, givit till resultat, att kapitalvinst eller kapitalförlust ansetts föreligga. Kanske skulle en närmare analys kunna lämna bevis för att åtminstone commissioners men kanske även domstolarna varit mindre benägna att ge förlustbringande transaktioner beteckningen »trade or business» än vinstgivande sådana.[9] Detta slags ojämnhet — som får anses olycklig om än på många områden ofrånkomlig[1] — synes oftare kunna bli aktuell när man, som i USA räknar ingångsvärde från förvärvet och icke, som i Sverige, från tiden för rörelsens inledande.

De nya bestämmelserna, vilka — därmed anslutande till praxis beträffande fastighet förvärvad genom »foreclosure» — endast i mycket begränsad

Samtidigt synes i andra fall krav ha uppställts på att den skattskyldige skall ha ägnat »time and attention» åt verksamheten. Miller, till vars rättsfallsöversikt även Mertens hänvisar, finner det svårt att dra någon fast gräns, när den ena eller andra aspekten tar över. När Miller talar om »the hodgepodge of decisions on real estate sales» förefaller uttrycket mot bakgrunden av tillgängliga rättsfall inte överdrivet.

Några av de utslagsgivande faktorerna citeras av Mertens, § 22.15 sid. 77, n. 41: »The tests of frequency, continuity and substantiality of sales are understood to indicate that the primary purpose of holding property is the sale of the property.» Här har man således en parallell till den praxis att från omfattningen sluta till syftet, som för den svenska rättens del hypotetiskt omnämnts ovan sid. 221. Parallellen med svenska förhållanden är även slående i följande avsnitt (Mertens, § 22.15 sid. 76f.): »The following factors have been considered in determining whether property sold by a taxpayer was held by him primarily for sale to customers in the ordinary course of his trade or business: (1) the purpose for which the property was acquired, whether for sale or investment; (2) the number, continuity and frequency of sales, as opposed to isolated or casual transactions; (3) the activity of the seller or those acting under his instructions or in his behalf; (4) the extent or substantiality of the transactions; and (5) any other facts tending to indicate that sales or transactions were in furtherance of an occupation of the taxpayer. Blake v. Kavanagh, 107 F. Supp. 179 (D. C. E. D. Mich., 1952).»

Jfr dock Weithorn, sid. 164 och 172, som bl. a. med stöd av Ehrmanfallet (se ovan) förklarar den skattskyldiges syfte med försäljningen irrelevant. Se även Brudno—Hollman, B. T. R. 1958, sid. 139.

[9] Betr. commissioners, jfr Miller, sid 850 n. 68.

Det är knappast möjligt att på i Sverige tillgängligt material göra sig en bestämd uppfattning i detta hänseende. Man kan likväl icke undgå den reflexionen, att en sådan lagtillämpning skulle gå i lagstiftningens anda, sådan den utformades 1934. Klausulen »to customers» var ju just avsedd att avskära från avdragsrätt förluster på de då generellt förlustbringande aktietransaktionerna. Kongressens och skatteadministrationens verksamhet i denna riktning har likväl, mot bakgrunden av senare uppsving, kommit att te sig som Pyrrhus-segrar (Miller, a.a. sid. 850).

[1] Den kan exemplifieras med sådana fall, där gränsdragningen mellan hobbyverksamhet och förvärvsverksamhet i praktiken drages efter verksamhetens resultat såsom (för Sveriges del) i vissa fall beträffande travhästar och uppfinnarverksamhet (däremot inte lyxjordbruk, som alltid anses utgöra förvärvskälla), liksom där kostnad för förlustbringande verksamhet är att anse som levnadskostnad, t. ex. spel på lotteri, utgivning av doktorsavhandlingar, eller som en organisations icke avdragsgilla kostnader för propaganda och medlemsvård, t. ex. förlustbringande tidskriftsutgivning. I alla dessa fall framstår det som rimligt, att underskott icke får avdragas, fastän överskott, åtminstone om det är mer än tillfälligt och obetydligt, beskattas såsom härrörande från förvärvskälla. Enda möjligheten att korrigera de olyckliga verkningarna härav vore att såsom naturainkäkt bokföra marknadsvärdet av den subjektiva förmånen av verksamheten, något som man till nöds kan göra beträffande lyxjordbruk, men som stöter på oöverstigliga hinder, om det gäller att taxera t. ex. underhållningsvärdet av hasardspel, värdet av en doktorstitel, värdet för en förening av en tidskrifts propagandainsats etc. Vid fastighetsförsäljning synes motsvarande gränsdragning inte i samma mån berättigad, även om man naturligtvis i ett gott resultat om man så vill kan se resultatet av en framgångsrik på förvärv inriktad verksamhet, medan förlustförsäljning kan indicera att insatsen varit obetydlig.

omfattning avser aktiebolag, utsäger inledningsvis (Sec. 1237 (a)), att den omständigheten, att parcellering för försäljning eller verksamhet i samband därmed ägt rum, icke ensam skall medföra, att fast egendom skall anses utgöra omsättningstillgång i rörelse, om följande förutsättningar är uppfyllda, nämligen: 1) att egendomen icke tidigare, i varje fall icke med tillämpning av de nya bestämmelserna, utgjort sådan tillgång, och den skattskyldige icke heller eljest innehar någon fast egendom med omsättningstillgångs karaktär; 2) att egendomen varken i den skattskyldiges hand eller jämlikt kontrakt om dess försäljning genom hans försorg (eller av någon av hans familj, något av honom kontrollerat företag, någon arrendator, vars förbättringsarbeten utgör skattepliktig intäkt för honom eller någon offentlig myndighet, vars förbättringsarbeten jämlikt gällande regler ökar egendomens skattemässiga restvärde för honom) gjorts till föremål för väsentliga förbättringsåtgärder av natur att öka dess värde; samt 3) att egendomen antingen ärvts eller varit i den skattskyldiges ägo minst fem år. Beträffande förbättringsåtgärder ges emellertid i Sec. 1237 (b) (3) den inskränkande regeln, att sådana icke utgör hinder för tillämpning av Sec. 1237 (a), om den skattskyldige ägt egendomen minst 10 år, de vidtagna åtgärderna består i anläggande av vatten, avlopp, diken eller vägar, om det vidare kan visas, att egendomen icke utan sådan förbättring hade kunnat säljas till gällande marknadspris för motsvarande mark (räknat netto efter avdrag från försäljningssumman för förbättringskostnaden), samt slutligen den skattskyldige väljer att icke låta de gjorda förbättringsarbetena öka hans skattemässiga restvärde för den ifrågavarande eller någon annan egendom. De två sistnämnda villkoren behöver icke vara uppfyllda för egendom, förvärvad genom »foreclosure», definierad på sätt tidigare angivits beträffande sådan bolagsegendom, på vilken Sec. 1237 är tillämplig.[2]

Det bör uppmärksammas, att dessa bestämmelser visserligen i förenklingens och rättssäkerhetens intresse lägger en betydelsefull restriktion på domstolarnas värdering av relevanta omständigheter,[3] men fortfarande återstår möjligheten att för sådana fall, där icke endast verksamhet för uppdelning och försäljning utan även annan verksamhet av karaktär att indicera yrkesmässighet föreligger, göra vinst skattepliktig som »ordinary income» resp. förlust obegränsat avdragsgill, oaktat villkoren i Sec 1237 (a) är uppfyllda.[4] Ordet »solely» avser just att visa detta förhållande.[5] Vidare har

[2] Se ovan sid. 247 n. 9.

[3] Detta framställs som den väsentligaste nyheten av Weithorn, Tax Law Review XI (1956), sid. 157—173.

[4] Treas. Reg. 1.1237—1 (a) p. 3 nämner som exempel härpå, utvisande den skattskyldiges syfte med innehavet, försäljningsaktiviteten, tidigare verksamhet av samma slag, bedriven under tiden för förvärvet eller exploateringen av den aktuella marken, syftet med förvärvet, annan samtidig jordstyckningsverksamhet eller fastighetsförsäljningsverksamhet, hållandet av fast kontor för verksamheten. Om endast ett av följande indicier föreligger, är likväl bevisningen otillräcklig, nämligen innehav av »real estate dealer's license», avyttring av annan fast egendom, som uppenbarligen varit kapitaltillgång, verksamhet som fastighetsförsäljare enbart för annans räkning, eller innehav av annan fast egendom utan någon försäljningsaktivitet av något slag i avseende på densamma. Se härom även Beck, som (sid. 383ff.) påvisar den växlande praxis i olika domstolar vid bedömningen av olika omständigheters relevans.

[5] »Any lot or parcel ... shall not be deemed to be held primarily for sale to customers

det genom Treas. Reg. klargjorts, att Sec. 1237 ingalunda med nödvändighet behöver tolkas e contrario. Är villkoren icke uppfyllda, men marken likväl enligt äldre praxis skolat betraktas som »capital asset», kan så ske även nu.[6] Mer än i undantagsfall torde väl detta emellertid knappast ha förutsatts komma att ske, då syftet med lagen uppenbarligen varit att undvika många processer, och så knappast komme att ske, om praxis alltför mycket avveke från den gräns, som Sec. 1237 (a) dragit.

Denna gränsdragning anknyter genom valet av objektiva rekvisit uppenbarligen till det subjektiva förvärvssyftet. Regeln om arvsrättsligt fång och innehavstid är ett tecken härpå.[7] Att innehavet av annan fast egendom med omsättningstillgångs karaktär smittar även sådan egendom, som eljest skulle varit att anse som anläggningstillgång, tyder även på anknytning till den skattskyldiges subjektiva inställning. Verksamhet för egendomens förbättring medför i regel att yrkesmässighet anses vara för handen, men även här finner man en anknytning till det subjektiva syftet, i det att sådan verksamhet, som praktiskt taget är nödtvungen för att realisation av sedan mer än tio år innehavd egendom skall kunna verkställas, under vissa inskränkande förutsättningar får äga rum utan beskattningskonsekvenser.

Visserligen får vid längre innehavstid beskattningen av tomtförsäljningsvinster på grund av ingångsvärdets bestämmande i viss mån karaktär av markvärdestegringsbeskattning. Att det icke är denna synpunkt, utan i stället intresset att beskatta resultatet av den faktiska verksamheten för uppdelning och försäljning, som varit vägledande för lagstiftaren, synes emellertid — förutom av bestämmelserna om förbättringsverksamhet i Sec. 1237 (a) — klart framgå av den principiellt intressanta femprocentklausulen i Sec. 1237 (b). Enligt denna inträder i de fall, där Sec. 1237 (a) är tillämplig, vid försäljning av mer än fem parceller från samma område (»tract») beskattning såsom för vinst vid försäljning av omsättningstillgångar, för ett belopp motsvarande fem procent av bruttointäkten vid försäljningar från och med det år, under vilket den sjätte parcellen såldes. Härifrån får avdrag ske för försäljningsomkostnader, i den mån de täcks av beloppet, vilket uppgivits motsvara normalt mäklararvode vid försäljning av fast egendom.[8] Meningen sy-

in the ordinary course of trade or business at the time of sale *solely* because of the taxpayer having subdivided such tract for purpose of sale or because of any activity incident to such subdivision or sale, if — ...» (Sec. 1237 (a)) (kurs. här). Angående innebörden av ordet solely se Treas. Reg., § 1.1237—1 (a) p. 4 (i).

[6] Treas. Reg. ibid. Se även Beck, sid. 387, som betonar bestämmelsens karaktär av enbart presumtionsregel.

[7] Att innehavstidens längd tagits som bevisning för syfte framgår bl. a. av Mertens (suppl. av Zimet) § 22.04 n. 46 (1956): »Holding an asset for many years indicates an *intention* to hold for investment rather than for sale. Merchants Nat. Bank of Mobile, 14 TC 1375, aff'd 199 F. 2d 657 (Ca 5th, 1953).» (kurs. här)

[8] »The '5 per cent rule' appears to be an attempt by Congress to carve out of the gain attributable to land appreciation that portion of the sales price resulting from sales activity. Five percent, normally, represents an agent's commission on the sale of real property.» Mertens Code Comm. Sec. 1237 (b): 1 (1). Piper finner 5 %-regeln plottrig och föga givande, eftersom kostnaderna får avdras från de fem procenten. Överhuvudtaget finner denne kommentator, att Sec. 1237 lämnar rättsläget oklart. Även Surrey, Harvard Law Review 69 (1956) sid. 991, är missnöjd av samma skäl. Särskilt finner han anmärkningsvärt att 5 %-regeln inte medför beskattning som »ordinary income» av hela värdestegringen från tiden för exploateringens inledande fram till avyttringen.

nes således vara att med beskattning träffa skattskyldigs vinst av att vara sin egen mäklare, så snart försäljningar sker i nämnvärd omfattning.[9] Enligt Sec. 1237 (c) avses med »tract» varje sammanhängande markområde (bortsett från ev. skiljande vägar, vattendrag el. dyl.) liksom även två eller flera områden, som tidigare varit sammanhängande i den skattskyldiges hand. Om under fem års tid inga nya avyttringar äger rum från återstoden av ett område, får man börja ny räkning. Beskattning enligt femprocentklausulen hindrar inte, att återstoden tas i betraktande vid beräkningen av skattepliktig kapitalvinst.

Fortfarande torde — trots den liberalisering i vissa punkter, som de nya bestämmelserna ansetts innebära[1] — det tidigare gällande förhållande bestå, enligt vilket framgångsrika tomtspekulanter blir hårdare behandlade vid beskattningen (och de som förlorar följaktligen mildare) än vad fallet är med aktiespekulanter. Särskilt stor torde risken för fortsatt hård praxis vara med hänsyn till att femprocentklausulens begränsning till fall, där Sec. 1237 (a) är tillämplig, måste innebära en stark frestelse att tolka detta stadgande e contrario för att inte t. ex. en skattskyldig som ägt sin mark mindre än fem år och sålt mer än fem parceller skall behandlas gynnsammare på grund av den korta innehavstiden än en kollega med längre sådan.[2] Men att se den relativt omfattande beskattningen av tomtförsäljningsvinster som resultatet av en strävan att träffa markvärdestegringen med beskattning såsom av vanlig inkomst vore dock, som nämnts, att skjuta vitt över målet. Denna torde i USA anses tillräckligt beskattad genom kapitalvinstbeskattningen.

Det typiska för den amerikanska regleringen av området är, som framgått av det sagda, dels att spelrummet för de ur rättssäkerhetssynpunkt olämpliga, skönsmässiga bedömningarna i rättstillämpningen väsentligt inskränkts genom att lagstiftningen i möjligaste mån uppställt objektiva kriterier, dels ock, att den stötande motsättningen mellan å ena sidan fullständig skattefrihet, å andra sidan beskattning såsom för vanlig inkomst av hela markvärdestegringen under en kanske mycket lång period, utjämnats genom femprocentregeln.

En ytterligare sådan utjämning vinnes därigenom, att den i regel 25-pro-

[9] Det kan observeras, att man i vissa svenska rättsfall från senare tid möjligen kan spåra en tendens att tillmäta avyttringen av mer än fem tomter väsentlig betydelse för om rörelse skall anses föreligga. Förutsättningarna beträffande kraven på regelmässighet etc. är dock, som ovan nämnts (sid. 222ff.), så växlande, att några fasta normer inte kan sägas vara utbildade.

[1] Weithorn, a. a. sid. 170ff., som dock mera synes syssla med de vunna fördelarna av säkerhet för bedömning som »capital asset» av såld mark än med frågan om den nya lagstiftningen innebär direkt brytning med gällande praxis (i den mån denna varit enhetlig) anför bl. a., att med den nya lagen en yrkesmässig mäklare, om han inte också äger i rörelsen ingående mark, därigenom får möjlighet att äga osmittad egendom. Vidare påpekar Weithorn att verksamhet för förbättring i många fall genom de nya bestämmelserna frånkänts karaktär av belastande omständighet. Icke heller arten av förvärvet tillmäts betydelse, sedan femårsgränsen passerats, varjämte själva uppdelningen, bortsett från femprocentregeln, inte längre är belastande.

[2] Weithorn, a.a. sid. 171, finner det tillrådligast att i sådana fall vänta med försäljningar tills femårsperioden utlöpt. Treas. Reg. 1.1237—1 (a) p. 4 ger emellertid klart vid handen, att fall, där Sec. 1237 (a) icke är tillämplig, men kapitalvinst likväl anses föreligga, och i vilka icke heller femprocentklausulen kan tillämpas, icke är uteslutna.

centiga kapitalvinstbeskattningen reducerar den ekonomiska betydelse distinktionen mellan ordinary income och capital gains skulle ha, om de senare vore helt skattefria.[3] Kanske har just den sistnämnda omständigheten varit en bidragande orsak till att de schabloniserande reglerna i Sec 1237 kunnat accepteras.[4] Vad slutligen beträffar femprocentregeln är det värt att observera, hur den motsvarar tankegången bakom tidigare svensk praxis, t. ex. det ovan berörda rättsfallet RÅ 1926: 419.

KAP XI. NÅGRA ALTERNATIVA PRINCIPLÖSNINGAR

På samma sätt som gäller för de i avd. II diskuterade problemen, kan en generell kapitalvinstbeskattning i princip anses ägnad att lösa även tomtstyckningsproblemet, eller — om skatten är lägre än den ordinarie inkomstskatten — reducera dess betydelse. I övrigt kan konsekventa eller tillnärmelsevis konsekventa lösningar av frågan om tomtförsäljningsvinsters beskattning — som i viss mån framgått av den tidigare redogörelsen för några utländska rättssystem — sökas huvudsakligen på tre alternativa linjer. I första hand kan man tänka sig problemet löst inom ramen för en allmän markvärdestegringsbeskattning. I andra hand kan man, närmast i anslutning till de principer, som kommit till uttryck i norsk rätt, söka införa tomtförsäljningsvinster i allmänhet under spekulationsvinstbegreppet. En tredje lösning, slutligen, kan, i anslutning särskilt till den amerikanska regleringen av frågan, baseras på en huvudprincip, enligt vilken det inte så mycket blir fråga om beskattning av markvärdestegringsvinst som av det realiserade värde, vilket producerats genom den skattskyldiges verksamhet för markexploatering.

A) Markvärdestegringsbeskattning

I utvecklingen av rättspraxis beträffande jordstyckningsrörelse synes man kunna spåra en tendens till att i ett allt större antal fall anse rörelse och därmed skatteplikt föreligga även vid en relativt obetydlig verksamhet. Det kan då synas ligga nära till hands att se en radikal lösning av problemet i en generell beskattning av tomtförsäljningsvinsterna eller — för att ännu lättare lösa gränsdragningsproblemet — i en generell markvärdestegringsbeskattning. Det bör dock påpekas, att man därmed kommer in på en systema-

[3] Differensen mellan marginalskatt (max. 91 %) och kapitalvinstskatt kan, som nämnts (sid. 167 n. 2), vara stor nog ändå, och röster har höjts för att ytterligare minska klyftan mellan »capital gain» och »ordinary income» genom att höja skatten för de förra och sänka den för den senare, se t. ex. Surrey, Harvard Law Review 69 (1956) sid. 1015ff.
[4] Mertens påvisar (§ 22.03 n. 43), att nedkortningen till 6 månader av innehavstiden för »short term capital gains» år 1942 motiverades av att man ville stimulera till realisation av kapitalvinster och därmed öka skatteuppbörden (Sen. Finance Committee Report No 1631, 77th Congr., 2d Sess. p. 50). Åtminstone i detta fall har således existensen av en generell kapitalvinstbeskattning varit en direkt bidragande orsak till en trängre gränsdragning kring det vanliga inkomstbegreppet än den, som eljest skulle varit gällande.

tiskt helt annorlunda gestaltad skatt än den på rörelse- eller spekulationsvinst.

Markvärdestegringsbeskattningen har nämligen i allmänhet motiverats med intresset att beskatta eller konfiskera vad man brukat kalla den oförtjänta markvärdestegringen, i all synnerhet den värdestegring, som är resultatet av det allmännas insatser — samhällsplanering, utbyggnad av kommunikationsleder etc. Markvärdestegringsbeskattningen har av sådana skäl naturligen karaktären av objektsskatt. Man har också ansett, t. ex. i samband med den i Sverige länge pågående men hittills resultatlösa planeringen för markvärdestegringsbeskattning,[5] att inkomstskatten och icke värdestegringsskatten är rätt instrument för att med beskattning träffa sådana markvärdestegringsvinster, som föranleds av nedlagda kostnader och eget arbete för egendoms förbättring samt — och detta är i sammanhanget särskilt betydelsefullt — sådant ackumulerat sparande, som ligger i värdestegringen, betraktad såsom förräntning av i outnyttjad tomtmark nedlagt kapital.

Det är uppenbart, att en tomtförsäljningsvinstbeskattning inom ramen för inkomstbeskattningen, hur den i övrigt än må vara anordnad, i all synnerhet måste vara inriktad på att beskatta just denna sistnämnda art av inkomst, för vilken en objektbeskattning ansetts mindre väl lämpad. Även utan att mera ingående behandla markvärdestegringsbeskattningens problem torde man därför kunna påstå, att en lösning på frågan om tomtförsäljningsvinsternas beskattning icke torde vara möjlig genom införandet av en allmän markvärdestegringsskatt inom ramen för inkomstbeskattningen, och icke heller genom beskattning av tomtförsäljningsvinsterna inom ramen för en självständig markvärdestegringsskatt. I förra fallet skulle nämligen den allmänna markvärdestegringsskattens målsättningar icke kunna till fullo genomföras, i varje fall inte utan mycket väsentliga undantag från inkomstskattens individualiserande grundelement, medan i det senare fallet avkastningen av skattskyldigas förvärvsverksamhet skulle beskattas genom en objektsskatt, ett förfarande som, vare sig denna gåves konfiskatorisk karaktär eller pålades efter en lindrigare tariff, skulle stå i strid med den personliga inkomstbeskattningens grundprinciper.

Ytterligare en svårighet kan noteras i detta sammanhang. Markvärdestegringsskatten har i de föreliggande svenska förslagen,[7] liksom fallet är i Danmark,[8] ansetts böra påläggas efter direkt metod, d. v. s. som en indragning

[5] SOU 1957: 43 sid. 99—162.

[6] Inte heller Höhn, sid. 292—295, som av praktiska skäl är beredd att inskränka kapitalvinstbeskattningen till en objektsskatt på enbart realiserad fastighetsvärdestegring med låg skattesats (för att minska olikheten i belastningen av olika sorters vinster), kan acceptera en sådan lösning för de yrkesmässiga fastighetsvinsterna: »Hinsichtlich der Veräusserung von Geschäftsliegenschaften drängt sich m. E. auch beim Bestehen einer Objektbesteuerung auf Grundstücksgewinnen eine Zweiteilung auf. Da eine mit mässigen Tarifen ausgestattete Objektsteuer nicht als vollwertiger Ersatz für die Einkommensteuer dienen kann, müssen die geschäftsmässig begründeten Grundstücksveräusserungen also vor allem diejenigen, welche durch Liegenschaftenhändler vorgenommen werden) als Einkommen aus selbständiger Erwerbstätigkeit (Geschäftseinkommen) der Einkommensteuer unterstellt bleiben.»

[7] SOU 1957: 43.

[8] Jfr ovan sid. 235.

till det allmänna av konstaterad men ännu ej realiserad värdestegring, lämpligen i form av årlig ränta på viss andel av beräknad värdestegrings hela belopp. Det är uppenbart, att starka skäl talar härför. Skall nämligen en konsekvent markvärdestegringsbeskattning ges en sådan höjd, att den verkligen får nämnvärd ekonomisk betydelse, måste verkningarna av en skatt, uttagen först vid avyttring, med hänsyn till de i regel mycket långa innehavstiderna framstå som orättvisa. En komplettering genom införandet av någon form av »tote Hand»-Abgabe, beskattning av orealiserad värdestegring t. ex. vart tionde år och vid dödsfall etc. stöter på invändningar, inte minst från likviditetssynpunkt.

Men en direkt metod för beskattning kan svårligen tänkas inom inkomstbeskattningens ram. Möjligen skulle en på något av nyss angivna sätt modifierad indirekt metod kunna anslutas till inkomstbeskattningen, men även detta skulle dock innebära ett övergivande av realisationskriteriet. Argumenten häremot har tidigare berörts.[9]

Även om sålunda problemet knappast utan mycket allvarliga kompromisser med hittills tillämpade grundprinciper skulle kunna få sin lösning genom någon form av markvärdestegringsbeskattning, är det likväl rimligt att anta, att förekomsten av en allmän sådan beskattning — på samma sätt som förekomsten av en generell kapitalvinstbeskattning — skulle tjäna till att minska klyftan mellan vid inkomstbeskattningen beskattade och obeskattade tomtförsäljningsvinster och därmed även reducera den praktiska betydelsen av kvarstående inkonsekvenser vid denna beskattning. Men någon lösning på problemet vore detta naturligtvis inte.

Med hänsyn till att bl. a. alla de hittills framlagda förslagen till en svensk markvärdestegringsskatt har förolyckats, kan det vara skäl att anta, att denna skatt gör sig bättre i teoriernas värld än i verklighetens.

B) En generell tomtförsäljningsvinstbeskattning

Den norska metoden, som anknyter skatteplikten för vinst vid tomtförsäljning till markens karaktär, synes från många av de här anlagda synpunkterna vara en förträfflig lösning på problemet. Om man bortser från fångets karaktär — och så sker ju redan nu vid konstaterande av yrkesmässighet — kan det inte förefalla mer orimligt att fingera förvärvssyfte vid allt innehav av tomtmark än att, så som sker i vår realisationsvinstbeskattning, fingera spekulativt syfte vid innehavstid kortare än tio år. Regeln om beskattning av all tomtförsäljning anknyter till objektiva kriterier av sådan art, att antalet skattekonflikter, såvitt framgår av redovisat material, högst väsentligt reducerats jämfört med vad som tidigare gällt. Detta torde ha inneburit en vinst även ur rättssäkerhetssynpunkt. Samtidigt kan man räkna med att beskattningen av tomtförsäljningsvinsterna genom sin generella karaktär bör ha haft större möjligheter att accepteras av de skattskyldiga än den åt-

[9] Se ovan sid. 18f.

minstone ytligt sett mera nyckfullt verkande, svenska beskattningen av jordstyckningsrörelse.

Det vore emellertid förhastat att anta, att med en reform av detta slag alla gränsdragningsproblem skulle vara ur världen. Utan att gå in på ett detaljstudium av hur en lagstiftning av detta slag lämpligen bör konstrueras i Sverige, kan man rent allmänt uppställa några av de spörsmål beträffande gränsdragningen, som måste lösas, om lagstiftningen skall kunna fylla sitt syfte.

Sålunda måste man beträffande ingångsvärdena klargöra, huruvida sådan markvärdestegring skall beskattas, som kan hänföras till tomtmarks tidigare användning t. ex. som jordbruksjord, alltså under en period före den, då marken antagit karaktär av tomtmark. Vidare måste man ta ställning till frågan om behandlingen av bebyggd tomtmark. Beskattar man inte avyttring av bebyggda fastigheter enligt samma princip som obebyggda, kan tomtförsäljningsvinstbeskattningen kringgås genom att bebyggelse sker före avyttringen.

Väsentlig är även frågan om samordning mellan beskattning av yrkesmässig tomtförsäljningsrörelse och generell tomtförsäljningsvinstbeskattning. Består nämligen väsentliga olikheter beträffande vinstberäkning, rätt beskattningsår, beskattningsort m. m. mellan den förra och den senare beskattningen, är gränsdragningsproblemet icke heller ur världen. För den norska rättens del är skillnaderna så obetydliga, att ett sådant läge kan tolereras — som visats gäller det i stort sett endast den subjektiva skattskyldigheten för fromma stiftelser m. m. Men i svensk rätt bleve frågan betydligt mera svårlöst. Man har således bl. a. att ta ställning till frågan om ingångsvärde för genom arv eller gåva förvärvad egendom, frågan om införande i rörelse skall anses utgöra affärshändelse för den generella tomtförsäljningsvinstbeskattningens del eller ingångsvärdet i yrkesmässig tomtförsäljningsrörelse skall hänföras till annan tid än till rörelsens inledande, frågan om avdragsrätt för förluster, frågan om privatuttag ur rörelse och motsvarande beträffande tomtvärdestegring, som utnyttjas genom privat ianspråktagande, utan att rörelse förelegat, samt slutligen frågan om rätt beskattningsort.

Gränsdragningsproblem av denna art skulle inte kunna lösas med mindre likformiga regler infördes för alla ifrågavarande vinster vare sig de varit yrkesmässiga eller icke. Antingen skulle så kunna ske genom att man vid tomtförsäljningsvinstbeskattningen mutatis mutandis läte samma regler gälla som för rörelse, ev. genom inordnande av tomtförsäljningsvinstbeskattningen inom rörelsebeskattningens ram, eller också skulle man behöva bryta ut även klart yrkesmässiga tomtförsäljningsvinster ur rörelsevinstbeskattningen och beskatta dem inom ramen för den generella tomtförsäljningsvinstbeskattningen. Den senare utvägen skulle i sin tur föra med sig betänkliga inkonsekvenser beträffande å ena sidan yrkesmässig handel med tomter, å andra sidan yrkesmässig handel med andra tillgångar. Den förra metoden torde inte kunna genomföras utan mycket väsentliga avsteg antingen från eljest gällande principer för rörelsebeskattningen eller också från mål-

sättningen att såsom resultatet av en mer eller mindre yrkesmässig spekulation beskatta all tomtvärdestegringsvinst.

Ovan har i korthet angivits några av de punkter, där svårigheterna aktualiseras. Flera av dem synes resa mycket allvarliga problem, så länge nuvarande regler beträffande ingångsvärde för genom arv och gåva förvärvad eller först efter tidigare förvärv i rörelse införd egendom består.

Inte heller avgränsningen av vad som skall förstås med vinst vid avyttring av tomtmark synes kunna ordnas tillfredsställande. Detta senare förhållande torde särskilt kunna föras tillbaka på det faktum, att särbehandlingen av just ett slags tillgångar, tomter, innebär en schablonmässig och i viss mån godtycklig gränsdragning, som på grund av oklarheten om ratio legis måste bli svårtillämpad. Framställningen av den norska regleringens förhistoria har ju klart givit vid handen, att lagens ändamål där varit att till beskattning upptaga vinster vid avyttring på en tillgångskategori, vilken sällan eller aldrig medförde förluster. En sådan cynism i lagstiftningen, som f. ö. återfunnits inte enbart i norsk rätt, kan naturligtvis inte få sätta sin prägel på lagtillämpningen. I så fall skulle presumtionen vid förlust vara mot, vid vinst för ett inryckande under reglerna, något som knappast kan vara ägnat att medföra enhetlighet i rättstillämpningen. Ett dömande efter satsen »in dubio contra fiscum» skulle inte heller ge särskilt lyckade resultat, i det att motsättningen därigenom skulle bli skarp mellan fria och beskattade vinster, utan att samma skillnad skulle ha någon motsvarighet i den skatteförmåga hos de enskilda skattskyldiga, som inkomstskatten ytterst skall vara ägnad att träffa. Men samma invändning måste riktas även mot en — i och för sig i sammanhanget sannolikt nödvändig — uttrycklig lagreglering, som drar en gräns mellan skattepliktig och icke skattepliktig vinst.

Den vinst man tilläventyrs uppnår i fråga om förbättrad praktikabilitet för dem som skall tillämpa lagen och större rättssäkerhet för de skattskyldiga genom inskränkning av spelrummet för bedömningsfrågor kan möjligen bli betydande, om tillräckligt radikala ingrepp görs i de gällande reglerna. Men en reform av det antydda slaget kan likväl inte undanröja de principmotsättningar, som visats innebo i det gällande systemet. De kvarstår, även om gränsdragningen kan förskjutas.

C) Beskattning av tomtförsäljningsverksamhet

De två tidigare diskuterade metoderna för en generell lösning av problemet med tomtförsäljningsvinsternas beskattning har utgått från intresset att beskatta vinster, antingen den objektiva markvärdestegringen eller den individualiserade spekulationsvinsten. Häremot kan ställas den tendens, som särskilt kommit till uttryck i den amerikanska regleringen av ämnet, och som går ut på att begränsa den egentliga inkomstbeskattningen av tomtförsäljning till sådana vinster, som helt eller i vart fall väsentligen kunnat härledas ur den skattskyldiges verksamhet. Denna tendens är genomförd på två sätt. Dels har kvalificerade krav uppställts för att tomtmark skall hänföras till

omsättningstillgång, dels tas i sådana fall, där dessa krav icke uppfyllts, endast viss del av vinsten till beskattning som inkomst i trängre mening, nämligen den del, som beräknas motsvara ersättning för den skattskyldiges verksamhet för försäljning.[1]

Även om den amerikanska bestämmelsen är ägnad att i flertalet fall ge klara regler för beskattningen av tomtförsäljning, bör det noteras, att den inte annat än såvitt avser femprocentregeln ger en helt fast reglering. Sec. 1237 (a) är inte mer än en bevisvärderingsregel. Men det är uppenbart, att den amerikanska rätten ger betydligt fastare regler än de, som gäller i Sverige. Naturligtvis behöver detta inte vara enbart en fördel — man kan exempelvis finna, att förhandsbeskedsförfarandet utgör ett tillräckligt remedium mot den rättsosäkerhet, som följer den mer skönsmässiga bedömningen, samtidigt som möjligheten att ta hänsyn t. ex. till arten av gjorda försäljningar (om de varit framtvungna, skett av sociala skäl etc.), deras antal i förhållande till hela den innehavda arealen och till dennas karaktär, spridningen i tiden etc. blir större vid en lösare reglering. Men som tidigare framhållits, torde fördelarna med en bestämd reglering, om man skall döma efter den erfarenhet gällande rättspraxis förmedlar, vara mycket betydande.

Genom femprocentregeln i Sec. 1237 (b) kan i USA tas till beskattning även en del av sådana vinster, för vilka inkomstbeskattning såsom för rörelse efter i Sverige gällande grunder kan anses vara en alltför hård skattepåföljd. Den mjukare övergång mellan fullständig beskattning av vinsten och fullständig skattefrihet, som femprocentregeln möjliggör, kan därmed på visst sätt sägas innebära en utsträckning av inkomstbegreppet i jämförelse med det i Sverige gällande — tvärtemot vad som eljest brukar vara vanligt vid jämförelse mellan det amerikanska begreppet »ordinary income» och det svenska inkomstbegreppet. Å andra sidan kan en betydande kategori tomtaffärer med klart spekulativt syfte genom utformningen av Sec. 1237 (a) komma att hänföras till den kategori, inom vilken, förutom kapitalvinstbestämmelserna, endast femprocentregeln är tillämplig. Även en modifikation av rekvisiten måste innebära att sådana resultat blir möjliga, åtminstone om regeln skall behålla sin nuvarande utformning av bevisvärderingsregel. Ty det torde vara vanligt att just förekommande »activity incident to such subdivision or sale» är det enda man har att hålla sig till som yttre kriterium på ett sådant syfte, som i hittillsvarande praxis ansetts konstituera förvärvsverksamhet.

Den amerikanska regleringen kan således i viss mån sägas privilegiera jorden som handelsvara, på samma sätt, ehuru inte i samma utsträckning,

[1] Exempel på den sistnämnda principens tillämpning finns, som nämnts, även i äldre svensk praxis, jfr RÅ 1926: 419, ovan sid. 218. Även i Schweiz (kant. Luzern) kan man finna uttryck för samma tanke: »'Mit der *Erwerbstätigkeit* verbundene Gewinne und Verluste sind bei der *Einkommenseinschätzung*, nicht mit der Erwerbstätigkeit verbundene Kapitalgewinne und -verluste bei der *Vermögenseinschätzung* zu berücksichtigen' (VV 1924, § 49). Es muss also nur der *gewerbsmässig* erzielte Wertzuwachs als Einkommen versteuert werden. Bei Liegenschaftsverkäufen von Bauunternehmern und Liegenschaftshändlern ist stets festzustellen, inwieweit der Wertzuwachs auf die gewerbliche Tätigkeit und inwieweit er auf die allgemeine wirtschaftliche Entwicklung zurückgeht (Regierungsrätlicher Rekursentscheid vom 9. April 1935).» (Ritzmann, sid. 34.)

som fallet är med aktier. Som tidigare nämnts kan man i förekomsten av en generell kapitalvinstbeskattning (liksom man skulle kunnat göra det i en förekommande generell fastighetsvärdestegringsskatt) se en sådan omständighet, som är ägnad att minska betydelsen och vådan av detta privilegium. Saknas, som fallet är i Sverige, en fullständig kapitalvinstbeskattning, kan emellertid den berörda inkonsekvensen anses vara av så allvarlig natur, att man för dess undvikande är beredd att pröva den betydligt svårare metoden att från fall till fall avgöra, vilka faktorer, som skall anses avgörande för om försåld mark är att anse som omsättningstillgång eller icke, och detta oavsett den rättsosäkerhet denna metod för med sig. Ser man den svenska regleringen av frågan i detta perspektiv, förefaller det inte orimligt att i en utvidgad kapitalvinstbeskattning eller i en genomförd beskattning av markvärdestegring se en möjlighet till en måhända någon gång mindre konsekvent verkande men ur rättssäkerhetssynpunkt långt mer tillfredsställande, på objektiva kriterier uppbyggd tomtförsäljningsvinstbeskattning.

Resonemanget, sådant det nu förts, vilar emellertid på förutsättningen att det i någon viss mening är »riktigt» att beskatta omsättningstillgångars konjunkturbetingade värdestegring och medge avdrag för motsvarande förlust. Om man så vill kan man emellertid komma fram till ett mera helhjärtat accepterande av den amerikanska metoden med ett resonemang av följande karaktär:

Den värdestegring, som utgör handelsvinst, motiveras i den normala varuomsättningen främst av varans förflyttning och hantering, samt inte minst dess distribution i mindre poster. Marknadsprisvariationerna innebär, att till denna normala vinst kommer en positiv eller negativ konjunkturvinst, som emellertid, sedd i sammanhang med den »normala» vinsten, i regel blir av oväsentlig betydelse och därmed saklöst kan inräknas i den ordinarie inkomsten, oaktat principskäl talar för en motsatt bedömning.

Jord som handelsvara kännetecknas däremot av att densammas pris är föremål för väsentliga konjunkturvariationer, samtidigt som den av hantering och distribution föranledda värdehöjningen i många fall — särskilt vid parcellering av råmark utan anläggningsarbeten — spelar en jämförelsevis underordnad roll. Vid denna handel framstår det därför som mer än vid varuhandel i allmänhet befogat att dra en skiljelinje mellan den vinst, som utgör ersättning för företagarens arbetsinsats, och den vinst, som på sin höjd kan rubriceras som spekulativ och — analogt med t. ex. vad i USA är fallet med de flesta aktievinster — under för sådana gällande förutsättningar bör hänföras till kapitalvinst. En sådan skiljelinje drages bekvämligen på så sätt, att man utgår från så stor andel av bruttointäkten, som normalt anses kunna utgöra ersättning för hanterings- och distributionskostnader, och från denna ersättning, som när det gäller oberedd mark således inskränker sig till sedvanligt mäklararvode, medgiver avdrag för företagarens egna kostnader i sådant hänseende. Nettot utgör hans förvärvsinkomst. Övrig del av vinsten behandlas som kapitalvinst.

Ser man saken så, framstår den amerikanska regleringen som fullständigt

logisk, så mycket mer som jord som styckas i förening med grundförbättringsarbete i regel behandlas som vanlig omsättningstillgång — ersättningen för företagarens produktiva insats är i dessa fall på en gång så svår att beräkna och så stor i jämförelse med hela den redovisade vinsten, att det varken kan anses praktiskt möjligt eller obetingat nödvändigt att genomföra distinktionen.

Vad man emellertid försummar är att till den beräknade produktiva insatsen lägga långtidsspekulantens väntan, belönad genom förräntning på nedlagt kapital — hos korttidsspekulanten kommer den i viss mån till erkännande genom femårsregeln. Vidare har bolags markaffärer med visst undantag lagts utanför de nämnda reglerna.

Det är, som synes, ett ganska speciellt inkomstbegrepp, som måste förutsättas, för att ekvationen skall ens tillnärmelsevis gå ihop. För svensk rätt är den frikostiga amerikanska behandlingen av spekulationsvinsterna ju dessutom främmande, — som nyss ifrågasattes kanske ett resultat av att en generell kapitalvinstbeskattning saknas i landet.

Även om man accepterar detta speciella inkomstbegrepp, kvarstår likväl för flertalet näringsgrenar fortfarande det förhållande, att en klar åtskillnad mellan olika former av vinst på omsättningstillgångar i regel är omöjlig, varför dessa vinster i regel måste tagas till beskattning även till den del de är av konjunkturvinsts karaktär. Vill man undvika detta kan man tillgripa sådana utvägar som t. ex. tillåtande av LIFO-lagervärdering och fritagande från skatteplikt för vinst vid sista försäljningen av en rörelses varulager. Kringgångsmöjligheterna vid regleringar med sådant syfte torde emellertid bli stora. Det lär inte heller vara möjligt att komma längre än till grova schablonlösningar, på vilka IRC Sec. 1237 kanske dock får ses som ett på många sätt tilltalande exempel.

AVD. IV. ANNAN YRKESMÄSSIG FASTIGHETSFÖRSÄLJNING

KAP. XII. SVENSK RÄTT

A) Olika kategorier av rörelse, där fastighet kan vara omsättningstillgång

1) Fastighetshandel

Den sparsamma lagreglering, som i svensk skatterätt ägnats jordstyckningsrörelse, är samtidigt den enda regleringen av handel med fastigheter över huvud taget. Anledningen härtill redovisades av kommunalskattekommittén på följande sätt:[2]

»Jordstyckningsföretag är onekligen ett slags handel med fastigheter, som kan anses såsom näring. Företagaren äger eller förvärvar ett jordområde, fördelar det i olika lotter och utförsäljer dessa lotter till andra. Men i övrigt lärer en förvärvsverksamhet, som kan rubriceras som handel med fastigheter och anses såsom näring, ej vara att räkna med, då den affärsmässiga omsättningen på fastighetsmarknaden allmänneligen försiggår i helt annan form, nämligen genom agenturer, som sammanföra säljare och köpare och förmedla försäljningarna. Dessa försäljningar komma alltid att referera sig till säljarens person och därvid uppkommen vinst att i beskattningshänseende för honom räknas som realisationsvinst, om förutsättningarna därför i övrigt föreligga. Då, såvitt kommittén har sig bekant, någon annan affärsverksamhet än jordstyckningsföretag, som skulle kunna rubriceras såsom näring med uppgift att handla med fastigheter, knappast förekommer, och en bestämmelse om dylik annan handel med fastigheter antagligen skulle mera inveckla än reda hithörande skattespörsmål, har någon bestämmelse därom ej av kommittén i förslaget upptagits.»

Redan året därefter klargjordes emellertid genom rättsfallet RÅ 1925 ref. 47, att man visst kunde tänka sig handel med fastigheter bedriven yrkesmässigt, även i andra fall än dem av tomtexploatering. Det gällde här ett bolag, bildat för övertagande av en banks engagemang i fastigheter och fastighetsbolag. I och för sig gällde målet skatteplikt för vinst vid avyttring av aktier i de senare. Även i flera senare rättsfall har handel med fastigheter ansetts föreligga[3] utan att det varit fråga om jordstyckningsrörelse.[4]

Handel med fastigheter, bedriven yrkesmässigt, måste naturligen, till skillnad från jordstyckningsrörelse, innefatta både förvärv och avyttring. Enbart

[2] SOU 1924: 53 sid. 455.
[3] RÅ 1928: 491, 1932: 89, 1934: 478.
[4] Det bör observeras, att jordstyckningsrörelse i praxis ansetts utgöra särskild förvärvskälla, skild från annan sådan, vari fastighet också kan utgöra omsättningstillgång, t. ex. försäkringsrörelse (RÅ 1951: 781, jfr nedan sid. 267 n. 4), byggnadsverksamhet (RÅ 1943: 978) och — med verkan beträffande frågan om rätt beskattningsort — handel med fastigheter (RÅ 1944: 947).

avyttringen av t. ex. genom arv åtkomna fastigheter, även om densamma sker utan förmedling av mäklare, har, såvitt kunnat utrönas, icke i något fall ansetts utgöra förvärvskälla. Det detaljistpålägg, som beskattas vid jordstyckningsrörelse, kan inte presumeras föreligga vid försäljning av fastigheter, när de avyttras i samma skick som de erhållits.[5]

Därmed är det också uppenbart, att rättsfallen på området måste bli betydligt sällsyntare än de beträffande jordstyckningsrörelse, i all synnerhet vad angår fysiska personer. Om man bortser från de fall, där handel med fastigheter varit förbunden med verksamhet i byggnadsbranschen — till dessa skall nedan återkommas — är det endast i några enstaka fall som fysiska personer ansetts driva handel med fastigheter.

RR synes vid sin bedömning av dessa mål ha utgått från att i första hand den faktiskt bedrivna verksamheten skall vara avgörande. Syfte att bedriva fastighetshandel uttryckt i bolagsordning kan sålunda inte ensamt smitta ett bolags tillgångar, om sådan handel icke sedan bedrivits med den regelmässighet och i den omfattning, att yrkesmässig verksamhet kan anses förekomma.[6] Inte ens i ett fall, där det var fråga om ett helägt dotterbolag till ett bolag, som ostridigt bedrev handel med fastigheter, ansågs dotterbolaget, trots sitt eget yrkande härom, ha bedrivit handel med fastigheter.[7] Man skulle på dessa fall kunna stödja ett antagande om att presumtionen är mot att sådana skattskyldiga, som huvudsakligen bedriver fastighetsförvaltning, förenar denna verksamhet med handel med fastigheter.

Å andra sidan torde presumtionen vara den motsatta, när ett bolag, som i sådan omfattning ägnar sig åt fastighetshandel, att rörelse anses föreligga, för viss egendoms del hävdar en motsatt behandling. I ett rättsfall — det gällde ett dotterbolag till ett industribolag, vilket bildats för övertagande av moderbolagets fastigheter och dessas förvaltning och försäljning — ansågs bolagets handel med fastigheter även omfatta den fastighet, vari bolaget fram till försäljningen haft sitt kontor, trots att fastigheten, som av dotter- och moderbolag innehafts sammanlagt 30 år, enligt vad bolaget gjort gällande avyttrats endast i syfte att tillmötesgå ett företag i grannfastigheten, som behövde lokalutrymme för utvidgning.[8]

[5] Beträffande såsom arv eller gåva erhållna, i jordstyckningsrörelse ingående tomter kan den omständigheten, att styckning skett före skifte (RÅ 1942 ref. 4 II) resp. före gåvoöverlåtelse (RÅ 1951: 169—170) inte fritaga från beskattning såsom för jordstyckningsrörelse. Det torde nämligen fortfarande få anses vara fråga om detaljförsäljning av varulager.

[6] RÅ 1928 ref. 58 I och II, 1932: 753 (jfr motsv. praxis även beträffande handel med värdepapper i RÅ 1935: 54, 1936: 365 och 1938: 529).

[7] RÅ 1945: 822. Icke heller den omständigheten, att andelarna i en fastighetsförening utgör varuandelar i ett byggnadsbolags hand, föranleder i och för sig till att även fastighetsföreningen skall anses rörelsedrivande (RÅ 1955: 1012, förhandsbeskedsärende, Sv.Sk.t. rf sid. 80, se även RÅ 1954: 584, Sv.Sk.t. rf sid. 26, där lokutionen »utan bifall» ger rum för samma slutsats).

[8] RÅ 1934: 352. — Ett annat fall, RÅ 1944: 947, gällde ett tomtexploateringsbolag, som förutom denna sin rörelse, som bedrevs i Solna, sedan 30 år bedrivit jordbruk på en fastighet i Stockholms stad. Denna hade visserligen från början avsetts använd för exploatering, men mellankommande byggnadsförbud m. m. hade gjort, att endast sju tomter sålts, varpå hela fastigheten avyttrats i klump. Samtidigt hade bolaget även avyttrat några stenhus i Solna, av vilka bolaget självt uppfört ett par, förmodligen för att stimulera bebyggelse i samhället, medan resten inköpts från köpare av bolagets tomter

För att undgå rörelsebeskattning synes det icke ha ansetts tillräckligt, att ett bolag, som bildats för att »efter förvärvande av (moderbolaget) tillhöriga ... fastigheter inköpa, förvalta och försälja fastigheter ...», och som bedrivit relativt omfattande försäljning av framför allt obebyggda tomter, underlåtit att göra sådant förbehåll i bolagsordningen, varom stadgas i 2 § av 1916 års inskränkningslag.[9] Mindre förvånande är det, att ett bolag, som tidigare i sin bolagsordning haft som angivet ändamål att köpa och sälja fastigheter, icke kunde fritagas från beskattning för vinst genom försäljning av den sista fastigheten genom en kort dessförinnan verkställd ändring av bolagsordningen.[1]

Det ringa antalet rättsfall gör det svårt att avgöra, vilket antal köp och försäljningar, som ansetts tillräckligt för att yrkesmässig fastighetshandel skall föreligga. I ett förhandsbeskedsärende framkom det, att en skattskyldig, som flera år köpt och sålt fastigheter, mest bostadsfastigheter i olika samhällen, kunnat verkställa inte mindre än 35 försäljningar under loppet av fyra år, utan att beskattningsnämnderna reagerat, men här ansåg RR yrkesmässighet föreligga.[2]

Mera karaktären av gränsfall har det nyssnämnda fallet RÅ 1934: 478. Det bolag, varom i målet var fråga, hade, såvitt kan utrönas, under en period av 17 år verkställt fyra inköp, fem försäljningar och ett utbyte av större fastigheter i Stockholm. Frågan om beskattning av bolagets fastighetshandel hade redan tidigare varit uppe i RR,[3] men då med en så oklar utgång — det gällde bevillningstaxering — att frågan om yrkesmässigheten icke torde ha ställts på sin spets.

Även ett relativt ringa antal förvärv synes således kunna grunda yrkesmässighet. I det likaledes tidigare omnämnda rättsfallet RÅ 1934: 352 åberopade vederbörande bolag, att förutom övertagandet av moderbolagets fastigheter vid bolagsbildningen endast nio olika fastighetsförvärv, samtliga på särskilda skäl och således icke spekulativa, hade verkställts, motsvarande mindre än ett per år. Till bedömningen av fallet torde ha bidragit, att av bolagets vid beskattningsårets utgång innehavda 66 fastigheter inte mindre än 40 var obebyggda och således att anse som typiska spekulationsobjekt, varför handel med fastigheter på goda grunder kunde antas ingå som ett normalt led i bolagets rörelse. Samma gällde ostridigt i fallet RÅ 1931 ref. 5,

för skyddande av kreditivfordringar. Alla försäljningarna beskattades. Eftersom Stockholm synes ha ansetts vara rätt beskattningsort för vinsten på försäljningen av jordbruksfastigheten, torde det emellertid snarast ha ansetts, att samtliga försäljningar utgjort led i en bolagets jordstyckningsrörelse, oaktat jordbruksfastigheten praktiskt taget inte styckats, varför det måhända är oegentligt att från detta rättsfall dra slutsatser beträffande fastighetshandel i allmänhet.

[9] RÅ 1932: 496 och 1934: 352.

[1] RÅ 1934: 478. RÅ 1958 ref. 61 (jfr nedan sid. 275ff.) visar, hur bolaget i princip — efter nuvarande praxis — hade kunnat avvända beskattningen av vinsten vid försäljningen genom att såsom uttag ur rörelsen till verkliga värdet bokföra en övergång från omsättnings- till anläggningstillgång. Därmed hade emellertid dels följt en kanske lika hög skatt, som den nu pålagda, och vidare kanske bolaget ej uppfyllt det i det nya utslaget uppställda villkoret, att omsättning icke efter övergången finge ske på sådant sätt, att rörelse av tidigare slag fortfarande kunde anses föreligga.

[2] RÅ 1955: 530.

[3] RÅ 1929: 1850.

där vederbörande bolag ägde ett 40-tal fastigheter, och enbart under två på varandra följande år sålt fem och köpt fyra fastigheter jämte samtliga aktier i två fastighetsaktiebolag.

De rättsfall, där yrkesmässighet inte ansetts föreligga, är inte nämnvärt belysande för gränsdragningen, bortsett från vad som redan nämnts beträffande det förhållande, att bolagsordning inte tillmätts avgörande betydelse. I de fall, där både köp och försäljningar ägt rum, har dessa varit ytterligt fåtaliga, och yrkesmässigheten har sökts motiverad med bestämmelser i bolagsordning,[4] moderbolagets syfte, då detta idkat handel med fastigheter,[5] eller inom ramen för sin rörelse (bryggeribolag) haft intresse för dotterbolagets fastigheter, vari kafélokaler fanns inrymda.[6] I något fall har försäljningar i något större omfattning ägt rum i samband med likvidation av fastighetsinnehav, men då rörelse icke förut kunnat anses föreligga, har icke sådan kunnat konstitueras enbart av försäljningarna i samband med likvidationen.[7] Man kan här måhända märka en differens mellan å ena sidan handel med fastigheter, å den andra jordstyckningsrörelse, vilken senare icke sällan inleds och avslutas inom ramen för ett likviderande av sådant fastighetsinnehav, som tidigare haft anläggningstillgångs karaktär.[8]

I några av de här behandlade fallen har handeln avsett icke endast fastigheter utan även aktier i fastighetsbolag. I de fall, då enbart dessa transaktioner kunnat anses uppfylla kraven på regelbundenhet etc. — så bl. a. i ett par fall avseende bankers dotterbolag för förvaltning och försäljning av fastigheter[9] — har utgången härvidlag kunnat förklaras redan på så sätt, att handel med aktier ansetts föreligga. Svårare är det att fastställa en klar praxis, när jämsides med fastighetstransaktioner endast någon enstaka aktieförsäljning ägt rum. I två fall, som väl att märka avsåg jordstyckningsrörelse, har avyttring av likaledes rörelseidkande dotterbolag ansetts skattefri, och åtminstone i det ena av dessa fall synes det icke osannolikt, att den synpunkten påverkat ställningstagandet, att det — till skillnad från i RÅ 1925 ref. 47 — gällde en enstaka aktietransaktion, nämligen försäljning i samband med moderbolagets likvidation av aktierna i ett dotterbolag bil-

[4] RÅ 1928 ref. 58 I och II, 1932: 753.
[5] RÅ 1945: 822 — detta rättsfall gällde ett fastighetsförvaltande dotterbolag till ett i upprepade utslag (RÅ 1932: 496, 1934: 352, 1945: 820) såsom handlande med fastigheter betraktat bolag. Dotterbolaget hade självt yrkat att det skulle anses bedriva fastighetshandel. Motsatt var yrkandet och även utgången i RÅ 1940: 525 (samma skattskyldig och samma utgång även i RÅ 1925: 464), vilket gällde dotterbolaget till en affärsbank, vilket gjort mindre än en försäljning per år men likväl beskattades. Jfr vidare sid. 264 n. 7 och sid. 267 n. 4.
[6] RÅ 1943: 859 och 1932: 753.
[7] RÅ 1928 ref. 58 II berörde ett bolag, som enligt givna uppgifter icke tidigare avsett att försälja eller verkligen försålt några fastigheter, men i samband med avveckling av förvaltningsverksamheten avyttrat 19 bebyggda fastigheter. Rörelse ansågs ej föreligga. Motsatt utgång beträffande tomtbolag, t. ex. RÅ 1951: 140, där ett bolag köpt tomtmark för exploatering men hejdats bl. a. av byggnadsförbud och under en i mer än 30 år utdragen likvidationsperiod endast gjort enstaka försäljningar till staden för gatuändamål. Bolaget hade emellertid beskattats för dessa, och beskattades även för klumpförsäljning till staden av större delen av kvarstående mark.
[8] Jfr ovan sid. 224 n. 6.
[9] RÅ 1940: 525 och 1925: 464.

dat för övertagande av en då ännu icke exploateringsmogen rest av ett fastighetsaktiebolags råmarkstillgång.[1]

Å andra sidan har, som senare skall beröras, idkare av byggnadsrörelse beskattats för vinst vid försäljning av fastighetsförening eller fastighetsaktiebolag, för vars räkning han uppfört byggnad, och något krav på att detta slags transaktioner skall ha skett regelmässigt synes icke, i vart fall icke på senare tid, ha uppställts.[2]

Det vore måhända icke orimligt att lösa motsättningen mellan dessa fall på den linjen, att RR, när det gällt avyttring av aktier i sådana bolag eller föreningar, för vilka vederbörande fastigheter icke varit omsättningstillgångar, varit mera benägen att anse skatteplikt föreligga vid vinstgivande avyttring, än när denna avsett aktier eller andelar i sådana bolag eller föreningar, i vilkas hand vederbörande fastigheter utgjort sådana tillgångar. Förklaringen härtill skulle vara den, att i senare fallet men icke annat än undantagsvis (vid ev. realisationsvinstbeskattning) i det förra vinsten vid avyttring av fastigheten bleve dubbelt beskattad.[3] Något rent fall av enstaka aktietransaktion i samband med yrkesmässig handel med fastigheter (till skillnad från jordstycknings- och byggnadsrörelse) synes icke kunna uppletas.

2) Bank- och försäkringsrörelse

Det bör i sammanhanget noteras, att försäkringsbolags i placeringssyfte inköpta fastigheter och aktier i fastighetsaktiebolag ansetts utgöra omsättningstillgångar.[4] Motsvarande har ansetts gälla för bank, som för att kunna avsluta en konkurs i en direktörs namn inköpt några obebyggda fastigheter, som konkursgäldenären ärvt. Efter mer än tio år hade banken avyttrat dem med god vinst. I detta mål ansågs omständigheterna inte ha varit sådana, att fastigheterna kunde likställas med den fordran, för vars skyddande de inköpts, vilket fick till följd, att banken, som på sin tid tvingats avskriva sin konkursfordran under ett förlustår, fick skatta för hela vinsten, oaktat den i bankens böcker noterats som återvinning av fordran.[5]

[1] RÅ 1939: 496 och RN medd. 6: 2 1953. I det senare fallet hade moderbolaget vid en tidigare taxering förvägrats värdeminskningsavdrag för de ifrågavarande aktierna.
[2] RÅ 1950: 489 och RN medd. 5: 5 1955, se vidare nedan sid. 274.
[3] Welinder har i ett sakkunnigutlåtande i målet RÅ 1955: 773 och 1951: 1065 hävdat, att denna risk för dubbelbeskattning bör anses utgöra tillräcklig anledning att icke beskatta byggmästares vinst vid avyttring av aktierna i helägda fastighetsbolag, för vilka han uppfört fastigheter. Se vidare nedan sid. 273ff.
[4] RÅ 1949: 1157 (livförsäkringsbolags fastighetsförsäljning) och 1938 ref. 60 (försäkringsaktiebolag erhöll avdrag för nedskrivning å aktier i fastighetsbolag, vilka förvärvats för placering av bolagets fonder). Det bör anmärkas, att RR genom utslaget RÅ 1951: 781 synes ha bekräftat, att egentlig jordstyckningsrörelse — till skillnad från köp och försäljning av försäkringsbolags i placeringssyfte innehavda fastigheter — är att betrakta såsom från försäkringsrörelsen skild förvärvskälla. I målet gällde frågan, som av alla instanser besvarades nekande, tillåtligheten av koncernbidrag från försäkringsbolags tomtförsäljande dotterbolag till moderbolaget, från vilket tomtmarken övertagits. Det härför jml RÅ 1943 ref. 50 erforderliga »inre sammanhanget» ansågs åtminstone av allmänna ombudet förutsätta, att, om verksamheten bedrivits av ett enda bolag, gemensam förvärvskälla skolat föreligga (jfr Geijer i Sv.Sk.t. 1944 sid. 69).
[5] RÅ 1950: 225. Jfr även 1940: 525 och 1925: 464, där dotterbolaget till en affärsbank ansågs ha bedrivit fastighetsaffärer »för bankens räkning» (Sv.Sk.t. 1941 sid. 182).

3) Byggnadsrörelse

Kvantitativt betydelsefullare och teoretiskt kanske också intressantare än ovannämnda fall är de, då fastighet ansetts utgöra omsättningstillgång i byggnadsrörelse. De frågor som i detta sammanhang uppställer sig är framför allt följande:

Vilka krav uppställs på verksamheten, för att detta slags rörelse skall anses föreligga? Vilka är förutsättningarna för att fastighet skall anses ingå i rörelsen som omsättningstillgång? Och vilka är slutligen möjligheterna för att en fastighet, som tidigare utgjort omsättningstillgång, skall kunna betraktas som anläggningstillgång i skattehänseende?

Som allmän regel torde gälla, att en skattskyldig, som i nämnvärd omfattning varit verksam i byggnadsbranschen, vare sig som byggmästare i egen regi[6] eller som entreprenör för andras byggen,[7] möjligen redan såsom konsulterande byggnadsingenjör, värderingsman[8] el. dyl., anses vara rörelseidkare i denna bransch. Detta har i ett mål ansetts gälla även för en f. d. mejerist, som enligt uppgift saknat yrkeskunnighet och anlitat byggmästare, medan han själv utfört allenast grov- och handräckningsarbete.[9] Yrkesmässigheten torde här ha grundats på verksamhetens omfattning. Den skattskyldige hade på en 1924 inköpt tomt åren 1933 och 1934 låtit uppföra ett hus, som han 1935 sålt med vinst — det var denna som var aktuell i målet — och enligt vad som upplysts hade han under de följande åren låtit uppföra och sålt ytterligare två hus, varjämte fortsättning vore planerad. Även när verksamheten drivits i aktie- eller handelsbolagsform, har samma praxis tillämpats för huvuddelägares del.[1]

Däremot synes man inte i något fall ha ansett t. ex. egnahemsbygge med egen arbetsinsats konstituera yrkesmässig verksamhet, när förfarandet inte upprepats. Detta har i något fall medfört att en byggnadssnickare, som med tre anställda byggt ett hus, fick försäljningen behandlad som realisationsvinst.[2] I ett par fall[3] har RR, som tidigare nämnts, förklarat rörelse icke före-

[6] RÅ 1955 ref. 41, 1950:500 (den skattskyldige hade byggt åt egna föreningar, vilkas andelar han därpå avyttrat), 1950:489 m. fl. rättsfall. Här kan även anföras RÅ 1947:1213, i vilket rättsfall på grund av återgång av köp någon skattepliktig intäkt av byggnadsrörelse icke bedömes föreligga, men såväl KR:s motivering som RR:s lokution torde ha inneburit, att en fullbordad försäljning skulle ha ansetts medföra sådan intäkt.
[7] RÅ 1912 ref. 171, 1931:1074, 1947:69, 1951:368, 1955:707, RR utsl. 10/9 1958 (Rehnström) m. fl.
[8] RÅ 1946:989.
[9] RÅ 1939 ref. 39.
[1] RÅ 1955 ref. 41 avsåg ett handelsbolag med två delägare, vilka, sedan de ur bolaget uttagit av detta uppförda fastigheter ansågs inneha dessa såsom omsättningstillgångar i byggnadsrörelse, liknande även RÅ 1957:2314. Se vidare nedan sid. 274 n. 8.
[2] Symptomatiskt nog gällde frågan ackumulerad inkomst, varför utgången var till den skattskyldiges nackdel (RÅ 1957:2267). KR har i ett utslag (d. 2/10 1957 C. R. W. Carlsson) med två röster mot en fritagit en byggmästare från beskattning som inkomst av rörelse för vinsten vid försäljning 1954 av en 1945 förvärvad fastighet, på vilken han 1946—47, ännu som anställd byggnadssnickare, för egen räkning uppfört ett hus, där han bott intill försäljningen. C. hade börjat egen rörelse avseende snickeri- och inredningsarbeten under år 1950. I målet ansågs ej visat, att försäljningen av fastigheten utgjort ett led i rörelsen (TN 1958 sid. 18).
[3] RÅ 1928 ref. 58 I och II.

ligga, när bolag med ändamål att förvärva och förvalta fastigheter samt idka tomt- och byggnadsaffärer m. m. (något differerande bolagsordningar med huvudsakligen nämnda innebörd) som inledning till verksamheten förvärvat och låtit bebygga tomter för att fortsättningsvis enbart idka förvaltande verksamhet och i samband med likvidation avyttra innehavda fastigheter. Icke heller i dessa fall har det ansetts vara fråga om idkare av byggnadsrörelse.

Kan man nu uppställa regeln, att alla de fastigheter, som en idkare av byggnadsrörelse i nyss angivna, vida bemärkelse har i sin ägo, är omsättningstillgångar för honom? Denna fråga synes kunna besvaras nekande. För att en fastighet skall anses utgöra omsättningstillgång för en idkare av byggnadsrörelse synes det sålunda krävas, antingen att vederbörande utfört byggnadsarbete å fastigheten, eller att fastigheten inskaffats eller innehafts i rörelsen i syfte att på densamma utföra sådant arbete. Frågan ställdes på sin spets i rättsfallet RÅ 1951 ref. 22.

I detta hade en byggästare beskattats i Lund som för realisationsvinst vid avyttring av en större villafastighet, mot sitt yrkande att bli beskattad för samma vinst som för inkomst av byggnadsrörelse, vilken av honom bedrevs med fast driftställe i Malmö. RR fann Lund vara rätt beskattningsort »enär i målet intet framkommit till stöd för att försäljningen av ifrågavarande fastighet, å vilken R., enligt vad handlingarna utvisa, ej utfört byggnadsarbete, skulle hava ingått såsom ett led i någon av honom bedriven rörelse.» Fastigheten hade köpts på spekulation, och några byggnadsarbeten på densamma hade, såvitt visats, inte ens varit påtänkta.

Man torde få tolka rättsfallet så, att presumtionen ansetts tala för att en fastighet, varå byggnadsarbete utförts, är omsättningstillgång för en yrkesman i byggnadsbranschen, men att presumtionen omkastas i fall, där byggnadsarbete icke utförts.[4]

Samma rättsläge synes komma till uttryck i två rättsfall, avseende byggmästares försäljning av tomter.

I det ena av dessa, RÅ 1942: 669, hade en byggmästare inköpt ett markområde i syfte att verkställa bebyggelse. Enär tomterna till följd av byggnadsförbud inte kunnat användas i rörelsen såldes de efter mer än tio år. Eftersom tomterna uppenbarligen inköpts som ett led i byggnadsrörelsen, beskattades vinsten. I fallet RÅ 1943: 978 var det däremot fråga om en person, som bedrev byggnadsrörelse, möjligen förenad med någon enstaka tomtförsäljning, i Göteborg, medan han i Landvetter bedrev ren tomtförsäljningsverksamhet i sådan omfattning, att yrkesmässig jordstyckningsrörelse förelåg. Det hade inte ens uppgivits, att tomtförsäljningsverksamheten i L. skulle ha stått i samband med någon där bedriven byggnadsverksamhet. Eftersom det härigenom brast i rörelsernas inre samman-

[4] Så synes rättsläget även ha uppfattats av RN, som i ett förhandsbesked den 18/11 1953 förklarat en byggmästare icke skattepliktig för vinst vid försäljning av en villa, som denne *inköpt* mer än tio år tidigare och sedan bebott.

Däremot beskattades (RR utsl. 10/9 1958, Rehnström) en byggmästare för försäljning 1950 av en 1939 av R. *uppförd* bostad, som han hela tiden använt för egen räkning, trots att R. uppgivit sin verksamhet så gott som helt avsett reparationsarbeten och enstaka entreprenader, däremot inga spekulativa bostadsbyggen. Efter försäljningen hade R., som uppgivit den gamla fastighetens ocentrala läge som försäljningsorsak, byggt en ny bostadsfastighet för sig och sina barn med familjer.

hang ansågs på kommunens besvär särskild förvärvskälla föreligga i L. Det förefaller som om utgången skulle ha blivit den motsatta, om det klargjorts, att tomterna i L. åtminstone från början varit avsedda för bebyggelse inom byggnadsrörelsens ram.[4b]

Att det å andra sidan även är möjligt att motbevisa presumtionen för att fastighet, å vilken i byggnadsbranschen verksam ägare utfört byggnadsarbete, utgör omsättningstillgång för denne, framgår av fallet RÅ 1951: 635.

Den försålda fastigheten, som uppenbarligen anskaffats i syfte att bedriva jordbruk — yrkandet att få densamma hänförd till den skattskyldiges byggnadsrörelse framställdes först i PN — hade använts för jordbruksdrift under innehavstiden, sex år, och en annan gård hade inköpts sedan den förra försålts. Trots att ägaren nedlagt stora kostnader på åbyggnaderna, samt att han från gården under innehavstiden sålt tomter för 14 000 kr eller närmare 10 % av fastighetens hela värde och vid försäljningen behållit sex tomter, syns jordbruksdriften ha ansetts vara det helt övervägande motivet för hela affären, varför densamma av samtliga instanser bedömdes icke ha ingått i byggnadsrörelsen.

I rättsfallet RÅ 1939 ref. 39 hade en f. d. mejerist på en av honom sedan nio år innehavd tomt låtit uppföra ett hus, bebott det ett år och sedan sålt det. Han beskattades »med avseende å vad i målet blivit upplyst angående av (honom) bedriven verksamhet med bebyggande och försäljning av fastigheter (för) den vid försäljning å ifrågakomna fastighet uppkomna vinsten . . .». Tyvärr ställdes i detta rättsfall frågan icke på sin spets, huruvida hela fastigheten eller allenast den däråa uppförda byggnaden skulle anses utgöra omsättningstillgång i rörelsen. Landskamreraren hade för sin del funnit tomten utgöra anläggningstillgång, men eftersom det icke ens påståtts, att densamma stigit i värde från tiden för förvärvet eller — teoretiskt mera relevant — från tiden för rörelsens inledande, torde det vara otillåtligt att pressa RR:s lokution: »... vinsten, vilken icke kunde antagas hava understigit av PN härutinnan uppskattat belopp . . .» till att avse en antydan om att även vinst på tomten bort medräknas. Snarare skulle man måhända i användandet av ordet »fastighet» i stället för »byggnad» kunna se en sådan antydan, men inte heller detta är säkert. Det bör emellertid vara upplysande, att inte i något av de aktuella »byggmästarfallen» frågan om en distinktion mellan byggnad och tomt synes ha aktualiserats, varför det synes vara anledning att antaga, att en byggnad, som utgör omsättningstillgång, »smittar» den tomt, varpå den är uppförd, om denna är i samma ägares hand.[5] Enligt

[4b] Motsvarande resonemang synes ha legat bakom RN:s friande förhandsbesked i RN medd. 4: 1 c 1957. Här hade en byggmästare 1929 köpt ett område om sex tomter, av vilka en sålts genast och tre på en gång 1945, medan de återstående två skulle säljas 1957. Ingen av transaktionerna synes ha stått i samband med byggnadsrörelsen, som bedrivits i liten skala och på entreprenad. Inte heller kunde sökanden, som utom denna inte gjort andra tomt- eller fastighetsaffärer än att han köpt sin ännu innehavda villatomt, anses ha bedrivit jordstyckningsrörelse eller handel med fastigheter.

[5] Annan mening redovisar Franzén, Sv.Sk.t. 1948 sid. 116: »Däremot finns det ju ingen anledning taxera honom för den del av vinsten, som kan visas belöpa å tomten, därest den ägts längre tid än 10 år. En annan sak är, att det måhända i avseende å en byggmästare ofta kan föreligga presumtion för att han även yrkesmässigt bedriver försäljning av tomter.» Endast såvitt avser värdestegring före rörelsens inledande, eller före den tidpunkt, då tomtmarken, t. ex. genom att hållas i beredskap för byggnadsändamål, införts i rörelsen, är den citerade uppfattningen med säkerhet riktig.

eljest gällande regler synes ingångsvärde för sådan tomt skola beräknas med tomtens värde vid tiden för dess införande i rörelsen.

Den i samband med dessa mål kanske betydelsefullaste frågan är den, under vilka förutsättningar en fastighet, som enligt nu citerade regler varit hänförlig till omsättningstillgång, skall kunna betraktas som anläggningstillgång i skattehänseende. Svaret på denna fråga torde, såvitt man har att göra med samma ägare, åtminstone fram till 1958 ha varit entydigt: under inga förutsättningar.[6]

Inom byggnadsbranschen torde det länge ha hört till vanligheten, att en byggmästare eller en byggnadsfirma byggt hus på spekulation, varvid husen för kortare eller längre tid efter färdigställandet behållits såsom bostad för byggmästaren själv eller för uthyrning, tills avyttring skett. Oaktat fastigheter av detta slag, åtminstone när försäljning skett kortare tid efter färdigställandet, ansetts hänförliga till byggnadsrörelsen såsom varulager, har redovisningen av den löpande hyresinkomsten i praxis alltid ansetts skola ske såsom inkomst av annan fastighet.[7] Denna praxis har haft till följd, att det inte kunnat anföras som bevisning för en fastighets karaktär av anläggningstillgång, att inkomsten av densamma redovisats utanför ägarens byggnadsrörelse (eller handel med fastigheter, försäkringsrörelse etc.).[8]

Som en förutsättning för uppkomsten av gällande praxis torde även böra nämnas den redan genom rättsfallet 1909 ref. 11 i praxis fastslagna regeln, att en byggmästare, vilken utövat byggnadsverksamhet endast å egna fastigheter, vilka han icke avyttrat, icke är skattskyldig för inkomst av denna verksamhet.[9] Man har således icke ansett något uttag ur rörelsen ske däri-

[6] Jfr nedan sid. 275ff.

[7] RÅ 1931:1075, 1938:88, 1933 ref. 42 (det senare rättsfallet dock oklart, såtillvida som fastigheternas karaktär av omsättningstillgång var omstridd), 1955 ref. 42, GRS sid. 131.

[8] RÅ 1955 ref. 41, 1955:707, 1951:368, 1950:500 m. fl. rf. Däremot synes vinstberäkningen vid avyttring av fastigheter med karaktär av omsättningstillgång, av vilka löpande inkomst redovisats såsom inkomst av annan fastighet, ha influerats härav såtillvida, som justering av vinsten för sådana återvunna värdeminskningsavdrag, som endast avdragits på fastighetsbilagan och inte haft någon motsvarighet i rörelsens bokföring, visserligen ansetts skola äga rum även efter längre innehavstid än tio år (RÅ 1934 ref. 5), men eljest enligt samma principer som de vid realisationsvinstberäkning tillämpade. Sålunda har vid den kommunala taxeringen hänsyn på samma sätt som vid realisationsvinst (RÅ 1944 ref. 7) tagits till att värdeminskningsavdrag icke kunnat utnyttjas på grund av att fastighetens nettointäkt icke uppgått till belopp motsvarande procentavdraget (RÅ 1955 ref. 42). I rättsfallet RÅ 1942 ref. 34 ansågs visserligen den omständigheten, att utskyldsavdrag vid statsskattetaxering icke kunnat utnyttjas efter verkställda värdeminskningsavdrag för fastigheten, icke utesluta de senares beskattning som återvunna, men RR får i samma utslag anses ha godkänt en beräkningsgrund, enligt vilken värdeminskningsavdrag, som på grund av underskott icke reducerat nettointäkten (i detta fall tyvärr felaktigt redovisad gemensamt för fastigheter och rörelse), icke skulle beskattas såsom återvunna. Principerna för beskattning av återvunna varulagerreserver uppkomna under förlustår (RÅ 1931:853 m. fl. rättsfall, jfr ovan sid. 215 n. 9) har sålunda icke vunnit tillämpning i förevarande fall. De under annan fastighet medgivna värdeminskningsavdragen har icke, som man kanske skulle varit föranlåten att antaga, då de nu överhuvudtaget beskattas såsom intäkt av rörelse vid återvinning, betraktats såsom en sådan skattemässig korrektion av bokförda lagervärden (undantagsvis nedåt!) som enligt 1 p. sista st. anv. till 41 § KL skall medföra justering under ett följande beskattningsår.

[9] Detta har icke hindrat, att i fallet RÅ 1937 ref. 56 en kooperativ byggnadsförening ansågs skattskyldig för ett belopp, motsvarande intjänta ackordsöverskott, varmed under uppförande varande byggnader uppskrivits i räkenskaperna. Motsvarande avdrag medgavs föreningen allenast för den del av beloppet, som i räkenskaperna gottskrivits med-

genom, att en fastighet disponeras för uthyrning eller tas i anspråk som egen bostad, varför den differens mellan marknadsvärdet vid färdigställandet och byggnadens självkostnadspris, som typiskt motsvaras av ersättning för byggmästarens arbetsinsats och ev. företagsvinst, förblivit obeskattad för de fastigheter, en byggmästare behållit för egen del.

Genom ett strikt iakttagande av dessa båda regler har praxis nolens volens drivits fram till en position, där en fastighet, som en gång utgjort omsättningstillgång i innehavarens hand, anses ha förblivit så obegränsad tid efter uppförandet. Ty eftersom ianspråktagandet för uthyrning eller som egen bostad icke från början rubricerats såsom uttag ur rörelsen, har någon tidpunkt, då ett sådant uttag skulle ha skett, icke kunnat fastställas. Eftersom på detta sätt icke heller någon beskattning av det i fastighetens värde ingående »byggmästararvodet» kunnat äga rum, har det, får man anta, ansetts vara ett alltför radikalt grepp att vid avyttring avsevärd tid efter rörelsens faktiska upphörande helt enkelt bortse från ovissheten om tidpunkten för uttaget ur rörelsen och anse fastigheten tidigare uttagen ur densamma till bokvärdet, i all synnerhet, naturligtvis, om detta genom nedskrivning nedbringats t. o. m. under självkostnadspriset.[1] Ty genom att göra så skulle man — åtminstone under förutsättning att avskrivningarna vid beräkningen av fastighetens löpande avkastning beräknades på grundval av fulla värdet, d. v. s. inkluderande »byggmästararvodet» — komma att definitivt avstå från beskattning av det senare.

Man skulle i detta läge måhända kunna betrakta en lösning som tänkbar, enligt vilken man skulle differentiera mellan å ena sidan byggmästararvodet, å den andra sidan vinst uppkommen genom en sådan prisstegring på fastighetsmarknaden, av vilken resultatet för fastighetsägare i gemen hänföres till skattefri kapitalvinst. På samma sätt som, enligt vad tidigare påpekats,[2] äldre praxis beträffande jordstyckningsrörelse synes ha inneburit en differentiering mellan ersättning för utfört arbete och konjunkturvinst, skulle vid byggmästares avyttring av under längre tid än realisationsvinstfristen innehavd fastighet en motsvarande differentiering kunna ske. I rättsfallet RÅ 1912 ref. 171 ville TO och kronoombudet inte utesluta en sådan möjlighet, men hävdade, att bevisskyldigheten ålåge den skattskyldige. KR »fann klgdn icke hava förebragt sådan utredning, som ... kunde verka ändring i PN:s beslut», och RR gjorde ej ändring i utslaget. I den serie av senare rättsfall, som berör byggmästares och likställdas fastighetsförsäljningar, har, såvitt kunnat utrönas, berörda differentieringsmöjlighet inte vunnit något erkännande.[3]

lemmarna som en föreningens skuld till dem, och icke för den del, som avsatts till en föreningens understödsfond för behövande medlemmar och deras familjer.

[1] Däremot kan så ske, om rörelsen drivs i handelsbolagsform och den skattskyldige förvärvar tillgången genom skifte, men i ägarens hand behåller den då likväl karaktären av omsättningstillgång — jfr utom RÅ 1955 ref. 41 även RÅ 1957: 2314.

[2] Jfr ovan sid. 218 och 260 n. 1.

[3] RÅ 1931: 1074, 1947: 1213, 1946: 989, 1947: 69, 1950: 489, 1950: 500, 1951: 368, 1954: 1148 (förh.besk.-ärende), 1955 ref. 41, 1955: 707, 1957: 639—642, 1957: 675, RN medd. 5: 5 1955 och 2: 6 1957 m. fl.

På ett sätt kan man tänka sig att finna en tidpunkt, vid vilken byggmästares fastighet skulle kunna antas övergå från omsättningstillgång till anläggningstillgång, nämligen tidpunkten för byggnadsrörelsens upphörande. Åkesson[4] har, på ett sätt, som möjligen bättre står i överensstämmelse med beskattningsnämndernas dåvarande praxis än med gällande rätt och RR:s praxis, gett rum för tanken, att beskattning icke skulle behöva inträda, om en person, som drivit byggnadsrörelse, behåller några fastigheter och sedan efter mer än tio år försäljer någon av dessa. Det enda rättsfall, som skulle kunna åberopas som stöd för denna uppfattning, torde icke ha den åsyftade innebörden.[5] Genom den senare praxis torde det få anses fullständigt klarlagt, att fastigheter, som en gång haft karaktären av omsättningstillgångar i en byggnadsrörelse, bibehåller denna egenskap i ägarens hand till dess han avyttrar dem, varvid avyttringen är att se som den sista affärshändelsen i den, i övrigt kanske sedan länge avslutade, byggnadsrörelsen.[6] Härvidlag synes det inte möjligt att — som måhända kunde synas naturligt i ljuset av vid avyttringstillfället föreliggande klarhet om innehavstidens längd och därmed syftet med fastigheternas uppförande — förklara av byggmästare och likställd för egen räkning uppförd fastighet alltid ha utgjort anläggningstillgång för denne. Normerna för vad som skall anses utgöra omsättningstillgång för i byggnadsbranschen verksam person synes icke innebära något hänsynstagande till sådana syften, icke ens i sådant fall, då de redan från början klargjorts genom att byggnaden icke bokförts i rörelsens räkenskaper.[7]

Det bör slutligen nämnas, att åtminstone i de fall, då byggmästare eller likställd uppfört en fastighet åt en av honom ägd fastighetsförening eller -bolag, andelarna resp. aktierna torde anses ha omsättningstillgångs karaktär, även om denna form av verksamhet inte bedrivs med sådan regelmäs-

[4] Företagsekonomisk handbok, sid. 674.

[5] RÅ 1936: 382. I handböckerna, GRS Del II och Lundevall, sid. 204f., liksom hos Sivertsson, TN 1951 sid. 186, (däremot ej hos Sandström, Rörelse sid. 173f. och Franzén, Sv.Sk.t. 1948 sid. 122f.) har utan stöd av det i akten redovisade materialet uppgivits, att bolaget tidigare skulle idkat fastighetsförsäljning. Bolaget hade — oaktat den något mera omfattande ändamålsbestämningen i bolagsordningen — enligt egen uppgift aldrig ens åsyftat sådan verksamhet. Detta påstående kanske dock får ses i samband med att aktierna hunnit byta ägare. I varje fall är rättsfallet alltför dunkelt för att kunna anses prejudicerande. Att det står kvar i rättsfallssamlingarna verkar enbart förvillande.

[6] Se särskilt RÅ 1955: 707, i vilket mål byggmästare J., som fram till 1930 uteslutande byggt för andras räkning, och som efter uppförande av några fastigheter för egen räkning år 1933 helt upphört med verksamheten, beskattades för vinst vid försäljning år 1949 av två vid nämnda tid uppförda fastigheter. Likartat är även RN medd. 2: 6 1957, där 27 år förflutit från fastighetens uppförande och byggnadsverksamhetens avslutande fram till den ifrågasatta avyttringen.

[7] Syftet kan ha uppgivits vara placeringssyfte (RÅ 1955: 707, RN medd. 2: 6 1957, RÅ 1951: 368 — i det senare fallet hade dock av åtta för egen räkning uppförda fastigheter inte mindre än fem sålts fram till året efter det rörelsen överlåtits) eller syfte att anskaffa egen bostad (RÅ 1950: 500). I sistnämnda mål hade byggm. E. i 15 år bebott en villa, innan han sålt den. Byggnadskostnaderna för villan hade ej bokförts i rörelsen, som i övrigt uteslutande avsett byggande av hyreshus för av E. ägda juridiska personers räkning, vilkas aktier resp. andelar han sålt efter byggnadernas färdigställande. Liknande utgång även i utsl. 10/9 1958 (Rehnström) och i RN:s förhandsbesked, RN medd. 5: 3 a 1956.

sighet, att handel med värdepapper kan anses föreligga.[8] I ett fall beskattades hustrun till en byggmästare G., som stått som ägare dels till ett byggnadsaktiebolag, dels till en lång serie fastighetsaktiebolag, för vilka byggnadsaktiebolaget uppfört fastigheter, för vinst vid försäljning av aktierna både i ett fastighetsaktiebolag och i byggnadsaktiebolaget, trots att alla aktierna innehafts mer än fem år.[9] Här torde den omständigheten ha spelat in, att försäljning av fastighetsbolagens aktier efter mer än fem års innehav bedrivits systematiskt under flera år, och att nya bolagsbildningar ägt rum under beskattningsåret, däribland av ett nytt byggnadsaktiebolag för övertagande av det gamlas funktioner. Fru G. hade bl. a. anfört, att hon icke borde annorlunda anses än vilken som helst annan skattskyldig, som ägde aktier, eftersom det varit byggnadsaktiebolaget och icke hon, som idkat byggnadsverksamhet. Även om RR skulle accepterat detta resonemang, vilket med hänsyn till nyare praxis får betraktas som ovisst, skulle antalet aktietransaktioner (inklusive nybildningarna av bolag åtminstone tolv) ha varit tillräckligt för att anse en regelmässig förvärvsverksamhet ha förelegat.[9b] Och även om fru G. endast i något enstaka fall anlitat fastighetsaktiebolag för att äga de fastigheter, byggnadsaktiebolaget uppförde, och i stället övertagit fastigheterna för egen räkning och sålt dem efter något mer än tio år (således en väsentligt obekvämare metod än den valda), skulle aktietransaktionerna, såvitt de avsåge fastighetsaktiebolag, utan tvivel ha kunnat anses ingå som ett led i hennes fastighetshandel. Något mera komplicerat är förhållandet med byggnadsaktiebolagets aktier, vilkas övervärde

[8] RÅ 1956: 489, 1957: 639, RN medd. 5: 5 1955 m. fl. Jfr äv. RN medd. 1: 10 1958 och 3: 3 1958, vilka båda förhandsbeskedsärenden avsåg ur fastighetsförening av ägarna utköpta fastigheter. Ägarna var i förra fallet anställda i och ägde ett företag, som bedrev byggnadsrörelse, och avsåg att förvärva ett fastighetsbolag, på vars fastighet uppfördes två byggnader, den ena av sökandenas byggnadsbolag. På fråga, om de efter utköp jml FondskF av fastigheten skulle behöva skatta för annat än realisationsvinst, förklarade RN, att sökandena genom byggnadsaktiebolaget utövade yrkesmässig byggnadsrörelse och fördenskull finge redovisa vinsten som intäkt av rörelse. RR: utan bifall. I det andra fallet hade en ingenjör X tidigare ägt ett byggnadsaktiebolag, som 1952 sattes i konkurs. Sedan 1954 var X anställd som företagsledare hos ett av hustrun ägt byggnadsbolag. År 1950 hade X förvärvat andelarna i en fastighetsförening, vars fastighet han utköpt 1954. Endast nödvändiga reparationer hade utförts, och härför hade anlitats utomstående entreprenörer. X uppgav, att avsikten vid förvärvet ej varit att låta ombygga eller modernisera fastigheterna, utan endast att utnyttja ett gynnsamt erbjudande. RN fann att X vid förvärvet av andelarna och alltjämt bedrev yrkesmässig byggnadsrörelse genom företag, tillhöriga honom eller hustrun. På grund härav, och då anledning icke förelåg till annat antagande än att föreningsandelarna förvärvats i och för nämnda rörelse, förklarade RN att vinst vid försäljning av fastigheten utgjorde för X skattepliktig intäkt av rörelse. Även här lämnade RR besvären utan bifall, vilket måhända får tolkas som utslag av en viss motvilja mot RN:s något långtgående motivering. Varken RN eller RR lär väl f. ö. ha trott så mycket på det uppgivna syftet.

[9] 1955: 773—774 (1951: 1065 behandlades målet för första gången — KR hade nedsatt på formella skäl och RR återförvisade). Jfr ovan sid. 267 n. 3.

[9b] Jfr utom de ovan n. 8 nämnda utslagen i RN medd. 1: 10 och 3: 3 1958 även 5: 3 b 1956, där sökanden bedrivit byggnadsverksamhet i egen firma men sedermera övergått till att vara företagsledare i ett aktiebolag, ägt av hans hustru och barn. På en av sökanden 1951 förvärvad tomt hade bolaget uppfört en byggnad, som sökanden betalt med ett pris, överstigande taxeringsvärdet och inkluderande vinstpålägg. Sökanden förklarades av RN driva byggnadsrörelse och yrkesmässig handel med fastigheter, varför fastigheten utgjorde omsättningstillgång för honom — en utgång, som kanske får betraktas som realistisk med hänsyn till sammanhanget mellan bolagets och sökandens verksamhet.

tillkommit genom överförandet på bolaget av en för ett av fastighetsbolagen uppförd fastighet. Om den av fru G. hävdade uppfattningen, att byggnadsaktiebolagets fastighetsinnehav skulle vara att anse som en dess omsättningstillgång, varit riktig, skulle åtgärden att behandla dess aktier som hennes omsättningstillgång i princip kunna leda till en otillfredsställande dubbelbeskattning av vinsten vid bolagets realisation av fastigheten. Å andra sidan kan det anmärkas, dels att detta slags dubbelbeskattning av lagstiftaren accepterats kunna förekomma i andra fall (generellt beträffande aktier, som innehafts mindre än fem år eller utgör omsättningstillgång), dels att det inte torde kunna uteslutas, att den av byggnadsbolaget förvärvade fastigheten skulle kunna anses förvärvad av detsamma efter byggnadsverksamhetens upphörande och som ett led i en nybegynt, fastighetsförvaltande verksamhet. Skulle så vara fallet, vore risken för den påtalade dubbelbeskattningen undanröjd.

B) Ny praxis för överföring till anläggningstillgång?

Genom det i RÅ 1958 ref. 61 återgivna utslaget i förhandsbeskedsärende, har RR inaugererat en, såvitt kan bedömas, ny praxis, som lovar att bli av största betydelse för de här behandlade fallen.

Ärendet gällde ett penningrörelseidkande bolag X, som skulle övertas av ett förvaltande bolag Y och i samband därmed helt övergå till förvaltningsverksamhet. Frågan gällde, 1) om och i så fall efter vilka principer X skulle beskattas på grund av övergången till förvaltningsverksamhet; 2) per vilken dag så skulle ske; 3) huruvida utgångsvärdet för varulagret kunde sättas till 75 % av å avräkningsdagen gällande börskurser; samt 4) från vilken tidpunkt innehavstiden skulle beräknas vid realisationsvinst efter omläggningen. RN förklarade, att — om X under visst beskattningsår omlade sin verksamhet från penningrörelse till förvaltning av värdepapper samt i sin deklaration för samma beskattningsår anmälde omläggningen och redovisade den vinst, som föranleddes av penningrörelsens avveckling — vinsten skulle inkomstbeskattas hos bolaget för nämnda beskattningsår enligt föreskrifterna i 28 § KL som om avyttring skett av bolagets utav värdepapper bestående varulager, samt att omläggningen av verksamheten skulle anses ha skett den dag under ifrågakommande beskattningsår, då överförandet av värdepapperen från penningrörelse till förvaltning bokförts i bolagets räkenskaper, dock under förutsättning, att de sålunda ur rörelsen uttagna tillgångarna icke därefter omsattes på sådant sätt, att penningrörelse fortfarande kunde anses föreligga. Beträffande utgångsvärdet å varulagret i X fann RN — vid det förhållandet att sagda värde borde beräknas med hänsyn tagen till det vederlag, som skulle kunna erhållas vid en successiv avyttring, utsträckt över så lång tid som med avseende å lagrets storlek och beskaffenhet kunde anses rimlig — att skäl icke visats föreligga för en värdering enligt i ansökan angivna grunder. På grund härav förklarade RN, att varulagret icke finge upptas till allenast 75 % av varulagrets värde enligt å avräkningsdagen gällande börskurser. Vidare fann RN, att överförandet av varulagret i X till förvaltningsverksamhet icke kunde vid tillämpning av föreskrifterna i 35 § KL om beskattning av realisationsvinst anses såsom köp, byte eller därmed jämförligt fång. På grund härav förklarade RN, att såsom tid för innehavet av värdepapper, som försåldes efter att hava sålunda överförts, skulle vid bedömandet, huruvida och i vad mån skattepliktig

realisationsvinst förelåge, räknas hela den tid de försålda värdepapperen varit i bolagets ägo. RR, dit båda parter klagat, fann ej skäl till ändring i beskedet i vad avsåg frågorna 1, 2 och 4 men återförvisade på punkten 3 (jfr ovan sid. 19 n. 2).[1]

RR har med detta rättsfall erkänt möjligheten av att såsom privatuttag behandla överföring till anläggningstillgångar av tidigare som omsättningstillgångar bokförda värdepapper. Däremot ger rättsfallet inte något klart svar på huruvida denna övergång skall anses som helt frivillig. I RÅ 1955: 1608, i vilket utgången får ses som ett förebud till 1958 ref. 61, hade TI i ett fall, där en rörelseidkare T. överlåtit till sina anställda två avdelningar av sin rörelse men behållit en, som avsåg handel med värdepapper, i KR med framgång men hos RR förgäves sökt framtvinga beskattning såsom för uttag.[2] RR motiverade sitt utslag med att med hänsyn till omständigheterna T.:s påstående kunde godtas, enligt vilket värdepappersinnehavet efter överlåtelsen av den övriga rörelsen utgjort en i avvecklingssyfte bedriven fortsättning av rörelsen. I det nya ärendet gjorde RN till förutsättning för skattskyldigheten att överförandet skulle bokföras, och tillika med vinsten anmälas i bolagets deklaration — en utformning av beskedet, som antyder frivillighet, åtminstone inom vissa gränser.

[1] Besvären hade sådant innehåll, att RR stod fullständigt fri i sin prövning av hela förhandsbeskedet. Processuellt hade det sålunda varit möjligt för RR att förklara, både att ingen skattepåföljd annan än enligt 35 § KL skulle förekomma vare sig vid omläggningen av verksamheten eller vid senare försäljning, och att vinst såväl vid omläggningen som vid sedermera skedd avyttring skulle beskattas som inkomst av rörelse. I fråga 3 hade bolaget yrkat mer preciserat besked om lägsta godtagbara överföringskurs. Beträffande tidsfristen för realisationsvinstberäkningen hade TI yrkat, att överföringen skulle betraktas som med köp eller byte jämförligt fång.

[2] Tidigare rättsfall på området har inte förebådat den nya principen. I RÅ 1934: 478, som gällde fastighetsförsäljning, hade bolagsordningen ändrats den 19/3 1929 och fastigheten avyttrats den 6/5 1929, varför bolaget, som tidigare förklarats utöva handel med fastigheter, knappast kunde undgå beskattning. I RÅ 1936: 316—317 hade AB Investor, som tidigare drivit både handel med värdepapper och förvaltning, per den 1/1 1930 lagt om verksamheten till ren förvaltning. När RR tillerkände bolaget skattefrihet för vinst vid försäljning 1931 och 1933 av mer än fem år innehavda aktier, torde detta likväl främst ha berott på att aktierna aldrig ingått i värdepappershandeln utan varit bokförda i »förvaltningsdelen» av bolagets verksamhet. RÅ 1940: 547—548, slutligen, avsåg en bankir S., som anmält, att han, sedan hustrun avlidit, med utgången av 1936 upphört med rörelsen. Vid arvsskifte efter hustrun utlämnade S. aktier till tre barn. Aktierna avfördes ur rörelsen till bokförda värdet, men börsvärdet var — icke på grund av nedskrivning, utan enbart genom värdestegring — avsevärt högre. S. taxerades 1937 för skillnaden mellan börsvärdet och bokförda värdet på de aktier han skiftat ut till barnen, och eftertaxerades följande år för 1937, denna gång för samma skillnad avseende samtliga behållna aktier. RR undanröjde båda taxeringsåtgärderna, dock icke med angivande av den motivering beträffande behållna aktier, som i RÅ 1955: 1608 kan sägas förebåda den nya praxis.

Det skulle möjligen kunna anses ligga nära till hands att sätta in även RN medd. 2: 6 1957 i detta sammanhang. Sedan RN förklarat X.:s vinst vid försäljning av den 1928—29 uppförda fastigheten skattepliktig, yrkade X. i första hand skattefrihet och i andra hand, »att K. M:t i allt fall måtte göra ett principuttalande av innebörd, att skattskyldighet för eventuell försäljningsvinst i förevarande fall icke skulle anses föreligga, om man utginge från att sökanden, såsom han påstode, i sin före år 1929 bedrivna byggnadsverksamhet deklarerat och skattat för varje bygge för sig och att sålunda ingen i rörelsen uppkommen obeskattad vinst innestode i fastigheten». Utgången i RR, »utan bifall», var emellertid naturlig redan på processuella grunder. Ett principuttalande av detta slag kunde ju inte vara »av synnerlig vikt» för sökanden med mindre han verkligen kunde förebringa utredning av detta slag. Inte minst fördenskull hade det ålegat honom att presentera sådan, och det redan i RN. Några »obiter dicta» ger sig RR inte in på, och här tillkom ytterligare, att yrkandet torde ha betraktats som nytt i RR och även på denna grund icke ägnat att prövas.

Frågan om frivillighet eller icke i dessa fall är emellertid betydelsefull. Dels gäller detta den i fall av tvångsmässig redovisning besvärliga frågan om rätt beskattningsår (dock icke så besvärlig, sedan 105 § 1 mom. nya TF stadgat rätt till överflyttning till rätt år av fel år åsatt taxering). Dels gäller den också spörsmålet, om det fortfarande skall vara möjligt för en rörelseidkare, som de facto upphört med sin rörelse, att i det oändliga — i realiteten fram till den skatterättsliga cesur, som ett arvfall beträffande sådan egendom kan innebära — uppskjuta beskattningen av de dolda reserverna.[2b] På denna fråga ger utslaget inte något klart svar. Det gällde ju f. ö. inte direkt frågan om uttag, endast om konsekvenserna av att tillgångar upphörde att vara omsättningstillgångar.

Ett annat olöst spörsmål är frågan om realisationsvinstens beräkning, om överförd egendom avyttras på ett icke yrkesmässigt sätt mindre än fem resp. tio år efter förvärvet. Det ligger i sakens natur, att även om förvärvskostnaden skall räknas efter det ursprungliga förvärvet, en justering bör ske vid vinstberäkningen för vad som redan beskattats i samband med överföringen till anläggningstillgång. Svårigheten är hur man skall förfara vid reduktion av realisationsvinsten efter mer än 2 resp. 7 års innehav. I brist på uttalande i förhandsbeskedet synes det härvid kunna vara till ledning, att återvunna värdeminskningsavdrag, när annat ej finns särskilt stadgat (jfr 1 p. 3 st. anv. t. 28 § KL), räknas in i realisationsvinsten och blir föremål för reduktion. Med tillämpning av samma princip i detta fall skulle realisationsvinsten beräknas som skillnaden mellan vad som erhållits vid avyttringen och det vid överföringen beskattade värdet. Såtillvida får denna lösning betraktas som praktisk, som den förebygger uppkomsten av fall, där den redan beskattade vinsten överstiger den (reducerade) realisationsvinst, varifrån den skulle avräknas, om man räknade hela differensen mellan vad som erhållits vid avyttringen och förvärvskostnaden som realisationsvinst. Däremot kan man naturligtvis sätta ett frågetecken för den praktiska lämpligheten i RN:s och RR:s lagtolkning på denna punkt. Som nedan skall utförligare beröras, kunde det ha varit en bättre lösning att likställa vad som vid tillämpning av 28 § KL förstås med avyttring med sådant köp, byte eller jämförligt fång, som avses i 35 § KL.

C) Kritik av gällande rätt

Den ovan sammanfattade praxis företer såvitt angår de i avsnitten A 1) och 2) berörda områdena inte samma stötande inkonsekvenser, som kunde konstateras beträffande jordstyckningsrörelse. Praxis tycks i allmänhet ha utgått från presumtionen, att förvaltade fastigheter utgör anläggningstillgångar, och varit benägen att se denna motbevisad endast i relativt klara fall av yrkesmässighet. (Denna återhållsamhet må den som vill söka förklara med

[2b] Arvfallet behöver naturligtvis inte betyda, att skatteskulden avlyftes, i varje fall inte, om arvingarna fortsätter rörelsen (jfr RN medd. 3:8 1959 och ovan sid. 219 n. 6).

att här berörda mål, till skillnad från dem rörande jordstyckningsrörelse, i många fall avsett förlustavdrag.) Möjligheten att med fastighet likställa aktier i fastighetsaktiebolag, när den, som handlar med fastigheter, gjort enstaka transaktioner även med sådana värdepapper, är värdefull från likformighetssynpunkt. Såvitt framgår av de fåtaliga rättsfallen, har den använts på ett sådant sätt, att man samtidigt beaktat angelägenheten av en uniform behandling för berörda skattskyldigas del av samtliga deras i realiteten likartade fastighetsaffärer, och sökt undvika den oavsedda dubbelför att inte säga trippelbeskattning, som äger rum, när beskattning vid aktieförsäljning sker av en vinst, som reellt motsvarar en sådan dold reserv i bolaget, på vilken en skatteskuld vilar.

Rättsfallen är alltför fåtaliga, för att man av dem skulle kunna dra några slutsatser och därpå grunda en kritik, såvitt angår de eventuellt bristande möjligheterna att i samma ägares hand åtskilja till rörelsen hörande fastigheter och andra fastigheter. Att ett sådant åtskiljande är möjligt, torde nämligen vara uppenbart. En diskussion av uppställda beviskrav saknar å andra sidan tillräckligt underlag.

Den kritik, som kan riktas mot den här behandlade praxis, synes således det väsentliga kunna begränsas till de huvudsynpunkter, vilka berörts redan i inledningskapitlet, och som riktar sig mot distinktionen mellan anläggningstillgångar och omsättningstillgångar överhuvud. Sättet att göra den i förevarande fall synes icke närmare behöva diskuteras.

Däremot ger de s. k. byggmästarfallen i helt annan grad anledning till kritik, såvitt samma gränsdragning angår. Medan beträffande jordstyckningsrörelse kritiken av gällande praxis huvudsakligen koncentrerades kring behovet av en klarare gränsdragning efter objektivt fastställbara kriterier, synes praxis beträffande byggmästarfallen ge rum för den motsatta anmärkningen. Man förefaller att så hårt ha bundit sig för en regel, enligt vilken all fastighet, på vilken en i byggfacket verksam person utfört arbete, utgör omsättningstillgång för honom, och ställt kraven på motbevisning av denna presumtion så högt, att praxis kommit att ge från rättvisesynpunkt otillfredställande resultat.

Genom nuvarande tolkning av bestämmelserna i 28 § om skatteplikt vid försäljningen av vara, som den skattskyldige för i handel eller tillverkar, har man kommit att till omsättningstillgångar i byggmästares eller likställds rörelse hänföra även sådana fastigheter, om vilka det är obestritt, att de av innehavaren betraktas som fast kapital, antingen de stadigvarande används som bostad för ägaren eller som placeringsobjekt. Detta innebär, att en byggmästare, som vill investera pengar i en egen bostad eller en uthyrningsfastighet, får räkna med att göra detta under andra villkor än en ickefackman, förutsatt att han icke väljer att investera i en fastighet, på vilken han icke utfört något arbete.

Möjligen skulle man kunna anse, att felet här ligger i att inte *alla* en byggfackmans fastighetsaffärer anses yrkesmässiga. Gör han bra affärer kan det ju sägas, att resultatet åtminstone delvis kan tillskrivas hans fackkunskaper.

Men i praktiken är det omöjligt att konsekvent beskatta varje förmån, som tillkommer en yrkesutövare på grund av hans i verksamheten förvärvade yrkeskunskaper. Det förvärv, som i sammanhanget skall klassificeras, måste på något närmare sätt likna de eljest inom en rörelse brukliga transaktionerna, om det skall hänföras till rörelsen. Ställde man inte ett sådant krav, skulle man med lika stort skäl behöva beskatta affärsadvokaters privata börstransaktioner eller konstkritikers tavelaffärer som byggmästares affärer med sådana fastigheter, på vilka de inte utfört eller räknat med att utföra något arbete. Eftersom man på andra områden brukar tillämpa kravet på förvärvsverksamhets regelbundenhet på sådant sätt, att endast relativt nära besläktade verksamhetsyttringar räknas samman, vore det knappast något bidrag till större likformighet att just på detta isolerade område kräva ett extensivt hänsynstagande till arten av de skattskyldigas fackkunskaper.

Det är också möjligt att anse allan rättfärdighet uppfylld med att en byggmästare på samma sätt som vilken som helst annan person har möjlighet att köpa en bebyggd fastighet, förvalta den och efter mer än tio års förlopp sälja den utan att behöva skatta för vinsten.

Till livets regel hör emellertid, att en person i byggfacket närmast är benägen att investera i sådana hus, som han själv byggt. Dels kan han därvid inbespara (eller, om man så vill, själv ta hand om) byggmästararvodet och den med själva produktionen sammanhängande företagarvinsten. Dels kan han också lita på kvaliteten, när han själv stått för bygget.

Skattereglerna influerar nu detta ställningstagande på två varandra motsägande sätt. Å ena sidan kan det avhålla byggmästarna från investering i egna byggen, att de kan räkna med skatt på framtida vinst vid realisation av fastigheten, oavsett innehavstiden.[3] Å andra sidan kan skattefriheten för byggmästararvodet, så länge fastigheten behålles, stimulera självbyggeri. Så mycket mera gäller detta, som värdeminskningsavdrag vid inkomst av annan fastighet kan beräknas på taxeringsvärdet, vilket åtminstone i princip innefattar också den del av fastighetens verkliga värde, som byggmästararvodet motsvarar.

Den senare synpunkten lär väga över, redan därför att en avyttring i framtiden kan vara ett osäkert alternativ, medan skattefriheten för dagen framstår som säker. Därtill kommer, att en byggmästare med skäl kan hoppas att även vid realisation av fastigheten längre tid efter rörelsens upphörande komma undan den skatt han enligt praxis skulle få betala, av det praktiska skälet att taxeringsnämnden vid det laget inte behöver komma ihåg hans förflutna i byggbranschen. Slutligen kan han i sin planering räkna med att lämna fastigheten i arv till någon, i vars hand den inte längre betraktas som omsättningstillgång. För en byggmästare, vars planering inte i mycket hög grad tar hänsyn till möjligheten av en realisation av framtida

[3] Vid förväntan om framtida förlust kan däremot avdragsrätten verka stimulerande. Den som räknar med sådana konjunkturer lär dock sällan vara i det läget, att han samtidigt kan påräkna sådana inkomster, att han kan utnyttja ett framtida förlustavdrag. Synpunkten lär därför inte spela någon praktisk roll i detta avseende.

värdestegring, måste de motiv, som talar för eget byggande, vara de starkare.

Resultatet härav blir, att ett fåtal byggmästare, vilka av okunnighet om gällande beskattningsregler eller i penningnöd avyttrar fastigheter, som de byggt och behållit som egen bostad eller i placeringssyfte, kan få betala betydande skattebelopp för en därigenom realiserad företagar- och konjunkturvinst, medan samtidigt det stora flertalet kolleger i branschen inte behöver betala någon skatt för förmånen av en billigare åtkomst till byggnader för sådana ändamål.[4]

En beskattning av byggmästares fastighetsförsäljningar kan principiellt motiveras med åtminstone tre grunder. För det första kan det vara svårt att utesluta, att en byggmästare, som uppfört eller efter förvärv reparerat en fastighet, åtminstone under den tid han varit verksam i branschen kan ha varit beredd att sälja den, d. v. s. att fastigheten i viss mening »hållits till salu i rörelsen». Vidare är det naturligt, att skattebestämmelserna ger uttryck för strävan att åtminstone i någon form beskatta i fastighetsvärdet ingående byggmästararvode etc. Kan det inte ske genast vid byggnadens uppförande, är det naturligt, att man i stället försöker beskatta det vid avyttringen. Den är ju det sista tillfälle, då en sådan beskattning alls kan ske. I det sammanhanget kan man i anslutning till vad nyss sagts om utnyttjande av yrkeskunskaper med visst skäl hävda, att inte bara byggmästararvodet skäligen bör beskattas, utan även den del av vinsten i övrigt, som kan tillskrivas byggmästarens utnyttjande av sin särskilda yrkeserfarenhet.

Tekniskt är det svårt att göra en verkligt tillfredsställande gränsdragning mellan sådana fastigheter, som det är ägarens huvudsakliga syfte att behålla som placering eller bostad, och sådana, som hålls till salu i rörelsen, men kanske mera av en tillfällighet inte avyttras utan blir utnyttjade som placeringsobjekt eller bostad. Särskilt svårt är det, så länge rörelsen pågår. Men även efter det att den egentliga byggnadsverksamheten upphört, kan det vara principiellt önskvärt, att vad som är »en i avvecklingssyfte bedriven fortsättning av rörelsen», alltså en försäljning av »restlagret», beskattas som sådan. Man måste erkänna, att problemet finns, också om det finns skäl att kritisera dess alltför schablonmässiga lösning i praxis.

Det väsentligaste argumentet för bibehållande av beskattning i någon form får kanske anses vara byggmästararvodet. Man kan emellertid fråga sig, om det kan vara riktigt, att för det vid en försäljning långt efter uppförandet kanske i förhållande till hela vinsten ganska obetydliga byggmästararvodets skull beskatta vad som i realiteten till övervägande delen är en sådan konjunkturvinst, som är skattefri för andra skattskyldiga, och som även byggmästaren hade kunnat göra utan skattepåföljd, om det gällt en fastighet, som i skattemässig bemärkelse aldrig ingått i rörelsen. Samtidigt kan man diskutera, om inte realisationskravet, så som det i praktiken tolkas i dessa fall, medför att eget byggmästararvode många gånger inte alls beskattas eller beskattas alltför sent.

[4] För en illustration, se RÅ 1958: 467, jämfört med RÅ 1955: 707!

I förhållande till intresset att på ett likformigt sätt komma till rätta med frågan om byggmästararvodet, kan det tredje argumentet i sammanhanget — utnyttjandet av yrkeserfarenheten — tillmätas mindre avseende.

Genom det nya utslaget RÅ 1958 ref. 61 har en väg anvisats för lösning av de uppställda problemen. Det har hittills inte kommit fram exempel i praxis på byggmästare, som gått den.[5] Men det kan hållas för sannolikt, att principen för skattepliktig överföring från omsättnings- till anläggningstillgångar kan tillämpas också i deras fall, där den skulle medföra, att privatuttag från rörelser kunde avse fastighet. Frågan är nu, om de ändamål, som beskattningen i byggmästarfallen kan sägas tillgodose, kan bli uppfyllda på ett likformigare sätt genom den nya ordningen.

Svaret på den frågan kan inte obetingat bli jakande. I all synnerhet gäller detta, om överföringen från omsättnings- till anläggningstillgång skall betraktas som frivillig. I så fall kan man nämligen knappast räkna med att möjligheten till överföring skall komma att utnyttjas av de byggmästare, som med avsevärd sannolikhet räknar med att behålla de fastigheter det gäller till sin död eller i så avsevärd tid, att undvikandet av en framtida beskattning inte ter sig värt en omedelbar skatteutgift av den storlek det kan bli frågan om. De, som skulle utnyttja möjligheten, vore i stället de byggmästare, som räknar med relativt snabb avyttring av fastigheterna, och vilkas fortsatta innehav således egentligen skulle kunna betecknas som spekulativt eller t. o. m. som ett i avvecklingssyfte bedrivet vidareförande av rörelsen. Just dem finns det i det här sammanhanget ingen anledning att hjälpa.

Lockelsen till spekulation av det här slaget måste betraktas som särskilt stor med hänsyn till den tillämpning av spekulationsvinstreglerna, som föreskrivits i förhandsbeskedet. Om en spekulativt inställd byggmästare hade att räkna med en sådan tillämpning av 35 § KL på överföringen från omsättnings- till privattillgång av en fastighet, att framtida, icke yrkesmässig realisation skulle bli beskattad inom tio år från överföringen, skulle han inte ha någon större anledning att genom överföring betala en del av skatten i förskott. Därmed skulle både spekulativa och icke-spekulativa byggmästare ha lika litet skäl att använda den frivilliga överföringsmöjligheten. Däremot ställer sig denna med nuvarande regler mer lockande, ju mer spekulativt inställd vederbörande byggmästare är, n. b. om nämnvärd tid hunnit förflyta från fastighetsförvärv till överförande. Eftersom byggmästare

[5] KR har i ett fall (11/4 1958, S. B. V. Eriksson) beskattat en byggmästare för privatförmån, bestående däri, att han från firman för bostadsbyggnad åt sig och sin familj uttagit prisbilliga byggnadsmaterial och kostnadsfritt begagnat i byggnadsrörelsen ingående maskiner. Men fördenskull kan E. nog knappast lita på att vid en eventuell försäljning villan skall anses ha förlorat sin egenskap av omsättningstillgång i rörelsen. Jfr exempelvis RÅ 1955 ref. 41, RN medd. 5: 3 b 1956, 1: 10 1958 och 3: 3 1958, samt RÅ 1957: 2314. I det speciella fallet förklaras åtgärden av att det gällde uttag från handelsbolag. Men i princip hade man möjligen kunnat tänka sig samma beskattningsåtgärd även om det varit fråga om enskild firma, nämligen som en lagervärderingskorrektion. RN:s nya lagervärderingsregler för fastigheter, RN medd. 2 1959, är emellertid liberalare än så: i anskaffningskostnaden inräknas således icke kostnad för egna maskin- och transporttjänster, liksom inte heller något beräknat byggmästararvode, och högre än till 95 % av taxeringsvärdet behöver värderingen inte gå.

ofta håller sig med ett reservlager av tomtmark, får man räkna med att även nybyggda hus i många fall kan tillhöra en kategori, som med tillämpning av RÅ 1958 ref. 61 skulle kunna säljas skattefritt ganska snart efter överföringen.

Nu skulle man kunna invända mot denna kritik, att den spekulative byggmästaren ju ändå får skatta vid överföringen. I realiteten lär det likväl bli svårt att göra en värdering av detta slag sådan, att inte väsentliga vinstmöjligheter vid en senare realisation kvarstår. Det är inte stor skillnad på de värderingsprinciper, som RN i det återförvisade förhandsbeskedet presenterade, och de för fastighetstaxeringen vägledande reglerna. Överskridande av taxeringsvärdet torde inte kunna ske annat än i undantagsfall. Man kan se den hårda praxis beträffande byggmästare, vilka bedrivit rörelse i aktie- eller handelsbolagsform, som ett uttryck för skepsis i fråga om de praktiska möjligheterna att komma åt den faktiska rörelsevinsten genom beskattning enbart av bolagets vinst vid ägarens uttag eller utköp av fastighet.

Denna diskussion om att överföringsrätten kan tänkas utnyttjad av fel personer förfaller, om den rätta tolkningen av RÅ 1958 ref. 61 i stället är den, att överföring obligatoriskt anses föreligga, så snart rörelsen de facto upphört. Det synes emellertid vara en egendomlig rättsutveckling, om en tvångsbeskattning såsom för privatuttag vid rörelses upphörande skulle införas i praxis utan uttryckligt ställningstagande av lagstiftaren.[6] I själva övergången skulle dessutom ojämnheten sannolikt bli stor mellan behandlingen av byggmästare i olika taxeringsnämnder. Ny praxis behöver tid för att slå igenom. Vidare förefaller det tveksamt, hur man genom praxis skall kunna beskatta överföringar till anläggnings- eller privattillgång vid upphörande av rörelse, utan att särskilt i samband med övergången till ny praxis släppa dem fria, som nu principiellt anses fortsatt inneha fastigheter som ett led i en faktiskt sedan längre tid upphörd rörelse. Det skulle nämligen, såvitt kan bedömas, bli möjligt för en sådan byggmästare att freda sig mot beskattning vid avyttring av detta slags fastighet med argumentet, att enligt gällande rätt beskattning bort ske som för privatuttag senast i samband

[6] I RÅ 1955: 1608 var det faktiskt fråga om tvång, men RR:s utslag fick en sådan motivering, att det egentligen ingenting säger i frågan om tvång i princip skulle anses föreligga. Utslaget kan ju i princip åberopas av varje skattskyldig, som vill påstå, att hans rörelse vidareförs i avvecklingssyfte. Möjligheterna till motbevisning är knappast stora. Någon skulle kunna påstå, att bestämmelsen i p. 3 d, 3 st., anv. t. 29 § KL innehåller både den efterlysta lagstiftningen och ett stöd för antagande av att tvång föreligger. Bestämmelsen att med avyttring likställes det fall, att tillgång uttages ur rörelsen för att tillföras annan rörelse, som utgör särskild förvärvskälla, eller för att nyttjas för annat ändamål, infördes emellertid endast med tanke på att kunna återföra för stora värdeminskningsavdrag på anläggningstillgångar, när de avfördes ur rörelse (SOU 1937: 42 sid. 244f.): »Bestämmelsen säger, att sådant fall skall likställas med avyttring, men innebär i realiteten, att om tillgången uttages ur rörelsen en prövning skall äga rum, huruvida avskrivningarna hållits inom sådana belopp som verkligen svara mot värdeminskningen, och beskattning efter skäligt belopp ske, om avskrivningarna varit för stora.» Den var således inte formulerad för att komma till rätta med byggmästarfrågan, annat än möjligen i avseende på återvunna vid inkomst av rörelse medgivna avdrag för värdeminskning. Sådana lär man kunna komma till rätta med även nu, jfr t. ex. ovan sid. 281 n. 5.

med rörelsens faktiska upphörande. En överflyttning till tidigare beskattningsår av vinsten — om den likväl beskattats av PN — skulle knappast ens med den nya lydelsen av 105 § 1 mom. TF kunna företas av KR eller RR, med hänsyn till att det icke torde anses vara samma »inkomst», när en fastighet avyttras, som när den överföres till anläggningstillgång eller uttas ur rörelsen. Inte heller lär det vara möjligt att på grund av den nya praxis för överföring beskatta de nu nämnda byggmästare, som inte sålt. Även om mot förmodan någon PN skulle beskatta en överföring, som de facto för länge sedan ägt rum, skulle KR eller RR, om den skattskyldige gjorde invändning att rätt beskattningsår härför varit långt tidigare, sannolikt finna en formell utväg för att slippa utöva den orimliga rätt till överflyttning oändlig tid bakåt, som 105 § 1 mom. TF numera faktiskt inrymmer.[7] Exempelvis kunde domstolen förklara, att en överföring till dagens beräknade värde vore en annan »inkomst» än den överföring, som bort taxeras långt tidigare och till ett annat belopp.

Är det verkligen tvång man tänker sig, måste uppgiften att skapa nya regler vara lagstiftarens. En sådan utveckling lär vara på väg.

Slutligen skulle det kunna invändas mot praxis, om denna representerar ett tvång, att den på sätt och vis lägger ett särskilt onus på den rörelseidkare, som upphör med verksamheten, i förhållande till den som fortsätter. Praxis synes ju, att döma av förhandsbeskedets villkor om rörelsens upphörande, åtminstone tills vidare avsedd endast för upphörande av rörelse, icke för överföring medan rörelsen ännu pågår. Ett tvång skulle knappast kunna bli effektivt beträffande det sistnämnda slagets överföring. Att den som fortsätter med rörelse får behålla sina dolda reserver är likväl snarast hans privilegium, försvarbart bl. a. med konsolideringsintresset, alltså knappast någon speciell belastning av den, som upphör med rörelsen och därför inte har samma, av lagstiftaren erkända konsolideringsbehov.

Denna teoretiska tröst är emellertid mager för den, som vid tvångsbeskattning såsom för privatuttag vid rörelsens upphörande av likviditetsskäl kanske tvingas till en ofördelaktig realisation. Särskilt i ett läge, där skattekredit är den enda, som står till förfogande, måste av praktiska skäl en kompromiss sökas mellan det teoretiska skattekravet och de praktiska betalningssvårigheterna.

Vad så beträffar realisationsvinstberäkningen är, även om med avyttring likställt privatuttag vid rörelses upphörande tvångsmässigt skulle anses föreligga, skälen väl så starka som vid frivillighet för att överföring eller uttag skall anses som realisationsvinstgrundande fång. Därigenom skulle man

[7] Bestämmelsen om överflyttning till annat beskattningsår föreslogs av skattelagssakkunniga (SOU 1954:24 sid. 193f.), avvisades för rättssäkerhetens skull av 1955 års taxeringssakkunniga (SOU 1955:51 sid. 206f.) men togs likväl av i och för sig starka skäl upp i propositionen (prop. 150/1956 sid. 317). De fall, som torde föresvävat lagstiftaren, sannolikt t. ex. 1950 ref. 5 (fråga om rätt beskattningsår vid realisationsvinst), var närmast de, där TI jämlikt äldre rätt genom (ofta bortglömda) reservationsbesvär kunnat hålla flera års taxeringar öppna. Att PN skulle kunna kringgå eftertaxeringsinstitutet genom att åsätta en materiellt felaktig taxering under orätt år och därigenom framtvinga en överflyttning till ett år, för vilket eftertaxeringsfristen utgått och deklarationerna förstörts, lär väl ingen ha tänkt sig.

förebygga försök från spekulativt inställda byggmästare att under tiden före rörelsens upphörande skaffa en reserv av hus, vilkas verkliga värde väl knappast fullt ut skulle kunna beskattas som privatuttag, men däremot kunna realiseras förhållandevis kort tid efter överföringen till anläggnings- eller privattillgång. Visserligen skulle i grava fall sådan försäljning kunna anses som fortsatt bedrivande av rörelsen, men osäkerheten i bedömningen härav skulle vara menlig för rättssäkerheten. En karenstid motsvarande realisationsvinstfristen, innan försäljning av f. d. omsättningstillgång kunde företas helt skattefritt, skulle sannolikt mycket starkt reducera antalet av de gränsfall, där det framstår som ovisst, om rörelsen upphört.

KAP. XIII. UTLÄNDSK RÄTT

A) Danmark

För den danska rättens del intresserar — utom vad ovan anförts rörande jordstyckningsrörelse, — speciellt diskussionen om vilka yrkesmän som s.a.s. befinner sig i farozonen, när de gör fastighetsaffärer.

Beträffande den som driver handel med fastigheter, synes det endast undantagsvis förekomma, att en av honom innehavd fastighet anses utgöra annat än omsättningstillgång i rörelsen, och detta även om verksamheten i övrigt upphört. Motbevisning är dock möjlig och förekommer, ehuru tydligen sparsamt, i praxis.[8] Att prövningen är förhållandevis sträng illustreras av ett prejudikat, där en fastighetshandlare drivit sådan verksamhet före 1943 och efter 1951 och beskattades för försäljningen 1948 av ett hyreshus, där han själv bott från förvärvet 1940 och nästan ända tills det såldes.[9]

Helkett framhåller beträffande yrkesmän på byggnadsområdet, att presumtionen för att en byggnadsfackman skall ha låtit uppföra eller förvärvat en fastighet som ett led i sin näring är starkare, ju större andel han har i entreprenadsumman — det är således naturligare att tänka sig en murares eller timmermans husaffär som ett led i rörelse än t. ex. en glasmästares. Liksom i Sverige fästes stor — men dock ej helt avgörande — vikt vid om vederbörande själv uppfört eller åtminstone utfört reparationsarbeten på egendomen.[1] Nyttjande av denna under längre tid som egen bostad eller verkstad eller som kapitalplacering kan motväga presumtionen, likaså bevisning om att husaffärer inte förekommit mer än enstaka gånger.

Såtillvida torde domstolarna och skattemyndigheterna vara något friare i sin bedömning av dessa mål, som yrkesmän på byggnadsområdet i praxis

[8] Jfr spec. Glistrup sid. 104ff. och däri citerade rättsfall, liksom Jacobsen sid. 145ff. Prejudicerande på området anses UfR 1928 sid. 275 H. vara, som avsåg en murarmästare, vilken beskattades, då han under 19 år köpt åtta egendomar och sålt tre i samband med förvärv och ombyggnad av andra. Husen hade han reparerat, i stor utsträckning med egna arbeten.

[9] UfR 1953 sid. 479 H.

[1] Helkett, sid. 338. Glistrup tillägger till de nämnda yrkesgrupperna i farozonen även arkitekter (sid. 106).

beskattas för värdet av sparad arbetslön plus beräknat byggmästararvode, när de uppför fastigheter för egen räkning.[2] Det vill synas som om medlemmar av självbyggarföreningar icke skulle undgå beskattning, men då motiverad av att andra föreningsmedlemmars arbete på deras hus utgjort vederlag för det egna arbetet på andras hus.[3]

Av intresse i sammanhanget är den speciella reglering, som träffats för värderingen av mottaget vederlag för byggnadsarbete i form av pantbrev. Enligt ligningsdirektoratets anvisning kan man beträffande dessa papper inte ge några generella regler för i vilken mån skatteplikten för vinst vid avyttring kvarstår, när de behålls längre tid efter det att deras värde nått pari.[4] Vid erhållandet värderas de efter av direktoratet fastställda kurser, på grundval av vilka de även skall skrivas upp med verkan vid inkomst- och förmögenhetsbeskattningen, vid den förra dock högst upp till pari. Sker försäljning till närstående aktiebolag eller dyl. till extraordinärt låg kurs, kan dessa regler frångås.[5] Aktier och andelar erhållna på motsvarande sätt torde behandlas efter likartade principer, men den slutliga regleringen av frågan lär f. n. ligga i stöpsleven.

B) Finland

Som framgår av det föregående (sid. 235ff.) har man i Finland inte dragit någon egentlig gräns mellan jordstyckningsrörelse och annan handel med fastigheter. Beträffande egentlig fastighetshandel synes man anse svensk praxis vägledande.[6] Detta gäller även byggmästarfallen. »Som sådan verksamhet (yrkesmässig fastighetsförsäljning) betraktas även, när en byggmästare köper en obebyggd tomt och där bygger ett hus samt sedan säljer huset eller efter att ha bildat ett bostadsaktiebolag säljer nämnda bolags aktier.»[7] Kilpi anför som vägledande för åtskillnaden mellan vad som skall anses som tillgång i förvärvsverksamhet och privategendom bl. a. det kriteriet, att vederbörande företagare på ifrågavarande område kan dra nytta av den erfarenhet, som han har fått i annan förvärvsverksamhet.[8] Palme framhåller i anslutning till motsvarande utsaga hos Sandström, att den finska rätten liksom den svenska betraktar en byggmästares insats för eget husbygge som en utgiftsbesparing för rent intellektuellt arbete, vilken kan

[2] Praxis grundas här på UfR 1928 sid. 276 H, där beräknat byggmästararvode togs till beskattning året för byggnadens färdigställande. Jfr Glistrup sid. 47ff.
[3] Helkett, Sk.pol. Oversigt 1955 sid. 131. Glistrup, sid. 50, framhåller inte riktigt tydligt, att landsskatteretten i det av Helkett och honom citerade utslaget 1952, 128 beskattat värdet icke av den skattskyldiges eget arbete utan av de andra medlemmarnas arbete på hans hus. Så uppfattar landsskattretten praxis också i uttalande 1/5 1957 (Visd. kart. F 16.638). Det praktiska resultatet torde likväl i huvudsak bli detsamma; det förekommer i praxis avtal mellan föreningar och ligningsdirektoratet, enligt vilka medlemmarna beskattas för eget arbete med visst belopp per medlem (jfr Visd. kart. 15/4 1958, Kend. 14/10 1957—A. 56/57 nr 1643).
[4] Lign.dir. skriv. 27/5 1958, ref. i Sk.pol. oversigt 1958 sid. 180f.
[5] Dep. cirk. 3/11 1956, se Helkett sid. 107f.
[6] Detta gäller även likställandet av handel med fastigheter och handel med fastighetsaktier. Kilpi (sid 151) citerar således RÅ 1925 ref. 47 och 1940: 525.
[7] Rekola, sid. 102.
[8] Kilpi, sid. 152.

beskattas först om och när försäljning av huset sker.[9] Den förmögenhetsökning en skattskyldig vunnit genom deltagande i uppförandet av egen byggnad har i flera rättsfall ansetts icke utgöra skattepliktig intäkt.[1]

Kilpis tanke att göra en särskild värdering av tillgångar, som övergår från kategorien omsättningstillgångar till anläggningstillgångar, synes vara teoretisk och inte motsvaras av praktiska beskattningsåtgärder.[2] Å andra sidan synes, kanske av skälighetsgrunder, den finska praxis inte rymma några exempel på de i Sverige aktuella fall, där byggmästare beskattats vid avyttring av hus han byggt i rörelsen, när avyttringen skett långt efter rörelsens faktiska upphörande.

C) Norge

Utöver de tidigare i samband med jordstyckningsrörelse citerade reglerna är för den norska rättens del speciellt behandlingen av byggmästare och egnahemsbyggare av intresse.

Beträffande de förra synes en stark presumtion anses gälla för att en byggnad, som uppförts som ett led i vederbörandes rörelse, även om avyttring sker först flera år efter uppförandet, fortfarande är att betrakta som tillhörande rörelsen.[3] Presumtionen har i något fall ansetts kunna brytas, när det ansetts styrkt, att egendomen inköpts i syfte att använda den för uthyrning och det allenast varit en medverkande anledning till köpet, att den skattskyldige skulle använda sina anställda till att förbättra husen och uppföra ytterligare en byggnad.[4] I ett liknande fall blev utgången den motsatta, när den skattskyldiges förmögenhetsställning vid förvärvet inte varit sådan, att det kunde anses ha varit fråga om kapitalplacering.[5]

Om en byggmästare bygger hus för egen räkning synes det anses stå i hans eget val att antingen aktivera sin företagarvinst (beräknat byggmästararvode) efterhand som arbetet utföres eller låta den stå kvar som obeskattad reserv.[6] Av intresse är i sammanhanget också ett avgörande beträffande ett fastighetsaktiebolag, anknutet till en entreprenörfirma, vilket inte ansågs inneha sin av firman uppförda, omfattande byggenskap (hyreshus) som ett led i näring, bl. a. med den motiveringen, att firman inte låtit något av sin vinst stå kvar i bolaget, som hade betalt ett korrekt pris för husen.[7]

Värdet av eget arbete på husbygge för egen räkning anses teoretiskt falla under »enhver fordel, som er vunnet ved ... arbeide eller virksomhet» och därmed under det allmänna inkomstbegreppet i Lskl. § 42 (Bskl. § 36). I praxis synes likväl traditionellt icke fackkunniga byggherrars fritidsarbete ha varit fritt, liksom icke heller värdet beskattats av vederlagsfritt arbete

[9] Palme, sid. 19f., hänvisande till Sandström, Rörelse, 2. uppl. sid. 28f. (3. uppl. sid. 5).
[1] HFD 1931 II 500, cit. även av Rekola sid. 115, m. fl. fall, cit. hos Palme sid. 16.
[2] Kilpi, sid. 342 n. 177, jfr ovan sid. 155.
[3] Fagernaes, sid. 108, som hänvisar till Rt. 1922 sid. 412.
[4] Fagernaes, a.a., Rt. 1925 sid. 1003.
[5] Fagernaes, a.a., Utv. 8 sid. 831.
[6] Riksskattestyrets kjendelse i Utv. 1954 sid. 297.
[7] Rt. 1948. sid. 312.

på anförvants bygge.[8] När det varit fråga om fackarbetares insats eller arbete mot vederlag, t. ex. i form av fri bostad i det färdiga huset, har beskattning skett men beskattningsorten (hemortskommunen) bestämts på ett sätt, som visar, att det inte ansetts ha vari fråga om näring, till skillnad från vad som gällt när t. ex. en byggmästare bygger hus för egen räkning med avyttringsavsikt och beskattas i den kommun, där huset är beläget.[9]

När skatteplikt på detta sätt ansetts föreligga, har det beräknade värdet av eget arbete inräknats i ingångsvärdet vid realisationsvinstberäkning. Även om det ej tidigare beskattats, har eftertaxering ansetts vara den enda korrektionsmöjligheten. Man kan också notera, att i de fall den egna arbetsinsatsen såsom gåva (grannhjälp) eller fritidsarbete av icke-fackman blivit obeskattad, dess värde principiellt ansetts böra ingå i den beräknade förvärvskostnaden.[1]

Detta regelsystem har fr. o. m. 1957 avlösts av ett annat, i det att till § 42 (§ 36), sista st., fogats en ny punkt: »Som inntekt regnes heller ikke verdien av den skattepliktiges og hans husstands fritidsarbeid på eget boligbygg eller på bygg tilhørende boligbyggelag til opptjening av eget innskudd i laget.» Detta innebär, att åtskillnaden mellan fackmän och andra upphävts och att som avgörande kriterium för skattefrihet endast uppställts, att det skall vara fråga om fritidsarbete. Å andra sidan har det i förarbetena förutsatts, att vid realisationsvinstberäkning efter avyttring inom tioårsfristen något beräknat värde av eget arbete inte får avdras som anskaffningskostnad.[2] I detta fall kommer alltså arbetsinsatsens värde till beskattning, liksom även, om arbetet utförts på tid, då husbyggaren tagit sig ledigt från sitt vanliga arbete, eller på byggnad, som avsetts för uthyrning eller försäljning. I de senare fallen skall arbetsinsatsens värde beräknas på grundval av fastighetens verkliga marknadsvärde, således inte med nödvändighet till det belopp, varför kreditering skett vid beräkning av bostadsföreningsandels värde e. d.

D) Västtyskland

Den inskränkta betydelse, i vilken jordstyckningsrörelse uppfattas i tysk rätt, gör det naturligt, att den i kommentarerna likställes med annan handel med fastigheter. Av speciellt intresse i sammanhanget är den gränsdragning som tillämpas mellan olika fastigheter i en yrkesmässig fastighetshandlares ägo. Grunden härför är det regelsystem för bestämmandet av »Betriebsvermögen», som utformats i tillämpningen av de gällande skattepliktsreglerna. Jämlikt dessa föreligger, som tidigare nämnts, en skarp gränsdragning mellan å ena sidan realiserad vinst vid avyttring eller privatuttag av rörelsetillgångar — mark i vissa fall dock undantagen — å andra sidan realisationsvinst. Det förra slagets vinst beskattas så gott som undantagslöst, det se-

[8] Fagernaes, sid. 215f., och där anvisade uttalanden.
[9] Rt. 1948 sid. 312, Utv. 1953 sid. 182.
[1] Fagernaes, sid. 215, Utv. 1954 sid. 431 och 1955 sid. 588.
[2] Fagernaes, sid. 216.

nare endast om avyttring skett inom mycket korta frister (2 år resp. 3 månader) från förvärvet.

Man skiljer mellan »notwendiges Betriebsvermögen», »notwendiges Privatvermögen» och »gewillkürtes Betriebsvermögen».[3] Aktiebolag och likställda skattepliktiga saknar privat ekonomi och följaktligen även »Privatvermögen». Rörelseidkare utan ordnad bokföring saknar övriga rörelseidkares möjlighet att genom bokföringsåtgärder föra sina tillgångar till den ena eller andra kategorien, varför tillgångars inrangering bland rörelse- resp. privata tillgångar får ske på objektiva grunder. Kategorien »gewillkürtes Betriebsvermögen» bortfaller alltså för dessa skattskyldiga.

En överföring till privatförmögenheten av tillgångar, som tidigare hört till rörelsen, konstituerar uttag ur rörelsen och beskattas med utgångspunkt från marknadsvärdet av den uttagna tillgången. Det krävs naturligtvis att uttaget skall vara för gott — det godtas således inte att en tillgång förs ut ur och in i rörelseförmögenheten för att föra värdestegring resp. värdefall inom den för varje fall bekvämaste sektorn. Vidare gäller den viktiga begränsningen, att även en utbokning ur rörelseförmögenheten saknar skattemässig verkan beträffande kategorien »notwendiges Betriebsvermögen».[4] Det är kring denna kategori intresset knyter sig beträffande fastighetsaffärer.

Littmann framhåller, efter att ha citerat en del fall ur praxis, dels beträffande fastighetsmäklares affärer med egna fastigheter, dels ock beträffande bankirers aktieaffärer för egen del och för hustrus, juvelerares försäljning av en långt tidigare uttagen ring, konsthandlares försäljning av i privatbostaden förvarade föremål etc., att man inte kan tala om någon allmän princip, enligt vilken en köpmans affärer med sådana tillgångar, beträffande vilka han kan utnyttja sin speciella branscherfarenhet, nödvändigtvis måste tillhöra hans rörelse. En möjlighet till motbevisning måste, menar Littmann, tillåtas, när de yttre omständigheterna tyder på anknytning till rörelsen. Speciellt starka krav måste ställas på bevisningen när det gäller affärer av för själva branschen typiskt slag, som de ovan nämnda beträffande aktier, konst och juveler. Däremot behöver bevisningen inte vara så stark beträffande en fastighetsmäklare, för vilken ju självinträdet inte är en sedvanlig åtgärd. Här måste antagandet av en till rörelsen hörande transaktion enligt Littmanns icke oomstridda uppfattning t. o. m. stödjas av omständigheter sådana som parcellering eller andra på vinstsyfte tydande åtgärder, eller också sådan upprepning som tyder på att fastighetshandel i egentlig mening föreligger.[5] Även Herrmann-Heuer företräder en liknande, ehuru gentemot mäklarna kanske inte fullt så generös uppfattning.[6]

[3] Jfr Bühler—Scherpf, sid. 223—227, Krill, NWB F. 17a sid. 1ff.

[4] Krill, a.a.

[5] Littmann, sid. 822 f. Brockhoff, NWB F. 3, sid. 1603—1606 företräder beträffande fastighetsmäklares affärer en något strängare linje och tolkar praxis så, att speciella personliga syften med fastighetsanskaffningen, t. ex. anskaffande av egen bostad, måste föreligga, för att en medlem av denna yrkeskategori skall kunna föra en förvärvad fastighet till privatförmögenheten.

[6] »Grundstücksan- und -verkäufe eines Grundstücksmaklers bilden keinen Teil seiner gewerblichen Tätigkeit, wenn es sich um Massnahmen der Verwaltung des eigenen

Beträffande byggmästare framhåller Littmann m. fl., att i avyttringsavsikt uppförda byggnader tillhör kategorien »notwendiges Betriebsvermögen».[7] Vill en byggmästare bebo eller hyra ut ett hus, kan han emellertid, även om det uppförts i avyttringsavsikt, bokföra husets värde som privatuttag ur rörelsen och fortsättningsvis redovisa det som »Privatvermögen». Hus, som uppföres för uthyrning, utan avyttringsavsikt, är »gewillkürtes Betriebsvermögen», och eftersom de inte används i rörelsen är de t. o. m. »notwendiges Privatvermögen» för icke bokföringspliktiga byggmästare. Någon sammanblandning av den art man känner i Sverige av inkomst av annan fastighet och av rörelse förekommer synbarligen inte i tysk rätt, där inkomsten av till rörelsetillgångar hörande fastigheter — således även hyresinkomst vid den tillfälliga uthyrning som kan ifrågakomma också från i avyttringssyfte uppförda fastigheter — redovisas som inkomst av rörelse, medan däremot hyresinkomst av till »Privatvermögen» hörande fastigheter, och endast sådan, redovisas under »Einkünfte aus Vermietung und Verpachtung». På detta sätt anses problemen kunna lösas beträffande de vanliga fallen av byggmästares uppförande av hus för ålderdomsförsörjning, men utan tvivel kvarstår det som en bevisfråga, om avyttringssyfte ursprungligen förelegat eller icke.

E) Storbritannien

Som framgår av vad tidigare sagts skiljer man i England inte mellan jordstyckningsrörelse och handel med fastigheter av annat slag.[8] I båda fallen är det fråga om tillämpligheten av Schedule D Case 1, och i båda fallen är det avgörande, om det är fråga om »trade», i den mening ordet uppfattas i skattepraxis, eller allenast kapitaltransaktioner.

Simon framhåller nödvändigheten av att skilja mellan sådana fastigheter, som en fastighetshandlare innehar som anläggningstillgångar, och sådana, som är en del av lagret i hans rörelse.

I ett fall hade en apotekare, som dragit sig tillbaka från verksamheten, sedan 1910 investerat alla sina besparingar i fastigheter.[9] Åren 1924—31 köpte och sålde han andra fastigheter, och taxerades som fastighetshandlare. General Commissioners fann att vissa av transaktionerna under dessa år hade naturen av »trade», och domstolarna fann att de hade skäl härför, liksom att vid vinstberäkningen alla fastigheter av omsättningstillgångs karaktär skulle medräknas. Fallet återremitterades därför för att General Commissioners skulle få avgöra, vilka fastigheter som tillhörde lagret och vilka som utgjorde kapitalinvesteringar utanför rörelsen.

Vermögens handelt, die durch die jeweiligen Ereignisse und Zeitverhältnisse bestimmt worden sind, durch die der Steuerpflichtige seine Altersversorgung sicherstellen wollte u. dgl. In solchen Fällen können Grundstücke auch bei einem Grundstücksmakler Privatvermögen sein. Die Ausnutzung der besonderen geschäftlichen Erfahrungen durch den Grundstücksmakler steht dann dieser Auffassung nicht entgegen.» Herrmann—Heuer § 15 Anm. 21.

[7] Littmann, sid. 189, se även Kleinsorge, DStZ 1955 sid. 253.

[8] Jfr ovan sid. 244ff.

[9] Hudson v. Wrightson (26 T. C. 55), jfr även Simon II § 189.

Speciellt för spekulationsbyggare anses dock bevisbördan vara tung, för att en såld fastighet inte skall anses utgöra del av lagret.[1] Avsikten är dock inte att omöjliggöra sådan bevisning. Det har uttalats i ett rättsfall 1952, att en byggmästare bör ha samma rätt att hålla sig med en fastighet som privat kapital som en börsmäklare att hålla sig med aktier.[2]

I ett fall, där utgången blev friande för den skattskyldige, hade en byggmästare överlåtit sin rörelse till ett bolag, där han ägde 88 % av aktierna, varvid han behöll åtskilliga hus, delvis bokförda till självkostnadspris på propriekontot. Det ansågs, att han upphört med byggnadsrörelsen och att hans försäljningsverksamhet därefter inte var yrkesmässig.[3] Däremot blev utgången den motsatta för ett byggnadsbolag, som efter 1927 byggt 7 000 hus, av vilka 21 behållits som svårsålda och 22 byggts för uthyrning, eftersom tiderna varit dåliga för försäljning. Dessutom hade bolaget köpt mark för garage och fick då med två hus, som sedermera såldes, allt efter mer än 20 år.[4]

I ett annat fall hade en tjänsteman först byggt en bungalow, som han sålde efter att ha bott i den någon tid. När han byggde och sålde ytterligare en, blev han beskattad.[5] Däremot blev utgången fördelaktigare för en byggnadsarbetare, reparatör med en anställd, som i uppgivet placeringssyfte köpte nio hus, av vilka ett par krigsskadade, som han räknade med att själv kunna reparera och hyra ut. Han uppgav hyresregleringen och en hyresgästs död som motiv för avyttringen av tre hus, däribland de två, som förvärvats som skadade. Efter återremiss för närmare undersökning om de angivna motiven var de verkliga, i vilket fall skattefrihet förelåge, lät kronan målet falla.[6] Motiven räckte å andra sidan inte för friande i ett annat fall, där en fönsterputsare och en handlande i militär överskottsmateriel slagit sig ihop och köpt 60 hus 1930—39 och 239 hus 1942—47 för sammanlagt £ 26 200. På grund av efterkrigstidens prisstegring hade de ändrat sin politik och sålde 1946—52 58 hus för £ 22 605, och Court of Appeal betraktade vinstbeskattningen därav som den enda möjliga utgången med hänsyn till föreliggande fakta.[7]

Som tidigare nämnts förbinder den 1953 införda bestämmelsen ITA Sec. 143 en rörelses avslutande med beskattning av de dolda reserverna, om de inte vidareföres i en annan i landet skattepliktig rörelse. Om en rörelse skall betraktas som upphörd är »a question of fact», och uppenbarligen förutsätter bestämmelsen principiellt inte någon valrätt för de skattskyldiga.[8] Det synes dock inte vara fråga om att ett mera tillfälligt avbrott i verksamheten skulle betraktas som avslutande av rörelsen.

[1] Simon, ibid. och § 119.
[2] Judge Donovan i Harvey v. Caulcott (33 T. C. 159), sid. 164.
[3] Bradshaw v. Belmden (36 T. C. 397).
[4] James Hobson & Sons Ltd. v. Newall (37 T. C. 609).
[5] Page v. Pogson (Insp. of Taxes) (35 T. C. 545). Där fallet citeras i Laws of England, § 213 n. (k), ställs mot detsamma som exempel på enstaka affär med vinstsyfte av icke skattepliktig natur I. R. C. v. Reinhold (34 T. C. 389), där en direktör i ett lagerhusbolag köpt fyra hus i syfte att sälja dem med vinst och även gjort det efter två år. Utgången i Page v. Pogson anser Brudno—Hollman (B.T.R. 1958 sid. 147) icke prejudicerande utan försvarlig endast med begränsningen i domstols rätt att pröva sakfrågor.
[6] Wager v. Watson (36 T. C. 468).
[7] Mitchell Bros. v. Tomlinson (37 T. C. 224).
[8] Laws of England § 260, Brudno—Bower 6/3. 5a, jfr ovan sid. 247 n. 5.

F) Förenta staterna

Bevistemat vid fråga om fastighetshandel i USA är jml IRC Sec. 1221, att det är fråga om »property held by the taxpayer primarily for sale to customers in the ordinary course of his (the taxpayer's) trade or business». Som även tidigare nämnts vill det synas som om den allmänna uppfattningen bland kommentatorerna är att inte något speciellt kriterium är det ensamt avgörande för när detta skall anses fallet.[9] Bland de kriterier som i praxis har ansetts relevanta brukar nämnas 1) sättet för förvärvet, 2) frekvensen och regelbundenheten hos försäljningarna, 3) arten och omfattningen av den skattskyldiges rörelse, 4) försäljningsaktiviteten, 5) ifrågavarande transaktioners omfattning och betydelse och 6) syftet med den ursprungliga anskaffningen.[1] Var tonvikten läggs starkast är en fråga, som synes besvaras olika beträffande olika domstolar.

Vad särskilt beträffar företagare i byggnadsbranschen förekommer i praxis fall, där försäljning av fastigheter, som enligt vad vederbörande lyckats visa byggts i uthyrningssyfte, hänförts till kapitalvinstkategorien.[2] Å andra sidan har inte framtvungen uthyrning, t. ex. på grund av krigsförhållandena, varit tillräcklig motbevisning, när hus uppförts på spekulation.[3] I diskussionen kring bedömningen av dessa fall synes den synpunkten inte ha särskilt betonats, att det i den realiserade vinsten ingående byggmästararvodet under alla förhållanden borde beskattas som ordinary income. Kanske får man se detta i sammanhang med de även på andra punkter väsentliga möjligheterna att få in frukterna av personligt arbete under kategorien kapitalvinst.[4]

[9] Jfr ovan sid. 250 n. 8. Jfr Mertens § 22.140.
[1] Motsvarande uttalande även i USCA 26 § 1221: 5.
[2] CCH Sec. 1231, § 4729.51—79, spec. p. 6271, (C. E. Metz, 14 TCM 1166, Dec. 21.332 (M); TC Memo. 1955—303), där fyra trevånings hureshus byggts 1945 av en byggmästare, huvudsakligen sysselsatt med uppförande av radhus för försäljning, och kapitalvinst ansågs föreligga, när de såldes 1947 och 1948 för att skaffa byggnadsrörelsen kapital, eftersom de ursprungligen byggts för uthyrning. Se även 635 (Victory Housing Co. 2, Inc., (CA-10) 53—1 USTC § 9446, 205 Fed. 2d 371) där 84 hus uppförts under krigsåren, av vilka hälften utan egentlig försäljningsansträngning, ens genom skyltar på husen, annonser eller utlämning till mäklare, hade sålts huvudsakligen till veteraner under 7 månader 1946. Till skillnad från Tax Court ansåg appellationsdomstolen det inte bevisat »that taxpayer abandoned its rental business and engaged in the real estate business for the purpose of selling the property in the ordinary course of such new business to its customers».
[3] CCH Sec. 1231, § 4729 .634. (Albert Winnick, 21 TC 1029, Dec. 20,237 efter återförvisning för ytterligare utredning från appellationsdomstolen (CA—6) 52—2 USTC § 9519, 199 F. 2d 374, vilken sedan stadfäste TC-utslaget (CA—6) 55—1 USTC § 9419, 223 F. 2d 266). Här hade en person byggt eller förvärvat 66 hus 1943 och 1944 under bestämmelsen, att de skulle hyras ut till arbetare i krigsviktiga företag en viss period före försäljning. När 34 hus såldes 1945 och 16 1946 (16 hade sålts genast), ansågs vinsten utgöra affärsvinst. »The concentration of sales and the pattern of the taxpayer's business of building houses for sale in years before and after those involved indicated that taxpayer's purpose in acquiring the houses in question was to hold them for resale». Liknande även under p. .62. Jfr Mertens § 22.145.
[4] Jfr Miller, Yale Law Journal 64 (1954) sid. 1.

KAP. XIV. NÅGRA ALTERNATIVA PRINCIPLÖSNINGAR

Redan i det kritiska avsnittet har på grund av den speciella ovissheten om praxis' verkliga läge en sådan diskussion av möjliga alternativ förts, som egentligen haft sin plats i detta avsnitt.

Det är klart, att en radikal lösning av praxis' nuvarande svårigheter i byggmästarfallen skulle kunna ernås genom en generell kapitalvinstbeskattning. Detta alternativ har tidigare diskuterats i andra sammanhang. Här skall endast påpekas, att problemet om beskattning av byggmästararvode skulle kvarstå även efter införandet av en fullständig beskattning av realiserad kapitalvinst. Även vid en sådan skulle byggmästarnas förmånsställning gentemot andra placerare kvarstå i form av en möjlighet att till den framtida avyttringen uppskjuta beskattningen av detta värde, som andra husköpare måste betala för med (principiellt) beskattade medel.

Vill man inte ha en fullständig kapitalvinstbeskattning, kan knappast heller utsträckandet av behandlingen som omsättningstillgångar i rörelse till samtliga en byggmästares fastigheter, även dem han inte själv bebyggt eller reparerat, innebära någon god lösning av problemet. Skattemässigt relevant torde en byggmästares yrkeserfarenhet vid affärer med hus, som han inte själv byggt, vara endast om avyttringen sker till hans ordinarie kundkrets. Är så fallet, kan han sägas yrkesmässigt ha ombesörjt de normalt på en mäklare fallande uppgifterna. Något teoretiskt övertygande skäl för utvidgning av de skattepliktiga transaktionerna därutöver torde inte föreligga.

Ovan har klargjorts, varför det synes vara skäligt att vid rörelses upphörande tvångsmässigt anse en med avyttring jämställd affärshändelse föreligga. Så sker, som vi sett, i England. För att förebygga missbruk och undvika fall, där det är tvistigt, om rörelsen verkligen förts vidare eller inte, vore det lämpligt att anse vad som sålunda jämställts med avyttring också utgöra realisationsvinstgrundande fång.

Skälet häremot kan möjligen vara, att detta skulle föra med sig också att överförande *till e*n nystartad rörelse skulle anses som avyttring i realisationsvinsthänseende. Man brukar ju räkna med att vad som är realisationsvinstgrundande fång också betraktas som sådan avyttring. Men även om det kanske skulle medföra vissa svårigheter med hänsyn till de skattskyldigas likviditet förefaller det med hänsyn till vad tidigare (ovan sid. 206ff.) diskuterats på många sätt kunna vara en förbättring, om överförande till rörelse kunde anses som likställt med avyttring enl. 35 §. Normalt finge man räkna med att en försiktig värdering skulle göra likviditetsskälen mindre tungt vägande. Samtidigt skulle man få en lösning på den nu teoretiskt mindre tillfredsställande regleringen av yrkesmässig försäljning av icke yrkesmässigt, men inom realisationsvinstfristen anskaffad tillgång.

Beskattning såsom för privatuttag skulle teoretiskt kunna tänkas äga rum även medan rörelsen pågår. Det kan ju inte uteslutas, att en i byggnadsbranschen verksam person även under denna tid, i första hand som bostad, men ibland även i placeringssyfte, innehar fastigheter, som han själv byggt,

under sådana omständigheter, att deras karaktär av varaktig anläggningstillgång utanför rörelsen är uppenbar. Ett förfarande av detta slag skulle lämpligen åtföljas av ett klarare system för skattemässig bokföring av till vilken tillgångskategori, omsättningstillgång i rörelse eller anläggningstillgång i eller utanför rörelsen, en bestämd fastighet hör.

Med frivillighet skulle emellertid, som tidigare berörts, ett materiellt otillfredsställande resultat vara att vänta. En tvångsbeskattning för privatuttag synes å andra sidan vara ytterligt svårgenomförbar så länge någon om än aldrig så blygsam byggnadsverksamhet pågår. Med hänsyn till seden att »bo in» nya hus skulle man inte kunna vara säker ens beträffande en byggmästares egen bostad.

Svårigheten att konsekvent beskatta beräknat byggmästararvode har redan berörts (ovan sid. 280f.). I Danmark har man, som påpekats, beskattat beräknat arvode vid tiden för byggnadens färdigställande. Utan tvivel är det otillfredsställande att lämna obeskattad den ekonomiskt väsentliga, relativa fördelen för byggmästare, som investerar i egna byggen, särskilt som den kommer dem till del i deras egenskap av yrkesmän.

Man kan visserligen invända, att självbyggeri eljest icke beskattas i Sverige, och inte heller skulle bli beskattat, även om man började beskatta byggmästare för privatuttag av fastigheter ur rörelsen. Också värdet av en jordbrukares arbete för grundförbättring på den egna fastigheten är f. ö. i praxis skattefritt. Är detta på sitt sätt en ojämnhet, bör den dock knappast föranleda ett särskilt undantag för byggmästare från de för rörelseidkares privatuttag i allmänhet gällande principerna, enligt vilka de beskattas för förmån av den egna yrkesmässiga verksamheten. Hellre borde man kanske försöka beskatta de egnahemsbyggare, vilkas arbetsinsatser är av väsentligt värde och även ekonomiskt värderas av bostadslånemyndighet. Att man kan underlåta att beskatta denna inkomst — vilket man numera i stort sett låter bli även i Norge — får väl anses närmast vara därför, att egnahemsbyggeri inte är någon regelmässig verksamhet, och att inkomst av tillfälligt arbete beskattas endast vid arbete för annans räkning. Det är två onda ting man väljer mellan. Beskattar man nämligen inte alla egnahemsbyggare, kan man dock ej undgå att beskatta sådana egnahemsbyggare, som genom upprepat byggande visar sig bedriva sådant byggeri i förvärvssyfte. Gränsen blir då erfarenhetsmässigt vag och rättsosäkerheten för de byggande besvärande.

Vad man redan enligt gällande rätt alltid torde kunna beskatta redan vid färdigställandet av ett bygge, är bokföring av materialkostnader m. m. under marknadspriser. Är en byggnad avsedd att åtminstone tills vidare bibehållas som bostad för byggmästaren eller för uthyrningsändamål, kan inom ramen för taxeringsvärdet lagervärderingsreglerna utläggas på sådant sätt, att skatteuppskov för vad som i realiteten framstår som ett privatuttag i praktiken åtnjutes allenast med den del av byggnadens värde, som motsvarar byggmästararvode och företagarvinst. Längre lär man emellertid inte kunna gå med beskattning, så länge det inte bokföringsmässigt är fråga om överföring till anläggningstillgångskategorien resp. privatuttag. Uppskrivning av omsätt-

ningstillgångar med beräknat värde av den enskilde företagarens eget arbete kan icke framtvingas med nuvarande regler. Uppskrivning av en som omsättningstillgång bokförd fastighet över taxeringsvärdet skulle omöjligen kunna förenas med lagervärderingsreglerna i 41 § KL, och taxeringsvärdet torde inte ge mycket utrymme för beräknat byggmästararvode.

Man tycks således ha goda skäl för nuvarande praxis att inte beskatta beräknat byggmästararvode, så länge rörelsen pågår. Ty varken frivilligt eller tvångsmässigt »privatuttag» kan antas fungera väl, och lagervärderingsreglerna kan inte sättas åsido utan skadliga verkningar på företagens konsolidering.

När rörelsen upphör, är läget ett annat. Men naturligtvis kan den här rekommenderade lösningen — som möjligen redan är att anse som gällande rätt — nämligen tvångsmässig bokföring som privatuttag, möta starka invändningar med hänsyn till de likviditetspåfrestningar, som beskattning av orealiserad vinst skulle föranleda. Enklast kan dessa invändningar mötas med att en företagare, som skulle försöka sälja för att skaffa pengar till skatten, genom denna försäljningsansträngning skulle kunna dokumentera en i avvecklingssyfte bedriven fortsättning av rörelsen och därigenom avvända själva skattekravet. Men det är ingen lösning att lita på. Skulle man fördenskull vilja tillmäta likviditetsargumentet avgörande betydelse, vore det nödvändigt att helt uppge beskattningen av privatuttag vid rörelsens upphörande.

I stället kunde man tänka sig att mjuka upp den stela gränsen mellan beskattade och obeskattade fall av försäljning genom att införa en generell kapitalvinstskatt efter amerikanskt mönster. Den skulle kunna påläggas vid försäljning efter det att rörelsen faktiskt upphört. Visserligen skulle med ett sådant system alla de tidigare kritiserade olikformigheterna kvarstå. Men deras relativa betydelse skulle minska i samma mån som differensen mellan skattesatsen vid inkomst och den vid kapitalvinst (vilken senare enligt gällande regler för andra fall än realisationsvinstfallen är lika med noll) bleve reducerad. Man skulle, i likhet med vad nu sker i USA, kunna ta det med jämnmod, om byggmästararvodet bleve beskattat efter en något lägre skattesats, om man därigenom kunde vinna, att i gengäld konjunkturvinsten, som vid längre innehav efter rörelsens upphörande kan motsvara den största delen av hela den realiserade vinsten, bleve beskattad efter samma principer som konjunkturvinster i allmänhet. Beträffande förluster skulle en generell kapitalvinstbeskattning på motsvarande sätt kunna tänkas medföra en utjämning mellan olika kategorier av fastighetsägare.

Därmed skulle de olika linjer vara skisserade, som lagstiftaren kan tänkas slå in på för att avlägsna de kritiserade missförhållandena beträffande byggmästarfallen. Framställningen har koncentrerats till dessa fall, men man måste komma ihåg i sammanhanget, att de speciella skatteproblemen vid rörelses upphörande är aktuella på många andra punkter och har många andra aspekter än de här anlagda. Problemen är emellertid särskilt intressanta i sådana fall — bland vilka byggmästarfallen kanske är vanligast — där en

rörelses omsättningstillgångar mera regelmässigt är av den naturen, att rörelseidkaren senast vid rörelsens upphörande kan vara intresserad av att överföra något av dem till sin privatförmögenhet. De här antydda problemlösningarna kan, som redan diskussionen av RÅ 1958 ref. 61 visar, vara relevanta även i dessa andra fall, som kan gälla t. ex. värdepapper, antikviteter m. m.

AVD. V. AVSLUTNING

KAP. XV. SLUTSATSER

Som man kunde vänta, har den gjorda undersökningen inte givit uppslaget till någon genomgripande reform. Det skatterättsliga inkomstbegreppet kan inte göras enhetligt och fritt från undantag. Det kan inte ens göras sådant, att det går att uttrycka med en någorlunda enkel definition. Gränserna är krokiga, och bestämningen av var de går måste bli kasuistisk.

I avd. II, som gällde obligationsaffärer, föreslogs en partiell lösning, byggd på principen om ersättning för tidsbegränsad nyttjanderätt, och som ett alternativ till den metoden en beskattning av resp. avdragsrätt för förutberäknelig kursdifferens. Båda lösningarna skulle komplicera skattelagstiftningen. Det kan emellertid vara av värde att ha dem i åtanke, om de konstaterade svagheterna i nuvarande metod för obligationsaffärers beskattning skulle bli mer framträdande, t. ex. genom missbruk av de luckor lagen nu lämnar.

För jordstyckningsrörelsernas beskattning föreslogs fastare regler. De kunde utformas antingen så, att all tomtförsäljning beskattas, eller också så, att i flertalet fall endast resultatet av den utövade verksamheten, men inte konjunkturvinsten, beskattas. Båda lösningarna påvisades ha sådana brister, att endast allvarliga missförhållanden i nuvarande reglering kunde motivera ett försök att tillämpa dem. Den senare metoden kunde emellertid vara av värde, om en allmän kapitalvinstbeskattning efter amerikanskt mönster skulle införas. En markvärdestegringsbeskattning skulle — om den alls vore möjlig att genomföra — kunna betyda, att svagheterna i gällande regler bleve mindre framträdande.

Beträffande annat slags handel med fastigheter inskränktes diskussionen de lege ferenda till de s. k. byggmästarfallen. Den lösning, som här vore ägnad att bringa bättre reda i förhållandena skulle vara en tvångsmässig beskattning som för privatuttag av behållna fastigheter vid rörelsens faktiska upphörande, parad med en sådan tolkning av realisationsvinstbestämmelserna, att överföring av detta slag betraktades som nytt, realisationsvinstgrundande fång. Samma tolkning borde i så fall möjligen för konsekvensens och lämplighetens skull utsträckas till de spegelvända fallen av privat- eller anläggningstillgångs överföring till omsättningstillgångskategorien, närmast vid jordstyckningsrörelse. En klarare gränsdragning mellan tillgångskategorierna framstår i varje fall som ett angeläget önskemål.

Generellt för alla tre avsnitten behandlades som en tänkbar lösning en allmän kapitalvinstbeskattning. Antingen skulle denna ske genom utsträck-

ning av den vanliga inkomstskattens tillämpade inkomstbegrepp — en lösning, varemot redan i inledningen allvarliga invändningar anfördes — eller också skulle man efter amerikanskt mönster kunna införa en måttlig, proportionell kapitalvinstbeskattning kombinerad med utvidgad rätt till förlustavdrag. Den senare utvägen förefaller att vara värd en allvarlig diskussion. Visserligen skulle den inte lösa några principiella problem. Inkomstbegreppsdiskussionen skulle inte befrias från några kontroversiella punkter genom en sådan skatt. Men kontroversernas betydelse skulle minska, om gapet bleve mindre mellan fullständig inkomstbeskattning och hel frihet från skatt.

På grundval av det ovan redovisade materialet är det inte möjligt att ge någon definitiv värdering av denna skatteform. Det kan emellertid tänkas, att ett vidare studium efter samma linjer som här skulle leda till slutsatsen, att det skulle ge ett någotsånär tillfredsställande resultat, om man kunde reducera gränsdragningsproblemens relativa vikt genom en sådan kapitalvinstskatt, medan det skulle vara betydligt svårare, och kanske ändå inte mer tillfredsställande från de synpunkter man kan anlägga på skattelagens funktion, att genom detaljlösningar av här skisserad typ försöka komma till rätta med inkomstbegreppets principiella brytningspunkter på varje särskilt område.

EINKOMMEN ODER KAPITALGEWINN

EINKOMMENSTEUERPROBLEME BEI OBLIGATIONS- UND GRUNDEIGENTUMSGESCHÄFTEN

Zusammenfassung

I. Die jahrhundertelange Diskussion über den steuerrechtlichen Einkommensbegriff hat Klarheit darüber geschaffen, daß die Fragestellung: »Was *ist* Einkommen?» praktisch nur in dem beschränkten Sinne zu gebrauchen ist, daß in der Rechtsanwendung bzw. Rechtschöpfung ins Gewicht fallen muß, was der Gesetzgeber bzw. die öffentliche Meinung unter Einkommen versteht und als Gegenstand der Einkommensbesteuerung haben will. Im übrigen ist es nicht notwendig, daß die Einkommensbegriffe, die rechtlich, wissenschaftlich und wirtschaftlich zur Verwendung kommen, übereinstimmen — bei ihrer Gestaltung ist lediglich die Zweckmässigkeit in der jeweiligen Anwendung zu beachten.

Das Gefühl der Steuerzahler, daß die Besteuerung gerecht sei, ist eine wichtige Voraussetzung für die Funktion eines auf Selbstveranlagung aufgebauten Steuerwesens. Diese Anforderung kann jedoch ohne Beachtung des Gleichheitsprinzips, das auch mit einem Vergleichsmaßstab verbunden sein muß, nicht erfüllt werden. Als ein solcher Vergleichsmaßstab — allerdings ergänzt im Hinblick auf Familiengröße, Sonderbelastungen anderer Art, Vermögen usw. — dient das Einkommen, das zu diesem Zweck grundsätzlich so definiert werden sollte, daß es als Maß für die Steuerfähigkeit angenommen werden kann.

Abgesehen von den Ausnahmen, die durch konjunkturpolitische, praktisch-administrative, sozialpolitische u.a. Zwecke bedingt sind, wäre es wünschenswert, daß der steuerliche Einkommensbegriff möglichst ausnahmslos als der einheitliche Ausdruck eines tragenden Prinzips gestaltet werden könnte. In diesem Sinne folgerichtige Begriffe sind aber leider praktisch kaum verwendbar. Die Finanzwissenschaft kennt drei Hauptformen dieser Art: Einkommen als Konsum (Fisher), Einkommen als Reinvermögenszuwachs (Schanz) und Einkommen als laufende Verzinsung des Stammkapitals (Lindahl). Der letztere Begriff setzt in seiner theoretischen Form eine infinitesimale Periodenabgrenzung voraus. In seiner praktischen Form nimmt er die Züge an, die mit dem herkömmlichen Begriff der Quellentheorie verbunden sind. Die Quellentheorie ist logisch als eine Approximation an diesen praktischen Begriff Lindahls zu sehen.

Es kann dargestellt werden, wie die praktisch vorkommenden, steuerlichen Einkommensbegriffe als Kompromisse zwischen diesen extremen Standpunkten zu betrachten sind. Es variieren zwischen Fishers »service income» und den Erwerbseinkommensbegriffen (Schanz und Lindahl) die praktischen Begriffe mit dem Grade, wie sie die »Doppelbesteuerung des Sparens» durchführen. Eine ausnahmslose Durchführung jener »Doppelbesteuerung» läßt die Verwendung eines Realisationskriteriums nicht zu. Andererseits dürfte ein solches Kriterium praktisch unerläßlich sein. Wenn man stattdessen wünscht, die »Doppelbesteuerung des Sparens» tunlichst zu vermeiden — was schon durch die Zulassung stiller Reserven, steuerbegünstigte Altersrentenversicherung u.a.m. geschieht — sind die technischen Bedenken gegen ein System wie es Fisher und neuerdings Kaldor vorschlagen, dennoch schwerwiegend. Außerdem sind diese Vorschläge auch vom Standpunkt der Steuerfähigkeit und in konjunkturpolitischer Betrachtung allzu umstritten, als daß man mit ihrer Durchführung als Ersatz für die übliche Einkommensbesteuerung praktisch rechnen dürfte.

Die Auswirkungen des Realisationskriteriums bei einem auf dem Reinver-

mögenszugang aufgebauten Begriff sind manchmal, und zwar besonders bei Dauerinvestitionen, recht bedenklich. Sie können zur Beschränkung der Kapitalgewinnbesteuerung sowie der Abzugsfähigkeit von Kapitalverlusten (das Wort Kapitalgewinn hier im Sinne des amerikanischen »capital gain» verstanden) Anlaß geben, die teils durch ermäßigte Tarife bzw. Abzugsmöglichkeiten erfolgen kann, teils auch durch eine begriffliche Umgrenzung des steuerpflichtigen Einkommens möglich ist. Hierbei kommt es z.B. vor, daß nur diejenigen Gewinne zum Einkommen gerechnet werden, die auf Grund der Veräußerung solcher Vermögensgegenstände erzielt werden, mit deren Umsatz innerhalb einer beschränkten Zeit zu rechnen ist (Umlaufvermögen, Spekulationsgegenstände), oder bei denen eine erwünschte Regelung der Abschreibungsmöglichkeiten die Erfassung der Veräußerungsgewinne bzw. -verluste nötig erscheinen läßt (Betriebsvermögen). Ebenfalls kann man vom Standpunkt des Quellenbegriffes in der Tat zu ähnlichen Ergebnissen kommen, was z.B. aus neueren Vergleichen zwischen englischem und amerikanischem Recht ersichtlich ist.

Das Problem der bei Geldwertänderung entstehenden Scheingewinne und -verluste kann zwar nicht geleugnet werden, bedarf für seine Lösung aber derart weitgehender Umstellungsmaßnahmen, daß für Normalfälle praktisch mit einem nominalistischen System zu rechnen ist.

Die vorliegende Arbeit ist ein Versuch, auf drei ausgewählten Gebieten zu untersuchen, wie dieser Kompromißcharakter des steuerlichen Einkommensbegriffes zu Tage tritt, und wie es möglich wäre, unter Verzicht auf die unmögliche Aufgabe, einen theoretisch folgerichtigen Einkommensbegriff durchzuführen, die kontroversen Punkte möglichst so zu verlegen, daß sie am wenigsten störend wirken. Die drei Gebiete, auf denen das schwedische Steuerrecht untersucht wird, sind Obligationsgeschäfte, Parzellierungsgewinne und Grundeigentumsgeschäfte anderer Art.

II. Unter Obligationen werden hier für den allgemeinen Umsatz vorgesehene Schuldbriefe verstanden. Es wird geprüft, inwiefern die Schuldner Damnum, Agio u.a. positive und negative Kapitalbeschaffungskosten steuerlich beachten dürfen, und unter welchen Umständen die entsprechenden Kursunterschiede eine Auswirkung auf der Gläubigerseite haben. Es wird u.a. festgestellt, daß diejenigen Gläubiger, die ihre Obligationen nicht als Umlaufvermögen im Gewerbebetrieb verbuchen können, auf Grund eines formellen Zinsbegriffes besteuert werden, der die Abschreibung eines Agios sowie die Versteuerung eines Damnums in anderer Form als die für Spekulationsgeschäfte Vorgeschriebene ausschließt. (Dieses bedeutet, daß Gewinne nur bei entgeltlichem Erwerb und kürzerer Besitzzeit als 5 Jahre, Verluste nur unter entsprechenden Umständen und nur als Ausgleich ähnlicher steuerpflichtiger Gewinne abzuziehen sind.)

Mit dem Ausgangspunkt, daß ein möglichst weitgehender Anschluß an die Steuerfähigkeit der einzelnen Investierenden, sowie eine nicht ohne triftige Gründe geopferte Wettbewerbsneutralität der Steuer erwünscht seien, werden hauptsächlich drei Züge des herrschenden Systems kritisiert: die *Imparität,* die u.a. solche Anleiheformen begünstigt, bei denen zukünftige Verzinsungskosten in der Form eines Damnums sofort abgeschrieben werden dürfen; die *Inkongruenz,* die es den Gläubigern ermöglicht, solche Kursdifferenzen unbesteuert zu kassieren, die von der Schuldnerseite als abzugsfähige Kapitalbeschaffungskosten angesehen werden; und die *Diskontinuität,* die durch die ungleiche Behandlung verschiedener Gläubigerkategorien mit sich bringt, daß der Gesamtertrag einer Obligation manchmal nur zum Teil, manchmal doppelt der Besteuerung unterworfen wird. Nach einer vergleichenden Darstellung der einschlägigen Rechtsregelungen in den übrigen nordischen Ländern, der Bundesrepublik Deutschland, Großbritannien und den USA werden abschließend de lege ferenda drei verschiedene Grundsatz-

lösungen der beiden letzteren Probleme diskutiert. Die Imparität wird dagegen als eine aus Praktikabilitätsgründen schwer zu entbehrende, wenn auch mangelhafte Methode zur Sicherung der notwendigen Konsolidierung der gewerblichen Betriebe nicht verworfen, wenn sich auch als Zukunftslösung eine wirtschaftlich richtigere Erfolgsrechnung, verbunden mit einem erweiterten Recht zur Bildung offener, steuerfreier Reserven, denken oder sogar wünschen läßt.

Die erste Lösung der Inkongruenz- und Diskontinuitätsprobleme wäre eine Umgestaltung der gesamten Einkommensteuer auf die Vermögenszugangstheorie. Wie schon angedeutet, muß diese Lösung wohl aus vielerlei praktischen Gründen abgelehnt werden. Eher schon scheint die amerikanische Methode vertretbar, die durch eine verhältnismäßig milde Besteuerung der Kapitalgewinne dazu geeignet sein dürfte, den scharfen Gegensatz zwischen voller Steuerpflicht und voller Steuerfreiheit etwas auszugleichen.

Eine Sonderlösung für die in diesem Abschnitt behandelten Probleme würde sich ergeben, wenn man die Kursdifferenzen wirtschaftlich mit den Beträgen gleichstellte, die als einmalige Vergütungen für zeitlich nicht unbegrenzte Nutzungsrechte zum Ertrag aus Grundeigentum gerechnet werden. Es wäre z.B. denkbar, bei einem Erwerbskurs über pari den Überschußbetrag als Vergütung für die Mehrverzinsung (über Marktniveau) während der Restlaufzeit bei dem Erwerber abzuziehen und bei dem Veräußerer zu versteuern. Andererseits kann der Erwerb unter pari ebenfalls als eine Vergütung angesehen werden, in diesem Fall allerdings eine von dem Veräußerer an den Erwerber. Und zwar kann der Erwerber den zu berechnenden Kursunterschied als eine Vergütung für den Teilverzicht auf die volle marktmäßige jährliche Verzinsung seiner Investition betrachten, die der Veräußerer hinzugeben bereit ist, um selbst in den Genuß des im Vergleich zu dem nominellen Zinsfuß seiner veräußerten Obligation höheren Kapitalzinses zu kommen, den der Markt bietet. Nicht nur für diejenigen Inhaber solcher Schuldbriefe, die ihre Papiere von der Emission bis zur Einlösung behalten, sondern auch für diejenigen, die ihre Obligationen während der Laufzeit veräußern bzw. erworben haben, kann dieselbe Betrachtungsweise angelegt werden.

Eine nicht ganz so weitgehende Lösung ergibt sich durch die, z.T. in USA eingeführte Methode, die im voraus zu berechnenden Kursunterschiede zu beachten, und zwar durch die Gewährung von Abschreibungsmöglichkeiten in Bezug auf Überkurs bei Erwerb einer Obligation, sowie durch die Besteuerung desjenigen Gewinnanteils bei gewinnbringender Veräußerung einer Obligation, der dem auf die Besitzzeit entfallenden Unterschied zwischen Erwerbs- und Einlösekurs entspricht.

Wenn die gegenwärtige, unvollkommene Regelung des hier behandelten Gebietes zu missbräuchlicher Gestaltung der dem Markt zugeführten Anleihen führen sollte, wäre u.U. eine Gesetzgebung im Sinne einer dieser beiden letzten Methoden zu empfehlen. Gegenwärtig dürfte der schwedische Kapitalmarkt in der Kursgestaltung nur sehr wenig von privaten Anlegern beeinflusst werden, was die besagten Mißbräuche verhältnismässig wenig lohnend machen dürfte. Dazu kommt, daß die Emittenten, darin gewiss nicht unbeeinflußt von den Banken, dazu zu neigen scheinen, in dieser Hinsicht eine gewisse Disziplin zu bewahren, gerade um den Eintritt einer Situation zu vermeiden, in der der Gesetzgeber in Versuchung käme, ein System einzuführen, das eine Kongruenz und Kontinuität im angeführten Sinne gewähren könnte.

III. Parzellierungsgewinne werden in Schweden verhältnismäßig oft als gewerbliche Einkünfte betrachtet. Wenn es gilt, zu beurteilen, ob eine gewerbliche Veräußerung von Grundstücken aus einem Grundbesitz vorliegt, der vielleicht zu ganz anderen Zwecken erworben oder gar geerbt wurde, und der z.B. hauptsächlich als landwirtschaftlicher Besitz genutzt wird, sind nicht nur die Regel-

mäßigkeit und Dauerhaftigkeit der Veräußerungstätigkeit zu beachten, sondern auch die Gewinnerzielungsabsicht des Veräußerers. Die Absicht muß anscheinend derart differenziert werden, daß lediglich die bei Spekulationsgeschäften präsumierte Gewinnerzielungsabsicht nicht dazu Anlaß gibt, eine gewerbliche Veräußerungstätigkeit als schon mit dem Erwerb eines nicht für Parzellierung sondern für Totalverkauf vorgesehenen Grundbesitzes eingeleitet zu sehen. Dieses ist deswegen von Bedeutung, weil der Grund und Boden mit seinem Tageswert bei dem Beginn der gewerblichen Tätigkeit in der Eröffnungsbilanz angesetzt wird, ohne Rücksicht darauf, ob der Erwerb etwa zu einem niedrigeren Preis erfolgte.

Die Absicht, eine erwerbsmäßige Parzellierungstätigkeit zu betreiben, kann aus einer verkaufsfördernden Tätigkeit geschlossen werden. Es wird aber unterstellt, daß die Rechtsprechung dahin verstanden werden kann, daß eine gewissermaßen qualifizierte Regelmäßigkeit und Dauerhaftigkeit der Veräußerungen dazu ausreicht, um mangels Gegenbeweise auf die Absicht schließen zu dürfen, die Parzellierungstätigkeit gewerblich zu betreiben.

Dadurch, daß das Kriterium der Gewinnerzielungsabsicht nicht unmittelbar, sondern nur im Indizienwege erfaßbar ist, herrscht auf diesem Gebiete eine bedauerliche Rechtsunsicherheit. Diese wird dadurch noch ernster, daß eine an und für sich unschädliche Tätigkeit im Lichte späterer Erfahrung der weitergeführten Parzellierung als Einleitung zu einer gewerblichen Veräußerungstätigkeit betrachtet werden kann. Dadurch kann eine die Rechtssicherheit gefährdende rückwirkende Besteuerung entstehen.

Es werden im Lichte des ausländischen Rechts vier Problemlösungen diskutiert. Außer einer allgemeinen Kapitalgewinnbesteuerung könnte hier eine Wertzuwachsbesteuerung in Betracht gezogen werden, zumal die Schärfe der gerichtlichen Praxis nicht zuletzt dadurch zu erklären sein dürfte, daß die Grundwertsteigerung in Schweden noch nicht durch eine Sonderabgabe steuerlich erfaßt worden ist. Wenn auch einkommensteuerlich gesehen die Einführung einer solchen Wertzuwachssteuer in dieser Hinsicht eine wohltuend ausgleichende Wirkung haben dürfte, sprechen gute Gründe dafür, daß auch in Zukunft die Wertzuwachssteuer der theoretischen Diskussion vorbehalten bleiben wird, da die Überwindung der damit verbundenen technischen Schwierigkeiten ihre Ergiebigkeit ernstlich beeinträchtigen würde.

Die dritte Lösung wäre nach norwegischem Vorbild eine Sonderbesteuerung der Grundstückgewinne im Rahmen der Einkommensbesteuerung, und zwar mit der Begründung, daß bei praktisch allen Grundbesitzern, deren Grundstücke für Parzellierung oder sonstigen Verkauf als Bauland od.dgl. geeignet sind, eine spekulative Gewinnerzielungsabsicht typisch unterstellt werden könnte.

Viertens käme noch eine Regelung nach amerikanischem Muster in Betracht (IRC 1954 Sec. 1237). Diese sieht für eine Reihe der schwer zu beurteilenden Grenzfälle eine liberale Regelung nach einigermaßen festen Kriterien vor, um durch weitgehende Pauschalierung den eigentlichen »Händlergewinn» zur Besteuerung heranzuziehen. Man macht also in diesen Fällen, in denen das Vorliegen eines gewerblichen Betriebes umstritten sein dürfte, nur den Pauschalbetrag (in USA 5 % der Bruttoeinnahmen) steuerpflichtig, den der Verkäufer an einen Makler auszugeben hätte, falls er sich selbst mit den Verkäufen nicht betätigte.

IV. Grundeigentumsgeschäfte anderer Art sind, außer dem eigentlichen Handel mit Grundeigentum, der in diesem Zusammenhang keine besonderen Probleme darstellt, vor allem die Verkäufe eines Bauunternehmers, der sowohl von ihm bebaute Grundstücke als auch sonstiges Grundeigentum im Rahmen seiner gewerblichen Tätigkeit an- und verkaufen mag. Das diesbezügliche Hauptproblem

ist im schwedischen Recht die ungenügende Abgrenzung zwischen Betriebs- und Privatvermögen, und dazu kommt noch die Gleichstellung in bezug auf die Gewinnbesteuerung der zum betrieblichen Anlagevermögen zu rechnenden Grundstücke (Wertschriften u.a.m.) mit dem Privatvermögen. Es kommen in der Rechtsprechung Fälle vor, wo ein Bauunternehmer seine für Eigengebrauch als Wohnung oder Kapitalanlage bebauten Grundstücke noch 20 Jahre nach dem Aufhören seiner gewerblichen Bautätigkeit als Umlaufvermögen seines gewerblichen Betriebes behandelt sehen muß. Weiterhin besteht keine Praxis für die Übertragung des als Umlaufvermögen dienenden Grundbesitzes ins Anlage- oder Privatvermögen des Bauunternehmers. Das Problem kann als das Spiegelbild der unter III behandelten Fragestellung gesehen werden: hier die Entnahme aus dem Umlaufvermögen zwecks Übertragung ins Privatvermögen, dort Übertragung des dem Privat- oder Anlagevermögen gehörenden Eigentums ins Umlaufvermögen. Praktisch wird die Lösung dadurch erschwert, daß in ständiger Rechtsprechung auch die Einkünfte eines Bauunternehmers aus der zeitweiligen Vermietung oder sonstigen Benutzung seiner zum Umlaufvermögen gehörenden Grundstücke und Bauten als Einkünfte nicht aus Gewerbebetrieb sondern aus Vermietung und Verpachtung zu versteuern sind.

In der Rechtsprechung entwickelt sich neuerdings die Methode einer Besteuerung der Entnahmen aus dem Umlaufvermögen bei Beendigung der gewerblichen Tätigkeit oder bei einer solchen Änderung ihrer Art, die den Umlaufvermögenscharakter gewisser Aktiva verändern müßte. Es wird unterstellt, daß ein solches Vorgehen, wenn es seinen Zweck erfüllen soll, nicht in der Willkür der Gewerbetreibenden liegen kann, sondern zwangsmässig nach Feststellung des Aufhörens der gewerblichen Tätigkeit erfolgen müßte. Hierbei wäre es an sich angebracht, die Entnahme als entgeltlichen Erwerb im Sinne der Spekulationsgewinnregeln zu betrachten, um einer missbräuchlichen Anwendung der Entnahmemöglichkeit unter Wahrung der Rechtssicherheit vorzubeugen. Andererseits scheint es in Anbetracht der im Baugewerbe herrschenden Gepflogenheiten weder möglich noch wünschenswert, eine zwangsmäßige oder gewillkürte Entnahmemöglichkeit zu bereiten, solange das Gewerbe noch ausgeübt wird.

Zu diesem Punkt wird ebenfalls festgestellt, daß eine vollständige Kapitalgewinnbesteuerung das Problem grundsätzlich lösen würde bzw., wenn die Besteuerung nach amerikanischen Muster zu ermäßigtem Satz erfolgen sollte, gewissermaßen dazu beitragen könnte, das Gewicht des Problems zu mindern, wodurch es u.U. möglich wäre, auf eine theoretisch vollkommene Lösung zu verzichten.

Überhaupt lassen die gewonnenen Resultate vermuten, daß eine solche Kapitalgewinnsteuer, wenn sie auch gewiß keine vollauf befriedigende Lösung bietet, vielleicht ein besserer Weg dafür wäre, die scharfen Gegensätze zwischen voller Steuerfreiheit und voller Besteuerung zu überbrücken, als durch ausgeklügelte Sonderlösungen der einzelnen Probleme eine vielleicht mehr theoretisch als praktisch befriedigende Lösung zu erstreben. Ein weiteres Studium anderer, ähnlicher Fragen, das hierfür erforderlich wäre, würde vielleicht eine solche Schlußfolgerung zulassen.

CITERAD LITTERATUR:

(När endast ett arbete förekommer av samme författare, citeras med författarnamnet utan att detta särskilt anges nedan. Några smärre kommentarer o. d. har utelämnats.)

Almén, T.—Eklund, R., Om köp och byte av lös egendom I. 3 uppl. Sthlm 1934.
Andersen, E., Ægteskabsret. II. Khvn 1956.
Andersen, N. E., Den nye beskatning af avance på obligationer. Sk.pol. Oversigt 1958, sid. 238.
Annell, E., Skatteproblem vid lagervärdering, särskilt vid lagerminskning. Sv.Sk.t. 1944, sid. 3.
— Om varulagervärderingen vid den ordinarie inkomsttaxeringen. Sv.Sk.t. 1945, sid. 126.
Arvidsson, G., Bostadsfinansiering och kreditpolitik. Sthlm 1958.
Barth, C., Die Entwicklung des deutschen Bilanzrechts. II: 1. Stuttgart 1955.
Beck, D., Some Tax Problems of the Investor, Subdivider and Developer of Real Estate. New York Univ. 15th Annual Inst. on Federal Taxation. N. Y. 1957, sid. 381.
Beije, R., Om pengar. Sthlm 1958.
Billing, J., Den borttappade skattepenningen. Sv.Sk.t. 1945, sid. 125.
Blumenstein, E., System des Steuerrechts. 2 Aufl. Zürich 1951.
Blümich, W.—Boyens, W.—Steinbring, W.—Klein, O., Gewerbesteuergesetz. 6. Aufl. Berlin 1958.
Blümich, W.—Falk, L., Einkommensteuergesetz. 7. Aufl. Berlin 1955.
Bodmer, F. A., Die Kapitalgewinnbesteuerung nach dem neuen zürcherischen Steuerrecht. (Veröffentlichungen des kantonalen Steueramtes Zürich, Heft 2.) Zürich 1955.
Boëthius, G., Participating debentures och deras beskattning. Upps. 1929.
Borg, L., Om skattetryckets verkningar på företagsamheten. Sv.Sk.t. 1958, sid. 33.
Borum, O. A.—Iuul, S.—Schlegel, O., Båndlæggelsesinstitutet i dansk ret. Khvn (1958).
Bosshardt, O., Die neue zürcherische Einkommens- und Vermögenssteuer. Zürich 1952.
Bratt, J., Beskattning av inkomst vid avyttring av tillgångar, som förvärvats genom arv eller liknande fång. Sv.Sk.t. 1946, sid. 45.
— Deklaration och beskattning. 4 uppl. Sthlm 1958. (Cit. Bratt.)
— En deklaration och två repliker. Sv.Sk.t. 1958, sid. 191.
— Ett skattespörsmål rörande obligationslån. Sv.Sk.t. 1953, sid. 307.
— Ett spörsmål beträffande obligationsränta. Sv.Sk.t. 1957, sid. 120.
— Mera om obligationslånen, kritik av kritiken. Sv.Sk.t. 1954, sid. 60, 63.
— Realisationsvinst eller inkomst av kapital. Sv.Sk.t. 1947, sid. 169.
Break, G. F., Capital Maintenance and the Concept of Income. Journ. of Pol. Econ. 1954, sid. 48.
— A Reply, Journ. of Pol. Econ. 1956, sid. 534.
Brockhoff, H., Privatgeschäfte — Abgrenzung von Betriebsvorfällen. NWB F. 3, sid. 1603.
Brudno, W.—Bower, F., Taxation in the United Kingdom. (World Tax Series) Boston 1957.
Brudno, W.—Hollman, L., The Taxation of Capital Gains in the United States and the United Kingdom. I—II. B. T. R. 1958, sid. 26, 134.
Brönner, H., Die Besteuerung der Gesellschaften, des Gesellschafterwechsels und der Umwandlungen. 8. Aufl. Berlin 1953.
Bühler, O.—Scherpf, P., Bilanz und Steuer. 6. Aufl. Berlin & Frankf. a. M. 1957.
Bühler, O., Die Begünstigung der »Capital Gains» im Steuerrecht der angelsächsischen Staaten (England, Kanada, USA). Gegenwartsfragen des Steuerrechts. Festschrift für Armin Spitaler. Köln 1958, sid. 9.
— Steuerrecht der Gesellschaften und Konzerne. 3. Aufl. Berlin & Frankf. a. M. 1957.
Bylin, H., Till frågan om avdrag för stämpelkostnader o. d. Sv.Sk.t. 1959, sid. 41.
Commerce Clearing House, Inc., Standard Federal Tax Reporter, Chic. 1957 (Cit. CCH).
la Cour, J.—Wass, A., Skattelovene. 4. udg. Khvn 1959.
Danielsson, E., Aktiekapitalet. Akad. avh. Lund 1952.
Davidson, D., Kommentar till bevillningsförordningen. Upps. 1889.
— Om beskattningsnormen vid inkomstskatten. Upps. 1889.
— Om beskattningsnormen vid inkomstskatten. (I: SOU 1923: 70 och ET 1922, sid. 205.)
Dich, J., Nogle bemærkninger om den direkte forbrugsskat som erstatning for indkomstskatten. Nat.økon. Tidsskr. 1957, sid. 16.
— Nogle bemærkninger om kapitalvindingsafgiften økonomisk og skatteetisk belyst. Nat.-økon. Tidsskr. 1955, sid. 118.
Dienstanleitung zum Steuergesetz vom 3. Juli 1952. Zürich 1955.
Dixon, A. J., Securities as an Investment. New York Univ. 16th Annual Inst. on Federal Taxation. N. Y. 1958, sid. 703.

Durieux, Ph.—Précigout, A., Précis-formulaire des prêts indexés. Paris 1958.
Eberstein, G., Om gränsen mellan beskattningsbar inkomst och kapitalförvärv. Festskrift tillägnad Vilhelm Lundstedt (Uppsala Universitets Årsskrift 1947: 6) sid. 141.
— Om skatt till stat och kommun enligt svensk rätt I—II. Sthlm 1929—37. (Cit. Eberstein.)
Edgerton, H. W., Premiums and Discounts in Trust Accounts. Harvard Law Review 31 (1918), sid. 447.
Eiserman, G.—v. Wolcker, E., Förslag till lag ang. kommunal taxering och skattskyldighet. (Off.utr.) Sthlm 1917.
Engel, E., Probleme der Besteuerung des unverdienten Wertzuwaches bei Bauland. StuW 1956, sp. 257.
Fagernæs, S., Håndbok i skatterett og ligning. Mysen 1956.
Fisher, I., A Practical Schedule for an Income Tax. The Tax Magazine, July 1937. (Särtryck.)
— Income in Theory and Income Taxation in Practice. Econometrica 1937, sid. 1.
— The Concept of Income: A Rebuttal. Econometrica 1939, sid. 357.
— The Nature of Capital and Income. N. Y. 1930.
— The Theory of Interest. N. Y. 1930.
Flüge, H., Rendix Renditen-Tabelle. Zürich 1958.
Franzén, T., Beskattning av inkomst vid tomtförsäljning. Sv.Sk.t. 1948, sid. 113.
Frost, G.,—Torgersen, K., Bemerkninger om skattleggelse av gevinst ved salg av tomter. Utv. 7, sid. 426.
Geijer, E., Ett skattespörsmål rörande obligationslån. Sv.Sk.t. 1953, sid. 312.
— Mera om obligationslånen. Sv.Sk.t. 1954, sid. 62.
— Om konverteringsgottgörelse vid obligationsbyte i visst fall. Sv.Sk.t. 1951, sid. 287.
— Om premieobligationskonverteringen år 1959. Sk.n. 1959, sid. 104.
— Om realisationsvinstbeskattning i vissa fall. Sv.Sk.t. 1943, sid. 20.
— Om realisationsvinstbeskattning vid byte av obligationer. Sv.Sk.t. 1945, sid. 67.
— Om ränta och realisationsvinst vid obligationsbyte i visst fall. Sv.Sk.t. 1951, sid. 104.
— Om ränta å inlösta preferensaktier. Sv.Sk.t. 1944, sid. 152, 262.
— Om s. k. flat-köp av obligationer. Sv.Sk.t. 1955, sid. 253.
— Om STAB:s kapitalåterbäring. Sv.Sk.t. 1955, sid. 255.
— Statens upplåning och beskattningen (genmäle). Sv.Sk.t. 1940, sid. 136.
— Svenska statens sparobligationer. Sv.Sk.t. 1940, sid. 86, 259.
— Ytterligare några skatteproblem i anledning av Stabs kapitalåterbäring. Sv.Sk.t. 1957, sid. 19.
Geijer, E.—Rosenqvist, E.—Sterner, H., Skattehandbok I. 4 uppl. Sthlm 1957. (Cit. GRS.)
— — 1 uppl. Sthlm 1949.
— — 3 uppl. Sthlm 1955.
— — II. 3 uppl. Sthlm 1956.
Glistrup, M., Skatteret. Khvn 1957.
Gottlieb, M., On Reform of the American Capital Gains Tax. Public Finance 1958, sid. 338.
Grüninger, E.—Studier, W., Kommentar zum Basler Steuergesetz. Basel 1953.
Guhl, H., Die Spezialbesteuerung der Grundstückgewinne in der Schweiz. Zürich 1952.
Hannan, J. P.—Farnsworth, A., The Principles of Income Taxation. London 1952.
Hansen, B., Kort og lang Rente. I Nyboe Andersen, Laanerenten, Khvn 1947.
Hedemann, J. W., Schuldrecht des Bürgerlichen Gesetzbuches. 3. Aufl. Berlin 1949.
Heintges, K., Einkommensteuerliche Probleme bei der Veräusserung von unverzinslichen Baudarlehen (§ 7c EStG). Probleme des Finanz- und Steuerrechts. Festschrift für Ottmar Bühler. Köln 1954, sid. 63.
Helkett, C., Opgørelse af den skattepligtige Indkomst til Staten. Oversigt over her i Landet gældende Ret og Praksis. 6. Udg. Khvn 1957.
Helmers, D., Avdrag för substansminskning (i art. Riksdagen). Skattenytt 1957, sid. 161.
— Kringgående av skattelag. Akad. avh. Upps. 1956. (Cit. Helmers.)
— Organisationskostnad vid inkomsttaxering. Sk.n. 1953, sid. 201.
Herrmann, C.—Heuer, G., Kommentar zur Einkommensteuer und Körperschaftsteuer (begr. von Mrozek—Peters und Kennerknecht). 8. Aufl. Köln 1958.
Hildebrand, K., Statens upplåning och beskattningen. Sv.Sk.t. 1940, sid. 133.
Hjelmér, G., Compensation-betterment metoden i engelsk planeringslagstiftning. I: Värdering vid expropriation. Föredrag ... Stockholm 1953, sid. 274. (Cit. Hjelmér.)
— Några intryck från planeringen i England. Sv.Lantm.tidskr. 1953, sid. 288.
Hjohlman, T., Reglerna för beskattning av inkomst av rörelse. Sv.Sk.t. 1942, sid. 125.
Höhn, E., Die Besteuerung der privaten Gewinne. Diss. Zürich. Winterthur 1955.
Instruktioner för skattenämnderna betr. beskattningen för år 1957. (Finansministeriets skatteavdelnings publ. n:o 79.) Helsingfors 1958.

Isaacs, N., Principal — Quantum or Res. Harvard Law Review 46 (1933), sid. 776.
Jacobsen, J. H., Skatteretten. Khvn 1950.
Johansson, S.-E., Företagets val mellan penninglån och reallån med speciell hänsyn till skattefaktorn. Ekon.tidskr. 1959, suppl.
— Skatternas roll i investeringskalkyler. Aff.ekon. 1957, sid. 1445.
Kajander, F., Till frågan om beskattning av vinsten av yrkesmässig försäljning av tomter. JFT 1947, sid. 31.
Kaldor, N., An Expenditure Tax. London 1955.
— Indian Tax Reform. Report of a Survey. Calcutta 1956.
Kendrick, M. S., Public Finance. Cambr., Mass. 1951.
Keynes, J. M., The General Theory of Employment, Interest and Money. London 1936.
Kilpi, L., Korkojen vähennyskelpoisuudesta tuloverolaissa. (Om avdragsrätt för ränta enligt inkomstskattelagen.) Verotus 3/1953, sid. 11.
— Omaisuuden luovutuksesta saadun voiton verotettavuudesta. (Om skatteplikten för realisationsvinst.) Lakimies 1956, sid. 230.
— Pääomanvähennys. (Kapitalförlust.) Akad. avh. Hfors. Vammala 1952. (Cit. Kilpi.)
— Rahalaitoksetko osakekauppiaita? (Är penninginrättningarna värdepappershandlare?) Liiketaloudellinen Aikakauskirja 4/1958.
— Vähennyskelpoisen koron käsitteestä tuloverolaissa. (Om begreppet avdragsgill ränta i inkomstskattelagen.) Lakimies 1953, sid. 420.
Kleinwächter, Fr., Das Einkommen und seine Verteilung. Lpz. 1896.
af Klercker, B., Resultatsutjämning mellan olika beskattningsår. 2 uppl. Sthlm 1949.
Kragh, B., Prisbildningen på kreditmarknaden. Akad. avh. Uppsala 1951.
Kristensen, K. J., Fastighetstaxering och markvärdering i Danmark. (I Villard, B.—Kristensen, K. J., Fastighetstaxering i Sverige och Dnmark. Sthlm 1954.)
Kuylenstierna, C. W. U., Några värderingsproblem. Sv.Sk.t. 1956, sid. 99.
— PM med förslag till ändrad lydelse av 38 § KL jämte anv. Prop. 12/1943, sid. 28.
— PM rörande inkomst- och förmögenhetsbeskattningen av svenska statens obligationer. Prop. 9/1940 U., sid. 3.
— PM rör. skogstaxering cit. i SOU 1949: 60.
— Principerna rörande värdeminskningsavdrag å byggnad. Sv.Sk.t. 1939, sid. 89.
Kuylenstierna, C. W. U.—Waller, H.—Geijer, E.—Lundevall, A., Skattelagarna. Sthlm 1929. (Cit. Kuylenstierna.)
LaBrie, F. E., The Meaning of Income in the Law of Income Tax. Toronto 1953.
Lademann, F.—Lenski, E.—Brockhoff, H., Kommentar zum Einkommensteuergesetz. Stuttgart, München, Hannover 1955—57.
Lagergren, B.—Lindquist, N., Familjebeskattningen. (Skattenytts skriftserie 4.) 2 uppl. (Leksand) 1958.
Lagerström, L., Skatte- och redovisningsfrågor i samband med indexlån. Aff.ekon. 1958, sid. 87, 212, 355.
Lantz, H., Beräkning av tätbebyggelsevärde. (I: Värdering vid expropriation. Föredrag ... Sthlm 1953, sid. 49.)
Larenz, K., Lehrbuch des Schuldrechts. I. 3. Aufl. München u. Berlin 1958.
Laufenburger, H., Die Einkommensbesteuerung. Handbuch der Finanzwissenschaft. II. 2. Aufl. Tübingen 1956, sid. 448.
Laws of England, Halsbury's. 3rd (Lord Simonds) ed. Vol. 20. London 1957.
Lilliesköld, E., Inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet. (I: Handledning för arbetet i taxeringsnämnd. [Sthlm] 1958.)
Lindahl, E., Aktiebolagens beskattning i Sverige och utlandet, en jämförande undersökning. SOU 1931: 41.
— Die Gerechtigkeit der Besteuerung. Akad. avh. Lund 1919.
— Om kapitalvinster och kapitalförluster vid inkomstbeskattningen. Skrifter tillägnade prof. J. Thyrén. Lund 1926, sid. 309.
— Om skatteprinciper och skattepolitik. Ekonomi-Politik-Samhälle. (Festskrift Ohlin.) Sthlm 1959, sid. 151.
— Studies in the Theory of Money and Capital. London 1939. (Cit. Lindahl.)
— The Concept of Gains and Losses. Festskrift til F. Zeuthen. Khvn 1958, sid. 208.
Lindquist, N.—Helmers, D., De nya bestämmelserna om beskattning av realisationsvinst, goodwill och ackumulerad inkomst. Sthlm 1952.
Littmann, E., Das Einkommensteuerrecht. 5. Aufl. Stuttg. 1956.
Ljungman, S., Oförtjänt värdestegring — ett lagstiftarens dilemma. Festskrift tillägnad B. Ekeberg. Stockholm 1950, sid. 316.
— Om skattefordran och skatterestitution. Upps. 1947. (Cit. Ljungman.)
Lund, T., Anm. av Andersen. Juristen 1958, sid. 271.
Lundevall, A., Några ord om varulagervärderingen vid den ordinarie taxeringen. Sv.Sk.t. 1945, sid. 63.
— Skattehandbok. 4 uppl. Sthlm 1958. (Cit. Lundevall.)

Lundevall, A., Skattehandbok. 3 uppl. Sthlm 1955.
— — 2 uppl. Sthlm 1952.
Magill, R., Taxable Income. Rev.ed. N. Y. 1945.
Meniconi, F., Theorie des Einkommens. Zürich 1954.
Mertens, J. C.—Zimet, P.—Silverstein, L.—Lanahan, S.—Driscoll, J., The Law of Federal Income Taxation. Code Commentary. Chic. 1955. (Cit. Mertens, Code Comm.)
Mertens, J. C.—Zimet, P.—Weiss, T., The Law of Federal Income Taxation. Chic. 1956—58. (Cit. Mertens.)
Meuschel, H., Gedanken zur Kreditgewinnabgabe. Steuerberaterjahrbuch 1952, sid. 63.
Miller, P., Capital Gains Taxation of the Fruits of Personal Effort: Before and Under the 1954 Code. Yale Law Journal 64 (1954), sid. 1.
— The »Capital Asset» concept: A Critique of Capital Gains Taxation. Yale Law Journal 59 (1950) sid. 837, 1057.
Murray, A.—Carter, R., Guide to Income Tax Practice. 15th ed. London 1944.
Mutén, L., Obligationsräntan. Ett diskussionsinlägg. Sv.Sk.t. 1958, sid. 106.
— Om gåvo- och inkomstbeskattning av priser och belöningar. Sv.Sk.t. 1956, sid. 189.
— Om »indexobligationers» beskattning. Några synpunkter på ett aktuellt rättsfall. Sv.Sk.t. 1953, sid. 314.
— Om korsordslösares och andra tävlingsvinnares beskattning. Sv.Sk.t. 1956, sid. 109.
— Om studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. Sv.Sk.t. 1954, sid. 361.
— Utslag om tävlingsvinster. Sv.Sk.t. 1958, sid. 196.
Myrdal, G., Vetenskap och politik i nationalekonomien, Sthlm 1930.
Møller, M. Eggert, Afgrænsningen driftsomkostninger-privatforbrug. Revision og Regnskabsvæsen, okt. 1958. (Särtryck.)
v. Nell-Breuning, O., Wertzuwachssteuer. Handbuch der Finanzwissenschaft. II. 2. Aufl. Tübingen 1956, sid. 557.
Neumark, F., Interventionistische und dirigistische Steuerpolitik. Wirtschaftsfragen der freien Welt. (Festschr. L. Erhard.) Frankf. a. M. 1957, sid. 450.
— Theorie und Praxis der modernen Einkommensbesteuerung. Bern 1947. (Cit. Neumark.)
Nielsen, Th., Aktiveringspligt — passiveringsret. Revision og Regnskabsvæsen 4—5/1957.
— Vedligeholdelsesudgifter. Sk.pol. Oversigt 1955, sid. 191, 230.
Oser, H.—Schönenberger, W., Das Obligationenrecht, 2. Teil. I. Eggert m. fl., Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, Bd. V. 2. Aufl. Zürich 1936.
Palander, T., Värdebeständighet. (Livförsäkringsbolagens Samhällsekonomiska nämnd. Skrift nr 1.) Sthlm 1957.
Palme, W. A., Om beskattning av privatföretagares inkomst. I. Hfors 1951.
Palmgren, H., Självdeklaration. 17:e uppl. Sthlm 1928.
Paton, W. A., Accounting Handbook, 2d ed. N. Y. 1938 (Cit. Paton.)
— Accounting Procedures and Private Enterprise. Journal of Accounting, April 1948.
Paul, R., Studies in Federal Taxation. 3rd Series. Cambr., Mass. 1940.
v. Petrażycki, L., Die Lehre vom Einkommen. I—II. Berlin 1893—95.
Philip, Kj., Nogle bemærkninger om definitionen af skattepligtig indkomst. Nat.økon. Tidsskr. 1956, sid. 207.
Pigorsch, W., Die Absetzbarkeit von Schuldzinsen in der Einkommensteuer. Diss. Köln 1957 (mask.skr.).
— Die Absetzbarkeit von Schuldzinsen in der Einkommensteuer. Von der Auslegung und Anwendung der Steuergesetze. (Festschr. Spitaler.) Stuttg. 1958, sid. 407.
Piper, W. C., Certain Changes in Capital Gain or Loss Treatment Under the 1954 Code — Debt Retirement, Discount Bonds, Short Sales, Options and Real Estate Subdivisions. New York Univ. 13th Annual Inst. on Federal Taxation. N. Y. 1955, sid. 1233.
Platt, K., Das Damnum bei Darlehen mit Tilgung in Raten. Der Betriebsberater 1957, sid. 173.
Prawitz, G., Det finansrättsliga inkomstbegreppet. Akad. avh. Upps. 1927.
Reinius, G., Om realisationsvinst å preferensaktier, som stamaktieägare erhållit vid fondemission. Sv.Sk.t. 1946, sid. 434.
Rekola, A., Anm. av Kilpi. Lakimies 1953, sid. 751.
— Tulo- ja omaisuusverolaki. (Inkomst- och förmögenhetsskattelagen.) (Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen Julkaisuja B-sarja N⁰ 11.) Helsinki 1947. (Cit. Rekola.)
Ritzmann, W., Die Besteuerung des Wertzuwachses im Kanton Luzern. Diss. Zürich. Zürich 1942.
Rosenqvist, E., Avskrivning på kontrakterade tillgångar vid den ordinarie taxeringen. Sv.Sk.t. 1944, sid. 143.
— Intäkt genom avyttring av aktier och avdrag för förlust å dylika tillgångar i förvärvskällan rörelse. Sv.Sk.t. 1938, sid. 277.

— Några rättsfall om avdrag vid sparbanks inkomsttaxering för nedskrivning av värdet å obligationer. Sv.Sk.t. 1936, sid. 232.
Rosenqvist, E., Ytterligare ett inlägg angående varulagervärderingen vid den ordinarie taxeringen. Sv.Sk.t. 1944, sid. 535.
Rygh, P., Om Begrebene Formue og Indtægt efter Skattelovene af 1911 med Tillægslove. Kra 1923.
Sandström, C. O., Till frågan om avdrag för avskrivning å s. k. organisationskostnader enligt 100 § 8 mom. 2 st. aktiebolagslagen. Sv.Sk.t. 1955, sid. 17.
Sandström, K. G. A., Begreppen »allmänna skatter» och »speciella skatter» samt avdragsrätten för speciella skatter enligt svensk skatterätt. Sv.Sk.t. 1957, sid. 68.
— Beskattning av aktiebolag och aktieägare i Sverige samt i vissa utländska stater. (Skattenytts skriftserie nr 3.) 2 uppl. (Leksand) 1958.
— En fråga rörande skattestrafflagens tillämpning. Sk.n. 1958, sid. 222.
— »Kapitalförlust» och »driftförlust». Defensor legis 1951, sid. 255.
— Om beskattning av inkomst av rörelse. 3 uppl. Sthlm 1951. (Cit. Sandström, Rörelse.)
— Om beskattning av inkomst av tjänst m. m. Sthlm 1945. (Cit. Sandström, Tjänst.)
— Skattestrafflagen. Sthlm 1955.
v. Schanz, G., Der Einkommensbegriff und die Einkommensteuergesetze. Finanzarchiv 1896, sid. 1.
Schjødt, M., Hva er min egendom verd ved ekspropriasjon. Oslo 1955.
Schwarz, E.—Wert, J. E., La théorie de la structure du taux d'interèt des obligations remboursables et des conversions avant échéances. Revue économique 1958, sid. 107.
Schütz, W., Einmalige Wertzugänge in der Einkommensbesteuerung. Diss. Zürich. Zürich 1953.
Seltzer, L. H., The Nature and Tax Treatment of Capital Gains and Losses. (National Bureau of Economic Research, Fiscal Studies 3.) N. Y. 1951.
Severinsen, E., Anm. av Glistrup. UfR B 1957, sid. 197.
Sillén, O., Balanslära. (Kompendium.) 6. uppl. Sthlm. 1946 (stenc.) (Cit. Sillén, Komp.)
— Studier i svensk företagsekonomi. 3 uppl. Sthlm 1946.
Sillén, O.—Västhagen, N., Balansvärderingsprinciper. Sthlm 1958.
Simon, J. A., 1st viscount, Income tax. 2nd ed. Vol. 1—5. Jämte Suppl. London 1952— . (Cit. Simon.)
Simons, H., Federal Tax Reform. Chic. 1950.
— Personal Income Taxation. Chic. 1938. (Cit. Simons.)
Sivertsson, E., När kan tomtförsäljning föranleda inkomstbeskattning. Taxeringsnämnden 1951, sid. 183.
Sterner, H., Ersättningar enligt vattenlagen, för upplåtelse av rätt att framdraga ledningar över fastighet och för upplåtelse av vägrätt. Sv.Sk.t. 1945, sid. 279.
Streyffert, Th., Värdering av skogsmark och växande skog m. m. (I: Värdering vid expropriation. Sthlm 1953.)
Surrey, S. S., Definitional Problems in Capital Gains Taxation. Harvard Law Review 69: 2 (1956), sid. 985.
Suviranta, A., Beskattningen av indexreglerade lån i Finland. Ekon. Revy 1959, sid. 109.
Thomle, J. E.—Bugge, K. L., Skattelov for byene. 9 utg. Oslo 1956.
— Skattelov for landet. 13 utg. Oslo 1958. (Cit. Thomle.)
Thomsen, G., Om handelsbolags skatterättsliga status. Sv.Sk.t. 1956, sid. 9.
Torgersen, K., Beskatning av salgsgevinster. Tidskrift for revisjon og regnskapsvesen 1943, sid. 109, 133.
— Skattespørsmål i forbindelse med fast eiendom. Tidsskrift for revisjon og regnskapsvesen 1950, sid. 55, 97.
United States Code Annotated. Title 26. Jämte suppl. St. Paul, Minn. & Brooklyn, N. Y. 1955— . (Cit. USCA.)
Wallin, F. H., Några anteckningar om det skatterättsliga skuldförhållandet. Sk.n. 1958, sid. 328.
Warren, W. C.—Sugarman, N. A., Cancellation of Indebtedness and its Tax Consequences. Columbia Law Review 40 (1940), sid. 1326 och 41 (1941), sid. 61.
Weithorn, S., Subdivisions af Real Estate — »Dealer» v. »Investor» Problem. Tax Law Review XI (1956), sid. 157.
Welinder, C., Beskattning av värdesäkra lån. Ekon. Revy 1958, sid. 734, 1959, sid. 117.
— Företagens inkomstbeskattning. (Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen XXVII.) Lund 1941.
— Inkomst contra kapitalvinst. Revision og regnskabsvæsen 1955, sid. 482.
— Inkomsten som mått på skatteförmågan. Sv.Sk.t. 1938, sid. 206.
— Offentlig hushållning. Ystad 1955.
— Penningvärdeförsämring och beskattning. 25 Economic Essays in Honour of Erik Lindahl 21/11 1956. Sthlm 1956, sid. 365.

— Skatterättens värderingsregler. Stockholm 1949.
Westman, E. G., Några juridiska frågor vid elverksdrift. Sthlm 1950.
Wicksell, K., Inkomstbegreppets historiska utveckling. (SOU 1923: 70, sid. 3.)
Wikström, Ä., Uppgörelser med markägare vid framdragandet av högspänningsledningar (Sv. Vattenkraftfören. publ. nr 380.) Sthlm 1945.
Winding, P., Det danske kapitalmarked. Khvn 1958.
Vogel, H., Preissteigerungsgewinne bei der Einkommensbestuerung. Der Betriebsberater 1956, sid. 32.
Wright, L. H., Realization of Income through Cancellations, Modifications, and Bargain Purchases of Indebtedness. Michigan Law Review 49 (1951), sid. 459, 667.
Västhagen, N., De fria avskrivningarna. I—II. Sthlm 1953—56.
Zafft, G. M., Discount Bonds — Ordinary Income or Capital Gain. Tax Law Review XI (1955), sid. 51.
Zitzlaff, Die Steuerpflicht der Parzellierungsgewinne des Landwirts. DStZ 1934, sid. 309.
— Zur Bewertung der Einlagen (§ 6 Ziffer 5 EStG). DStZ A 1954, sid. 207.
Åbjörnsson, C., Redogörelse för de uppgifter, som åligger beskattningsnämnderna i samband med premiesparandet. Sk.n. 1955, sid. 273.
Åkerman, G., Vår realisationsvinstbeskattning. (Skr. utg. av Sv. Bankfören. nr 69.) Sthlm
Åkesson, O., Beskattning. Företagsekonomisk handbok. I. Sthlm 1945, sid. 649.
1939.

OFFENTLIGA UTREDNINGAR, EJ OVAN NÄMNDA:

Svenska:

SOU 1923: 69—70. Bet. om inkomst- och förmögenhetsskatt. I—II. (1918 års inkomstskattesakkunniga.)
SOU 1924: 53—54. Bet. ang. den kommunala beskattningen. I—II. (1921 års kommunalskattekommitté.)
SOU 1926: 18. Bet. ang. beskattningen av inländska juridiska personers inkomst och förmögenhet. (1924 års skatteberedning.)
SOU 1927: 23. PM rörande vissa beskattningsfrågor. (1924 års skatteberedning.)
SOU 1931: 40—41. Bet. med förslag till ändrade bestämmelser ang. beskattning av aktiebolag och andra juridiska personer m. m. (1928 års bolagsskatteberedning.)
SOU 1937: 42. Bet. med förslag till omläggning av den direkta statsbeskattningen. (1936 års skatteutredning.)
SOU 1941: 9. Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m. II. Motiv.
SOU 1942: 39. Bet. med förslag till förordning om värdestegringsskatt å fastighet. (1941 års sakkunniga för värdestegringsskatt.)
SOU 1948: 22. Bet. med förslag till ändrade bestämmelser ang. beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringstagare m. m. (1944 års allm. skattekommitté. II.)
SOU 1949: 9. Bet. ang. beskattning av realisationsvinster m. m. samt ackumulerade inkomster. (1944 års allm. skattekommitté. III.)
SOU 1949: 56. Bet. med förslag till förordning om ändring i vissa delar av KF om skatt vid utskiftning av aktiebolags och solidariska bankbolags tillgångar m. m. (1949 års utskiftningsskattesakkunniga.)
SOU 1949: 60. Bet. med förslag till grunder för taxering av skogsmark och växande skog. (1947 års skogstaxeringssakkunniga.)
SOU 1950: 21. Bet. med förslag ang. ändrade bestämmelser för beskattning av periodiskt understöd m. m. samt av utdelning å svenska aktier och andelar i vissa fall m. m. (1944 års allm. skattekommitté. IV.)
SOU 1951: 13. Bet. ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende. (1944 års allm. skattekommitté V.)
SOU 1954: 19. Förslag till ändrad företagsbeskattning. (Företagsbeskattningskommittén.)
SOU 1954: 24. Förslag till effektivare taxering. (1950 års skattelagssakkunniga.)
SOU 1955: 51. Ändrad taxeringsorganisation. (1955 års taxeringssakkunniga.)
SOU 1957: 22. Remissyttranden. — Balanserad expansion.
SOU 1957: 43. Indragning av oförtjänt markvärdestegring. (Markvärdeutredningen.)
SOU 1958: 35. Förlust- och resultatutjämning. (1957 års skatteutredning.)
Bet. med förslag till bestämmelser om avdragsrätt och skatteplikt för periodiskt understöd samt om avdragsrätt för studieunderstöd m. m. avgivet den 20/12 1956 av skattelagssakkunniga. (Stenc.)
PM ang. beskattning för inkomst av jordbruksfastighet och för realisationsvinst i samband med 1) åtgärder för jordbrukets yttre rationalisering, 2) vissa lantmäteriförrättningar, 3) nyttjanderättsupplåtelser på obegränsad tid mot engångsersättning. Upprättad av skattelagssakkunniga. Sthlm den 4/12 1957.

Utländska:

Betænkning om forbrugsbeskatning. Betænkning nr. 202. Khvn 1958.
Organische Steuerreform. Bericht des wissenschaftlichen Beirats beim Bundesministerium der Finanzen. Bonn 1953.
Royal Commission on the Taxation of Profits and Income. Final Report. Cmd. 9474. London 1955.
Skattelovskommissionen, Betænkning om Beskatningen af Indkomst og Formue m. v. I—II. Khvn 1948—50.
Skattelovutvalget 1947. Innstilling III. Mysen 1955.
Uttalelser om Innstilling III fra Skattelovutvalget 1947. Oslo 1956.

CITERADE SVENSKA RÄTTSFALL:

Rettig:

I: 2 sid. 204.
I: 20 sid. 204.
VI: 81 sid. 204.
VIII: 43 sid. 204.
VIII: 55 sid. 204.
VIII: 79 sid. 204.
IX: 2 sid. 204.
X: 102 sid. 52, 78.
XI: 8 sid. 204.
XI: 19 sid. 204.
XI: 65 sid. 204.

RÄ:

1909 ref. 7 sid. 52.
1909 ref. 11 sid. 271.
1911 ref. 72 sid. 100.
1911 ref. 124 sid. 79.
1912 ref. 171 sid. 268, 272.
1913 ref. 21 sid. 204, 218.
1913: 164—5 sid. 106.
1914 ref. 49 sid. 183.
1914 ref. 109 sid. 76.
1916 ref. 58 sid. 67.
1917 ref. 26 sid. 76.
1918 ref. 47 sid. 87.
1918 ref. 61 sid. 89.
1919 ref. 16 sid. 43, 204.
1920 ref. 6 sid. 37.
1921 ref. 12 sid. 40.
1921: 379 sid. 106.
1922 ref. 16 sid. 32, 35.
1923: 223 sid. 38, 48.
1925 ref. 47 sid. 263, 266, 285.
1925 ref. 52 sid. 67.
1925: 464 sid. 266f.
1926: 419 sid. 218, 255, 260.
1927 ref. 32 sid. 93.
1928 ref. 58 I sid. 236, 264, 266, 268.
1928 ref. 58 II sid. 236, 264, 266, 268.
1928 ref. 68 sid. 215.
1928: 423 sid. 32.
1928: 491 sid. 263.
1929: 396 sid. 139.
1929: 541 sid. 37.
1929: 1002 sid. 218.
1929: 1850 sid. 265.
1929: 2032 sid. 139.
1929: 2101 sid. 37.
1930 ref. 42 sid. 35.
1930 ref. 53 sid. 85f.
1930 ref. 60 sid. 79ff.
1931 ref. 37 sid. 79.
1931 ref. 43 sid. 47, 71, 135.
1931: 447 sid. 37.
1931: 589 sid. 224.
1931: 853 sid. 37, 40, 215, 271.
1931: 1074 sid. 268, 272.
1931: 1075 sid. 271.
1932: 89 sid. 263.
1932: 262 sid. 78.
1932: 496 sid. 265f.
1932: 753 sid. 264, 266.
1933 ref. 30 sid. 183.
1933 ref. 42 sid. 39, 271.
1933 ref. 43 sid. 78.
1933: 680 sid. 79.
1934 ref. 5 sid. 265, 271.
1934 ref. 23 sid. 85.
1934 ref. 59 sid. 86.
1934: 97 sid. 32.
1934: 182 sid. 32.
1934: 352 sid. 264ff.
1934: 478 sid. 263, 265, 276.
1934: 763 sid. 90.
1935 ref. 57 sid. 84ff., 88.
1935: 24 sid. 41.
1935: 36 sid. 32.
1935: 54 sid. 264.
1935: 263 sid. 79.
1936 ref. 38 sid. 46.
1936: 316—7 sid. 276.
1936: 318 sid. 226.
1936: 365 sid. 264.
1936: 382 sid. 212, 226, 273.
1936: 498 sid. 40.
1936: 499 sid. 40.
1936: 500 sid. 40.
1937 ref. 56 sid. 271.
1937 ref. 63 sid. 90.
1937: 33 sid. 139.
1937: 505 sid. 87, 89, 91.
1937: 558 sid. 101—104.
1937: 564 sid. 41.
1937: 667 sid. 41.
1938 ref. 11 sid. 93.
1938 ref. 60 sid. 267.
1938: 3—4 sid. 47f.
1938: 88 sid. 271.
1938: 319 sid. 47f.
1938: 529 sid. 264.
1939 ref. 20 sid. 61.
1939 ref. 39 sid. 268, 270.
1939 ref. 64 sid. 79.
1939: 2 sid. 35.
1939: 190—1 sid. 32.
1939: 487 sid. 220.
1939: 496 sid. 267.
1939: 614 sid. 217f.
1939: 790—1 sid. 79.
1940 ref. 7 I sid. 79.
1940 ref. 62 sid. 76.
1940: 85 sid. 217f., 224.
1940: 92 sid. 77.
1940: 94 sid. 77.
1940: 393 sid. 39.
1940: 422 sid. 212, 214—217.
1940: 525 sid. 266f., 285.
1940: 547—8 sid. 276.
1940: 769 sid. 77.
1941: 29 sid. 214.
1941: 161 sid. 211, 213.
1941: 211 sid. 210.
1941: 550 sid. 93, 190.
1941: 551 sid. 61.
1941: 687 sid. 215.

1942 ref. 4 II sid. 220, 264.
1942 ref. 9 sid. 219.
1942 ref. 26 sid. 85f., 91.
1942 ref. 34 sid. 271.
1942: 532 sid. 91, 101—104.
1942: 643 sid. 35.
1942: 661 sid. 77.
1942: 662 sid. 224.
1942: 669 sid. 269.
1942: 679 sid. 210, 224.
1942: 1031 sid. 217, 219.
1943 ref. 19 sid. 33, 59.
1943 ref. 50 sid. 267.
1943: 298 sid. 77.
1943: 379 sid. 59.
1943: 454 sid. 106.
1943: 456 sid. 106.
1943: 712 sid. 93.
1943: 798—9 sid. 219f.
1943: 800 sid. 223.
1943: 859 sid. 266.
1943: 978 sid. 263, 269.
1943: 1074—5 sid. 215.
1944 ref. 7 sid. 271.
1944 ref. 46 sid. 39, 41f.
1944 ref. 61 sid. 77.
1944: 27 sid. 183.
1944: 297—300 sid. 217, 220, 224.
1944: 743 sid. 47f.
1944: 796 sid. 47.
1944: 947 sid. 263f.
1944: 1140 sid. 214.
1944: 1254—7 sid. 210, 212, 219, 221, 223.
1945 ref. 11 sid. 219.
1945 ref. 18 sid. 32, 35.
1945: 820 sid. 266.
1945: 822 sid. 264, 266.
1946 ref. 10 sid. 51, 78.
1946 ref. 40 sid. 88, 91.
1946: 233 sid. 212.
1946: 464 sid. 210.
1946: 956 sid. 210f., 222, 225.
1946: 989 sid. 268, 272.
1946: 1194 sid. 213.
1947 ref. 41 sid. 89.
1947: 69 sid. 268, 272.
1947: 170 sid. 47.
1947: 171 sid. 47f.
1947: 484 sid. 220.
1947: 722 sid. 215.
1947: 1101—6 sid. 219.
1947: 1213 sid. 268, 272.
1948 ref. 10 sid. 215.
1948 ref. 66 sid. 216.
1948: 449—52 sid. 212, 218, 223.
1948: 458—9 sid. 212, 217, 222.
1948: 684 sid. 96, 105.
1948: 751 sid. 89.
1948: 1015 sid. 77.
1948: 1034 sid. 212, 217.
1949 ref. 42 sid. 216.
1949: 154 sid. 35.
1949: 278 sid. 93.
1949: 509 sid. 93.
1949: 1020 sid. 35.
1949: 1101 sid. 210.
1949: 1149 sid. 212, 224f.
1949: 1157 sid. 267.
1949: 1401 sid. 92.
1950 ref. 5 sid. 105, 283.
1950 ref. 40 sid. 183.
1950: 146 sid. 210, 212.
1950: 210 sid. 212f., 226.
1950: 225 sid. 267.
1950: 337 sid. 212.
1950: 398 sid. 212.
1950: 489 sid. 267f., 272, 274.
1950: 500 sid. 268, 271ff.
1950: 648 sid. 217, 222, 227.
1950: 683 sid. 210.
1950: 883—90 sid. 210.
1950: 1430 sid. 79.
1951 ref. 22 sid. 269.
1951: 140 sid. 266.
1951: 141 sid. 212.
1951: 143 sid. 212f., 222.
1951: 169—70 sid. 221, 264.
1951: 222 sid. 210.
1951: 285—7 sid. 94.
1951: 368 sid. 268, 271ff.
1951: 635 sid. 270.
1951: 752 sid. 212, 217.
1951: 781 sid. 263, 267.
1951: 784 sid. 211.
1951: 923—4 sid. 212, 217.
1951: 938 sid. 32.
1951: 1065 sid. 267, 274.
1951: 1506 sid. 182f.
1951: 1580—1 sid. 212.
1952: 645 sid. 210, 212.
1952: 961 sid. 217.
1952: 989—90 sid. 212, 223f.
1952: 1233 sid. 209f., 227.
1952: 1268 sid. 210.
1952: 1269 sid. 210.
1953 ref. 1 sid. 69.
1953 ref. 4 sid. 216.
1953 ref. 10 sid. 62.
1953 ref. 18 sid. 33.
1953: 145 sid. 50.
1953: 394—5 sid. 217, 227.
1953: 846 sid. 50.
1953: 946 sid. 218, 224.
1953: 1473 sid. 216.
1953: 1614 sid. 48.
1953: 1839 sid. 50.
1954 ref. 2 sid. 48f.
1954 ref. 7 sid. 51, 77—83, 102.
1954 ref. 41 sid. 33.
1954: 98 sid. 217.
1954: 214 sid. 50.
1954: 395 sid. 210, 212, 219f.
1954: 578 sid. 226f.
1954: 584 sid. 264.
1954: 586 sid. 211, 226.
1954: 609 sid. 89.
1954: 610 sid. 89.
1954: 639 sid. 48.
1954: 908 sid. 33.
1954: 1148 sid. 272.
1954: 1149 sid. 227.
1954: 1637—8 sid. 33.
1954: 2109 sid. 210.
1954: 2227 sid. 212.

1955 ref. 41 sid. 220, 268, 271ff., 281.
1955 ref. 42 sid. 271.
1955: 17 sid. 217, 222, 225.
1955: 226 sid. 94.
1955: 354 sid. 224, 226.
1955: 530 sid. 265.
1955: 707 sid. 268, 271ff., 280.
1955: 773—4 sid. 267, 274.
1955: 939 sid. 183.
1955: 1012 sid. 264.
1955: 1041 sid. 33, 50.
1955: 1180 sid. 93.
1955: 1405 sid. 215.
1955: 1435 sid. 219.
1955: 1571 sid. 77.
1955: 1572 sid. 77.
1955: 1608 sid. 276.
1955: 1639 sid. 67.
1955: 1841 sid. 217, 225.
1955: 1936 sid. 215.
1956 ref. 11 sid. 77.
1956 ref. 29 sid. 33, 35, 132, 183.
1956: 1134 sid. 183.
1956: 1137 sid. 183.
1956: 1505 sid. 32.
1956: 1528 sid. 220.
1956: 1677 sid. 69.
1956: 1679 sid. 68.
1956: 1776 sid. 50.
1956: 1834 sid. 212, 225.
1956: 1926 sid. 211.
1956: 1928—31 sid. 222.
1957 ref. 13 sid. 39.
1957 ref. 25 sid. 50.
1957 ref. 44 sid. 68.
1957: 556 sid. 79.
1957: 639—42 sid. 272, 274.
1957: 675 sid. 272.
1957: 778 sid. 210.
1957: 793 sid. 210, 217.
1957: 978 sid. 223.
1957: 1442 sid. 94.
1957: 2267 sid. 268.
1957: 2313 sid. 217.
1957: 2314 sid. 268, 272, 281.
1957: 2467 sid. 183.
1957: 2697 sid. 219.
1957: 2703 sid. 93, 190.
1958 ref. 18 sid. 42.
1958 ref. 43 sid. 50.
1958 ref. 61 sid. 19, 43, 92, 106, 138, 207, 265, 275ff., 281 f., 295.
1958: 72—3 sid. 184.
1958: 169 sid. 183.
1958: 467 sid. 280.
1958: 1569—70 sid. 236.
1958: 1679 sid. 184.

RR:s utslag:

26/2 1957 (förh.besk., Sv.Sk.t. rf sid. 67) sid. 108f.
10/9 1958 (Rehnström) sid. 268f., 273.
1/10 1958 (Dahlén) sid. 236.
12/11 1958 (Malmrot) sid. 35.

KR:s utslag:

2/10 1957 (C. R. W. Carlsson) sid. 268.
11/4 1958 (S. B. V. Eriksson) sid. 281.

Förhandsbesked och anvisningar återgivna i RN medd.:

3: 1 1953 sid. 50.
5: 4 1953 sid. 58.
6: 2 1953 sid. 267.
4: 1 1954 sid. 68.
4: 4 1954 sid. 74, 90f., 94f., 106.
5: 1 1954 sid. 93.
6 1954 sid. 124.
7: 2 1954 sid. 210, 212, 222.
3: 1 1955 sid. 221.
3: 2 1955 sid. 33, 183.
4: 2 1955 sid. 219.
5: 5 1955 sid. 39, 221f., 227, 267, 272, 274.
1: 12 1956 sid. 219.
5: 2 1956 sid. 68.
5: 3a 1956 sid. 273.
5: 3b 1956 sid. 274, 281.
5: 4 1956 sid. 50.
5: 5a 1956 sid. 93.
5: 5b 1956 sid. 82, 93.
1: 10a 1957 sid. 217.
1: 10b 1957 sid. 217.
1: 10c 1957 sid. 217, 223, 225f.
2: 6 1957 sid. 272f., 276.
3: 5 1957 sid. 227.
4: 1a 1957 sid. 220.
4: 1b 1957 sid. 210, 226.
4: 1c 1957 sid. 224, 270.
4: 2a 1957 sid. 219.
4: 2b 1957 sid. 219.
4: 3 1957 sid. 50.
4: 9 1957 se RÅ 1957 ref. 25.
1: 10 1958 sid. 274, 281.
1: 11 1958 sid. 221.
1: 12 1958 sid. 93.
1: 14 1958 sid. 50.
3: 3 1958 sid. 274, 281.
1: 1 1959 sid. 60, 92, 106, 115, 165.
1: 3 1959 sid. 45.
1: 4 1959 sid. 40.
2 1959 sid. 281.
3: 6a 1959 sid. 222f., 225.
3: 6b 1959 sid. 210.
3: 7 1959 sid. 50.
3: 8 1959 sid. 219, 277.
3: 9a 1959 sid. 94.

NJA:

1908: 242 sid. 52.
1910: 447 sid. 52.
1941: 72 sid. 52ff., 56, 134f., 188.
1942:328 sid. 181.
1946 not. A 102 sid. 181.
1954: 513 sid. 185.
1958: 135 sid. 121.
Sv.J.t. 1954 (rf) sid. 53, sid. 181.

SAKREGISTER

(Registret avser ej enskildheter i utländsk rätt.)

Ackord, vinst genom 52, 139.
Ackumulerad inkomst 132, 178, 199.
Ackumulerad ränta 70, 142, 152.
Ackumulerad utdelning 70, 152.
Affärsbruk, se God köpmannased.
Affärshändelse, den sista 225, 273.
Agio, avdrag för 43, 67—71, 132, 143 f., 174 f., 196
skatteplikt för 34 f., 79, 82, 126 ff., 189.
Aktiebolag, beskattning av 13, 27, se även Aktier och Utdelning.
Aktiekupong 66 f., 69 f.
Aktier, förlust å 37 ff., 48 ff.
i fastighetsaktiebolag 263, 266 f., 273 ff., 278
se även Inventarie-, Kapital-, Organisations-, Rörelse- och Varuaktier samt Utdelning.
Aktieteckning 89.
Aktivering av kostnader 20, 33, 271.
Allframtidsförsäkring 180 f., 186.
Amerikansk rätt 11, 128, 166—172, 247—255, 291.
Amorteringsköp 41 f., 45, 51, 138 f.
Andelar, jfr Aktier.
Anläggningstillgång 22, 27, 46, 145, 201, se i övrigt Avyttring, Uttag och Överföring.
Annan fastighet, inkomst av 39, 271.
Annonsering, se Försäljningsbefrämjande verksamhet.
Annuitet 127, 178.
Annuitets-metoden, lika 125 ff., 182.
Anskaffningskostnad, -värde 76, 205—212.
Anstånd med inbetalning av skatt 120.
Anteckningsskyldighet 28.
Antikviteter 219, 295.
Arbete, vederlag för utfört 76.
Arkitekt 222.
Arrendator, skadestånd till 185.
Arrenderätt, kostnad för övertagande av 35, 132, 183.
Arrendeupplåtelse, som skäl för tomtförsäljning 222, 224.
Arrondering, förbättring av, som skäl för tomtförsäljning 224.
Arvfallen egendom 186, 219 ff., 224, 277.
Arvsskatt, kollision med inkomstskatt 186, 219 ff.
Avbetalningsköp 61.
Avkastning 52—55, 69 f., 110, 113—117.
Avskrivning, se Nuvärdesavskrivning och Värdeminskningsavdrag.
Avstyckningsplan 206, 210 ff., 217 f., 222 f., 226.
Avverkningsrätt 219.
Avyttring, eller uthyrning 236
jml 35 § KL 75, 92 f.
Balansvärdering 32 ff., 43 f., 172 f.
Bank 44, 215, 263, 267.
Barnrevers 77.
Begränsning av skatt i vissa fall (80 %-regeln) 109.
Begränsningsregeln i 9 § 1 mom. d) Sf 109.
Benefikt fång, se Arvfallen egendom, Gåva m. fl. ord.
Beskattningsnormen vid inkomstskatten, se Inkomstbegrepp.
Beskattningsort 41, 204, 269.
Beskattningsperiod 16 ff., 176, 130.
Beskattningsår, rätt, för avdrag 32—35, 111 f., 124—129.
för intäkt av rörelse 43, 214
för intäkt av kapital 52, 58
för realisationsvinst 96, 105, 283
överflyttning av taxering till 277, 283.
Beskattningsårets okränkbarhet, se Resultatsutjämning.
Bevillningsförordningen 204.
Bokföringsmässiga grunder 19, 28, 208, 216.
Bokföringsskyldighet 28.
Bond-washing 166, 171.
Bonus, avdrag för 33, 123—129, 172 ff.
skatteplikt för 54—62, 114, 132—136, 143 f., 174 f.
Bostadsbyggnad 20 f., 268 f., 271, 273, 280 f., 292 f.
Bouppteckningsvärde 186, 221.
Brandförsäkring 180 f., 186.
Bruttointäkt 69.
Byggmästararvode 272, 279 ff., 293.
Byggmästare 39, 213, 267—275, 278—284, 296.
»*Byggmästarförening*» 39, 221.
Byggnad, se Bostadsbyggnad, Värdeminskningsavdrag m. fl. ord.
Byggnadsplan 210, 226 f.
Byggnadsrörelse 267—275.
Byte 75 f., 89 f., se även Konvertering.
Börskurs 64, 105 f., 142.
Civilrättsliga begreppsbestämningar 52 ff., 117 ff., 139, 147.
Courtage, se Kurtage.
Damnum, se Kapitalrabatt.
Dansk rätt 150 ff., 232—235, 284 f.
Delcrederekonto 43.
De lege ferenda 11 ff., 80 f., 172—200, 255—262, 292—297.
Delägare, se Handelsbolag.
Diskontinuitet, se Kontinuitet.
Diskonto 44, 60.
Disagio, se Kapitalrabatt.
Doktorsavhandling 251.
Dold reserv 121, 213—217.
Dotterbolag, utdelning från 37, se vidare Moder- och dotterföretag.
Driftförlust 22, 37, 47 ff., 112, 136.
Dubbelbeskattning, av aktiebolag 27, 80 f.

»*Dubbelbeskattning*», sparandets 15, 18 f., 82.
Dämningsskador 185.
Dödsbo, se Arvfallen egendom och Arvsskatt.
Dödsfall, se d:o.
Effektiv ränta 30, 43, 124—128, 142 ff.
Eftertaxering, förtäckt 43, 213—217, 283.
Egenproduktion 12 ff.
Egnahem, beskattning av 13
uppförande av 268 f., 293
se även Bostadsbyggnad.
Ekonomisk förening 69.
Eldsvådefond 173.
Emissionskostnad 32, 34.
Engelsk rätt 11, 162—166, 175, 244—247, 289 f.
Engångsersättning 131—137, 177—185, 296.
Engångspremie 180 f., 186.
Expropriation 213, 223, 227, se vidare Tvångsavyttring.
Expropriationsersättning, beräkning av 181.
Fartygsförsäljningsvinst 16, 43, 204.
Fastigheter, bankers 263
se vidare Omsättningstillgång, fastighet som.
Fastighetsaktiebolag 263, 273 ff.
Fastighetsförening 221, 264, 273 ff.
Fastighetshandel 263—267, 277 f.
Fastighetsskatt 12.
Finsk rätt 152—157, 235 ff., 285 f.
Flatköp 70, 114, 142, 190.
Fondemission 52 f., 78, 89.
Fondskatt 39, 124, 221, 274.
Fordringar 42, 95, 215 f.
värdering av 107.
Fransk rätt 192.
Frimärkssamling 175 f.
Författare 219.
Förlagsbevis, se Obligationer.
Förlust, se Aktier, Driftförlust, Kapitalförlust och Realisationsförlust.
Förmögenhetsvinst 12, 14 ff., 21 ff., 131, se även Kapitalvinstbeskattning.
Försiktighetsregeln, se Imparitetsregeln.
Försäkringsbolag 44, 267.
Försäkringspremie 136, 180 f., 186.
Försäkringsrörelse 36 f., 267.
Försäljningsbefrämjande verksamhet 217 ff., 225.
Förtäckt utdelning 47, 78, 81 ff.
Förvaltningsbolag, övergång till, se Överföring från omsättnings- till anläggningstillgång.
Förvärvskälla, särskild 263, 267, 269 f.
Förvärvssyfte 202—217, 220—231, 264.
Gatumark, bortskänkande av 223, 225.
Geometrisk- degressiv avskrivningsmetod, se Annuitetsmetod.
God köpmannased 32, 44 f.
Goodwill 33, 140, 184.
Gratisaktier, se Fondemission.
Gravationsbevis 35.
Grustäkt 68.
Gruva 183.
Gåva 76 f., 186.
Gåvogivare 220 f.
Gåvoskatt, kollision med inkomstskatt 186, 219 ff.
Gåvotagare 221.
Gäldränta 32—36, 59, 111.
Handelsbolag 268, 272, 281 f.
Hittelön 76.
Hyresintäkt, se Annan fastighet, inkomst av.
Hypotekslån 35.
Hyresrätt, ersättning för överlåten 50
kostnad för förvärvad 33, 50, 183.
Identitet 21, 83—92, 116, 146 f.
Imparitet 20, 26, 31.
Imparitetsregeln 45, 111 f., 135, 160, 172 ff., 188.
Incidens 119.
Indexkompensation, avdrag för 33—36, 59, 191 f.
skatteplikt för 36, 58 f., 191 f., 196.
Indexobligation 58 f., 142, 156, 196.
Inkomstbegrepp 11—25, 29, 119, 296 f.
Inkongruens 26, 31, 129, 144, 174 f., 182 ff.
Inledande av jordstyckningsrörelse 206, 210 ff.
Inlösen, av aktier 61 f., 94
likställd med avyttring 93, 191
vinst vid 43, 191
överkurs vid förtidig 52—54, 134 f., 195.
Inre sammanhang 48.
Insolvens 48, 57, 70, 93, 135 f., 139, 189 f., 195.
Inteckningskostnad 32, 35.
Integration, se Moder- och dotterföretag.
Inventarieaktier 38 f., 42, 49 f.
»*Inventarieobligationer*» 46—52.
Investeringsfonder 121 f.
Jordbruksfastighet, inkomst av 28, 68.
Jordkabel, Televerkets 185.
Jordstyckningsföretag 204, 263.
Jordstyckningsrörelse Avd. III, 265 ff., 296
beräkning av inkomst av 206—217, 228, 230 f.
mark som omfattas av 225 ff., 229
verksamhet som konstituerar 211, 217—225, 228 ff.
Kalkylränta 21, 128.
Kapital, inkomst av 30, 46, 49, 52—75, 143 f., 174—200.
Kapitalaktier 38.
Kapitalanskaffningskostnad 32—36.
Kapitalförlust 22, 28 f., 41, 47 ff., 113, 136 f., 139 f., 190, 194 f.
Kapitalförvärv, se Kapitalvinst.
Kapitalrabatt, avdragsrätt för 32 f., 35, 123—129, 143 f., 172 ff.
skatteplikt för 55—62, 114, 132, 172—175, 195 f.
Kapitalvinst 15 ff., 21 ff., 28, 42, 46, 113, 137, 140, 175, 194, 201, 230, 255, 261, 292, 294, 296 f.
Kapitalvinstbeskattning 12, 14 ff., 21 ff., 131, 175 ff., 255, 261, 292, 296 f.
Koncernbidrag 51, 267.
Kongruens, se Inkongruens.
»*Konkurrerande syfte*» 212, 221, 223—227, 229 f., 273.
Konsolidering 172 ff., 176, 283.

Konstnär 219.
Konsumtionsbeskattning 15, 18 f.
Kontantprincipen 22, 35, 58, 194, 216.
Kontinuitet, i beskattning av avkastning 26 f., 31, 114—117, 141—144, 174—177, 185—200.
Konvertering 71—75, 83—92, 100—107, 116 f., 146 f., 192
tvångs, se även Tvångsavyttring.
Konverteringsbonus 33, 71—75, 103.
Konverteringskostnad 32, 35.
Kooperativa förbundets förlagslån 58 f., se även Indexobligation.
Kort ränta 128.
Kraftledning 184 f., 227.
Kreditivkostnad 32 f.
Kupong, se Aktiekupong och Räntekupong.
Kupongskatt 78.
Kurtage 32, 83.
Källteorien 14, 22 f.
Köp, byte och därmed jämförligt fång, se Realisationsvinstgrundande fång.
Köpkurs 105.
Köpmannased, se God köpmannased.
Lagervärdering 24, 43 ff., 124, 172 ff., 214 ff., 262, 281, 293 f.
Lagstiftningens grunder 43.
Lagtolkning 87.
Levnadskostnader 14.
Lika annuitets-metoden 125 ff., 182.
Likabehandlingsprincipen 12, 119, 123.
Lineär avskrivning 125.
Livränta 68, 179 ff.
Londonöverenskommelsen, se Tyskobligationer.
Lotterivinst 76.
Lotterivinstbeskattning 107—110.
Lyxjordbruk 251.
Lånefordran, se Fordringar.
Lång ränta 128.
Lägsta värdets princip 44, se vidare Imparitetsregeln.
Markvärdestegring, se Värdestegringsskatt.
Maskinanvändning 281.
Medelförräntning 43.
Moder- och dotterföretag 48—52, 221 f., 227, 264.
Mäklararvode 261.
Naturaförmåner 12 ff.
Naturliga avdrag 35.
Naturlig gräns, för området för jordstyckning 227.
Nedskrivning, av tomtmarks värde 212—217.
Nettometoden 21.
Neutralitet, beskattningens 111, 118 ff., 123, 129, 144, 149.
Normallagermetoden 24, 173.
Norsk rätt 157 ff., 237—241, 286 f.
Nuvärdesavskrivning 24 f., 192.
Nyemission, se Teckningsrätt.
Nyttjanderätt, se Engångsersättning.
Obligationer 26, Avd. II, 296.
Omsättningstillgång, fastighet som Avd. III—IV
mark som Avd. III
värdepapper som 41—45, 137, 145
se vidare Uttag, Överföring m. fl. ord.
Optionsrätt 34, 190 f., 197.
Organisationsaktier 38, 49 f.
Organisationskostnad 33.
»Organisationsobligationer» 51 f.
Participating debentures 50 f., 79 ff.
Passiveringsrätt 33.
Penningrörelse 19, 36 ff., 43 ff., se även Bank.
Penningvärdeförändring 16, 24 f., 191 f.
Pensionsförsäkring 122, 173.
Periodicitet 22 f., 52 f., 182 f., se även Regelmässighet.
Periodiskt understöd 77, 183.
Perpetuella obligationer 131, 133, 177, 193 f.
Personlig lösegendom 175 f.
Preferensaktie 61 f.
Preliminär skatt 120.
Premier, se Försäkringspremie.
Premieobligationer 107—110, 117, 149
konvertering av 91, 101—104.
Premiesparkonto 58.
Priser och belöningar 13.
Prisnivå, se Penningvärdeförändring.
Procentavdrag 41.
Progressiv beskattning 12, 176, 178, 199.
Provision, se Kurtage.
Realisationsförlust 93, 99 f., 136, 147 ff., 198, 207.
Realisationskriteriet 15—21, 130 f., 176, 193 f., 199, 257.
Realisationsvinst 75—107, 144—149, 202 ff., 205—210, 277.
Realisationsvinstgrundande fång 76—83, 92, 275 ff., 281—284, 292.
Recept 184.
Reciprocitet 29, 199.
Regelmässighet 202, 211, 217 f., 220—226, 228 f., 265.
Reklamkostnader 33.
Relaxation 32.
Remuneratorisk gåva 76 f.
Reserv(ering), se Dold reserv.
Resultatsutjämning 16, 139, 173 f., 176.
Royalty 184.
Räkenskapsenlig avskrivning 32.
Ränta, intäkt av rörelse 40 f.
på reserver (skattekredit) 122, 173.
Räntebegrepp 52—56, 112 f.
Räntefot, se Expropriationsersättning, Kalkylränta, Kort ränta, Lång ränta, Medelförräntning och Subjektiv räntesats.
Räntefria lån 128.
Räntekupong 62—67, 69 f.
Ränteskillnadsersättning 35.
Rätt beskattningsår, se Beskattningsår.
Rättssäkerhet 27, 118, 143, 201, 231, 257, 259, 283.
Rättvis beskattning 12 f.
Rörelse, inkomst av 27 f., 32—52, 123—143, 172 ff., 191 f., Avd. III, Avd. IV, 296 f.
Rörelseaktier 38.
Schablonavdrag, från inkomst av kapital 109.
Schablonisering 13.

Schweizisk rätt 206 f., 260.
Servitut 184 f.
Skatteförmåga 11 ff., 118 f., 131, 143, 189, 195.
Skattekredit 120—124, 173.
Skatteskuld 120 ff.
Skattestrafflagen 121.
Skatteövervältring, se Incidens.
Skattskyldighet 120.
Skentransaktion 93, 190.
Skifte 219 f.
Skogsbeskattning 28, 187.
Skogskonto 58, 121 f.
Skulder, värdering av 128, 154.
»*Smittad*» *mark* 219 ff., 225 ff., 264, 270, 272 f.
Socialisering 48, 94, 97.
Sparbank 43, 45 ff.
Sparobligationer 45, 56—62, 113, 191, 199.
Sportstugetomter 212, 231.
Spärregeln, i 35 § 4 mom. KL 95, 116 f.
Stadsplan 212 f., 222 f.
Stipendium 183.
Strandområde 222.
Studiekostnader 20.
Stämpelavgift, avdrag för 32
erläggande av 84—92, 116, 146 f.
Subjektiv räntesats 31.
Substansminskningsavdrag 68.
Subventionering, av statens upplåning 117, 149.
Tandläkare(s redovisning) 216.
Taxeringsuppgift (om obligationsränta) 60.
Teckningsrätt, till aktier 52 f., 78—83
till obligationer (förlagsbevis) 51, 75, 77—83.
Televerket, se Jordkabel.
Tidsbegränsad nyttjanderätt, se Engångsersättning.
Tidskriftsutgivning 251.
Tillfällig förvärvsverksamhet 202 ff., se vidare Realisationsvinst.
Tillgångar, för omsättning och förbrukning, se Omsättningstillgång
för stadigvarande bruk, se Anläggningstillgång.
Tillskott, från aktieägare 139.
Tippning 109.
Tjänst, tillgångar innehavda i 29.
Tomtaktiebolag 204, 213 f., 264 f., 270.
Tomtförsäljning Avd. III.
Tomt, byggmästares 270, 213.
Tomträtt 183.
Totalisator 109.
Tvångsavyttring 93—100, 147 f.
»*Tyskobligationer*» 74, 84, 87, 90 f., 101 f.
Tysk rätt 24, 128, 159—162, 242 ff., 287 ff.
Undantagsförmån 183.
Upplupen ränta 33, 52, 58, 62—66, 73 f.
Upplåtelse, se Engångsersättning.
Uppskrivning av varulager 43 ff., 271, 281, 294.
Utbjudande till försäljning 210, se även Försäljningsbefrämjande åtgärder.
Utdelning, intäkt av kapital 52 f.
intäkt av rörelse 36—39
jämställd med avyttring 82, 93
realisationsvinstgrundande fång 76.
Utlottning 30, 45, 96—100, 147 f.
Utländsk rätt, se Amerikansk, Dansk, Engelsk, Finsk, Fransk, Norsk, Schweizisk och Tysk rätt.
Utländsk valuta 33 ff.
Utmarker 224, 226.
Utnyttjat värdeminskningsavdrag 271, 282.
Utskiftning 92 f.
Uttag ur rörelse 93, 221, 258, 271 f., 276, 282 ff., 292 ff., 296.
Valutaklausul 33 ff., 58 f.
Varor, se Omsättningstillgång.
Varuaktier 38 f., 42.
Varuandelar 39.
Varulagervärdering, se Lagervärdering.
Varumärke 184.
»*Varuobligationer*» 41—45, 129 f.
Wash sale 148 f., 171 f., 176.
Vattenfall 39.
Villa, se Bostadsbyggnad och Egnahem.
Villkorlig skuld 122.
»*Wirtschaftliche Betrachtungsweise*» 54 f., 110 f., 117 ff., 159 f.
Värdeminskningsavdrag 23.
å aktier 42 f., 47
å byggnad 68, 197, 271 f.
å obligationer 47.
Värdering 19, 192
vid realisationsvinstberäkning 100—107.
Värdepapper, se Aktier, Obligationer etc.
Värdepappershandel 41 ff., 137 f., 275 f.
Värdestegringsskatt 201, 255 ff., 296.
Växel 44 f., 60.
Yrkesmässig förvärvsverksamhet 202—231, 256—260, 263—269.
Återanskaffningsvärde, se Nuvärdesavskrivning.
Återbäringskonto, ränta å 40.
Återföring av reserver 214—217.
Ändamål, med bolagsbildning 264, 266, 268 f.
Överföring, från anläggnings- till omsättningstillgång 206—210, 292, 296
från omsättnings- till anläggningstillgång 19, 43, 92, 206 f., 265, 275 ff., 281 f., 295 f.
Övningsfält 226.

Juridiska Institutionen
vid Uppsala Universitet